BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

(GEVESTIGD TE UTRECHT).

ACHT EN TWINTIGSTE DEEL.

AMSTERDAM,
JOHANNES MÜLLER.
1907.

INHOUD.

Bladz.

VERSLAG VAN HET BESTUUR OVER HET DIENSTJAAR 1906. . . I

BIJLAGEN VAN HET VERSLAG:

A. NAAMLIJST DER LEDEN VAN HET GENOOTSCHAP . . XVII

B. GENOOTSCHAPPEN, WAARMEDE HET GENOOTSCHAP IN BETREKKING STAAT XXXIII

C. OVERZICHT VAN DEN STAAT DER KAS VAN HET GENOOTSCHAP XXXIX

D. VERSLAG VAN EEN VOORLOOPIG ONDERZOEK NAAR DE BENTINCK-PAPIEREN, AANWEZIG IN HET BRITSCH MUSEUM TE LONDEN XL

E. VERSLAG VAN EEN ONDERZOEK NAAR ONGEDRUKTE RESOLUTIËN DER STATEN VAN HOLLAND NA 1572. LXXVIII

F. JAARVERSLAG VAN DE CENTRALE COMMISSIE VOOR DE HISTORISCH-STATISTISCHE SCHETSKAARTEN IN NEDERLAND OVER 1906. CXIV

G. LIJST DER VAN JANUARI 1906 TOT JANUARI 1907 DOOR SCHENKING, RUILING OF AANKOOP VOOR HET GENOOTSCHAP VERKREGENE WERKEN . . . CXVII

DE TEGENPAUS CLEMENS VII EN HET BISDOM UTRECHT, medegedeeld door DR. G. BROM 1

BRIEVEN VAN J. D. VAN DER CAPELLEN TOT DEN POL, medegedeeld door W. W. VAN DER MEULEN 103

BESCHEIDEN BETREFFENDE DE DOELISTEN-BEWEGING TE AMSTERDAM IN 1748, medegedeeld door F. J. L. KRÄMER. 342

REKENINGEN VAN SCHILDERIJEN EN MUZIEKINSTRUMENTEN, DOOR DR. JONAS CHARISIUS IN 1607 EN 1608 IN DE NEDERLANDEN GEKOCHT, medegedeeld door G. W. KERNKAMP 459

LIJST VAN AMBTEN EN OFFICIËN TER BEGEVING STAANDE VAN BURGEMEESTEREN VAN AMSTERDAM IN 1749, medegedeeld door TH. BUSSEMAKER 474

VERSLAG VAN HET BESTUUR

OVER HET DIENSTJAAR 1906.

Wij hebben een jaar achter ons, rijk in gebeurtenissen, maar vooral rijk in bezwaren. Toch, wij verheugen ons het te kunnen zeggen, was het door ruimere verzending voor onze leden althans gunstiger dan het vorige jaar, al gelukte het ook niet, den achterstand geheel in te halen.

In den kring van ons Bestuur is gelukkig geene verandering gekomen. — In de plaats van Mej. Miedema, die in het voorjaar naar Transvaal vertrokken is, hebben wij geen anderen ambtenaar aangesteld; een voor dergelijk werk als aangewezen persoon bood zich aanvankelijk voor de waarneming der werkzaamheden aan, maar heeft zich later teruggetrokken. Wellicht zullen wij echter eerlang toch in de noodzakelijkheid zijn, om het beheer van al onze werkzaamheden op anderen voet te regelen. Immers de heer Van Dokkum, die na zijn vertrek van de Universiteitsbibliotheek ten slotte bereid bevonden werd, om op eenigszins gewijzigde voorwaarden de werkzaamheden onzer bibliotheek te blijven waarnemen, heeft ons op het einde van het dienstjaar bericht, dat zijne gezondheid hem niet langer in staat stelde zich met dit werk te belasten, zoodat wij tot ons leedwezen ook hiervoor naar andere hulp zullen moeten omzien.

Ons ledental is ditmaal bij uitzondering niet voor-

uitgegaan: terwijl wij 1 honorair en 23 gewone leden verloren, zijn 1 honorair en 17 gewone leden tot ons toegetreden. De lijst onzer leden (31 honoraire en 463 gewone) volgt hierachter onder Bijlage A.

Daarentegen is het getal der genootschappen, met welke wij in betrekking zijn, ditmaal zéér belangrijk vermeerderd. Gedeeltelijk is dit te danken aan de verzending eener circulaire, die onze ijverige 1e bibliothecaris, na raadpleging van het jaarverslag van de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, met onze instemming aan verschillende (vooral Duitsche en Belgische) historische genootschappen verzond; andere genootschappen meldden zichzelven bij ons aan. Allereerst hebben wij te vermelden de *New-York Historical society*, die ten vorigen jare op ons aanbod van een ruilverkeer niet geantwoord had, maar die thans, met verontschuldiging voor het late antwoord, verklaard heeft gaarne daarop te willen ingaan en ons eene groote kist met waardevolle uitgaven heeft toegezonden. Onze relaties met het *Nederlandsch instituut te Rome*, ingeleid door onze bemoeiingen ten behoeve van zijne bibliotheek, hebben thans gevoerd tot eene geregelde ruilovereenkomst; terwijl het *Koninklijk oudheidkundig genootschap* te Amsterdam, dat ons sinds lang zijne uitgaven toezendt, op zijn verzoek voortaan in ruil daarvoor onze werken zal ontvangen. Van de *Königliche Landesbibliothek* te Stuttgart ontvingen wij op het laatst van het jaar eene geheele kist met hare uitgaven. Verder traden wij nog in geregeld verkeer met het *Historische Verein* te Osnabrück, de *Gesellschaft für pommersche Geschichte und Alterthumskunde* te Stettin, de redactie van het tijdschrift *Portogalia* te Porto, *Nordiska Museet* te Stockholm, de *Société d'émulation pour l'étude de l'histoire et des antiquités de la Flandre* te Brugge en de redactie der *Annales des facultés de droit et des let-*

tres d'Aix te Aix en Provence. Daarentegen hebben wij de betrekkingen met *The Board for international exchanges of the New South Wales government* te Sidney afgebroken, daar wij, ondanks herhaalde aanmaningen, volstrekt niets van daar ontvingen. — De lange lijst der genootschappen, met welke wij thans in betrekking staan, volgt hierachter onder Bijlage B.

De staat onzer kas is bevredigend; het overzicht onzer ontvangsten en uitgaven, dat hierachter volgt onder Bijlage C, geeft ons geene aanleiding tot bijzondere opmerkingen. Het bedrag der in deposito gegeven gelden, dat onze penningmeester noodig achtte voor het doen van onverwachte betalingen, werd allengs *al* te groot; wij hebben derhalve een gedeelte belegd door aankoop van *f* 2000.— obligatiën der gemeente Rotterdam 1894—97.

De regeling der drukloonen van de firma Kemink en Zoon leverde sinds lang aanleiding tot bezwaren. Volgens den op de meeste drukkerijen geldenden regel werd ons altijd een zeker bedrag als extra-correctie in rekening gebracht, — een bedrag, dat uit den aard der zaak niet te controleeren was. Wij stelden thans aan de firma voor, om, tegen verhooging van de vaste belooning per vel, voortaan de zoogenaamde extra-correctie steeds voor hare rekening te nemen; zij bleek daartoe, hoewel noode, bereid. De verlangde verhooging was belangrijk; maar nadat wij ons overtuigd hadden, dat de regeling voor ons toch nog iets voordeeliger was dan de praktijk der laatste jaren, hebben wij daarin toegestemd, verheugd dat voortaan althans eenige controle mogelijk zou worden. — Eene andere, minder belangrijke wijziging werd later in het contract aangebracht, omdat de firma Kemink en Zoon in eene naamlooze vennootschap is omgezet.

Veel hebben wij ook ditmaal weder te berichten over onze uitgaven. Behalve de *Bijdragen en Mede-*

deelingen zijn ditmaal twee werken aan onze leden toegezonden: het *Register op de journalen van Constantijn Huygens* (waarvoor wij, eenige maanden na de verschijning, van eenen ongenoemde in dank eene reeks van toevoegselen ontvingen, — belangrijk, maar toch te weinig omvangrijk, om ze afzonderlijk te drukken) en het eerste deel van Fruin's bewerking van de *Brieven van De Witt*, uitgegeven door Prof. Kernkamp. De verschijning van dit hoogst belangrijke werk, waarnaar wij reeds zoolang verlangend hadden uitgezien, verheugde ons bijzonder; maar die vreugde werd vergald door de mededeeling, dat de geachte bewerker, door vele andere bezigheden in beslag genomen, niet in staat was zich verder met de zorg voor deze uitgaaf te belasten. Gelukkig is de Fruincommissie, die door de erfgenamen met het beheer dezer zaak belast is, er in geslaagd eenen zeer geschikten plaatsvervanger te vinden: de heer Dr. N. Japikse heeft zich bereid verklaard, de zorg voor de verdere uitgaaf op zich te nemen. Reeds aanstonds heeft hij de zaak met ijver aangevat, zoodat de druk, naar wij vertrouwen, spoedig zal voortgaan.

Nog altijd gaf de uitgaaf van *Buchell's Diarium*, dat ons reeds zoo lange jaren heeft beziggehouden, ons allerlei zorgen. Ten vorigen jare konden wij berichten, dat na langdurige onderhandelingen de voorrede van het boek eindelijk was gereed gekomen. Alleen de naamregisters bleven toen nog ontbreken, en wij hoopten dus, dat wij nu eindelijk aan het eind waren van onze tribulatiën met deze uitgaaf. Ten onrechte! Dr. Brom, door velerlei bezigheden in beslag genomen, had, met onze goedkeuring, dezen arbeid overgedragen aan een zijner bekenden, Dr. J. Hoogveld, thans hoogleeraar aan het seminarie te Kuilenburg. Naar het schijnt, was echter bij de afspraak eenig misverstand gerezen: hoe het zij, toen wij in

den zomer de registers ontvingen, bleken zij niet aan de door ons gestelde eischen te beantwoorden. Na eenige onderhandeling werd Dr. Hoogveld bereid bevonden de indices volgens onze aanwijzingen te herzien; thans, op het einde van het jaar, meenen wij het einde dezer moeielijke zaak nabij te zijn. Maar deze uitgaaf heeft ons reeds zóóveel leeds berokkend, dat wij eerst gerust zullen zijn, als het werk geheel afgedrukt voor ons ligt.

Ook in een ander opzicht bezorgde Buchell's werk ons nog eene moeielijkheid. Jaren geleden was *Buchell's Duitsch reisjournaal* door ons ter uitgaaf toegezonden aan de redactie der *Annalen für die Geschichte des Niederrheins*, en de voorzitter, wijlen prof. Hüffer te Bonn, had toen, in overleg met ons, de uitgaaf toevertrouwd aan Dr. H. Keussen te Keulen. Toen wij, na lange jaren, niets van de zaak vernamen en ook Dr. Keussen ongeduldig begon te worden, waagden wij een beleefden aandrang; maar het zéér ongewenschte gevolg was, dat wij Dr. Keussen's manuscript, dat reeds een paar jaren bij de redactie gesluimerd had, terugontvingen met het onwelkome bericht, dat de redactie de uitgaaf van het werk, waartoe zij zich nooit verbonden had, niet kon ondernemen, daar het stuk te volumineus was. In overleg met Dr. Keussen, die begrijpelijkerwijze zeer ontstemd was over dit onverwachte bezwaar, hebben wij tot de redactie een zéér dringend vertoog gericht, met overlegging der brieven, die wij van prof. Hüffer ontvangen hadden. Na geruimen tijd is deze moeite in zooverre met succes bekroond, dat wij op het laatst van het jaar het verzoek ontvingen, Dr. Keussen's handschrift naar Bonn terug te zenden, onder belofte dat men de zaak nog eens wilde overwegen.

Ook de uitgaaf der *Kroniek van het Zwolsche fraterhuis*, die, zooals bekend is, sedert lange jaren door

Dr. Schoengen bewerkt wordt, stuitte, toen het werk gereed scheen te zijn, ten slotte toch nog weder op bezwaren. Wij berichtten, dat de inleiding op het laatst van het vorige jaar persklaar ontvangen was, maar dat de buitengewone omvang daarvan ons besnoeiing wenschelijk deed achten. Toen daarover eenstemmigheid verkregen was, is het stuk ter perse gelegd en ten slotte, door eene Italiaansche reis van Dr. Schoengen ietwat vertraagd, eindelijk afgedrukt. Het naamregister zou toen onmiddellijk volgen; maar ook daarbij stuitten wij op tegenspoed. Dr. Schoengen had dit werk opgedragen aan een ander, die hem teleurstelde: toen het werk ten slotte afgeleverd werd, bleek het dan ook geheel niet aan onze eischen te voldoen. Over de aan te brengen verbeteringen is weder lang onderhandeld; Dr. Schoengen heeft zich ten slotte bereid verklaard, het stuk persoonlijk geheel om te werken. Op het einde van het jaar hoopten wij het werk spoedig te kunnen te gemoet zien.

Van de uitgaaf der *Journalen van Hardenbroek* hebben wij in het afgeloopen jaar niets vernomen. Dr. A. J. van der Meulen heeft het geheele stuk attent doorgelezen en houdt zich thans bezig met de overweging, of het mogelijk is in den zeer volumineusen tekst besnoeiingen aan te brengen. Wij zien zijn rapport met verlangen te gemoet.

De uitgaaf der *Brieven van den Pruissischen gezant Thulemeyer*, — het laatste der door Robert Fruin nagelaten handschriften, — was door ons voorloopig aangehouden, daar deze uitgaaf het minst urgent scheen. Thans, nu onze pers vrijkwam, verzochten wij Dr. Colenbrander met de uitgaaf te willen beginnen. Aanvankelijk scheen dit spoedig te kunnen plaats hebben; maar allengs bleek het aan Dr. Colenbrander gewenscht, het geheele, uiterst klein geschreven handschrift te doen overschrijven; ook enkele

aanvullingen uit het archief te Berlijn schenen noodig. Zoo is de druk van het werk nog niet begonnen; wij vertrouwen echter, dat die in den loop van het jaar zal aanvangen.

De uitgaaf van het tweede deel der *Brieven van de gebroeders Van der Goes* wacht nog altijd op de bewerking van het naamregister, waarmede, naar wij vernemen, een aanvang is gemaakt.

Het *Verbaal van den Perzischen gezant Cunaeus* is nagenoeg voor den druk gereed. De overleggingen met Dr. Colenbrander zijn afgeloopen, en de heer Hotz is met de bewerking een goed eind gevorderd. Wij hadden gehoopt het handschrift reeds voor den druk te zullen ontvangen; maar de heer Hotz heeft ons eenig uitstel verzocht, waarin wij natuurlijk hebben moeten bewilligen.

Ook de uitgaaf der *Papieren van Jean Hotman* leverde nog groote bezwaren. Niet onverwachts trouwens, want deze onderneming miste een eigenlijk hoofd. Dr. Broersma, die het plan ontworpen en de eerste onvolledige kopieën geleverd had, woont te Samarang; de heer Busken Huet te Parijs had alleen aangenomen, voor de aanvulling der kopij en de correctie der proeven te zorgen. Toen wij dan ook in den zomer de aangevulde kopij uit Parijs ontvingen, bleek die na onderzoek volstrekt ongeschikt, om voetstoots ter perse gelegd te worden. Van Dr. Broersma hebben wij wel is waar de inleiding voor de uitgaaf ontvangen; maar de afschriften behoorden bovendien eenigszins geredigeerd, geïnterpungeerd en van hoofden voorzien te worden; ook eenige noten bleken bepaald onmisbaar. Nadat wij van een paar geleerden eene weigering ontvangen hadden, verblijdde ons ons medelid Bussemaker ten zeerste door het aanbod, om de kopij onder zijn toezicht door een zijner studenten voor de pers geheel gereed te laten maken. Het dus behan-

delde handschrift zien wij in den loop van het jaar te gemoet.

Van de uitgaaf der *Kroniek van Abel Eppens* kunnen wij meer voorspoedige berichten geven. Ten vorigen jare meldden wij, dat het prof. Brugmans gelukt was, Jhr. Mr. J. A. Feith voor deze onderneming te winnen. Het overleg tusschen beide bewerkers is thans afgeloopen en heeft geleid tot het besluit, om de besnoeiing van den tekst eenigszins anders in te richten dan vroeger beraamd was, — een besluit, dat onze volledige instemming verworven heeft. Sedert is de bewerking van den tekst met ijver ter hand genomen en reeds vrij ver gevorderd. Zelfs hebben de beide heeren ons in overweging gegeven, met den druk een aanvang te maken; doch wij hebben gemeend, dat dit niet wenschelijk was, voordat de bewerking van den tekst van een deel *geheel* was afgeloopen. Immers de noten en verwijzingen schenen bezwaarlijk aangebracht te kunnen worden, indien het begin van een deel reeds gedrukt was, terwijl het einde nog niet behandeld was. De beide bewerkers hebben zich met deze beschouwing vereenigd; nu het werk reeds zoover gevorderd is, zal het uitstel stellig niet lang zijn.

Ook bij de bewerking van het *Register op Van Mieris' Charterboek* ondervonden wij tegenspoed. Ten vorigen jare berichtten wij, dat prof. Blok de goedheid had gehad zich te belasten met de redactie van het bijeengebrachte materiaal. Maar de bewerking van den uiterst omvangrijken voorraad viel niet mede. Onder toezicht van prof. Blok was het werk door een ambtenaar van het Algemeene rijksarchief ondernomen; maar toen door dezen de index was afgeleverd, voldeed zij ons niet, en prof. Blok erkende de grondigheid onzer bezwaren. Eene herziening werd dus ondernomen; na eenigen tijd ontvingen wij het werk terug, wel verbeterd, maar toch met de opmerking, dat de

bewerker zelf het voor eene uitgaaf nog niet zeer geschikt achtte: het mocht geen eigenlijk wetenschappelijk bewerkt register heeten en scheen zonder reusachtig tijdverlies daartoe ook niet in te richten te zijn. Wij hebben toen besloten, een half vel van het register als proef te laten zetten; daarna zullen wij beoordeelen, of wij het zeer lijvige deel ter perse zullen leggen, dan wel het handschrift aan het Algemeene rijksarchief aanbieden tegen vergoeding der door ons daaraan gemaakte kosten. Als hulpmiddel voor het onderzoek op het Algemeene rijksarchief toch heeft de index stellig reeds nu groote waarde.

Na deze lange serie van tegenspoeden verheugt het ons zéér, dat wij althans kunnen wijzen op ééne onderneming, die vlug en zonder bezwaar dadelijk is van stapel geloopen. Op het laatst van het jaar ontvingen wij van den heer G. L. Grove te Kopenhagen het aanbod, om ter gelegenheid van het eeuwfeest van admiraal De Ruyter's geboorte eene uitgaaf van de scheepsjournalen der admiralen Van Wassenaer en De Ruyter tijdens den Noordschen oorlog ter perse te leggen. Na onderzoek van het plan, dat door onzen voorzitter zelf te Kopenhagen met den heer Grove besproken was en dat ons zeer sympathiek was, hebben wij de journalen aanstonds ter perse gelegd; wij hopen, dat ze nog tijdig voor de feestviering zullen verschijnen.

Toen onlangs de voorraad onzer in voorbereiding zijnde uitgaven eenigszins uitgeput begon te raken, hebben wij maatregelen getroffen, om te trachten nieuw materiaal voor onze pers te verkrijgen door speciale, door ons zelven uitgelokte onderzoekingen. Wij hebben den hoogleeraar Bussemaker en Dr. N. Japikse uitgenoodigd, om een onderzoek in te stellen in binnen- en buitenlandsche archieven naar de mogelijkheid eener uitgaaf van de *Journalen van*

Bentinck van Rhoon en van eene aanvulling van de *Resolutiën der Staten van Holland.* De eerste onderneming, die veel beloofde, is echter op onoverkomelijke bezwaren helaas afgestuit. Door de onderzoekingen van prof. Bussemaker in het Koninklijk Huisarchief en in het British Museum bleek het alras, dat wel is waar geen eenigszins doorloopend journaal van den bekenden staatsman zou kunnen bijeengebracht worden, maar dat toch over verschillende jaren uitvoerige aanteekeningen voorhanden waren, die te zamen stellig een zeer belangrijk geheel zouden kunnen uitmaken. Het rapport, door prof. Bussemaker als resultaat van zijne Londensche reis aan ons bestuur uitgebracht, deelt over de in het British Museum berustende papieren van Bentinck zoo belangrijke berichten mede, dat wij niet geaarzeld hebben, het met goedkeuring van den steller hierachter af te drukken onder Bijlage D. Het is een belangrijk resultaat onzer pogingen; maar het zal helaas het éénige blijven. Immers toen het rapport werd uitgebracht, was reeds, naar wij vernamen, bij de directie van H. M.'s Huisarchief het plan gerezen, om, krachtens de bevelen van H. M. de Koningin, het door Groen van Prinsterer bijeengebrachte materiaal voor de voortzetting der *Archives de la Maison d'Orange-Nassau* onverwijld ter perse te leggen. In dit materiaal waren zóóvele stukken uit Bentinck's journalen opgenomen, dat het overblijvende geen goed aaneensluitend geheel meer scheen te zullen vormen. Zoo moest dus het schoone plan, zij het ook met leedwezen, worden opgegeven.

Beter resultaat leverden de onderzoekingen van Dr. Japikse. Zonder schroom voor het lastige en weinig aantrekkelijke werk, heeft deze in het Algemeene rijksarchief de lange serie der geschreven en gedrukte resolutiën der Staten van Holland nauwkeurig onderzocht. Over de inrichting en samenstelling dezer

hoogst belangrijke geschiedbron heeft hij zoodoende veel wetenswaardigs bijeengebracht; ook over de wijze, waarop de druk der serie is uitgevoerd, heeft hij zich een oordeel gevormd, dat in vele opzichten eene veroordeeling is. Dus voorbereid, heeft Dr. Japikse achtereenvolgens ook de archieven van alle stemhebbende steden van Holland bezocht en daar niet onbelangrijke aanvullingen van de op het Algemeene rijksarchief berustende serie ontdekt, terwijl ook de lijst der zoo interessante zoogenaamde „partikuliere notulen" nog zeer belangrijk is uitgebreid. De rapporten van Dr. Japikse, op ons verzoek uitgewerkt tot één samenhangend verslag, volgen hierachter onder Bijlage E. — Behalve het groote belang voor de betere kennis dezer belangrijke geschiedbron, had het uitbrengen van dit verslag nog twee praktische gevolgen. Den Algemeenen rijksarchivaris konden wij opmerkzaam maken op het bestaan van het deel der origineele resolutiën van Holland over 1592—1594, dat in het Algemeene rijksarchief ontbrak en naar het archief van Dordrecht bleek te zijn afgedwaald. En de aandacht van Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken konden wij vestigen op den zeer verwaarloosden toestand, waarin historisch belangrijke gedeelten der archieven van Hoorn, Medemblik en Purmerend gebleken waren te verkeeren.

Wij hadden besloten, terwijl de uitgaaf van eene aanvulling der *Resolutiën Holland* zelven, uiterst volumineus, wellicht boven onze krachten zou gaan, dat de druk der aan de gedrukte voorafgaande *Secreete resolutiën* onmiddellijk zou worden ter hand genomen. Deze resolutiën bestonden uit drie deelen. Het in het Algemeene rijksarchief berustende exemplaar der *Secreete resolutiën* van 1651—1653 werd onder toezicht van Dr. Japikse geheel afgeschreven. Van het deel der *Secreete resolutiën* betreffende de onderhandelingen met

Zweden en Denemarken (1644—1645), is slechts een fragmentarisch afschrift bewaard; het origineel is verloren. Dr. Japikse achtte het niet wenschelijk, dit afschrift te doen kopieeren, voordat met stelligheid gebleken was, dat het origineel niet te vinden zou zijn. Het deel met *Secreete resolutiën* over de Munstersche vredehandeling (1643—1647) eindelijk, veel te volumineus en te weinig belangrijk om in zijn geheel gedrukt te worden, moest geëxcerpeerd worden onder toezicht van Dr. Japikse zelven; een geschikt bewerker moest daarvoor gezocht worden. Zóóver waren wij gevorderd, toen de opdracht aan Dr. Japikse van de verdere uitgaaf van Fruins bewerking der *Brieven van De Witt* het noodzakelijk maakte, de bemoeiing met de *Resolutiën Holland* voor eenige jaren te staken. De zaak is echter niet opgegeven: wij komen daarop later terug; Dr. Japikse zelf wenscht dit.

Van Dr. A. H. Garrer te Haarlem ontvingen wij ten onderzoek een uitvoerigen inventaris der papieren der Haarlemsche familie Noortdijck, berustende in het Remonstrantsche hofje aldaar. Het bleek in hoofdzaak het archief te zijn van eene 17e en 18e eeuwsche lintweverij; het kwam ons niet onwaarschijnlijk voor, dat daarin wel materiaal voor eene uitgaaf zou steken, van belang voor onze industrieele geschiedenis. Maar de bewerking van dit zeer eigenaardige materiaal zou vrij wat studie en arbeid eischen; zonder ernstige voorbereiding was het voor ons niet bruikbaar. Wij verwezen dus Dr. Garrer naar een met dergelijk werk vertrouwd geleerde, die hem bij het werk zou kunnen bijstaan.

Onze *Bijdragen en Mededeelingen* bevatten ditmaal niet vele stukken. Allereerst eene zeer merkwaardige reeks bescheiden over den afstand van bisschop Aernt van Hoern als bisschop van Utrecht, door Dr. Brom

ontleend aan het Vaticaansche archief en van eene hoogst belangrijke inleiding voorzien. Dan volgt de uitgaaf der *Brieven van Van der Capellen*, — aanvulling der vroeger door Dr. W. W. van der Meulen uitgegeven *Brieven van Van Beyma*, door hem reeds lang aan ons toegezegd. Prof. Krämer wilde ons afstaan het belangrijke vervolg der door hem bijeengebrachte *Bescheiden over de Doelistenbeweging*. Prof. Bussemaker voegde daaraan toe eene kleine, maar belangrijke memorie uit het midden der 18e eeuw over de ter beschikking van burgemeesteren van Amsterdam en bewindhebbers der O. I. Compagnie staande ambten. En van onzen voorzitter ontvingen wij ten slotte nog ter publicatie eene lijst van schilderijen en muziekinstrumenten, op een reis door Nederland in de jaren 1607 en 1608 door Dr. Jonas Charisius voor den koning van Denemarken aangekocht. — De uitgaaf der *Brieven van lord Auckland*, ons toegezegd door den heer H. de Peyster, kwam tot ons leedwezen niet tijdig gereed. En een ons aangeboden overzicht van de vredesonderhandelingen van 1576 in eene uitvoerige missive van Requesens bleek bij onderzoek reeds gedrukt te zijn.

Toen in het najaar voor onze *Bijdragen en Mededeelingen* ons geene stukken toevloeiden, had onze voorzitter de goedheid aan te bieden, om, wanneer wij hem in de gelegenheid wilden stellen, zijne reis van Kopenhagen naar Stockholm uit te strekken, voor ons een belangrijken bundel van daar berustende, hem van zijne vorige archiefreis bekende stukken af te schrijven, die voor zooveel noodig te vertalen en voor de uitgaaf te bewerken. Op dien voorslag gingen wij gaarne in en blijkens de ontvangen reisverslagen mogen wij eene hoogstbelangrijke verzameling te gemoet zien, voldoende om het volgende deel onzer *Bijdragen en Mededeelingen* te vullen, dat wij, nu het thans ver-

schijnende deel ten slotte toch gevuld is, geheel voor deze aantrekkelijke publicatie gereserveerd hebben.

Eene uitgaaf van geheel anderen aard werd ons op het laatst van het jaar aangeboden. Het is onzen leden bekend, dat wij voor de bewerking der *Historische schetskaarten*, die successievelijk vervaardigd en in het afgeloopen jaar geheel gereed gekomen zijn, eene commissie benoemd hebben, die de leiding van dit nuttige werk op zich genomen heeft. Wij kozen daartoe de leden der commissie, die zich op initiatief van het Dordtsche Letterkundige congres gevormd had voor de samenstelling van een historischen schoolatlas en die, na het mislukken van dit plan, was bijeengebleven ter beoefening van de historische geographie. Uit de jaarverslagen dezer commissie, die geregeld achter onze jaarverslagen afgedrukt zijn (men vindt het laatste hierachter onder Bijlage F.) hebben onze leden kunnen nagaan, met hoeveel ijver het werk door deze commissie is ter hand genomen. Toch was zij zelve over hare werkzaamheid niet zoo tevreden: bepaaldelijk klaagde zij over gebrek aan medewerkers. Om daaraan te gemoet te komen en haar werk bekend te maken, heeft de commissie het plan gevormd een proefatlas uit te geven, waarin de reeds op haar initiatief vervaardigde kaarten gereproduceerd zullen worden. Zij wenschte, dat ons genootschap dien atlas, die gratis verspreid zou worden, zou bekostigen. Dit verzoek, dat belangrijke kosten ten gevolge zou hebben, werd door ons, nadat het eerst schriftelijk behandeld was, in twee achtereenvolgende bestuursvergaderingen uitvoerig besproken. Maar ten slotte waren wij toch eenstemmig van meening, dat wij moesten weigeren; hoewel gaarne bereid, het nuttige werk der commissie te steunen, meenden wij, dat eene zóó kostbare onderneming, die bovendien, goed aangevat, bij het

publiek voldoenden steun zou kunnen vinden, niet op onzen weg lag. Bovendien hadden wij, zoowel tegen den proefatlas zelven, als tegen de wijze, waarop de geheele zaak door de commissie was opgezet, wel eenig bezwaar.

Onze bibliotheek verkeert in voldoenden toestand. De lijst der nieuwe aanwinsten volgt hierachter onder Bijlage G. Onder de daarin vermelde boeken vestigen wij de aandacht op twee geschenken, als bijzonder kostbaar en merkwaardig. De uitgaaf van het register der na den brand van Kopenhagen in 1728 overgebleven huizen en inwoners, belangrijk met het oog op het groote getal inwoners van Nederlandschen oorsprong dier stad, mochten wij ontvangen van den heer G. L. Grove te Kopenhagen; het eerste deel van den zéer belangrijken bundel met bescheiden betreffende de betrekkingen tusschen Nederland en Marocco, grootendeels ontleend aan Nederlandsche archieven, een lijvig boekdeel, versierd met verscheidene facsimile's van brieven, kaarten enz., werd ons aangeboden door den bewerker, graaf H. de Castries te Parijs.

Toen ten vorigen jare de heer Van Dokkum na zijne aftreding als bibliotheek-ambtenaar op eenigszins veranderde voorwaarden met het beheer onzer bibliotheek werd belast, nam onze 1e bibliothecaris de gelegenheid waar, om met den bibliothecaris der Universiteit de wenschelijkheid te bespreken, om het bestaande contract anders, nauwkeuriger dan vroeger, uit te voeren. Hij mocht daarbij bij den heer Van Someren de meest gewenschte medewerking ondervinden, zoodat, naar wij vertrouwen, het beheer van onzen boekenschat voortaan op meer deugdelijke basis gevestigd is. Te gelijk werd tusschen de beide bibliothecarissen de wenschelijkheid besproken, om, bij gelegenheid van de aanstaande overbrenging onzer

boekerij naar de nieuwe bibliotheeklokalen, eene nauwkeurige collatie te doen plaatshebben van onzen boekenschat met de bestaande lijsten, in aansluiting ook bij de reçu's, die volgens de nieuwe regeling voortaan geregeld aan onzen bibliothecaris zullen worden overhandigd.

Daar zoowel onze boekerij als onze fondsartikelen van jaar tot jaar voortdurend in omvang en ook in waarde toenemen, hadden wij reeds in het vorige jaar (zooals wij toen berichtten) besloten, om het bedrag der som, waarvoor beide verzamelingen geassureerd waren, te verhoogen; onze penningmeester heeft dit besluit in het afgeloopen jaar uitgevoerd.

Ons leesgezelschap verheugt zich in sedert lang ongekenden bloei; het ledental is iets toegenomen, het aantal tijdschriften uitgebreid. Ook de Amsterdamsche afdeeling is, door de zorgen van Prof. Brugmans en Mej. Proot, welvarend, terwijl de belangen van de Middelburgsche afdeeling door Mr. R. Fruin worden behartigd. Zelfs hebben wij het bestuur der Amsterdamsche afdeeling gemachtigd, onder zijne verantwoordelijkheid een buitenlid aan te nemen. — De overeenkomst met de firma Breijer, die, na het pensionneeren onzer bejaarde bodin, zich met de rondzending der portefeuilles van ons leesgezelschap heeft belast, werkt geheel tot onze tevredenheid.

Het Bestuur van het Historisch Genootschap,

G. W. KERNKAMP,
Voorzitter.

S. MULLER FZ.,
Secretaris.

BIJLAGE A.

NAAMLIJST DER LEDEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP [1]).

BESTUUR.

Dr. G. W. Kernkamp, *Voorzitter.*
Mr. J. F. B. Baert, *Penningmeester.*
Dr. J. W. Muller, *Eerste bibliothecaris.*
Dr. N. J. Singels, *Tweede bibliothecaris.*
Mr. S. Muller Fz., *Eerste secretaris.*
Dr. W. A. F. Bannier, *Tweede secretaris.*
Dr. P. J. Blok.
Dr. C. H. T. Bussemaker.
Dr. F. J. L. Krämer.

---

1) Bij deze lijst is aangenomen de feitelijke toestand op 1 Januari 1907.

HONORAIRE LEDEN.

E. de Amicis, te Turijn.
U. Berlière, te Maredsous.
W. Bode, te Berlijn.
E. baron de Borchgrave, te Weenen.
G. Edmundson, te Londen.
M. Pardo de Figueroa, te Medina Sidonia.
P. Fredericq, te Gent.
J. A. Fridericia, te Kopenhagen.
G. Galland, te Berlijn.
J. Geddes, te Londen.
Jhr. J. J. de Geer van Oudegein, te Utrecht.
H. Havard, te Parijs.
J. H. Hessels, te Cambridge.
E. Hubert, te Luik.
E. Jacobs, te Wernigerode.
L. Legrand, te Parijs.
H. C. Vos Leibbrandt, te Kaapstad.
E. Martin, te Straatsburg.
E. Michel, te Parijs.
O. Nachod, te Grünewald (bij Berlijn).
F. Nippold, te Jena.
M. Philippson, te Berlijn.
H. Pirenne, te Gent.
O. Pringsheim, te Breslau.
M. Ritter, te Bonn.
D. Schäfer, te Berlijn.
G. Mac Call Theal, te Kaapstad.
F. Vanderhaeghen, te Gent.
A. de Waal, te Rome.
A. Waddington, te Lyon.
E. Wrangel, te Lund.

GEWONE LEDEN.

Dr. T. P. H. van Aalst, te 's Gravenhage.
Mr. J. H. Abendanon, te Arnhem.
Dr. A. J. d'Ailly, te Amsterdam.
P. Albers, te Maastricht.
H. J. Allard, te Maastricht.
Mr. S. J. Fockema Andreae, te Leiden.
Mr. J. baron d'Aulnis de Bourouill, te Utrecht.
Jhr. J. A. F. Backer, te Vreeland.
Mr. J. F. B. Baert, te Utrecht.
Mr. C. Bake, te 's Gravenhage.
Dr. W. A. F. Bannier, te Utrecht.
Mej. Dr. F. E. J. M. Baudet, te Hilversum.
Dr. H. Bavinck, te Watergraafsmeer.
Mr. A. J. de Beaufort, te Leusden.
J. B. de Beaufort, te Woudenberg.
Mr. J. F. de Beaufort, te Utrecht.
Mr. W. H. de Beaufort, te Leusden.
Jhr. Mr. K. A. Godin de Beaufort, te Maarsbergen.
A. A. Beekman, te 's Gravenhage.
J. H. Been, te Brielle.
Mr. N. Beets, te Amsterdam.
G. J. G. C. graaf van Aldenburg Bentinck, te Amerongen.
Jhr. Mr. Dr. E. A. van Beresteyn, te Utrecht.
Mr. N. P. van den Berg, te Amsterdam.
Dr. J. Bergsma, te Groningen.
Mr. J. L. Berns, te Leeuwarden.
H. A. van Beuningen, te Utrecht.
A. F. van Beurden, te Roermond.
J. J. Beyerman, te Utrecht.
G. J. W. Koolemans Beynen, te Arnhem.
Dr. J. P. de Bie, te Arnhem.
Mr. A. S. de Blécourt, te Zutphen.
Dr. P. J. Blok, te Leiden.

Mr. P. van Blom, te 's Gravenhage.
Dr. J. F. D. Blöte, te Tilburg.
Dr. G. J. Boekenoogen, te Leiden.
P. A. M. Boele van Hensbroek, te 's Gravenhage.
Dr. M. G. de Boer, te Hilversum.
Dr. U. P. Boissevain, te Groningen.
Mr. A. C. Bondam, te Arnhem.
B. J. M. de Bont, te Amsterdam.
Dr. L. Boosten, te 's Hertogenbosch.
Mr. P. G. Bos, te Groningen.
Dr. A. J. Botermans, te Zwolle.
M. ten Bouwhuys, te Utrecht.
Dr. W. L. Bouwmeester, te Doetinchem.
J. Brals, te Delft.
Mr. P. van den Brandeler, te 's Gravenhage.
Dr. A. A. Bredius, te 's Gravenhage.
Dr. J. C. Breen, te Amsterdam.
D. A. Brinkerink, te Bovenkarspel.
Dr. R. Broersma, te Semarang.
Dr. G. Brom, te Rome.
J. H. Brom, te Utrecht.
Dr. W. L. C. Bronsveld, te Hoorn.
Dr. H. Brugmans, te Amsterdam.
C. W. Bruinvis, te Alkmaar.
Dr. C. P. Burger Jr., te Amsterdam.
Dr. C. H. T. Bussemaker, te Leiden.
Jhr. P. H. A. Martini Buys, te 's Gravenhage.
W. J. J. C. Bijleveld, te Voorschoten.
Dr. J. R. Callenbach, te Rotterdam.
J. W. Chevallier, te Oosterbeek.
Dr. H. T. Colenbrander, te Voorburg.
H. J. Coppens, te Schiedam.
Dr. R. Corten, te Rolduc (gem. Kerkrade).
W. P. Costerus, te Edam.
Mr. L. M. Rollin Couquerque, te 's Gravenhage.

J. Craandijk, te Haarlem.
Dr. S. Cramer, te Amsterdam.
C. C. A. Croin, te Dordrecht.
Mr. M. Crommelin, te Zeist.
W. Croockewit W.Az., te Amersfoort.
J. T. J. Cuypers, te Amsterdam.
Dr. P. J. H. Cuypers, te Roermond.
W. E. van Dam van Isselt, te Teteringen.
Mr. C. T. van Deventer, te 's Gravenhage.
A. H. A. C. Diegerick, te Gent.
Mr. P. A. Diepenhorst, te Amsterdam.
H. C. Diferee, te Amsterdam.
Dr. J. J. Doesburg, te Zwolle.
P. J. D. van Dokkum, te Utrecht.
C. P. J. Dommisse, te Sluis.
P. N. van Doorninck, te Haarlem.
Dr. P. Doppler, te Maastricht.
W. J. van Douwen, te Almeloo.
Dr. G. J. Dozy, te 's Gravenhage.
Mr. H. L. Drucker, te Leiden.
H. van Druten, te Rijnsburg.
Mr. W. H. F. Dubois, te Utrecht.
K. Dumon, te Amsterdam.
Dr. B. Dijksterhuis, te Tilburg.
Mr. C. C. D. Ebell, te 's Hertogenbosch.
C. P. van Eeghen Jr., te Amsterdam.
P. van Eeghen, te Amsterdam.
J. E. Elias, te Amsterdam.
Dr. H. J. E. Endepols, te Maastricht.
A. Engelsman, te Leeuwarden.
Mr. C. Enschedé, te Haarlem.
J. W. Enschedé, te Amsterdam.
Dr. E. Epkema, te Zalt-Bommel.
N. J. A. P. H. van Es, te Arnhem.
Dr. W. van Everdingen, te Rotterdam.

J. Eysten, te Utrecht.
A. N. J. Fabius, te Brielle.
Mr. D. P. D. Fabius, te Amsterdam.
Mr. P. Falkenburg, te Amsterdam.
P. Feenstra Jr., te Amsterdam.
Jhr. Mr. J. A. Feith, te Groningen.
Jhr. Mr. P. R. Feith, te 's Gravenhage.
Mr. E. Fokker, te Utrecht.
G. A. J. Franke, te Groningen.
J. A. Frederiks, te Middelburg.
C. G. Frentzen, te Leiden.
Mr. R. Fruin, te Middelburg.
P. Fijn van Draat, te Utrecht.
Dr. J. H. Gallée, te Utrecht.
J. F. Gebhard Jr., te Amsterdam.
Dr. W. van Geer, te München.
Dr. H. van Gelder, te Utrecht.
Dr. H. E. van Gelder, te 's Gravenhage.
Dr. H. A. Geurts, te Rolduc (gem. Kerkrade).
Dr. P. J. M. van Gils, te Rolduc (gem. Kerkrade).
Mevr. Dr. J. Goekoop—de Jongh, te 's Gravenhage.
C. J. Gonnet, te Haarlem.
P. C. Görlitz, te Nijmegen.
W. Gosler, te Hilversum.
Dr. J. H. Gosses, te Amsterdam.
Mr. M. L. van Goudoever, te Utrecht.
J. J. Graaf, te Ouderkerk a/d Amstel.
J. de Graaf, te Enkhuizen.
Mr. J. Hooft Graafland, te Utrecht.
Jhr. Mr. J. F. Hooft Graafland, te Utrecht.
Mej. Dr. C. C. van de Graft, te Utrecht.
Mr. S. Gratama, te 's Gravenhage.
M. Salverda de Grave, te 's Gravenhage.
D. de Groot, te Utrecht.
Dr. J. V. de Groot, te Amsterdam.

Dr. C. Hofstede de Groot, te 's Gravenhage.
Mr. W. T. Grothe van Schellach, te Utrecht.
J. baron Sirtema van Grovestins, te 's Gravenhage.
Mgr. G. Gul, te Utrecht.
Mr. H. D. Guyot, te Groningen.
Mr. S. van Gijn, te Dordrecht.
S. Haagsma, te Sneek.
Dr. S. P. Haak, te Arnhem.
Dr. F. de Haan, te Batavia.
J. W. G. van Haarst, te Arnhem.
Dr. A. Habets, te Hasselt (België).
L. J. J. Hageraats, te 's Gravenhage.
H. van de Hagt, te Rotterdam.
Dr. C. F. Haje, te Haarlem.
Dr. J. Hania Pz., te Steenwijk.
G. C. D. d'Aumale baron van Hardenbroek, te Driebergen.
Mr. G. C. D. R. baron van Hardenbroek, te Bunnik.
Dr. J. Hartelust, te Utrecht.
A. T. Hartkamp, te Amsterdam.
Mr. R. E. Hattink, te Almeloo.
O. ten Have, te Winterswijk.
Dr. W. A. A. Hecker, te Delft.
J. A. J. ter Heerdt, te Utrecht.
Mr. J. E. Heeres, te Leiden.
Dr. K. Heeringa, te Schiedam.
Dr. J. Heinsius, te Leiden.
Dr. L. Heldring, te Amsterdam.
L. J. van Beuningen van Helsdingen, te Amersfoort.
Dr. A. H. L. Hensen, te Warmond.
J. A. Heuff Az., te Tiel.
Mgr. G. W. van Heukelum, te Jutfaas.
J. H. C. Heyse, te Middelburg.
J. C. A. Hezenmans, te 's Hertogenbosch.
L. C. Hezenmans, te 's Hertogenbosch.

C. F. Gijsberti Hodenpijl, te Vrijenban.
J. C. Gijsberti Hodenpijl van Hodenpijl, te 's Gravenhage.
F. A. Hoefer, te Hattem.
Mr. H. graaf van Hogendorp, te 's Gravenhage.
Dr. C. Hoitsema, te Utrecht.
A. Hollestelle, te Tholen.
Dr. A. G. Honig, te Kampen.
G. J. Honig, te Zaandijk.
Dr. I. M. J. Hoog, te Nijmegen.
A. J. J. Hoogland, te Rotterdam.
Dr. S. S. Hoogstra, te Gouda.
T. van Hoogstraten, te Huissen.
Dr. J. Hoogveld, te Culemborg.
Mr. C. Pijnacker Hordijk, te Haarlem.
A. Hotz, te 's Gravenhage.
Dr. M. T. Houtsma, te Utrecht.
A. Hoynck van Papendrecht, te Rotterdam.
Dr. J. Huizinga, te Groningen.
Dr. J. de Hullu, te 's Gravenhage.
Dr. A. Hulshof, te Utrecht.
G. Hulsman, te Groningen.
Jhr. Mr. J. E. Huydecoper van Maarsseveen en Nigtevecht, te Utrecht.
Dr. C. B. Hijlkema, te Zaandam.
H. Italie, te Utrecht.
Mr. F. A. R. A. baron van Ittersum, te Utrecht.
F. A. R. A. baron van Ittersum Jr., te Utrecht.
Mgr. Dr. J. A. H. G. Jansen, te Bunnik.
J. J. van Noorle Jansen, te Utrecht.
Dr. N. Japikse, te 's Gravenhage.
Mr. J. G. C. Joosting, te Assen.
G. C. A. Juten, te Ginneken.
W. F. Juten, te Bergen-op-Zoom.
J. Kalf, te 's Gravenhage.

Dr. G. Kalff, te Leiden.
G. M. Kam, te Nijmegen.
Mr. J. Kappeyne van de Coppello, te Amsterdam.
Jhr. Mr. A. P. C. van Karnebeek, te 's Gravenhage.
P. H. van der Kemp, te 's Gravenhage.
Dr. G. W. Kernkamp, te Utrecht.
W. J. Kernkamp, te Edam.
Dr. L. A. Kesper, te Gouda.
Dr. E. B. Kielstra, te 's Gravenhage.
E. S. de Klerck, te Soekaboemi.
B. H. Klönne, te Amsterdam.
Dr. A. Kluyver, te Leiden.
Dr. L. Knappert, te Leiden.
W. Knuif, te Rijsenburg.
Dr. I. A. N. Knuttel, te Leiden.
Dr. W. P. C. Knuttel, te 's Gravenhage.
F. Koch Jr., te Rotterdam.
Dr. W. C. G. T. Koch, te Tiel.
Mr. H. J. Koenen, te Amsterdam.
H. F. Kol van Ouwerkerk, te Utrecht.
M. J. Kollewijn, te 's Gravenhage.
Mr. A. H. Koning, te Finsterwolde.
Mr. Dr. D. A. P. N. Koolen, te Utrecht.
W. P. Kops, te Amsterdam.
Mr. J. Kosters, te 's Gravenhage.
Dr. F. J. L. Krämer, te 's Gravenhage.
F. G. Kramp, te Leiden.
Dr. M. A. Kreling, te Rotterdam.
A. J. C. Kremer, te Arnhem.
Dr. W. Brede Kristensen, te Leiden.
Dr. P. J. Kromsigt, te Rotterdam.
J. F. A. Kronenburg, te Roermond.
Dr. R. Krul, te 's Gravenhage.
Dr. A. F. Krull, te Rotterdam.
Mr. W. Polman Kruseman, te Middelburg.

Mr. H. P. C. L. de Kruyff, te Baarn.
Dr. E. T. Kuiper, te Amsterdam.
J. Kunst, te Leiden.
Dr. A. Kuyper, te 's Gravenhage.
Dr. H. H. Kuyper, te Amsterdam.
Mr. Dr. A. R. van de Laar, te Gendringen.
Dr. G. J. Landweer Az., te Arnhem.
Dr. L. A. van Langeraad, te Lekkerkerk.
Mr. F. J. van Lanschot, te 's Hertogenbosch.
Dr. K. Later, te Utrecht.
W. J. Leendertz, te Amsterdam.
Dr. E. C. van Leersum, te Leiden.
Dr. E. H. van Leeuwen, te Velp.
Dr. J. W. Lely, te Voorschoten.
C. L. Levoir, te 's Gravenhage.
Mr. J. A. Levy, te Amsterdam.
Dr. G. J. Liesker, te Freiburg (Zw.).
J. F. A. Lindsen, te Utrecht.
Dr. C. te Lintum, te Rotterdam.
Mr. W. H. de Savornin Lohman, te Utrecht.
V. Loosjes, te Sneek.
Mr. J. de Louter, te Utrecht.
F. baron van Lijnden van Hemmen, te Hemmen.
Mr. Dr. F. A. C. graaf van Lijnden van Sandenburg, te Nederlangbroek.
Mr. R. Melvil baron van Lijnden, te 's Gravenhage.
Mr. Æ. baron Mackay, te Arnhem.
Mej. M. G. A. de Man, te Middelburg.
W. J. Manssen, te Zaandam.
Dr. B. van Meer, te Leiden.
Dr. R. P. Mees R.Az., te Rotterdam.
Dr. K. O. Meinsma, te Zutphen.
Mr. C. R. Merkus, te Utrecht.
Dr. A. J. van der Meulen, te Utrecht.
Dr. W. W. van der Meulen, te 's Gravenhage.

Mr. P. A. N. S. van Meurs, te 's Gravenhage.
D. C. Meyer Jr., te Amsterdam.
G. A. Meyer, te Zwolle.
Dr. W. Meyer, te 's Gravenhage.
M. A. Meyjes, te Hengeloo (Gelderland).
Dr. E. J. W. Posthumus Meyjes, te 's Gravenhage.
Dr. P. H. van Moerkerken Jr., te Haarlem.
Mr. G. Moll, te Rotterdam.
Dr. E. C. Godée Molsbergen, te Stellenbosch.
Mr. F. A. Molster, te Amsterdam.
Dr. M. Monasch, te Meppel.
Dr. K. W. M. Montijn, te Vlaardingen.
F. D. J. Moorrees, te Buurmalsen.
Dr. L. J. Morell, te Utrecht.
T. Morren, te 's Gravenhage.
A. Mulder, te 's Gravenhage.
Dr. H. P. N. Muller, te 's Gravenhage.
Dr. J. W. Muller, te Utrecht.
Mr. S. Muller Fz., te Utrecht.
Mr. S. Muller Hz., te Rotterdam.
Mr. J. C. Naber, te Utrecht.
Mej. J. W. A. Naber, te Amsterdam.
Dr. G. A. Nauta, te Warfum.
Dr. H. M. van Nes, te Rotterdam.
M. C. Nieuwbarn, te Nijmegen.
F. J. Nieuwenhuis, te Utrecht.
Dr. W. H. Nolens, te Rolduc (gem. Kerkrade).
R. P. J. Tutein Nolthenius, te Amsterdam.
M. Noordtzij, te Kampen.
M. van Notten, te Vogelensang.
W. Nijhoff, te 's Gravenhage.
Mr. J. G. Brouwer Nijhoff, te Utrecht.
Mej. Dr. J. A. Nijland, te Amsterdam.
H. L. van Oordt, te 's Gravenhage.
J. van Oordt tot Bunschoten, te Velp.

Dr. R. van Oppenraay, te Amsterdam.
Dr. O. Oppermann, te Utrecht.
Dr. J. A. F. Orbaan, te Rome.
Mr. J. C. Overvoorde, te Leiden.
Mr. J. C. de Marez Oyens, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. R. W. J. van Pabst van Bingerden, te 's Gravenhage.
Mr. M. J. ridder Pauw van Wieldrecht, te Leersum.
Mr. J. E. van Persijn, te 's Gravenhage.
Mr. P. Pet, te Groningen.
C. H. Peters, te 's Gravenhage.
Mr. N. G. Pierson, te 's Gravenhage.
A. Pit, te Amsterdam.
J. R. Planten, te New-York.
Mr. L. J. Plemp van Duiveland, te 's Gravenhage.
C. J. Polvliet, te 's Gravenhage.
Mej. M. W. Maclaine Pont, te Zetten.
Jhr. J. C. C. den Beer Poortugael, te 's Gravenhage.
Mevr. L. Posthuma—Miedema, te Sulphursprings (Transvaalkolonie).
J. Postmus, te Amsterdam.
S. Postmus, te Amsterdam.
A. Winkler Prins, te Voorburg.
Dr. J. Prinsen J.Lz., te Nijmegen.
Mej. J. M. Proot, te Amsterdam.
Dr. F. Pijper, te Leiden.
Mr. H. P. G. Quack, te Amsterdam.
Mr. D. Ragay, te Utrecht.
J. C. Ramaer, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. F. A. J. F. ridder van Rappard, te Utrecht.
Dr. W. van Ravesteyn Jr., te Rotterdam.
Mevr. M. van Reenen—Völter, te Bergen (N.-H.).
A. F. J. Reiger, te Meran.
Dr. B. Reiger, te Utrecht.

Mr. W. A. Reiger, te Groningen.
T. graaf de Renesse, te Bilsen (België).
Mr. W. J. van Welderen baron Rengers, te Leeuwarden.
Dr. H. J. Reynders, te Amersfoort.
Jhr. B. W. F. van Riemsdijk, te Amsterdam.
Jhr. Mr. T. H. F. van Riemsdijk, te 's Gravenhage.
Mr. L. J. Rietberg, te Utrecht.
Dr. P. H. Ritter, te Utrecht.
L. freiherr von Ritter zu Gruensteyn, te Rome.
Jhr. Mr. J. Röell, te 's Gravenhage.
H. Roes, te Deurne.
T. M. Roest van Limburg, te 's Gravenhage.
A. A. J. van Rossum, te Benschop.
G. P. Rouffaer, te 's Gravenhage.
Mr. K. J. H. Royaards, te Utrecht.
Mr. W. H. J. Royaards, te Utrecht.
J. A. Royer, te 's Gravenhage.
Dr. F. L. Rutgers, te Amsterdam.
E. H. Rijkenberg, te Beverwijk.
G. van Rijn, te Rotterdam.
F. van Rijsens, te Alkmaar.
Dr. B. van Rijswijk, te Dordrecht.
Mr. H. W. van Sandick, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. A. F. O. van Sasse van Ysselt, te 's Hertogenbosch.
A. H. Sassen, te Helmond.
Dr. P. D. Chantepie de la Saussaye, te Leiden.
J. H. L. van der Schaaff, te Leiden.
Dr. A. C. M. Schaepman, te Rijsenburg.
D. F. Scheurleer, te 's Gravenhage.
H. D. J. van Schevichaven, te Nijmegen.
Mr. F. D. graaf Schimmelpenninck, te Utrecht.
Dr. L. C. M. Schmedding, te Nijmegen.
Dr. M. Schoengen, te Leeuwarden.
Mr. A. E. Schouten Lz., te Scheveningen.

Dr. J. Schrijnen, te Roermond.
J. Schulman, te Amsterdam.
Mr. W. C. Schuylenburg, te Utrecht.
L. Gilliodts van Severen, te Brugge.
Jhr. Mr. J. H. Hora Siccama, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. D. G. Rengers Hora Siccama, te Utrecht.
T. H. Siemelink, te Workum.
Mr. J. A. Sillem, te Amsterdam.
J. C. Singels, te 's Gravenhage.
Dr. N. J. Singels, te Utrecht.
Jhr. Dr. J. Six, te Amsterdam.
J. C. van Slee, te Deventer.
Mr. J. J. S. baron Sloet, te Oosterbeek.
Dr. G. M. Slothouwer, te Wageningen.
Dr. L. W. J. Smit, te 's Hertogenbosch.
Mr. F. W. J. G. Snijder van Wissenkerke, te Wassenaar.
Dr. C. J. Söhngen, te Nijmegen.
J. F. van Someren, te Utrecht.
Mr. L. J. Sparnaay, te 's Gravenhage.
J. F. M. Sterck, te Amsterdam.
W. P. van Stockum Jr., te 's Gravenhage.
C. A. P. van Stolk, te Rotterdam.
Mr. A. L. E. ridder de Stuers, te Parijs.
Jhr. Mr. V. E. L. de Stuers, te 's Gravenhage.
W. O. Swaving, te Middelburg.
Mr. A. Telting, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. D. A. W. van Tets van Goudriaan, te 's Gravenhage.
J. H. A. Thus, te Kralingen.
J. C. Alberdingk Thijm, te Oudenbosch.
Mr. G. van Tienhoven, te Haarlem.
Dr. G. Tjalma, te Veen (Noord-Brabant).
J. W. des Tombe, te Bilt.
Dr. A. Troelstra, te Utrecht.

J. Trosée, te Nijmegen.
F. L. S. F. baron van Tuyll van Serooskerken van Zuylen, te Zuilen.
W. J. Tuyn, te Edam.
Mr. W. J. L. Umbgrove, te Zutphen.
Dr. V. Vanderhaeghen, te Gent.
F. Vanveerdeghem, te Luik.
Mr. J. D. Veegens, te 's Gravenhage.
Dr. J. S. van Veen, te Arnhem.
Mr. R. van Veen, te 's Gravenhage.
J. Veersema, te Utrecht.
B. P. Velthuysen, te Sneek.
Dr. J. Verdam, te Leiden.
A. Verwey, te Noordwijk.
I. G. de la Fontaine Verwey, te Helder.
G. H. Veth, te Hilversum.
Mej. R. Visscher, te Leeuwarden.
Mr. A. C. Visser van Yzendoorn, te Leiden.
P. T. C. Scharp de Visser, te Gorinchem.
Dr. T. Vlaming, te Haarlem.
Dr. W. Vogelsang, te Amsterdam.
Dr. C. W. Vollgraff, te Utrecht.
Dr. J. C. Vollgraff, te Utrecht.
Dr. G. J. Vos Az., te Amsterdam.
J. M. Vos, te Lochem.
Dr. W. C. A. baron van Vredenburch, te 's Gravenhage.
R. W. P. de Vries, te Amsterdam.
J. D. Wagner, te 's Gravenhage.
F. G. Waller, te Amsterdam.
Mr. J. van Walré, te Utrecht.
P. M. H. Welker, te Numansdorp.
H. M. Werner, te Brummen.
Dr. H. A. Weststrate, te Zetten.
Mgr. H. van de Wetering, te Utrecht.
Mr. G. Wicherlinck, te Zwolle.

Dr. C. E. A. Wichmann, te Utrecht.
Dr. E. Wiersum, te Rotterdam.
Dr. J. te Winkel, te Amsterdam.
Dr. J. Woltjer, te Amsterdam.
Dr. R. H. Woltjer, te Amsterdam.
Dr. J. A. Worp, te Groningen.
Mr. G. Wttewaall, te Arnhem.
Jhr. Mr. E. W. F. Wttewaall van Stoetwegen, te 's Gravenhage.
B. W. G. Wttewaal van Wickenburgh, te Houten.
Dr. G. A. Wumkes, te Sneek.
W. E. A. Wüppermann, te 's Gravenhage.
J. M. Wüstenhoff, te Sassenheim.
C. N. Wijbrands, te Amsterdam.
Jhr. Mr. H. M. J. van Asch van Wijck, te Utrecht.
Jhr. J. M. van Asch van Wijck, te Utrecht.
Jhr. Mr. L. H. J. M. van Asch van Wijck, te Utrecht.
Dr. N. van Wijk, te 's Gravenhage.
Dr. J. A. Gerth van Wijk, te 's Gravenhage.
Dr. J. D. de Lind van Wijngaarden, te Renkum.
H. A. van IJsselsteyn, te Rotterdam.
S. J. baronesse van Zuylen van Nyevelt, te 's Gravenhage.

BIJLAGE B.

GENOOTSCHAPPEN ENZ.,

WAARMEDE HET HISTORISCH GENOOTSCHAP IN BETREKKING STAAT.

Redactie der Annales des Facultés de Droit et des Lettres d'Aix, te Aix-en-Provence.

Aachener Geschichts-Verein, te Aken.

Geschichts- und alterthumsforschende Gesellschaft des Osterlandes, te Altenburg.

Koninklijke Akademie van Wetenschappen, te Amsterdam.

Koninklijk Oudheidkundig Genootschap, te Amsterdam.

Académie royale d'Archéologie de Belgique, te Antwerpen.

Gelre. Vereeniging tot Beoefening van Geldersche Geschiedenis, Oudheidkunde en Recht, te Arnhem.

Historischer Verein für Schwaben und Neuburg, te Augsburg.

Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Batavia.

Historische und antiquarische Gesellschaft, te Bazel.

Verein von Altertumsfreunden im Rheinlande, te Bonn.

Historischer Verein für den Niederrhein, te Bonn.

Historische Gesellschaft des Künstlervereins, te Bremen.

Société d'Emulation pour l'Etude de l'Histoire et des Antiquités de la Flandre, te Brugge.

Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique, te Brussel.

Société d'Archéologie de Bruxelles, te Brussel.

De Bollandisten, te Brussel.

Kongelige Universitet, te Christiania.

Westpreussischer Geschichtsverein, te Danzig.

Oudheidskundige Kring der Stad en des voormaligen Lands van Dendermonde, te Dendermonde.

Düsseldorfer Geschichtsverein, te Dusseldorp.

Bergischer Geschichtsverein, te Elberfeld.

Gesellschaft für bildende Kunst und vaterländische Altertümer, te Emden.

Historischer Verein für Stadt und Stift Essen, te Essen.

Verein für Geschichte und Alterthumskunde, te Frankfort a/M.

Verein für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung, te Friedrichshafen.

Société d'Histoire et d'Archéologie, te Genève.

Koninklijke Vlaamsche Akademie voor Taal- en Letterkunde, te Gent.

Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde, te Gent.

Oberhessischer Geschichtsverein, te Giessen.

Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften, te Görlitz.

Historischer Verein für Steiermark, te Graz.

Vereeniging Die Haghe, te 's Gravenhage.

Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië, te 's-Gravenhage.

Algemeen Rijksarchief, te 's-Gravenhage.

Rügisch-pommerscher Geschichtsverein, te Greifswald.

Verein für hamburgische Geschichte, te Hamburg.

Historischer Verein für Niedersachsen, te Hannover.

Provinciaal Genootschap van Kunsten en Wetenschappen in Noord-Brabant, te 's-Hertogenbosch.

Verein für thüringische Geschichte und Altertumskunde, te Jena.

Badische Historische Kommission, te Karlsruhe.

Verein für hessische Geschichte und Landeskunde, te Kassel.

Stadt-Archiv, te Keulen.

Redactie van de Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst, te Keulen.

Gesellschaft für schleswig-holstein-lauenburgische Geschichte, te Kiel.

Redactie der Altpreussische Monatschrift, te Koningsbergen.

Geschied- en oudheidkundige Kring, te Kortrijk.

Société d'Histoire de la Suisse romande, te Lausanne.

Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde, te Leeuwarden.

Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde, te Leiden.

Königlich-sächsische Gesellschaft der Wissenschaften, te Leipzig.

Redactie van de Kwartalnik Historyczny, te Lemberg.

Redactie van de Analectes pour servir à l'Histoire ecclésiastique de la Belgique, te Leuven.

Redactie van de Revue d'Histoire ecclésiastique, te Leuven.

Redactie van de English historical Review, te Londen.

Verein für lübeckische Geschichte und Alterthumskunde, te Lübeck.

Institut archéologique liégeois, te Luik.

Société d'Art et d'Histoire du Diocèse de Liège, te Luik.

Kongelige Universitet, te Lund.

Institut grand-ducal de Luxembourg, te Luxemburg.

Geschied- en oudheidkundig Genootschap in het Hertogdom Limburg, te Maastricht.

Real Academia de la Historia, te Madrid.

Abbaye de Maredsous, te Maredsous.

Cercle archéologique, littéraire et artistique de Malines, te Mechelen.

Verein für Geschichte der Stadt Meissen, te Meissen.

Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen, te Middelburg.

Königlich-bayerische Akademie der Wissenschaften, te München.

Redactie van het Historisches Jahrbuch der Görres-Gesellschaft, te München.

Verein für Geschichte und Alterthumskunde Westfalens, te Munster.

Société archéologique de Namur, te Namen.

Germanisches Museum, te Neurenberg.

The New-York historical Society, te New-York.

Oudheidkundige Kring van het Land van Waas, te St. Nikolaas.

Verein für Geschichte und Landeskunde, te Osnabrück.

Redactie van Portugalia, Materiaes para o Estudo do Povo Portuguez, te Porto.

Historische Gesellschaft für die Provinz Posen, te Posen.

Historischer Verein für Oberpfalz und Regensburg, te Regensburg.

Redactie der Annales de l'Est et du Nord, te Rijssel.

Limburg. Provinciaal Genootschap voor geschiedkundige Wetenschappen, Taal en Kunst, te Roermond.

Biblioteca apostolica vaticana, te Rome.

Nederlandsch historisch Instituut, te Rome.

Reale Società romana di Storia patria, te Rome.

Gemeente-archief, te Rotterdam.

Verein für mecklenbürgische Geschichte und Alterthumskunde, te Schwerin.

Gesellschaft für pommersche Geschichte und Altertumskunde, te Stettin.

Kongelige Vitterhets, Historie och Antiqvitets Akademie, te Stockholm.

Nordiska Museet, te Stockholm.

Historisch-litterarischer Zweigverein des Vogesen-Clubs in Elsass-Lothringen, te Straatsburg.

Königliche Landesbibliothek, te Stuttgart.

Verein für Kunst und Alterthum in Ulm und Oberschwaben, te Ulm.

Carolina rediviva. Kongelige Universitets-Bibliothek, te Upsala.

Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen, te Utrecht.

Gemeente-archief, te Utrecht.

Redactie van het Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht, te Utrecht.

Kaiserliche Akademie der Wissenschaften, te Weenen.

Institut für oesterreichische Geschichtsforschung, te Weenen.

Harzverein für Geschichte und Alterthümer, te Wernigerode.

Geschied-, taal-, land- en volkenkundig Genootschap, te Willemstad (Curaçao).

Geschichtsverein für das Herzogthum Braunschweig, te Wolfenbüttel.

Historischer Verein von Unterfranken und Aschaffenburg, te Würzburg.

Vereeniging tot Beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis, te Zwolle.

BIJLAGE C.

OVERZICHT VAN DEN STAAT DER KAS VAN HET GENOOTSCHAP.

REKENING VAN HET KAPITAAL. 1906.

ONTVANGSTEN.		UITGAVEN.	
Saldo 1905	f 23330.16⁵	Nihil	f —
Aangekochte effecten	„ 3722.53⁵	Saldo 1906	„ 27052.70
	f 27052.70		f 27052.70

REKENING VAN HET GENOOTSCHAP. 1906.

ONTVANGSTEN.		UITGAVEN.	
Saldo 1905	f 7520.61⁵	Drukkosten	f 1729.97⁵
Rente van het kapitaal	„ 1099.34	Papier	„ 711.15
Contributiën	„ 4630.—	Schrijfloon	„ 740.78⁵
Verkoop Werken	„ 111.63	Overname boeken Leesgezelschap	„ 171.19⁵
Contributiën Historische kaarten	„ 75.—	Contributiën aan genootschappen	„ 11.94
		Bindwerk	„ 138.10
		Premiën van brandverzekering	„ 18.65
		Bode	„ 30.10
		Administratieve uitgaven	„ 509.09
		Amanuensis	„ 100.05
		Historische kaarten	„ 458.17
		Aangekochte effecten	„ 3722.53⁵
		Saldo 1906	„ 5094.84⁵
	f 13436.58⁵		f 13436.58⁵

REKENING VAN HET LEESGEZELSCHAP. 1906.

ONTVANGSTEN.		UITGAVEN.	
Saldo 1905	f 348.21⁵	Aankoop boeken	f 342.37⁵
Contributiën	„ 226.—	Bodin	„ 44.—
Verkoop boeken	„ 171.18	Administratiekosten	„ 6.30
		Saldo 1906	„ 352.72
	f 745.39⁵		f 745.39⁵

BIJLAGE D.

VERSLAG VAN EEN VOORLOOPIG ONDERZOEK NAAR DE BENTINCK-PAPIEREN, AANWEZIG IN HET BRITSCH MUSEUM TE LONDEN.

Ter volbrenging der taak, die ik op mij genomen had — het instellen van een onderzoek naar de dagboeken van Willem Bentinck van Rhoon, op wier aanwezigheid in het Britsch Museum te Londen achtereenvolgens de aandacht gevestigd is door de H.H. Brugmans, Colenbrander en d'Ailly —, ben ik op Zaterdagavond 6 Jan. l.l., naar Londen vertrokken; op Maandag, 8 Jan., ben ik mijn arbeid op het Britsch Museum begonnen, dien ik Zaterdag, 13 Jan., ten einde heb gebracht. Ik heb gemeend in den geest mijner opdracht te handelen door mijn onderzoek niet te beperken tot de drie nummers, die in 't bijzonder waren gesignaleerd als belangrijk [1]), doch gebruik te maken van deze gelegenheid om een inzicht te verkrijgen in den aard van alle daar aanwezige papieren uit het archief-Bentinck van Rhoon. Ik heb het genoegen het onderstaand verslag van mijne bevindingen aan het Bestuur van het Historisch Genootschap aan te bieden.

Tweeërlei soort van documenten, op Willem Bentinck betrekking hebbende, laten zich onderscheiden:

1) Nos 1732, 1733, 1734.

I. De brieven van Bentinck aan Britsche staatslieden,
II. Stukken van Bentinck's archief.

Ad I. Wat de eerste soort aangaat, zie men het Verslag van Dr. Brugmans, p. 242, 243. In de Additional Manuscripts uit de jaren na 1892, d. w. z. in de handschriften, door het Britsch Museum verworven na 1892 (het jaar van Dr. Brugmans' onderzoek), treft men dergelijke brieven aan, gewisseld met Hardwicke (1737—1749), Newcastle (1748—1756), Keith (1750—1761), C. Yorke (1758, 1769), enkele copieën van brieven aan Fagel, Willem IV en den Oostenrijkschen minister Ulfeld, alle uit 1750, daarenboven eenige staatsstukken van weinig belang (Catalogi der Addit. Man. van 1888—93, 1894—99, 1900—1904). Met deze documenten heb ik mij niet beziggehouden; slechts merk ik op, dat talrijke minuten van W. Bentinck's brieven aan Engelsche en andere buitenlandsche ministers en origineele brieven dier staatslieden aan Bentinck aanwezig zijn onder de Bentinck-papieren in het Huisarchief van H. M. de Koningin in Den Haag.

Ad II. *Herkomst.* De stukken uit Bentinck's archief heb ik alle doorgezien. Zij maken deel uit van de Egerton-collection, en daar de Egertons door huwelijk nauw vermaagschapt waren met de Bentincks, meende ik aanvankelijk, dat zij van deze familie afkomstig waren; doch dit vermoeden is mij valsch gebleken. Een aantal der handschriften heeft voorin de vermelding: „Purchased of Dr. Tycho Mommsen, 14 Nov. 1857", en dit gaf mij aanleiding tot het inwinnen van nadere inlichtingen, die mij welwillend werden verstrekt en leerden dat op den genoemden datum van 14 Nov. 1857 door Dr. Tycho Mommsen uit Oldenburg aan het Britsch Museum zijn verkocht de nummers 1704—1756

der Egerton Manuscripts. Of Dr. Mommsen dezen verkoop aanging voor eigen rekening of in opdracht van anderen, wist men mij niet te zeggen, en ik kan voor het oogenblik over deze aangelegenheid ook geen meerder licht ontsteken; slechts merk ik op, dat Bentinck door zijn huwelijk met de gravin van Aldenburg rechten en bezittingen in N. W. Duitschland verkregen had, en o. a. bezat de heerlijkheden Kniphausen en Varel, in 1814 met Oldenburg vereenigd; dat daarenboven onder deze manuscripten een nummer voorkomt, dat ontwijfelbaar aan Bentinck's gemalin heeft toebehoord, en dat er derhalve eenige aanwijzing is voor het vermoeden, dat dit gedeelte van het archief van Bentinck van diens Duitsche bezittingen afkomstig is. Hoe het echter ook zij, duidelijk is het, dat het archief van W. Bentinck uit elkaar geraakt is, misschien in den revolutietijd, tijdens het leven van zijn kleinzoon. Want reeds een dertigtal jaren voordat Dr. Mommsen een gedeelte van het archief aan het Britsch Museum verkocht, is onze Koning Willem I kooper geworden van een ander gedeelte, thans berustend in het Koninklijk Huisarchief. En nog een ander bewijs van dat uiteenraken der papieren trof ik aan. Behalve de nummers 1704—1756 bezit het Britsch Museum nog een ander nummer onder de Egerton-papers, dat stellig uit het archief van Bentinck afkomstig is; het is n° 1861, dat den 24^{en} Mei 1860 gekocht is van een zekeren heer Boone, die, naar men mij op het Britsch Museum meedeelde, gewoonlijk ten behoeve van dit Museum handschriften aankocht; en blijkens eene aanteekening in ditzelfde handschrift is het aangekocht op de auctie-Van Voorst, vermoedelijk tegelijk met n° 1862, dat wellicht ook uit het Bentinck-archief stamt.

De documenten aanwezig in het Koninklijk Huisarchief te zamen met die van het Britsch Museum

vormen nog geenszins het geheele archief van W. Bentinck; er zijn aanzienlijke leemten; een gedeelte zijner papieren zal in het bezit der familie gebleven zijn.

In historische beteekenis overtreffen de documenten van het Koninklijk Huisarchief die van het Britsch Museum; voor de kennis van W. Bentinck als mensch winnen de laatstgenoemde het, dank zij de uitvoerige briefwisseling met zijne moeder en met andere nabestaanden, welke zij bevatten.

Inhoud. De Bentinck-archieven, aanwezig in het Britsch Museum, vormen dus de nos 1704—1756 en n° 1861 der Egerton manuscripts; misschien behoort n° 1862 dierzelfde collectie er ook toe. Al deze nummers zijn vermeld in het verslag van Dr. Brugmans, echter verspreid over verschillende bladzijden; ik ga ze hieronder vermelden, doorgaans wat uitvoeriger, soms ook nauwkeuriger dan geschied is door Dr. Brugmans, wien deze papieren natuurlijk geen bizonder belang inboezemden en die zich daarom met eene oppervlakkige kennisneming of met eene bloote vermelding der titels van de portefeuilles vergenoegde. Het spreekt echter van zelf, dat ik in een zestal dagen ook geen nauwkeurige studie van deze talrijke nummers heb kunnen maken; het was mij te doen om den aard der papieren te leeren kennen, en dit doel geloof ik wel bereikt te hebben. Ik vermeld het nummer [1]) met het aantal folio's en laat meer of minder uitvoerige mededeelingen volgen over den inhoud. De nos 1704—1710 hebben betrekking op Hans Willem Bentinck—Portland, den vader (zie Verslag Brugmans), en deze laat ik buiten beschouwing.

---

1) De nummers zijn gebonden deelen; dat binden is blijkbaar op het Museum geschied; het zal de papieren in losse stukken gekocht hebben, zooals zij ook in het Koninklijk Huisarchief zijn.

N°. 1711 (630 fol.).

Brieven aan gravin Bentinck, Willem's moeder, van Wassenaar, van Willem en Charles Bentinck e. a. uit *1718* (fol. 1—16), uit *1720—28* (fol. 18—610), uit *1729—1731* (fol. 611—630).

N°. 1712 (323 fol.). N°. 1713 (292 fol.). N°. 1714 (349 fol.).

Brieven van Willem Bentinck aan zijne moeder, en van A. Trembley, een poos lang gouverneur van Willem's zonen. N°. 1712 loopt over de jaren *1732—1743* doch er is zeer weinig uit de jaren *1733—1736*. N°. 1713 omvat de jaren *1744—1746* en n°. 1714 de jaren *1747—1751*. In Bentinck's brieven worden de staatszaken wel aangeroerd, maar zijn mededeelingen zijn toch niet van beteekenis. Trembley behandelt in zijne brieven dikwijls de ongelukkige verhouding tusschen Bentinck en diens vrouw, en vertelt in n°. 1714 nu en dan ook van de gebeurtenissen in Den Haag.

N°. 1715 (291 fol.). N°. 1716 (278 fol.).

Brieven van de douairière Bentinck aan haar zoon Willem. N°. 1715 loopt van *1730—4 Sept. 1741*. N°. 1716 heet te loopen van *1742—1751* doch begint *30 April 1742*, heeft niets over *1743*, *1744*, *1745*, nagenoeg niets over *1747* en *1748*, en eindigt *19 Febr. 1751*. Nu en dan berichten over Engelsche aangelegenheden.

N°. 1717 (121 fol.).

Dit zijn geen stukken op Bentinck betrekking hebbende, maar wellicht zijn ze door hem verzameld; hier en daar eene aanteekening van zijne hand. Fol. 1—32 verschillende brieven van een Hugenoot uit *1686* en *1687*, meest van zijne vrouw. Fol. 33—46,

Dialogue entre un refugié et un des frères de la Société des Labadistes (geschreven). Dan talrijke verzen op de tijdsomstandigheden in Engeland van *1689 sqq.* Fol. 79 een bundeltje haar achter glas, gewikkeld in papier, waarop geschreven staat: „The Kings haire cut off is given me at Kensington 1726". (Wie de koning is blijkt niet, evenmin wie de gelukkige ontvanger of ontvangster van dit souvenir is.) Fol. 83 uitvoerige „Copy of a letter from the lord Bolingbroke to the Earl of Bath, dated *Nov. 1742.* Enz.

N°. 1718 (381 fol.).

Brieven van J. Cresset, secretaris der prinses van Wales, aan Bentinck en aan diens secretaris. Hier en daar berichten over Britsche verhoudingen. De brieven heeten te loopen van *1745—Jan 1766;* zij zijn echter alleen uitvoerig over *1745* (fol. 1—242); een tamelijk getal uit *1748* (fol. 243—305). De jaren *1746*, *1747*, *1754*, *1755*, *1756*, *1762—65* ontbreken geheel, en uit de andere jaren zijn slechts enkele brieven aanwezig.

N°. 1719 (313 fol.).

Brieven van Anna Sophia Egerton aan haar oom Bentinck, over Engelsche verhoudingen van *Mei 1752—April 1763.* fol. 267—300, Extraits de lettres de L(A?) S. E(gerton) à mons^{r}. B. depuis la mort du roi George II (geheel met Bentinck's hand).

N°. 1720 (99 fol.).

Brieven uit de jaren *1762—1766* van Gedney Clarke en diens zoon Gedney aan Bentinck over de stiefmoederlijke behandeling van de kolonie Demerary, en over het bedwingen van den opstand der negers op Berbice; Clarke had zich (hij beweerde dit althans)

verdienstelijk gemaakt bij het stuiten der beweging, maar zijne verdiensten werden miskend.

N°. 1721 (361 fol.).

Briefwisseling van Bentinck met Engelsche familieleden, maar vooral met Engelsche staatslieden; het een en ander uit de jaren tusschen *1730* en *1750*, meest echter uit de jaren tusschen *1750—1757*. Fol. 99—155 brieven van Keith aan Bentinck *(20 Aug. 1750—9 Jan. 1752)*; ook verder nog herhaaldelijk brieven van Keith aan Bentinck uit *1752*. Fol. 283—298 minuut van een uitvoerig schrijven van Bentinck aan Newcastle, van *2 Febr. 1753*, om verslag te doen van de onderhandelingen over de Barrière met Oostenrijk.

N°. 1722 (260 fol.).

Correspondentie van Bentinck met familieleden of in 't belang van familieleden uit de jaren *1758—1765*.

N°. 1723 (63 fol.).

fol. 1—18. Brieven van Bentinck aan zijne vrouw uit *1733—1734* (vol hartelijkheid).

fol. 20—45. Brieven van eene niet genoemde dame uit Varel en Hahn aan Bentinck's vrouw, *1735—1737*.

fol. 46—52. Fragmenten van brieven van en aan een niet-genoemde.

fol. 52. Brief zonder datum van R. Wolters aan Madame (niet nader aangeduid) over het proces tegen Titsing.

fol. 54—57. Fragmenten van brieven zonder jaartal uit Utrecht aan Mad^me^ la Comtesse de Bentinck, née de Tuyll.

fol. 58. *21 Aug. 1792*. Gravin Bentinck-d'Aldenburg aan haar zoon.

fol. 60. *29 Oct. 1793*. Dezelfde aan haar kleinzoon.

N°. 1724 (309 fol.). N°. 1725 (360 fol.).

1737—Juni 1743, *Juni 1743—1769.* Stukken en briefwisseling betreffende de inkomsten uit Varel, waarover Bentinck in geschil lag met zijne vrouw. Achter in n°. 1725 enkele stukken uit de tweede helft der 17e eeuw, ook van privaten aard.

N°. 1726 (330 fol.).

Brieven van Trembley, van Favel, gouverneur van Bentinck's zonen, en van één dier zonen, Antoine, aan Bentinck, en van Bentinck aan zijn zoon. Eén brief is van *1740*, dan begint *1745—1754* (fol. 1—257); de brieven zijn meerendeels van Trembley en loopen over allerlei onderwerpen. Fol. 258—294 één brief uit *1756* en eenige uit *1757—1761.* Fol. 295—315, brieven van Bentinck aan zijn zoon van *18 Aug.—17 Oct. 1762.* Fol. 317—330, brieven van Trembley aan Bentinck van *1763—1766.*

N°. 1727 (336 fol.).

Briefwisseling van Jan Bentinck, (zoon van onzen W. B.) in dienst bij de Engelsche marine, en van P. Lautenbach en J. Palairet, met W. Bentinck, van *Aug. 1752—Mei 1759.*

N°. 1728 (521 fol.). N°. 1729 (444 fol.). N°. 1730 (414 fol.) N° 1731 (361 fol.).

Deze vier nummers heeten te bevatten de briefwisseling van Charles en Willem Bentinck over de jaren *1740—1 Nov. 1757* en van *19 Aug. 1758—1770*; doch die opgave is niet juist. Alleen in n°. 1728 komen tusschen de brieven van Charles aan Willem een aantal minuten voor van brieven van Willem aan Charles; in n°. 1729 een enkele, in de nos 1730 en 1731

geen enkele; voor de overgroote meerderheid zijn het dus brieven van Charles aan Willem. In n° 1728 komen voor één brief uit *1740*, één uit *1744* en één uit *1747*; met *26 Maart 1748* begint een geregeld doorloopende reeks van brieven, gaande tot *28 Dec. 1751.* N° 1729 bevat brieven van *1 Jan. 1752—5 Nov. 1754*, van *28 Juni 1755—16 Dec. 1755*, van *21 Dec. 1756—1 Nov. 1757.* N°. 1730 gaat van *19 Aug. 1758—31 Dec. 1763*, doch heeft hiaten van *29 Aug.—18 Nov. 1758*, van *18 Nov. 1758—28 April 1759*, van *29 Mei—5 Sept. 1759*, kleine hiaten in *1760*, *1761* en *1762* en van *13 Nov. 1762—29 Nov. 1763.* N°. 1731 heeft doorloopende brieven van *3 Jan. 1764—12 Maart 1765*; dan komt *24 Sept. 1765—4 Maart 1766*, daarna *2 Jan. 1767—12 Mei 1767*; de brieven houden dan op; er volgen nog een aantal stukken betreffende de munt uit *1767* en *1769.*

In de brieven van n°. 1728 en van n°. 1729 komen 's lands zaken ter sprake; na het midden van 1754, toen Charles zijn ambt van drost van Twente neergelegd en zich uit den raad der Gouvernante teruggetrokken had, spreken de brieven zelden van de publieke aangelegenheden; zij behandelen private zaken, slechts weinige malen geven zij enkele opmerkingen als terugslag op niet aanwezige brieven van Willem over 's lands zaken of bevatten zij uiteenzettingen, waarom Charles zich niet weer in de politiek wil mengen. In n°. 1730 fol. 99—111 een en ander over de partijen in Overijsel uit *April 1760*; fol. 335 eene memorie, de redenen uiteenzettend waarom hij niet wil trachten afgevaardigd te worden in de Staten-Generaal, van *4 Juli 1861*; hierbij behoort een brief van denzelfden datum op fol. 340. Op folio 330 sqq. een en ander over Charles' sollicitatie naar het drostambt van Salland in den zomer van *1762*, waartoe hij zich had laten verleiden en die mislukte. In

n° 1731, fol. 281, over de vijandschap van Brunswijk tegenover Charles, *12 Maart 1767.*

De talrijke private brieven geven een aangenamen indruk van Charles, die, hoewel steeds in de hartelijkste verhouding met Willem, toch zijn broer heel aardig de waarheid wist te zeggen, en een man van belezenheid en veel belangstelling was, een zeer gunstig exemplaar van een Overijselschen landjonker.

N°. 1732 (385 fol.).

Dit zijn aanteekeningen en dagboeken van Bentinck; ik ga den inhoud hiervan uitvoeriger meedeelen.

fol. 1. *7 Febr. 1742.* Gesprek met de F. (Fénelon) over de verhouding van Engeland en Frankrijk.

fol. 4. *2 April 1744.* Gesprek met de la Ville over politieke verhoudingen.

fol. 7. *15 Dec. 1745.* Gesprek met den raadpensionaris (Van der Heim), die een gecijferden brief van L. (Larrey) heeft ontvangen over vredesonderhandelingen.

fol. 12. Fragment van aanteekeningen (in potlood) over 's prinsen reis in Holland en Zeeland; begint 17 Mei 1746 (l. 1747).

fol. 16. *8 Juli 1746.* Aanteekening over berichten, door den raadpensionaris ontvangen van Wassenaar over de onderhandelingen.

fol. 17. Z. d. (begin *Sept. 1746*). Onderhoud met Gilles, uit Parijs teruggekeerd en bestemd om opvolger te worden van den overleden raadpensionaris Van der Heim. Het loopt over het aanvaarden van dit ambt en over den eventuëelen opvolger van Gilles als griffier. Op Vrijdag (9 Sept.) wordt Gilles gekozen. Maatregelen, door Bentinck genomen voor de vervulling der hierdoor vacant geworden ambten.

fol. 24. *5 Nov. 1746.* Bezoek van Sandwich. Gesprek over de onderhandelingen.

fol. 26. *6 Nov. 1746.* Onderhoud met Gilles over de wijze van behandeling der zaken; botsing hunner inzichten. Over de krijgstoerustingen voor het volgende jaar; ook hierover verschil van meening.

fol. 32. *9 Nov. 1746.* Onderhoud met Gilles; als boven.

fol. 36. *20 Nov 1746.* Gesprek met den Oostenr. luitenant-generaal Mercy, door Bathiany naar Den Haag gezonden ter bespreking van eenige militaire aangelegenheden. Klachten van Mercy over het gedrag der Nederl. generaals, vooral van Waldeck, in mindere mate ook van de prinsen van Birkenfeld en Hildburghausen.

fol. 42. *26 Nov. 1746.* Aanteekeningen over de ontvangst der genoemde Nederl. generaals te Amsterdam; gefêteerd door de burgemeesters, bespot in blauwboekjes.

fol. 43. *27 Nov. 1746.* Veranderingen in het Engelsche ministerie.

fol. 44vo. *29 Nov. 1746.* Onderhoud met Gilles over den stand van zaken.

fol. 45. *30 Nov. 1746.* Onderhoud met Waldeck over diens beleid in den afgeloopen veldtocht.

fol. 47. *2 Dec. 1746.* Onderhoud met Sandwich over de onderhandelingen.

fol. 47vo. *2 Dec. 1746.* Onderhoud met Gilles; als boven.

fol. 49. *11 Dec. 1746.* Gesprek met Waldeck.

fol. 51. *14 Dec. 1746.* Onderhoud met Cumberland over militaire en diplomatieke vooruitzichten.

Verder tot fol. 56 verschillende korte aanteekeningen uit *Dec. 1746.*

fol. 57. *6 Febr. 1747.* Bezoek aan en onderhoud met Macanaz (den Spaanschen gevolgmachtigde voor de onderhandelingen).

fol. 59. *15 Febr. 1747.* Bezoek aan Mevr. Torck,

en onderhoud dientengevolge met Rozendaal; doel is hem voor de stadhouderlijke partij te winnen.

fol. 62. *23 Maart 1747.* Bericht over de gezindheid in Friesland.

fol. 63. z. d. Aanteekening (van later tijd), dat hij zich in Mei 1747 op verzoek van den prins met De Back verzoend heeft.

fol. 63/64vo. z. d. Aanteekening (van later tijd) over zijn optreden in 1747, o. a. tegen Gilles en Van der Hoop. Deze herinneringen uit 1747 breken plotseling af.

fol. 65. *8/19 Sept. 1747.* Aanteekening in potlood over de beraadslagingen van het Britsche ministerie (Bentinck was toen in Engeland).

fol. 68—233vo. Een dagboek over het jaar *1751*, echter met hiaten. Het begint met *4 Jan.*; op *5 Jan.* volgt *21 Jan.*; op *1 Febr.* volgt *14 April*; op *16 April* volgt *2 Mei*; op *26 Mei* volgt *Juni* zonder dagteekening, dan *21 Juni*; hierop terstond *26 Juli*, dan *10 Augustus*; op *13 Aug.* volgt *29 Augustus*; op *4 Sept.* volgt *17 Oct.*; dan gaat het, met niet meer dan enkele dagen tusschenruimte, door tot *13 Dec.*

De aanteekeningen uit het eerste gedeelte van het jaar, van *Jan.—Mei*, betreffen hoofdzakelijk het bedrijf van Gronsveld en De Back, die tegenover Bentinck en de zijnen de leiding in handen trachten te krijgen; verder de bedenkelijke stemming te Amsterdam.

In *Mei* gaat Bentinck naar Londen, waar hij *14 Mei* aankomt; zijne aanteekeningen gaan thans over hetgeen hij daar waarneemt en doet. Op *26 Juli* (hij is dan in Holland terug) een uitvoerig verslag van zijne indrukken in Engeland.

Op *10*, *12*, *13*, *29* en *30 Aug.* gesprekken met de prinses over de noodzakelijkheid om maatregelen te treffen met het oog op 's prinsen eventueel overlijden; de houding der prinses is curieus: zij wil er niets van hooren.

Op *31 Aug.* een onderhoud met den prins; Bentinck had Hogeveen aanbevolen als directeur der O. I. C. en van den prins nagenoeg toezegging gekregen; deze protegeert echter thans een ander; ontstemming van Bentinck.

4 Sept. Beschouwingen en herinneringen over zijne onderhandelingen, in *1749/50* te Weenen gevoerd, om Brunswijk te winnen. Hachelijke staat van zaken binnenslands.

17 Oct., *20 Oct.*, *21 Oct.* Over 's prinsen slechte gezondheid.

22 Oct. Over hetgeen gedaan is na 's prinsen overlijden.

24—28 Oct. Gesprekken met de prinses over verschillende punten, die geregeld moeten worden.

30 Oct. Gesprekken met de prinses en verschillende andere personen. Geruchten en on-dits.

31 Oct. Als boven. Beraadslaging over de vervulling der magistraatsambten.

1 Nov. Gesprekken met Steyn, met Larrey, met Hop, vooral over de beste wijze om door Anne het bewind te doen voeren.

2—4 Nov. Wat hij verneemt en wat hij bespreekt met verschillende personen.

5 Nov. Gesprek met Larrey over Bentinck's verhouding tot de Gouvernante. Over de aanstaande verkiezing van burgemeesters te Amsterdam.

6 Nov. Gesprek met Tersmitten over den vermoedelijken afloop der verkiezing van burgemeesters te Amsterdam. Over de stemming der burgerij te Amsterdam.

8 Nov. Verslag van een onderhoud met Steyn.

9 Nov. Gesprek met Katwijk over de vervulling der ambten, vaceerend door Wassenaar's dood.

De verdere aanteekeningen uit *1751* loopen over de vervulling van verschillende ambten. — *25 Nov.* Over de slechte gezondheid der prinses.

Van fol. 234—372 een journaal over gedeelten van *1754*. Het begint *11 Jan.*, dan volgt *22 Jan.* en de aanteekeningen loopen vervolgens vrij geregeld door tot *27 Febr.* Zij springen dan over op *14 Maart*; op *16 Maart* volgt *4 April*, op *17 April* volgt *18 Mei*, dan *22*, *24*, *30 Mei*. Uit *Juni* is er niets, uit *Juli* ééne aanteekening, niets uit *Augustus*, *September*, *October;* uit *November* zijn er twee, uit *December* vier aanteekeningen.

In de aanteekeningen van *Jan. 11—April* domineert de verhouding der Gouvernante tot Amsterdam, vooral naar aanleiding der vervolging tegen Canter en het conflict daarover tusschen Amsterdam en het Hof van Holland, dan ten gevolge van het schandaal bij Raap's begrafenis en van de hevige paskwillen tegen de Gouvernante. Van 11 April tot eind Mei betreffen de aanteekeningen vooral de zaak van Charles Bentinck, die toen, door de Gouvernante in den steek gelaten tegenover zijne vijanden in Overijsel, voor het drostambt van Twente bedankte en zich uit den raad der Gouvernante terugtrok. Enkele data noem ik hieronder afzonderlijk:

11 Jan. Zeer uitvoerig discours met burgemeester Hop. Over mogelijke bezuinigingen. Over de vermoedelijke keuze van burgemeesters te Amsterdam. Over de verkiezing van Amsterd. schepenen door de Gouvernante, die bijna alle eerst-voorgedragenen heeft geschrapt. Over de weinige egards der Gouvernante voor Amsterdam. Over de zaak Canter. Over de Barrière.

22, 23 Jan. Gesprekken met de Gouvernante; zij is verbitterd op Amsterdam, dat alle vrienden van wijlen den prins vervolgt.

25 Jan. Gesprekken met burgemeester Hop. Als boven.

2 Febr. Uitvoerig onderhoud met Vaster (doelist) over de Amsterdamsche zaken; over Raap, Van der Meer, enz.

2 Febr. Gesprek met Torck over de regeling der voogdij.

24 Febr. Aanteekening over Utrechtsche verhoudingen.

25 Febr. Mededeeling van Steyn, dat de Gouvernante hem gezegd heeft, dat de zaken nooit goed zouden gaan, zoolang den stadhouder in Holland niet dezelfde macht werd toegekend als in de andere provincies.

17 Juli. Over vermeerdering der Ridderschap.

20 Nov. Besogne der Ridderschap in zake het huwelijk der weduwe Munter.

26 Nov. Manoeuvres van De Back bij de Gouvernante.

Dec. Buitenlandsche aangelegenheden. *24 Dec.* Copie de la minute remise par S. A. R. elle même à Mr. Yorke.

fol. 373. *30 Aug. 1757.* Engelsche aangelegenheden.

5 Febr. 5, 6, 7, 17 Maart 1765. Beschouwingen over vervroeging der meerderjarigheid van den prins.

N°. 1733 (243 fol.).

Ook dit nummer bevat aanteekeningen en memoriën van Bentinck, die ik hieronder ga specificeeren.

fol. 1. Ongedateerde aanteekening over het jaar 1707, toen eene overeenkomst zou getroffen zijn tusschen Eugenius van Savoye en de Franschen, waarbij de eerste beloofde dat Toulon niet genomen zou worden, terwijl de Franschen de ontruiming van het Napelsche gebied toezegden.

fol. 3. *20 Dec. 1738.* Hoe slecht het gouvernement in de Republiek is, blijkt hieruit dat Ulfeld, die namens den Keizer kwam beproeven hier eene leening te sluiten van 6 millioen, zoo groote moeilijkheden heeft ondervonden (loopt niet af).

fol. 8. *1 Febr. 1741.* Onderhandelingen met Trevor en besluiten dienaangaande in Holland.

fol. 12 *20 Febr. 1741.* Eenige punten van bezwaar tegen samenwerking met Engeland bij de regenten.

fol. 13–22. *18—28 Maart 1741.* Besogne Holland.

fol. 24. Formulaire de prière dans la chapelle de Monsr. van Hoey, Ambassadeur de la République à Paris. *1741.*

fol. 26. *1 Jan. 1742.* Promoties van officieren bij de cavallerie en de infanterie.

fol. 27. *Maart 1747.* Potlood-aanteekening over de redeneering van Dordrecht, om aan Maria Theresia hulp te onthouden.

fol. 29. z. d. Quaeritur, of het beter is oorlog aan Frankrijk te verklaren of eenvoudig als bondgenoot te handelen.

fol. 31. *12 Juli 1747.* Beschouwing over Frankrijk's oogmerk om de bondgenooten te verdeelen.

fol. 33. *16/27 Aug. 1747.* (Bentinck was toen in Engeland.) Minuut van punten, nog met de Eng. regeering te behandelen.

fol. 37. *19/30 Aug. 1747.* Memorie voor de Engelsche regeering.

fol. 39. *31 Aug./11 Sept. 1747.* Minuut eener nieuwe memorie.

fol. 46. *Jan. 1751.* Beschouwing over het karakter der prinses.

fol. 50. *5 Jan. 1751.* Récapitulation de ce que j'ai dit au Prince sur la disposition touchant la direction des Postes.

fol. 51—64. *15 Jan. 1751.* Beschouwingen over het herstel der financiën van de Republiek.

fol. 65. *20 Jan. 1751.* Beschouwing over hetgeen de prins en de prinses moeten doen, om de regeering op solieden voet te brengen en te houden.

fol. 69. *5 Febr. 1751.* Vermelding van een bericht over een plan in de Ommelanden om den prins te

verjagen en zich onder den koning van Pruisen te voegen; de heer van Aduard zou er de drijver van zijn.

fol. 70. Projet du Prince d'Orange à Mylord Holdernesse (arrêté *16 Févr. 1751*).

fol. 75. *3 Maart 1751.* Vertoog over het herstel der financiën (remis au Prince d'Orange le *4 Mars 1751*).

fol. 82. *4 Maart 1751.* Beschouwing over de verkeerde wijze van werken in de Conferentie (den bizonderen raad van den prins voor buitenl. zaken). Over de Barrière.

fol. 84. *10 Maart 1751.* Sur ce qu'il faut faire à présent touchant les affaires de la Barrière, voici mon opinion. enz. (envoyé le même jour par Mr de Larrey au Prince d'Orange).

fol. 87. *27 Maart 1751.* Beschouwing over de verderfelijke gevolgen, indien de prins de verkiezing van den Roomsch-koning zou opgeven.

fol. 93—100. *6 Mei 1751.* Beschouwing over den staat van zaken in het binnenland en over de oorzaken, waardoor zij in dezen staat gekomen zijn.

fol. 101. *7 Mei 1751.* Als boven.

fol. 105. *8 Mei 1751.* Als boven, in het bizonder over de positie van den raadpensionaris.

fol. 108. *21 Juni S. V. 1751.* (Bentinck was toen in Engeland.) Punten die besproken moeten worden met de Britsche ministers.

fol. 109. *6 Aug. 1751.* Uiteenzetting door *Charles* Bentinck van zijne denkbeelden over hetgeen bij de prinses gedaan moet worden, met het oog op de eventualiteit van 's prinsen overlijden.

fol. 112—119. *13 Aug. 1751.* Beschouwingen, nu weer van Willem Bentinck, over de verandering in het Engelsche ministerie en de vermoedelijke gevolgen.

fol. 120. *13 Aug. 1751.* Extract uit een brief van Willem Bentinck aan Newcastle over eene geheime correspondentie van Gronsveld.

fol. 121. *Aug. 1751.* Over den stand van zaken in Engeland.

fol. 127. Copie van een brief van Newcastle aan Dayrolles, van *17 Aug. S. V. 1751.*

fol. 128. *17 Aug. 1751.* Besogne over Brabantsche zaken (Beek en Donk).

fol. 130. *21 Aug. 1751.* Memorie over de maatregelen, die voor het geval van 's prinsen overlijden genomen moeten worden, en over den hachelijken stand van zaken. (Envoyé à la Princesse *23 Août 1751.*)

fol. 139. *1 Oct. 1751.* Er boven staat: Delft. De prins moet de gansche wet recommandeeren.

fol. 141. *6 Oct. 1751.* Beschouwing over de noodzakelijkheid der verbintenis met Saksen.

fol. 145. Memorie van saecken waerop redres werd gerequireert (*niet* van Bentinck's hand). z. d.

fol. 149. *29 Oct. 1751.* Over maatregelen die genomen moeten worden met het oog op de eventualiteit van het overlijden der Gouvernante.

fol. 152. *4 Nov. 1751.* Noodzakelijkheid om in het sterk verwaarloosde departement der militie voorzieningen te treffen (door mij aan den Raadpensionaris gegeven).

fol. 154. *7 Nov. 1751.* Door den Raadpensionaris. Over verbetering der militie.

fol. 156. *8 Nov. 1751.* Verslag van een onderhoud van den Raadpensionaris met de Gouvernante over maatregelen voor de voogdij, en over de militaire bevoegdheid van Brunswijk voor het heden (ook op fol. 159).

fol. 163. *11 Nov. 1751.* Ce papier fut lu par mon frère à Mad. la princesse d'Orange. Klacht van Charles over de verdachtmaking en de smaadredenen tegen hem door lieden uit de omgeving der prinses.

fol. 165. *24 Nov. 1751.* A Mr. de Rhoon. Onge-

teekende aansporing om de prinses geheel te vertrouwen en met openhartigheid jegens haar te handelen.

fol. 167. *27 Nov. 1751.* A la Princesse Royale. (Minuut van Bentinck. Houdt verband met het voorafgaande stuk.) Over Bentinck's houding en zijn verlangen naar wederzijdsch vertrouwen.

fol. 171. *29 Nov. 1751* (*niet* van Bentinck's hand). Ongunstige schildering van het gedrag van Van der Streng en Van der Poorten als representanten van den prins bij de O. I. C.

fol. 172 (dezelfde hand als het vorige stuk). Over verandering der regeering van Amsterdam.

fol. 174. *Nov. 1751.* Artikels eener concept-instructie voor Brunswijk.

fol. 177. *9 Dec. 1751.* Beschouwing over de macht aan Brunswijk op te dragen.

fol. 179. *11 Maart 1752.* Copie eener Déclaration donnée à Mr. Keith en particulier à Vienne.

fol. 181. *8 April 1752.* Beschouwing over de houding van Oostenrijk in zake de Barrière.

fol. 189/236. *15 Juni—18 Oct. 1752.* Als boven met verschillende desbetreffende stukken, doorloopende tot *18 Oct. 1752.*

fol. 237. *11 Juli 1757.* Beschouwing of het wenschelijk zou zijn troepen weg te trekken uit de Zuidel.-Nederlanden, om ze naar Overijsel, Groningen en Friesland te zenden (loopt niet af).

N°. 1734 (178 fol.).

Briefwisseling van Bentinck met Willem IV; brieven van Bentinck aan prinses Anne; een paar brieven tusschen Steyn en prinses Anne gewisseld en aan prinses Anne van haar zuster Amalia, en eindelijk een paar brieven uit 1787. De brieven van Willem IV zijn origineelen, ook een brief van prinses Wilhelmina aan W. G. Bentinck van 1787; alle andere zijn

minuten of copieën. Hoewel zeer veel, zoo niet alles, van deze correspondentie ook te vinden is op het Koninklijk Huisarchief (maar daar origineelen en minuten of copieën in omgekeerde verhouding), laat ik hier toch eene opgave der data van de brieven volgen.

De prins aan Bentinck.	Bentinck aan den prins.
Oranjewoud *16 Juni 1744.*	
Oranjewoud *23 Juli 1744.*	
Oranjewoud *31 Juli 1744.*	
Loo *4 Juli 1745.*	
Loo *19 Aug. 1745.*	
Frankfort *16 Oct. 1745.*	
Dillenburg *24 Oct. 1745.*	
Den Haag *18 Aug. 1747.*	z. d. (1747) niet volledig.
	Londen *25 Aug./5 Sept. 1747.*
Den Haag *22 Sept. 1747.*	Londen *8/19 Sept. 1747.*
	Weenen *30 Oct. 1749.*
	Weenen *30 Oct. 1749.*
Den Haag *10 Nov. 1749.*	Weenen *15 Nov. 1749.*
Den Haag *11 Nov. 1749.*	Weenen *29 Nov. 1749.*

De prins aan Bentinck.	Bentinck aan den prins.	Bentinck aan de prinses.
	Weenen *2 Dec. 1749.*	
	Weenen *2 Dec. 1749.*	
	Weenen *4 Dec. 1749.*	
Den Haag *19 Dec. 1749.*	Weenen *4 Dec. 1749.*	
	Weenen *10 Jan. 1750.*	
	Weenen *10 Jan. 1750.*	
Den Haag *17—19 Jan. 1750.*		Weenen *10 Jan. 1750.*
Den Haag *18 Jan. 1750*		
	Weenen *1 Febr. 1750* (4 brieven.)	
	Weenen *4 Febr. 1750.*	
	Weenen *11 Febr. 1750.*	
Den Haag *14 Maart 1750.*	Weenen *25 Maart 1750.*	
Den Haag *15 April 1750.*	Weenen *24 April 1750.*	
	Weenen *29 April 1750.*	Weenen *29 April 1750.*
Den Haag *24 Mei 1750.*	Weenen *23 Mei 1750.*	
	Weenen *6 Juni 1750.*	
	Weenen	

De prins aan Bentinck.	Bentinck aan den prins.
	6 Juni 1750.
	Weenen
	26 Juni 1750.
	Weenen
	25 Juli 1750.
	Praag
	31 Aug. 1750.
	Praag
	31 Aug. 1750.
	Hannover
	18 Sept. 1750.
Den Haag	Hannover
12 Oct. 1750.	*2 Oct. 1750.*
	Den Haag
	6 Nov. 1750.
	Den Haag
	1 Nov. 1750.
	Den Haag
	10 Mei 1751.

Bentinck aan de Gouvernante.
Den Haag
12 Dec. 1751.
Den Haag
15 Dec. 1751.
Den Haag
8 April 1752.
Doorwert
14 Juni 1752.
Doorwert
17 Juni 1752.

Bentinck aan de Gouvernante.
Den Haag
4 Aug. 1752.

De Gouvernante aan Steyn.
Dieren
21 Aug. 1752.
Dieren
27 Aug. 1752.

Steyn aan de Gouvernante.
Den Haag.
25 Aug. 1752.

Den Haag
17 Sept. 1752.
Brussel
8 Jan. 1753.
Brussel
10 Jan. 1753.
Brussel
14 Jan. 1753.
Brussel
18 Jan. 1753.
Brussel
21 Jan. 1753.
Brussel
25 Jan. 1753.
Brussel
26 Jan. 1753.
Brussel
8 Febr. 1753.
Brussel
7 Maart 1753.

Prinses Amalia aan hare zuster, de Gouvernante.
29 Maart 1757.
1 April 1757.

Den Haag
1 Juni 1757.
Den Haag
4 Juni 1757.
Den Haag
14 Juni 1757.

Bentinck aan de Gouvernante.
Den Haag *16 Juni 1757.*
Den Haag *17 Juni 1757.*
Den Haag *18 Juni 1757.*
Den Haag *21 Juni 1757.*
Den Haag *24 Juni 1757.*
Den Haag *25 Juni 1757.*
Den Haag *2 Juli 1757.*
Den Haag *22 Dec. 1759.*

W. G. Bentinck aan prinses Wilhelmina. *13 Jan. 1787.*

Wilhelmina aan W. G. Bentinck. *3 Oct. 1787.*

N°. 1861 (52 fol.).

Ik laat thans dit nummer volgen, omdat het ook correspondentie van Bentinck met den prins en de prinses bevat. Ook hier zijn de brieven van Willem en van diens gemalin origineelen, die van Bentinck minuten of copieën. Voorin staat een lijst der brieven, die echter twee brieven vermeldt (een van *16 Maart 1748* en een van *29 Oct. 1748*) welke in de portefeuille niet aanwezig zijn.

Bentinck aan den prins.	De prins aan Bentinck.
Aken *29 Maart 1748.*	
„ *9 April 1748.*	Den Haag *14 April 1748.*
„ *22 Mei 1748.*	
„ *25 Mei 1748.*	
„ *1 Juni 1748.*	„ *5 Juni 1748.*

Bentinck aan den prins.	De prins aan Bentinck.
Aken *28 Sept. 1748.*	
Den Haag *28 Mei 1749.*	Loo *29 Mei 1749.*

Bentinck aan de Gouvernante.	De Gouvernante aan Bentinck.
Den Haag *27 Sept. 1754.*	Soestdijk *28 Sept. 1754.*
„ *2 Oct. 1754.*	
„ *25 Jan. 1755.*	
„ *4 Juni 1755.*	„ *5 Juni 1755.*
„ *6 Juni 1755.*	
„ *21 Aug. 1755.*	„ *24 Aug. 1755.*
„ *28 Aug. 1755.*	
„ *28 Aug. 1755.*	
„ *30 Aug. 1755.*	
„ *5 Sept. 1755.*	„ *6 Sept. 1755*
	„ *15 Sept. 1757.*

N°. 1735 (231 fol.).

Briefwisseling van Fagel met Bentinck; de brieven van Fagel zijn echter veel talrijker (dit zijn origineelen, die van Bentinck minuten of copiën); de brieven loopen over de jaren 1740—1766, doch met groote hiaten, zooals hieronder blijkt:

fol. 1—12 *28 Oct. 1740—7 Dec. 1740.*
fol. 14—38 *22 Aug.—17 Sept. 1747* (met bijlagen).
fol. 41—76 *7 Mei—31 Dec. 1749* (vele bijlagen en brieven van Bentinck).
fol. 77—128 *8 Jan. 13 Oct. 1750.*
fol. 130—133 *Mei—22 Oct. 1751.*
fol. 134—158 *22 Jan.—28 Sept. 1752.*
fol. 159—212 *8 Jan.—26 Juni 1753.*
fol. 213—219 *11 Mei—1 Juli 1754.*
fol. 220 *21 Juni 1756.*
fol. 222 *23 Sept. 1757.*
fol. 224—228 *April—5 Oct. 1759.*
fol. 229—231 *April 1766.*

N°. 1736 (446 fol.).

Briefwisseling van Fagel en Bentinck uit 1748, hoofdzakelijk de vredesonderhandelingen te Aken betreffend.

fol. 5—233. Brieven van Fagel (origineelen met vele bijlagen), *19 Maart—13 Dec. 1748.*

fol. 240—446. Brieven van Bentinck (minuten en copieën met bijlagen), *14 Maart—11 Dec. 1748.*

N°. 1737 (164 fol.).

Brieven der Nederlandsche gevolmachtigden te Aken aan Fagel, met vele bijlagen, *26 Maart—20 Nov. 1748.* (Dit zijn de officiëele brieven; de correspondentie van Fagel en Bentinck in n°. 1736 is van vertrouwlijken aard; Bentinck deed, in overleg met den prins, met Fagel en met Sandwich, feitelijk de zaken af.).

N°. 1738 (334 fol.).

Allerlei officiëele stukken betreffende den Akenschen vredehandel.

N°. 1740 (324 fol.). N°. 1741 (295 fol.). N°. 1742 (259 fol.).

De nummers 1740—1742 bevatten briefwisseling van Bentinck en Brunswijk, doch de brieven van Brunswijk zijn verreweg het talrijkst, en in de n°s 1741 en 1742 komt zeer weinig van Bentinck voor.

N°. 1740 vangt aan *8 Jan. 1750*, toen Bentinck te Weenen was; de brieven loopen van *8 Jan.—5 Febr. 1750* (op fol. 8 eene copie van een brief van Brunswijk aan den prins); van *22 April—12 Aug. 1750.* Dan verlaat Bentinck Weenen; eenige brieven worden gewisseld tijdens Bentincks tehuisreis en oponthoud te Praag en te Hannover; Bentinck's eerste brief uit Den Haag is van *24 Oct. 1750*; Brunswijk is dan nog in Duitschland, en deze correspondentie duurt tot *12 Dec. 1750*, waarna de hertog in Den Haag komt.

Ook dan gaat de briefwisseling voort; in dit deel loopt zij van *Jan.—16 Nov. 1751* en van *Jan.—31 Aug. 1752.*

N°. 1741. *1 Sep.—23 Nov. 1752*; *Jan.—9 Oct. 1753* (met hiaten); *14 Febr.—30 Sept. 1754*; (fol. 169—178 uitvoerig stuk van Brunswijk over de vraag, wat te doen naar aanleiding van het ontslag van Charles Bentinck, copie; fol. 214—223 uitvoerig schrijven van Bentinck aan Brunswijk, *9 Juli 1754*, over zijne reis naar Sleeswijk).

N°. 1742. *2 Oct. 1754—10 Mei 1755* (met hiaten); *15 Mei—24 Juli 1756; 31 Maart—23 Oct. 1757*; *27 Jan. 1758*; *3 April—3 Oct. 1759* (met hiaten); *23 Maart—27 Maart 1760*; *7* en *23 Febr. 1761*; *26 April 1764*; *29 Jan.* en eenige uit *Dec. 1765*; *12 Jan.—12 Nov. 1766* (met hiaten). (fol. 220. *13 April 1766.* Verzoek van Bentinck aan Brunswijk om een onderhoud ten einde gerezen misverstand op te heffen).

N°. 1743 (413 fol.). N°. 1744 (387 fol.).

Briefwisseling van Bentinck met verschillende staatslieden en krijgsoversten, zich uitstrekkende over de jaren *1739—1771.* De brieven van Bentinck zijn minuten en copieën, de andere origineelen; vooral in n°. 1744 komen talrijke brieven van Bentinck voor. In n°. 1744 fol. 5—16 zeven copieën van brieven van Willem IV in zake Brunswijk's komst. In dit deel, dat heet te loopen over *1750—1771*, nemen de jaren *1750—1753* de groote plaats in (veel over de onderhandelingen met Oostenrijk aangaande de Barrière); dan zijn er een aantal brieven uit *1757.* Uit *1755*, *1756*, *1760*, *1761*, *1764*, *1766—1769* is er niets, uit de andere jaren zeer weinig.

N°. 1745 (637 fol.). N°. 1746 (592 fol.). N°. 1747 (711 fol.). 1748 (481 fol.). N°. 1749 (421 fol.).

In deze vijf lijvige deelen zijn brieven van allerlei personen aan Bentinck en aan diens kleinzoon uit de

jaren *1733—1792* samengebracht; slechts enkele brieven van Bentinck komen er in voor.

N°. 1745 bevat weinig uit *1730—1733;* wat meer uit *1740—1742* (in *1742* brieven van Larrey); zeer weinig uit *1743—1745;* vrij wat uit *1746* (brieven van Wassenaar) en uit *1747;* doch de groote massa is uit *1748.* fol. 207—637. *Jan.—31 Aug. 1748.*

N°. 1746. fol. 1—196 is van *1748;* fol. 198—227 van *1749;* fol. 227—345 van *1750;* fol. 345—389 van *1751;* fol. 390—592 van *Jan.—29 Febr. 1752.*

N°. 1747. fol. 1—711. — *1 Maart—31 Dec. 1752.*

N°. 1748. fol. 1—280 van *1753.* fol. 282—481 van *1 Jan.—5 Aug. 1754.*

N°. 1749. fol. 1—60. *1 Sept.—eind 1754.* fol. 60—374 zijn verdeeld over de jaren *1755—1766;* fol. 375—421 over de jaren *1771, 1773, 1774, 1776, 1780, 1787, 1788, 1790, 1792.*

Het zijn dus vooral de jaren *1748, 1752—1754,* die vertegenwoordigd zijn. Heel belangrijk is mij echter deze collectie niet voorgekomen; het is een mengelmoes van allerlei.

N°. 1750 (237 fol.).

Stukken over de jaren *1748* en *1750,* het binnenland betreffende.

fol. 1. Papiers concernant Dord, remis à monsr. le Comte de Bentinck à son retour de Vienne, en 1750 (deze vermelding is van Bentinck's hand). De stukken over Dordrecht loopen door tot fol. 108; zij handelen van de gebeurtenissen te dier stede in *1748* en van de verdrukking der prinsgezinden aldaar in *1750;* daarenboven van het houtkoopersgilde, dat tegen concurrentie ten platten lande beschermd wilde worden.

fol. 109. Rotterdam, reçu de Monsr. Charles Bentinck *1750* (ook deze vermelding is van Bentinck's hand). Deze stukken loopen tot fol. 178vo. Van fol. 110—119vo,

Quelques Anecdotes sur ce qui s'est passé à Rotterdam depuis le mois d'Aout jusqu'au moi d'Octobre *1750*. Fol. 121—123vo, Relaas van hetgeene door den Heere Grave van Bentinck aan den Heer Burgemeester de Groot is gezegt, als de Heer de Groot in Den Haag was gekomen om het goeddunken van Zijn Hoogheidt te weeten op het stuck van de Pagten en de daarover opgekomen troubles. Op Zondag den *23 Juni 1748*. — Fol. 125—128vo, Relation de ce qui s'est passé entre monsieur le Comte de Bentinck et l'agent Wolters depuis le vendredy 21 Juin jusques au Mercredi 26 ditto au sujet des troubles excités par rapport aux Pagters (van Wolters' hand). Verder vele stukken betreffende de bezwaren en moeilijkheden, gerezen over de collecte enz. — Fol. 180—204vo, Conduiten van den burgemeester Hasselaar als representant van syn doorl. hoogheid in de Admiraliteyten (uit *1750;* de aanklachten tegen Hasselaar zijn van Cornelis Schrijver). — Fol. 205 – 225, Gouda.

N°. 1751 (232 fol.).

De stukken van dit nummer zijn van *1754*. Fol. 1—116, *16 Jan.—midden Febr. 1754*, hebben betrekking op de gebeurtenissen bij Raap's begrafenis, de paskwillen te Amsterdam tegen het huis Oranje, het conflict van jurisdictie tusschen de schepenen van Amsterdam en het Hof van Holland in de zaak van Dirk Canter, en den krijgsraad te Amsterdam. — Op fol. 117 begint de zaak van Charles Bentinck. Het eerste stuk, van *8 April* en volgende dagen, is een verslag van Charles van hetgeen hij in Den Haag gedaan heeft naar aanleiding der resolutie van Overijsel; verder alle bijlagen, deze zaak betreffende. (Alles copieën.)

N°. 1752 (377 fol.).

Notulen der Conferentie (voor de buitenlandsche

zaken); zij beginnen *18 April 1755* doch midden in het toen verhandelde; de laatste Conferentie is van *29 Dec. 1755*. (In het Huisarchief van H. M. is een volledig exemplaar dezer notulen).

N°. 1753 (161 fol.).

„Generale staat der tegenwoordige Verschillen tusschen de Hoven van Groot-Brittannien en Vrankrijk rakende de Limiten van Nieuw Schotland, de neutrale Eylanden en het onderzoek der Zeeprijzen."

Het zijn vertalingen van 5 stukken, tusschen de Engelsche en Fransche regeering gewisseld, en in *Febr. 1755* aan de regeering der Republiek door de Engelschen meegedeeld. Het zijn bekende zaken. Op fol. 58vo extract uit een brief van Holdernesse aan Keith, van *11 Maart 1755*, met 3 bijlagen, en *20 Maart 1755* door Keith aan de Gouvernante meegedeeld; zij betreffen dezelfde aangelegenheden.

N°. 1754, drie deelen.

N°. 1754 A (378 fol.).

Voorin met Bentinck's hand: Diette de Suède etc. *1765* et *1766*. Copieën van bijlagen bij brieven van Kretschmar, envoyé der Republiek te Stockholm.

N°. 1754 B (446 fol.).

Eerst een aantal stukken uit de 17e eeuw, vooral van *1686*. Op fol. 71 beginnen documenten, grootendeels gedrukte extracten uit de resoluties, aangaande bezuiniging en vermindering der militie sedert 1713. Fol. 298—334, stukken betreffende 1748 en volgende jaren, alle copieën en van weinig belang (fol. 319—324 een bericht van Bassecourt aan Steyn, uit den Briel *13 Dec. 1751*, over de ongeneigdheid van de vroedschap dier stad om aan de Gouvernante de recommandatie voor verschillende ambten te laten. Fol. 335—408, stukken met vele bijlagen over een conflict

tusschen Gecommitteerde Raden van Holland en den Hoogen Krijgsraad over het recht om kortingen te doen op militaire tractementen, *1754.* — Fol. 411—420, stukken van *1765* over de vacature van president van den Hoogen Krijgsraad. Verder eenige diversen uit 1765 en 1785.

N°. 1754 C (413 fol.).

Dit nummer bevat stukken van *4 Nov. 1751—1754*, alle betrekking hebbende op de regeling van het regentschap, voor het geval dat de Gouvernante mocht komen te sterven vóór de meerderjarigheid van Willem V.

Het begint met consideratiën van Steyn over dit onderwerp. Fol. 50—81, opmerkingen van Bentinck dienaangaande van *24 Dec. 1751* en begin *Jan. 1752.* Fol. 83—85, een brief van Maria Louise aan hare schoondochter, de Gouvernante (aandrang dat zij bij de regeling niet gepasseerd worde), met het antwoord der Gouvernante, *4 Jan.* en *15 Jan. 1752* (copieën). Aanteekeningen van Bentinck nopens hetgeen over deze aangelegenheid gehandeld werd in de Staten van Holland op *18 Dec.* en *26 Jan. 1752.* (fol. 96—101). Opmerkingen van Bentinck over het onderwerp van *27 Jan., 23 Maart, Mei—Juni 1752* (fol. 106, 168, 195). — Op fol. 211, een voorloopige balans der inkomsten van de Gouvernante (totaal der vaste inkomsten *f* 371.381.9, der onzekere inkomsten *f* 52.500). — Verder vele extracten uit de resolutieboeken der verschillende provincies, alle over dezelfde aangelegenheid.

N°. 1755 (203 fol.).

Eerst eenige stukken uit het laatste kwart der 17e eeuw; dan vrij wat over den slag bij Dettingen, alles meer op de Engelsche geschiedenis betrekking hebbend dan op de onze. Fol. 72—80vo, enkele stukken betreffende Bentinck's onderhandeling in Engeland in

1747. Fol. 92, Engelsche spotprent op de onderhandelingen te Breda. Fol. 93, ontwerp voor een gezamenlijken aanval van Engeland en de Republiek op de Fransche bezittingen in Indië (z. d. doch voor *1748* bestemd). — Fol. 95, Instruction pour monsr Charles Bentinck, allant en Angleterre (*28 Febr. 1748*, copie). Verder vertalingen en copieën van een aantal diplomatieke stukken uit *1752*, *1753* (over het handelsverdrag van *1674*, de Barrière), *1756*, *1757* enz.

N°. 1756 (341 fol.).

Diverse diplomatieke stukken en extracten uit de resoluties der Staten-Generaal uit de jaren *1668—1765*, maar meest uit *1742—1744*, *1748*, *1752;* meest copieën en van weinig belang.

N°. 1739 (360 fol.).

Dit nummer is tegelijk met de Bentinck-papieren door het Britsch museum gekocht van Dr. Mommsen, en zal derhalve misschien van denzelfden oorsprong zijn. Het bevat echter geen papieren, op Bentinck betrekking hebbende, maar brieven van velerlei personen uit de militaire en diplomatieke wereld aan generaal J. van Tuyll van Serooskerke uit de jaren *1729—1752.*

N°. 1862 (298 fol.).

Waarschijnlijk — maar zekerheid dienaangaande heb ik niet — zijn deze papieren verkregen tegelijk met die van n°. 1861, dus 24 Mei 1860, door bemiddeling van den heer Boone. Op fol. 1. „Naamlijst van handschriften en eigenhandige door hun geschreven brieven van voorname Monarchen, Koningen, Princen, Hertogen, Vorsten, Ministers, Raadpensionarissen, professoren en andere geleerden." Er volgen dan 149

namen. Op fol. 2 een supplement van nog 18 namen. Daar wordt tevens de aandacht er op gevestigd, dat niet slechts de onderteekeningen doch ook de brieven autographisch zijn. Het is een collectie autographen dus van 167 personen. Meerendeels zijn het brieven aan Bentinck gericht, die zelf ook met een brief vertegenwoordigd is.

Om te resumeeren vestig ik er de aandacht op, dat van de 50 deelen, die ik heb nagegaan, twee geheel buiten beschouwing kunnen blijven; het zijn de twee laatst besproken nummers, 1739 en 1862. Van de 48 overblijvende deelen worden er 35 gevormd door briefwisseling, 13 door rapporten, verslagen, memoriën, aanteekeningen enz.

Van de 35 deelen briefwisseling bevatten er 12 correspondentie van uitsluitend of nagenoeg uitsluitend privaten aard, van belang voor eene biographie van Willem Bentinck maar niet van meer algemeen historische beteekenis; het zijn de nummers 1711—1716 en 1722—1727. De deelen 1728—1731 zijn gedeeltelijk tot deze zelfde groep te rekenen; de nos 1730 en 1731 dragen ook een zeer overwegend privaat karakter; de nos 1728 en 1729, voor zoover het tot den zomer van 1754 gaat, behandelen daarentegen herhaaldelijk regeeringszaken en de verhoudingen in den staat. Ook n°. 1721 is voor een deel gevormd door familiecorrespondentie, anderdeels echter door briefwisseling met Engelsche staatslieden. De nummers 1718 en 1719 geven berichten over Engelsche aangelegenheden. N°. 1720 handelt van Demerary en Berbice maar toch meer van de belangen der heeren Clarke. De correspondentie van Fagel, nos 1735—1737, is hoofdzakelijk van belang voor den Akenschen vredehandel, in 't bijzonder n°. 1736, dat de brief-

wisseling van 1748 tusschen Fagel en Bentinck bevat. Nos 1740—1742 behelzen hoofdzakelijk brieven van Brunswijk aan Bentinck, weinig van Bentinck aan Brunswijk; er is veel onbeteekenends bij; voor het inzicht in de voorwaarden, waarop Brunswijk hier is gekomen, heeft zij wel belang. De nummers 1743—1749 eindelijk worden gevormd door een bonte mengeling van brieven van allerlei personen, meest buitenlandsche diplomaten, staats- en krijgslieden. Voor de binnenlandsche geschiedenis der Republiek komen eigenlijk alleen de nos 1728 en 1729, 1736 en 1740—1742 in aanmerking. Daarenboven komen dan in rekening de nos 1734 en 1861, de correspondentie van Willem IV en diens gemalin met Bentinck bevattend, die echter voor een deel (zoo niet geheel, ik heb dat nog niet nauwkeurig kunnen verifieeren) ook in het Koninklijk Huisarchief te vinden is.

Van de 13 deelen rapporten, verslagen, aanteekeningen enz. is n°. 1738, dat officiëele stukken over den Akenschen vredehandel bevat, van weinig of geen gewicht; hetzelfde geldt van de nos 1717, 1752, 1753, 1754 A, 1755 en 1756. De nummers 1750 en 1751 geven een aantal bizonderheden over de binnenlandsche gebeurtenissen van 1748, 1750 en 1754; van enkele stukken uit n° 1754 B is hetzelfde te zeggen, en n° 1754 C geeft een gansche collectie over de regeling van het regentschap, waarbij echter vele officiëele stukken, die ook elders te vinden zijn. Als belangrijk blijven dan nog over de nos 1732 en 1733, belangrijk in 't bizonder met het oog op het hoofddoel van mijne reis, want in die beide nummers alleen vindt men een soort journalen. Rijk is echter de oogst niet. Alleen voor het jaar 1751 zou zich uit de beide nummers een redelijk volledig journaal laten samenstellen. Uit 1746 en 1747 zijn een aantal aanteekeningen aanwezig, maar vooral uit 1747 is dat

toch zeer schraal; en verder komen feitelijk slechts de brokstukken van 1754 in aanmerking, als men van journalen wil spreken.

Materiaal voor eene uitgave van dagboeken van Bentinck over de jaren 1747—1759 is in het Britsch Museum dus slechts in geringe mate te vinden.

De Bentinck-archieven in het Koninklijk Huisarchief bevatten meer aanteekeningen, waaruit dagboeken zouden zijn te reconstrueeren, zooals uit de volgende ruwe opgaven kan blijken.

1747. Niets van beteekenis.

1748. Weinig maar hierbij enkele belangwekkende stukken.

1749. Journaal van W. Bentinck van *18 Jan.—2 April.* 10 Aug. sqq., Aanteekeningen over zijne reis naar Brussel en zijne besprekingen aldaar. *20 Sept. 1749—2 Aug. 1750*, Journaal van zijn verblijf te Weenen (door A. Beer gebruikt en deels gepubliceerd).

1749—1750. Journaal van *Charles* Bentinck, *14 Aug. 1749—13 Sept. 1750*, aangaande hetgeen aan het hof en in het binnenland voorviel tijdens zijns broeders afwezigheid.

1750. Uit de laatste maanden van 1750 nog een aantal aanteekeningen van W. Bentinck, met uitzondering van een enkele onbeduidend.

1751. Slechts enkele aanteekeningen. (Dit jaar is te Londen vrij volledig aanwezig).

1752. Niets.

1753. Aanteekeningen, over het geheele jaar zich uitstrekkende doch met aanzienlijke hiaten. (Ook het verbaal zijner onderhandelingen te Brussel).

1754. Niets. (Brokstukken te Londen).

1755. Vrij volledig. (Veel hierin over beraadslagingen

der Staten van Holland; talrijke beschouwingen en bespiegelingen van Bentinck over de buitenlandsche aangelegenheden).

1756. Vrij volledig. (Zelfde opmerking als aangaande het jaar 1755).

1757. Niets.

1758. Aanteekeningen over het geheele jaar doch met aanzienlijke hiaten.

1759. Vrij volledig tot den dood van Anne (verder heb ik het niet nagegaan).

Enkele jaren, 1752, 1754 en 1757, ontbreken dus in Bentinck's aanteekeningen of dagboeken geheel; andere, 1749, 1750, 1755 en 1756 — en voor Londen komt daarbij 1751 — zijn tamelijk of nagenoeg volledig vertegenwoordigd; uit de overige vindt men grootere of kleinere brokstukken (Londen kan die leveren voor 1754). Dagboeken van Bentinck over de jaren 1747—59 zouden met het materiaal, dat mij thans bekend is, niet kunnen worden uitgegeven, wel daarentegen over een gedeelte dier jaren. Doch indien men dit ondernam, zou men eene schifting moeten maken; de massa van het aanwezige zou voor eene publicatie veel te omvangrijk zijn, en is ook niet evenredig aan het belang van den inhoud, Beschouwingen en bespiegelingen van Bentinck, hetzij over zaken van binnenlandschen of van buitenlandschen aard, kunnen een enkele maal van meer algemeen interest zijn, in den regel missen zij dit en hebben zij meer uitsluitend belang voor de kennis van 's mans opvattingen en inzichten. Ongetwijfeld zou eene Bloemlezing uit de Dagboeken van W. Bentinck eene publicatie kunnen worden, die het drukken waard was en veel belangwekkends kon bevatten. Doch zulk eene bloemlezing (waarbij de keuze misschien nog wat meer had kunnen beperkt worden dan geschied is) is reeds ge-

maakt door Mr. Groen van Prinsterer, toen hij het materiaal verzamelde voor de volgende serieën der „Archives de la Maison d'Orange Nassau". Het materiaal, dat het Britsch Museum bevat, heeft hij niet gebruikt; doch op grond van vergelijking kan ik verklaren, dat in het archief-Bentinck, aanwezig in het Koninklijk Huisarchief, nagenoeg niets van beteekenis te vinden is in Bentinck's aanteekeningen of, wil men, dagboeken over 1747—1759, dat geen plaats gevonden heeft in Groen's materiaal-verzameling voor de Archives. En in deze verzameling beslaat hetgeen aan het archief-Bentinck ontleend is zulk eene plaats, dat het er niet is uit te lichten, zonder aan sommige portefeuilles het grootste gedeelte van haar belang te ontnemen.

Uit het bovenstaande zal het duidelijk zijn geworden, dat naast elkaar niet kunnen worden uitgegeven het vervolg der Archives, zooals dit door Groen is voorbereid, en eene bloemlezing uit Bentinck's aanteekeningen over de jaren 1747—1759 voor het Historisch Genootschap. Of het Historisch Genootschap moet van zulk eene uitgave afzien, òf bij de uitgave van de Archives moeten de aanteekeningen van W. Bentinck er uitgelicht worden.

In dit dilemma meen ik — en prof. Krämer, met wien ik de zaak besproken heb, sluit zich ten volle bij deze conclusie aan — te moeten adviseeren, dat het Historisch Genootschap de beraamde uitgave late varen. Het onderzoek in het Britsch Museum heeft in 't licht gesteld, dat de aanteekeningen van Bentinck, aanwezig op het Koninklijk Huisarchief, veel omvangrijker en van meer beteekenis zijn dan die van het Britsch Museum. De eerste kunnen, wat de aanteekeningen of dagboeken betreft, desverlangd gemakkelijk uit de laatste worden aangevuld, terwijl het woord a a n v u l l i n g kwalijk meer van toepassing zou zijn, als

men de stukken van het Britsch Museum tot grondslag nam. Daarenboven moet eene andere overweging gewicht in de schaal leggen. De Bentinckpapieren, die door Groen in zijne verzameling voor het vervolg der Archives zijn opgenomen, vinden toelichting uit allerlei andere documenten, daar bijeengebracht, die aan het Koninklijk Huisarchief ontleend zijn.

Wanneer het Hist. Genootschap de uitgave eener bloemlezing uit Bentinck's aanteekeningen ondernam, zou de uitgever, indien hij deugdelijk werk wilde leveren, ophelderingen aan de publicatie moeten toevoegen, die hij ook weer in de eerste plaats zou te zoeken hebben in het Koninklijk Huisarchief; hij zou gebruik moeten maken van dezelfde documenten, die Groen voor de Archives heeft bijeengebracht; en zoo zouden hij en de uitgevers der Archives, ook al waren Bentinck's aanteekeningen uit het materiaal van Groen gelicht, dezelfde stof verwerken of publiceeren, wat natuurlijk verspilling van moeite, tijd en kosten zou zijn. Eindelijk, het zou van H. M., die levendig belang stelt in de voortzetting der publicatie van de Archives, toch kwalijk te vergen zijn, dat Zij verlof gave tot het gebruiken, verwerken en publiceeren van allerlei documenten — niet alleen dus die van het Bentinckarchief — wanneer hierdoor aan de uitgave der Archives voor de jaren 1747—1759 een groot deel der beteekenis ontnomen zou worden.

TH. BUSSEMAKER.

Leiden, 26 Jan. 1906.

BIJLAGE E.

VERSLAG VAN EEN ONDERZOEK NAAR ONGEDRUKTE RESOLUTIËN DER STATEN VAN HOLLAND NA 1572.

Aan het Bestuur
van het Historisch Genootschap.

Hierbij heb ik de eer aan U mijn eind-verslag over bovengenoemd onderwerp over te leggen. Het onderzoek, op uw initiatief begonnen en met uw steun volbracht, werd ingesteld: in de eerste plaats in het Algemeen Rijksarchief te 's Gravenhage, in de tweede plaats in de archieven der vroeger stem-hebbende steden van Holland en in het Rijksarchief te Haarlem.

Het doel van het onderzoek in het Algemeen Rijksarchief was vooreerst na te gaan, wat er aan de gedrukte Hollandsche resolutiën, zoo ordinaris als secrete, ontbreekt. Het was natuurlijk noodig deze beide soorten te onderscheiden, omdat ze geboekt werden in afzonderlijke registers, waarvan de druk niet op hetzelfde tijdstip begonnen is.

Handelen we eerst over *de ordinaris resolutiën*: zij klimmen het hoogst op; met haar druk is het eerst begonnen. Het besluit hiertoe werd in 1669 genomen „tot betrachtinge van de meeste mesnage van den lande omtrent het schrijfloon ....." (Res. Staten Holl. 20 Sept. 1669). Dit besluit is uitgelegd in dier

voege, dat ook vroegere resolutiën gedrukt zouden worden (Res. Gecommitteerde Raden van Holland 11 Oct. 1669). Een contract werd aangegaan met den drukker Jacobus Scheltus, wien gelegenheid gegeven werd zijn werkplaats te vestigen in één der huizen aan de zuidzijde van het Binnenhof. Hoe het werk heeft plaats gehad, in hoevele jaren het bijdrukken der registers van vóór 1669 voltooid was, is niet in bizonderheden na te gaan. Stellig was er op de uitvoering van het werk zeer veel aan te merken. Dit was de reden, waarom in 1727 tot een herdruk van al de toen gedrukte deelen besloten werd. Deze tweede druk, die tot en met 1729 loopt, onderscheidt zich van de eerste door een beter soort papier en een betere letter, terwijl de pagineering van de eerste druk in margine medegedeeld is. Wellicht zullen ook drukfouten verbeterd zijn, maar van een wezenlijke aanvulling der „defecten", die blijkens de Statenresolutie van 1727 (13 Sept.) ook in de bedoeling gelegen had, is niets gekomen. Dit is zeer te betreuren, want de defecten zijn vooral in de eerste deelen zeer talrijk. Dit was niet geheel de schuld van den drukker: voor een zeer groot gedeelte waren de fouten inhaerent aan de geschreven registers, voor het drukwerk beschikbaar. Deze registers, toen in de charterkamer van Holland, zijn nu nog voor het grootste gedeelte op het Algemeen Rijksarchief aanwezig [1]); een vergelijking van een aantal dezer registers met de gedrukte resolutiën leert, dat de drukker hen gebruikt heeft, meestal echter *niet* de oorspronkelijke, in den tijd, waarover ze loopen, zelf samengestelde deelen, maar daarvan ± 1656 gemaakte copieën. Toezicht op het werk schijnt, in den beginne vooral, weinig uitgeoefend te zijn; in 1678

1) Inventaris Holland vóór 1795, nº. 325 en vlg.

werd een corrector aangesteld (Res. Staten Holland 8 Sept.), maar van diens invloed is weinig bemerkbaar: misschien moet aan hem geweten worden, dat in de opschriften van verschillende vergaderingen dikwijls zeer ongewenschte veranderingen aangebracht zijn. In elk geval is van een verstandige kritiek bij het drukken der resolutiën nooit eenige sprake geweest. Het komt meermalen voor, dat de samensteller van het register aan het einde van een resolutie, waarin een of ander officieel stuk vermeld wordt, zegt: „zooals hierna volght", terwijl hij vergeet dit stuk op te nemen; in de gedrukte registers vindt men dergelijke gevallen precies zóó terug!

Van meer belang is, dat tijdens het drukken geen poging gedaan schijnt te zijn, om de in de charterkamer van Holland ontbrekende registers op te sporen. Vandaar dat er in de gedrukte resolutiën verschillende lacunes zijn, in hoofdzaak dezelfde die ook in de serie der geschreven registers op het Rijksarchief voorkomen.

Hier is een korte uitweiding over den aard dezer registers noodig. Men moet daarin tot 1621 twee soorten van resolutiën onderscheiden: 1°. die door de Staten zelf genomen werden, 2°. die van de Gecommitteerde Raden of vóór dier definitieve instelling die van het vaste college van edelen en gedeputeerden van eenige steden, die bij voortduring, meestal in Den Haag, bijeenbleven. Deze beide soorten van resolutiën werden tot het optreden van Oldenbarnevelt als landsadvocaat door den secretaris der Staten gehouden. Maar in 1586 kwam hierin verandering. Van toen af werden (met een interruptie in 1587 [1]) de resolutiën van de Staten zelf voor het

1) Res. Holl. 6 Aug. 1587: „Van desen tijdt af is by den advocaat geene extensie gedaan van de resolutiën van de Staten."

belangrijkste gedeelte geëxtendeerd door den advocaat; bepaaldelijk was dit het geval met de resolutiën, genomen op de punten van beschrijving [1]), en soms ook met andere resolutiën van min of meer belang, zonder dat hierin veel methode valt aan te wijzen. Tot 1621 toe bleef de secretaris voortdurend een deel der Staten-resolutiën in zijn register aanteekenen. Meermalen werden de door den advocaat geëxtendeerde resolutiën tevens in het register van den secretaris medegedeeld, maar dan altijd afgescheiden van de andere, gewoonlijk op den datum, waarop de Staten uiteengingen (het was Oldenbarnevelt's gewoonte de door hem geëxtendeerde resolutiën niet alle afzonderlijk te dateeren; hij schreef er alleen boven: „resolutiën van de vergadering" — b. v. van 3—21 April 1587). Zoo krijgen de registers van den secretaris uit dezen tijd een uit verschillende bestanddeelen samengestelden inhoud: 1) resolutiën der Staten en 2) van Gecommitteerde Raden, die gewoonlijk niet duidelijk onderscheiden worden (meestal is alleen aan het aantal „presenten", toen op iederen dag opgegeven, te zien, waarmede men te doen heeft), maar beide door den secretaris geëxtendeerd; 3) andere Staten-resolutiën, wel onderscheiden van de andere, door den advocaat geëxtendeerd; deze laatste komen echter niet altijd in de registers voor. Het gebeurt ook, dat het register van den secretaris over één of meer jaren ontbreekt, terwijl wel bewaard zijn de door den advocaat geëxtendeerde resolutiën, hetzij in katernen, die tot deelen bijeengebonden zijn, hetzij

---

Eerst in 1589 komen weer door den advocaat geëxtendeerde resolutiën voor.

1) Vóór 1586 vindt men deze resolutiën, tusschen de andere in, in het register van den secretaris, zoodat deze ambtenaar toen de extensie hiervan ook gedaan schijnt te hebben.

in ook daarvan gemaakte copie-deelen. Na Oldenbarnevelt kwam er opnieuw verandering. Reeds in 1619 werden de resolutiën op de punten van beschrijving niet meer afzonderlijk vermeld, maar onder de andere resolutiën vermengd; waarschijnlijk werden zij dus toen evenals vóór 1586 door den secretaris geëxtendeerd. Met het optreden van een nieuwen secretaris (C. A. van der Wolf) in 1621 werd een andere, belangrijker wijziging aangebracht: resolutiën van Staten en Gecommitteerden werden voortaan in afzonderlijke registers gehouden; alleen de eerste zijn van dien tijd af gedrukt.

Na deze uitweiding valt het gemakkelijker de lacunes, die in de resolutiën voorkomen, aan te wijzen. We onderscheiden daartoe drie tijdperken, overeenkomstig den aard van de samenstelling der registers: 1) 1572—1586; 2) 1586—1621; 3) 1621—1795). Onder n°. 1 hebben we alleen te maken met de registers van den secretaris; onder n°. 2 bovendien met de door den advocaat geëxtendeerde resolutiën; onder n°. 3 alleen met deze laatste soort [1]) en aangezien de resolutiën van 1621—1795 volledig bewaard en gedrukt zijn (ni fallor!), kunnen we deze verder ter zijde laten.

Van 1572—1586 komen twee lacunes voor, die onmiddellijk in het oog vallen. De eerste omvat: 1572—25 Aug. 1574; de tweede: 2 Sept 1577—21 Aug. 1578. De eerste is slechts onder voorbehoud als lacune in het register van den secretaris te beschouwen. Immers, het is niet te zeggen, wanneer de secretaris na het uitbreken van den opstand begonnen is zijn register geregeld te houden. Het schijnt niet onmogelijk, dat dit niet vóór 25 Aug.

---

1) De secretaris extendeerde van 1621 af alleen de beschikkingen op requesten e. d.

1574 het geval geweest is. Ongelukkigerwijze ontbreekt op het Rijksarchief juist het geschreven register, zoowel origineel als copie, waarnaar vroeger de resolutiën van 25 Aug. 1574—23 Aug. 1575 gedrukt zijn, maar boven het origineel register, dat hierop volgt (inv. Holl. vóór 1795, n°. 1272 [1]) staat met groote letters: „Tweede [2]) register van de resolutiën" — enz. Daaruit moeten we wel de conclusie trekken, dat er slechts één register aan voorafging, dat dan nu verloren is, maar waarnaar de resolutiën van 25 Aug. 1574 af in de zeventiende eeuw nog gedrukt zijn. Hiermede is niet gezegd, dat er vóór 25 Aug. 1574 geene Staten-resolutiën gehouden zijn; alleen schijnt het toen nog niet in den meer geregelden vorm van later geschied te zijn. De door Bakhuizen van den Brink uitgegeven resolutiën van de eerste Staten-vergadering tijdens den opstand bewijzen afdoende, dat er van den beginne af aanteekening van de besluiten heeft plaats gehad. Echter is noch op het Rijksarchief noch in één der door ons bezochte gemeente-archieven eenig nieuw spoor hiervan ontdekt [3]).

De tweede lacune (2 Sept. 1577—21 Aug. 1578) is ontstaan door het ontbreken van een deel van het register van den secretaris, dat dus reeds tijdens het drukken verloren geweest moet zijn. De mogelijkheid bestaat, dat in het bovengenoemde „Tweede register—", dat met 2 Sept. 1577 eindigt, de ontbrekende reso-

---

1) Dit deel komt niet voor in de hiervóór (blz. LXXIX, noot 1) genoemde reeks, maar in de afdeeling van den inventaris, die heet: „Verschillende Receuils van resolutiën en stukken betreffende bijzondere aangelegenheden."

2) De volgende deelen zijn niet aldus genummerd.

3) Alleen te Delft (Ms. Inv. van dr. G. Morre, no. 1655) berust een niet complete copie van de door Bakhuizen (in: Het Nederlandsch Rijksarchief, blz. 32 vlg., en Studiën en Schetsen, I, 494 vlg.) uitgegeven resolutiën.

lutiën niet zijn bijgeschreven; na 2 Sept. 1577 volgen nog een aantal onbeschreven bladzijden, die wellicht voor die resolutiën bestemd geweest zijn (21 Aug. 1578 is de aanvangsdatum van een nieuw register). Een gedeelte van deze resolutiën, n. l. van 18 September—18 Oct. 1577 en van 14 Jan.—1 Maart 1578, is door Unger uitgegeven (Bijdr. en Med. van het Hist. Gen. XIV, blz. 1 vlg.), maar daarmede is de geheele lacune niet aangevuld. De door Unger gepubliceerde resolutiën zijn ontleend aan een verzameling van documenten, naar alle waarschijnlijkheid indertijd toebehoord hebbende aan Hugo de Groot, die nu op het gemeentearchief van Rotterdam berust (t. a. p., blz. 2—3). In deze verzameling komen meer dergelijke „extracten" uit het door den secretaris gehouden register voor, zooals de door Unger uitgegeven stukken ook zijn. Maar verreweg het grootste gedeelte van de collectie bestaat uit resolutiën, op de punten van beschrijving genomen, zooals die in Oldenbarnevelt's tijd gehouden werden. Unger's opgave, dat „deze stukken — over de jaren 1577 tot 1602 de resolutiën van de Staten van Holland" bevatten, is te algemeen; het eerste deel bevat extracten uit het register van den secretaris van 1577—1580; het tweede begint in 1586 [1]) en bevat evenals de volgende deelen (het laatste gaat tot *1605* en niet *1602*) in hoofdzaak de door den advocaat geëxtendeerde resolutiën, maar lang niet volledig.

---

1) In een ouden inventaris van de charterkamer van Holland (van 1631) wordt o. a. vermeld: een deel, bevattende „verscheyde resolutiën — (van) de stad Rotterdam van den jare 1577 tot den jare 1585 met meer andere stucken, deselve stadt concernerende." Niet onwaarschijnlijk is hier een deel bedoeld, dat ook tot de collectie-De Groot behoorde: het vult juist het hiaat in deze collectie aan. Ook in de andere deelen hiervan vindt men vele resolutiën van de vroedschap van Rotterdam.

Oogenschijnlijk bestaan er in de resolutiën van 1586—1621 geene lacunes, want op het eerste gezicht vormen ze één volledige reeks. In werkelijkheid echter ligt de zaak anders. Er ontbreken zoowel stukken en deelen van het register van den secretaris als door den advocaat geëxtendeerde resolutiën:

a. In het register van den secretaris ontbreken de resolutiën van 6 Maart—26 Sept. 1586 [1]); 27 Maart—4 Sept. 1590: het register van dezen tijd is wel aanwezig op het Rijksarchief (inv. Holland vóór 1795, n° 350), maar is ongedrukt; het is waarschijnlijk tijdens het drukken uitgeleend geweest of de drukker heeft het bij vergissing overgeslagen; 4 Febr. 1591—9 Febr. 1594 [2]); 1 Jan. 1613—24 Dec. 1616 [3]). Verder vallen een paar kleinere hiaten te constateeren: o. a. aan het einde van 1609, in 1610 en in 1619 (in het laatste geval is de drukker, die de data 2—16 Jan. 1619 overgeslagen heeft, de schuldige) [4]).

b. Aan de door den advokaat geëxtenteerde resolutiën ontbreekt op verschillende jaren heel wat [5]) en dikwijls zijn de wel gedrukte onvolledig. Een geheel betrouwbare lijst van het ontbrekende te geven is niet

---

1) In dezen tijd zijn wel gedrukt de door den advocaat geëxtendeerde resolutiën, maar niet alle.

2) Ook in dezen tijd zijn wel de door den advocaat geëxtendeerde resolutiën gedrukt, n.l. vóór in het deel der gedrukte res. van 1590; ze zijn gedrukt naar een afzonderlijk deel, waarin alleen deze soort resolutiën voorkomen (inv. Holl. vóór 1795, no. 352).

3) In dezen tijd zijn de door den advocaat geëxtendeerde resolutiën wel gedrukt.

4) Voor een paar andere hiaten (één uit 1588 en één uit den tijd van vóór 1586, nl. uit 1581), die ik eerst bij het onderzoek in de gemeente-archieven gevonden heb, zie hierna blz. XCIII en Aanhangsel I[b]).

5) Eén curieus voorbeeld: de bekende „scherpe resolutie" van 4 Aug. 1617 komt in de gedrukte resolutiën niet voor, omdat alle door den advocaat geëxtendeerde resolutiën van 1617 ontbreken.

mogelijk, omdat niet alle Staten-vergaderingen zijn aan te wijzen en dus de opgave waarschijnlijk onvolledig zou blijven.

Na de ordinaris resolutiën *de secrete.* Het besluit om de resolutiën, die secretesse vereischten, „van de andere" te scheiden en in een afzonderlijk register op te teekenen is ter Staten van Holland 9 Oct. 1652 genomen, toen de raadpensionaris „de resolutiën gheduyrende het jegenwoordigh reces tot den sevenden deser genomen" ter tafel bracht; dit „reces" liep toen van 5 Nov. 1651 af [1]). Het secrete register begint dan ook in 1651; de eerste resolutie er uit is van 28 Nov. Vijf jaar nadat tot het drukken der ordinaris resolutiën besloten was (zie hiervóór, p. LXXVIII) kwamen ook de secrete registers aan de beurt. De Staten stelden 17 Juli 1674 vast die van 1653—1671 op de pers te leggen en de leden, „des begeerende", ook „te dienen van die van vorige jaren", „voorsooveel deselve daervan niet gedient sijn geweest" (de bedoeling van dit laatste lid moet in tegenstelling tot het eerste zijn: „te dienen in copie"). Men liet dus het eerste deel, dat liep van 28 Nov. 1651—26 Febr. 1653, om de een of andere reden [2]) ongedrukt; het is op het Rijksarchief aanwezig (inv. Holl. vóór 1795, n°. 1226). In latere jaren (o. a. 1720, 1743, 1750) vindt men besluiten tot het laten drukken van volgende deelen van het secreet register.

Vóór de instelling van een afzonderlijk secreet register was de behoefte aan secretesse in bepaalde gevallen reeds lang gevoeld. Klachten over het gemis

---

1) Dit schijnt vreemd, maar inderdaad staat boven al de vergaderingen van 5 Nov. 1651 tot 5 Nov. 1652: resolutiën „by continuatie van voorgaande vergaderinge van de heeren Staten" genomen.

2) Waarschijnlijk omdat er een uitvoerig rapport over „corruptiën" in voorkomt (zie daarover de „Gids" van Maart 1907, blz. 508 vlg.).

hiervan werden reeds in 1571 geuit en daarna aanhoudend sterker herhaald. Afdoende middelen om er in te voorzien waren moeilijk te vinden en nog moeilijker toe te passen. In 1587 (26 Maart) werd voor het eerst besloten een resolutie („aengaende de swarigheydt tot Medenblik") „alhier" (n.l. in het ordinaris register) niet aan te teekenen „overmits deselve secreet moet worden gehouden". Waar die resolutie dan wel opgeschreven werd, vermeldt de samensteller van het register niet. In volgende jaren is van dergelijke gevallen geen sprake. Wel bleven de klachten voortduren, waartegen eeden van secretesse, in grooten getale afgelegd, niets vermochten.

In 1629 viel het besluit om de resolutiën, genomen en nog te nemen op de onderhandeling van de „trèves", te secreteeren, „sonder ter secretarie (n.l. die der Staten van Holland) te werden gebracht en evenwel in dier voegen sullen werden bewaert, dat de leden zich daervan in tijdts en wylen mogen dienen." Waarschijnlijk heeft dit besluit aanleiding gegeven tot het aanleggen van een secreet register voor één bepaald aangewezen categorie van resolutiën (dergelijke registers waren toen bij de Staten-Generaal reeds sedert eenigen tijd in gebruik). In een ouden inventaris van de charterkamer van Holland, in 1792 door den commies Cassa gemaakt, wordt zonder nadere aanduiding een „groot secreet register van 1629—1634" vermeld. De mogelijkheid is niet uitgesloten, dat dit register de Hollandsche resolutiën omtrent de „trèves"-onderhandeling bevatte; het is nu spoorloos verdwenen.

In elk geval zijn nog vóór het instellen van het secreet register van 1652 twee afzonderlijke registers voor bepaalde categorieën van resolutiën aangelegd. Ook hiermede was de bedoeling de secretesse te bevorderen; zij worden in het ordinaris register bij de

resumptie van resolutiën meermalen als secrete registers aangeduid. In 1644 en 1645 werd een dergelijk register gehouden voor de resolutiën, die betrekking hadden op de toen met Zweden en Denemarken gevoerde onderhandelingen; van 1643—1648 voor die betrekkelijk den Munsterschen vredehandel. Het eerstgenoemde is in het archief der Staten van Holland niet bewaard; alleen komt in het legatiearchief een deeltje voor, waarin: „resolutiën — op de tweevoudige ambassade aen de croonen van Sweden ende Denemarcquen, soo deselve in het secreet register van haer Ed. Gr. Mo. sijn gestelt" (leg. archief, inventaris n°. 326). Het bevat echter niet meer dan een copie van deze resolutiën van 12 Maart—23 Juni 1644. Uit het ordinaris register van 1644 en 1645 blijkt, dat er veel meer resolutiën over de Deensche en Zweedsche onderhandelingen genomen zijn dan die in dit deeltje aangetroffen worden. Het register voor de onderhandelingen te Munster is voor het grootste gedeelte nog wel aanwezig (inv. Holl. vóór 1795, n°. 1374 en 1375). Het bestaat uit twee vrij zware folianten: de eerste van 4 Dec. 1643—11 Maart 1647; de tweede van 13 Maart—12 Dec. 1647. Er ontbreken dus een zeker aantal resolutiën uit het einde van 1647 en het begin van 1648; sommige zijn in losse extracten (t. a. p., n°. 1376) te vinden.

Het behoeft weinig betoog, dat er tusschen registers van deze soort en het sedert 1652 bestaande secreet register een specifiek onderscheid is: in gene komen alléén resolutiën, die op een bepaald aangewezen onderwerp slaan [1]); in deze echter resolutiën over allerlei onderwerpen, die men secreet wilde houden [2]). Maar

1) Over een dergelijk onderwerp komt dan ook *niets* in het ordinaris register voor.

2) Over dezelfde onderwerpen komen dan ook *wel* res. in het ord. reg. voor, die geene secretesse vereischten.

de bedoeling van beide soort registers is dezelfde en daarom kan er ook geen bezwaar bestaan ze alle als secrete registers te beschouwen, naar het voorbeeld der Staten zelf. Daarentegen moet men hiertoe niet rekenen verschillende andere afzonderlijke registers, die ook nog ná 1652 (vooral in De Witt's tijd) aangelegd werden; deze dienden om de besluiten betreffende een of ander onderwerp (b.v. den vredehandel met Engeland 1653, 1654, de educatie van den Prins van Oranje 1660, 1661) bij elkander te hebben om ze gemakkelijk te kunnen raadplegen; dergelijke resolutiën vindt men altijd terug, hetzij in het ordinaris, hetzij in het secreet register.

Tot zoover de resultaten van het onderzoek op het Algemeen Rijksarchief [1]). Resumeerende krijgen we de slotsom, dat de ordinaris resolutiën van 1572—1620 voor een groot gedeelte wèl, maar dikwijls zeer gebrekkig, en voor het andere gedeelte *niet* gedrukt zijn, terwijl van de secrete resolutiën die uit den tijd van 1643 (of 1629?)—1653 ongedrukt gebleven zijn. We hadden tevens gelegenheid te constateeren, dat van het aan de gedrukte ordinaris resolutiën ontbrekende een betrekkelijk klein gedeelte en van het aan de gedrukte secrete resolutiën ontbrekende het grootste deel op het Rijksarchief aanwezig is.

Het onderzoek in de gemeente-archieven diende vooral om de op het Algemeen Rijksarchief ontbrekende ongedrukte resolutiën zoo mogelijk op te sporen. Daartoe bezocht ik al de archieven der vroeger stem-

---

1) Andere verzamelingen daar leverden voor het onderzoek weinig op, behalve de documenten in het archief van Oldenbarnevelt, waaronder een aantal katernen met minuut- of in het net geschreven resolutiën, waarvan enkele ongedrukt zijn en waarvan de andere bijna alle aanvullingen op de gedrukte resolutiën geven (ind. Holl. vóór 1795 no. 2583, 2585 2586).

hebbende steden (op twee na), nadat ik van de archivarissen of secretarissen voorloopige mondelinge of schriftelijke inlichtingen ingewonnen had [1]). Deze inlichtingen, door de meeste der genoemde titularissen zeer welwillend gegeven [2]), waren wel niet zeer bemoedigend, maar in de meeste er van vond ik toch aanleiding om een eigen onderzoek te gaan instellen, dat bijna altijd iets meer opleverde dan de inlichtingen, meestal geput uit ten deele zeer weinig betrouwbare inventarissen, deden verwachten. Mijn rondreis verschafte mij bovendien de gelegenheid eenige algemeene nasporingen te doen naar het bestaan van particuliere Notulen, naar correspondentiën van gedeputeerden ter dagvaart met hunne committenten, in het algemeen dus naar de documenten, waaruit de verhouding van steden tot Staten gekend kan worden.

Alleen ten opzichte van Enkhuizen en Medemblik maakte ik een uitzondering. De secretaris der eerste stad meldde mij, dat er in het aan zijne zorgen toevertrouwde archief geene geschreven resolutiën berusten; deze mededeeling wordt bevestigd door den inventaris van het Enkhuizer archief (samengesteld door den heer C. J. Gonnet, rijksarchivaris in Noord-Holland) [3]).

---

1) Zooals ik boven (blz. LXXVIII) gezegd heb, bezocht ik ook het Rijksarchief te Haarlem, waar echter in het geheel geene ongedrukte resolutiën voorkomen. Wel vestig ik de aandacht op het exemplaar, dat genoemd archief bezit, van de res. van de Gec. Raden van het Zuider-kwartier van 1630 af, dat volledíger bewaard is dan het exemplaar op het Algemeen Rijksarchief. De res. van de Gec. Raden van het Noorder-kwartier zijn daar van 1574 af met één deel secrete res. van 1788—1795.

2) In het bizonder heb ik reden den heer C. W. Bruinvis en zijn adjunct, ds. P. Glas, dankbaar te herdenken, omdat zij vóór mijn bezoek een vergelijking van de te Alkmaar aanwezige geschreven resolutiën met de gedrukte ondernomen hadden, wat mijn werk zeer vergemakkelijkte.

3) Opgenomen als bijlage in: Verslagen van 's Rijks Oude Archieven, 1892.

Met Medemblik was het een ander geval. De inlichtingen van den secretaris van deze stad over den toestand, waarin het archief verkeerde, waren van dien aard, dat een onderzoek mij onmogelijk voorkwam. Toch heb ik door de welwillendheid van den secretaris den geschreven inventaris van het Medemblikse archief (in 1879 samengesteld door Dr. P. Scheltema, den vorigen Noord-Hollandschen rijksarchivaris) kunnen raadplegen en tevens enkele nummers daaruit, die mij belangrijk voorkwamen, in Den Haag kunnen bestudeeren.

Alvorens de resultaten van mijn onderzoek in de gemeente-archieven mede te deelen, zij het mij vergund een enkele opmerking van algemeenen aard te maken. Het is deze: een onderzoek als het mijne wordt op sommige archieven in hooge mate bemoeilijkt èn door het ontbreken van deugdelijke inventarissen èn door den toestand, waarin die archieven verkeeren. Dit laatste is ernstiger dan het eerste, dat alleen hinderlijk is en, naar we mogen hopen, te eeniger tijd verholpen zal worden. Maar de toestand van enkele archieven vraagt dringend om verbetering. Ik wil er slechts op drie wijzen, daarmede niet bewerende, dat het in al de andere geheel is, zooals het moest wezen: Medemblik, waar, zooals een nader onderzoek aan het licht gebracht heeft, wel niet het geheele archief, maar toch een gedeelte voor onderzoek zoo goed als onbruikbaar is; Hoorn, waar ten gevolge van een sedert geruimen tijd aangevatte nieuwe organisatie een groot deel der documenten in wanorde verkeert, wat een onderzoek zeer bemoeilijkt; Purmerend, waar een gedeelte der stukken nog geheel ongeorganiseerd is en eveneens voor onderzoek zoo goed als ontoegankelijk.

Deze algemeene opmerking heeft voor de waarde van het resultaat van het onderzoek haar belang, dat wel niemand zal ontgaan Zij behoeft het resultaat

wel niet onbetrouwbaar te maken, maar zij wijst op de kans van niet geheele volledigheid.

In de meeste gemeente-archieven zijn twee serieën van documenten, die voor een onderzoek naar ongedrukte Staten-resolutiën geraadpleegd dienen te worden:

I. de serie der geschreven resolutiën, bewaard hetzij in ingebonden deelen, hetzij in losse katernen.

II. de serie der ingekomen stukken en missives.

De eerstgenoemde serie is slechts op enkele archieven volledig of ten minste vrij volledig bewaard [1]): te Dordrecht, Delft, Leiden, Amsterdam en Rotterdam; in de andere der onderzochte archieven vindt men slechts enkele deelen en een kleiner of grooter aantal katernen. De zorg voor het bewaren der geschreven resolutiën is bij de vroegere stadsbesturen over het algemeen zeer gering geweest en dit laat zich te meer verklaren, omdat men later de gedrukte resolutiën kreeg en niet bevroedde, dat deze niet alles gaven.

In deze serie moeten twee bestanddeelen onderscheiden worden: het register van den secretaris en de door den advocaat geëxtendeerde resolutiën. Van het eerste schijnen pas in de zeventiende eeuw (± 1656) copieën aan de stem-hebbende steden (of misschien aan sommige er van) verstrekt te zijn; in uiterlijken vorm en in handschrift hebben de nu nog op de gemeente-archieven voorkomende deelen het meest van de op het Rijksarchief berustende copieën (hiervóór, blz. LXXIX). Slechts enkele malen trof ik fragmenten van het register aan, die blijkbaar in den tijd, waarover ze loopen, zelf afgeleverd zijn: b.v. in Leiden

---

1) Zij gaat nergens verder dan tot 1669 voor de ordinaris resolutiën, omdat van toen af de gedrukte deelen aan de steden toegezonden werden. Van de secrete resolutiën komen nog wel geschreven deelen voor ,nadat de druk er van begonnen was (1674).

en Schiedam van 2 Oct. 1582—5 Maart 1583 [1]); in Rotterdam en Alkmaar van 14 Jan.—1 Maart 1578 en in Rotterdam van 18 Sept.—18 Oct. 1577 (deze beide door Unger, t. a. p., uitgegeven). Een globaal onderzoek van de copie-deelen leverde, zooals van zelf spreekt, weinig op. Toch was het noodig de reeksen er van na te gaan, omdat verrassingen niet uitgesloten behoefden te zijn. Geheel vruchteloos was het dan ook niet: in Dordrecht kwam uit de reeks te voorschijn het origineel register van den secretaris van 4 Nov. 1592—7 Febr. 1594. Hoe dit hier verdwaald is? Wij kunnen alleen vermoeden, dat een gedeputeerde van Dordrecht ter dagvaart het uit de charterkamer heeft meegenomen, zonder er aan te denken, dat hij het daar ook had moeten terugbrengen. Dit zou dan geschied moeten zijn, vóórdat met het maken van de copieën der zeventiende eeuw, dus ook vóórdat met het drukken een aanvang gemaakt werd. Daarmede zou verklaard zijn, hoe dit hiaat in het register van den secretaris ontstaan is. Het ligt voor de hand nu ook te vermoeden, dat het register van 4 Febr. 1591—3 Nov. 1592 op dezelfde wijze verdwenen is: het is echter helaas! niet teruggevonden [2]).

De door den advocaat geëxtendeerde resolutiën zijn wel direct in copie aan de stem-hebbende steden toegezonden. Zij komen op verschillende gemeente-archieven èn in ingebonden èn in losse katernen voor. De laatste zijn meestal de in den tijd harer samenstelling direct afgeleverde resolutiën, ofschoon deze ook wel bij elkander ingebonden zijn, waarvoor dan de stedelijke regeeringen zelf gezorgd zullen hebben; voor

---

1) Dit gedeelte komt in hoofdzaak met het gedrukte register overeen.

2) Over een paar andere lacunes, die door de in den tekst genoemde vergelijking gevonden zijn, zie Aanhangsel I[b].

een ander gedeelte zijn de ingebonden deelen ook later (tegelijk met het register van den secretaris) geleverde copieën. Deze resolutiën schijnen dikwijls door den pensionaris bewaard te zijn: zooals het Rotterdamsche archief de hiervóór (blz. LXXXIV) besproken verzameling, van Grotius afkomstig, bezit, zoo heeft het Leidsche archief een collectie, die op naam van Rombout Hoogerbeets gaat. Het onderzoek van deze soort resolutiën bracht meer resultaten dan dat van het register van den secretaris; te Dordrecht, Delft, Leiden, Rotterdam en Alkmaar werden dergelijke „staetsgewyze" genomen resolutiën uit de jaren 1586, 1587 en 1611 aangetroffen [1]), die in de gedrukte resolutiën ontbreken. Bovendien kon door de vergelijking van wel gedrukte resolutiën met in de gemeente-archieven aanwezige katernen telkens weer geconstateerd worden, hoeveel onjuistheden en onduidelijkheden, in data en anderszins, de gedrukte resolutiën bevatten, zoodat bij een eventueelen herdruk van de „staetsgewijze" genomen resolutiën uit deze jaren, die op het Algemeen Rijksarchief voor het grootste gedeelte alleen in latere copieën aanwezig zijn, rekening gehouden zou dienen te worden. En ook hiermede, dat de gemeente-archieven, hetzij bij de katernen gevoegd, hetzij afzonderlijk bewaard, vele beschrijvingsbrieven voor de „dagvaarten" bezitten, die lang niet altijd bij de resolutiën van de vergaderingen, waartoe ze de voorbereiding waren, gedrukt zijn. Van deze zaken heb ik aanteekeningen gehouden; het zou te veel plaats vereischen en van niet genoeg belang zijn deze hier in bizonderheden mede te deelen.

De serie der ingekomen stukken en missives, ook wel onder wat anders luidenden titel op de meeste

---

1) Een volledige opgave in Aanhangsel Ia.

gemeente-archieven voorhanden, bestaat uit zeer heterogene bestanddeelen.

Voor ons onderwerp heeft ze haar belang, omdat er, behalve een enkelen keer een verdwaalde katern met resolutiën of beschrijvingsbrieven, vele extract-resolutiën in te vinden zijn — en daaronder vooral in de eerste jaren na 1572 verscheidene, die ongedrukt zijn. Het is mogelijk door een samenlezing van deze extract-resolutiën uit verschillende gemeente-archieven het hiaat in de gedrukte resolutiën van 1572 tot Aug. 1574 voor een deel aan te vullen; evenzoo kan dit met andere hiaten, die niet op andere wijze weggemaakt kunnen worden, geschieden. Verder bevatten deze collectiën vele stukken, die als bijlagen bij de resolutiën te beschouwen zijn. In lateren tijd werden deze bijlagen, als propositiën, instructiën e. d., soms in haar geheel bij, soms in een excerpt in de resolutiën opgenomen; in den eersten tijd na den opstand (vooral van 1572—1586) werden dergelijke stukken vaak alleen vermeld. Een paar voorbeelden om dit te verduidelijken. Op 3 Sept. 1578 wordt in de gedrukte resolutiën (blz. 12) vermeld, dat twee commissarissen naar Noord-Holland gezonden zullen worden op een instructie, waarvan de inhoud niet medegedeeld is: wel vindt men die instructie in een bundel extract-resolutiën van 1574—1599 op het archief te Medemblik. Op 31 Dec. 1578 wordt in de gedrukte resolutiën een beslissing genoemd, genomen op verschillende zaken, door Jan van Nassau in een te Gorkum gehouden vergadering namens den Prins voorgesteld; de inhoud van de beslissing wordt echter verzwegen: de genoemde bundel te Medemblik bevat het geheele, zeer belangrijke stuk. Enkele van deze in de gedrukte registers ontbrekende extract-resolutiën zijn wel in verzamelwerken (o. a. Bor en Van de Spiegel, Onuitgegeven Stukken) opgenomen, maar de meerderheid er van is

ongedrukt gebleven. Behalve de bundel te Medemblik, die toevallig alleen extract-resolutiën bevat, komen voor een dergelijke aanvulling vooral in aanmerking de serieën der ingekomen stukken te Haarlem, Gouda (in 1905 nog niet geheel geordend), Schoonhoven, Hoorn en Monnikendam, verder twee bundels documenten te Delft [1]) en eenige hier en daar verspreide documenten op het Algemeen Rijksarchief.

Eenvoudiger dan het onderzoek naar de ontbrekende ordinaris was in de gemeente-archieven dat naar de ontbrekende secrete resolutiën. Op de meeste van deze archieven ontbreken álle geschreven resolutiën van dezen aard; waar ze wel zijn, klimmen ze nergens hooger op dan tot 1651. Het besluit van 17 Juli 1674 (hiervóór, blz. LXXXVI) schijnt dus onuitgevoerd gebleven te zijn, voorzoover het de secrete registers van vóór 1651 betreft. Evenmin als in de serie der secrete registers komen de ontbrekende deelen voor in die der ordinaris registers of onder de ingekomen stukken, die ik in die jaren, waarin secrete registers bestaan hebben, vruchteloos heb doorgezien in de hoop, dat ze daaronder verdwaald zouden zijn.

Na deze mededeeling van het resultaat van het onderzoek neem ik de vrijheid de volgende uitgaven in overweging te geven:

I. *Ordinaris resolutiën:*

a. De door den advocaat geëxtendeerde resolutiën (1586—1621). Het eenvoudigste zou zijn de niet gedrukte van deze soort resolutiën alleen uit te geven. Toch schijnt het wenschelijker tevens een herdruk te bezorgen van de wel gedrukte en dus een volledige uitgave te bewerken van deze allen. Hiervoor pleiten verschillende redenen: ze zijn, voorzoover ze in het

1) Ms. Inv. van dr. G. Morre, no. 1654 en 1655.

register van den secretaris een onderkomen gevonden hebben, niet dan met moeite na te slaan, omdat ze op zeer verschillende plaatsen ingelascht zijn; de uitgave is zeer gebrekkig; het is geen zeldzaamheid, dat beschrijvingsbrieven, als ze niet geheel ontbreken, op een andere plaats ingelascht zijn dan de resolutiën zelf. Men bedenke hierbij tevens, dat het de belangrijkste van de Staten-resolutiën zijn (vooral die over de finantiën), en daarvan mag zeker een behoorlijke uitgave geëischt worden. Geeft men alleen de in druk ontbrekende katernen uit, dan krijgt men een weinig samenhangend geheel, terwijl er juist tusschen de resolutiën van deze soort vrij wat samenhang is, omdat meermalen een in de ééne vergadering onafgedaan gebleven zaak in een volgende opnieuw ter sprake kwam. Met den herdruk zou men niet verder behoeven te gaan dan tot 1621; van dien tijd af bestaat nu éénmaal een uitgave, waaraan niet het bezwaar kleeft, dat de belangrijkste resolutiën onder andere verscholen zijn, en die bruikbaar is, al voldoet ze stellig niet aan alle eischen.

b. De aanvulling van de resolutiën van 1572—1586, voorzoover deze op de boven (blz. XCV) aangegeven wijze mogelijk zou blijken [1]).

c. De aanvulling van het register van den secretaris van 1586—1621, voorzoover dit ongedrukt en voorhanden is.

Aan één dezer drie uitgaven zou moeten voorafgaan een inleiding, waarin zoo mogelijk een verhandeling over de samenstelling van de secretarie van de Staten van Holland en van het daarvan te onderscheiden „comptoir" van den raadpensionaris diende te worden opgenomen naast een herhaling, in uitgebreideren

1) Hiervoor zou ook in aanmerking komen een ongedrukt gedeelte uit de res. van 1581 (genoemd in Aanhangsel I[b]).

vorm, van wat hiervóór over de verschillende soorten van resolutiën gezegd is.

II. *Secrete resolutiën:*

a. Het secrete register van 1651—1653.

b. Het secrete register voor de onderhandelingen met Zweden en Denemarken (1644 — 1645). Hiervan zou voorloopig alleen kunnen uitgegeven worden het hiervóór (blz. LXXXVIII) genoemde deeltje. Daarom schijnt het gewenscht met deze uitgave te wachten, totdat de aandacht onzer historici meer op de niet gedrukte resolutiën gevestigd zal zijn; misschien komt het geheele register dan nog uit den een of anderen schuilhoek te voorschijn. Is dit niet het geval, dan blijft één andere weg over: de particuliere Notulen van Nicolaas Stellingwerff (bewaard te Medemblik) bevatten in 1644 en 1645 de meeste, echter niet alle, van de hier bedoelde resolutiën, niet in den afgeronden vorm, waarin ze door den raadpensionaris geëxtendeerd werden, maar in den meer ongebonden vorm, waarin de Medembliksche pensionaris ze voor zich of voor zijne stad aanteekende; deze resolutiën zouden uit de Notulen gelicht en met die uit het deeltje in het legatiearchief tot één geheel vereenigd kunnen worden.

c. De secrete registers voor de onderhandelingen te Munster. Deze beide registers zijn van vrij grooten omvang en bevatten veel, wat als algemeen bekend mag verondersteld worden. Het zou daarom verkieselijk zijn van deze registers alleen een verkorte uitgave te bewerken, tenzij men er prijs op mocht stellen ze in hun geheel te laten drukken, omdat ook alle andere Hollandsche resolutiën zonder verkorting gedrukt zijn of, naar we hopen, eenmaal zullen zijn. Bij een verkorte uitgave zou men het beginsel moeten volgen, dat bepaaldelijk de door Holland ten opzichte van de onderhandelingen aangenomen houding toegelicht diende te worden. Men zou alle propositiën, memoriën van

Fransche of andere gezanten, concepten van verdragen, van instructiën e. d [die elders (b. v. bij Aitzema) reeds gedrukt zijn], voorzoover ze, zonder dat nadeel aan het verband toegebracht wordt, gemist kunnen worden, uit de uitgave moeten schrappen; evenzoo alle stukken betreffende den vrede tusschen Frankrijk, Zweden en het Duitsche Rijk, onder hetzelfde voorbehoud als boven. Ook zou men kunnen besnoeien door van die zaken (b. v. de aanwijzing der gezanten, tractement, regeling van Unie, religie en militie, de alliantie met Frankrijk enz.), waarover ettelijke malen gedelibereerd werd, alleen die resolutiën in extenso op te nemen, die de zaak verder brengen; voor de andere zou een vermelding pro memorie volstaan.

Hiervóór werd alleen gehandeld over de resolutiën *ná* 1572, waarop mijn onderzoek volgens de opdracht in de eerste plaats betrekking moest hebben. Daarom heb ik echter niet buiten beschouwing gelaten, wat de door mij bezochte archieven aan resolutiën vóór 1572 bevatten. Het is inderdaad zeer weinig. Te Dordrecht, Leiden en Amsterdam worden eenige registers van pensionarissen bewaard, die tot aanvulling van het register van den advocaat (gedrukt van 1524 af) zouden kunnen dienen. In de eerstgenoemde stad het register van Mr. Floris Oem van Wijngaerden van 1513—1518 (zie hierover Kluit, Historie der Holl. Staatsregeering, IV, blz. 503, noot 19), dat van bizonder belang is, omdat het register van den advocaat zelf niet zóóver teruggaat; verder nog een register van de „dachvaerden, resolutiën, propositiën en alle andere loopende zaecken, beroerende 't gemeene landt van Hollandt" van 1544—1560. In Leiden is een register van „dachvaerden" — „beginnende den eersten octobris anno 1530" en loopende tot 1555 (maar met een hiaat van 1544—1554), en

een „memorie van in dachvaert gehouden (!) in Junio 1530 ter cause van den Zeeuwschen thol", waarin echter niet alleen van deze sprake is. Te Amsterdam zijn de registers van Andries Jacobsz. van 1523—1538 [1]) (waarover zie Bijdr. en Med. Hist. Gen. XXIV, p. VII, en de bestuursverslagen in de volgende deelen der Bijdr. en Med.) en van Mr. Adriaen Sandelijn van 1548—1571.

Op het Algemeen Rijksarchief zijn aanteekeningen van Adriaen van der Goes van 1544—1565 aanwezig (zie Bijdr. en Med., t. a. p.), terwijl hier verder van belang zijn twee portefeuilles (inv. Holl. vóór 1795, n° 322 en 323), waarin allerlei materiaal uit de jaren 1547—1570, o. a. katernen met resolutiën, waaruit de gedrukte resolutiën kunnen aangevuld worden. Een dergelijke verzameling, ook in twee portefeuilles, waarin katernen met resolutiën uit de jaren 1566, 1567—1569, 1571—1572, berust op het Dortsche gemeente-archief. Voor een volledig onderzoek van deze resolutiën komen ook in aanmerking de „ingekomen stukken en missives", die echter slechts op enkele archieven tot vóór 1572 opklimmen (n. l. te Haarlem, Gouda en Monnikendam).

Ten slotte een paar opmerkingen naar aanleiding van de aan dit verslag toegevoegde aanhangsels; n° I en II vinden hunne toelichting in het verslag zelf; n° III is een lijst van particuliere Notulen, die op verschillende archieven [2]) aangetroffen zijn, terwijl er voor de volledigheid opnieuw aan toegevoegd zijn de in de inleiding tot de uitgave der Notulen van Hop en

---

1) Behalve zijn register in 2 dln. zijn er ook nog van hem 2 deelen, waarin de protocollen van zijne reizen naar Den Haag van 1522 tot 1539 zijn opgenomen.

2) De lijst zou waarschijnlijk nog gecompleteerd kunnen worden door een onderzoek in de particuliere archieven in Nederland.

AANHANGSEL I.

Opgave van ongedrukte ordinaris resolutiën, te vinden òf in het Algemeen Rijks-archief òf in Gemeente-archieven.

a. *Door den advocaat geëxtendeerde resolutiën*:

1. Een gedeelte van de res. van de verg. van 9—19 April 1586 (Leiden).
2. De res. van de verg. van 12—13 Juni 1586 (Dordrecht, Medemblik, Rijksarchief).
3. Een gedeelte van de res. van de verg. van 26 Aug.—11 Oct. 1586 (Dordrecht, Leiden, Rijksarchief).
4. De res. van de verg. van 27 Oct. 1586 (Dordrecht, Leiden, Rotterdam).
5. Een gedeelte van de res. van de verg. van 9 Dec. 1586 (Dordrecht).
6. De res. van de verg. van 13 Jan.—7 Febr. 1587 (Dordrecht, Leiden, Rotterdam, Rijksarchief).
7. De res. van de verg. van 26 Febr.—17 Maart 1587 (Dordrecht, Leiden, Rotterdam).
8. De res. van de verg. van 23—28 Maart 1587 (t. a. p.).
9. De res. van de verg. van 8—21 April 1587 (t. a. p.).
10. De res. van de verg. van 4—16 Mei 1587 (t. a. p.).
11. De res. van de verg. van 3—6 Aug. 1587 (Dordrecht, Leiden).
12. De res. van de verg. van 4 Nov.—3 Dec. 1611 (Delft, Alkmaar).

teerden ter dagvaart 1745—1795" (Edam); men zou bedrogen uitkomen, meende men, dat dit een eenigszins volledige reeks is: in de eerste portefeuille er van vindt men twee brieven uit 1745, één uit 1747, eenige uit 1749 enz.

Aan het einde van mijn verslag gekomen, breng ik U een betuiging van hartelijken dank voor de mij verschafte gelegenheid om mijn (naar ik hoop, niet geheel onnut) onderzoek in de zoo weinig bekende stedelijke archieven in te stellen.

N. JAPIKSE.

vrij droge samenvattingen van wat de resolutiën uitvoeriger mededeelen. Er dient op gewezen te worden, dat de lijst niet geheel volledig is; in sommige steden (b. v. Dordrecht, Schiedam, Purmerend) komen pensionaris-rapporten hier en daar ook in de vroedschapsresolutiën voor en bovendien — naast andere korte notuleeringen — in de onuitputtelijke verzamelingen der ingekomen stukken en missives (ik merkte ze hierin op te Leiden en Gouda). Van de op deze plaatsen voorkomende rapporten zou ik nog geene mededeelingen kunnen doen, die op eenige volledigheid aanspraak zouden kunnen maken.

Evenmin kan ik dit van de missives der gedeputeerden ter dagvaart aan hunne committenten. Ook deze n. l. vindt men voor een deel in de meer genoemde doos van Pandora der stedelijke archieven. Maar behalve deze dus tusschen andere stukken verspreide missives zijn er op verschillende archieven ook afzonderlijke verzamelingen van aangelegd, die echter bijna nergens tot vóór het midden der zeventiende eeuw reiken. Alleen Alkmaar heeft er eenige uit 1579 (van 10 Febr.—4 Maart) van Mr. Nicolaas Nanning van Foreest. Te Medemblik zijn de oudste gedeputeerden-missives van 1619; ze gaan niet verder dan tot 1691. De volledigste verzameling berust te Amsterdam, maar pas van 1652 af wordt deze van groot belang (daaraan gaan nog twee deelen met verspreide missives van 1615—1651 vooraf). Verder schijnen de verzamelingen van dit soort documenten te Enkhuizen (van 1646 af) en op het Rijksarchief te Haarlem (van 1621—1666; aan burgemeesters van Medemblik) niet onbelangrijk. Elders zijn alleen dergelijke verzamelingen uit de achttiende eeuw. Maar ik onthoud er mij van deze op te geven, omdat ik mij zou moeten bepalen tot inventaris-opgaven, die meestal zeer globaal zijn. Er wordt b. v. gezegd: „missives van gedepu-

Vivien [1]) genoemde; de daar voorkomende opgave is hier in enkele onnauwkeurigheden verbeterd. Evenals deze is de nieuwe opgave ingedeeld naar de archieven der steden, waar de Notulen berusten, terwijl als volgorde gekozen is die, waarin de steden vroeger haar advies in de Staten uitbrachten.

De waarde van de verzamelingen van dezen aard is zeer verschillend. Vele er van, vooral de oudere, bevatten alleen aanteekeningen van de in behandeling gelegde zaken, hetzij in de Staten-vergadering zelf, hetzij in de dikwijls daaraan voorafgaande besognes, en van de genomen besluiten, zonder dat de adviezen van de leden medegedeeld worden; deze kunnen dus alleen dienen tot aanvulling der officieele resolutiën — een in vele gevallen zeer belangrijke aanvulling weliswaar — maar meestal niet tot verklaring van het ontstaan der besluiten of tot uiteenzetting van de houding, door de verschillende steden in één of andere zaak aangenomen. In die uit het latere deel der zeventiende en uit de achttiende eeuw zijn meermalen ook de adviezen opgeteekend, wat de waarde er van zeer verhoogt. Een gedetailleerd onderzoek zou noodig zijn om uit te maken, welke van de particuliere Notulen voor geheele of gedeeltelijke uitgave geschikt zijn.

In de opgave zijn ook een aantal verzamelingen van rapporten van pensionarissen, na hun terugkeer van de dagvaart uitgebracht, opgenomen. Het aantal hiervan is niet zóó groot als verwacht zou kunnen worden, omdat dergelijke rapporten honderde malen gedaan moeten zijn. De mogelijkheid bestaat, dat dit veelal mondeling geschiedde. De waarde er van is niet zeer groot, veel minder groot dan die der particuliere Notulen; meestal zijn het niet dan korte,

---

1) Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, 3e serie, no. 19.

b. *Gedeelten van het register van den secretaris:*

1. Res. van de „generaele vergadering", gehouden te Delft, 27 Febr. 1581 (in het copie-register van 27 Febr.—6 Juli 1581, te Dordrecht. — Het copie-register op het Rijksarchief, waarnaar de resolutiën gedrukt zijn, bevat de res. van de gen. verg. te Delft niet; het origineel register van dit jaar ontbreekt. Het schijnt dus, dat de copiïst van het deel te Dort zijn werk nauwkeuriger verricht heeft dan die van het deel op het Rijksarchief).
2. Res. van 23 Nov.—22 Dec. 1588 (in het origineel register van dit jaar op het Rijksarchief en in het copie-deel te Leiden. — De copiïst van het copie-deel op het Rijksarchief, waarnaar de resolutiën gedrukt zijn, heeft dit gedeelte weggelaten).
3. Een copie-deel van het register van 27 Maart—4 Sept. 1590 (op het Rijksarchief en ook te Leiden en Amsterdam; — ook het origineel deel van dezen tijd is op het Rijksarchief).
4. Een origineel deel van het register van 4 Nov. 1592—7 Febr. 1594 (te Dordrecht).
5. Res. van 2—16 Jan. 1619 (op het Rijksarchief, Leiden en elders).

AANHANGSEL II.

Opgave van de gedrukte ordinaris resolutiën, die verloren schijnen te zijn.

a. *Gedeelten van het register van den secretaris:*

1. Één deel van 6 Maart—26 Sept. 1586.

2. Idem van 4 Febr. 1591—3 Nov. 1592 [1]).
3. Één of meer deelen van 1 Jan. 1613—24 Dec. 1616.
4. het na Unger's uitgave nog ontbrekende gedeelte van het register van 2 Sept. 1577—21 Aug. 1578.
5. Pro memorie worden hierbij vermeld de res. van 1572 (*na* de eerste Statenverg. van Juli) — 25 Aug. 1574.

b. *Door den advocaat geëxtendeerde resolutiën*:

Met volkomen nauwkeurigheid is niet te zeggen, wat hieraan ontbreekt (cf. hiervóór, blz. LXXXV). Stellig ontbreken die van de meeste vergaderingen uit 1617 en 1618 (die voor een deel uit de part. Notulen van deze jaren te Medemblik aangevuld zouden kunnen worden en ook uit enkele andere gegevens uit Oldenbarnevelt's archief) en die van enkele vergaderingen uit 1608 en 1609.

AANHANGSEL III [2]).

Opgave van particuliere Notulen.

Dordrecht [3]): Rapporten van den pensionaris De Gijzelaar 1779.

---

1) Een zeer klein gedeelte hiervan zou (op dezelfde wijze als de ontbrekende secr. res. van 1644 en 1645 uit de part. Not. van Stellingwerff) kunnen aangevuld worden uit de part. Notulen van Hoogerbeets (zie Aanhangsel III, onder Amsterdam).

2) De bij „Hop en Vivien", p. XXXI, noot 2, genoemde Notulen, die indertijd schijnen te hebben bestaan, zijn in deze lijst niet opnieuw opgenomen; evenmin de gedrukte Notulen, tenzij deze een gedeelte van een ongedrukt, hier genoemd geheel vormen.

3) Onder de laatste aanwinsten van dit archief behoort de collectie-Repelaar (1586—± 1770), die nog niet geheel geordend is. Hierin komen ook korte notuleeringen van het ter Staten verhandelde voor.

Haarlem [1]*:* Notulen (op losse bladen papier, in portefeuilles bewaard) 1641 (?), 1665, 1672—1687, 1690—1696, 1700, 1701, 1711, 1713, 1719—1723, 1728, 1730, 1731, 1738, 1740, 1766, 1786, 12 Jan.—Juni 1791.

Notulen (in ingenaaide katernen of in gebonden deelen) 14 Oct. 1716—12 Oct. 1724, Mei 1726—22 Jan. 1795.

Rapporten van pensionarissen 1636—1784.

Delft: Notulen 10 Maart 1620—24 Maart 1627 [2]).

Leiden: Notulen (in ingenaaide katernen, los bewaard), 1674—1691 en nog één stuk uit 1697.

Idem (in dergelijke katernen, in portefeuilles bewaard), 1673—1722.

Rapporten van den pensionaris 1749, 1750 en 1751.

Amsterdam: „Daghvaerdinge van de vergaedering van mijnheeren Staten van Hollant en Westvrieslant, begonnen 1591 tot 1596." Waarschijnlijk gehouden door Rombout Hoogerbeets, den pensionaris van Leiden, wiens naam in margine van één der „daghvaerden" (de eerste van 1595) voorkomt [3]) (1 deel).

Aanteekeningen, toegeschreven aan Jan Cornelisz. Geelvinck 1627 (1 port.).

Aanteekeningen van Mr. Willem Backer 1638—1652 (1 port.).

---

1) De in de lijst bij „Hop en Vivien" genoemde minuut-Notulen van Mei 1591 bestaan niet; er voor aangezien was een katern met resolutiën, die gedrukt zijn. De t. a. p. gemaakte onderscheiding in Minuut-Notulen en Notulen heb ik laten vervallen, omdat ze feitelijk niet bestaat.

2) Deze Notulen berusten niet op het gemeente-archief, maar in de gemeente-bibliotheek en komen daarom niet voor in den Ms. Inv. van dr. Morre.

3) In de collectie-Witsen. — Dit is één der weinige voorbeelden van part. Notulen uit dezen tijd, waarin meermalen ook adviezen opgenomen zijn.

Korte Notulen, waarschijnlijk gehouden door één der secretarissen 1641—1647 (1 deel) [1]).

Aanteekeningen der verschillende pensionarissen en gedeputeerden over 1636, 1641, 1648, 1650, 1651, 1654—1687, 1690 (3 port.), benevens over 1666 Febr.—Sept. en 1669 Maart, Nov. en Dec. (1 perkamenten band).

Notulen van Hans Bontemantel 1670 [2]).

Verbaal van 't gunt in de vergaderinge van de Heeren Staten van Hollandt ende West-Vrieslandt gepasseert ende voorgevallen is ter occasie van de deliberatien, gehouden over de conditiën van vrede, by den Coning van Vranckrijck voorgeslagen, opgestelt door mr. Jacob van den Bosch, pensionaris der stad Amsterdam 1678 (1 perk. band).

Korte aanteekeningen betreffende de dagvaart over 1737, 1738, 1743, 1749, afkomstig uit de papieren van Mr. J. E. Huydecoper van Maarsseveen (1 port.).

Notulen van den pensionaris Mr. D. A. Meerman van der Goes, betreffende de vergaderingen der Staten van Holland 1782—1786, 1788—1795 (3 port.).

Notulen van denzelfden, gehouden in de besognes en in het groot besogne der Staten van Holland 1782—1786, 1788—1794 (1 port.).

Gouda: Notulen (in katernen, bewaard in een afzonderlijk kistje) van den pensionaris Jacob van der Tocht 1665 en 1666.

Rapporten van denzelfden (bewaard onder de ingekomen missives) 1665.

---

1) In den inventaris van het Amsterdamsche archief ten onrechte aan Mr. Willem Boreel toegeschreven.

2) Zie hierover: de Regeeringe van Amsterdam — ontworpen door Hans Bontemantel (ed. Kernkamp), I, p. CXVIII vlg.

Een afschrift van part. Notulen, waarschijnlijk gehouden door Mr. Daniël Lestevenon en daarna gecopieerd door een klerk van de secretarie, 1709—1713 (één deel).

Rotterdam: Aanteekeningen uit de resolutiën van Holland 1748—1756.

Notulen van Collot d'Ecury 1778—1779 en 1787—1794 (deze laatste komen voor tegelijk met vroedschapsnotulen uit dezelfde jaren).

Schiedam: Notulen (gedeeltelijk van de vergaderingen van Gecommitteerde Raden en Staten-Generaal) van Pesser van Velsen 1670—1678.

Rapporten van den pensionaris 1788.

Schoonhoven: Notulen (in katernen, in portefeuilles bewaard) 1640—1678 [1]).

Den Briel: Notulen (in vier gebonden deelen) 1741—1742, 1745—1748.

Rapporten van de pensionarissen 1768—1771, 1779—1780, 1792.

Enkhuizen: Notulen van den gedeputeerde Jan Minne 1733—1747.

Idem van Hugo Bleiswijk, ged. ter dagvaart (en later lid van het vertegenwoordigend staatslichaam) 1772—1806.

Monnikendam: Notulen (in losse katernen) van den pensionaris 1623, 1627 en 1628 [2]).

Medemblik: Notulen (in losse katernen, in portefeuilles

---

1) Eén deel hiervan bevat Notulen van de Groote Vergadering van 1651.

2) Deze Notulen zijn in de lijst bij „Hop en Vivien" verkeerdelijk aangewezen als te zijn te Edam (waar in het geheel geen part. Notulen zijn); de andere, t. a. p., onder Edam genoemde Notulen zijn inderdaad enkele brieven uit de jaren 1773—1780 van den gedeputeerde ter dagvaart, C. van Alsem van Lingen, aan de regeering van Monnikendam (deze opgave is in den Ms. Inv. van het M.'damsche archief van H. C. Vegtel onjuist).

bewaard) voor het grootste gedeelte gehouden door Nicolaas Stellingwerff 1606—1666 (10 port.). Notulen (op dezelfde wijze bewaard) van denzelfden 1622—1665 (5 port.) [1]).

Aanteekeningen over de jaren 1614, 1615, 1620, 1621, 1636, 1658 (1 port.).

Purmerend: Notulen van den pensionaris Sybrant Schotte (in vijf ingebonden deelen, bewaard onder de deelen met geschreven resolutiën) 1620—1623, 1628—1647 en in het laatste deel nog een paar stukken uit 1650, 1652, 1657.

Notulen (in één ingebonden deel, geplaatst als boven) van den secr. Ruardus Allen 1674—1675.

Algemeen Rijksarchief, Den Haag [2]*:* Korte Notulen, gehouden door Mr. Adriaan Teding van Berkhout, van het verhandelde in de vergaderingen van de Staten van Holland en West-Friesland 1596—1599, 1610—1611 en z. j. Minuten, onvolledig, 61 stuks (Verslagen van 's Rijks Oude Archieven 1899, blz. 56).

Notulen, gehouden voor Dordrecht door Jacob Cats, Juni 1623—December 1627 (2 dln.).

Aanteekeningen op de resolutiën van de Staten van Holland 26 April—23 December 1647 (1 deel). Waarschijnlijk gehouden door een afgevaardigde (Verslagen van 's Rijks Oude Archieven 1894, blz. 47).

Notulen, gehouden door een lid der vergadering 1647—20 Aug. 1672 (3 port.).

Verbaal van het gepasseerde in de Staten van

---

1) Deze twee verzamelingen worden in den Ms. Inv. onderscheiden, ofschoon ze eigenlijk bij elkander behooren. Alleen de tweede is in de lijst bij „Hop en Vivien" vermeld; de eerste heeft men ten onrechte voor resolutiën aangezien.

2) Wanneer bij de hier voorkomende Notulen niet een andere plaats opgegeven wordt, kan men ze genoemd vinden in den Ms. Inv. van Holland vóór 1795.

Holland op 30 Juli 1650 en andere aanteekeningen. van politieken aard. (Verslagen van 's Rijks Oude Archieven 1902, blz. 31).

Notulen van Mr. Cornelis Hop 9 Dec. 1666 (in deel II van Hop's papieren, Verslagen van 's Rijks Oude Archieven, 1899, blz. 69).

Notulen van Nanningh van Foreest Nov. 1671—Jan. 1672, 5 en 7 Juli 1672, 29 Maart 1673, 15 Juli 1678, 16 Februari—18 Maart 1684, 10, 20 en 28 Jan. 1690. (Verslagen van 's Rijks Oude Archieven 1902, blz. 49) [1]).

Notulen, gehouden voor Dordrecht voor het grootste gedeelte door Arent Muys van Holy „mitsgaders eenige bijlagen daartoe relatif" 27 Sept. 1672—1687 en enkele van iets vroegeren datum.

Notulen, gehouden door een gedeputeerde van Rotterdam 11 Mei 1672—27 Aug. 1672 en 21 Nov. 1674—1689 (1 deel).

Notulen, gehouden door een lid der vergadering 16 Aug. 1724—23 Juli 1727 (6 deelen).

Notulen, gehouden door een lid der vergadering 1726—1740 (1 port.).

Notulen, gehouden voor Gorinchem door Pieter de Bie 1730—1737 (3 port.).

Notulen, gehouden voor Delft door B. Emants 1768—1787 (20 deelen) [2]).

Notulen, gehouden voor Gouda door H. van Wijn 1775—1788 (32 dln.) [3]).

Minuut-rapporten aan de regeering van Gouda door haar gedeputeerden 1778—1788 (8 dln.).

---

1) Van denzelfden zijn er Notulen van Gecommitteerde Raden van 7 Feb. 1675 (t. a. p.)

2) Die van 16—18 Sept. 1787 uitgegeven in: H. T. Colenbrander, Patriottentijd, III, bijlagen, blz. 197 vlg.

3) Die van 25 Mei 1786 en die van 16—18 Sept. 1787 uitgegeven: t. a. p., bijlagen, blz. 29 en 203 vlg.

Notulen van Mr. Jan Bernd Bicker 28 Febr.—20 Juli 1781 en 28 Nov. 1781—18 Jan. 1782, 17 Maart—13 Juli, 9—17 Sept. 1784, 9 Nov. 1784—28 Jan. 1785 (één bundel).

Idem 8 Juni 1784—29 April 1786 (drie bundels).

Idem 4 Mei—28 Juli 1785 (één bundel). — (deze drie in: Verslagen van 's Rijks Oude Archieven 1905, blz. 37) [1]).

Aanteekeningen van Willem Frederik van Wassenaar op de resolutiën van de Staten van Holland, betreffende hetgeen door afgevaardigden der stemhebbende steden is verklaard en waarop de resolutiën zijn gearresteerd, omtrent:

de memorie tegen den hertog van Brunswijk, door de regeering der stad Amsterdam aan den Prins den 14^{en} Juni 1781 toegezonden, Juli 1781—Mei 1782;

den particulieren vrede tusschen de Republiek en Engeland, met een brief van Zijne Hoogheid, Jan. 1782;

de zaken der mediatie met een brief van den raadpensionaris Van Bleiswijk en van de barrière, Febr. 1782.

Aanteekeningen alsvoren op de resolutiën van de Staten van Holland van 9 Jan. 1782 en 7 Aug. 1783, ten aanzien van het waarnemen van de functie van raadpensionaris in de Staten, gehouden gedurende de ongesteldheid van den

---

1) Er zijn nog verdere Notulen van Bicker van het verhandelde in de vergadering van de Commissie van het defensiewezen 6 April—2 Nov. 1786, 20 Febr.—5 April 1787 (40 st.) en van het verhandelde in het „Gemeenschappelijk besogne" (n.l. de Commissiën tot de quotes en het defensiewezen) 14 Juli—1 Aug. 1786 en van het verhandelde in de Nationale Vergadering 1 Maart 1796—19 Dec 1797 (Verslagen, t. a. p., blz. 39, no. 14; blz. 45, no. 54 en blz. 46, no. 59.)

heer van Bleiswijk en de verkiezing daartoe van den heer van Noordwijk (met retroacta, 15 st.). — (deze twee in: Verslagen van 's Rijks Oude Archieven, 1891, blz. 65).

Notulen van 6 Sept. 1783—12 Aug. 1785 [1]) (in een in 1827 van het Huisarchief naar het Rijksarchief overgebrachte verzameling documenten, waarvan een afzonderlijke inventaris bestaat).

Aanteekeningen betreffende het voorgevallene in de vergadering der Staten van Holland 4—8 Sept. 1786 (1 stuk). — (Uit Van de Spiegel's archief. Verslagen van 's Rijks Oude Archieven 1895, blz. 169).

Korte Notulen van de vergadering der Staten van Holland, geschreven door den raadpensionaris [2]) 8 Juli 1789—23 Dec. 1791, 29 Oct. 1794—20 Jan. 1795 (2 dln.) — (Verslagen, t. a. p., blz 123).

In andere archieven:

Notulen van Caspar Fagel (in het archief-Fagel; zie: Overzicht van de door bronnenpublicatie aan te vullen leemten der Nederlandsche Geschiedkennis, blz. 28 en 75).

Notulen van 1779—1794 [3]) (in het Huisarchief; zie Blok in: Mededeelingen van de Maatschappij van Ned. Letterk. 1903/4, blz. 25).

---

1) Van Mr. Hugo Repelaar? Buiten op den omslag staat met potlood: „H. Repelaer".

2) Enkele Notulen van Van de Spiegel uit 1788 (5, 8, 9, 11 en 12 Sept.) zijn gedrukt in: G. W. Vreede, Mr. Laurens Pieter van de Spiegel en zijne tijdgenooten IV, bl. 338 vlg. (cf. ald., blz. 275 vlg. en 307 vlg.) De Notulen van 15 en 17 Oct. 1794 in: H. T. Colenbrander, Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795—1840, I, blz. 490 vlg.

3) Hieronder zijn waarschijnlijk ook wel Notulen van andere colleges dan van de Staten van Holland.

BIJLAGE F.

JAARVERSLAG VAN DE CENTRALE COMMISSIE VOOR DE HISTORISCH-STATISTISCHE KAARTEN IN NEDERLAND OVER 1906.

In de samenstelling der commissie kwam dit jaar geen verandering.

Van enkele heeren werd bericht ontvangen, dat de vroeger reeds vermelde liggers nog bij hen in bewerking waren.

De heer Mr. J. G. C. Joosting voltooide den ligger voor de kerkelijke indeeling der provincie Drente.

Van den heer Dr. M. Schoengen werd bericht ontvangen, dat hij een ligger voor kloosters in de provincie Friesland in bewerking had, terwijl

de heer P. H. Meckhoff Doornbosch aan een dergelijken ligger voor Groningen — voorloopig voor de Cisterciënserkloosters — bezig is.

De tusschenkomst van Z. Exc. den Minister van Binnenlandsche Zaken werd nogmaals ingeroepen om van elke gemeente in Nederland een kaart te krijgen, waarop de wijkindeeling voorkomt. Door het bezit dier kaarten zal het mogelijk zijn één kaart voor het geheele land te vervaardigen. Zie verder over deze kaart het Jaarverslag der Commissie over 1905.

Ten einde het doel en de inrichting der liggers in breeder kring bekend te maken, is de Commissie over de uitgave van een proefatlas in onderhandeling.

In den loop van 1906 kwam het Centraal-bureau in het bezit van onderstaande bladen van de schetskaarten:

	27	28	29	30
Ministerie van Binnenl. Zaken.	30	30	30	30
Historisch Genootschap . . .	16	16	16	16
Maatschappij voor Geneeskunde.	8	8	8	8
F. A. Hoefer	2	2	2	2

De historisch-statistische schetskaarten van Nederland zijn thans compleet.

Als gevolg van de beschikking van Z. Exc. den Minister van Oorlog ontving het Centraal-bureau van de Topographische Inrichting onderstaande kaarten:

a. De met belangrijke wijzigingen herdrukte bladen der Topographische- en Militaire kaart des Rijks op de schaal van 1 : 50000.

12. (Assen). 40. (Arnhem).
17. (Beilen). 53. (Sluis).

b. Van de Chromo-topographische kaart des Rijks op de schaal van 1 : 50000 de bladen:

19. (Alkmaar). 17. (Beilen).
59. (Peer). 53. (Sluis).
62. (Heerlen).

c. Van de Chromo-topographische kaart des Rijks op de schaal van 1 : 25000.

Nieuw verschenen bladen:

Nos. 137, 243, 260, 292, 325, 326, 344, 362, 380 en 579.

Geheel vernieuwde bladen:

Nos. 469, 490, 491, 492 en 512, en de schetskaarten dezer twee laatstgenoemde rubrieken.

Met belangrijke wijzigingen herdrukte bladen:

Nos. 272, 273, 290, 294, 295, 296, 311, 312, 327, 330, 331, 345, 346, 364, 365, 366, 367, 368, 369, 383, 384, 385, 386, 387, 388, 394, 606, 624 en 625.

Van Z. Exc. den Minister van Marine ontving het Centraal-Bureau de kaarten:

Nos. 205, 231 en 222.

Namens de Centrale Commissie voor de
Historisch-Statistische kaarten in Nederland

P. J. BLOK, *Voorzitter.*

F. A. HOEFER, *1ste Secretaris.*

BIJLAGE G.

LIJST

DER VAN JANUARI 1906 TOT JANUARI 1907
DOOR SCHENKING, RUILING EN AANKOOP

VOOR HET

GENOOTSCHAP VERKREGEN WERKEN.

I. Ten geschenke ontvangen boeken.

A. Van de schrijvers.

H. J. Allard, Jhr. Arent toe Boecop, S. J. 1586—1622. (Overdr. uit: Het Jaarboekje van Alberdingk Thijm. 1906.)

——— Joachim George le Sage ten Broek. (Overdr. uit: Studiën. LXVII.)

N. P. van den Berg, Levensbericht van E. de Waal. (Overdr. uit: Levensber. v. d. Mij. d. Nederl. Letterk. 1905—1906.)

——— Plannen voor een Staats Domeinbank en een Stads Girobank. (Overdr. uit: Versl. en Meded. d. Kon. Acad. v. Wet., Afd. Lett., 4de Reeks. VIII.)

C. W. Bruinvis, De Alkmaarsche Bedrijfs- en ambachtsgilden.

——— Levensschetsen van en mededeelingen over Beeldende Kunstenaars, te Alkmaar geboren enz.

C. W. Bruinvis, De molens van Alkmaar.

——— Alkmaar. Altaar van St. Jan Evangelist.

H. de Castries, Les Sources inédites de l'histoire du Maroc. 1e Série. Dynastie saadienne. Archives et bibliothèques des Pays-Bas. I.

Corpus documentorum haereticae pravitatis Neerlandicae. Uitgeg. door P. Fredericq en zijne leerlingen. III.

J. Craandijk, Bijdrage tot de kennis van de levenswijze van een groot heer in het begin der 16de eeuw. (Overdr. uit: Bijdr. v. vaderl. Gesch. en Oudheidk.)

——— Eenige mededeelingen omtrent het kasteel en de heerlijkheid Haarlem bij Heemskerk.

W. E. van Dam van Isselt, Mr. Pieter van Dam (1621—1706.), Advocaat van de Generale Oost-Indische Compagnie.

H. C. Diferee, Dr. G. J. Vos Az., met betrekking tot zijn ambtelijk leven en als auteur geschetst.

Doopboeken der Geref. gemeente Helmond en Rixtel. Uitgeg. door Aug. Sassen.

George Edmundson, Early Relations of the Manoas with the Dutch, 1606—1732. (Overdr. uit: The Engl. Hist. Review. April 1906.)

H. E. van Gelder, De bedijking van de Heerhugowaard (1624—1631). (Overdr. uit: Bijdr. v. vaderl. Gesch. en Oudheidk.)

——— Een minimum-lijder vóór 300 jaar. (Overdr. uit: De Kroniek. 17 Febr. 1906.)

J. J. Graaf, O. L. Vrouw ter Nood onder Heiloo.

——— De „Vergaderinghe der Maechden van den Hoeck"; met vervolg. (Overdrukken uit: Bijdr. voor de gesch. v. h. Bisdom Haarlem. XXX.)

——— De St.-Nicolaaskerk van Jutfaas en „Kunst van onzen tijd". (Overdr. uit: De Katholiek. 1906.)

H. D. Guyot, Le marquis de Venours, protecteur des victimes de l'intolérance de Louis XIV.

A. Habets, Eenige Jaren uit onze vaderlandsche geschiedenis.

A. Habets, Een middel tot verbetering onzer oude Humaniora in Vlaamsch-België. (Overdr. uit: Versl. en Meded. d. Kon. Vl. Acad. v. Taal- en Letterk. 1905.)

——— Nieuwe Banen in het geschiedenisonderwijs. (Overdr. uit: Dietsche Warande en Belfort. 1905.)

——— Joh. Andr. Kallen en zijn college te Sittard.

J. H. Hora Siccama, Uit de geschiedenis der domeinen van het huis van Oranje in Nederland. (Overdr. uit: Je Maintiendrai.)

P. H. van der Kemp, Naar aanleiding der Belgische onafhankelijkheidsfeesten. (Overdr. uit: De Tijdspiegel. 1906.)

——— Nieuwe beschouwingen over Nederlandsch diplomatiek en militair beleid van Aug. 1830—Aug. 1831. (Overdr. uit: De Tijdspiegel. 1906.)

H. J. Koenen, De Sicconiden-legende. Nadere beschouwingen omtrent den oorsprong van het huis Teilingen-Brederode. (Overdr.)

E. C. van Leersum, Gerard van Swieten als censor. (Overdr.)

M. de Man, Gildepenning van het St.-Jans, Goedeluyden- of Arbeidersgilde te Vere. (Overdr. uit: Tijdschr. v. h. Kon. Ned. Gen. v. Munt- en Penningkunde. XIV.)

L. J. Mol, Iets over Schimmelziekten in Vruchten en Dieren.

O. Nachod, Japan. (Overdr. uit: Jahresber. d. Geschichtswissensch. 1904.)

——— Ueber einen japanischen Studenten der Universität Leiden im Jahre 1669. (Overdr. uit: Zeitschr. f. Ethnol. 1906.)

F. di Silvestri Falconieri, Sulle relazioni fra la casa di Borbone e il papato nel secolo XVIII, con una nota sugli ordini religiosi.

Een twaalftal samenspraken van Des. Erasmus van Rotterdam. Uit het Latijn vertaald door N. J. Singels.

R. Visscher, Friezen te Bodegraven, in 1672. (Overdr. uit: De Vrije Fries. XX.)

H. M. Werner, Geldersche kasteelen. Afl. 7—13.

E. Wiersum, Het Archief van de Afdeeling Rotterdam der Hollandsche Maatschappij van Fraaie Kunsten en Wetenschappen. (Overdr. uit: Verslag v. h. Gemeente-Archief v. Rotterdam. 1905.)

W. E. A. Wuppermann, Nederland voor honderd jaren. (Eigen Haard 10, 17, 24 Maart, 19, 26 Mei, 2 Juni, 11, 18 Aug., 6, 13 Oct., 8, 15, 22 Dec.)

B. Van of door Departementen van algemeen bestuur, Genootschappen, Maatschappijen enz.

Van het Ministerie van Binnenlandsche Zaken.

Verslag omtrent 's Rijks Verzamelingen van Geschiedenis en Kunst. XXVII (1904).

Verslagen omtrent 's Rijks oude Archieven. XXVII (1904), XXVIII (1905).

S. Muller Fz., Catalogus van het archief der Bisschoppen van Utrecht.

J. G. G. Joosting, Het archief der abdij te Assen.

——— Het archief der abdij te Dikninge.

——— De archieven van den Etstoel en van de hem opgevolgde collegiën tot 1811.

Van den Directeur van het Krijgsgeschiedkundig Archief van den Generalen Staf te 's-Gravenhage.

Nasporingen en studiën op het gebied der Nederlandsche Krijgsgeschiedenis. Elfde Jaarverslag.

Van de Commissie van advies voor 's Rijks geschiedkundige publicatiën.

Gedenkstukken der algemeene geschiedenis van Nederland van 1795 tot 1840, uitgegeven door H. T. Colenbrander. II. Vestiging van den eenheidsstaat. 1795—1798.

Van Gedeputeerde Staten van Zeeland te Middelburg.

Catalogus van de Provinciale Bibliotheek van Zeeland. I, 1.

Van het Gemeentebestuur van Deventer.

De Cameraarsrekeningen van Deventer, uitgeg. door J. Acquoy. VI, 3 (1386, 1387).

Van het Provinciaal Museum van Oudheden in Drenthe.

Verslag aan de Gedeputeerde Staten over 1905.

Van het Stedelijk Museum te Alkmaar.

XXXI^{ste} Verslag over 1905.

Van de Oudheidkundige Vereeniging Fléhité te Amersfoort.

Verslag over het jaar 1904.

Van de Commissie van beheer en toezicht over „Edam's Museum".

Verslag over 1905.

Van het Indisch Genootschap te 's-Gravenhage.

Verslagen der Vergaderingen van 2 Dec. 1905, 16 Jan., 27 Febr., 27 Maart, 28 Mei, 25 Sept., 23 Oct., 13 Nov. 1906.

I. A. Nederburgh, Nogmaals: Rechtshervorming in Ned.-Indië.

Van de Commission de l'histoire des églises wallonnes te Leiden.

XXVIe, XXVIIe Rapport.

Van Dijkgraaf en Hoogheemraden van den Lekdijk benedendams en van den IJsseldam te Utrecht.

F. A. R. A. van Ittersum, De Lekdijk benedendams en de IJsseldam. II. 1648—1795.

Van de Redactie van „De Katholiek" te Utrecht.

De Katholiek. Jaarg. 1906. Deel 129, Januari — 130, December.

Van het Bestuur van het Historisch Genootschap te Utrecht.

Bijdragen en Mededeelingen. XXVII.

Register op de Journalen van Const. Huygens Jr.

Brieven van Johan de Witt. I. 1650—1657(1658). Bewerkt door R. Fruin, uitgeg. door G. W. Kernkamp.

Van de Vereeniging tot uitbreiding en instandhouding der Zaanlandsche Oudheidkundige Verzameling „Jb. Honig Jsz. Jr." te Zaandijk.

14de Verslag, over 1904—1905.

Van den Verein für die Geschichte Leipzigs te Leipzig.

Schriften. VIII.

Van den Akademischen Verein deutscher Historiker te Weenen.

Bericht über das IX. und X, XIII. und XIV, XV. und XVI. Vereinsjahr.

Van den heer G. L. Grove te Kopenhagen.

Kjöbenhavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728. Udg. af Kjöbenhavns Brandforsikring.

Van Mej. E. Alberdingk Thijm te Leuven.

D. Claes, Levensschets van P. P. M. Alberdingk Thijm. (Overdr. uit het Jaarboek v. d. Kon. Vl. Acad. v. Taal- en Letterk. 1905.)

J. Sencie, P. P. M. Alberdingk Thijm. (Overdr. uit Dietsche Warande en Belfort. 1906).

Van den heer Alphonse Picard te Parijs.

Journal d'André Ly, prêtre chinois, missionnaire et notaire apostolique. 1746—1763.

Van den Eersten Minister der Kaapkolonie.

H. C. V. Leibbrandt, Precis of the Archives of the Cape of Good Hope. Requesten (Memorials). 1715—1806. I. A—E; II. F—O.

Van de Smithsonian Institution te Washington.

23th Annual Report of the Bureau of American Ethnology (1901—1902).

Bulletin. 28, 29, 32.

Van den heer J. R. Planten te New-York.

The Annals of the American Academy of political and social Science. XXVI, 1—3; XXVII, 1—3; XXVIII, 1, met Suppl.

The National geographic Magazine. XVI, 10—12; XVII, 1—3.

Earle Sloan, A preliminary report on the clays of South Carolina.

State of New York. Department of Labor. Bulletin. No. 25.

The two hundred and fiftieth Anniversary of the settlement of the Jews in the United States.

Ecclesiastical Records. State of New-York. Publ. bij H. Hastings. V, VI.

Year Book of the (Collegiate) Reformed Protestant Dutch Church of the city of New-York. V, 2 (1906).

II. Door ruiling met andere genootschappen verkregen boeken.

Aix. Facultés de droit et des lettres.
Annales. I, 1—4; II, 1 (Lettres), 1 (Droit), 2 (Lettres).

Aken. Aachener Geschichts-Verein.
Zeitschrift. XXVII, XXVIII.

Amsterdam. Koninklijke Akademie van Wetenschappen.
Jaarboek. 1905.
Afd. Letterkunde. Verhandelingen. Nieuwe Reeks. VI, 5; VIII, 1, 2.
——— Verslagen en Mededeelingen. 4de reeks. VII, 3; VIII, 1.

Afd. Letterkunde. Poemata (Leg. Hoeufft). Licinus Tonsor. Accedunt duo poemata laudata.

Afd. Natuurkunde. Verhandelingen. Eerste Sectie. IX, 3.

——————— Verhandelingen. Tweede Sectie. XII, 3, 4.

——————— Verslagen. XIV, 1, 2.

Amsterdam. Koninklijk Oudheidkundig Genootschap.
Jaarverslagen uitgebracht in de 5de, 31ste, 33ste—36ste, 45ste, 46ste, 48ste Algem. Jaarvergaderingen in de jaren 1862, 1889, 1891—1894, 1903, 1904, 1906.
G. van Arkel en A. W. Weissman, Noord-Hollandsche Oudheden. 6de stuk.

Antwerpen. Académie royale d'Archéologie de Belgique.
Bulletin. 1905, 5; 1906, 1—3. — Register CXXV—CCVIII.

Arnhem. Gelre. Vereeniging tot beoefening van Geldersche geschiedenis, oudheidkunde en recht.
Bijdragen en Mededeelingen. IX.
Journaal van Mr. Justinus de Beyer, heer van Hulzen, over de jaren 1743—1767, uitgeg. d. H. D. J. van Schevichaven. (Werken VI.)

Batavia. Bataviaasch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.
Tijdschrift voor Indische Taal-, Land- en Volkenkunde. XLVIII, 2—6.
Notulen. XLIII (1905), 1—4; XLIV (1906), 1.
Verhandelingen. LV, 2; LVI, 2—4.
Rapporten van de Commissie in Nederlandsch-Indië voor oudheidkundig onderzoek op Java en Madoera. 1904.

E. S. de Klerck, De Java-oorlog van 1825—1830. IV.

Bazel. Historische und antiquarische Gesellschaft.
Basler Zeitschrift für Geschichte und Altertumskunde. V, 2; VI, 1.

Bonn. Verein von Altertumsfreunden im Rheinlande.
Jahrbücher. Heft 113.

Bonn. Historischer Verein für den Niederrhein.
Annalen. LXXIX, LXXX, LXXXI.

Bremen. Historische Gesellschaft des Künstlervereins.
Bremisches Jahrbuch. XXI.

Brussel. Académie royale des Sciences, des Lettres et des Beaux-arts de Belgique.
Annuaire. 1906.
Bulletin de la Classe des Lettres et de la Classe des Beaux arts. 1905, 9—12; 1906, 1—8.
Bulletin de la Commission royale d'Histoire de Belgique. LXXIV, 3, 4; LXXV, 1, 2.
Bulletin des Commissions royales d'Art et d'Archéologie. XLIII, 9—12; XLIV, 1—10.
Biographie nationale. XVIII, 2.
Recueil de documents relatifs à l'histoire de l'industrie drapière en Flandre, publ. p. G. Espinas et H. Pirenne. I.
Cartulaire de l'abbaye du Val-Benoit, publ. p. J. Cuvelier.
La chronique de Saint-Hubert, dite Cantatorium. Nouv. éd., publ. p. K. Hanquet.
E. Poncelet, Inventaire analytique des chartes de la collégiale de Saint-Pierre à Liège.
G. Doutrepont, Inventaire de la „librairie" de Philippe le Bon (1420).
Lodewijk van Velthem's Voortzetting van

den Spiegel Historiael (1248—1316), opnieuw uitgegeven door H. van der Linden en W. de Vreese. I.

Brussel. Société d'Archéologie de Bruxelles.
Annuaire. XVII (1906).
Annales. XIX, 3, 4; XX, 1, 2.

Brussel. De Bollandisten.
Analecta Bollandiana. XXV, 1—4.

Danzig. Westpreussischer Geschichtsverein.
Zeitschrift. XLVIII.
Quellen u. Darstellungen. V.
Mittheilungen. V, 1—4.

Dendermonde. Oudheidskundige Kring der stad en des voormaligen lands van Dendermonde.
Gedenkschriften. 2de Reeks. XI, 3, 4.

Elberfeld. Bergischer Geschichtsverein.
Zeitschrift. XXXIX (1906).

Frankfort a/M. Verein für Geschichte und Alterthumskunde.
Caroline Valentin, Geschichte der Musik in Frankfurt am Main vom Anfange des XIV. bis zum Anfange des XVIII. Jahrhunderts.

Friedrichshafen. Verein für Geschichte des Bodensees und seiner Umgebung.
Schriften. XXXIV, XXXV.

Genève. Société d'Histoire et d'Archéologie.
Mémoires et documents. 2e Série. IX, X; Série in 4°. III.

Gent. Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde.
Jaarboek. 1905, 1906.
Verslagen en Mededeelingen. 1905, 1—11 (Jan.—Dec.); 1906, 1—11 (Jan.—Nov.).
A. de Cock en I. Teirlinck, Kinderspel en kinderlust in Zuid-Nederland. V, VI.

Th. Coopman en J. Broeckaert, Bibliographie van den Vlaamschen Taalstrijd. II. 1845—1852.

J. Geurts, Bijdrage tot de geschiedenis van het Rijm in de Nederduitsche poëzie. II.

P. J. du Toit, Afrikaansche Studies.

Kinderspelen uit Vlaamsch België verzameld door den Westvlaamschen Onderwijzersbond. I. Spelen met zang.

De Keure van Hazebroek van 1336, met aanteekeningen en glossarium, door Edw. Gailliard. IV, V.

L. Dosfel, Keur van ons Burgerlijk Wetboek.

A. Teirlinck, Behandeling der dij- en navelbreuken en van enkele zeldzame breuken.

P. J. Cornelissen en J. B. Vervliet, Idioticon van het Antwerpsch Dialect. Aanhangsel.

Programma der wedstrijden.

Gent. Maatschappij van Geschied- en Oudheidkunde.

Inventaire archéologique de Gand. Fascicule XL.

Bulletijn. 13de jaar, 8, 9; 14de jaar, 1—5.

Giessen. Oberhessischer Geschichtsverein.

Mitteilungen. Neue Folge. XIV.

Görlitz. Oberlausitzische Gesellschaft der Wissenschaften.

Neues Lausitzisches Magazin. LXXXI, LXXXII.

Codex diplomaticus Lusatiae superioris. III, 1, 2.

F. Rauda, Die mittelalterliche Baukunst Bautzens.

F. Moeschler, Gutsherrlich-bäuerliche Verhältnisse in der Ober-Lausitz.

Graz. Historischer Verein für Steiermark.

Beiträge zur Erforsch. steirischer Geschichte. XXXIV.

Steirische Zeitschrift für Geschichte. II, 1—4; III, 1—4.

's-Gravenhage. Vereeniging Die Haghe.
Bijdragen en Mededeelingen. 1906.
Jaarverslag over 1905.

's-Gravenhage. Koninklijk Instituut voor de Taal-Land- en Volkenkunde van Nederlandsch-Indië.
Bijdragen. Zevende volgreeks. V, 1—4.
Naamlijst der leden op 1 Juli 1906.

's-Gravenhage. Algemeen Rijksarchief.
Het Rijksarchief te 's-Gravenhage. Maart 1905.

Hamburg. Verein für hamburgische Geschichte.
Mittheilungen. XXV.

Hannover. Historischer Verein für Niedersachsen.
Zeitschrift. 1905, 4; 1906, 1—4.

Jena. Verein für thüringische Geschichte und Altertumskunde.
Zeitschrift. Neue Folge. XV, 2; XVI, 1, 2; XVII, 1.
Thüringische Geschichtsquellen. Neue Folge. IV.

Karlsruhe. Badische Historische Kommission.
Zeitschrift für die Geschichte des Oberrheins. Neue Folge XXI, 1—4.
Neujahrsblätter. Neue Folge. 9: K. Hauck, Rupprecht der Kavalier, Pfalzgraf bei Rhein (1619—1682.)

Kassel. Verein für hessische Geschichte und Landeskunde.
Zeitschrift. Neue Folge. XXIX.

Keulen. Görres-Gesellschaft.
Historisches Jahrbuch. XXVII, 1—4.

Keulen. Redactie van de Westdeutsche Zeitschrift für Geschichte und Kunst.
Zeitschrift. XXIV, 3, 4; XXV, 1, 2.
Korrespondenzblatt. XXIV, 11, 12; XXV, 1—10.

Kiel. Gesellschaft für schleswig-holstein-lauenburgische Geschichte.

Zeitschrift. XXXVI.

Koningsbergen. Redactie van de Altpreussische Monatschrift.

Altpreussische Monatschrift. Neue Folge. XLII, 7, 8; XLIII, 1—4.

Kortrijk. Geschied- en oudheidkundige Kring.

(Verslagen, mededeelingen enz.) I, 2—6; II, 1—6; III, 1—4; IV, 1.

Lausanne. Société d'histoire de la Suisse romande.

Mémoires et documents. 2e Serie. VII.

Leeuwarden. Friesch Genootschap van Geschied-, Oudheid- en Taalkunde.

77ste Verslag over 1904—1905.

De vrije Fries. XX, 3, 4.

Leiden. Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde.

Handelingen en Mededeelingen. 1905—1906.

Levensberichten. 1905—1906.

Tijdschrift voor Nederlandsche Taal- en Letterkunde. XXIV, 4; XXV, 1—4.

Leipzig. Königlich-sächsische Gesellschaft der Wissenschaften.

Abhandlungen der philologisch-historischen Klasse. XXIV, 4—6; XXV, 1.

Berichte über die Verhandlungen. Philol.-hist. Klasse. 1905, 4—6; 1906, 1, 2.

Lemberg. Redactie van Kwartalnik Historyczny.

Kwartalnik Historyczny. Rocznik XIX (1905), 4; XX (1906), 1—4.

Leuven. Redactie der Analectes pour servir à l'Histoire ecclésiastique de la Belgique.

Analectes. 3e série. I, 3, 4; II, 1, 2. — 2e Section (Série des cartulaires), 7.

Leuven. Redactie der Revue d'Histoire ecclésiastique.

Revue. VII, 1—4.

Londen. Redactie van de English historical Review.
English historical Review. N° 81—84. — Index op I—XX.

Lübeck. Verein für lübeckische Geschichte und Alterthumskunde.
Mittheilungen. XII, 1.

Luik. Institut archéologique liégeois.
Bulletin. XXXV, 1, 2.

Lund. Kongelige Universitet.
Acta Universitatis Lundensis. XL (1904), 1, 2. — Andra Afdeln. Ny Fölgd. I (1905).

Luxemburg. Institut grand-ducal de Luxembourg.
Section historique.
Publications. L.

Maastricht. Geschied- en oudheidkundig Genootschap in het Hertogdom Limburg.
Publications. XII.

Madrid. Real Academia de la Historia.
Boletin. XLVIII, 1—6; XLIX, 1—6.

Maredsous. Abbaye de Maredsous.
Revue bénédictine. XXIII, 1—4.

Mechelen. Cercle archéologique, littéraire et artistique de Malines.
Bulletin. XV.

Meissen. Verein für Geschichte der Stadt Meissen.
Mitteilungen. VII, 1.

Middelburg. Zeeuwsch Genootschap der Wetenschappen.
Archief. 1905.
C. de Waard, De uitvinding der verrekijkers.
M. Fokker, Zelandia illustrata. 4de vervolg.

München. Königlich-bayerische Akademie der Wissenschaften.
Sitzungsberichte der philos.-philol. u. der histor. Klasse. 1905, 4, 5; 1906, 1, 2.

Abhandlungen der historischen Klasse. XXIII, 3; XXIV, 1.

K. Th. von Heigel, Zu Schiller's Gedächtniss.

J. Friedrich, Gedächtnissrede auf K. A. von Cornelius.

Munster. Verein für Geschichte und Alterthumskunde Westfalens.

Zeitschrift für vaterländische Geschichte und Alterthumskunde. LXIII, 1.

Register zu I—L. 7.

Namen. Société archéologique de Namur.

Annales. XXV, 2.

Neurenberg. Germanisches Museum.

Anzeiger. 1905, 1—4.

Nieuw York. The New York Historical Society.

R. H. Kelby. The New York Historical Society. 1804—1904.

Publication Fund. I—XXXI (1868—1898).

Osnabrück. Verein für Geschichte und Landeskunde Osnabrücks.

Mitteilungen. XXX (1905); Beiheft: Register zu Stuve's Geschichte des Hochstifts Osnabrück.

Porto. Redactie van Portugalia.

Portugalia. II, 2.

Posen. Historische Gesellschaft für die Provinz Posen.

Zeitschrift. XX, 1, 2.

Historische Monatsblätter. VI, 10—12.

Rijsel. Redactie der Annales de l'Est et du Nord.

Annales de l'Est et du Nord. II, 1—4.

Roermond. Limburg. Provinciaal Genootschap voor geschiedkundige Wetenschappen, Taal en Kunst.

Limburg's Jaarboek. XI, 4; XII, 1—3.

Rome. Bibliotheca apostolica Vaticana.

Studi e testi. 12—14, 16.

Regesta Honorii Papae III, absolvit P. Pressutti. II.

Rome. Reale Società romana di Storia patria.
Archivio. XXVIII, 3, 4; XXIX, 1, 2.

Rotterdam. Gemeente-Archief.
Verslag. 1905.

Schwerin. Verein für mecklenbürgische Geschichte und Alterthumskunde.
Jahrbücher und Jahresberichte. LXXI.

St.-Nikolaas. Oudheidkundige kring van het Land van Waas.
Annalen. XXIV, 1, 2.

Stockholm. Kongl. Vitterhets Historie och Antiqvitets Akademie.
Antiqvarisk Tidskrift för Sverige. IX, 4; XI, 6; XIII, 4; XV, 3; XVII, 4, 5; XVIII, 1.

Straatsburg. Historisch-literarischer Zweigverein des Vogesen-Clubs in Elsass-Lotharingen.
Jahrbuch für Geschichte, Sprache und Literatur Elsass-Lothringens. XXII.

Upsala. Carolina Rediviva. Kongelige Universitets-Bibliothek.
Skrifter utgifna af Kungl. Humanistiska Vetenskaps-samfundet i Uppsala. IX.
Schweden. Ein kurzer Führer durch Schwedens Geschichte usw.
Svenska Landsmål och Svenskt Folklif. 1905, 1—5 (86—90).

Utrecht. Provinciaal Utrechtsch Genootschap van Kunsten en Wetenschappen.
Verslag van het verhandelde in de Algemeene Vergadering. 1905.
Aanteekeningen van het verhandelde in de Sectievergaderingen. 1905.

J. C. C. den Beer Poortugael, 1831. De tiendaagsche Veldtocht.

Utrecht. Gemeente-Archief.

Verslag van den toestand der Gemeente Utrecht in 1905. I, II.

Verslag over het voorgevallene in de Gemeenteverzamelingen in 1905.

Supplement op den Catalogus van de Bibliotheek over Utrecht.

S. Muller Fz., Gids door het Stedelijk Museum van Oudheden te Utrecht.

Utrecht. Redactie van het Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht.

Archief voor de Geschiedenis van het Aartsbisdom Utrecht. XXXII, 1, 2.

Weenen. Kaiserliche Akademie der Wissenschaften.

Archiv für österreichische Geschichte. XCIII, 2; XCIV, 1.

Weenen. Institut für österreichische Geschichtsforschung.

Mittheilungen. XXVII, 1—3. — Ergänzungsband. VII, 2. — Beiblatt: Kunstgeschichtl. Anzeigen. 1904, 1—4; 1905, 1—4; 1906, 1—3.

Wernigerode. Harz-Verein für Geschichte und Alterthümer.

Zeitschrift. XXXVIII, 2; XXXIX, 1, 2.

Register über die Jahrgänge 25—30 (1892—1897). II.

Wolfenbüttel. Geschichtsverein für das Herzogthum Braunschweig.

Braunschweigisches Magazin. XI (1905), 1—12.

Jahrbuch. IV (1905).

Würzburg. Historischer Verein von Unterfranken und Aschaffenburg.

Archiv. XLVII.

Jahresbericht. 1904.

Zwolle. Vereeniging tot beoefening van Overijsselsch Regt en Geschiedenis.

Verslagen der Handelingen der 96ste tot 98ste Vergaderingen.

Verslagen en Mededeelingen. XXIV, 1.

Het Copieboek van Wolter van Heyden, Richter te Oldenzaal. 1547—1570.

III. Aangekochte boeken.

A. Aankoopen van het genootschap.

De Roever-Dozy, Het Leven van onze Voorouders. Afl. 70—72 (slot).

Revue d'Histoire diplomatique. XX, 1, 2, 4.

W. P. C. Knuttel, Catalogus van de Pamfletten-verzameling, berustende in de Koninklijke Bibliotheek. V. 1776—1795.

Johan E. Elias, De Vroedschap van Amsterdam. 1578—1795. II.

B. Overgenomen van het leesgezelschap.

Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis. Nieuwe Serie. IV, 3.

Nederlandsch Archievenblad. 1905/1906, 3, 4; 1906/1907, 1.

Bijdragen voor vaderlandsche Geschiedenis en Oudheidkunde. 4e Reeks. V, 3, 4.

Bijdragen voor de Geschiedenis van het Bisdom Haarlem. XXX, 2, 3.

Bulletin van den Nederlandschen Oudheidkundigen Bond. VII (1906), 1—5.

Bulletin de la Commission pour l'histoire des églises wallonnes. IX (2de série, IV), 2.

De Navorscher. 1905, 11—12; 1906, 1—8.
Oud-Holland. XXIII, 1—4; XXIV, 1—4.
Tijdschrift voor Boek- en Bibliotheekwezen. III (1905), 6; IV (1906), 1—5.
Tijdschrift voor Geschiedenis, Land- en Volkenkunde. XXI (1906), 1—4.
Nieuwe Drentsche Volksalmanak. XXIV (1906).
Groningsche Volksalmanak. 1906, 1907.
Neues Archiv für ältere deutsche Geschichtskunde. XXXI, 2, 3; XXXII, 1.
Forschungen zur brandenburgischen und preussischen Geschichte. XVIII, 2; XIX, 1.
Deutsche Geschichtsblätter. VII (1905/1906), 4—12; VIII (1906/1907), 1—3.
Hansische Geschichtsblätter. 1906, 1, 2..
Jahresberichte der Geschichtswissenschaft. XXVII (1904). 2 Thle.
Mittheilungen aus der historischen Litteratur. Red. von F. Hirsch. XXXIV, 1—4.
Historische Vierteljahrsschrift. Hrsg. von G. Seeliger. 1906, 1—4. — Nachrichten und Notizen. 1—3.
Vierteljahrsschrift für Social- und Wirtschaftsgeschichte. III, 4; IV, 1—3.
Historische Zeitschrift. LX, 2, 3; 3e Folge. I, 1—3; II, 1. — Register Neue Folge XXI—LX.
La Révolution française. L, 1—6 (25e année, 7—12); LI, 1—6 (26e année, 1—6).
Revue d'histoire moderne. VII, 3—10, VIII, 1, 2.
Revue historique. XC—XCII.
Revue des questions historiques. 1906 (157—160).
Revue belge de numismatique. 1904, 1—4; 1905, 1—4; 1906, 1—4; 1907, 1.
The American historical Review. XI, 1—4; XII, 1.
The Scottish historical Review. 10—13 (1906, Jan.— Oct.).

DE TEGENPAUS CLEMENS VII EN HET BISDOM UTRECHT,

MEDEGEDEELD DOOR

DR. G. BROM.

De geschiedenis van het groote schisma van Avignon, dat gedurende 40 jaren (1378—1417) de Westersche kerk in tweeën scheurde en aan matelooze verwarring prijsgaf, is genoegzaam bekend. Toch moge vooral haar eerste periode hier met enkele breede trekken geschetst worden, ter inleiding en algemeene verklaring der gebeurtenissen in het bisdom Utrecht, die ermede in nauwe betrekking staan.

Na den dood van paus Gregorius XI († 27 Maart 1378) was meer dan ooit de katholieke wereld in spanning, wie zijn opvolger worden zou. Voor de eerste maal sinds 75 jaren had te Rome weder een Conclave plaats. Van deszelfs uitslag hing de beslissing af, of het drukkende overwicht, dat Frankrijk bijna driekwart eeuw lang, tijdens „de Avignoneesche ballingschap", op het bestuur der Kerk had uitgeoefend — zeker tot haar onberekenbaar nadeel — ook in de naaste toekomst zou voortduren [1]). Het spreekt vanzelf, dat in dien tijd, toen Kerk en Staat

---

1) Vgl. Ludwig Pastor, *Geschichte der Päpste*, 3e und 4e Aufl. (Freiburg (1901) I S. 114.

zoo eng verbonden waren en telkens eigenmachtig op elkanders gebied ingrepen, de politiek daarbij een hoog woord voerde, minstens evenzeer als het belang der Kerk-zelve.

Niet zonder volksoploop en tumult ging dan ook het Conclave 8 April ten einde; met kanonieke meerderheid was tot paus gekozen [1]) de aartsbisschop van Bari, Bartholomeus Prignani, die zich noemde Urbanus VI. Plechtig werd hij ingehuldigd en algemeen door de Christenheid als wettige paus erkend [2]). In de eerste maanden zijner verheffing op den Stoel van Petrus dacht eenvoudig niemand eraan, hem die hooge plaats te betwisten. Zelfs niet onder de kardinalen, die in het Conclave zijn mededingers naar de tiaar of zijn tegenstanders waren geweest. Maar spoedig zou het anders worden.

De nieuwe paus was geen Franschman; daarom

---

1) Aan de wettigheid zijner keuze valt weinig of niet te twijfelen. Zie Valois in de *Revue des questions historiques* (1890) Tom. 48 p. 353—420; Hefele-Knoepfler, *Conciliengeschichte* (2e Aufl.) VI S. 728—776; Pastor t. a. p. S. 116—123. — Eenigszins twijfelachtig van oordeel blijft Noël Valois in zijn hoofdwerk: *La France et le grand schisme de l'Occident* Vol. I (Paris 1896). Zijne uitvoerige beschrijving van het Conclave, waarin Urbanus VI werd gekozen (p. 35—55), zou stellig doen besluiten tot de geldigheid der keuze. Toch concludeert hijzelf p. 82: „La solution du grand problème posé au XIVe siècle échappe au jugement de l'histoire." — Verder nog gaat een ander recent monograaf van het schisma, Louis Gayet, in *Le grand schisme l'Occident* (Florence-Berlin 1889), die (I p. 425) als slotsom geeft, dat de verkiezing van Urbanus „une élection douteuse" is geweest. Maar Franschen zijn allicht in deze quaestie niet onpartijdig. — Beter houdt zich onder dit opzicht P. Salembier, *Le grand schisme de l'Occident* (Rijssel 1900), die (hoofdstuk II S. 4) geen twijfel overlaat aan de wettigheid der keuze van Urbanus VI; zie de Italiaansche vertaling van genoemd werk, die ik ter inzage had, *Il grande scisma d'Occidente* (Siena 1903) p. 34—35.

2) Vgl. Th. Lindner, *Geschichte des deutschen Reiches unter König Wenzel* (Braunschweig 1875) I S. 81.

alleen reeds werd zijn optreden door de Fransch-gezinde kardinalen, die in het h. College vèruit de meerderheid hadden, van den beginne af met wantrouwen begroet. Als man van strenge zeden en onaantastbaar karakter stond hij hoog boven zijn naaste omgeving, die aan het pauselijk hof van Avignon almeer was verwereldlijkt en verstrikt in de weelde, met heel den nasleep van ondeugden, die er zoo gemakkelijk op volgen. Met forsche hand greep Urbanus naar het mes der hervorming, om wat schadelijk was in het zieke lichaam der Kerk, weg te snijden. Ook haar voornaamste leden, kardinalen en bisschoppen, spaarde hij niet. Maar één groote eigenschap ontbrak hem: bezadigdheid. Van nature was hij opbruisend en driftig; voor zijn onverzettelijken wil moest alles buigen òf bersten; de wijze omzichtigheid, die op tijd langzaam gaat, en de verschoonende liefde, die langs een omweg vaak meer verkrijgt dan het directe bevel, kende hij niet. „Gerechtigheid zonder barmhartigheid — zoo schreef hem vermanend de h. Catharina van Siena — is veeleer ongerechtigheid dan gerechtigheid" [1]).

Deze welmeenende vermaning der trouwste en welsprekendste voorvechtster van Urbanus' rechten baatte evenwel niet. Hardnekkig ging de paus voort, op de meest krasse wijze zijn hervormingsplannen door te zetten en zijn naaste omgeving van zich te vervreemden. Ja, somwijlen ontzag hij zich niet, de invloedrijkste kardinalen volstrekt noodeloos in het aangezicht te krenken en diep te verbitteren. Onderwijl verzuimde hij eveneens, den anderen raad van Catharina van Siena op te volgen: benoeming van nieuwe, degelijke en vertrouwbare kardinalen,

1) Pastor t. a. p. 126.

die 's pausen eigen positie in het h. College onmiddellijk versterkt en zijn hervormingsplannen krachtig ondersteund zouden hebben.

Steeds pijnlijker en meer gespannen werd de ver houding van Urbanus tot zijn hof. Een paleisrevolutie onder de kardinalen — meest Franschen, die bovendien niets liever verlangden dan het verblijf te Rome, nu een doode, verlaten stad, te ruilen voor het lachende Avignon — hing als een broeiend onweder in de lucht. De uitbarsting liet zich niet wachten, zoodra hun gehaatte meester ook met wereldlijke machthebbers, bij wie de oppositie ruggesteun vinden kon, overhoop kwam te liggen. Het waren de koningin Johanna van Napels en haar gemaal, hertog Otto van Brunswijk, en de graaf van Fondi.

Nauwelijks begon de zomerhitte, of de mokkende en wrokkende kardinalen namen deze aanleiding gretig te baat, om Rome vaarwel te zeggen. Wat zij evenwel zochten, was niet een gezond en rustig zomerverblijf, maar een veilig oord ter samenspanning. Te Anagni kwamen zij bijeen, en aanstonds stelden zij zich heimelijk in verbinding met koning Karel V van Frankrijk, den aangewezen leider om een stormloop te ondernemen tegen den nu van Fransch gebied naar Italië teruggebrachten pauselijken troon. Het schisma, dat reeds, sedert Clemens V (1305—1314) zijn residentie te Avignon had gevestigd, onophoudelijk als een donkere wolk boven de Kerk zweefde en dat sedert dien tijd herhaaldelijk dreigde uit te breken, werd thans een feit. Op 9 Augustus 1378 vaardigden de kardinalen, ten getale van 13 — het ongeluksgetal! — in Anagni aanwezig, een hoogdravend en hartstochtelijk manifest uit, waarin zij de gehoorzaamheid aan Urbanus VI opzegden, zijne verkiezing, als door nooddwang afgeperst, voor ongeldig verklaarden en het openstaan van den H. Stoel

constateerden [1]). Ruim een maand later — 20 September — hielden zij te Fondi een bijeenkomst, door hen Conclave genoemd, waar zij tot paus verkozen den eerzuchtigen kardinaal Robert van Genève. Hij noemde zich Clemens VII.

Deze gewelddadige avonturier in het purper had nu het toppunt zijner wenschen bereikt. Maar om zich in zijne steeds wankelende positie te kunnen handhaven, moest hij vóór alles steun zoeken bij koning Karel V van Frankrijk, die niet zonder reden, na de verheffing van kardinaal de Luna, kon uitroepen: „Nu ben ik de paus" [2]). En de nieuwe paus toonde zich een maar àl te gewillig werktuig der politiek van den Franschen monarch, wiens koningsleliën hij zelfs liet aanbrengen op den achterkant der looden bullen, waarmede zijn „apostolische" oorkonden werden bezegeld [3]). Het Fransche episcopaat was toen reeds Gallicaansch genoeg, om zijn souverein bij diens overloopen naar Clemens VII eenparig en onvoorwaardelijk te volgen.

Als natuurlijke reactie dezer nauwe aansluiting bij Frankrijk kwam de tegenstand van Engeland, den erfvijand der Valois, en evenzoo van keizer Karel IV, die juist om den overheerschenden Franschen invloed op den H. Stoel te neutraliseeren, op terugkeer naar Rome aangedrongen had. Na slechts een korte aarzeling kozen ook Hongarije, Polen, Noorwegen, Denemarken en Zweden partij voor Urbanus VI, terwijl nagenoeg de rest van Europa Clemens VII erkende [4]).

---

1) Salembier, *Il grande scisma*, p. 42 v.v.

2) Lindner t. a. p. 89.

3) Pastor t. a. p. 135.

4) Vlaanderen bleef, na aanvankelijk te hebben geweifeld, trouw aan Urbanus VI, waarschijnlijk onder den invloed van Engeland en het Duitsche Rijk; zie Valois I. 262 en II. 232—234; Salembier, *Il grande scisma*, p. 51—52.

Nu was de éénheid der Kerk verbroken: twee „obediëntie's" stonden vierkant tegenover elkander; twee (later zelfs drie) pausen tegelijk bestreden elkaar op leven en dood, met al de wapenen hunner geestelijke oppermacht en met al de stoffelijke middelen, die zij ter beschikking konden krijgen; de „Urbanisten" en de „Clementijnen" voerden op kerkelijk en wereldlijk gebied, dikwijls op beide, een fellen burgerkrijg en trachtten elkander op alle mogelijke wijze afbreuk te doen en eigen invloedsfeer uit te breiden. De verwarring werd grenzenloos; zooveel te meer, wijl de grensscheiding volstrekt niet zuiver-geographisch bleef, maar dikwijls geheel willekeurig, al naar gelang der individueele opvattingen, een klove schiep tusschen burgers van hetzelfde rijk en derzelfde stad, tusschen onderhoorigen van hetzelfde bisdom en derzelfde gemeente, tusschen ledematen derzelfde orde, tusschen naaste bloedverwanten en vrienden [1]).

Een bodemlooze afgrond van twisten en processen stond thans wagewijd open. Niets toch was eenvoudiger, dan dat de partij, die bij den eenen paus ongelijk kreeg, zich tot den anderen wendde, bij voorbaat verzekerd, dat deze haar met open armen ontvangen en met de grootste tegemoetkoming bejegenen zou. In de kapittels der bisdommen was de ijverzucht der verschillende partijen een chronische kwaal, die gedurig tot dubbele keuzen aanleiding gaf. Nu kon de candidaat, die aan Urbanus welgevallig was, zich ijlings wenden tot Clemens, of omgekeerd; en de pauselijke gunst te verwerven, bleek thans lang zoo moeilijk en kostbaar niet als voorheen [2]). Zoo konden hardnekkige geschillen niet

1) Vgl. Pastor t. a. p. 142—144.
2) Lindner t. a. p. 92—93.

uitblijven, die meestal, naar den ruwen aard dier tijden, met het zwaard moesten worden uitgevochten of met geweld onderdrukt.

Geen wonder, dat ernstige, diep-godsdienstige karakters, voor wie het beginsel boven eigenbelang ging, in die chaotische verwarring geen uitkomst zagen [1]). Dat zelfs hoogstaande mannen als Peter d'Ailly en Gerson, het van huis uit monarchisch samenstel der Kerk vergetende, om een algemeen Concilie, dat boven den paus zou staan, riepen als het éénige redmiddel. Dat iemand als onze Geert Groote zich voor geen der beide om den Stoel van Petrus twistende pausen met zekerheid dorst uit te spreken [2]). Ook toen hem door den aartsdiaken van Brabant en Parijschen cantor uitdrukkelijk om advies werd gevraagd, hield Groote zich eenvoudig aan een dogmatisch betoog over de éénheid der Kerk en besloot hij met de verzuchting: „dat de twee pausen en alle kardinalen in den hemel *Gloria in excelsis* mochten zingen, terwijl een andere ware Eliakim vrede en eendracht brenge op aarde. Als zij maar niet behoorden tot het adderengebroedsel [3])! Want dit is het uur en de macht der duisternis. Liberet nos Deus a malo. Amen [4])."

---

1) „Est enim negotium valde periculosum, scrupulosum et etiam odiosum", partij te kiezen voor den eenen of den anderen paus, zoo betoogde Jean du Fayt, de beroemde Vlaamsche Benedictijn en hoogleeraar te Parijs, toen hij voor graaf Lodewijk van Vlaanderen over deze netelige vraag openlijk advies uitbrengen moest. Terwijl hij schijnt over te hellen naar Urbanus VI, durft hij zich echter niet beslist uitspreken. Vgl. zijn merkwaardigen „sermo", toegelicht door prof. Paul Frédéricq in *Bulletin de la classe des lettres de l'académie royale de Belgique* (1903) nº. 9—10, p. 691 en 709 v.v.

2) G. Delprat, *De broederschap van G. Groote* (2e uitg.) blz. 25.

3) Vgl. Matth. III : 7 en XII : 34.

4) Hs. 15e eeuw Bibl. Vat. lat. nº. 4927, f. 137—143 „Epistola

Hoe was nu destijds, bij die hopelooze verwarring en ontwrichting zoowel der kerkelijke als der maatschappelijke voegen, de toestand in ons vaderland? M. a. w. in het bisdom Utrecht, door welks grenzen verreweg het grootste gedeelte daarvan wordt gedekt. Want de twee zuidelijke provincies, die grootendeels tot Luik behoorden, zijn hier niet direct in het oog gevat, maar zullen slechts ter sprake komen in verband met den loop der gebeurtenissen in het aangrenzende bisdom van St. Lambertus.

Op de bovengestelde vraag een nauwkeuriger en volledige antwoord te geven dan waartoe onze geschiedvorsching tot heden in staat was, ziedaar het doel van deze bijdrage, die haar gegevens voornamelijk ontleent aan het Vaticaansche archief. Niet alsof deze bijdrage het onderwerp zou willen uitputten. Daarvoor zou volledige kennis noodig zijn niet alleen omtrent de macht, die Clemens VII door zijn ambtelijke maatregelen gepoogd heeft op het bisdom Utrecht uit te oefenen, maar tevens omtrent den invloed, dien hij daar *feitelijk* uitgeoefend heeft. Voor het laatste zal ons wel altijd de volledige kennis blijven ontbreken. Wie zou thans nog met nauwkeurigheid kunnen nagaan, hoe over 't algemeen de stemming bij geestelijkheid en volk was ten opzichte van elk der beide pausen? Wij kennen slechts de groote gebeurtenissen uit dien verwarden tijd, zooals de kronieken ze beschreven, en moeten ons verder tevreden stellen met den neerslag der gebeurtenissen, zooals hij in schaarsch nog aanwezige officieele bescheiden overgebleven is.

---

de scismate magistri Gherardi Groet, dyaconi venerabilis diocesis Trajectensis". — Bij Moll, *Kerkgeschiedenis* II. blz. 163, noot 1, wordt voor dezen brief verwezen naar een Hs. te Weenen, waarover eenig bericht bij Dodt *Archief* I, 2 blz. 95.

De pauselijke registers in het Vaticaan zouden hier de meeste gegevens kunnen verschaffen, doch moeten dan volledig worden geraadpleegd. Tal van bijzonderheden zouden ze kunnen opleveren omtrent de draagwijdte van den invloed, dien elk der beide pausen, te Rome en te Avignon, op godsdienstig en maatschappelijk gebied ten onzent feitelijk heeft uitgeoefend. Maar een zeer tijdroovend onderzoek, zooals ik voor het juist tot de Avignoneesche scheuring loopend *Bullarium Trajectense* verrichtte, is dan noodig. Tot nog toe viel hieraan niet te denken. Alleen de Registers van Clemens VII († 16 September 1394), den eerste, die als tegenpaus in Avignon optrad, tellen 88 deelen in folio, terwijl de aan hem gerichte Supplieken niet minder dan 33 van zulke deelen bevatten [1]). En bovendien nog de steeds aangroeiende serie van Registers en Supplieken zijner opvolgers tot 1417, met die van de in Rome verblijf houdende, gelijktijdige pausen als noodzakelijken tegenhanger! Zulk een „mare magnum" te doorworstelen, zou jarenlangen arbeid vereischen en waarschijnlijk niet eens volop de moeite loonen.

Nochtans meen ik, met behulp van het nu reeds beschikbare materiaal, scherp en volledig genoeg de hoofdlijnen der gebeurtenissen te kunnen weergeven, die in ons vaderland op het groote Westersche schisma betrekking hebben. „Definitieve geschiedenis is (immers) niet bereikbaar," heeft nog onlangs prof. Bussemaker verklaard [2]). Maar wij kunnen telkens hier en daar eenig nieuw licht ontsteken, altoos in de hoop, dat een volgend onderzoek nieuwe aanvulling en verbetering brengen zal.

Zoo in het onderhavig geval.

---

1) Vgl. G. Palmieri, ***Manuductio*** (Rome 1884) p. 107—109.

2) *Over de waardeering der feiten* enz. (Groningen 1905) blz. 28.

Tot dusverre stellen onze geschiedschrijvers, op grond der kronieken, het voor, alsof er in ons vaderland aanvankelijk volstrekt geen weifeling heeft bestaan, dat Urbanus VI, en niet zijn mededinger Clemens VII, als de ware paus moest gelden. Toch is de werkelijkheid anders.

Nadat Clemens VII te Fondi gekozen werd, 20 September 1378, hebben de twee aanzienlijkste machthebbers in ons land zoodra mogelijk tot hem zich gewend om allerlei gunstbewijzen, en hebben zij dus hem voor den wettigen paus aangezien. Voor hertog Albrecht van Beieren, destijds nog ruwaard van Holland en Zeeland en waarnemend heer van Friesland, weten wij zulks uit een door hem bij Clemens VII ingediend verzoekschrift, waarop 21 November 1378 gunstig werd beschikt [1]). Wanneer men nu berekent, dat er slechts een tijdruimte van twee maanden ligt tusschen de verkiezing van Clemens VII, die eerst na een paar weken in Den Haag kon bekend zijn, en tusschen de inwilliging van dezen „rotulus", voor welks opmaking in de grafelijke kanselarij, verzending naar Italië en behandeling in de pauselijke Curie toch ook meerdere weken zijn noodig geweest, dan is het wel niet te betwijfelen, dat hertog Albrecht en zijn naaste omgang in den aanvang geen oogenblik hebben geaarzeld, om Clemens VII als den wettigen paus te erkennen, en dat zij de mare van diens verheffing met volle vertrouwen

---

1) Clementis VII antipapae Reg. Supplic. Vol. 46 (aan het einde). Deze „rotulus" beslaat 7½ blz. in fol. en vraagt allerlei gunstbewijzen voor hertog Albrecht, zijn talrijk huis- en hofgezin, verschillende geestelijken, bedehuizen enz. in Holland en Zeeland. Het merkwaardige stuk zal binnen niet langen tijd worden uitgegeven door Jhr. Mr. Th. van Riemsdijk in zijne monographie over de grafelijke Hofkapel, waar de persoonlijke en locale bijzonderheden van dezen „rotulus" beter thuis behooren dan hier.

hebben begroet. Voor hen moet dus Urbanus VI, die ruim vijf maanden te voren tot paus geproclameerd en als zoodanig reeds algemeen erkend was [1]), hebben opgehouden, die waardigheid rechtens te bezitten.

Niet onwaarschijnlijk heeft Albrecht aldus gehandeld onder Franschen invloed, waaraan hij door zijn hof te Valenciennes zoo gemakkelijk blootstond. Om den nieuwen paus vrijgevig te stemmen, zal hij, terstond na bericht te hebben gekregen van hetgeen in Fondi was geschied, daarheen een of meer vertegenwoordigers gezonden hebben, die natuurlijk op zulk een gunstig oogenblik een uiterst gewillig oor zouden vinden. Zoo het al geen deputatie is geweest, die namens Albrecht den nieuwen paus huldigen en „de opgaande zon aanbidden" moest, dan toch zeker eenige zaakgelastigden (procuratores), die „het ijzer hadden te smeden, terwijl het nog heet was."

Ruim zes jaren daarna zien wij hertog Albrecht andermaal in betrekking met den tegenpaus te Avignon; maar ook dan niet zoozeer uit eigen overtuiging en beweging als onder den invloed der Fransche weerpartij, die ten nauwste bij deze zaak betrokken was. Twee zijner kinderen, Willem van Henegouwen en Margaretha, zouden een kruishuwelijk aangaan met Margaretha en graaf Jan van Nevers, kinderen van Philips van Bourgondië. Maar het kanonieke beletsel van bloed- en aanverwantschap stond in den weg. Na ingediend verzoek, gaf Clemens VII 8 Februari 1385 voor beide jeugdige paren dispensatie, en wijl men de echtverbintenis scheen te willen bespoedigen, vergunde hij bovendien, dat zij nog in den naastbijzijnden Vastentijd, uitgezonderd alleen de Goede Week, zou mogen plaats hebben [2]).

---

1) Zie boven blz. 2.
2) Reg. Avenionensia Vol. 296 f. 59—59v.

Niet zulk een bestendigen aanhanger van den Avignoneeschen paus toonde zich Arnold van Hoorn, de toenmalige bisschop van Utrecht. Maar ook hij moet aanvankelijk tot diens partij zijn overgegaan, ofschoon hij kort daarop een beslist voorstander werd van Urbanus VI.

Slechts weinige dagen nadat Albrecht zijn „rotulus" van verzoekschriften bij Clemens VII ingewilligd kreeg, nl. op 27 November 1378, verwierf Arnold van Hoorn bij denzelfden paus een soortgelijke gunst. Zij bestond grootendeels in de verleening eener reeks kerkelijke beneficie's voor de naaste gunstelingen en vertrouwelingen van den Utrechtschen bisschop [1]). Wij leeren daaruit tevens hunne personen kennen. Het zijn na Philips van Leiden, den als zoodanig reeds afgetreden vicaris-generaal, de Domkanunnik Hendrik Scriver, die hem in dit gewichtig ambt opvolgde; Mr. Hendrik Crijt, 's bisschops geheimschrijver; Jacob van Everdingen, zijn notaris; Jan van Wiert, zijn aalmoezenier; Gerrit van Bronkhorst en Albert van Renen, zijn kapelaans; Jacob Mottoen van Gennep en Jan Rijke, zijn kamerdienaars; Jan Roemaer, Leo van Bysingen en Jan Hamer, zijn klerken. Nog een paar andere geestelijken, wier betrekking tot den bisschop niet wordt vermeld, komen in den „rotulus" voor. En Arnold van Hoorn zou geen middeleeuwsche bisschop zijn geweest, als hij bij deze gunstbedeeling zijn eigen bloedverwanten geheel vergeten had: daarom krijgen zijn neef Jan van Renesse en zijn bloedverwant Willem van Hoorn ook ieder wat meê van de surprise's, welke de nieuwe paus als een andere Sint Nicolaas, op verzoek van den Utrechtschen kerkvoogd, vrijgevig onder diens beschermelingen ronddeelt.

---

1) Bijlage I.

Een ander gunstbewijs, dat Arnold van Hoorn 9 Maart 1379 van den tegenpaus verkreeg [1]), nl. de volmacht, om vrij over zijne door kerkelijke beneficie's verkregen goederen bij testament te kunnen beschikken [2]), levert wegens den datum eigenaardige moeilijkheden op. Immers, toen was hij reeds openlijk tot de partij van Urbanus VI overgegaan en had hij zich, althans voor de pauselijke Curie, losgemaakt van het bisdom Utrecht. Waarschijnlijk is echter zijn aanvraag om deze faculteit van vroegeren datum, misschien wel tegelijk met den „rotulus" bij de Curie ingediend, maar bleef zij daar eenigen tijd onbeantwoord liggen, totdat eerst 9 Maart 1379, toen Arnold van Hoorn zich reeds van de Clementijnsche partij had afgewend, er gunstig op werd beschikt. Paus Clemens zou heel wat anders dan speciale gunsten aan bisschop Arnold toegestuurd hebben, indien hij op dat oogenblik had geweten, dat deze hem ontrouw geworden was.

Hoe deze plotselinge zwenking bij den Utrechtschen kerkvoogd te verklaren? De afdoende verklaring is te zoeken in het bisdom Luik.

Daar was 1 Juli 1378 Arnold's voorganger in het Sticht, bisschop Jan van Arkel, gestorven en de zetel dus vacant. Vijf dagen later koos het Luiksche kapittel Eustachius Persand de Rochefort tot bisschop. Hij verwierf onmiddellijk de bevestiging van zijn aartsbisschop, en de regalia van keizer Karel IV. Als naar gewoonte werd terstond ook een deputatie naar den paus afgevaardigd, om diens bevestiging der keuze te verkrijgen. Maar deze deputatie kwam, onwillekeurig, terecht..... aan een verkeerd adres.

---

1) Reg. Aven. Vol. 215 f. 60.

2) Zie over den aard en de strekking van deze vergunning *Bullarium Trajectense.* Introd. p. XLIX.

Want onderweg hoorde zij, dat Clemens VII te Fondi tot paus uitgeroepen was, en tot hem werd ze door eenige te Avignon wonende kardinalen als tot den waren rechthebbende verwezen [1]). Te goeder trouw begaf de deputatie zich naar Fondi, waar Clemens VII natuurlijk allerminzaamst de Luiksche heeren ontving en — ware het alleen om hen gunstig voor zich te stemmen — ijlings de gevraagde confirmatie van den nieuwen elect verleende [2]). Indien niet een Luiksche kroniekschrijver, nagenoeg een tijdgenoot, de uit Breda geboortige Radulphus de Rivo, deken van Tongeren, dit merkwaardig geval met volle zekerheid mededeelde [3]), zouden wij het nauwelijks geloofbaar achten. Maar het teekent opeens den verwarden toestand, waarin het schisma de Kerk had gebracht.

Niet zoodra vernam paus Urbanus te Rome, dat zijn tegenstander te Fondi den gekozene of postulaat des kapittels, Eustachius de Rochefort, als bisschop van Luik had bevestigd, of dit alleen reeds scheen hem reden genoeg, om de zaak ongedaan te maken. Een voordeelige kans bood hem de aanwezigheid te Rome van den Utrechtschen bisschop Arnold van Hoorn, die misschien wel met het oog op den vacanten zetel van Luik naar de pauselijke Curie was getogen. Had de pas overleden Jan van Arkel ook

---

1) Over de weifeling van Eustachius en zijne deputatie, tot wien als rechtmatigen paus men na het uitbreken der tweespalt zich wenden moest, zijn curieuze bijzonderheden medegedeeld door M. Freiherr von Droste: „Die Diözese Lüttich zu Beginn des groszen Schismas," in de *Festgabe..... Heinrich Finke gewidmet* (Münster i. W. 1904) S. 519 f. f.

2) Zijn benoeming door Clemens VII dateert van 8 November 1378 (Reg. Aven. Clementis VII. Vol. 15 f. 406).

3) Bij J. Chapeaville, *Gesta pontificum Leodiensium* (Leodii 1616). Tom III p. 39 v.v. — Diens verhaal wordt door de bijzonderheden bij Von Droste t. a. p. volop bevestigd.

niet promotie gemaakt naar het veel rijker en aanzienlijker bisdom Luik [1])? En had deze, toen hij zich in den Utrechtschen Dom liet begraven [2]), aan Arnold niet als 't ware een stillen wenk gegeven, om zijn voorbeeld te volgen? En was het roemruchte geslacht van Horne [3]) niet invloedrijk genoeg, om voor een der zijnen aanspraken te doen gelden op den Luikschen bisschopszetel, waaronder het vanouds ressorteerde, zooveel te meer, nu Arnold van Hoorn reeds den mijter in het naburige Utrecht droeg? Wat Jan van Arkel had gekund, zou toch voor een van Horne niet onbereikbaar zijn.

Arnold deed derhalve een ernstige poging, om den staf van Luik te winnen, niettegenstaande het kapittel reeds een ander gekozen had. Er zal in het kapittel misschien wel een minderheid voor hem geweest zijn [4]). Ook kunnen familie-invloeden hem tot dien stap hebben bewogen. En eindelijk, nu de deputatie ten gunste van Eustachius Rochefort bij Clemens VII was aangeland, werd de kans, om in troebel water te visschen, dubbel zoo groot.

In November 1378 moet Arnold van Hoorne zich te Rome hebben bevonden en omstreeks de helft dezer maand zijn overplaatsing naar Luik van paus Urbanus hebben losgekregen. Terwijl dus zijn procuratoren te Fondi namens hem gunsten verzochten bij Clemens VII, solliciteerde hij persoonlijk bij den

---

1) Vgl. *Bullarium Traj.* Introd. p. XXXV.

2) Moll, *Kerkgeschiedenis* II. II blz. 151.

3) Zie fr. Aurelius Pompen, *Jacob de Eerste, graaf van Horne* (1904) blz. 9 v.v.

4) F. Kummer, *Die Bischofswahlen in Deutschland zur Zeit des grossen Schismas* (Jena 1892) zegt p. 25, dat Eustachius eenstemmig werd gekozen; het bericht van Radulphus de Rivo, dat de verkiezing geschiedde „concordibus canonicorum sententiis" (Chapeaville III p. 40) schijnt deze meening te staven

anderen paus. „Niemand kan twee heeren dienen," schijnt voor hem niet te hebben gegolden. Te vergeefs poogde een invloedrijke kardinaal der Avignoneesche partij, door middel van een dringenden maanbrief [1]), Arnold te weerhouden van diens sollicitatie naar den zetel van Luik; zoo hij daarvan wilde afzien, werden hem zelfs hoogere waardigheden voorgespiegeld: „poteritis ad majora annuente Domino promoveri".... De Utrechtsche kerkvoogd ging niet meer terug op den eenmaal ingeslagen weg, die hem tot een begeerenswaarde promotie zou brengen.

Ondanks ernstige nasporingen liet zich de benoemingsbrief van Arnold voor Luik tot dusverre niet terugvinden. De juiste datum zijner aanstelling ontbreekt ook bij Eubel [2]), en evenmin kennen wij thans de formeele rechtsgronden, waarop in de pauselijke bulle Arnold's overplaatsing naar Luik gebaseerd is. Maar uit hetgeen Radulphus de Rivo verhaalt weten wij voldoende, dat het niet de keuze der Luiksche kapittelheeren kan geweest zijn, welke den paus mede tot dezen maatregel zal hebben bewogen. Want hoewel oudere geschiedschrijvers [3]) ons het tegendeel verzekeren, niet Arnold van Hoorn, maar Eustachius de Rochefort was in Luik de candidaat des kapittels.

Voor laatstgenoemde begon het nu hachelijk te worden. Vooral toen hij onmin kreeg met zijn als momboir aangestelden broeder Walter en daarom een verbond aanging met den hertog van Brabant, den

---

1) Deze interessante brief is naar Hs. Helmsted 277 der hertogelijke Bibliotheek te Wolfenbüttel afgedrukt bij Von Droste t. a. p. 533.

2) *Hierarchia catholica medii aevi* (Munster 1898) I. p. 314.

3) *Chron. de Trajecto*, A. Matthaeus, *Analecta* V. 383. — Heda p. 258 — *Appendix ad Chronicon I Bekae* p. 125. — Vermeerderde Beka, Matthaeus, *Analecta* III. 277.

aartsbisschop van Keulen en den hertog van Gulik, die hierin gereede aanleiding vonden om tegen de Luikenaars vijandelijk op te treden. Dezen, verbitterd over het eigenmachtig heulen van den elect met terecht gewantrouwde buren, zagen nu met blijdschap uit naar Arnold van Hoorn, wien overal de kansen meeliepen en die thans de onverwachte rol kon aannemen van redder des vaderlands. Hij deed kort vóór Kerstmis 1378, waarschijnlijk op de terugreis van Rome, zijn plechtigen intocht te Luik, vergezeld door zijn broeder Lodewijk en een luisterrijken stoet van edelen: „a clero, magistratu et populo magno applausu recipitur" [1]).

Maar niet als bisschop liet hij zich vooralsnog inhuldigen. Scheen het wel raadzaam, nu reeds het zekere bisdom Utrecht onvoorwaardelijk prijs te geven voor het onzekere en woelige Luik? Kon zijne benoeming door Urbanus VI, die nog altoos in den omtrek lang niet algemeen erkend werd, wel genoegzamen waarborg opleveren? Zou de partij van Eustachius zich niet wederkeerig beroepen op diens verkiezing door het kapittel en aanstelling door Clemens VII? De behoedzame Arnold liet zich daarom voorloopig alleen nog maar als momboir van Luik inhalen, stelde in die kwaliteit zijn broer Lodewijk als plaatsvervanger aan en keerde zelf naar Utrecht terug, om er zijn zaken te regelen en rustig af te wachten, totdat de toestand in Luik minder twijfelachtig zou geworden zijn.

Deze voorstelling van Arnold's gedrag, die wij aan den vertrouwbaren Radulphus de Rivo ontleenen [2]), is veel aannemelijker dan hetgeen dienaangaande door Utreehtsche auteurs wordt verhaald. Zij doen

1) Chapeaville t. a. p. 40.
2) Ook aangenomen door Valois t. a. p. 273—276.

het namelijk zoo voorkomen — en de schijn, die gretig door Arnold's tegenstanders zal geëxploiteerd zijn, is daarbij op hunne hand — alsof de nieuwbenoemde bisschop van Luik plan had, om met dit bisdom ook dat van Utrecht onder zich te houden [1]). Maar zulk een vereeniging van twee bisdommen kwam destijds nog niet voor; dit misbruik heeft eerst naderhand, vooral in de 15e en 16e eeuw, ingang verworven. Meer aannemelijk is de bewering van andere auteurs, die zeggen, dat Arnold eerst nog gedurende een jaar de inkomsten van het bisdom Utrecht wilde genieten [2]) en daarom weigerde, terstond naar Luik over te gaan. Maar zoude hij, om die van Utrecht te trekken, de veel aanzienlijker inkomsten van het bisdom Luik hebben prijs gegeven? Neen, zooals Moll reeds opmerkte: „Arnold's gedrag laat zich genoeg verklaren uit den toenmaligen staat van het bisdom van Luik en uit de onzekerheid der kerkzaken bij den aanvang van het groote schisma" [3]). Mits er wordt bijgevoegd, dat hij, tot October 1379 te Utrecht blijvende, nog niet als bisschop van Luik was geïnstalleerd, maar zich hier uit voorzichtigheid enkel als momboir had doen erkennen. Allicht zal hij van Urbanus VI verlof hebben gekregen, om te Utrecht voorloopig te blijven, totdat de omstandigheden zouden veroorloven, met volle gerustheid van het bisdom Luik bezit te nemen.

---

1) *Chron. de Trajecto* t. a. p. 385: „cupiditate ductus ambiebat duos episcopatus possidere." — In denzelfden geest ongeveer *Appendix ad Chron. I Bekae* p. 126 en Verm. Beka t. a. p. 278.

2) Suffridus Petri p. 146: „ut ad minimum totius episcopatus proventum anno uno lucrifaceret." — Vgl. evenzoo Bockenberg, *Catalogus* (aangehaald *Batavia Sacra* I. 202). — Heda p. 259: „saltem voluit extorquere proventus omnes unius anni." — Roijaards, *Geschiedenis* enz. II. 49.

3) *Kerkgeschiedenis* II 1 blz. 161 noot.

Van deze (al of niet uitdrukkelijk toegestane) vrijheid is door Arnold tien maanden lang geprofiteerd. Op grond hiervan weigerde hij Utrecht te verlaten, zelfs nadat Floris van Wevelichoven zijn Munsterschen zetel reeds had ingeruimd voor een ander, wijl hij door Urbanus VI was aangewezen voor den zetel van St. Willebrord. De nieuwe bisschop, minder voorzichtig dan zijn voorganger Arnold, had zijn oude schoenen te Munster prijsgegeven, vóórdat hij volkomen zeker was, te Utrecht een paar nieuwe pasklaar te vinden.

Ook van Floris' overplaatsing naar Utrecht missen wij den officieelen pauselijken brief en kennen wij daarom niet den juisten datum. Maar hoogst waarschijnlijk viel zij samen met de benoeming van Arnold voor Luik, zoodat zij eveneens zal hebben plaats gehad omstreeks half November 1378 [1]). Tot Floris' opvolger in Munster werd door paus Urbanus benoemd Johannes Potho von Pothenstein, hofkapelaan van koning Wenzel. Deze schreef voor zijn gunsteling reeds op 1 Januari 1379 een aanbevelingsbrief naar Munster, om den nieuwbenoemden bisschop daar een goede ontvangst te verzekeren [2]). Wanneer hij bezit nam van zijn zetel, is niet gansch zeker. Misschien wel op 9 April 1379, van welken dag Eubel [3]) — wat stellig niet waar kan zijn — de benoeming dateert. Evenwel, met zekerheid weten wij, dat hij 30 April van hetzelfde jaar te Praag van koning Wenzel de regalia ontving [4]).

---

1) Tegen het einde van 1378 stelt haar Loegel, *Die Bischofswahlen zu Münster, Osnabrück, Paderborn* 1256—1389 (Paderborn 1883) S. 71 Anm. 2.

2) Vgl. J. Niesert, *Münstersche Urkundensammlung* (Coesfeld 1834) V 256.

3) *Hierarchia catholica* p. 362.

4) Vgl. J. Niesert, *Beiträge zu einem Münsterischen Urkundenbuche* (Münster 1823) I 29 n°. 13.

In elk geval werd sindsdien voor Floris van Wevelichoven de positie weinig benijdenswaard: hij kwam letterlijk tusschen twee stoelen, die van Munster en Utrecht, te zitten in de asch. Vruchteloos poogde hij, in laatstgenoemd bisdom, dat hem toch rechtens door Urbanus VI toegewezen was, zijn intrede te doen, wijl zijn voorganger Arnold daar voorloopig geen plaats wilde maken. Het scheelde maar weinig, of er zou in het Sticht een nieuwe burgerkrijg zijn ontbrand. De machtige heeren van Abcoude en Vianen schaarden zich om bisschop Arnold, die van Arkel en Ysselstein om Floris [1]). Alles scheen tot een openlijke uitbarsting der vijandelijkheden tusschen beide mededingers gereed, toen in den nazomer van 1379 een vredelievende oplossing zich aanbood.

Zij kwam vanzelf, als natuurlijke terugslag niet enkel van den loop der gebeurtenissen te Luik, maar ook van de algemeene politiek-kerkelijke verhouding in het Duitsche Rijk.

In het bisdom Luik had een heftige strijd gewoed vóór of tegen Eustachius, den beschermeling van paus Clemens. Met zijne bondgenooten was deze, aan 't hoofd eener talrijke legermacht, naar Maastricht getrokken. Hij joeg er de 24 oudermannen, die Arnold reeds als momboir hadden erkend, in ballingschap, en na de stad bemachtigd te hebben, verspreidden zijne krijgsbenden zich, brandstichtend en plunderend, over het Luiksche gebied [2]). Des te vijandiger werd nu tegen Eustachius de stemming der Luikenaars, die zich — al ware het enkel uit tegenweer — steeds vaster bij Urbanus VI en diens

---

1) Chron. de Trajecto p. 386—388.
2) Chapeaville t. a. p. 41.

candidaat Arnold aansloten [1]). Zelfs verklaarden zij Eustachius openlijk tot verrader, en zijne banieren werden verbrand [2]). De onvoorspoedige pretendent, die zichzelf bij de groote meerderheid zijner toekomstige onderdanen onmogelijk had gemaakt, werd ook door zijn bondgenooten in den steek gelaten: in Luik had hij voorgoed afgedaan. Hem bleef niets anders over dan een werk- en roemloos, zelfs onbemiddeld bestaan als bisschop „in partibus" aan het pauselijk hof van Avignon, waar hij tot 1391 kan worden nagegaan [3]).

Ofschoon te Luik reeds in het voorjaar 1379 wapenstilstand was gesloten, scheen het den uiterst voorzichtigen Arnold nog altoos niet geraden, zijn zekere positie in Utrecht voor een minder veilige aldaar te verwisselen. Maar de algemeene politiek in het Duitsche Rijk nam nu ook een zoodanigen loop, dat zachtjes aan zonder de minste risico de overgang kon gedaan worden.

Nog beslister dan zijn vader, keizer Karel IV, die 29 November 1378 overleed, gedaan had [4]), koos de Roomsch-koning Wenzel openlijk partij voor Urbanus VI. Om diens erkenning als wettigen paus te bevorderen, ging hij 27 Februari 1379 o. a. met de aartsbisschoppen van Trier, Mainz en Keulen een plechtig verdrag aan [5]). Geheel West-Duitschland

---

1) Om dezen tijd zal de brief te plaatsen zijn, door het Luiksche Domkapittel gericht aan den hertog van Bourgondië en den graaf van Vlaanderen, om hen tot de partij van Urbanus over te halen (Vat. Bibl. Cod. lat. 4927 f. 50v.—51v., afschrift 15e eeuw).

2) *Magnum Chronicum Belgicum* ed. Pistorius (Francofurti 1607) p. 323. — Valois I. 273.

3) Valois II. p. 299.

4) Pastor, *Gesch. der Päpste* I. 137—138.

5) Zie J. Weizsäcker, *Deutsche Reichstagsakten unter König Wenzel* (München 1867) I. 232 f. f.

was daarmede voor de partij van Urbanus gewonnen. Eustachius de Rochefort, die zich aanvankelijk door den aartsbisschop Frederik van Keulen als metropolitaan had laten bevestigen, verloor nu diens krachtigen steun [1]). Ook van die zijde had Arnold, bij zijn eventueelen overgang naar Luik, derhalve geen tegenstand meer te duchten.

Dat hij niettemin bleef aarzelen om den beslissenden stap te doen, maar nog eenige maanden in Utrecht den kromstaf vasthield, is wel een teekenachtig bewijs voor zijne buitengewone omzichtigheid. Geen enkelen veiligheidsmaatregel achtte hij overbodig. Vooraf liet hij zich 1 September, door koning Wenzel, schriftelijk de regalia voor Luik verleenen. Hij sloot een definitieven vrede met Eustachius' bondgenooten, de hertogen van Brabant en Gulik. Daags na St. Severinus, 24 October [2]), deed hij eindelijk zijn plechtigen intocht in Luik, waar hij door het kapittel, de magistraten en het volk werd gehuldigd [3]). De zetel te Utrecht kwam nu vrij. Niets belette Floris van Wevelichoven om er bezit van te nemen. Veertien dagen later, 7 November, deed hij eveneens zijn plechtige intreê [4]).

Met de inhuldiging van Arnold te Luik, was dit bisdom onherroepelijk voor Clemens VII verloren [5]). Wat evenwel geenszins uitsluit, dat deze nog herhaalde pogingen deed om het verloren terrein te herwinnen. Daarvoor was Luik, wegens zijn aanzienlijke macht en ook wegens zijn geographische ligging, een te begeerlijke prooi. Daarvoor zou ook

---

1) Von Droste t. a. p. 520 en 526.
2) Niet op 12 Juni, zooals Suffridus Petri p. 146 zegt.
3) De Chapeaville p. 43.
4) Matthaeus, *Analecta* V. p. 385; *Magnum Chron. Belg.* p. 324.
5) Valois I. 276.

Eustachius de Rochefort, terwijl hij aan het pauselijk hof van Avignon kwijnde als teleurgesteld pretendent, zijn gansche ambitie hebben moeten prijsgeven. Nòch het eene, nòch het andere is denkbaar. Verwondering kan het daarom allerminst baren, dat wij lezen van hardnekkige pogingen der Clementijnen om het bisdom Luik wederom aan de tegenpartij afhandig te maken.

Over de processen, die te Avignon werden gevoerd tegen Arnold van Hoorn, en te gelijk met hem tegen de bisschoppen van Utrecht en Munster, alsmede over de tegen dezen als aanhangers van Urbanus geslingerde banvonnissen spreken wij later. Bepalen wij ons op het oogenblik tot Luik alleen.

Daar had nog in 1382 eene samenzwering plaats van Clementijnen, die bisschop Arnold van diens zetel verdringen wilden, om er Eustachius op te brengen. Uit Avignon was een zekere kanunnik van St. Bartholomeus te Luik, genaamd Jan van Sprymont, teruggekomen, die met listige en leugenachtige voorstellingen vele Luikenaars tot de partij van Clemens had weten over te halen. Maar bijtijds werd de samenzwering ontdekt en in de wieg gesmoord [1]).

Toen het noch door kanonieke processen noch door politieke intriges wilde gelukken, de positie van Arnold te Luik te ondermijnen, werd een ander middel, van zuiver-godsdienstigen aard, tegen hem beproefd: men trachtte hem bij het gewone volk voor te stellen als een afvallige en als iemand van kettersche neigingen, die niet langer op den zetel van St. Lambertus mocht worden geduld. Te dien einde zond Clemens VII een 27 Januari 1384 gedagteekend

---

1) De Chapeaville p. 49—50.

schrijven aan den Minderbroeder Rumold van Mechelen, die werd gemachtigd, om in de provincie Rheims en het bisdom Luik tegen Urbanus VI en diens aanhangers te prediken en aan zijn aandachtige toehoorders, alsof het een kruisprediking tegen de Turken gold, aflaten te verleenen [1]).

Maar deze poging schijnt even weinig te hebben gebaat als de vorige. Arnold van Hoorn was niet meer van den Luikschen zetel af te krijgen. Bij zijn geestelijkheid en volk zal hij nog hooger in aanzien geraakt zijn, toen hem (in het consistorie van 14 December 1384) door Urbanus VI de kardinaalshoed werd aangeboden, doch waarschijnlijk onder voorwaarde, dat de nieuwgepurperde zijn bisdom verlaten en zich aan de pauselijke Curie vestigen zou. Onder dankbetuiging sloeg Arnold deze onderscheiding af [2]), wat zijn prestige bij de Luikenaars en hun sympathie voor hun zoo trouwen bisschop natuurlijk slechts kon versterken.

Tot aan zijn dood, 8 Maart 1389, bleef Arnold ongestoord en met vaste hand zijn bisdom besturen. Al ontbrak het toen, bij het vervullen der vacature, geenszins aan ernstige moeilijkheden, voor Eustachius of voor welken anderen partijganger van Clemens ook was elke serieuze kans nu verkeken: naar Avignon werd zelfs niet uitgezien. De paus van Rome — als zoodanig was intusschen Bonifacius IX den op 15 October 1389 overleden, door niemand be-

---

1) Reg. Vat. Vol. 295 f. 31v.—32.

2) Vgl. „Relatio status" van Jac. de la Torre in *Archief-aartsbisdom Utrecht* X. blz. 131. — Ciaconi, *Vitae et res gestae Pontificum Rom. et S. R. E. Cardinalium* (Romae 1677) II. p. 655 zegt van Arnold's verheffing tot kardinaal: „Dum in patria licet non quiete viveret Arnoldus Urbani sectator, ab Urbano presbyteris Cardinalibus absens adscriptus est; verum ille, Pontifici gratias agens, beneficium remisit."

treurden Urbanus VI opgevolgd — en hij alleen had bij de bisschopskeuze van het Luiksche kapittel het bevestigende en beslissende woord te spreken [1]).

Wij kunnen hiermede van de locale gebeurtenissen te Luik, als voortaan niet zoo nauw met die in ons vaderland samenhangende, afscheid nemen en keeren nu andermaal tot Utrecht terug.

Floris van Wevelichoven kreeg, ook nadat hij eindelijk met veel moeite van den Utrechtschen zetel had bezit genomen, spoedig met ernstige moeilijkheden te doen. Wat tot dusverre in de geschiedenis van het bisdom Utrecht nog niet voorgekomen was, gebeurde nu: een tegenbisschop werd geproclameerd, die formeel en openlijk de wettigheid van Floris' gezag betwistte. Drie weken nadat Floris zijn plechtigen intocht te Utrecht gedaan had, nl. 28 November 1379, benoemde Clemens VII den jeugdigen Reinoud van Vianen tot bisschop [2]). In de pauselijke bulle van aanstelling heet de Utrechtsche zetel vacant te zijn geworden, omdat Arnold eigenmachtig naar Luik was overgegaan en dientengevolge ook van zijn rechtmatig bisdom vervallen moest worden verklaard. Met de verplaatsing van Floris naar Utrecht, als zijnde geschied op autoriteit van Urbanus, hield Clemens natuurlijk volstrekt geen rekening. Zelfs werd zij den benoemde als een zwaar vergrijp aangerekend, waarop eveneens de straf van afzetting volgen moest, zoodat Clemens ook den zetel van Munster als openstaande beschouwde en 20 Februari 1380 den Domproost Heydenricus de Wolf-Lüdinghausen tot Floris' opvolger aanwees [3]).

Of en in hoeverre Reinoud van Vianen zich ten

---

1) Vgl. Kummer t. a. p. 27—28.
2) Bijlage II.
3) Bijlage V.

onzent feitelijk het bisschoppelijk bestuur heeft aangematigd, is uit de bronnen niet op te maken. Alleen kennen wij een „rotulus" van verzoekschriften, door hem ingediend bij Clemens VII en door dezen 28 Januari 1380 ingewilligd [1]). Maar dit verzoek heeft met eigenlijke bestuurszaken weinig of niets uitstaande. Het betreft grootendeels de begeving van kerkelijke beneficie's, blijkbaar met de bedoeling, om daaruit Urbanisten te ontzetten en ze te verleenen aan partijgangers van den tegenpaus; bovendien worden er eenige persoonlijke gunsten voor Reinoud zelf in gevraagd.

Verder zien wij den jeugdigen elect door Clemens VII in den arm genomen, om van den nieuwbenoemden bisschop van Munster Heydenrich de nog voor diens aanstellingsbrieven verschuldigde gelden los te krijgen [2]). Ofschoon de benoemingsbul voor Heydenrich gedateerd is op 20 Februari 1380, schijnt deze nog tot October van hetzelfde jaar op de pauselijke kanselarij te zijn blijven liggen, en wel omdat niemand de gewone „servitia" — voor het bisdom Munster bedroegen zij 3000 goudgulden [3]) — wilde voldoen. Derhalve werd onzen Reinoud de opdracht gegeven, dat hij namens de Camera apostolica van Heydenrich een schuldbekentenis der achterstallige gelden in ontvangst zou nemen en eerst nà dezen voorzorgsmaatregel den Munsterschen elect diens brieven van aanstelling zou overhandigen. Als uitmaander van den tegenpaus — meer een post van vertrouwen dan wel een eereambt — zal Reinoud echter weinig succes ondervonden hebben. Want de reden, waarom Heydenrich zoolang draalde en aarzelde zijne benoe-

1) Bijlage IV.
2) Bijlage X.
3) Zie *Bullarium Trajectense* Introd. p. XXXV.

ming van den tegenpaus aan te nemen, lag juist in zijn weifelende houding ten opzichte van Avignon [1]). Wat bekommerde hij zich om pauselijke bullen, die in Munster toch niet zouden worden erkend! Reeds zag hij uit naar de gelegenheid, om met den aartsbisschop van Keulen, een beslist aanhanger van Urbanus en door dezen onlangs tot pauselijk legaat benoemd [2]), onderhandelingen aan te knoopen: weldra zal hij met pak en zak naar de sterkere tegenpartij overgaan.

Evenmin als in de Munstersche aangelegenheid, was Reinoud van Vianen in het bisdom Utrecht voorspoedig. Bij zijn eerzuchtig streven naar den mijter werd hij spoedig ontgoocheld. Wel had dit streven ernstiger van beteekenis en duurzamer kunnen zijn, indien de Clementijnsche partij ten onzent van overwegenden invloed ware geweest. Dan had bisschop Floris voor de tweede maal in het netelige geval kunnen geraken, dat hem nòch te Munster nòch te Utrecht plaats overbleef, en had hij als bisschop zonder diocees moeten rondzwerven. Maar gelukkig liep het anders.

De beweging, door de heeren van Vianen [3]) en hun aanhangers tegen Floris in 't leven geroepen, bleek welhaast een storm in een glas water. Zij vermochten hoogstens zich meester te maken van enkele bezittingen des bisschops in den omtrek van Utrecht, doch aan een aanslag op de kathedraalstad zelve, waar de bevolking zich aan Floris hield en een grondigen afkeer had van den schismatieken paus,

---

1) Zie Valois II p. 295: „La raison mentionnée de cette façon mysterieuse n'est autre probablement que la défection de Heidenrich".....

2) Op 26 Mei 1380; zie Lacomblet, *Ub.* III 745 n°. 850.

3) Dezen waren reeds in oppositie tegen Floris vóór diens inbezit-neming van den Utrechtschen zetel (vgl. boven blz. 20) en vreesden wellicht diens ongenade.

waagden zij zich niet. Bisschop Floris behoefde niet eens de sterke legermacht, waarmede hij weldra [1]) uit Overijssel naar Utrecht terugkeerde, tegen zijn vijanden in het veld te voeren. Want dezen, overtuigd van eigen onmacht, boden vrijwillig hun onderwerping aan, vóórdat een geduchte nederlaag hen ertoe zou noodzaken; de bisschop, van nature geneigd zijn overwonnen tegenstanders met zachte gematigdheid te bejegenen, nam de ter verzoening uitgestoken hand grootmoedig aan. In de kerk van Jutphaas had de verzoening plaats, waarbij de broeders van Vianen plechtig beloofden, alle gemeenschap met Avignon op te geven en nooit meer iets tegen paus Urbanus en bisschop Floris te zullen ondernemen [2]).

In Utrecht was dan, evenals in Luik, de vraag, wien als wettigen bisschop te erkennen, nu afgedaan en dus grootendeels het gevaar bezworen, dat de scheuring van Avignon ook op het inwendig bestuur dier twee bisdommen zou overslaan. In Munster, waar eveneens door partijgangers van Urbanus en van Clemens om den bisschopsstaf werd gestreden, kwamen beide mededingers het volgende jaar (1381) tot een accoord. Potho von Pothenstein, de gunsteling van paus Urbanus en koning Wenzel, toonde zich ter regeering uiterst ongeschikt: „Providus ex toto non fuit ille Potho", zegt een oude kroniek van hem [3]). Steeds invloedrijker werd de positie van zijn tegenstander, Domproost Heydenrich, wien door het volk de bescherming van het stift Munster

---

1) „Paulo post, exiguo elapso tempore", zegt het *Magnum Chronicum Belgicum* t. a. p. 324.

2) Vgl. *App. ad Chron. Bekae* p. 127; *Suffridi Petri App.* p. 149; Verm. Beka in Matthaeus' *Analecta* III. p. 289; Moll, *Kerkgeschiedenis* II. 1 blz. 165.

3) Chron. Monasteriense bij Matthaeus, *Analecta* V. 57.

was opgedragen en die zich weldra sterk genoeg voelde, om de hem van Clemens te beurt gevallen benoeming tot bisschop los te laten. Indien hij tot de tegenpartij overging, zou hij daar immers met open armen worden begroet! In zijn verdrag met aartsbisschop Frederik van Keulen, d.d. 14 Februari 1381, noemt Heydenrich zich dan ook niet bisschop of elect van Munster, doch eenvoudig Domproost: hij ignoreert dus totaal de bisschoppelijke aanstelling door Clemens. Maar deze afstand was slechts schijnbaar: „reculer pour mieux sauter". In hetzelfde verdrag komt hij met den aartsbisschop overeen, dat deze bij Urbanus zijn voorspreker zal zijn, om bisschop van Munster te worden [1]).

De goed berekende sprong faalde niet. Potho von Pothenstein deed, door nood gedrongen, afstand van het bisdom Munster en werd door Urbanus VI naar Schwerin overgeplaatst. Voor Heydenrich kwam nu de zetel vrij. Dank vooral aan de voorspraak van aartsbisschop Frederik, ontving hij 28 April 1381 van paus Urbanus zijn nieuwe, thans onbetwistbare aanstelling tot bisschop van Munster [2]).

De gebeurtenissen, volgende op de persoonsverwisseling van bisschoppen in elk der drie diocesen, loopen te Luik, Utrecht en Munster niet alleen parallel, maar hebben ook een oorzakelijk verband onderling. Daarom verdiende in de twee naburige bisdommen de gang van zaken niet minder onze bijzondere aandacht dan die ten onzent. Maar zelfs nadat in elk der drie bisdommen de personenstrijd

---

1) Lacomblet, *Niederrh. Urkundenbuch* (Düsseldorf 1853) III 749 n°. 856.

2) Eubel, *Hierarchia catholica* p. 362 en 572. De tijdsbepaling bij Kummer t. a. p. 38 is een jaar later, doch onjuist.

ten gunste der Urbanistische partij is beslist, zien wij de gebeurtenissen aldaar nog min of meer gemeenschappelijk verwikkeld.

Te Avignon werd namelijk een langdurig proces gevoerd, waarbij het geenszins ontbrak aan strenge dagvaardingen en bedreigingen, nòch aan zware vonnissen en daverende banbliksems, doch waarvan het werkelijke resultaat, wegens onvermogen om de opgelegde straffen tot uitvoering te brengen, zoo goed als nul gebleven is. Tot driemalen toe althans heeft — voor zoover uit de overgebleven documenten blijkt — Clemens VII getracht, in Luik, Utrecht en Munster het verloren terrein te herwinnen, door de Urbanistische bisschoppen onder bedwang te brengen zijner opperrechterlijke macht.

Eerst sommeerde hij Arnold van Hoorn, den hoofdschuldige, die het initiatief genomen had bij de opschuiving van Urbanistische bisschoppen in de drie diocesen, om 1 Juli 1380 voor de pauselijke rechtbank te Avignon te verschijnen en zich daar omtrent zijn „eigenmachtigen" overgang naar Luik te verantwoorden. Maar Arnold bleef rustig op zijn nu veilig bezetten Luikschen zetel en stoorde zich aan zulk een ijdele dagvaarding niet. Tevergeefs wachtte hem Clemens in het openbare Consistorie van 1 Juli. Voor den vorm liet hij den afwezigen beklaagde nogmaals door twee kardinalen aan de poort van het paleis citeeren. Toen niemand verscheen, om het voor den gedagvaarde op te nemen, werd diens hardnekkige schuld bewezen verondersteld, en nu daalde 's anderen daags, 2 Juli, het vonnis in volle gestrengheid neêr. Over Arnold werd niet alleen de excommunicatie uitgesproken; maar hij werd tevens van zijne geestelijke ambten en waardigheden vervallen verklaard: den onderhoorigen in Utrecht en Luik werd, op straffe van ban en interdict, alle gemeenschap met den

weerspannigen bisschop verboden; en nogmaals werd Arnold, met zijn aanhangers, tegen het volgende Consistorie op 15 October plechtig ter verantwoording geroepen. Dit alles staat, in de ellenlange breedvoerigheid van den middeleeuwschen gerechtsstijl, beschreven in de oorspronkelijke bulle van 13 Juli 1380, die het Vatikaansche archief bewaart [1]).

Bijna een jaar later, 11 Juli 1381, werd een gelijkluidende bulle uitgevaardigd tegen Potho von Pothenstein [2]), die nog altoos heet bisschop van Munster, ofschoon hij als zoodanig reeds afgetreden en naar Schwerin overgeplaatst was. Natuurlijk opnieuw met denzelfden negatieven uitslag.

Nu kon ook bisschop Floris van Wevelichoven, medeschuldige in de oogen van Clemens, niet langer buiten schot blijven bij de te Avignon gevoerde processen. Tegelijk met Arnold van Hoorn en Potho von Pothenstein werd hij gesommeerd, om 15 Januari 1383 in het openbaar Consistorie te verschijnen; met hem nog bovendien, als voornaamste aanhangers van Urbanus VI, de abt Gerard van Bondelo, de proost Dionysius van St. Maarten te Yperen en een zekere, in Vlaanderen destijds vertoevende geestelijke uit Salerno, genaamd Jacobus Dardani. Wederom sloegen de beklaagden hunne dagvaarding in den wind. Toen werd, bij bulle van 23 Januari 1383, door Clemens VII over hen gezamenlijk opnieuw het banvonnis geveld [3]).

Ruim twee jaren later zien wij den tegenpaus, bij wien zich allicht persoonlijke invloeden (als van den nog altoos aan het Avignoneesche hof verblijvenden

---

1) Bijlage IX.

2) Het origineel: „Dudum contra iniquitatis filium..... Dat. et act. Avinione, V Id. Julii, pontificatus nostri anno tercio", bevindt zich eveneens in het Vat. archief: *Bullarium generale ab Innocentio VI ad Martinum V* Tom. II n°. 67.

3) Bijlage XVII.

Eustachius de Rochefort) lieten gelden, een laatste poging aanwenden. Bij bulle van 10 Februari 1385 werden de bisschoppen van Luik, Utrecht en Munster (als zoodanig geldt nog altoos hardnekkig Potho von Pothenstein) en hunne Urbanistische aanhangers opnieuw gedagvaard op het a. s. Consistorie van 2 (?) Juni. Zekerheidshalve werd evenals de vorige malen bepaald, dat deze dagvaarding niet direct ter kennis der beklaagden behoefde te worden gebracht, maar dat hare publicatie aan de deuren van het pauselijk paleis te Avignon voldoende zou wezen. Wanneer ook dit uiterste blijk zijner lankmoedigheid geen gewillig oor vinden mocht, dan zou Clemens — zoo dreigde hij — eindelijk ertoe overgaan, om de wederspannige bisschoppen als ketters te veroordeelen [1]).

Wij weten niet, of die herhaalde sommatie's, bedreigingen en vonnissen inderdaad aan de betrokkenen ter oore zijn gekomen. In elk geval hebben zij er wel geen nacht minder rustig om geslapen: de stem van den tegenpaus bleef voor hen die eens roependen in de woestijn. Zoowel in Luik als in Utrecht en Munster had de partij van Clemens voor goed afgedaan en werd bijna algemeen het gezag van Urbanus, den roomschen paus, als onbetwistbaar wettig gehuldigd.

Met nadruk schreef ik evenwel: *bijna* algemeen. Want aan intriges en pogingen der Clementijnsche partij, om op het verloren terrein wederom vasten voet te krijgen of althans enkele posten te heroveren, ontbrak het ook in latere jaren niet. Er waren teveel particuliere belangen in het spel, die men niet zoo gemakkelijk prijsgaf. En middeleeuwsche veeten hadden gewoonlijk een taai leven. Het gedoofde vuur kon langen tijd smeulen onder de asch,

1) Bijlage XIX.

om telkens onverwacht, zoodra ergens de ruimte openkwam, met nieuwe kracht weer op te vlammen.

Gewillige brandstof was altoos ruim aanwezig in de onophoudelijke twisten en processen over de verleening van kerkelijke beneficie's. Dan hadden eer- en hebzuchtige klerken immers een schoone gelegenheid, om zich met behulp van pauselijke gunstbrieven in een of ander rijk beneficie in te dringen. En van zijn kant zou de paus van Avignon zich daarmede wel niet spaarzaam betoonen, al ware het alleen, om nieuwe aanhangers te winnen voor zijne partij.

Clemens VII had in ons vaderland, toen hij nog kardinaal was, zelf een of twee voordeelige beneficie's bezeten, nl. de samen-vereenigde kerken van 's Hertogenbosch en Orthen, die hij 25 November 1378 verleende aan zijn vertrouweling kardinaal Johannes de Croso [1]), bisschop van Palestrina [2]). Dit eerste gunstbewijs der pauselijke machtsvolkomenheid wordt spoedig door tal van andere in het Utrechtsche bisdom gevolgd. Met of zonder een invloedrijken beschermer aan het hof van Avignon, was het immers gemakkelijk voor ronddolende klerken, zich door den tegenpaus fluks te doen voorzien van een beneficie, dat hunne begeerlijkheid opwekte. Ofschoon nog lang niet volledig, hebben wij alleen reeds in de eerste vier pontificaatsjaren van Clemens de voorbeelden maar voor het grijpen.

Op verzoek van kardinaal Petrus de Vergne of de Vernhio [3]) werd 20 Februari 1379 diens secretaris Dirk Rijkensz., klerk van het bisdom Utrecht, begiftigd met een kanonikaat enz. in de St. Lebuinuskerk te Deventer, waaruit Herman Petermen als aanhanger

---

1) Zie Eubel, *Hierarchia* I p. 36.
2) Reg. Aven. Vol. 205 f. 13v.—14.
3) Zie Eubel, *Hierarchia* I p. 21.

van paus Urbanus moest worden ontzet [1]). Zonder eenige voorspraak wist Everardus de Fossa, uit Deventer, 14 Januari 1381 dezelfde gunst te verkrijgen en zich te dringen in de plaats van Bernard Hendriksz., wien niets anders kon worden ten laste gelegd dan Urbanistische gezindheid [2]). Niet minder onverbiddelijk werd Giselbert Koc van zijne Domproosdij te Utrecht vervallen verklaard; deze werd 27 Mei 1380 geschonken aan 's pausen huisgenoot of „familiaris" Hendrik van Bylant [3]). Evenzoo 28 April 1382 de proost van St. Maarten te Emmerik Jan Wilde, in wiens plaats wordt benoemd Gerard van Zijl; de Utrechtsche Domkanunnik Gijsbert van Walenborch, die als plaatsvervanger krijgt Gijsbert van Zijl; en de proost van Westfriesland Gijsbert Gruter van Renen, wien Godfried van Smalbroek moet verdringen [4]).

Werd aldus omgesprongen met aanzienlijke proosdijen en kanonikaten, niet minder willekeurig beschikte Clemens VII over parochiekerken in het bisdom Utrecht, die bescheidener aanspraken konden bevredigen. Zoo bijv. decreteerde hij 21 December 1381, dat de pastoor der halve Buurkerk te Utrecht, Frank van Leiden, als Urbanist aftreden moest, om plaats te maken voor Willem Zuermont van Amerongen [5]); niet anders 14 April 1382 omtrent de parochiekerk van Woudrichem, waar zijn secretaris Hendrik van Zande den pastoor Gerrit van Westrenen

---

1) Bijlage III.
2) Bijlage XI.
3) Bijlage VII. — In de lijst der Domproosten bij Hoynck van Papendrecht, *Analecta* (Hagae-Comitum 1743) III p. 153 komt wèl Gijsbert Kock, maar niet Hendrik van Bylant voor, wiens benoeming dus niet verwezenlijkt schijnt te zijn.
4) Bijlage XIV.
5) Bijlage XII.

moest verdringen [1]); niet anders 13 Juni 1382 over de parochiekerk van Almkerk, waar de klerk Andries Albertsz. van Gouda boven den wettigen pastoor Herman Buyc werd begunstigd [2]); niet anders 19 Juli 1382 over de parochiekerk van Alkmaar, die aan Hendrik Diepenveen(?) van Deventer werd ontnomen en verleend aan Johannes Moer [3]).

Deze voorbeelden zouden, na een volledig onderzoek der Vaticaansche en Avignoneesche Registers, allicht met veel andere kunnen vermeerderd worden. Maar reeds bewijzen genoeg, dat het onder de wereldgeestelijken in het bisdom Utrecht aan partijgangers van den tegenpaus niet ontbrak. Bijzonder schijnen voor hem te hebben geijverd de gebroeders (of neven?) Van Zijl. Gelijk we reeds zagen, werden twee hunner, nl. Gerard en Gijsbert, door Clemens VII met een rijk beneficie begiftigd; een derde, Willem van Zijl, die proost van Oudmunster heet, maar van deze proosdij wel nimmer bezit genomen zal hebben [4]), ontving 1 April 1382 van den tegenpaus verschillende privilege's: nl. om een draagbaar altaar te mogen hebben, om vóór het aanbreken van het daglicht de Mis te mogen opdragen of te doen opdragen, en om op plaatsen, die onder interdict liggen, godsdienstoefening te mogen houden [5]); ook werd hij, bij bulle van 21 Januari 1384, opgenomen onder de „familiares" van Clemens VII en met de gewone voorrechten dier gunstelingen-klasse begiftigd [6]).

Langs analogen weg zou men kunnen aannemen, dat de tegenpaus onder den regulieren clerus even-

1) Bijlage XIII.
2) Bijlage XV.
3) Bijlage XVI.
4) Vgl. Hoynck van Papendrecht, *Analecta* III p. 194.
5) Reg. Aven. Vol. 229, f. 142v.—143.
6) Reg. Aven. Vol. 238, f. 371—371v.

eens zijn besliste partijgangers telde. Wij hebben er eenige positieve bewijzen voor. Ze betreffen juist de drie voornaamste mannelijke abdijen der Benedictijnen-orde in ons land.

Een geprofeste monnik van Egmond, genaamd Frederik Naghel, verwierf 1 Januari 1379 van Clemens VII verlof, om zich naar eene universiteit buitenslands te begeven en tijdens zijn verblijf daar een passende geldelijke toelage uit de abdij te genieten [1]). Een geprofeste monnik van Oostbroek, genaamd Jacob Hombout, werd 8 Juni 1380 benoemd tot abt van St. Paulus te Utrecht, waar de vorige abt Johannes Eem pas gestorven was [2]). Ook kreeg hij 14 October 1380 de pauselijke machtiging, om zich door iederen katholieken bisschop de wijding te laten toedienen [3]). En deze Jacob Hombout schijnt nogal een trouwe aanhanger van Clemens VII te zijn geweest, daar hij 7 Maart 1382 aan de Camera apostolica te Avignon de gewone toezegging deed der wegens zijne benoeming verschuldigde „servitia" [4]).

Twee jaar later zien wij den tegenpaus zich mengen in het bestuur der abdij van Oostbroek. Dan gelast hij namelijk (9 Maart 1384) den bisschop van Kamerijk, te onderzoeken, of abt Herman [5]) inderdaad,

---

1) Reg. Aven. Vol. 215 f. 38v.—39.

2) Bijlage VIII.

3) Reg. Vatic. Vol. 226, f. 304.

4) Vatic. archief: Obligationes et Solutiones Vol. 43 f. 77. — Jacob Hombout komt echter niet voor in de lijst der abten van St. Paulus; maar Hoynck van Papendrecht, *Analecta* III p. 319 noemt op het jaar 1380 Henricus van Rijn, die als abt van St. Paulus nog optreedt in een oorkonde van 9 Juni 1386 (Cartul. v. Middelburg f. 7v.—8).

5) Hermannus dictus Capellaen heet hij in een oorkonde van 11 Augustus 1379 (Coll. A. Matthaeus in de Utr. Universiteitsbibliotheek Ms. nº. 1253 VII p. 549). Hij werd opgevolgd door Johannes van Wulven, volgens het „Formulare" van bisschop Fre-

zooals men had geklaagd, een aanhanger was van Urbanus VI, en hem in dit geval af te zetten of aan het hoofd van een ander Benedictijnen-klooster te plaatsen, maar niet dan na hem trouw gezworen te laten hebben jegens den paus van Avignon [1]).

In hoever sommige dezer lastgevingen en benoemingen van Clemens VII werkelijk effect hebben gehad, kunnen wij niet meer nagaan [2]). Doch met zekerheid mag worden verondersteld, dat zij tot veel getwist en geharrewar aanleiding hebben gegeven. Het kan daarom niet verwonderen, dat de partij van Urbanus VI tegenmaatregelen nam. Zoo weten wij, dat deze paus 15 April 1380 aan bisschop Floris lastgeving deed, om de openbare notarissen in het bisdom Utrecht, die weigerden in door hen opgemaakte oorkonden Urbanus' naam te vermelden, uit hunne kerkelijke beneficie's en ambten eenvoudig af te zetten en andere geschikte personen in hunne plaats aan te stellen. Van de aldus ontslagenen moest hij een verzegelde naamlijst opzenden naar de Curie [3]).

Doch met taaie volharding, een betere zaak waardig, schijnt de betrekkelijk zeer kleine minderheid, die zich ten onzent aan Clemens VII hield, diens partij voorgestaan te hebben. Den 5^{en} Mei 1391 zag Floris van Wevelichoven zich genoodzaakt, den ban uit te spreken over een geestelijke van zijn bisdom, Andries van Weyborch genaamd, die in de kerken en op straat de Clementijnsche leer had verkon-

---

derik van Blankenheim (Utr. Rijksarchief B. A. 82), maar komt nog in oorkonden van 2 December 1387 en 30 November 1395 voor als abt van Oostbroek (Coll. Booth C 25 f. 28 en f. 135v.—136).

1) Bijlage XVIII.

2) Van andere konden wij het nog constateeren; vgl. blz. 34 noot 3 en blz. 36 noot 4—5.

3) Bijlage VI.

digd [1]). Jarenlang heeft het dus geduurd, eer bisschop Floris de oppositie geheel meester was [2]).

Of heer Gijsbert van Vianen, toen hij in 1385 andermaal tegen Floris in verzet kwam en deswege het interdict op zijn land zag gelegd, daarbij onder den invloed der Clementijnsche partij handelde, is mogelijk, doch niet bewezen. Eene mededeeling bij Moll [3]) laat zulks doorschemeren. Maar uit de aangehaalde bron, die ook nog in 1392 een soortgelijk berichtje laat opduiken, blijkt van zulk een samenhang met schismatieke neigingen niets [4]).

De geldquaestie, die in het kerkelijk régime der latere middeleeuwen, niet het minst helaas aan de pauselijke Curie, zulk een overwegende rol speelde, liet zich natuurlijk ook ten onzent in deze verwikkelingen gelden.

Naaste aanleiding hiertoe gaven vooreerst de kwestierders der St. Antonius-abdij bij Vienne, die jaarlijks in ons land rondreisden om ter eere van hun populairen schutsheilige liefdegiften der geloovigen in te zamelen [5]). Een kloosterling dier abdij, Johannes Gael, door Clemens VII tot het houden der St. Antonius-collecte gemachtigd, trad als kwestierder in het bisdom Utrecht op. Nauwelijks had Urbanus VI dit vernomen, of hij gelastte bisschop Floris, bij schrijven van 2 Augustus 1388, dien bedelmonnik

---

1) Valois II p. 296 volgens Ms. lat. 1462 f. 158 der Nationale Bibliotheek te Parijs.

2) In Luik duurde nog tien jaar later de partijschap voor den tegenpaus voort, blijkens eene aanteekening in den Indice van J. Garampi op het Vaticaansch archief n°. 495 f. 548v.: „Pro episcopo Leodiensi facultas absolvendi a censuris fautores antipapae." — Reg. Lateranensia van Bonifacius IX annus XIV (= 1402—November 9— 1403) Vol. 9 f. 221 (dit Vol. ontbreekt thans).

3) *Kerkgeschiedenis.* II 1 blz. 165.

4) Verm. Beka bij Matthaeus, *Analecta* III p. 280 noot.

5) Zie over hen Moll, *Kerkgesch.* II 4 blz. 200—201.

met zijn aanhangers in voorloopige hechtenis te nemen en de voortzetting dier onrechtmatige kweste onder gestrenge straffen te verbieden [1]). Opdat evenwel het nog rechtmatig verschuldigde collecte-geld niet zou verloren gaan, vertrouwde hij tegelijkertijd de inzameling hiervan toe aan den proost van Roermond en den Domdeken van Utrecht. Zoolang het schisma voortduurde, moesten zij het achterstallige bedrag der Antonius-kweste aan de Camera apostolica overmaken, terwijl zij, om zich de medewerking van den bisschop en hoogen clerus te verzekeren, een derde gedeelte mochten besteden voor de restauratie van den Dom [2]).

Een andere aanleiding gaf de in 1383 door Urbanus VI tegen zijn mededinger afgekondigde kruistocht [3]). Weliswaar had deze oproeping betrekkelijk weinig gevolg; want alleen Engeland leende er gehoor aan en bracht schatten van geld op voor het beoogde doel [4]). Maar Urbanus week nu eenmaal niet gemakkelijk van den ingeslagen weg af. Einde 1388 zien wij hem opnieuw een poging aanwenden, om noordwestelijk Duitschland tot „een heiligen krijg" tegen den paus van Avignon te bewegen, waarbij de avontuurlijke hertog Willem I van Gelre zich sterk op den voorgrond schijnt te hebben geplaatst. Hij wist namelijk 25 November 1388 van Urbanus een zoogenaamden kruisvaardersaflaat te verkrijgen voor al degenen, die hem in zijn nog te ondernemen krijgstocht tegen Clemens VII met lijf en goed, òf met een van beide, zouden behulpzaam zijn. Van dezen aflaat was de opbrengst bestemd als subsidie voor hertog Willem's krijgsonderneming;

1) Bijlage XX.
2) Bijlage XXI.
3) Chapeaville III p. 56.
4) Lindner I. 90.

de afkondiging ervan werd opgedragen aan den aartsbisschop van Keulen en diens suffragaan-bisschoppen, die ook met de inzameling der kruisvaartgelden werden belast. Gedurende een vol jaar zou het mandaat van kracht zijn [1]). Wat er van deze aflaatprediking terechtgekomen is, en in hoeverre de opbrengst ervan werkelijk aan Willem van Gelre heeft gebaat, weten wij niet. Maar hoogst waarschijnlijk staat de gansche zaak in nauw verband met den oorlog, dien de jeugdige hertog omstreeks dezen tijd tegen Frankrijk voerde en waarin hij „geheel alleen het machtige fransche koninkrijk durfde trotseeren", zijn naam beroemd makend in gansch Europa [2]). Dat de oorlog tegen Frankrijk werd vereenzelvigd met een kruistocht tegen de Clementijnsche partij, blijkt inderdaad uit een gunstbrief van Urbanus' naasten opvolger, paus Bonifacius IX. Deze veroorloofde 17 November 1390 aan de stedelijke overheid van Roermond, ter wille van de veiligheid der stad een daarbuiten gelegen kapel van St. Catharina naar binnen over te brengen, wijl genoemde kapel, nog geen twee jaar terug, bij een aanval der (in één adem genoemde) Franschen en Clementijnen op Gelre's hertogdom zwaar geleden had [3]).

Nog een derde maal blijkt ten onzent de samenhang tusschen het schisma en geldzaken. De pauselijke collecteur en kapellaan, door Bonifacius IX in de provincie Rheims en de bisdommen Luik en Utrecht met de inzameling der aan de Camera apostolica verschuldigde gelden belast, een zekere mr. Gilius de Pomponi, was in handen der Clementijnen — schismastieken heeten ze kortweg — gevallen en werd

---

1) Bijlage XXII.
2) P. J. Blok, *Geschiedenis van het Ned. volk*, II. 223.
3) Bijlage XXIII.

door hen gevankelijk bewaard. De collecte stond nu vanzelf stil. Doch om haar weder op gang te brengen, stelde Bonifacius IX bij schrijven van 6 Februari 1391 een ander in de openstaande plaats, nl. zijn thesaurier bisschop Willem van Ancona, die nu den ganschen, oorspronkelijk aan Mr. Gilius opgedragen last volbrengen moest [1]).

Ziedaar het allerlaatste verschijnsel uit de geschiedenis der groote Westersche scheuring, dat op onze kerk- en landshistorie van invloed kan geweest zijn, althans voor zoover de bronnen ons leeren. Na 1391 vinden wij geen sporen meer van Clementijnsche troebelen in het bisdom Utrecht. Toen Floris van Wevelichoven overleed, 4 April 1393, kon hij zonder bezorgdheid voor eene herhaling der onlusten het moede hoofd neerleggen. Naar Avignon zou geen flauwe poging zelfs gaan, of vandaar uit worden aangewend, om zijn wettigen opvolger den zetel te betwisten. Zoodra de postulaat der meerderheid van de vijf kapittelen, Frederik van Blankenheim, door Bonifacius IX als bisschop van Utrecht was bevestigd, werd hij de algemeen erkende en gewilde man, ook voor de tot nog toe krachtig opponeerende minderheid, die weliswaar Rutger van Bronkhorst gekozen had, doch geen oogenblik eraan dacht, haren candidaat bij den tegenpaus aan te bevelen [2]).

Het bisdom Utrecht had zich geheel en al losgemaakt van de Clementijnsche partij en behoorde nu onvoorwaardelijk, hoelang de Westersche scheuring verder ook duren mocht, aan den paus van Rome.

G. B.

---

1) Bijlage XXIV.

2) Vgl. L. Schmedding, *De Regeering van Frederik van Blankenheim* (Leiden 1899) blz. 47—48.

BIJLAGEN.

I.

ROTULUS VAN VERZOEKEN, DOOR BISSCHOP ARNOLD VAN HOORN GERICHT TOT DEN TEGENPAUS CLEMENS VII EN DOOR DEZEN INGEWILLIGD.

1378, November 27, Fondi.

Rotulus episcopi Trajectensis.

Sanctissimo in Christo patri ac domino domino Clementi, digna Dei providentia Summo Pontifici, humilis vester ac devotus Arnoldus episcopus Trajectensis humilem recommendacionem ac devota pedum oscula beatorum.

Quia, Sanctissime Pater, Sedes apostolica petentibus se liberalem exhibere consuevit, precipue juxta merita et qualitatem personarum devote petentium, et persone infrascripte continui mei sunt commensales et domestici familiares, michi et ecclesie vestre Trajectensi seduli servitores in prosequendo utilia, colligendo aspersa et deperdita recuperando, et cotidianis laboribus in regimine ecclesie fatigantur indefesse, hinc est, quod eidem S. V. supplico humiliter et devote, quatinus ipsa eisdem gratiam facere specialem et providere dignetur, ut in spiritualibus proficientes et virtutum suarum meritis ex benignitate Sedis apostolice se gaudeant sublimatos.

In primis supplicat idem Arnoldus episcopus, quatenus sibi confessorem, qui eum a peccatis etiam in casibus, Sedi apostolice reservatis, absolvere valeat, concedere dignemini ut in forma.

Item ut in ecclesia cathedrali ac aliis ecclesiis collegiatis sue civitatis et diocesis auctoritate vestra apostolica conferre valeat, cum vacabunt, unam prebendam cum canonicatu et supplemento personis

ydoneis, etiam si dicte persone duo vel tria aut unum aliud beneficium obtineant ecclesiasticum, cum non obstantibus ut in forma.

Item dilecto consiliario suo magistro Philippo de Leyden [1]), decretorum doctori, canonico non prebendato ecclesie Trajectensis, de canonicatu sub exspectatione prebende, dignitatis, personatus vel officii simul aut successive, in ecclesia Leodiensi vacante vel vacaturo, etiam si dignitas ipsa electiva et curata in ipsa ecclesia extiterit, providere, non obstantibus, quod in ecclesiis de Condaco Cameracensis ac beate Marie Hagensis Trajectensis diocesis canonicatus et prebendas ac in Zerichee [2]) curam octave partis et in Leyden in ecclesia sancti Pancratii canonicatum, prebendam cum thesauraria obtinet dicte Trajectensis diocesis, quibus canonicatui et prebende et thesaurarie in Leyden paratus est renuntiare, postquam *etc.*

Item Henrico Scriver, canonico prebendato ecclesie Trajectensis, in spiritualibus vicario generali suo, de supplemento, personatu et officio ac dignitate, etiam si ipsa dignitas electiva et curata ac major post episcopalem extiterit, vacantibus vel vacaturis in ecclesia Trajectensi, non obstantibus, quod canonicatum et prebendam cum supplemento in ecclesia Davantriensi Trajectensis diocesis obtinet et super non curata prepositura Elstensi, canonicatu et prebenda

---

1) De vermaarde Philips van Leiden was derhalve in 1378 niet meer „de schrandere vikaris" van bisschop Arnold, zooals Moll, *Kerkgeschiedenis* II. I blz. 159 hem noemt, maar in deze waardigheid reeds opgevolgd door Hendrik Scriver (zie beneden). Trouwens, *Batavia Sacra* I. 402 vermeldt alleen, dat Philippus in 1373 vicaris-generaal was. Fruin, *Verspr. Geschr.* I blz. 129, zegt dan ook: „Wanneer hij (Philips v. L.) opgehouden heeft vicaris te wezen, is onzeker; denkelijk heeft hij dien post slechts korten tijd bekleed."

2) Lees: Zierikzee.

ecclesie Zutphaniensis ejusdem diocesis, quorum possessionem nondum assecutus extitit, noscitur litigare.

Item Johanni de Rynesse, nepoti suo, de canonicatu sub exspectatione prebende ecclesie sancti Pauli Leodiensis.

Item Gherardo de Bronchorst, canonico prebendato cum supplemento et thesaurario in ecclesia sancti Salvatoris Trajectensis, consanguineo et capellano suo, de canonicatu sub exspectatione prebende, dignitatis, personatus vel officii ecclesie beate Marie Trajectensis Leodiensis diocesis, etiam si dignitas electiva et curata existat, non obstantibus, quod capellam beate Marie in Nyzzen [1]) Trajectensis diocesis obtinet, cui thesaurarie paratus est renunciare, postquam *etc.*

Item Reynero Creyt, magistro in artibus Parisius et baccallario in decretis, secretario suo, canonico sancti Petri Trajectensis, de canonicatu et prebenda cum supplemento ac officio ecclesie sancti Lebuini Daventriensis Trajectensis diocesis, non obstantibus, quod super canonicatu et prebenda ecclesie Trajectensis litigat et parrochialem ecclesiam in Monikedam Trajectensis diocesis obtineat.

Item Jacobo Mottoen de Gemeppia [2]), canonico prebendato ecclesie sancti Johannis Trajectensis, suo cubiculario, Leodiensis diocesis, de beneficio ecclesiastico vacante vel vacaturo, spectante cum cura vel sine cura ad collationem episcopi Leodiensis, non obstante, quod canonicatum et prebendam cum ferculo in ecclesia Xanctensi Coloniensis diocesis obtinet.

Item Wilhelmo de Hoern, consanguineo suo, de canonicatu et prebenda ecclesie sancte Marie Trajectensis.

Item Alberto de Ronen [3]), canonico Daventriensi,

---

1) Nisse of Ter-Nisse?
2) Lees: Gennep.
3) Of: Renen?

suo capellano, de canonicatu et prebenda ac supplemento ecclesie sancti Petri Trajectensis, non obstante, quod ecclesiam parrochialem in Nyenbroec Trajectensis diocesis obtinet.

Item Hermanno Gronlo, clerico Monasteriensis diocesis, de canonicatu sub expectatione prebende cum ferculo ecclesie Xanctensis Coloniensis diocesis.

Item Jacobo de Everdggen [1]), canonico prebendato ecclesie Embricensis Trajectensis diocesis, suo notario, de canonicatu et prebenda ecclesie sancti Johannis Trajectensis.

Item Alardo de Vauderic, clerico Trajectensis diocesis, de canonicatu et prebenda ac supplemento ecclesie sancti Salvatoris Trajectensis.

Item Henrico nato Livini Lowe, clerico Trajectensis diocesis, de beneficio ecclesiastico sine cura, spectante ad collationem *etc.* episcopi,.. decani et capituli singulorumque canonicorum et personarum ecclesie Leodiensis communiter vel divisim spectantibus [2]).

Item Johanni de Wiert, clerico Leodiensi, elemosinario suo, perpetuo vicario cappellanie beate Marie site in ecclesia sancti Petri Trajectensi, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura, ad collationem abbatis et conventus monasterii sancti Laurencii extra muros Leodienses communiter vel divisim spectante, non obstante, quod parrochialem ecclesiam in Yselhaen [3]) Trajectensis diocesis obtinet, cui paratus est renunciare, postquam *etc.*

Item Johanni Ryke, buciculario (*sic*) suo, de beneficio ecclestiastico cum cura vel sine cura, spectante

---

1) Lees: Everdingen.

2) De herhaling van dit woord, nog wel in het meervoud, is overtollig en foutief

3) Lees: Ysselstein. — Of Ysselham?

ad collationem prepositi et archidiaconi ecclesie sancti Salvatoris Trajectensis.

Item Theoderico de Walle, clerico Coloniensi, de canonicatu sub expectatione prebende ecclesie sanctorum Apostolorum Coloniensis.

Item Johanni Roemaer, clerico suo, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura, ad collationem abbatis et conventus monasterii Egmondensis ordinis sancti Benedicti Trajectensis diocesis communiter vel divisim spectante.

Item Leonio de Bysingen, clerico suo, Leodiensis diocesis, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura, ad collationem abbatis et conventus monasterii sancti Trudonis ordinis sancti Benedicti communiter vel divisim.

Item Johanni Hamer, clerico suo, Trajectensis diocesis, de beneficio ecclesiastico cum cura vel sine cura, spectante ad collationem decani et capituli ecclesie Trajectensis ad ea, que habent conferre in ecclesia et extra, etiam si canonicatus et prebenda existat, non obstante, quod super parrochiali ecclesia in Zulmeer ejusdem Trajectensis diocesis litigat.

Item Winando de Erkenceel, clerico Trajectensis diocesis, de canonicatu sub expectatione prebende ac obediencie ecclesie sancti Cassii Bunnensis Coloniensis diocesis, simul vel successive vacantibus vel vacaturis.

Fiat pro omnibus G. Item quod premissa transeant sine alia lectione et cum commissione examinis ad partes. Fiat G. Dat. Fundis, V Kl. Decembris, anno primo [1]).

Reg. Supplicat. Vol. 50 f. 243—244 = Clementis VII antipapae an. I pars VI. (Gelijkt. afschrift op papier.)

---

1) Deze gansche alinea is later met een andere hand bijgevoegd. — „Fiat G." is het toestemmend bijschrift van den paus-zelf; Clemens VII onderteekende met een G., naar zijn familienaam: G(ebennensis).

II.

CLEMENS VII BENOEMT REINOUD (VAN VIANEN) TOT BISSCHOP VAN UTRECHT. — HIJ GEEFT VAN DEZE BENOEMING KENNIS AAN DE BELANGHEBBENDEN.

1379, November 28, Avignon.

Dilecto filio Raynaldo electo Trajectensi salutem *etc.* Romani Pontificis, quem Pastor ille celestis et episcopus animarum, potestatis sibi plenitudine tradita, ecclesie pretulit universe [1]), plena vigiliis solicitudo requirit, ut ipse circa statum cujuslibet ecclesie vigilanter excogitet sicque prospiciat diligenter, quod per ejus providenciam circumspectam ecclesiis singulis pastor accedat ydoneus et rector providus deputetur, per quem ecclesie ipse, superni favoris auxilio suffragante, preserventur a noxiis et votive prosperitatis successibus gratulentur. Dudum siquidem provisiones omnium ecclesiarum cathedralium, tunc apud Sedem apostolicam vacantium et in posterum vacaturarum apud eam, ordinacioni et dispositioni nostre reservantes, decrevimus extunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum ecclesia Trajectensi ex eo vacante, quod nos nuper Arnaldum olim Trajectensem episcopum regimine et administracione ecclesie predicte, cui tunc preerat, pro eo quod absque licencia Sedis apostolice ecclesiam Leodiensem occupaverat et in ea se intruserat de facto, de fratrum nostrorum consilio et apostolice Sedis plenitudine, auctoritate apostolica privavimus et amovimus ab eisdem. Nos igitur, ad provisionem ipsius Trajectensis ecclesie celerem

1) Hs. heeft: universis.

et felicem, de qua nullus preter nos hac vice se intromittere poterat neque potest, reservacione et decreto obsistentibus supradictis, ne ecclesia ipsa Trajectensis longe vacacionis subjaceret incommodis, paternis et solicitis studiis intendentes ac cupientes ipsi ecclesie Trajectensi talem preesse personam, que sciret, vellet et posset eam preservare a noxiis ac in suis manutenere juribus et eciam adaugere, post deliberacionem, quam de preficiendo eidem ecclesie personam utilem et eciam fructuosam habuimus cum dictis fratribus diligentem, demum ad te, thesaurarium ipsius ecclesie Trajectensis, bacallarium in legibus, in minoribus dumtaxat ordinibus constitutum, vite ac morum honestate decorum, in spiritualibus providum et temporalibus circumspectum, aliisque multiplicium virtutum donis apud nos fidedignorum testimonio commendatum, direximus oculos nostre mentis, quibus omnibus debita meditacione pensatis, de persona tua, nobis et eisdem fratribus ob dictorum tuorum exigenciam meritorum accepta, eidem Trajectensi ecclesie de dictorum fratrum consilio auctoritate apostolica providemus, teque illi preficimus in episcopum et pastorem, curam et administracionem ipsius Trajectensis ecclesie tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, in Illo, qui dat gracias et largitur premia, confidentes, quod prefata Trajectensis ecclesia sub tuo felici regimine, gracia tibi assistente divina, prospere dirigetur et grata suscipiet in eisdem spiritualibus et temporalibus incrementa. Jugum igitur divinum, tuis impositum [1]) humeris, prompta devocione suscipiens, curam et administracionem predictas sic exercere studeas solicite, fideliter et prudenter, quod ipsa Trajectensis ecclesia gubernatori provido et fructuoso administra-

1) Hs. heeft: imposterum.

tori gaudeat se commissam, ac bone fame tue odor ex laudabilibus tuis actibus latius diffundatur tuque, preter retribucionis eterne premium, nostram et dicte Sedis benedictionem et graciam exinde uberius prosequi merearis. Datum Avinione, IIII Kal. Decembris, anno secundo.

In eodem modo dilectis filiis capitulo ecclesie Trajectensis salutem *etc.*

In eodem modo dilectis filiis clero civitatis et diocesis Trajectensium salutem *etc.*

In eodem modo dilectis filiis populo civitatis et diocesis Trajectensi salutem *etc.*

In eodem modo dilectis filiis universis vassallis ecclesie Trajectensis salutem *etc.*

Reg. Aven. Vol. 221 f. 39v—40.

III.

VERZOEK VAN KARDINAAL P(ETRUS) DE VERGNE AAN CLEMENS VII, DAT HERMAN PETERMEN ALS AANHANGER VAN URBANUS VI WORDE ONTZET UIT HET KANONIKAAT, DE PREBENDE EN HET SUPPLEMENT DER ST. LEBUINUSKERK TE DEVENTER, EN DAT IN DIENS PLAATS WORDE BENOEMD ZIJN SECRETARIS DIRK RIJKSZ., KLERK VAN HET BISDOM UTRECHT. — GUNSTIGE BESCHIKKING HIEROP.

1379, Februari 20, Fondi.

Supplicat Sanctitatem Vestram devotus filius Vester P. Cardinalis de Vernhio, quatinus Hermannum Petermen, Bartholomeo olim archiepiscopo Barrensi adherentem ac ipsius litteras notarias registrantem, de canonicatu et prebenda ac supplemento ecclesie sancti Lebuini Daventrensis Trajectensis diocesis, quos

obtinet, dignemini privare et dilecto secretario suo Theoderico Riquini, clerico dicte diocesis, de eisdem, sic vel alias quovis modo vacantibus, si non sit alteri jus quesitum, providere; non obstante, quod beneficium ecclesiasticum, cum cura tamen, ad collationem *etc.* abbatis et conventus monasterii sancti Trudonis ordinis sancti Benedicti Leodiensis diocesis, vigore gratie, per eandem S. V. in rotulo dicti domini Cardinalis sibi facte, exspectabat. Paratus est graciis, de canonicatibus et prebendis cum supplemento dicte ecclesie sancti Lebuini ac sancti Cassii Bunnensis, Coloniensis diocesis, cum obediencia per sancte memorie dominum Gregorium papam XI sibi factis, super quibus licet citaciones [1]) ad partes sint decrete et non reportate, litteras propter registri Rome existentis absentiam minime speratur habere, ac ecclesia parocchialis in Wye dicte Trajectensis diocesis, super qua lis pendet in curia, renunciare, dum *etc.* Cum ceteris non obstantibus ut in forma. Fiat G. Sine alia lectione fiat G. Datum Fundis, X Kal. Marcii, anno primo.

Reg. Supplic. Vol. 46 f. 195v.

IV.

ROTULUS VAN VERZOEKSCHRIFTEN, DOOR REINOUD (VAN VIANEN), ELECT VAN UTRECHT, INGEDIEND BIJ DEN TEGENPAUS CLEMENS VII. — DIENS TEN MEERENDEELE GUNSTIGE BESCHIKKING HIEROP.

1380, Januari 28, Avignon.

Rotulus electi Trajectensis.

Supplicat Sanctitatem Vestram humilis et devota

1) Hs.: citationem.

creatura vestra Raynoldus, electus Trajectensis, quatinus gracias sibi dignemini consedere (*sic*) infrascriptas:

Primo quod possit in ecclesia cathedrali duabus et in qualibet ecclesia collegiata civitatis et diocesis Trajectensium VIII personis ydoneis, eciam duo vel tria beneficia ecclesiastica obtinentibus, eciam si alterum ipsorum dignitas, personatus vel officium existat, providere de canonicatu sub expectacione prebende singularum ecclesiarum ipsarum, ac quod possit quatuor dignitates, personatus vel officia in civitate et diocesi predictis, conferenda personis hujusmodi, donacioni sue auctoritate apostolica reservare, preterquam dominis Cardinalibus ac familiaribus S. V. ac familiaribus dictorum dominorum Cardinalium exspectantibus. Cum ceteris non obstantibus ac executoribus ut in forma. — Concessum de duobus in cathedralibus, sex in collegiatis sue diocesis.

Item dignetur Sanctitas Vestra sibi concedere potestatem inquirendi summarie, simpliciter et de plano ac sola facti veritate inspecta contra quascumque personas religiosas et seculares, cujuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis, exemptionis vel emunitatis existant, eciam abbatiali dignitate fungentes, Bartholomeo adherentes *etc.*, et eos puniendi *etc.* ipsosque privandi et inhabilitandi *etc.* ac bona eorum quecumque Camere apostolice confiscandi et fructus beneficiorum ac dignitatum hujusmodi penes se nomine dicte Camere retinendi necnon ipsorum beneficia ac dignitates, personatus vel officia, que obtinent, eciam si dignitates ipse curate et elective ac in cathedralibus majores post pontificalem et in collegiatis privilegiatis existant, per privacionem hujusmodi vel alias quovis modo vacantes, eciam si fuerint Sedi apostolice specialiter reservate, personis aliis ydoneis, eciam duo vel tria beneficia, eciam si

alterum ipsorum dignitas, personatus vel officium fuerit, obtinentibus, conferendi cum ceteris ut in forma. — Concessum, quod inquirat tantum et referat.

Item quod possit cum X viris et totidem mulieribus, qui scienter vel ignoranter in quarto gradu consanguinitatis vel affinitatis matrimonium ad invicem contraxerunt, ut in hujusmodi matrimonio valeant licite remanere, auctoritate apostolica dispensare, prolem susceptam et suscipiendam legitimam decernendi (*sic*). Cum ceteris in contrarium editis non obstantibus quibuscumque, ut in forma. — Concessum.

Item quod possit creare decem notarios auctoritate apostolica, ut in forma. — Concessum.

Item quod possit habere altare portatile et celebrare vel facere celebrari ante diem ac in locis interdictis, et quod possit eligere confessorem ad vitam *etc.* Cum ceteris non obstantibus, ut in forma. — Concessum.

Item quod possit condere testamentum ut in forma. — Concessum.

Item concedere eidem Raynaldo electo conservatoriam ad decennium dignemini, ut in forma, cum non obstansiis (*sic*) ut supra. — Concessum ad quinquennium. Avinione, quinto Kal. Februari, anno secundo.

Reg. Supplic. Vol. 54 (pars II) f. 29v.

V.

CLEMENS VII BENOEMT DEN DOMPROOST HEYDENRIC TOT BISSCHOP VAN MUNSTER, NA FLORIS VAN WEVELICHOVEN ALS ZOODANIG TE HEBBEN AFGEZET. — HIJ GEEFT VAN DEZE BENOEMING KENNIS AAN DE RESPECTIEVE BELANGHEBBENDEN.

1380, Februari 21, Avignon.

Dilecto filio Heydenrico, electo Monasteriensi,

salutem *etc.* Inter sollicitudines varias, quibus assidue premimur, illa potissime pulsat et excitat mentem nostram, ut status ecclesiarum omnium, cure nostre divina providencia commissarum, spiritualiter et corporaliter augeatur, quodque illis presertim, que suis destitute pastoribus vacacionis incommoda deplorare noscuntur, tales ministros preficere studeamus, per quorum regimina ecclesie ipse utiliter et salubriter valeant gubernari. Sane ecclesia Monasteriensi ex eo vacante, quod nos Florencium, episcopum olim Monasteriensem, a vinculo, quo tunc Monasteriensi ecclesie, cui tunc preerat, tenebatur, pro eo quod absque Sedis apostolice licencia speciali, pretextu litterarum perpetue dampnacionis alumpni Bartholomei, olim Barensis archiepiscopi, qui Sedem apostolicam nititur occupare, ecclesiam Trajectensem occupaverat et in ea se intruserat de facto, de fratrum nostrorum consilio et apostolice potestatis plenitudine, etiam si in hoc dictus Florencius non consentiret, absolverimus ac perpetuo ipsum regimine et administracione dicte Monasteriensis ecclesie duximus ammovendum, nos ad provisionem ipsius Monasteriensis ecclesie celerem et felicem, ne longe vacacionis exponeretur incommodis, paternis et solicitis studiis intendentes ac cupientes eidam Monasteriensi ecclesie talem presidere personam, que ipsam preservaret a noxiis et adversis et eam in suis posset manutenere juribus et eciam adaugeret, post deliberacionem, quam de preficiendo eidem ecclesie personam utilem ac eciam fructuosam cum dictis fratribus habuerimus diligentem, demum ad te, prepositum dicte ecclesie Monasteriensis, in ordine acolitatus constitutum, vite ac morum honestate decorum, in spiritualibus providum et in temporalibus circumspectum aliisque multiplicium virtutum donis, prout fidedignis testimoniis percepimus, insignitum direximus oculos nostre

mentis, quibus omnibus debita meditacione pensatis, de persona tua, nobis et eisdem fratribus ob dictorum tuorum exigenciam meritorum accepta, eidem Monasteriensi ecclesie de ipsorum fratrum consilio auctoritate apostolica providemus teque illi preficimus in episcopum et pastorem, curam et administracionem ipsius Monasteriensis tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, in Illo, qui dat gracias et largitur premia, confidentes, quod dextera Domini tibi assistente propicia, prefata Monasteriensis ecclesia sub tuo felici regimine prospere et salubriter dirigetur ac grata suscipiet in eisdem spiritualibus et temporalibus incrementa. Jugum igitur Domini, tuis impositum humeris, prompta devocione suscipiens, curam et administracionem predictas sic exercere studeas solicite, fideliter et prudenter, quod ipsa Monasteriensis ecclesia gubernatori provido et fructuoso administratori se gaudeat commissam tuque, preter eterne retribucionis premium, nostre ac Sedis predicte benedictionem et graciam exinde uberius consequi merearis. Dat. Avinione, X Kl. Martii, anno secundo.

In eodem modo dilectis filiis capitulo ecclesie Monasteriensis salutem *etc.*

In eodem modo dilectis filiis clero civitatis et diocesis Monasteriensium salutem *etc.*

In eodem modo dilectis filiis populo civitatis et diocesis Monasteriensium salutem *etc.*

In eodem modo universis vassalis ecclesie Monasteriensis salutem *etc.*

In eodem modo venerabili fratri archiepiscopo Coloniensi salutem *etc.*

Reg. Aven. Vol. 223 f. 78—79v.

VI.

URBANUS VI GELAST (FLORIS VAN WEVELICHOVEN) BISSCHOP VAN UTRECHT, DE AANHANGERS VAN CLEMENS VII EN DE NOTARISSEN, DIE WEIGEREN 'S PAUSEN NAAM IN DE DOOR HEN OPGEMAAKTE OORKONDEN TE VERMELDEN, UIT HUNNE KERKELIJKE BENEFICIES EN AMBTEN TE ONTZETTEN EN ANDERE GESCHIKTE PERSONEN DAARVOOR AAN TE STELLEN.

1380, April 15, Rome bij St. Pieter.

Urbanus *etc.* venerabili fratri episcopo Trajectensi salutem *etc.* Ad audienciam nostram pervenit, quod in tuis civitate et diocesi Trajectensibus nonnulle persone ecclesiastice, religiose et eciam seculares, nescientes in semitis justicie ambulare, iniquitatis alumno Roberto, olim basilice Duodecim Apostolorum presbitero cardinali, nunc antipape, qui se Clementem primum [1]) ausu sacrilego nominare presumit, eciam post et contra processus, contra ipsum et ejus sequaces et adherentes per nos factos et solemniter publicatos, adherere et favere presumpserunt temerarie et presumunt, et quod in eisdem civitate et diocesi sunt nonnulli publici notarii seu tabelliones, et eciam apostolici, qui scienter omittunt ponere nomen et pontificatum nostrum in publicis instrumentis, que per eos conficiuntur, licet consuetum sit in partibus illis nomen et pontificatum Romani Pontificis in hujusmodi instrumentis poni et specialiter annotari. Nos igitur, attendentes, quod veris existentibus supradictis, persone hujusmodi omnibus canonicatibus, prebendis, dignitatibus, personatibus, officiis, ecclesiis et aliis beneficiis ecclesiasticis secula-

1) Lees: septimum.

ribus et regularibus, que prius obtinebant, private fore noscuntur, et hujusmodi notarii seu tabelliones scismatis labe respersi videntur, fraternitati tue, de qua in hiis et aliis gerimus in Domino fiduciam specialem, per apostolica scripta committimus et mandamus, quatinus vocatis qui fuerint evocandi inquiras auctoritate nostra super premissis diligencius veritatem et personas hujusmodi, quas per inquisicionem eamdem culpabiles inveneris de premissis, sive exempte sive non exempte fuerint, declares auctoritate predicta canonicatibus, prebendis, dignitatibus, personatibus, officiis, ecclesiis et aliis beneficiis supradictis fore privatas, et eas amoveas eciam ab eisdem et tam personas easdem quam eciam hujusmodi notarios et tabelliones denuncies velut hereticos et scismaticos puniendos, et nichilominus personas et notarios ac tabelliones ipsos punias, prout de jure fuerit faciendum, necnon canonicatus, prebendas, dignitates, personatus, officia, ecclesias et beneficia hujusmodi, quibus personas ipsas privatas declaraveris, ut prefertur, prout onus eorum requisierit, in spiritualibus et temporalibus, donec de illis alias Sedes apostolica disposuerit, diligenter facias gubernari; contradictores quoslibet et rebelles, cujuscumque dignitatis, status, gradus, ordinis vel condicionis extiterint, auctoritate nostra per censuram ecclesiasticam et alia juris remedia compescendo, invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Volumus autem, quod de singulis nominibus hujusmodi personarum, quas privatas declarabis hujusmodi beneficiis, et eciam ipsorum beneficiorum nos per tuas litteras patentes tuoque sigillo signatas certificare procures, non obstantibus, si personis aut notariis vel tabellionibus predictis communiter vel divisim a Sede prefata sit indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari aut extra vel ultra certa loca ad

judicium evocari non possint per litteras apostolicas non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mencionem. Volumus autem et tibi in virtute sancte obediencie districte precipiendo mandamus, quod de hiis, que circa premissa feceris, gentes predicte Camere fideliter certificare procures. Datum Rome apud Sanctum Petrum, XVII Kal. Maji, pontificatus nostri anno secundo.

De Curia.

Reg. Vat. Vol. 310 f. 2—2v.

VII.

CLEMENS VII ONTZET GISELBERT KOC UIT DE DOMPROOSDIJ VAN UTRECHT EN BENOEMT IN DIENS PLAATS ZIJN FAMILIARIS HENDRIK VAN BYLANT, PROOST DER H. H. APOSTELEN TE KEULEN.

1380, Mei 27, Avignon.

Privamus Giselbertum Koc canonicatu et prebenda cum supplemento ac prepositura et archidiaconatu ecclesie Trajectensis simul unitis, ex eo quia notorie adheret B(artholomeo) intruso *etc.*, et de eisdem canonicatu et prebenda cum supplemento ac prepositura et archidiaconatu per hujusmodi privationem vel alias quovis modo vacantes, eciam si sint dispositioni apostolice generaliter vel specialiter reservati et si prepositura ipsa dignitas curata et electiva ac major post pontificalem in dicta ecclesia existat, Henrico de Bylant, preposito ecclesie sanctorum Apostolorum Coloniensis, de nobili genere procreato, familiari nostro, motu proprio providemus cum dispensatione *etc.* et cum omnibus aliis non obstantibus et clausulis oportunis ac executoribus, ut in forma...

Fiat motu proprio. Et privamus, si probatur adhesio. G. Datum Avinione, sexto Kal. Junii, anno secundo.

Reg. Supplic. Vol. 54 f. 70v.

VIII.

CLEMENS VII BENOEMT JACOB HOMBOUT, GEPROFESTEN MONNIK VAN OOSTBROEK, TOT ABT VAN ST. PAULUS TE UTRECHT, WELKE ABDIJ OPENSTAAT DOOR DEN DOOD VAN ABT JOHANNES EN REEDS VOORAF TER PAUSELIJKE BEGEVING WAS GERESERVEERD.

1380, Juni 8, Avignon.

Dilecto filio Jacobo Hombove (*sic*), abbati monasterii sancti Pauli Trajectensis ordinis sancti Benedicti, salutem *etc.* Summi dispositione rectoris ad regimen universalis ecclesie deputati, curis assiduis angimur, ut opem et operam, quantum nobis ex Alto conceditur, impendamus, quod orbis ecclesie et monasteria universa, presertim pastorum regiminibus destituta, per nostre providencie ministerium viris ydoneis committantur, qui sciant, velint et valeant ecclesias et monasteria ipsa eis commissa studiose regere et feliciter gubernare. Dudum siquidem quondam Johanne, abbate monasterii sancti Pauli Trajectensis ordinis sancti Benedicti, regimini ejusdem monasterii presidente, nos cupientes eidem monasterio, cum vacaret, per apostolice Sedis providenciam utilem at ydoneam presidere personam, provisionem dicti monasterii ordinacioni et disposicioni nostre ea vice duximus specialiter reservandam, decernentes extunc irritum et inane, si secus super hiis per quoscumque quavis auctoritate scienter vel ignoranter contingeret attemptari. Postmodum vero prefato monasterio per obitum

ipsius Johannis, qui extra Romanam curiam diem clausit extremum, vacante, nos, vacacione hujusmodi fidedignis relatibus intellecta, ad provisionem ipsius monasterii celerem et felicem, de qua nullus preter nos hac vice se intromittere potuit neque potest, reservacione et decreto obsistente supradictis, ne monasterium ipsum longe vacationis exponeretur incommodis, paternis et solicitis studiis intendentes, post deliberacionem, quam de preficiendo eidem monasterio personam utilem et eciam fructuosam cum fratribus nostris habuimus diligentem, demum ad te, monachum monasterii in Oestbroec extra muros Trajectenses dicti ordinis, ordinem ipsum expresse professum et in presbiteratus ordine constitutum, cui de religionis zelo, litterarum sciencia, vite ac morum honestate aliisque probitatis et virtutum meritis apud nos laudabilia testimonia perhibentur, direximus oculos nostre mentis; quibus omnibus debita meditacione pensatis, de persona tua, nobis et eisdem fratribus ob dictorum exigencia meritorum accepta, eidem monasterio sancti Pauli de dictorum fratrum consilio auctoritate apostolica providemus teque illi preficimus in abbatem, curam et administracionem ipsius monasterii sancti Pauli tibi in spiritualibus et temporalibus plenarie committendo, in Illo, qui dat gracias et largitur premia, confidentes, quod, dirigente Domino actus tuos, prefatum monasterium sancti Pauli per tue industrie et circumspectionis studium fructuosum regetur utiliter et prospere dirigetur ac grata in eisdem spiritualibus et temporalibus suscipiet incrementa. Quocirca discrecioni tue per apostolica scripta mandamus, quatinus honus (*sic*) regiminis dicti monasterii sancti Pauli suscipiens reverenter, sic te in ejus cura salubriter exercendo fidelem exhibeas ac eciam fructuosum, quod idem monasterium sancti Pauli per laudabile tue diligencie studium

gubernatori provido et fructuoso administratori gaudeat se commissum tuque preter eterne retribucionis premium nostram et dicte sedis benedictionem et gratiam exinde uberius consequi merearis. Datum Avinione, VI Idus Junii, anno secundo.

In eodem modo dilectis filiis conventui monasterii sancti Pauli Trajectensis ordinis sancti Benedicti salutem *etc.* Summi dispositione *usque:* incrementa. Quocirca discrecioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatinus eumdem Jacobum abbatem tamquam patrem et pastorem animarum vestrarum devote recipientes et honeste tractantes et exhibentes eidem obedienciam et reverenciam debitas et devotas, ejus salubria monita et mandata suscipiatis humiliter et efficaciter adimplere curetis; alioquin sentenciam, quam idem abbas rite tulerit seu statuerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus auctore Domino usque ad satisfactionem condignam inviolabiliter observari. Datum *ut supra.*

In eodem modo dilectis filiis universis vassallis monasterii sancti Pauli Trajectensis ordinis sancti Benedicti salutem *etc.* Summi dispositione *usque:* incrementa. Quocirca discrecioni vestre per apostolica scripta mandamus, quatinus eumdem Jacobum abbatem pro dicte sedis et nostra reverencia debito prosequentes honore ac ipsius monita et mandata efficaciter intendentes, ei fidelitatis solita necnon consueta servicia et jura, sibi a vobis debita, exhibere integre studeatis; alioquin sentenciam sive penam, quam dictus abbas rite tulerit seu statuerit in rebelles, ratam habebimus et faciemus auctore Domino usque ad satisfacionem condignam inviolabiliter observari. Datum *ut supra.*

In eodem modo dilecto fiilio Reynaldo electo Tra jectensi salutem *etc.* Ad cumulum tue cedit salutis et fame, si personas ecclesiasticas, presertim dignitate

preditas, divine propitiacionis intuitu oportuni presidii et favoris gratia prosequaris. Dudum siquidem *etc. usque:* incrementa. Cum igitur, ut idem Jacobus abbas in commissa sibi predicti monasterii sancti Pauli cura facilius proficere valeat, tuus favor eidem fore noscatur plurimum opportunus, discrecionem tuam rogamus et hortamur attente, per apostolica tibi scripta mandantes, quatinus predictos abbatem et monasterium sibi commissum, ordinario tibi jure subjectum, habens pro nostra et dicte sedis reverencia propencius *(sic)* commendatos, in ampliandis et conservandis juribus suis et ipsius monasterii sic cum tui favoris presidio prosequaris, quod ipse Jacobus abbas, tuo fultus auxilio, in commisso sibi prefati monasterii regimine se possit utilius exercere tuque divinam misericordiam exinde valeas uberius promereri. Datum *ut supra.*

Reg. Aven. Vol. 223 f. 79v—80.

IX.

CLEMENS VII VERKLAART BISSCHOP ARNOLD VAN HOORN, DIE AAN DE PAUSELIJKE DAGVAARDING OP 1 JULI NIET HEEFT BEANTWOORD, IN DEN BAN EN VAN ZIJN GEESTELIJKE WAARDIGHEDEN EN AMBTEN VERVALLEN, EN SOMMEERT HEM ANDERMAAL, MET ZIJNE AANHANGERS 15 OCTOBER A. S. IN HET OPENBAAR CONSISTORIE TE VERSCHIJNEN.

1380, Juli 13, Avignon.

Clemens episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam. Apostolice servitutis officium, quod nostris debilibus humeris divina miseratio alligavit, cor nostrum continua pulsat instancia, ut more cultoris soliciti succrescentem zizaniam ab agro dominico extir-

pemus, ne forsan per eam triticum a celesti aceles *(sic)* seminatum, quod juxta evangelicam veritatem in hor || reum Domini congregandum existeret, suffocetur. Sane licet vir pestifer Bartholomeus de Prignano, olim archiepiscopus Barensis, qui se Urbanum papam VI nominare publice non pavescit, per Romanorum violentiam et impressionem notorias in sacrosanctam apostolicam Sedem intrusus existeret ac || hujusmodi intrusionis pretextu tamquam fur et latro, non per ostium sed aliunde intrando, eandem Sedem occupatam detinere contenderet et contendat, ac Arnoldus de Horne olim episcopus Trajectensis de premissis, que erant et sunt adeo notoria, quod nulla poterant, prout nec possunt, tergiversatione celari, plenam noticiam habuisset et haberet, tamen idem Arnoldus, proprie salutis immemor ac fidelitatis Romane ecclesie debite, per eum prestiti juramenti temerarius violator et tamquam perfidie filius more vipereo in matrem seviens, tunicam quoque Domini inconsutilem, scilicet unitatem predictam, scindere satagens nec attendens, quod Dathan et Abiron, pro eo quod contra Moysen et Aaron, qui typum principum gerebant ecclesie, insurgebant, cum eorum tabernaculis et tota substancia terra vivos absorbuit et in profundum baratri sunt demersi, etiam post et contra processus nostros, contra Bartholomeum prefatum propter intrusionem et occupationem hujusmodi ac alia ejus gravissima excessus ac scelera contra nos et eandem ecclesiam perpetrata ac ejus fautores et complices de fratrum nostrorum consilio auctoritate apostolica factos et habitos, diversas excommunicationis et alias sentencias et penas spirituales et temporales continentes, qui ad ipsius Arnoldi noticiam pervenerunt, contra eandem ecclesiam, que etiam ipsum multis honorum et gratiarum impendiis ac demum dignitatis episcopalis titulo sublimaverat, eciam non absque detestabilis

ingratitudinis vicio arroganter insurgere et eidem Bartholomeo ipsius ecclesie nequissimo invasori totis conatibus adherere ipsumque Romanum Pontificem nominare, tenere, habere et eciam predicare sibique in occupatione hujusmodi assistere ac consilium et auxilium prebere minime verebatur ac detestabilis ambitionis ardore succensus litterarum ipsius Bartholomei pretextu in Leodiensem ecclesiam se intrusit eamque occupavit et detinuit, prout detinet dampnabiliter occupatam etiam ecclesiam Trajectensem, cui olim prefuit et a cujus regimine et administratione ipsum, suis demeritis exigentibus, de eorumdem fratrum consilio, auctoritate predicta, perpetuo amoveramus, nichilominus in sue salutis dispendium retinendo et impediendo pro viribus, quominus venerabilis frater noster Eustacius episcopus Leodiensis, de cujus persona eidem Leodiensi ecclesie tunc vacanti de fratrum predictorum consilio, auctoritate predicta, provideramus, preficiendo ipsum eidem ecclesie in episcopum et pastorem, Leodiensis, ac dilectus filius Reinaldus electus Trajectensis, quem eidem ecclesie Trajectensi tunc per hujusmodi amotionem vacanti de eorumdem fratrum consilio eadem auctoritate in episcopum prefeceramus et pastorem, Trajectensis ecclesiarum predictarum administrationem possent pacifica possessione gaudere, et veluti conspirator nequissimus plures ex canonicis et aliis personis ipsius Leodiensis ecclesie et nonnullos alios tam clericos quam nobiles et plebeyos jurare fecit, quod contra nos et eandem ecclesiam Bartholomeum prefatum ac ipsum, quamdiu viverent, sustinerent et deffenderent et eis assisterent, prout possent, personas vero ecclesiasticas, quas nobis et eidem ecclesie noverat et noscebat fore devotas, suis beneficiis ecclesiasticis, quantum in eo fuit et erat, privavit et privabat et privari fecit et faciebat, eas hujusmodi beneficiis imaniter spoliando, insuper de

animarum salute non curans ac sperans, prout desiderabat, se posse in hujusmodi nequiciis suis eo solidius et diucius permanere, quo potentiores et plures sue perfidie sibi attraheret sectatores, ad nonnullos ecclesiasticos magne auctoritatis viros ac principes et magnates, ut [1]) eos contra nos et eandem Romanam ecclesiam provocaret, personaliter accedere et suis astuciis ad id inducere quantum potuit non expavit; impedivit quoque et impediebat, quominus processus nostri predicti in illis partibus publicati forent et etiam publicarentur et quominus illi, qui super beneficiis ecclesiasticis seu alias gracias obtinuerant a nobis, eisdem graciis uti et gaudere valerent dicteque gracie suum sortirentur effectum, litteras et mandata Bartholomei predicti impudenter publicari faciens et executioni mandari, in excommunicationis et anathematis et alias sentencias atque penas, tam a jure quam per plures predecessores nostros Romanos Pontifices contra talia attemptantes ac in predictis nostris processibus contra hujusmodi dicti Bartholomei fautores et complices promulgatas, necnon parjurii et lese majestatis crimina incidendo notorie et notam infamie incurrendo. Et quamquam premissa omnia et singula, prout etiam dilectus filius noster Petrus tituli Sancti Laurencii in Lucina presbyter Cardinalis, qui de speciali mandato nostro facto sibi super hoc oraculo vive vocis super hiis informationem receperit, nobis in Consistorio retulerat, notoria et manifesta existerent et propterea absque citatione seu vocatione aliqua eundem Arnoldum excommunicatum, anathematizatum, perjurium et infamem reumque hujusmodi criminis lese majestatis fuisse et esse ac predictas alias penas et sentencias incurrisse declarare et alias in eum animadvertere justicia exigente possemus,

1) Hs. heeft: et.

prout dilectus filius magister Aymo, procurator et procuratorio nomine nostri et Romane ecclesie fisci, in publico Consistorio, quod tunc tenebamus, a nobis in presencia predictorum fratrum instanter fieri pecierat, nos tamen, paterna mansuetudine et de Sedis apostolice solita clementia volentes in premissis benigne procedere, ad convincendam ejus maliciam ipsum per publice citationis edictum, presente fidelium multitudine copiosa, auctoritate predicta citavimus, ut die prima presentis mensis Julii in Consistorio publico, ubicumque tunc essemus, si ea die Consistorium ipsum esset, alioquin prima die extunc immediate sequente, qua Consistorium hujusmodi esse contingeret, hora consistoriali, non obstantibus quibuscumque feriis indicendis, quos quidem diem et horam ei pro peremptorio termino assignavimus, personaliter compareret coram nobis, visurus et auditurus per nos declarari, ipsum in sentencias et penas et crimina incidisse ac notam predictam incurrisse sibique penas et sentencias alias de novo infligi et contra eum alias procedi, prout ejus protervia mereretur et justicia suaderet. Et insuper ipsum de dictorum fratrum consilio, auctoritate predicta, primo, secundo et tercio ac peremptorie requisivimus et monuimus, ut ab adhesione dicti Bartholomei et molestatione nobis adherencium ac occupatione et detencione dictarum Leodiensis et Trajectensis ecclesiarum, castrorum, locorum aliorumque jurium et pertinenciarum ipsarum omnino desisteret ac de fructibus, redditibus et proventibus, ex Leodiensi necnon a tempore amotionis predicte ex Trajectensi ecclesiis predictis per ipsum perceptis et raptis, et alias pro premissis satisfaceret, prout foret rationis, intimantes eidem, quod in prefato termino, sive tunc compareret sive non, contra eundem ad declarationem predictam et alias, prout ejus protervia mereretur, ut prefertur, et nisi

requisitioni et monitioni nostris hujusmodi cum effectu pareret, ad graviores penas, prout nobis expedire videretur, procederemus, ac voluimus et auctoritate predicta decrevimus, quod citatio et monitio et requisitio nostre hujusmodi perinde valerent et plenam obtinerent roboris firmitatem eumdemque Arnoldum perinde artarent, quacumque constitutione contraria non obstante, ac si ei intimate et insinuate personaliter extitissent. Preterea universis et singulis Christi fidelibus utriusque sexus, cujuscumque status, gradus, ordinis vel preeminencie forent, etiam si regali, imperiali aut pontificali seu alia quacumque mundana vel ecclesiastica dignitate fulgerent, necnon capitulis et collegiis ecclesiarum, conventibus monasteriorum et aliorum locorum, communitatibus quoque civitatum, universitatibus castrorum, terrarum et villarum auctoritate predicta districtius inhibuimus, ne dictum Arnoldum tamquam Leodiensem vel Trajectensem episcopum habere, tenere aut reputare nec sibi tamquam Leodiensi vel Trajectensi episcopo parere vel intendere seu a Bartholomeo vel Arnoldo predictis aliqua officia spiritualia aut temporalia, quocunque nomine censerentur, quorum collationes, commissiones seu quevis alie dispositiones ad Leodiensem vel Trajectensem episcopos pro tempore existentes pertinent, recipere seu jam recepta tenere vel exercere aut alias sibi in occupatione et detentione Leodiensis aut Trajectensis ecclesiarum vel castrorum, locorum aut aliorum jurium et pertinenciarum ipsarum seu alicujus partis earumdem auxilium, consilium vel favorem quomodolibet publice vel occulte prestare presumeret, clero quoque et populo Leodiensium et Trajectensium civitatum et diocesium necnon vassallis earumdem Leodiensis et Trajectensis ecclesiarum districte precipiendo mandavimus, quatinus ipsi, videlicet clerus et populus civitatis et diocesis ac vassalli ecclesie

Leodiensis Eustachium episcopum, clerus vero ac populus civitatis et diocesis ac vasalli ecclesie Trajectensis Reynaldum electum prefatos tamquam patres et pastores animarum suarum debita honorificencia prosequerentur eisque adhererent et assisterent ac ipsorum salubribus monitis et mandatis intenderent et parerent, dictique vassalli eisdem episcopo et electo consueta servicia ab eis sibi debita exhiberent, ut tenebantur, ac illos, qui postquam inhibitio et mandatum nostrum hujusmodi ad eorum noticiam deducta forent vel per eos staret, quominus deducerentur ad eos, contra inhibitionem et mandatum eadem attemptare presumerent, si singulares persone, excommunicationis, et si capitula, collegia, conventus, suspensionis, si vero communitates ac universitates forent, interdicti sententias auctoritate predicta de eorumdem fratrum consilio duximus promulgandas, ac si contra eos, qui beneficia ecclesiastica obtinebant, ad beneficiorum hujusmodi, eciam si dignitates, personatus vel officia forent, et si ab eisdem ecclesiis olim seu tunc feuda tenebant, ad hujusmodi feudorum, si eis privati non essent, privationem et eciam alias graviores penas, prout nobis expedire videretur, nichilominus processuri, prefatoque Arnoldo ac sociis suis securitatem veniendi, standi et redeundi cum clausulis oportunis concessimus, ut est moris, prout in nostris inde confectis litteris, quas ecclesie et palacii apostolici Avinionensis valvis et aliis locis publicis affigi fecimus, plenius continetur. Hodie vero, cum nec dicta prima die Julii nec postea usque hodie aliquod Consistorium publicum extitisset, prefatus Aymo in Consistorio publico comparuit coram nobis et predicti Arnoldi non comparentis contumaciam accusavit et ipsum per nos contumacem reputari peciit et in ipsius contumaciam per nos et nostram sentenciam declarari ipsum ob predicta ipsius enormes

excessus et crimina in penas et sentencias ac parjurii et lese majestatis crimina antedicta incidisse et alias penas et sentencias sibi infligi et contra ipsum promulgari, prout ipsius demeritis exigentibus nobis expediens videretur. Nos autem per dilectos filios nostros Guillermum Sancti Angeli et Petrum Sancte Marie in Via Lata diaconos Cardinales ad portam dicti palacii dictum Arnoldum aut aliquem pro ipso, si quis esset ibidem, alta voce vocari fecimus, ut est moris. Et quia, ut dicti Cardinales nobis in eodem Consistorio postmodum retulerunt, nec prefatus citatus et vocatus nec etiam aliquis pro eo inventi sunt nec comparere curarunt, Nos nequeuntes absque gravi offensa Christi et remorsu consciencie premissa amplius tollerare, prefatum citatum et vocatum reputavimus et reputamus, prout est merito, contumacem, in ipsius contumaciam, auctoritate Dei omnipotentis et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus atque nostra, per hanc nostram sentenciam de dictorum fratrum nostrorum consilio pronunciamus, decernimus et declaramus, premissa excessus et crimina per eundem Arnoldum, ut prefertur, commissa fuisse et esse notoria, prefatumque Arnoldum fuisse et esse fautorem et deffensorem dicti Bartholomei eciam in invasione et occupatione papatus et apostolice Sedis predicte scismaticum, perjurium, infamem reumque hujusmodi criminis lese majestatis et in excommunicationis, anathematis et alias sentencias atque penas, tam a jure quam per plures predecessores predictos contra talia attemptantes ac in predictis nostris processibus contra fautores et complices predictos promulgatas, incidisse ac eisdem penis et sentenciis innodatum fuisse et esse ipsumque omni honore ac dignitate pontificali et alia quacumque, quibus hactenus preditus fuit, et quibuslibet beneficiis et officiis ecclesiasticis et temporalibus privamus et privatum

esse denunciamus et declaramus ad illa obtinenda inhabilem et indignum, et insuper ipsum ab episcopali, sacerdotali, diaconali, subdiaconali et minoribus ordinibus deponimus et decernimus ab eis degradandum fore et degradari debere pronunciamus. Insuper decernimus et declaramus, omnes et singulas collationes, provisiones, commissiones et quasvis alias dispositiones de canonicatibus et prebendis ac dignitatibus, personatibus ceterisque beneficiis ecclesiasticis quibuscunque necnon de quibuslibet ecclesiasticis et secularibus officiis, institutiones quoque in eis, destitutiones seu privationes ab eis, insuper censure ecclesiastice promulgationes, absolutiones ab excommunicationum et suspensionum sentenciis, interdictorum relaxationes seu amotiones ac omnia et singula alia gesta, facta et administrata per eum tamquam Trajectensem episcopum aut administratorem, rectorem seu gubernatorem dicte ecclesie Trajectensis aut quocunque alio nomine sive titulo ejusdem ecclesie Trajectensis a tempore, quo ipsum ab administratione ejusdem ecclesie amovimus ut prefertur, vel tamquam episcopum Leodiensem aut administratorem seu gubernatorem predicte ecclesie Leodiensis aut quovis alio nomine sive titulo ecclesie Leodiensis predicte, prout sunt, necnon que ipse tamquam Trajectensis vel Leodiensis episcopus aut administrator, rector seu gubernator dictarum Trajectensis et Leodiensis ecclesiarum vel alterius earumdem aut quovis alio nomine sive titulo dictarum ecclesiarum vel alterius ipsarum facere, gerere seu administrare presumpserit in futurum, cassa et irrita atque nulla ac illa, que ex eis jam facta sunt, quatinus de facto processerunt, cassamus et irritamus et etiam annullamus. Ad hoc pronunciamus etiam et declaramus, universos Christi fideles utriusque sexus, cujuscumque status, gradus, ordinis vel preeminentie existant, etiam si regali,

imperiali aut pontificali seu alia quacumque mundana vel ecclesiastica prefulgeant dignitate, necnon capitula et collegia ecclesiarum, conventus monasteriorum et aliorum locorum, communitates civitatum, universitates castrorum, terrarum et villarum, necnon clerum et populum Leodiensium et Trajectensium civitatum et diocesium ac vasallos Leodiensis et Trajectensis ecclesiarum predictarum, qui contra inhibitionem et mandatum nostra predicta, postquam ad eorum noticiam deducta fuerunt vel per eos stetit, quominus ad hujusmodi notitiam deducerentur, attemptare presumpserunt, si singulares persone, excommunicationis, et si capitula, collegia, conventus, suspensionis, si autem communitates aut universitates fuerint, interdicti sentencias hujusmodi per nos, ut premittitur, promulgatas, dampnabiliter incurrisse. Et nichilominus eundem Arnoldum ac omnes et singulos, qui contra inhibitionem et mandata predicta attemptare, ut premittitur, presumpserunt, per hoc publice citationis edictum presente fidelium multitudine copiosa, quem citationis modum ex certis rationabilibus causis animum nostrum moventibus duximus eligendum, predicta auctoritate citamus, ut ipsi, si singulares persone, personaliter, si vero capitula, collegia, conventus, communitates aut universitates extiterint, legitime (per procuratorem), die quintadecima mensis Octobris proxime futuri in Consistorio publico, ubicunque tunc erimus, si ea die Consistorium ipsum erit, alioquin prima die extunc sequenti, qua Consistorium publicum esse contigerit, hora consistoriali, non obstantibus quibuscunque feriis indictis vel indicendis, quos quidem diem et horam eis pro peremptorio termino assignamus, compareant coram nobis, visuri et audituri hujusmodi sentencias et penas, quibus ligati existunt, per nos aggravari ac penas et sentencias alias eciam graviores eisdem infligi et imponi et contra ipsos de novo promulgari

et alias procedi, prout eorum protervia merebitur, suadebit justicia et nobis videbitur expedire, intimantes eisdem, quod, sive in dicto termino, ut premittitur, comparuerint sive non, ad premissa et alia graviora contra ipsos procedemus, prout nobis videbitur expedire. Ceterum volumus et auctoritate predicta decernimus, quod citatio nostra hujusmodi perinde valeat et robur obtineat firmitatis dictosque Arnoldum et alios citatos perinde artet, quacunque constitutione contraria non obstante, ac si eis et eorum cuilibet intimata et insinuata presencialiter et personaliter extitisset. Et ne prefatus Arnoldus et alii citati ipsam Romanam curiam, communem omnibus patriam, locum eis minus tutum aut propter inimicicias vel ex aliis causis imminere sibi periculum in itinere veniendo ad dictam curiam ad excusationis ipsorum velamen seu pallium forsan allegent, universos et singulos patriarchas, archiepiscopos, episcopos et alios ecclesiarum et monasteriorum prelatos et clericos ac personas ecclesiasticas necnon principes, duces, comites, barones, potestates, capitaneos et officiales alios eorumque locatenentes necnon communia civitatum, universitates opidorum et aliorum quorumcunque locorum auctoritate apostolica rogamus et ortamur *(sic)* ipsisque archiepiscopis, episcopis, prelatis et aliis personis ecclesiasticis ceterisque subditis nostris districte precipiendo mandamus, quatinus prefato Arnoldo et aliis citatis aut sociis vel familiaribus suis in veniendo ad dictam curiam, morando in illa et ab illa recedendo in personis vel bonis aut rebus nullam inferant injuriam, molestiam vel offensam nec ab aliis quantum in eis est fieri permittant sibique et sociis ac familiaribus ipsis pro earum pecuniis provideant de victualibus, hospiciis et aliis oportunis, non obstante nostra inhibitione quacunque in contrarium facta, quam alias volumus in suo robore per-

manere. Et ut processus noster hujusmodi ad communem dicti Arnoldi et aliorum, quos concernit, noticiam deducatur, cartas seu membranas, processum continentes eundem, valvis predictis affigi faciemus, que plenius processum ipsum suo quasi sonoro preconio et patulo inditio publicabunt, ne prefati Arnoldus et alii, quos concernit, aliquam possint excusationem pretendere vel ignoranciam allegare, quod ad ipsos non pervenerit vel ignoraverint eundem, cum non sit verisimile quoad ipsos remanere incognitum vel occultum quod tam patenter omnibus publicatur. Nulli ergo omnino homini liceat hanc paginam nostrarum pronunciationum, constitutionum, declarationum, citationis, intimationis, voluntatis, requisitionis, hortationis et mandati infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum et actum Avinione, III Id. Julii, pontificatus nostri anno secundo.

Vaticaansch archief Castel S. Angelo Arm. D. fasc. 1 n°. 17. Oorspronkelijk op perkament, volkomen gaaf, met looden zegel, hangende aan geele en roode zijden draden. Op den achterkant staat onderaan rechts: „Sententia contra Arnoldum de Horne, intrusum in Leodio." — Bovenaan links: „Sententia contra Arnoldum de Horne, facta in Avinione, die II Julii anno secundo." Onderaan op de omgeslagen strook: „De Curia. S. de Fliricourt."

X.

CLEMENS VII GELAST AAN REINOUD, ELECT VAN UTRECHT, DAT HIJ VAN DEN NIEUWBENOEMDEN BISSCHOP VAN MUNSTER HEYDENRICUS EEN SCHULD-

BEKENTENIS DER GELDEN, WELKE DEZE VOOR ZIJNE BENOEMING AAN DE CURIE SCHULDIG IS, IN ONTVANGST NEME EN HEM DAARNA HET OFFICIEELE STUK ZIJNER AANSTELLING OVERHANDIGE.

1380, October 3, Avignon.

Dilecto filio Arnaldo (*sic*) electo Trajectensi salutem *etc.* Nuper ecclesia Monasteriensi certo modo vacante, Nos de persona dilecti filii Heydenrici electi Monasteriensis eidem ecclesie duximus auctoritate apostolica providendum, preficiendo ipsum dicte ecclesie in episcopum et pastorem, prout in nostris inde confectis litteris [1]), quas tibi una cum presentibus transmittimus, plenius continetur. Sed quia nullus est in Romana curia, qui pecuniam pro confectione et expedicione ac redempcione litterarum ipsarum solvere voluerit sive velit aut pro communi servitio, nobis et collegio venerabilium fratrum nostrorum sancte Romane ecclesie Cardinalium debito, obligare, idemque electus propter guerras, que in illis partibus vigent, et viarum pericula pecuniam aut procuratores ad premissa ausus non fuit destinare, earumdem litterarum expeditio hucusque extitit retardata. Nos igitur volentes [2]), quod propterea dicta Monasteriensis ecclesia patiatur in spiritualibus et temporalibus detrimenta, idemque electus in adipiscenda possessione sui episcopatus impediatur vel eciam perturbetur, discrecioni tue per apostolica scripta mandamus, quatinus ab eodem electo de solvenda pecunia in Romana curia pro ipsarum litterarum expedicione, videlicet pro juribus notariorum Sedis apostolice

1) Van 21 Februari 1380, zie boven n°. V.
2) Lees: nolentes.

suorumque abreviatorum, scriptorum bulle nostre et registri, videlicet sexaginta florenos auri de Camera, necnon de solvendo Camere apostolice et eisdem Cardinalibus tria milia florenorum auri de Camera pro dicto communi servicio et quinque minuta servicia consueta in competentibus terminis, per te prefigendis eidem, sufficientem et ydoneam ab eo recipias obligacionem juxta formam, quam tibi sub bulla nostra mittimus interclusam, qua recepta prefatas litteras electo tradas realiter, super qua quidem receptione tria confici facias consimilia publica instrumenta, quorum unum Camere apostolice et aliud nostro vicecancellario celeriter destinare procures, penes te reliquo reservato. Datum Avinione, V Non. Octobris, pontificatus nostri anno secundo.

Reg. Vat. Vol. 292 f. 225v.

XI.

VERZOEK AAN CLEMENS VII, DAT BERNARD HENRIKSZ. VAN DEVENTER ALS URBANIST WORDE ONTZET UIT HET KANONIKAAT, DE PREBENDE EN HET SUPPLEMENT DER ST. LEBUINUSKERK TE DEVENTER, EN DAT IN DIENS PLAATS WORDE BENOEMD DE UIT DEVENTER GEBOORTIGE KLERK EVERARD DE FOSSA. — GUNSTIGE BESCHIKKING HIEROP.

1381, Januari 14, Avignon.

Beatissime pater. Cum Bernardus Henrici de Daventria maledictionis filio Bartholomeo, in apostolica Sede intruso, notorie adhereat, ac rebellis et nequam diffamator V. S. existat, dignetur E. S. ipsum canonicatu et prebenda ac supplemento ecclesie sancti Lebuini Davantriensis Trajectensis diocesis, que

obtinet, privare et de illis devoto viro Everardo de Fossa, clerico de dicto loco oriundo, misericorditer providere, non obstante gracia de beneficio cum cura vel sine cura in forma pauperum, quam obtinet, quam sibi dignemini misericorditer reservare, cum ceteris clausulis oportunis, et signare. — Fiat, et privamus et reservamus. G. Fiat, et privamus, si probetur adhesio. Sine alia lectione, fiat ut supra. G. Datum Avinione, XVIII Kal. Februarii, anno tercio.

Reg. Supplic. Vol. 57 f. 23v.

XII.

VERZOEK AAN CLEMENS VII, DAT FRANK VAN LEYDEN, RECTOR VAN DE HALVE BUURKERK TE UTRECHT, ALS URBANIST WORDE AFGEZET, EN DAT IN DIENS PLAATS WORDE BENOEMD WILLEM ZUERMONT VAN AMER(ONGEN?), KLERK VAN HET BISDOM UTRECHT. — GUNSTIGE BESCHIKKING HIEROP.

1381, December 21, Avignon.

Pater beatissime. Cum quidam Franco de Leyden, rector medie partis parocchialis ecclesie Civilis Trajectensis, Bartholomeo olim Barensi archiepiscopo in Sede apostolica violenter intruso adhereat notorie, igitur supplicat Sanctitatem Vestram devotus vester Willelmus Zuermont de Amer(ongen?), clericus Trajectensis diocesis, quatinus dictum Franconem, dummodo ejus probetur adhesio, dicta media parte dicte ecclesie privare ac eandem mediam partem dicto Willelmo cum omnibus juribus et pertinenciis suis conferre sibique providere de ea dignemini, eciam si dicta media pars vacet per privationem forsitan factam per dominum Cardinalem Pittis, nuper in illis partibus

apostolice Sedis legatum, non obstante quod idem Willelmus vigore litterarum S. V. canonicatum sub expectacione prebende ac personatus vel officii cum cura vel sine cura ecclesie Suessionensis noscatur obtinere, quodque nuper devotus vester R. electus Trajectensis eidem Willelmo de canonicatu et prebenda ecclesie sancti Johannis Trajectensis, tunc certo modo vacante, providerit, cum ceteris non obstantibus et clausulis oportunis. — Fiat, si probetur adhesio et non fuerit per dictum Cardinalem alteri provisum. G. Sine alia lectione fiat. G. Datum Avinione, duadecimo Kal. Januarii, anno quarto.

Reg. Supplic. Vol. 61 f. 30—30v.

XIII.

CLEMENS VII ONTZET DEN URBANIST GERRIT VAN WESTRENEN UIT DE PAROCHIEKERK VAN WOUDRICHEM EN BENOEMT IN DIENS PLAATS ZIJN SECRETARIS HENDRIK VAN ZANDE.

1382, April 14, Avignon.

Motu proprio privamus Gherardum de Westrenen parocchiali ecclesia de Waudrichem Trajectensis diocesis, quam obtinet, ex eo quod adheret et adhesit notorie Bartholomeo olim Barensi archiepiscopo, in Sedem apostolicam intruso, et de ea sic vel alias quovis modo vacante, eciam si alias sit disposicioni apostolice generaliter vel specialiter reservata, Henrico de Arena, licenciato in legibus et bacallario in decretis, secretario nostro, eodem motu providemus et cum eo dispensamus, ut eandem ecclesiam valeat recipere et una cum decanatu ecclesie Antwerpiensis usque ad Sedis apostolice beneplacitum retinere cum

clausulis oportunis. — Fiat motu proprio, et privamus, si probetur adhesio. G. Datum Avinione, decimo octavo Kal. Maji, anno quarto.

Reg. Supplic. Vol. 61 f. 70.

XIV.

CLEMENS VII ONTZET DE URBANISTEN:

JOHANNES WILDE ALS PROOST VAN ST. MARTINUS TE EMMERIK, IN WIENS PLAATS WORDT BENOEMD GERARD VAN ZIJL;

GISELBERT VAN WALENBORCH ALS DOMKANUNNIK VAN UTRECHT, IN WIENS PLAATS WORDT BENOEMD GISELBERT VAN ZIJL;

GISELBERT GRUTER VAN RHENEN ALS PROOST VAN WESTFRIESLAND, IN WIENS PLAATS WORDT BENOEMD GODFRIED VAN SMALBROEK.

1382, April 28, Avignon.

Ex eo quia Johannes Wilde notorie adheret Bartholomeo antipape, ipsum prepositura collegiate ecclesie sancti Martini Embricensis Trajectensis diocesis, cui archidiaconatus in ecclesia Trajectensi est unitus, quam seu quos obtinet, privamus et de ipsis prepositura et archidiaconatu, que seu qui dignitas curata electiva ac principalis dicte ecclesie Embricensis existit, sic vel alias quovis modo vacante, eciam si disposicioni nostre fuit specialiter vel generaliter reservata, Gerardo de Ziil, persone personatus in Oudekerke Trajectensis diocesis motu proprio providemus ac simili motu dispensamus, ut dictam preposituram cum prefato personatu, qui sine cura est, poterit idem Gerardus licite obtinere, juribus et constitucionibus non obstantibus quibuscumque.

Item ex eo quia Giselbertus de Walenborch, canonicus prebendatus cum suplemento ac scolasticus ecclesie Trajectensis, notorie adheret Bartholomeo antipape, ipsum dicta scolastria, quam obtinet, privamus et de eadem scolastria, que simplex officium sine cura in dicta Trajectensi ecclesia existit, sic vel alias quovis modo vacante, eciam si Sedi apostolice sit generaliter vel specialiter reservata, Ghiselberto de Ziil, subdiacono et canonico prebendato cum supplemento dicte ecclesie Trajectensis, motu proprio providemus, cum omnibus non obstantibus et clausulis oportunis.

Item ex eo quia Ghiselbertus Gruter de Renen notorie adheret Bartholomeo antipape, ipsum prepositura Westfrisie, quam obtinet in ecclesia Trajectensi, privamus et de eadem prepositura, consueta per canonicum dicte ecclesie Trajectensis gubernari, eciam si curata et electiva existit, sic vel alias quovis modo vacante, eciam si Sedi apostolice sit generaliter vel specialiter reservata, Godefrido de Smalbroet *(sic)*, subdyacono, canonico prebendato cum supplemento ecclesie Trajectensis predicte, motu proprio providemus, cum omnibus non obstantibus et clausulis oportunis ut in forma.. — Fiat pro omnibus et privamus, si probatur adhesio. G. Datum Avinione, quarto Kal. Maji, anno quarto.

Reg. Supplic. Vol. 61 f. 71v.

XV.

VERZOEK AAN CLEMENS VII, DAT HERMAN BUYC, PASTOOR DER PAROCHIEKERK VAN ALMKERK, ALS URBANIST WORDE AFGEZET EN DAT IN DIENS PLAATS WORDE BENOEMD ANDRIES ALBERTSZ. VAN GOUDA, KLERK VAN HET BISDOM

UTRECHT. — EVENZOO VOOR MEYNSO VAN WEYBORCH, ZOON VAN ALBERT VAN GOUDA, KLERK VAN HET BISDOM UTRECHT, TEN OPZICHTE VAN EEN KANONIKAAT IN DE SINT APOSTELENKERK TE KEULEN, THANS BEZET DOOR DEN URBANIST REYNIER CREYT. — GUNSTIGE BESCHIKKING VOOR BEIDEN.

1382, Juni 13, Avignon.

Clementissime pater. Cum iniquitatis filius Hermannus dictus Buyc, curatus parochialis ecclesie de Almkert *(sic)*, Trajectensis diocesis, scelerato viro Bartholomeo olim Barensi archiepiscopo, qui Sedem apostolicam occupare nititur, adheserit notorie et publice ac adhereat de presenti, dignetur Sanctitas Vestra ipsum Hermannum dicta ecclesia privare et de ipsa devoto viro Andree nato Alberti de Gouda, clerico dicte diocesis, eciam si ecclesia alias quovis modo vacat, misericorditer providere, non obstante gracia sibi facta ad collacionem *etc.* prepositi, decani et capituli singulorumque canonicorum, eciam si personatus vel officium existat, ecclesie sancti Salvatoris Trajectensis, et cum aliis non obstantibus et clausulis oportunis ut in forma.

Item cum Reynerus dictus Creyt, canonicus ecclesie beatorum Apostolorum Coloniensis, dicto B. in papatu intruso adheserit et adhereat de presenti, dignetur S. V. eundem Reynerum canonicatu et prebenda dicte ecclesie privare, quos nunc obtinet, et de ipsis devoto vestro Meynsoni de Weyborch, nato Alberti de Gouda, clerico Trajectensis diocesis, eciam si canonicatus et prebenda predicti alias quovis modo vacant, misericorditer providere, quadam expectacionis gracia, ad collacionem *etc.* decani et capituli ecclesie beati Johannis Trajectensis sibi facta, et cum aliis non obstantibus et clausulis oportunis. — Fiat pro

utroque et privamus, si probetur adhesio. G. Datum Avinione, Idus Junii, anno quarto.

Reg. Supplic. Vol. 61 f. 87v.

XVI.

VERZOEK AAN CLEMENS VII, DAT HENDRIK DIEPENVEEN[1]) VAN DEVENTER ALS URBANIST UIT DE PAROCHIEKERK VAN ALKMAAR WORDE ONTZET, EN DAT IN DIENS PLAATS BENOEMD WORDE JOHANNES MOER, KLERK VAN HET BISDOM UTRECHT. — GUNSTIGE BESCHIKKING HIEROP.

1382, Juli 19, Avignon.

Dignetur Sanctitas Vestra Henricum Diepenem de Daventria, clericum Trajectensis diocesis, de parocchiali ecclesia de Alcmaria ejusdem diocesis, quam ad presens obtinet, ex eo et pro eo quod adhesit et adheret Bartholomeo antipape, privare et devoto Vestro Johanni Moer, clerico dicte diocesis, qui in partibus ultramontanis S. V. et fratrum collegium sequendo multos labores in corporis sui periculum sustinuit et expensas, de eadem misericorditer providere, aut eciam alias quovismodo ipsam vacare contingat; non obstante, quod canonicatum in ecclesia sancti Swiberti Werdensis Coloniensis diocesis obtinet et prebendam in eadem vigore gracie, per E. S. V. sibi facte in forma speciali, exspectat, cum ceteris non obstantibus et clausulis oportunis ac executoribus, ut in forma. — Fiat et privamus, si probetur adhesio. G. Sine alia lectione fiat. G. Datum Avinione, quarto decimo Kal. Augusti, anno quarto.

Reg. Supplic. Vol. 61 f. 142–142v.

1) Of: Diepenheim?

XVII.

CLEMENS VII SPREEKT OVER ARNOLD VAN HOORN, BISSCHOP VAN LUIK, FLORIS VAN WEVELICHOVEN, BISSCHOP VAN UTRECHT, POTHO VAN POTHENSTEIN, BISSCHOP VAN MUNSTER, EN ANDERE GEESTELIJKEN ALS AANHANGERS VAN PAUS URBANUS VI OPNIEUW DEN BAN UIT, OMDAT ZIJ 15 JANUARI L.L. AAN ZIJNE DAGVAARDING NIET HEBBEN BEANTWOORD.

1383, Januari 23, Avignon.

Clemens episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam ||. Cum dudum dampnationis filii Arnoldus de Horne in Leodiensem, Florencius de Wivelchoven *(sic)* in Trajectensem et Potho de Pothestam (*sic*) in Monasteriensem ecclesias, pretextu litterarum viri pestiferi Bartholomei, olim Baren||sis archiepiscopi, qui per violentiam et impressionem notorias in Sede apostolica intrusus erat et eam occupare dampnabiliter contendebat, et Urbem ac nonnullas alias civitates et terras, ad nos et Romanam ecclesiam pertinentes, occupaverat et occupabat, se temere intrusissent et ipsi ac Gerardus, olim abbas de Bondelo, et Dyonisius, olim prepositus sancti Martini Iprensis, per prepositum soliti gubernari monasteriorum Cisterciensis et sancti Augustini ordinum, Tornacensis et Morinensis diocesium, et Jacobus Dardani, qui se gerit pro clerico Salernitano et persona ecclesiastica, tunc in Flandria moram trahens, contra nos et eamdem Romanam ecclesiam insurgentes, eidem Bartholomeo eciam post et contra processus nostros, contra eum propter intrusionem suam hujusmodi et alia ejus gravissima excessus et scelera ac ejus fautores et complices de fratrum nostrorum consilio auctoritate

apostolica factos, diversas excommunicacionis, suspensionis et interdicti et alias penas et sentencias continentes, totis conatibus adherere sibique in occupatione hujusmodi assistere ac consilium et auxilium prebere ac alia gravia et enormia excessus et crimina contra nos et prefatam Romanam ecclesiam committere veriti non fuissent nec etiam vererentur, nos contra eosdem Arnoldum, Florentium, Pothonem, Gerardum, Dyonisium et Jacobum duximus auctoritate predicta de eorumdem fratrum consilio procedendum, et per nostras sentencias, ipsis Arnoldo, Florentio, Pothone, Gerardo, Dyonisio et Jacobo ad hoc, quamquam hujusmodi ipsorum intrusiones, adhesiones et alia crimina adeo essent notoria, quod nulli inficiationi locus erat, ad eorum convincendam maliciam legitime evocatis, de ipsorum fratrum consilio inter cetera pronunciavimus, predictos Arnoldum, Florentium, Pothonem, Gerardum, Dyonisium et Jacobum in excommunicationis, anathematis et alias sentencias atque penas, tam a jure quam per plures predecessores nostros contra talia attemptantes ac in dictis nostris processibus, contra fautores et complices predictos promulgatas, incidisse ac eisdem penis et sentenciis innodatos fuisse et esse. Et demum, cum prefati Arnoldus, Florentius, Potho, Gerardus, Dyonisius et Jacobus, relegato ab eis penitudinis spiritu, emendationis sue nulla signa prebuissent nec preberent, quamquam ut converterentur, per plures dilationes et terminos misericorditer exspectassemus eosdem, sed in profundum malorum demersi predictas sentencias, nedum per unum, sed per duos annos et ultra, pertinaciter sustinuissent et sustinerent animis induratis, divinorum celebrationi se continue immiscendo et in suis ordinibus ministrando et claves ecclesie contempnendo et quasi per incorrigibilitatem impunitatem consequi arbitrantes de malo, sine intermissione in

penis procederent, adeo quod hujusmodi eorum pertinacia scrupulo non careret heretice pravitatis, Nos qui ferventi desiderio salutem querimus singulorum, cupientes ipsorum Arnoldi, Florentii, Pothonis, Gerardi, Dyonisii et Jacobi animarum curare languores, eosdem Arnoldum, Florentium, Gerardum, Pothonem, Dyonisium et Jacobum in Consistorio publico, presente multitudine fidelium copiosa, apostolica auctoritate citavimus, et quintadecima die hujus mensis Januarii in Consistorio publico, ubicumque tunc essemus, si ea die Consistorium ipsum esset, alioquin prima die extunc sequente, qua Consistorium publicum esse contingeret, hora consistoriali, feriis non obstantibus quibuscumque, quos quidem diem et horam eis et eorum cuilibet pro peremptorio termino assignavimus, personaliter comparerent coram nobis, super fide responsuri et juri parituri, ac voluimus et auctoritate predicta decrevimus, quod citatio hujusmodi perinde valeret et plenam obtineret roboris firmitatem et eosdem Arnoldum, Florentium, Pothonem, Gerardum, Dyonisium et Jacobum perinde artaret, quacumque constitutione contraria non obstante, ac si eis intimata et insinuata personaliter extitisset, prefatisque Arnoldo, Florentio, Pothoni, Gerardo, Dyonisio et Jacobo securitatem veniendi, standi et redeundi cum oportunis clausulis concessimus, ut est moris, prout in nostris inde confectis litteris, quas ecclesie et palatii apostolici Avinionensis valvis affigi fecimus, plenius continetur. Hodie vero, cum predicta quinta decima die, eciam post usque hodie, Consistorium publicum minime teneremus, dilectus filius magister Aymo Henneti, procurator noster et ejusdem Romane ecclesie, sese in Consistorio publico coram nobis comparens, predictorum Arnoldi, Florentii, Pothonis, Gerardi, Dyonisii et Jacobi non comparencium contumaciam accusavit et in eorum contumaciam contra

ipsos per nos procedi, prout justicia suaderet et nobis expediens videretur, cum instancia postulavit. Nos autem per dilectos filios nostros Guilermum Sancti Angeli et Petrum Sancte Marie in Via lata diaconos Cardinales ad portam palatii predicti eosdem Arnoldum, Florentium, Pothonem, Gerardum, Dyonisium et Jacobum aut aliquem pro ipsis, si quis esset ibidem, alta voce vocare fecimus, ut est moris, et quia, ut iidem Cardinales nobis in eodem Consistorio postmodum retulerunt, nec prefati citati et vocati nec eciam aliquis pro eis inventi sunt seu comparere curarunt, Nos reputantes eosdem Arnoldum, Florentium, Pothonem, Gerardum, Dyonisium et Jacobum, prout sunt, merito contumaces, auctoritate apostolica de fratrum nostrorum consilio (contra) quemlibet propter hujusmodi eorum contumaciam in non comparendo hodie in hujusmodi causa fidei coram nobis, excommunicacionis sentenciam promulgamus ipsosque et ipsorum quemlibet volumus et mandamus excommunicatos a nobis in hujusmodi causa publice nunciari et ab omnibus Christifidelibus artius evitari. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre promulgacionis, voluntatis et mandati infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc || attemptare presumpserit, indignacionem Omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. Datum et actum Avinione, X Kal. Februarii, || pontificatus nostri anno quinto.

Vaticaansch archief, Castel S. Angelo, oorspr. op perkament, waarvan het zegel is uitgesneden. Op den rug: „De curia." En elders: „Excommunicacio contra tres intrusos et tres de Flandria super fide, et fuit affixus presens processus in valvis palacii die Dominica XV Februarii, in crastinum, videlicet Lune XVII ejusdem, in

valvis ecclesie beate Marie de Donis, et ibi fuit, ut est moris, anno Domini millesimo CCCLXXXII.

XVIII.

CLEMENS VII GELAST (JOHANNES DE SERCLAES), BISSCHOP VAN KAMERIJK, TE ONDERZOEKEN, OF HERMAN, ABT VAN OOSTBROEK, EEN AANHANGER IS VAN URBANUS VI, EN HEM IN DIT GEVAL AF TE ZETTEN OF TOT ABT VAN EEN ANDER KLOOSTER DER BENEDICTIJNEN-ORDE TE BENOEMEN.

1384, Maart 9, Avignon.

Venerabili fratri episcopo Cameracensi salutem *etc.* Ad audienciam nostram pervenit, quod Hermannus, abbas monasterii sancti Laurencii in Oestbroec extra muros Trajectenses ordinis sancti Benedicti, perpetue dampnacionis alumpno Bartholomeo, olim Barensi archiepiscopo, qui Sedem apostolicam per impressionem et violenciam nititur occupare, adhesit hactenus et adheret. Nos igitur attendentes, quod, veris existentibus supradictis, dictus Hermannus regimine et administracione ejusdem monasterii reddidit se indignum, fraternitati tue per apostolica scripta committimus et mandamus, quatinus vocatis dicto Hermanno et aliis, qui fuerint evocandi, de premissis diligentius te informes et, si per informationem hujusmodi premissa reppereris veritate fulciri, prefatum Hermannum regimine et administracione predictis auctoritate apostolica prives et amoveas perpetuo ab eisdem, aut si tibi expediencius videatur, de persona ipsius Hermanni etiam inviti provideas alteri monasterio vacanti ordinis supradicti ipsumque illi preficias in abbatem, curam et administrationem ejusdem alterius monasterii sibi in spiritualibus et temporalibus plenarie

committendo sibique facias a subditis hujusmodi monasterii obedientiam et reverentiam debitas exhiberi; contradictores auctoritate nostra, appellatione postposita, compescendo; non obstantibus *etc.*.... Volumus tamen, quod si de persona ipsius Hermanni alteri monasterio provideas, ut prefertur, ab eo, antequam possessionem administrationis bonorum alterius monasterii recipiat, nostro et Romane ecclesie nomine fidelitatis debite solitum recipias juramentum juxta formam, quam sub bulla nostra mittimus interclusam. Formam autem juramenti, quod dictus Hermannus prestabit, per ipsius patentes litteras, suo sigillo signatas, nobis per proprium nuncium procures quantocius destinare. Datum Avinione, VII Id. Marcii, anno sexto.

Reg. Vat. Vol. 295, f. 53v—54. — Reg. Av. Clem. VII. Vol. 34, f. 429v.

XIX.

CLEMENS VII DAGVAARDT OPNIEUW ARNOLD VAN HOORN, BISSCHOP VAN LUIK, FLORIS VAN WEVELICHOVEN, BISSCHOP VAN UTRECHT, POTHO VAN POTHENSTEIN, BISSCHOP VAN MUNSTER, EN HUNNE AANHANGERS, OM 2 (?) JUNI A. S. IN HET OPENBAAR CONSISTORIE TE VERSCHIJNEN.

1385, Februari 10, Avignon.

Clemens episcopus, servus servorum Dei, ad futuram rei memoriam. Cum dudum dampnationis filii Arnoldus de Horne in Leodiensem, Florencius de Wivelchoven (*sic*) in Trajectensem et Potho de Pothestain in Monasteriensem ecclesias pretextu litterarum viri pestiferi Bartholomei olim Barensis archiepiscopi, qui per violenciam et impressionem notorias in Sede

apostolica || intrusus erat et eam [occupare dampnabiliter contendebat] ac Urbem et nonnullas alias civitates et terras ad nos et Romanam ecclesiam pertinentes occupaverat et occupabat, se temere intrusissent et ipse ac Eccardus et.. abbas monasterii de Bontlo (?) Cisterciensis ordinis Trajectensis diocesis et Jacobus Dordani, qui se gerit pro clerico Salernitano et persona ecclesiastica, tunc in Flandria moram trahens, contra nos et eandem Romanam ecclesiam insurgentes (?), eidem Bartholomeo etiam post et contra processus nostros, contra eum [propter] intrusionem suam hujusmodi et alia ejus gravissima excessus et scelera ac ejus fautores et complices de fratrum nostrorum consilio auctoritate apostolica factos, diversas excommunicationis, suspensionis et interdicti ac alias penas et sentencias continentes, totis conatibus adhererent sibique in occupatione hujusmodi assistere ac consilium et auxilium prebere et alia gravia et enormia excessus et crimina contra nos et prefatam Romanam ecclesiam committere [veriti non fuissent nec etiam vererentur, nos] contra eosdem Arnoldum, Florencium, Pothonem, Gerardum et Jacobum duximus auctoritate predicta de eorundem fratrum consilio procedendum et per [nostras] sentencias, ipsis Arnoldo, Florencio, Pothone, Gerardo et Jacobo aliisque [fautoribus, quamquam hujusmodi ipsorum intrusiones], adhesiones [et alia crimina] adeo essent notoria, quod nulli inficiationi locus esset, ad eorum convincendam [malitiam legitime] evocatis, de nostrorum fratrum consilio [inter cetera] pronuntiavimus hactenus et de[claravimus, predictos Arnoldum, Florencium, Pothonem, Gerardum et Jacobum in excommunicationis, anathematis et alias sentencias atque censuras, tam a jure quam per prefatos predecessores nostros contra talia attemptantes ac in dictis nostris processibus contra [fautores et complices

predictos promulgatas incidisse ac eisdem penis] et sentenciis [inno]datos fuisse et esse. Et demum, cum prefati Arnoldus, Florencius, Gerardus et Jacobus, relegato ab eis penitudinis spiritu, emendationis sue nulla signa prebuissent nec preberent, quamquam, ut converterentur, per plura ditationes et terminos misericorditer expectassemus eosdem, sed in profundum malorum demersi, predictas sententias nedum per unum, sed per duos annos et ultra, pertinaciter sustinuissent et sustinerent animis induratis, divinorum celebrationi se continue immiscendo et in suis ordinibus ministrando et claves [ecclesie] contempnendo et quasi per inextinguibilitatem impunitatem consequi arbitrantes de malo, sine intermissione in penis procederent, adeo quod hujusmodi eorum pertinacia scrupulo non careret heretice pravitatis, nos, qui ferventi desiderio salutem querimus singulorum, cupientes ipsorum Arnoldi, Florencii, Pothonis, Gerardi et Jacobi animarum [curare] languores, eosdem Arnoldum, Florencium, Pothonem, Gerardum et Jacobum per publice citationis edictum, presente fidelium multitudine copiosa, apostolica auctoritate citaverimus, ut certo competenti peremptorio termino tunc concesso coram nobis comparerent, super fide responsuri et juri parituri. Ac voluimus et auctoritate predicta decrevimus, quod citacio hujusmodi perinde valeret ac plenam obtineret roboris firmitatem eosdemque Arnoldum, Florencium, Pothonem, Gerardum et Jacobum perinde artaret, quacumque constitutione contraria non obstante, ac si eis intimata et insinuata personaliter extitisset, prefatis Arnaldo, Florencio, Pothoni, Gerardo et Jacobo securitatem veniendi, standi et redeundi cum oportunis clausulis concessimus, ut est moris. Et demum in eosdem Arnaldum, Florencium, Pothonem, Gerardum et Jacobum, quia in eodem termino comparere coram nobis contumaciter

recusarunt, excommunicationis sententiam cogente justicia duximus promulgandam, prout in nostris inde confectis litteris, quas in valvis palacii apostolici Avinionensis et aliis locis publicis affigi fecimus, plenius continetur. Cum autem prefati Arnaldus, Florencius, Potho, Gerardus et Jacobus hujusmodi excommunicationis sententiam per annum et amplius sustinuerint, prout sustinent animo pertinaci, nosque propter hujusmodi pertinaciam eorum, que suspitioni presumptionem adicit vehementem ad condempnandum eos velut hereticos, possemus procedere contra ipsos, volentes tamen eorum maliciam' [relaxare?] in hac parte, eosdem Arnaldum, Florencium, Pothonem, Gerardum et Jacobum per hujusmodi publice citationis edictum, presente fidelium multitudine copiosa, auctoritate predicta citavimus, ut die [secu]nda mensis Junii proxime futuri in Consistorio publico, ubicumque tunc essemus, [si eo] die Consistorium ipsum fuerit, alioquin prima die extunc immediate sequente, qua Consistorium publicum esse contingeret, hora consistoriali, non obstantibus quibuscumque feriis indicendis, quos quidem diem et horam eis et eorum cuilibet pro peremptorio termino assignamus, personaliter compareant coram nobis ad judicium, ... se condempnari velut hereticos et alias contra eos procedi, prout eorum demerita exigent, suadebit justicia et nobis videbitur expedire. Ceterum volumus et auctoritate predicta decernimus, quod actum hujusmodi perinde valeat et plenam obtineat roboris firmitatem ac eosdem citatos perinde artet, quacunque constitutione contraria non obstante, ac si eis et eorum cuilibet intimata et insinuata personaliter extitisset, quem citationis modum ex certis causis rationabilibus animum nostrum moventibus duximus eligendum; et si prefati citati ipsam Romanam curiam, communem omnibus patriam, locum eis minus tutum aut propter

inimicicias vel ex aliis causis imminere sibi periculum veniendo ad dictam curiam vel recedendo ab ipsa ad excusationis sue velamen seu pallium forsan allegent, universos et singulos patriarchas, archiepiscopos, episcopos et alios ecclesiarum et monasteriorum prelatos ac personas ecclesiasticas, necnon principes, duces, comites, barones, potestates, capitaneos et officiales alios eorumque locatenentes necnon comunia *(sic)* civitatum, universitates opidorum et aliorum quorumcunque locorum auctoritate apostolica requirimus et hortamur, ipsisque patriarchis, episcopis, prelatis et aliis personis ecclesiasticis ceterisque subditis nostris districte precipiendo mandamus, quatinus prefatis citatis in veniendo ad dictam curiam, morando in ea [et ab] illa recedendo in personis aut bonis aut rebus eorum nullam inferant molestiam vel offensam nec ab aliis, quantum in eis est, inferri permittant eisque et eorum sociis et familiaribus pro eorum pecuniis provideant de victualibus, hospiciis et aliis oportunis, non obstante nostra inhibitione quacunque contraria facta, quam alias volumus in suo robore permanere. Et ut processus noster hujusmodi ad dictorum citatorum noticiam deducatur, cartas seu membranas, processum continentes eundem, super litteras ..... [valvis predictis affigi faciemus, que plenius cum prefatis] litteris processum ipsum suo quasi sonoro preconio et patulo inditio publicabunt, [ne aliquam] possint excusationem pretendere vel ignoranciam allegare, quod processus hujusmodi ad eos non pervenerit vel ignoraverint eundem, cum non sit verisimile quoad eos remanere incognitum vel occultum, quod tam patenter omnibus publicatur. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre cautionis, assignati||onis, voluntatis, constitutionis, requisitionis, hortationis et mandati infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indigna-

cionem Omnipotentis Dei et beatorum Petri en Pauli apostolorum ejus se noverit incursurum. || Datum et actum Avinione, Id. Februarii, pontificatus nostri anno septimo.

Vaticaansch arch. Castel S. Angelo, Arm. D. fasc. I n°. 1. Oorspr. op perkament, door vocht en slijtage op de vouwen zeer beschadigd en dikwijls onleesbaar. Het looden zegel hangt aan geschonden zijden draden. Op den rug: „Citacio".... — Wanneer de tekst onleesbaar was of onduidelijk, zijn hier de lacunes zoo goed mogelijk tusschen [ ] aan gevuld, in aansluiting met de ongeveer gelijk luidende bijlagen IX en XVII.

XX.

PAUS URBANUS VI GELAST AAN FLORIS (VAN WEVELICHOVEN), BISSCHOP VAN UTRECHT, DAT HIJ JOHANNES GAEL, KANUNNIK VAN HET AUGUSTIJNEN-KLOOSTER VAN ST. ANTONIUS TE VIENNE, DIE IN OPDRACHT VAN DEN TEGENPAUS CLEMENS VII IN HET BISDOM UTRECHT COLLECTE DURFT HOUDEN, MET DIENS HANDLANGERS IN HECHTENIS NEME EN AL ZIJNE ONDERHOORIGEN ONDER KERKELIJKE STRAFFEN STRENG VERBIEDE, HEM BIJ DEZE COLLECTE OP EENIGERLEI WIJZE TER WILLE TE ZIJN.

1388, Augustus 2, Perugia.

Urbanus *etc.* venerabili fratri nostro Florencio episcopo Trajectensi salutem *etc.* Ad audienciam nostram pervenit, quod iniquitatis filius Johannes Gael, canonicus monasterii sancti Antonii Viennensis, ordinis sancti Augustini, perdicionis alumpno Roberto, olim basilice XII Apostolorum presbitero Cardinali, nunc antipape, qui se Clementem VII ausu sacrilego

nominare presumit, eciam post et contra processus, per nos contra eumdem Robertum ac ejus sequaces, fautores et adherentes eidem factos et solemniter publicatos, per quos ipsos tamquam hereticos et scismaticos sentencialiter condemnavimus puniendos, adherens, questum tam in pecuniis quam rebus aliis juxta morem dicti monasterii in tua diocesi et aliis vicinis partibus nobis devotis per se et familiares suos ac nuncios exquirit, exigit et colligit et adherentibus dicto Roberto antipape deportat et deportari procurat. Nos igitur attendentes, quod infideles de fidelium facultatibus non debeant sustentari, ac super hoc de oportuno remedio provideri cupientes, fraternitati tue per apostolica scripta committimus et mandamus, quatinus prefatos Johannem, familiares et nuncios et quoscumque, hujusmodi questus pro parte dictorum adherencium antipape exquirentes, exigentes et colligentes seu ipsis adherentibus deportantes, et quoscumque alios prefato Roberto antipape adherentes per te vel alium seu alios capias et capi facias et carceribus mancipari et tamdiu detineas eosdem carceribus mancipatos, donec hujusmodi captio nobis intimata fuerit et quousque a nobis aliud receperis in mandatis, invocato ad hoc, si opus fuerit, auxilio brachii secularis. Et nihilominus omnibus et singulis tuarum civitatis et diocesis et vicinarum parcium predictarum sub excommunicationis et aliis sentenciis et penis, in dictis contentis processibus, inhibeas, ne hujusmodi questum prefatis Johanni, familiaribus, nunciis et aliis quibuscumque, dicto Roberto antipape adherentibus, dare et de eo quomodolibet responderi presumant, contradictores per censuram ecclesiasticam, appellacione postposita, compescendo; non obstantibus, si aliquibus communiter vel divisim a Sede apostolica sit indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint

per litteras apostolicas, non facientes plenam ac expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mencionem. Datum Perusii, IIII Non. Augusti, pontificatus nostri anno undecimo.

Reg. Vat. Vol. 311, f. 265—265v.

XXI.

PAUS URBANUS VI GELAST AAN DEN PROOST VAN ROERMOND EN DEN DOMDEKEN VAN UTRECHT, DAT ZIJ DE COLLECTEGELDEN IN HET BISDOM UTRECHT, DIE VOOR HET ST. ANTONIUSKLOOSTER TE VIENNE ZIJN BESTEMD, DOOR VERTROUWBARE PERSONEN DOEN INZAMELEN EN, ZOOLANG HET SCHISMA DUURT, AAN DEN H. STOEL OVERMAKEN, TERWIJL EEN DERDE GEDEELTE ERVAN MAG WORDEN ACHTERGEHOUDEN EN BESTEED TER REPARATIE VAN DEN UTRECHTSCHEN DOM.

1388, Augustus 2, Perugia.

Urbanus *etc.* dilectis filiis... preposito Ruremundensis Leoditensis diocesis et decano Trajectensi ecclesiarum salutem *etc.* Nuper ad nostrum pervenit auditum, quod iniquitatis filius Bertrandus, canonicus, olim abbas monasterii sancti Antonii Viennensis, ordinis sancti Augustini, qui perdicionis alumno Roberto, olim basilice XII Apostolorum presbitero Cardinali, nunc antipape, qui se Clementem VII ausu sacrilego nominare presumit, eciam post et contra processus, per nos contra eumdem Robertum ac ejus sequaces, fautores et adherentes eidem factos et solemniter publicatos, per quos ipsos tamquam hereticos et scismaticos sentencialiter condempnavimus puniendos, adherens, questum tam in pecunia quam rebus aliis juxta morem dicti

monasterii in Trajectensi diocesi et aliis vicinis partibus nobis devotis per suos nuncios exquiri, exigi et colligi facit et sibi ac predicto Roberto antipape adherentibus deportari. Nos igitur attendentes, quod infideles de fidelium facultatibus non debeant sustentari, ac super hoc de oportuno remedio provideri cupientes, ac attendentes, quod nos pro repressione scismaticorum et defensione ecclesie ac nostrorum fidelium magna subire oportet onera expensarum, ac Lateranensis ecclesia et basilica Principis apostolorum ac sancti Pauli de Alma Urbe et alie dicte Urbis necnon Trajectensis ecclesie reparacione indigere noscantur, discrecioni vestre per apostolica scripta committimus et mandamus, quatinus questus hujusmodi, sive in pecunia sive in aliis rebus fuerint, qui abbati dicti monasterii pro tempore ante adhesionem hujusmodi exhibebantur, per aliquos fidedignos exquiri, exigi et colligi et nobis hujusmodi durante scismate exhiberi faciatis et illa, que exinde receperitis, fideliter conservetis eaque, quanto commode poteritis, ad Cameram nostram apostolicam destinare curetis, tercia parte questuum hujusmodi retenta pro reparacione Trajectensis ecclesie supradicte; contradictores eciam quoslibet auctoritate nostra, appellacione postposita, compescendo; non obstante, si aliquibus communiter vel divisim a Sede apostolica sit indultum, quod interdici, suspendi vel excommunicari non possint per literas apostolicas, non facientes plenam et expressam ac de verbo ad verbum de indulto hujusmodi mencionem. Volumus eciam vobisque per apostolica scripta mandamus, quatinus venerabili fratri nostro Florencio episcopo Trajectensi, cui, ut Johannem Gael, canonicum dicti monasterii, qui questus hujusmodi pro parte scismaticorum in partibus illis exquiri, exigi et colligi consueverit, ac ejus familiares et nuncios et quoscumque alios dicto

Roberto antipape adherentes caperet et carceri manciparet, per nostras litteras dedimus in mandatis, assistatis auxiliis, consiliis et favoribus oportunis. Datum Perusii, IIII Non. Augusti, pontificatus nostri anno undecimo.

Reg. Vat. Vol. 311 f. 265v—266.

XXII.

PAUS URBANUS VI GELAST DEN AARTSBISSCHOP VAN KEULEN EN DIENS SUFFRAGANEN, IN HUNNE DIOCESEN DEN KRUISVAARDERS-AFLAAT TE VERKONDIGEN, DOOR DEN PAUS VERLEEND AAN HERTOG WILLEM VAN GELRE EN AL DEGENEN, DIE MET HEM HET KRUIS AANNEMEN OM DEN TEGENPAUS CLEMENS VII TE BESTRIJDEN OF HEM DAARBIJ MET GELD EN GOED BEHULPZAAM ZIJN. HIJ STELT HEN TEVENS AAN TOT COLLECTEURS DER KRUISVAARTGELDEN EN VERKLAART DEZE LASTGEVING VOOR EEN VOL JAAR VAN KRACHT.

1388, November 25, Rome bij St. Pieter.

Urbanus *etc.* venerabilibus fratribus archiepiscopo Coloniensi ejusque suffraganeis salutem *etc.* Dudum adversus perditionis alumpnum Robertum, olim basilice XII Apostolorum presbiterum Cardinalem, vulgariter dictum Gebennensem, nunc antipapam, qui se Clementem VII ausu sacrilego nominare presumit, et nonnullos filios Bellial sequaces, fautores et adherentes eidem, debitis juris solempnitatibus, prout facti qualitas exigebat, servatis, de fratrum nostrorum sancte Romane ecclesie Cardinalium consilio certos processus fecimus, per quos inter cetera declaravimus, ipsos Robertum, sequaces et adherentes fuisse et esse scismaticos, hereticos et reos criminis lese

majestatis et tamquam hereticos puniendos, ac voluimus, quod omnes et singuli Christifideles, qui crucis assumpto caractere ad predictorum exterminium se accingerent et eos pro posse prosequerentur et expugnarent, illa gauderent indulgentia illoque privilegio essent muniti, que in Terre Sancte proficiscentibus subsidium conceduntur, prout in diversis nostris inde confectis litteris plenius continetur. Cum itaque, sicut accepimus, dilectus filius nobilis vir Wilhelmus dux Ghelrie et nonnulli alii ipsius ecclesie Romane devoti filii prefatis iniquitatis filiis sub spe divini auxilii suo brachio potentie et aliorum ipsis circa hoc assistere volencium velint resistere ac Christi et ecclesie predicte et devotorum ac fidelium injurias propulsare, nos cupientes, ut talibus dextera Domini faciente virtutem viriliter resistatur, et ut prefatus dux et sibi in hac parte assistentes causam ipsam eo ferventius prosequantur, quo exinde majoris retribubucionis merita se speraverint adepturos, ideoque de Omnipotentis Dei, nostra et beatorum Apostolorum Petri et Pauli auctoritate confisi, omnibus vere penitentibus et confessis, qui prefato duci in premissis assistendo predictum Robertum antipapam, sequaces, fautores et adherentes eidem receptatores atque credentes, quamdiu in hujusmodi scismate et extra Romane ecclesie graciam et communionem persisterent, in personis et sumptibus propriis necnon hiis, qui in personis propriis, alienis tamen expensis, expugnabunt et eciam impugnabùnt, et super hoc per unum annum, incipiendo a die, qua vos vel aliquis vestrum duxeritis ordinandum, vel a die, qua quilibet signum crucis assumpserit et hujusmodi pium negocium prosequi inchoaverit, proxime computandum continue vel interpolatim in expugnacione et impugnacione hujusmodi laborabunt, ecclesie sequendo vexillum, tam clericis quam laicis, et eis insuper, qui suis

dumtaxat expensis juxta suarum exigenciam facultatum destinabunt seu ad id deputatis sufficiencia subsidia ministrabunt, ut pro eis destinari possent ydonei bellatores, per dictum tempus moraturi et ibidem bellaturi, illam concedimus indulgenciam et veniam peccatorum, que per Sedem apostolicam proficiscentibus in Terre Sancte subsidium concedi consuevit, et in retribucionem justorum salutis eterne pollicemur augmentum, eos autem, qui non per annum integrum, sed per ipsius anni partem in hujusmodi Dei servicio laborabunt, juxta quantitatem laboris et devocionis affectum participes esse volumus indulgencie supradicte; quod si forsan eorum aliquem post iter arreptum in prosecucione dicti negocii ex hac luce migrare contigerit, vel interim negocium ipsum congrua terminacione compleri, eos integre participes esse volumus indulgencie memorate. Hujusmodi eciam indulgencie et remissionis volumus esse participes juxta quantitatem subsidii et devocionis affectum omnes, qui ad expugnacionem et impugnacionem ipsorum dampnatorum vobis vel alicui seu aliquibus, per vos vel vestrum aliquem deputando seu deputandis, de bonis suis congrue ministrabunt. Quocirca universitatem vestram tenore presencium requirimus et monemus, vobis nichilominus in virtute sancte obediencie districte precipiendo mandantes, quatinus predicta omnia per vos vel alios ad hoc ydoneos in ecclesiis et locis vestrarum civitatum et diocesum, receptis presentibus, diebus dominicis et festivis solempniter publicantes et exponentes ac per alios, quos ad hoc deputaverint, publicari et exponi facientes, ut melius et clarius intelligantur ab omnibus, eciam in vulgari, reges et principes et alios quacumque preditos potestate ac Christifideles instancius et efficacius per verbum predicacionis et alias, prout expediens fuerit, inducere studeatis, ut suscipientes cum reverencia per manus

vestras vel alicujus vestrum aut aliorum, per vos aut aliquem vestrum ad hoc deputandi seu deputandorum, venerabile signum crucis illudque suis humeris et cordibus affigentes ad prosequendam hujusmodi causam Dei et dicte Romane ecclesie matris eorum viriliter se accingant. Nos enim vos in vestris civitatibus et diocesibus eorum, que pro subsidio prosecutionis cause hujusmodi fuerint quomodolibet erogata, collectores harum serie deputamus, ac volumus et vobis districte adjicimus in mandatis, quatinus vestrum singuli singulos quaternos seu libros fieri et in illis manu publica ea, que propterea receperitis, describi diligenter et fideliter faciatis ac recepta hujusmodi prefato duci, hujusmodi prosecucioni negocii insistenti, et pro tempore, quo hujusmodi prosecucioni negocii institerit, vel procuratori suo, ad hoc ab eo sufficiens mandatum habenti, in hujusmodi subsidium pro repressione scismaticorum dumtaxat convertendi tradatis et eciam assignetis, quodque si prefatus dux hujusmodi negocium prosequi non curaret vel ipsum negocium congrua interim contingeret terminacione compleri, omnia et singula, que pro premissis receperitis, gentibus Camere nostre apostolice in usus hujusmodi convertenda destinare curetis. Ceterum, quia presentes littere vestrum singulis commode presentari non possunt, volumus, quod tu, frater archiepiscope, quamprimum illas habueris, tenorem ipsarum in tuis patentibus litteris de verbo ad verbum insertum suffraganeis tuis studeas destinare, et quod hujusmodi litteris, tenorem ipsum taliter continentibus, illa fides adhibeatur, que adhibetur eisdem presentibus litteris, si forent exhibite vel ostense. Et insuper vobis et vestrum cuilibet concedendi prefato duci, ut circa prosecucionem hujusmodi negocii vexillum prefate Romane ecclesie hac vice dumtaxat erigere possit, auctoritate apostolica tenore presencium concedimus

facultatem. Presentibus post unum annum a dato presencium computandum minime valituris. Datum Rome apud S. Petrum, VII Kal. Decembris, pontificatus nostri anno undecimo.

Reg. Vatic. Vol. 311 f. 237—238.

XXIII.

PAUS BONIFACIUS IX VEROORLOOFT AAN DE STEDELIJKE OVERHEID VAN ROERMOND, TER WILLE VAN DE VEILIGHEID DER STAD BINNEN HAAR MUREN OVER TE BRENGEN EEN DAARBUITEN GELEGEN KAPEL VAN ST. CATHARINA, DIE NOG GEEN TWEE JAAR GELEDEN, BIJ EEN AANVAL DER FRANSCHEN, GROOT GEVAAR OPLEVERDE.

1390, November 17, Rome bij St. Pieter.

Bonifacius *etc.* dilectis filiis burgimagistris, scabinis, consulibus ac universitati opidi Ruremundensis Leodiensis diocesis salutem *etc.* Exigit nostre sincere devocionis affectus, quem ad nos et Romanam ecclesiam gerere comprobamini, ut votis vestris, illis presertim, que ad commoditatem vestram cedere valeant, quantum cum Deo possumus, favorabiliter annuamus. Exhibita siquidem nobis nuper pro parte vestra peticio continebat, quod cum olim nondum adhuc biennio lapso quedam gentes arange *(sic)* de Francia et nonnullis aliis regnis et partibus, iniquitatis alumno Roberto olim basilice XII Apostolorum presbitero Cardinali, nunc antipape, qui se Clementem VII ausu sacrilego nominare presumit, adherentes et faventes, ducatum Ghelrie manu potenti hostili more invadere niterentur, vos verisimiliter formidantes, quod gentes ipse cum eorum exercitu opidum vestrum in eodem ducatu consistens obsiderent et vos quendam locum, nuncupatum beginaguium, cum suburbiis eidem

opido adjacentibus, ne loco et suburbiis ipsis per hujusmodi gentes captis eorum lapidum et lignorum subsidio dictum opidum captionis et subversionis periculum subire contingeret, diruissetis, capellam sancte Catherine, que de muris erat, sitam in dicto loco, de consilio milicie dilecti filii nobilis viri Wilhelmi ducis Ghelrie suffodistis, pro ejus sustentacione lignamina supponentes, ita quod necessitate imminente ac gentibus prefatis contra vos et dictum opidum venientibus, capellam ipsam sic suffossam, combustis vel alias remotis lignaminibus hujusmodi, ad terram de facili struere possetis, ne in vestram offensionem et opidi cederet antedicti. Quare pro parte vestra nobis fuit humiliter supplicatum, ut ad hujusmodi de cetero precavenda pericula vobis faciendi capellam predictam cum cymiterio suo circumjacenti funditus prosterni ac infra opidum predictum in alio loco, nuncupato beguinagio, de novo fundato, cum suis juribus, privilegiis et libertatibus de novo edificari et construi licenciam concedere de benignitate apostolica dignaremur. Nos igitur, hujusmodi supplicacionibus inclinati, vobis, quod dictam capellam ad terram prosterni ac de lignis ac lapidibus ipsius capelle sic destructo infra prefatum opidum, in loco tamen ad id congruo et honesto, novam capellam in honorem et sub vocabulo dicte sancte Catherine cum juribus, privilegiis et libertatibus hujusmodi de novo edificari et construi facere possitis, auctoritate apostolica tenore presencium indulgemus, jure tamen parochialis ecclesie et cujuslibet alterius semper salvo, proviso eciam, quod locus antique capelle et ejus cimiterii hujusmodi ad profanos usus velut hereditas minime transferatur. Nulli ergo *etc.* nostre concessionis infringere. Si quis *etc.* Datum Rome apud S. Petrum, quintodecimo Kal. Decembris, anno secundo.

Reg. Lateranensia Vol. 12 f. 55—55v.

XXIV.

PAUS BONIFACIUS IX DRAAGT AAN ZIJN THESAURIER EN NUNTIUS WILLEM, BISSCHOP VAN ANCONA, DE TAAK OP VAN PAUSELIJK COLLECTEUR, WELKE IN DE PROVINCIE REIMS EN DE BISDOMMEN LUIK EN UTRECHT WAS TOEVERTROUWD AAN MR. GILIUS DE POMPONI, DIE ECHTER DOOR SCHISMATIEKEN ALDAAR WORDT GEVANGEN GEHOUDEN.

1391, Februari 6, Rome bij St. Pieter.

Bonifacius *etc.* venerabili fratri Guillermo episcopo Anconitano, thesaurario nostro, apostolice sedis nuncio salutem *etc.* Dudum dilectum filium magistrum Gilium de Pomponi, canonicum Bononiensem, decretorum doctorem, capellanum nostrum, fructuum et proventuum, Camere apostolice in provintia Remensi necnon Leodiensi et Trajectensi civitatibus et diocesibus debitorum, collectorem auctoritate apostolica duximus deputandum, prout in nostris inde confectis litteris plenius continetur. Et deinde, quod cum non parva displicentia recensemus, dictus Gilius, postquam ad partes illas pervenerat et nonnulla circa execucionem hujusmodi collectorie offitii peregerat, eventu sinistro in manus scismaticorum incidit, qui eum extunc detinuerunt, prout detinent, carceribus mancipatum. Cum autem propterea negotia dicte Camere in eisdem partibus susceperint non modicum detrimentum et per solicitudinem, fidelitatem et prudenciam tuam, quem pro quibusdam magnis et arduis nostris et Romane ecclesie negotiis ad partes illas presentialiter destinamus, cum Dei adjutorio possint utiliter restaurari, fraternitati tue, de qua plenam in Domino fiduciam obtinemus, predictas litteras et omnia et singula in eis contenta quoad omnes earum effectus perinde

exequendi et ad effectum plenarium deducendi, ac si per nos tibi forent specialiter destinate, constitutionibus apostolicis et aliis contrariis ac omnibus, que in eisdem litteris non obstare volumus, nequaquam obstantibus, plenam et liberam auctoritate apostolica tenore presentium concedimus potestatem. Datum Rome apud Sanctum Petrum, VIII Id. Februarii, pontificatus nostri anno secundo.

Reg. Vat. Vol. 313, f. 34v.

BRIEVEN VAN J. D. VAN DER CAPELLEN TOT DEN POL,

MEDEGEDEELD DOOR

W. W. VAN DER MEULEN.

Toen de ondergeteekende eenige jaren geleden in het archief van de familie Van Beijma thoe Kingma de brieven vond, door C. L. van Beijma geschreven aan J. D. van der Capellen tot den Pol, heeft hij natuurlijk links en rechts gezocht en laten zoeken naar de antwoorden van den Overijselschen Patriot. In het voorwoord van de uitgave dezer brieven in het vijftiende deel der Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap [1]) deelde hij mede, dat deze niet voor den dag waren gekomen, doch dat zij zich niet meer in het bezit der familie Van Beijma thoe Kingma bevonden. Gerechtvaardigd was deze mededeeling, omdat hij in de meening was gebracht het volledige restant van dit familie-archief onder de oogen gehad te hebben, maar vooral, omdat hij uit de herkomst van het reeds uitgegevene mocht opmaken, dat Van der Capellen zijn brieven terug had gekregen, hetzij op eigen verzoek, hetzij krachtens een gewoonte dier kringen [2]).

---

1) Aldaar bl. 257 volg.

2) Het postscriptum van brief n°. 16 geeft gereedelijk tot de laatste

Hoe aangewezen het evenwel in de gegeven omstandigheden mocht zijn om het onderzoek naar Van der Capellens brieven in de richting van Overijsel te houden, het is wel een ironie van de omstandigheden, dat zij eenige jaren later juist daar bleken te zijn, waar niemand ze zou gezocht hebben... nl. toch in de papieren der familie Van Beijma, wel te verstaan niet in die der familie Van Beijma thoe Kingma, welke doorgewerkt waren en die zich elders bevonden. Wel was er destijds navraag gedaan naar het mogelijk bestaan van de eerste, maar zonder resultaat. Eerst de dood van den eigenaar bracht dit deel van het familie-archief aan het licht en in de goedgeefsche handen van hem, die ze aan het Rijksarchief te Leeuwarden geschonken heeft. Dat nu ook deze andere helft eerlang gepubliceerd diende te worden, leek van den aanvang zeer gewenscht.

Zonder op het vraagstuk der belangrijkheid verder diep te willen ingaan, daar de beteekenis van documenten ten slotte geheel afhankelijk is van de vragen, die men aan deze stelt, van de oogmerken, waarmee men ze leest, meent de ondergeteekende toch wel te moeten verklaren, dat degene bedrogen uit zal komen, die in de brieven van Van der Capellen aan Van Beijma mededeelingen van verrassende onthullingen verwacht[1], gelijk ook hij, die ze als bron voor de toestanden en gebeurtenissen in Overijsel even rijk zou achten als die van Van Beijma voor de toestanden in Friesland. Het zijn voor alles echte „documents humains", licht verspreidende over de

---

veronderstelling aanleiding. Van der Capellen zegt daar Van Beijma het terugzenden zijner brieven toe, echter zonder dat deze er om gevraagd heeft. Dat Van der Capellen ook op het behoud zijner eigen correspondentie zeer gesteld was, blijkt uit tal van andere plaatsen.

persoon van Van der Capellen, maar ook over de verhouding van dezen tot den Frieschen voorman der democratisch-patriotsche beweging, en daardoor van belang voor onze algemeene geschiedenis.

De correspondentie is, gelijk in het voorbericht der uitgave van de brieven van Van Beijma reeds meegedeeld is, genummerd en wel van 1 tot en met 107. Ook van deze verzameling zijn veel brieven door bederf geheel of gedeeltelijk onleesbaar.

Nu alles onder het bereik is, blijken de volgende nummers te ontbreken: 6, 37, 44, 47, 59, 60, 62, 69, 72, 77, 85, 94, 95 en 96. Daarentegen is als n°. 24[a] een brief opgenomen van Van der Capellen, die blijkbaar in de serie daar op zijn plaats hoorde.

Het is natuurlijk wenschelijk in een textuitgave als deze, zoo weinig mogelijk eigen inzichten over de persoon van Van der Capellen te voorschijn te brengen; men behoort den gebruiker in de gelegenheid te stellen, zich zoo onbevangen mogelijk tegenover het hier geboden materiaal te plaatsen. Bij deze uitgave is tevens dit standpunt ingenomen, dat de gebruiker van de jongste litteratuur op de hoogte is en dat hij zoowel met de artikels van Mr. Sillem in de Gids (1882, 4[e] deel, blz. 204—279 en 401—460) en van Prof. Bussemaker in de Tijdspiegel (1891, 2[e] deel, blz. 1—15, 111—140, 267—281), als met dat, naar aanleiding van deze brieven geschreven in de Geschiedkundige Opstellen, uitgegeven ter eere van Prof. Rogge (blz. 195 volg.), bekend is.

Deze uitgave is echter, behalve als complement op de mijne van Van Beijma's brieven, stellig in de eerste plaats te beschouwen als supplement op die van Mr. W. H. de Beaufort, Brieven (Hist. Gen. nieuwe reeks No. 27, Utrecht 1879), aangevuld door Mr. Sillem (Hist. Gen. nieuwe reeks No. 27[b], Utrecht 1883).

Behalve de brieven aan Van Beijma worden hier tevens nog afgedrukt andere brieven, welke sedert aan den dag gekomen zijn. Ze zijn afkomstig uit het archief van Baron R. H. O. van der Capellen te 's-Gravenhage, een rijk archief, gelijk reeds bleek uit de dissertatie van Dr. Weststrate: Gelderland in den Patriottentijd (Arnhem 1903).

Allereerst zijn het 21 brieven uit de jaren 1770—1772, door Van der Capellen geschreven aan zijn neef Alexander Philip van der Capellen, den kamerheer van Willem V, dengenen die in 1784 gedwongen was afstand van zijn positie te doen en in 1787 na de overgave van Gorcum overleed.

Al deze brieven betreffen de admissie van Van der Capellen tot de Ridderschap van Overijsel. Zijn neef moest hem den steun van den Prins, den Hertog van Brunswijk en merkwaardiger wijze ook dien van den Hollandschen raadpensionaris, Van Bleiswijk, verschaffen. Zij geven alweer een blik op de bemoeiingen van dezen met gewestelijke geschillen en op de verwarde onderlinge verhoudingen der magistraatspersonen in dezen tijd der Republiek, niet minder echter op de kleingeestige zucht van de Ridderschap om Van der Capellen te weren en op de nog veel kleinzieliger middelen, door hen toegepast om in dezen hun zin te krijgen. Dat het voor beide partijen vóór alles een zaak van materiëel voordeel was, blijkt ook duidelijk.

In groote lijnen is deze quaestie bekend, vooral ook door de uitgave van Van der Kemp: Historie der Admissie in de Ridderschap van Overijssel van Jhr. Johan Derk van der Capellen (Leyden, Herdingh, 1785), die de hoofdbron blijft. Op de aanleiding tot deze publicatie zelve werpen deze brieven bovendien wel eenig licht. Het verwijt van ondankbaarheid tegenover den Prins is Van der Capellen, blijkens

deze brieven, zeker te goeder trouw naar het hoofd geslingerd. Het boek van Van der Kemp is daarop het antwoord.

Deze brieven in hun geheel uittegeven scheen onnoodig; regesten waren hier voldoende, behalve van die gedeelten, waarvan de beteekenis lag in de gebruikte uitdrukkingen of wel die karakteristiek waren voor het denken en voelen van Van der Capellen in deze jaren. De Van der Capellen van deze jaren is wel een heel andere dan die van lateren tijd.

Voorts vindt men hier nog een drietal brieven over de readmissie van Van der Capellen uit het jaar 1779, aan denzelfden Alexander van der Capellen geschreven, benevens één over dezelfde quaestie van 1782 aan een „waarden vriend". Daar in het postscriptum gevraagd wordt dezen doortezenden aan den heer van de Marsch, is meteen verklaard, hoe hij hier is terecht gekomen.

Aan een „waardsten vriend" zijn er nog een achttal andere van omstreeks het jaar 1784 van de hand van J. D. van der Capellen. Het is niet zeker uittemaken, wie deze „waardste vriend" was, daar elk adres ontbreekt.

Eindelijk een woord over hetgeen ik wel vond, maar niet noodig acht, hetzij in extenso, hetzij in regest te geven.

Het zijn een tweetal afschriften van brieven, door Van der Capellen aan Van Beijma doorgezonden, de een te vinden bij De Beaufort (Brieven bl. 496 volg.), de ander, welke trouwens voorkomt in het bovengemelde werk van Van der Kemp (Bijlage L. bl. 220 volg.), in het Aanhangsel van Mr. Sillem (pag. 61 volg.).

Bij het geven van noten heb ik mij tot het allereenvoudigste beperkt. Wie deze brieven gebruikt, heeft natuurlijk ook het register van Mr. Sillem

onder zijn bereik, waarheen ik in het algemeen dan ook zou willen verwijzen.

Ten slotte wenscht de ondergeteekende een woord van dank uittespreken aan Baron R. H. O. van der Capellen te 's-Gravenhage voor het beschikbaar stellen van zijn archief ten bate van historische publicaties, alsmede aan Mej. C. Bosman voor hare vele goede zorgen en bereidwillige medewerking bij deze uitgave.

W. W. v. d. M.

BRIEVEN VAN J. D. VAN DER CAPELLEN OVER DE ADMISSIE.

„A Monsieur

„Monsieur le Baron de Capellen, Lieut^nt. „Collonel de Cavallerie et gentilhomme de son „Altesse serenissime Monseigneur le Prince „d'Orange et Nassauw à la Haije.

„Cito."

I.

Zwolle, 6 Maart 1770.

Hij heeft gisteren de deducties aan Ridderschap en Steden laten afgaan. Zwolle resolveerde den Burgemeester drie dagen gelegenheid te geven ze te lezen, alvorens ze aan Gecommitteerden ten Landdage over te geven. Hij meent zich door zijn adres aan de Steden zoo hatelijk mogelijk gemaakt te hebben bij de Jonkers. Hij vraagt of zijn Neef nu de oogen van Zijne Hoogheid wil openen „aangaande „Zijn waare belangen met betrekking tot de interpre- „tatie van het gelijke Regt". Hij heeft in de notulen van Ridderschap en Steden tot zijn leedwezen ont-

dekt, dat in 1749 M. van Hemert [1]) „uit Utregt originair" voor zijn admissie heeft moeten aantoonen, dat „alle de Overijsselsche Edelen op het Overijsselsch „Reglement in Utrecht zouden verschreeven worden". Indien dit wordt doorgedreven, is de Ridderschap volkomen gesloten. Derhalve is dit het tweede geval, waarin de Ridderschap van de oude beteekenis van „het gelijke Regt" afwijkt. Morgen zal hij er iets over opstellen. Hij verzocht Zijne Hoogheid duidelijk te maken, dat in dit geval de Ridderschap voor ieder gesloten is, wat „zijn Heer Vader en „Vrouw Moeder evenwel nooit hebben willen accordeeren", en dat het ook niet in het belang van den Stadhouder is „om zig zoo de handen te binden, „dat zij nooit meer in staat zijn om iemand plaisier te doen".

Hij erkent veel te danken te hebben aan Charles Bentinck [2]), die meer doet dan hij belooft. Te Zwolle is zijn adres bij de freules Van Dedem.

II.

Zwolle, 5 April 1770.

Hij verwacht geen beslissing voor één der laatste dagen van den Landdag. De Steden zijn op zijn hand, doch alles hangt geheel van Rouse [3]) af. Zwolle volgt hem en de twee andere Steden volgen Zwolle. De Ridderschap begint „te veinsen, als of zij effectief

1) Over het geval van Gerrit Maurits van Hemert vergelijk: Historie der Admissie enz. door Fr. Adr. van der Kemp. Leiden, 1785. Bijlagen C, D en E (blz. 167 volg.).

2) Carel Bentinck tot Nyenhuis, de broer van Bentinck van Rhoon, gestorven 1779. Zie over hem: Nijhoff's Hertog v. Brunswijk. 's-Gravenhage 1889, o. m. bl. 123, D'Ailly, Willem Bentinck van Rhoon. Amsterdam 1898, passim en Gedenkschr. v. G. J. van Hardenbroek, door F. J. L. Krämer. Amsterdam 1901, I bl. 13.

3) L. G. Rouse, Krämer, t. a. p. I bl. 223.

„in de gedagten waren, dat Zijn Hoogheids decisie, „die van een vast en onroerende goed spreekt, van „een havezate te verstaan zij", en vraagt nu het bewijs te toonen, dat hij twee jaren de schatting van een havezate betaald heeft. „Hierdoor tragten „ze het handschrift van Juffer Muntz [1]) weer op de „baan te brengen of ten minsten de zaak daar heen „te dirigeeren, dat er, onder pretex van eenige „duisterheid, een explicatie van Zijn Hoogheids decisie, „die waarlijk klaar genoeg is, gevraagd worde, en „wel alleen, om mij maar tot October al weer op te „houden. Wijders zijn er heeren, die Zijn Hoogheid „over het ten opzigte van dat handschrift van Juffer „Muntz voorgevallene gesprooken hebben, die niet „alleen gaan uittrompetten, hoe zeer Hoogstdezelve „het gedaane approbeert en ook van opinie is, dat „ik niet voldaan hadde; maar mij is voorgekomen, „dat men er in eenen adem bij verhaald — doch dit „doen dan weer anderen en dus komt dat uit de „tweede hand — dat Hoogstdezelve insgelijksch denkt, „dat mijn nieuw document ook niets prouveert; U „Hoogwelgn. begrijpt klaar, dat ik gevaar lope van „veelen door die praatjes te verliezen.

„Ik worde aan den anderen kant in groote engte „gebragt door Juffer Muntz [2]), die mij heeft doen „weeten verdagt te zijn op de restitutie van de have-„zaate en zoveel chagrin, ja knagingen heeft van dus-„danig een handschrift geteekend te hebben, (dat „egter niets nieuws in Overijssel is en onder 't oog

---

1) De aankoop van de havezate den Bredenhorst, toebehoorende aan juffer Muntz, door V. d. Capellen weer aan de eigenaresse verhuurd, had V. d. Capellen niet tot onbeperkt eigenaar gemaakt; maar aan de vroegere eigenaresse werd blijkbaar de zekerheid gegeven, haar goed terug te zullen krijgen, indien V. d. Capellen dit niet meer van noode had ten behoeve van zijn lidmaatschap der Ridderschap.

2) Vgl. Sillem, Gids, t. a. p. bl. 228.

„van Ridderschap en Steeden duizendmaal geschied,)
„dat zij presseert om alles weer uit de wereld te
„maaken, zonder mij eens te beloven van mij de have-
„zate tot in October te zullen laaten, dat ik voor vast
„verwagte, dat ze niet doen zal, zo ik weer worde
„afgeweezen, zijnde mijn admissie het eenigste middel
„om de wereld te doen zien, dat wij niets getee-
„kend of gecontracteerd hebben, dat teegen de wetten
„aanloopt. Dat goede mensch is extra devoot en
„een Christin niet alleen in naam, maar ook in de
„daad, en dus begrijpt ge, hoe sensibel het ons beide
„is, dat we zo geprostitueerd worden, en ook voor mij
„dat mijn weldoendster om mijnen 't wille zo elen-
„dig te passe komt.

„Kon tog Zijn Hoogheid maar resolveeren om iets
„in mijn faveur te schrijven aan Rouse of een ander,
„zo als Zijn H.H. voor twee jaaren deedt, al was het
„maar alleen, dat desselvs decisie niet van eene twe-
„jarige betalinge van schattingen van de havezate
„te verstaan zij. Dit zouw mij veel helpen, en dan
„bleef Hoogstdezelve nogtans in Hoogstdesselvs ge-
„heel en kon mij dus redden zonder te paroisseeren.

„Gaf God dit; ik chagrineere mij en moet waar-
„agtig, zo ik nu afgeweezen worde, de geheele zaak
„abandoneeren en de provincie er aan geeven, daar
„een ieder mij bespotten zal, zo als mijn antago-
„nisten reeds doen, hoewel niet in mijn presentie,
„dat ik juist niet geerne zouw zien of ik zouw goed
„Gelders beginnen te spreeken.

„Adieu Vriend, geloof me steeds in haast". etc.

III.

Wittenstein [1]), den 7 Oct. 1770.

Hoewel de eerste en tweede deductie met het

1) Een goed van zijn vrouw: Hillegonda Anna Bentinck.

advies van vijf advocaten [1]) reeds in de handen van zijn neef zijn, zendt hij nog eens nieuwe stukken met nieuwe argumenten, conform die, welke nu in handen van Steden en Ridderschap zijn, benevens het advies van den heer Van Hoevel [2]), die openlijk zijn partij trekt.

De twee bezwaren tegen zijn admissie bestrijdt hij nu officieus, uit vrees voor nieuw uitstel. Hij heeft alleen eenige brieven geschreven aan diegenen, die in zijn zaak iets vermogen. Een door den griffier voor juist geteekend extract uit de notulen der Ridderschap voegt hij bij dezen [3]).

„Niettegenstaande ik voorleeden voorjaar op de regte „tijd op de poincten van uitschrijving ben gekoomen „en dit reces een ordinair reces en geen extraordi- „naire landag is, zoo mompelt men nogtans om „mijn zaak weer uit te stellen."

IV.

Zwolle, den 20 October 1770.

„Ik wenschte thands in den Haag te zijn om „mondeling aan Zijn Hoogheid mijne dankbaarheid te „kunnen betoonen voor de importante dienst, die „Hoogstdezelve mij heeft gelieven te doen; zoo „UHoogWelgr. er bekwaame geleegenheid toe heeft, „mag ik U bidden, zeg dan aan den Heer Erfstad-

---

1) N. l. de heeren Georg Jordens, Prof. in de rechten te Deventer, A. N. Fabius, R. M. Metelercamp en H. Hubert te Zwolle, en G. A. Herweyer te Kampen. Men vindt ze, evenals de deducties, in de uitgave van Van der Kemp in de Bijlagen.

2) Vgl. Beschrijving van de havezathen in Overijssel door F. A. Ebbinge Wubben, Overijsselsche almanak van 1846, bl. 104. De familie heet ook wel Van Heuvel of Van Hoëvell. De hiergenoemde is Van Hoevel tot Nyenhuis. Vgl. V. d. Kemp, t. a. p. bl. 29.

3) Ontbreekt.

„houder, dat ik zeer sensibel ben aan Desselvs goed-
„heid voor mij.

„Veele hadden gedagt, dat men mij terstond op
„'t schrijven van Zijn Hoogheid zouw geadmitteerd
„hebben, doch de consternatie, de passie en ambitie
„hebben mijn antagonisten gister bij de Ridderschap
„nog eene Resolutie doen neemen, die heeden aan
„de Steeden gecommuniceerd is, behelzende eene
„propositie of de Steeden ook zouwden kunnen goed-
„vinden, om de gecommitteerden van Ridd(erschap) en
„Steeden, die ter occasie van 't bevallen van Haar
„Koninglijke Hoogheid na den Haag staan te gaan,
„in mandatis meede te geeven, om aan Zijn Hoog-
„heid mijn Deductie en stukken *beneffens de conside-*
„*ratien zoo daar teegens bereedt zijn en nog mogten*
„*gemaakt worden* over te geeven en Zijn Hoogheid
„*met een compliment ter materie dienende te verzoeken,*
„*van zig te willen chargeeren om gemelte Deductie en*
„*contra Remarques en belangens* te examineeren....
„en te pondereeren ten einde, inval er onverhoopt in
„de Vergadering van Ridderschap en Steeden eenige
„bedenkelijkheid tusschen de leeden mogte voor-
„vallen, *waardoor dezelve dus na de order en regle-*
„*menten van regeeringe tot geen eenpaarige conclusie*
„*zouwde kunnen gebragt worden*, als dan Zijn H(oog)-
„h(eid) aan Hun Edel Mogende Hoogstdesselvs advies
„en consideratien zouw gelieven te geeven, hoe die
„zaak best te termineeren etc. [1])

„Hoe slim soeken ze de Steeden in te wikkelen
„in een associatie om zijn H(oog)h(eid) te verzoeken,
„van de stukken nader te examineeren, eeven of
„Zijn Doorl(uchtige) H(oog)h(eid) dit niet reeds gedaan
„hadt en door den Drost van Twenthe, zowel als

---

1) Zie v. d. Kemp t. a. p. 33.

„door mijn eigen memoriën niet van alles wat teegen „mij is, zouw geïnformeerd zijn.

„Niet minder behendig willen ze in 't einde doen „doorgaan als overeenkomstig de regeeringsorder en „reglementen, dat in deeze zaak een eenpaarige con- „clusie moet genomen worden, evenals of er geen „overstemming in plaats hadde, een soutenue, die „nooit in iemands hersenen is opgekoomen.

„Doch het een en ander is, zoo ik van ter zijde „hoore, bij de Steeden zeer wel geremarqueerd, en „ik verwagt heevige debatten aanstaande Maandag. „De ligue van de Ridderschap om mij te weeren, „begint mooi uit malkander te raaken, en men zegt, „dat de Sloots [1]) haar geloof, dat ik aan 't Reglement „voldaan hebbe, door de brief en advies van Zijn „Hoogheid zeer versterkt is geworden. Ze zijn „vreesselijk verleegen en worden van niemand be- „klaagd; tot zelvs de burgers hier in Zwol verheugen „zig over die gelukkige omkeering van zaaken; zoo „verre is een ieder overtuigd, dat men beezig was, „met mij tort aan te doen.

„'t Is ongelooflijk, wat een éclat dat gemaakt heeft. „De Heer van Luttenberg heeft aan de Heer „Charles Bentinck een authentique copij van boven- „gemelde Resolutie gezonden, beneffens een ampel „relaas van al het voorgevallene, twijfele niet of die „Heer zal alles aan Zijn H(oog)h(eid) communiceeren. „Ik weet al het voorgevallene nooit zoo authenticq „als die Heeren, die mee in mijn zaak gemeleerd zijn."

Hij zal per naaste post verslag doen, hoe het verder afloopt etc.

---

1) Aldus in het handschrift; bedoeld is natuurlijk: Sloets. Vgl. Gedenkschriften van Hardenbroek t. a. p. I. 356, waar de verandering van Sloet van de Haar ten opzichte van V. d. Capellens zaak zeer ongunstig wordt beoordeeld.

„P.S. Anderen, die meenen agter 't geheim der „Ridderschap te zijn, verzeekeren dat boven„gemelde Resolutie maar genomen is om kwans„huis nog wat aan de eer te blijven, hoewel ze „geen courage hebben om er iets meer in te „doen, en dat dit alles maar pro forma is."

V.

Zwolle, den 23 Oct. 1770.

Hij komt nog eens terug op de resolutie der Ridderschap, den 19den in „Ridderschap en Steeden gebragt", nl. om primo „aan de Steeden in consideratie „(te) geeven, of de zaak niet tot de volgende Landag „zouw behooren te worden uitgesteld, omdat dezelve „nog niet tot die maturiteit is gebragt om er staande „deeze vergaderinge over te adviseeren;" 2°. aan de commissie van Ridderschap en Steeden, die naar den Haag gaat, de opdracht te geven als in den vorigen brief vermeld, en 3°. „dat Zijn Hoogheid „zouw worden verzogt Hun Edelmogende met Hoogst„desselvs advies te dienen, hoe die zaak best te „termineren en af te doen, invalle onverhooptelijk „daaromtrent in de vergaderinge van Ridderschap en „Steeden eenige bedenkelijkheid tussen de leeden „mogte voorvallen, waar door dezelve dus naa de „ordre en reglementen van regeeringe tot geen een„parige conclusie zoude kunnen gebragt worden.

„Tegen deeze Resolutie hebben de Heeren Van „Bonkenhave en Luttenberg dit nevensgaande pro„test[1]) aangeteekend op den 22 dezer, hetwelk ik „UHWelgebr. verzoeke van aan Zijn Hoogheid hoe

1) Achter dezen brief afgedrukt.

„eer hoe liever te willen communiceeren. De dijkgraaf „Voerst, een heel eerlijk en equitabel man, heeft „vandaag, omdat absent was geweest, een diergelijke „declaratie willen laaten insereeren, doch 't is Zijn „HoogW. als niet conform de order van Regeering „afgeslagen, zullende hetzelve echter ook aan Zijn „Hoogheid geoffreerd worden, zoo ik hoore, beneffens „de particuliere adviesen van Hoevell en Bentinck „van Diepenheim.

„De Steeden hebben op die Resolutie van de „Ridderschap geantwoord 1°. dat ze reeds lang in „gereedheid zijn geweest om over mijn zaak zig te „expliceeren en zulks ook ingevolge (de) Resolutie „van den 7 April deezes jaars van de Heeren van „de Ridderschap hadden verwagt en nog verwagten, „dat de zwaarigheeden teegens mijne admissie reeds „gemaakt, nog staande deeze vergaderinge aan Haar „zouden gecommuniceerd worden; 2°. dat ze egter „uit een dubbelde condescendance de zaak nog wel „willen uitstellen tot aanstaande Landag; 3°. dat ze „wel meugen lijden, dat de bewuste Commissie ge„chargeerd worde om gementioneerde consideratien „en stukken aan Zijn Hoogheid te praesenteeren, „*dog zonder dat daardoor eenig het minste aveu of „credit aan voors(chreven) consideratiën en stukken „van wegens Ridderschap en Steeden word gegeeven, „of dezelve verzeld van eenige Resolutie van Ridder„schap en Steeden, dan die: dat dezelve op verzoek „van de Heeren van de Ridderschap, door Haar Ed(el)Mog(ende) worden ter hand gesteld aan voor„s(chreven) Commissie om deselve aan Zijn Hoogheid „aan te bieden ten fine van examinatie;* en 4°. dat „de Steeden zig geenzints kunnen voegen met de „insinuatie bij voorschr(even) propositie vervat, als of „de admissiën der Edelen met eenpaarigheid van „stemmen zouden moeten geschieden, aangezien dui-

„delijk uit de Resolutiën blijkt, dat hierin altijd „overstemminge plaats heeft gehadt.

„Doch hier volgt nu nog een aardig(e) Resolutie „van onze Ridderschap ook van den 19 deezer, behel„zende woordelijk:

„Dat de Heeren Drosten met en neffens de Griffier „van de Ridderschap dienden te worden gecommit„teerd, zooals gecommitteerd worden bij deezen, om „in een particuliere audientie aan Hooggemelde Zijn „H(oog)h(eid) op het kragtigste te verzoeken, te „recommandeeren en voor te draagen om in 't pon„dereeren en examineeren deeser saake, het corps „der Heeren van de Ridderschap, derzelver voorregten „en belangens na Hoogstdesselvs gewoone attentie in „eene serieuse reflectie te willen neemen, ten einde „daar aan geene infractie of atteinte nu of namaals „worde toegebragt."

Capellen meent echter deze handelwijze toe te moeten schrijven aan hun eigenbelang, daar ze in dat geval een bekentenis zouden gehad hebben van den Prins, dat de resolutie betreffende Van Hemert a° 1749 ten tijde van den drost Huffel [1]) „het reglement met betrekking tot het gelijke regt" veranderd zou hebben, in welk geval zij het doel om de Ridderschap te sluiten, wat de Stadhouder in 1748 en de Gouvernante in 1753 geweigerd had, bereikt zouden hebben.

Capellen wijst er echter op, dat hun optreden in 1753 om de Ridderschap gesloten te krijgen bewijst, dat zij zich door de resolutie van 1749 niet beveiligd achtten.

„Ik zal niet manqueren van mijne opwagting bij

---

1) Bedoeld is Baron van Huffel tot Verburg, in dat jaar landdrost van Salland. Vgl. Gedenkschriften van G. J. van Hardenbroek, t. a. p., o. a. deel I bl. 49.

„Zijn Hoogheid in persoone te koomen maken, ten „einde aan Hoogstdezelve mijn erkentenis voor die „beide brieven te betuigen; doch ik hope niet Zijn „D. H. kwalijk zal neemen, dat ik dit uitstelle, totdat „de Commissie in den Haag is, zijnde het mij om „verscheide redenen niet mogelijk om in deezen „eerder aan mijn pligt en verlangen te voldoen."

„P.S. Hiernevens ook de copij van die Reso- „lutie der Ridderschap. Die Heeren zullen nog „wel eens een Resolutie neemen, dat niemand „meer zal verschreeven worden als zij, die er „nu in zijn, en dan van infractie op haar voor- „regten schreuwen, als een ander, die eeven veel „regt heeft, zo wel als zij zoekt te worden ver- „schreeven; wie wil tog haare voorregten thans „te na koomen? Mij dunkt, dat dit allarm thans „zeer mal apropos is."

(Ingesloten.)

„Copia [1]). De ondergeteekenden op den 19 deeser „ter vergaderinge van Ridderschap en Steden ge- „protesteerd en hunne aanteekeninge gereserveerd „hebbende, teegens de op dien dag overgegeevene „Resolutie van de Heeren van de Ridderschap, „rakende de admissie van de Heer J. D. van der „Capellen, hebben de eer voor reedenen van dit hun „protest aan UEMog. voor te draagen.

„Dat zij na eene nauwkeurige examinatie der „stukken en bewijzen van de Hr. van der Capellen, „en in overeenstemminge met het Rapport van de „Hren. Haar Ed.Mo. Gecommitteerdens tot die zaake „op den 31 Mrt. jongstleeden uitgebragt, sodanig „overreed zijn van het regt van gem(elden) Heer van

1) Vgl. voor dit protest: Historie der Admissie enz. van V. d Kemp, t. a. p. bl. 33.

„der Capellen, om alhier in de Ridderschap te „worden geadmitteerd, dat het voor een hardigheid „aansien, dat langer worde gehouden uit onze ver„gaderinge waar toe de ondergeteekenden Hem ten „vollen gequalificeerd agten;

„Dat de ondergeteekenden niet kunnen begrijpen, „hoe de meerderheid van de Heeren van de Ridder„schap, nu nog, daar deeze zaak reeds zoo lange „getraineerd heeft, en daar over zoo veel voor en „teegen is gedebatteerd, dezelve koomen te agten „*nog niet tot die maturiteit gebragt te zijn, dat daar „over staande deeze vergaderinge hun advis kunnen „uitbrengen;*

„Dat de ondergeteekenden ook wel willen be„kennen, dat niet kunnen begrijpen, hoe de Heeren „van de Ridderschap kunnen komen tot de Com„missie, die Hun Ed. Mog. souden opdragen aan de „Heeren, die den Heer Erfstadhouder namens Ridder„schap en Steeden staan op te wagten ter occasie „van eene gewenschte bevalling van Haar Koninglijke „Hoogheid, om Zijne Doorluchtige Hoogheid nu nog „verder te onderhouden over de *Deductie van de Hr. „van der Capellen met de stukken tot desselvs verzoek „van admissie specteerende, neffens de consideratiën zoo „daar bereeds zijn en nog mogten gemaakt worden etc.*

„Daar gemelde Heeren van de Ridderschap zeer „wel bekend is, dat Zijn Doorl. Hoogheid ten vollen „geinformeert is van al het geene voor die admissie „militeert, als 't geene door sommige daar teegen is „ingebragt en op welke volledige kundigheid rust de „declaratie van Zijn Doorl. Hoogheid bij missive aan „de Hre. Droste van Twente [1]) gedaan: Dat gemelde „Hr. van der Capellen zijn zaak juste is en dier-

---

1) Deze was Sigismund Vincent Gustaaf Lodewijk graaf Van Heyden Hompesch, wien zijn vader dit ambt in 1769 afstond.

„halven behoorde in de Ridderschap geadmitteerd „te worden etc.

„Want de ondergeteekenden althans geensins van „sig kunnen verkrijgen om te denken of van de be„kende aequiteit van Zijne Doorl. Hoogheid te ver„wagten, dat eenigermate Hoogstdesselvs advis soude „gegeeven hebben over eene zaake, die niet met des„selvs gewoone attentie hadde geexamineert, en de „reedenen voor en teegen gepondereert;

„Dat daarom alnog persisteeren bij hun gevoelen „en sig sonder de minste haesitatie conformeeren met „het advis van Zijne Doorl. Hoogheid, en dat ver„meinen, dat Hoogst dezelve hier omtrent niet verder „behoorde te worden geincommodeert ofte desselvs „andere swaarwigtige occupatien geïnterrumpeerd; dat „de ondergeteekenden verders moeten avoueren niet „te begrijpen, wat de Heeren van de Ridderschap „verstaan door „*de bedenklijkheid die er onverhooptelijk „in de vergaderinge van Ridderschap en Steeden soude „kunnen voorvallen, waar door deeze zaak na de ordre „en reglementen van regeeringe tot geen eenparige con„clusie soude kunnen gebragt worden*", terwijl niet „kunnen denken, dat Hun Ed. Mo. van gevoelen „souden zijn, dat in 't stuk van admissie der Edelen „geen overstemming plaats soude kunnen hebben, of „dat hierin alleen van de order en reglementen van „regeeringe en de oude gebruiken sou worden afge„weeken; in welke geval sij ondergeteekenden op „'t kragtigste meede daarteegen protesteeren en on„schuldig gereekend willen zijn van de gevolgen, die „daaruit te eeniger tijd souden kunnen resulteeren."

(was geteekend) L. J. Gansneb gent.
Tengnagel tot Bonkenhave.

B. H. Gansneb gent.
Tengnagel tot Luttenberg.

VI.

Zwolle, den 28 Jan. 1771.

„UHoogWelgebr. laatste is mij op zijn tijd gewor-
„den; alle tijding van de handt van UHWelgebr.
„is mij steeds zeer aangenaam; en inzonderheid zulke
„goede tijding, vooral op een tijd, dat ik niet anders
„konde verwagten, dan door zoo staatige en welspree-
„kende commissie als die van onze Ridderschap was,
„van de bank gepleit te zullen worden; alleen spijt
„mij, dat mijn haaken en oogen Zijn Hoogheid zo veel
„werk hebben gegeeven, wel weetende hoe vervee-
„lend diergelijke drooge deducties en contradeducties
„zijn; ik kan er van zweeten, als ik ze maar hoor
„noemen.

„Ik admireere het doordringend oordeel van den
„Heer Bleiswijk; 't is waar dat de Deductie of
„Memorie van den heer Van Palland [1]) niet door een
„alleen was opgesteld, althands men heeft me berigt,
„dat er de griffier Putman [2]) en de fiscaal Sandbergen
„aan zouwden gewerkt hebben, welke laatste een
„ongemeen schrander man is en van een laconique
„welspreekenheid.

„Mijn zaak moet vast weer voorkoomen op den
„Landag als zijnde nog onafgedaan; en wat het
„schrijven van Zijn Hoogheid aan de Ridderschap
„betreft, dit wordt van een ieder verwagt; de Ridder-
„schap merke ik dat zelvs een decisie van Zijn
„Hoogheid te gemoet ziet, ja verlangt; het geen ook
„zeer natuirlijk is, vermids gemelde Ridderschap en
„wel na voorafgegaane Resolutie van 't gantsche
„corps met geen ander oogmerk alle de stukken

---

1) A. W. B. D. van Palland van Zuythem, drost van IJselmuiden.
2) P. Putman, griffier van de Ridderschap van Overijssel. Griffier van de Staten was de bekende Derk Dumbar.

„raakende mijne admissie aan den Heer Erfstadhouder „op zoo solemneele wijze heeft kunnen offreeren dan „om Hoogstdesselvs decisie in zoo quaestieuse zaak te „mogen hebben; Zijn Hoogheid is thands mijn com- „petente, en door mijn partije geavoueerde regter „en 't geschil tusschen de Ridderschap en mij hangt „volkoomen van Hoogstdesselvs uitspraak af. Ik bid „U, spreek hier eens over met den Heer Bleiswijk „en den Heer Hertog en schrijf me eens hoe 't gaan zal.

„UHWelgebr. ziet uit het zeggen van den Drost „van Salland, dat ik naar meer dan apparentie voort „na den Landag in 't cas zal zijn van Zijn Hoogheid „en den Heer Hertog te kunnen bedanken voor de „reussite van mijn onderneeming, en vermids ik reeds „drie zulke kostbaare Haagsche rijzen behalven de „overige zwaare kosten heb moeten doen en ik waarlijk „niet weet, wat ik voor den Landag in den Haag te „verrigten hebbe, terwijl Zijn Hoogheid thands van „alles voor en teegen geïnformeerd is, zo wenschte „ik wel van deeze fatigante reijs in dit elendig sai- „soen ontslagen te zijn, zullende ik niet manqueeren „van voort na den Landag in den Haag te zijn. Ik „bid U, overleg eens met de Heer Bleiswijk of dit „niet volstaan kan en stel zijn Ed.gestr. eens voor, „dat ik toch voort na den Landag mijne opwagtinge „aan Hunne Hoogheeden zal koomen maaken."

Hij doet ten slotte veel complimenten aan den Heer Bleiswijk.

„Ik verzeeker UHWelg. van mijn respect" enz.

„P.S. Eergister heb ik gehoord, dat UHW. „Guidon zouwdt zijn geworden; is dit zoo? Ik „verheug er mij reeds innerlijk over; niemand „kan U meer goeds toewenschen dan ik doe; „weest verzeekerd, dat dit geen compliment is. „A propos, ik denke een canaal ontdekt te hebben

„om te kunnen bewijzen, dat er eenen Gerlig „van der Capellen a°. 1531 amptsjonker in Voorst „is geweest; ik zal er recherches na doen. Vale."

VII.

Zwolle, 26 Februari 1771.

Uit een brief, die Van der Capellen via zijn correspondent van Van Bleiswijk ontvangen heeft, weet hij dat de Prins een brief zal schrijven, geadresseerd aan Ridderschap en Steden. Hij heeft bij provisie een kamer te Deventer gehuurd, omdat hij er vast op rekent in het begin van den landdag geadmitteerd te worden.

„Ik zal mij wel wagten van mij gelijk Wartensleben [1]) „ridicuul te maaken door het weeren van lieden, die „in 't zelvde cas zijn als ik; ik zal mij in geen „onderhandelingen inlaaten over het veranderen van „'t reglement; integendeel zal ik met pleisier zien, „dat een ander zijn verlangen in deezen bereikt „zo wel als ik."

Verder keurt Van der Capellen het goed, dat zekere papieren ter secretarie van Zijn Hoogheid blijven, ook al geliefde het den Prins alles te behouden, doch in dat geval zou deze ze dubbel hebben, „want ze zijn met de Heeren van de Commissie ook „aan Zijn H.H. geoffreert."

In ieder geval wenscht hij ze niet terug met het oog op de hooge port; „dat paquetje van de H. Pen„sionaris beliep maar agtenvijftig stuivers, en ben „verzeekerd dat de andere boel op een pistool kwam.

---

1) Hij hield dezen voor een illustren Duitscher en niet voor een „inboorling", vgl. Brieven-de Beaufort bl. 3. — Vgl. ook: Gedenkschriften van Hardenbroek. I bl. 277, noot 1.

„Ik kan ze in den Haag altijd wel eens te rug krij-„gen. Palland van Zuithem is na den Haag en „Amsterdam; 't zal mij benieuwen of hij voor de „Landag weer komt, dan of hij ook een echapade zal „maaken. 't Is mij lief UHW. op Hoevel gedagt „hebt; door de dood van de Heer van Warmelo [1]) zouw „Zijn H.H. wel occasie hebben van hem op de een „of andere wijs te begunstigen; ik bid U, denk er „eens om; breng hem eens bij den Hertog in aan-„denken, wie hij is en dat hij in 12 jaaren tijds „niets gehad heeft als $1^1/_2$ jaar Noorderkwartier. Door „zijn conduite, in mijn zaak gehouden, heeft hij „dunkt me klaar getoond, dat hij niet onder die lie-„den behoorde die Zijn Hoogheid door die clandestine „resolutie van 1749 zogten te surpreneren en een „consent tot sluiten van de Ridderschap op te drin-„gen, dat Hoogstdezelve nooit gegeeven heeft; doch „zo er voor Hoevell nog iets kan gedaan worden dan „moet het spoedig geschieden, zoo 't niet reeds te „laat is." Hij sluit het antwoord aan Van Bleiswijk hierin; „ik moet dat doen, omdat anders hier rugt-„baar zouw worden, dat die Heer zig met mijn zaak „gemeleerd heeft."

„P.S. Den 18 der aanstaande maand is het „hier Landag! Zal UHW. terstond van alles „informeeren."

VIII.

Zwolle, den 23 Maart 1771.

Tot zijn groote blijdschap is Woensdag de missive van den Prins gekomen. Deze is Donderdag door Ridderschap en Steden gelezen en door de Ridder-schap overgenomen; „eenige Heeren uit de Ridder-

1) Sloet van Warmelo.

„schap en meen ik de Steeden insteerden dat er een „dag bepaald zouw worden om de zaak finaal af te „doen; doch het gros der Ridderschap wisten dit te „eludeeren door te zeggen, dat ze daar genegen toe „waaren mids de Steeden dan ook een dag bepael- „den voor al zulke zaaken als de Ridderschap ook „gaarne afgedaan zag, waardoor die propositie in „duigen viel. Ik hoore egter, dat de Steeden op „'t reces haar advies willen uitbrengen en na 't mij „toeschijnt zullen er eenige van de antagonisten weg- „blijven en er van de andere wel zo veel toevallen, „dat die zaak dan wel gaan zal. Men admireert Zijn „Hoogheids brief hier te regt als meesterstuk; ze is „inderdaad ook wonder solide en wel getourneerd, „en zal denkelijk niet nalaaten mijn zaak tot volkomen „reussite te brengen. Ik ben UHWelg. intusschen „nogmaals dankbaar voor de importante diensten in „deezen gedaan, recommandeere mij in UHWelg. pre- „cieuse vriendschap en ben met alle hoogagting" etc.

„P.S. Zommige mompelen, dat ze mijn zaak „onder praetex van nieuwe remonstranties aan Z. „H.H. te doen, nog willen doen traineeren, dat ik „egter niet hope; zo ze egter nog iets wilden „inbrengen, dat diende dan wel wat nieuws te zijn, „hetgeen ze niet hebben, en het oude te herhaa- „len zouw vrij disre(s)pectueus zijn, zo als ook het „voorgeeven, dat ik niet voldaan hebbe aan 't artij- „kel van 't betaalen der reële lasten, een chicane „die de Heer van Palland in zijn memorie heeft „aangedrongen en derhalven aan Zijn Hoogheid „bekend is geworden, zonder dat die objectie Hoogst „dezelve belet heeft van te declareeren, dat ik „voldaan hebbe aan 't Reglement.

„Ik ben vandaag van Deventer gekoomen en „dood verkouden; excuseer dan in deezen schrift „en stijl. Adieu vriend."

IX.

Zwolle, den 14 April 1771.

De Ridderschap heeft de zaak thans aan Z. H. overgelaten, hiertoe gedwongen door den Heer van Luttenberg, die constant zijn stem bij de Steden wil voegen, en aan Z. H. wil vragen of dit een meerderheid zou zijn of niet. Zes Heeren uit de Ridderschap zijn benoemd om vóór Augustus de grieven tegen Van der Capellen op te stellen. De Steden hadden hem reeds admissibel verklaard, maar zij hebben toegestaan alles aan den Stadhouder over te laten. V. d. Capellen gelooft, dat de Steden gaarne talmen om den Prins over te halen het reglement te veranderen, wat hij echter betwijfelt, of de Prins doen zal.

X.

Zwolle, den 17 Mei 1771.

Ter gelegenheid van den extraordinairen Landdag wegens de zaak van Zeeland [1]) heeft de bekende commissie van de zes Heeren van de Ridderschap de volgende propositie gedaan, „dat vermids het Zut„phensche Reglement niet gedrukt was en men dus „niet wist na welke requisiten de Overijsselsche Edelen „in de graafschap zouwden geadmitteerd worden, een „zaak waarvan zij Heeren egter moesten geïnformeerd „zijn voor en al eer zij iets in mijn zaak kunnen „doen; of het dus niet dienstig zouw zijn een missive „aan de Staten der graafschap Zutphen te doen „afgaan, ten einde visie en exhibitie van gemelde „Reglement en Resolutien daar toe specteerende te „mogen hebben" etc.

---

1) Dit gold natuurlijk de bekende quota-quaestie.

Op den Landdag waren slechts 12 of 13 edelen tegenwoordig; vóór hem hebben Voerst van Bergentheim junior, Tautenburg en Hoevell aangevoerd dat een dergelijk voorstel ontijdig was, dat het Zutphensche Reglement bekend genoeg was en dat men op een buitengewonen Landdag dergelijke zaken niet aan de orde stelde. De propositie is echter aangenomen en een dergelijke brief is aan de Ridderschap en Steden verzonden. De bedoeling van deze zaak is natuurlijk duidelijk; men hoopt op een nieuwe omstandigheid om uitstel te krijgen, daar, volgens hem, de Commissie anders vreesde niets te vinden vóór den haar gestelden termijn van Augustus.

De Commissie hoopte dus, dat de leden van de Ridderschap van Zutphen haar wilden helpen en werkelijk zijn er leden van deze, „die eene lijn trekken „met sommige mijner gezeleerdste antagonisten om „mijn zaak maar te doen mislukken en dat wel met „oogmerk om de famille van Sloet des te gemaklijker „te kunnen weeren in Zutphen; ik weet dit zeeker, „doch kan het niet bewijzen; derhalven verwagt ik „dat die Heeren, die over en weeder de concert „werken, alles zullen doen wat mogelijk is, om die „zaak te embrouilleren."

Hij vraagt zijn correspondent de zaak bij de Zutphensche Ridderschap te bevorderen en de heeren van Ampsen [1]), Kell [2]) en anderen te gaan spreken. „Dog daar schiet mij nog daarenboven een ander „huismiddeltie te binnen. Ik heb het Reglement der

1) Jan Herman Sigismund Van Nagell tot Ouden en Nieuwen Ampsen, geb. 1730. Hij was landdrost van Zutphen. In 1743 en 1751 werd hij met Ampsen beleend, gest. 1784. Vgl. Rietstap, Wapenboek v. d. Ned. adel. II bl. 32.

2) Van de hier genoemde leden der Zutphensche Ridderschap is Jacob Derk Karel baron van Heekeren van Kell, opperstalmeester van Willem V, wel het meest bekende.

„Graafschap en alle daarover genomene Resolutien, „alle onderteekend door de secretaris van 't quartier „Toewater, die dus volkomen egt zijn; zouw ik nu „niet in een missive aan die Commissie kunnen zeg- „gen: dat ik verstaan hebbende dat Haar Ed. Mo. „gemelde Reglem(ent) en Resolutien verlangen te zien „en bij gebrek van dezelven zig buiten staat be- „vinden om iets in mijn zaak te doen, om die reeden „en omdat de quartiersdag in Zutphen eerst in de „aanstaande maand staat gehouden te worden, de „vrijheid gebruike Haar Ed. Mo. intusschen met „deeze Extracten, door den Heer Secretaris Toewater „geteekend, te gerieven... of iets dergelijksch."

Hij vraagt met de eerste post hierop antwoord en zendt de groeten aan den heer Van Bleiswijk.

XI.

Wittenstein, den 10 Sept. 1771.

„De tijd, dat de bewuste zaak weer staat leevendig „te worden, begint te naderen. De Ridderschap heeft „een ontzaggelijke memorie verveerdigd, die zodanig „geheim wordt gehouden, dat niemand buiten de „cabale zijnde, daar visie van kan krijgen. Ze is in „de Ridderschap geleezen, doch niemand heeft er „inzaage in mogen hebben, of eenige consideratien „op mogen maaken, zodat onder anderen de Heeren „van Luttenberg en Bergentheim junior ook bij „'t leezen niet hebben willen present zijn, kunnende „die Heeren niet over zig verkrijgen om teegen alle „gewoonte en order een stuk van gecommitteerdens „te moeten goedkeuren, zijnde het door de geheele „weereld gebruikelijk, dat de committenten een Rap- „port of memorie ingevolge commissie opgesteld eerst „examineeren en 't dan na dat een ieder zijne remar-

„ques daar op gemaakt heeft, goed- of afkeuren. Ik „meen, dat beide die Heeren ook geprotesteerd hebben „teegens die singuliere en inique handelwijs. Zo veel „heb ik egter van die memorie gehoord, dat men „het oude voorgeeven, dat ik geen Zutphensch joncker „ben, weer heeft opgekookt."

In dit geval vreest hij, dat ze niet veel met deze memorie zullen uitrichten, daar de Prins in zijn brief andere en sterkere argumenten gevraagd heeft, die dus niet gevonden schenen te zijn, zoo dat „ze „met het reeds gedecideerde op nieuw moeten te „voorschijn koomen."

Hij is naar de memorie zeer nieuwsgierig, vreest dat daarin „eenige advocaten streeken zullen inge„vlogten zijn, zo wel als in de voorige" en meent dat men bang is, dat hij deze zal ontdekken.

„Dan Vriend! ik ben zeer blijde, dat ik eindelijk „geheel in de handen van Zijn Hoogheid ben, daar „ze met argumenten en geen praaties zullen moeten „plijten en dit geeft me een groote gerustheid, „want ik was te vooren waaragtig aan de Jooden „overgeleeverd en een riddermatig martelaar."

XII.

Wittenstein, 22 September 1771.

Ondanks de geheime behandeling van Ridderschap en Steden is toch zooveel tot zijn kennis gekomen, dat hij weet, dat in de memorie van de Steden meer nadruk gelegd is op de „inique en harde manier van handelen der Heeren Edelen" en er gerefereerd werd naar zijn eigen deductie, wat de differenten over 't verstand van 't „Gelijke Regt", en het betalen der reëele lasten aangaat.

Over het laatste komt echter in de deductie niets voor, daar het bezwaar, dat hij zijn reëele lasten niet voldaan zou hebben, eerst in Maart is geopperd.

Hij heeft daarom een klein briefje aan Van Bleiswijk geschreven met bijvoeging van een origineelen brief van den griffier van de Ridderschap, waaruit blijkt, dat, volgens het gevoelen van zijn eigen antagonisten, dit alleen „van de vreemden" wordt gevraagd, „opdat zal blijken, dat zij ingezeetenen „deezer provincie zijn, hetwelk men immers kan „worden, zonder vaste goederen te bezitten."

Daar hij in zijn voorgaanden brief aan den Prins, geen gelegenheid had over dit punt te spreken, voegt hij er thans een opstelletje aan toe, hopende dat de Prins het hem niet kwalijk zal nemen, dat hij dit niet eerder en in persoon gedaan heeft; „uit „aanmerking, dat ik niet anders konde denken, of „de Steeden zouwden dit stuk volkoomen behandeld „en zig niet op mij beroepen hebben."

Hij vindt de behandeling van de meerderheid der Ridderschap hard. „Men dilaieert door kunstgreepen mijn admissie." Nu men op 't punt staat hem toe te laten, begint men opnieuw tegen hem te schrijven en wel in de „uiterste secretesse."

In den brief ligt het hier volgende afschrift, vrij zeker behelzende een deel van het opstelletje, dat de correspondent gevraagd wordt den Prins te overhandigen en waarin de quaestie over de reëele lasten van zijn standpunt zakelijk uiteengezet wordt [1]).

„Quaeritur 2. Of een vreemd Edelman, die gedui„rende twee jaaren consecutief in de Provincie van „Overijssel heeft gewoond, en behalven zijn perso-

1) Komt niet voor in de stukken bij Van der Kemp.

„neele lasten als hoofd en dienstbodengeld ook nog „geduirende dien tijd betaald heeft de reele last van „het vuursteedegeld van een huis door hem in huur „bezeeten, niet volkomen voldaan heeft aan den 5den „art(ikel) van het Reglement dan of hij nog buiten „dat geduirende die twee jaaren Havesate of Land-„goederen moet bezeeten hebben?

„Om deeze vraag te decideeren (die, dat te ver-„wonderen is, geopperd word door lieden, die zig in „andere gevallen zoo stipt aan de bloote woorden van „het Reglement willen houden) zoo dient men na te „gaan, wat de woorden en de sin van dat Reglement „daar omtrent bepaalen.

„'T is notoir, dat sommige artikelen van het Regle-„ment alleen applicabel zijn op de inheemsche Edelen; „andere wederom alleen op de uitheemschen, en „eindelijk anderen op de inheemsche en uitheemsche „beide, gelijk de 3de art.

„In dezelve nu word gestatueerd met deese woorden.

„Diegeene die verschreeven begeerd te worden, „hetzij inheemsche of uitheemsche, zal in eijgendom „moeten bezitten een adelijke Havesate en goederen „in het zelve schout of drostampt geleegen te samen „ten minsten waardig de summa van 25000 Car. gls.

„Hier word wat de bezitting van goederen aangaat „van de Uitheemschen niets meer gevorderd dan van „de Inheemsche, maar die beiden in dat opsigte vol-„komen egaal gesteld. Daar word ook geen tijd be-„paald hoe lang men havesaat of goederen zal moeten „bezeeten hebben; alleenlijk word er gezegd: dat „diegeene die verschreeven begeerd te worden een „havesate en goederen moet bezitten; en vermids van „een inheemsche niet gerequireerd word dat hij have-„zaate of goederen twee jaaren bezeeten hebbe, maar „hij verschreeven word, zoodra hij door tweejarige „inwooninge en betaalinge van de publicque lasten

„een ingezeeten is geworden, zoo is 't klaar dat dit „van een uitheemsche, indien hij ook maar toond een „ingezeeten te zijn, niet kan worden gevorderd, aan- „gezien, zoo als gezegd is, het Reglement in 't stuk „van havezaate en goederen die beiden volmaakt „gelijk steld.

„Dog laat ons eens zien, of het 5de art(ikel) dit „ook behelze?

„Zoo uit gezegde artikel bij consequentie (want „direct staat het er niet) kon getrokken worden, dat „de uitheemsche geduirende twee jaaren havezaate „of landgoederen moet bezeeten hebben, dan zou dit „5de art(ikel) het 3de, dat dit niet requireert, weeder- „spreeken, en derhalven moet gemelde art(ikel) iets „anders willen, zooals ook inderdaad desselvs oogmerk „zeer klaar is, wordende er duidelijk in te kennen „gegeeven, dat die tweejaarige inwooninge en betaa- „linge van lasten tot geen ander einde van de uitheem- „schen word gerequireerd dan omdat zal blijken dat „zij geen vreemdelingen maar waare ingezeetenen zijn;

„Zie hier wederom de eigen woorden van het „Reglement:

„*Zal ook geen uitheemsche hier mogen worden gead- „mitteerd voor en aleer hij geduirende den tijd van „twee jaaren naar malkanderen persoonelijk in de Pro- „vincie gewoond en aldaar zoo wel zijn perzooneele als „reële schattingen zal hebben betaald. NB. aangezien „hij eerst naar voorschreeven tweejarige inwooninge voor „een ingezeeten deezer provincie gereputeerd zal mogen „worden.*"

„Zoo dat de ratio legis in deesen is, dat een „vreemde door eene succesive inwooninge een inge- „zeeten moet geworden zijn; dog dit word hij niet „door zig maar enkel in de Provincie op te houden „als iemand die reist of ergens logeerd; neemaar „door de voorschreeven inwooninge zegt het Regle-

„ment, dat is door zoodanig een inwooninge die „verzeld gaat met het draagen van de publicque „lasten neffens andere ingezeetenen, maakende dit „het onderscheid uit tusschen een waar ingezeeten en „iemand diens verblijf maar voor een tijd is.

„Wie zal nu willen souteneeren, dat men geen „ingezeeten kan worden zonder de reële lasten van „landgoederen, die men in eigendom bezit, betaald „te hebben? Zijn er niet veele ingezeetenen die in „'t geheel geen vaste goederen hebben? en kan men „hun daarom het voorregt van een ingezeeten te zijn „weigeren?

„Het oogmerk dan van de wet is, niet dat men „alle lasten, die in de provincie gedragen worden, „moet betaald hebben; neemaar die lasten alleen, die „men geduirende die tweejarige inwooninge is ver- „schuldigd geweest; anderzints zouw men een vreemde „ook wel kunnen weeren onder voorgeeven, dat hij „geen impost op de gebrande wateren heeft betaald.

„Dus zijn de woorden reële en personeele lasten „daar in 't geheel niet collective ter needer gesteld „om alle de provinciale lasten meede te bedoelen, „maar alleen de lasten, die men geduirende zijne „inwooninge is schuldig geweest, 't geen ook blijkt als „men considereert, dat er niet staat dat een vreemde „*de* personeele en reële lasten, maar *zijn* lasten moet „hebben betaald; gelijk er dan nog laatst op den „12 April 1766 aan den Heer Graaff van Wartens- „leben niets anders is opgelegd dan twee jaaren in „te woonen en zijne personeele en reële lasten te „betaalen, zonder dat er van het bezitten van goederen „of havezaate een woord gemeld is.

„Weshalven aan de intentie van 't Reglement voldaan „zouwde zijn al had gezegde vreemde in 't geheel „geen reële lasten betaald; dan, om ook aan de „woorden zoowel als aan den sin van 't zelve te vol-

„doen, zoo heeft hij ook getoond voor zijn reële last „het vuurstedegeld van een huis zeederd Mey 1767 „door hem in huur gehad niet alleen voor de helft „maar ingevolge huurcontract geheel en al betaald te „hebben. Of dit vuursteedegeld wel onder de reële „lasten kan gereekend worden, kan door niemand in „twijffel getrokken worden, dan die niet weet dat het „Latijnsche woord res waarvan realis en reël afkoomen „zaaken, vaste goederen etc. beteekent en overstaat „teegens persona een persoon, en dat derhalven per- „soneele lasten zulken zijn die van persoonen en reële „die van zaaken of vaste goederen betaald worden.

„En dat het een last is, die den huurder zelvs van „weegen de Hooge Overheid voor de helft is opgelegd „en men dus met regt kan zeggen dat het zijn last „is, blijkt uit de dispositie bij de invoering van dat „middel reeds gemaakt, dat naamelijk de eene helft „door den eijgenaar en de andere door den huurder „betaald zouwde worden, gelijk sulks indien er geen „ander beding over gemaakt is, al nog plaats heeft, „waarop ook het gestatueerde ziet in 't Placcaat van „den 15 Maart 1695 in verbis: dat ten respecte van „'t huurdersdeel de provincie of de subalterne ontfan- „gers, op de goederen en effecten van den huirman, „meede gegeeven zal worden regt van praeferentie in „den tweeden graad, dog niet langer als na expiratie „van twaalf maanden na dat ieder jaar schoorsteen- „geld verscheenen zal zijn etc.

„Gelijk daarom ook zelvs de gedrukte quitancien in „Zwolle en elders gebruikt wordende inhouden: en „worden de huurders geauctoriseerd het volle vuur- „steedegeld te betaalen en voor de halfschheid aan „de huurpenningen weer te korten. Zonder dat hier „teegen kan obsteeren, dat de verhuurder in cas de „huirman insolvent mogte zijn of zig hebben weg- „gemaakt voor het geheele vuursteedegeld aanspree-

„kelijk is, aangezien in dit geval de verhuurder niet „anders moet aangemerkt worden dan als een borge, „die zig bij de verhuiring van zijn huis stilzwijgend „voor 't huurmansdeel verbonden heeft aan de Provincie, „of die dit middel namens dezelve inzamelen, al het „welke deeze zaake zoo zeer voldingt en buiten eenige „bedenking stelt, dat het onnodig zou zijn te toonen, „dat men reële lasten betaald hebbe, wanneer men „maar bewijzen kon een huis in huur gehad te hebben, „terwijl van alle huizen vuursteedegeld betaald wor- „dende, een huurman ook nimmer van dien last ver- „schoond blijft, al was het selvs, dat de verhuurder bij „huurcontract op zig genomen mogt hebben het geheele „vuursteedegeld te betaalen, aangezien hij zig zulks „toch door middel van de in dat cas meerder te betaa- „lene huurpenningen wel zou weeten te rembourseeren.

„Het kan wel niet ontkent worden, dat veeltijds „dezulken die hier vreemd verschreeven worden hunne „Havezaaten en goederen meer dan twee jaaren be- „zeeten hebben; dog al is het, dat dit bij toeval of om „andere reedenen zoo geschied, dan kan dit immers „aan anderen, die in dit geval niet zijn, niet worden „opgelegd, zoo lange het Reglement zulks niet uit- „drukkelijk vordert en nog minder aan iemand, die uit „hoofde van desselvs huwelijk in deeze provincie met „alle regt als een bezitter van reeds op desselvs huis- „vrouw en kind verstorvene vaste goederen kan en „moet aangemerkt worden, al is 't dat derselver „vrugtgebruijk nog niet op hem gedevolveerd is."

XIII.

Latmer [1]), den 26 October 1771.

Ook op dezen Landdag is geen besluit genomen,

1) Een goed van V. d. Capellen van de Marsch.

wat de antagonisten van Van der Capellen reeds in de verbeelding brengt, dat zij op het punt der reëele lasten de victorie behaald hebben, wat hij niet zoo met hen eens is, want als de Prins het inzicht krijgt, dat hij voldaan heeft, door het betalen van vuurstedegeld van een huurhuis, dan is het duidelijk dat hij (V. d. C.) twee jaren lang zonder reden is geweerd, op onkosten gejaagd, verstoken is van landdagsvacatien en „gefrustreerd" van alle regeeringsvoordeelen. Het groote punt van „het Gelijke Regt" houdt ieder voor afgedaan.

De andere quaestie van de reëele lasten vervalt van zelf, zoodra de tijd daar is, dat hij twee jaren zijn havezate heeft en dit is naar hij meent 30 Nov., althans zal het in Maart zijn derde jaar zijn en kan niemand hem meer vragen, of hij zijn reëele lasten dan wel betaald heeft.

Hij hoopt, dat de Prins zijn missive zal zenden vóór den extraordinairen Landdag, die ten behoeve van Zeeland zal gehouden worden.

Hij meent, dat er geen bezwaar is, indien de Drost van Salland tijdig bericht van den Prins krijgt [1]), dat de zaak dan op den buitengewonen Landdag zal worden afgehandeld, wat hem zeer zou verheugen, daar zijn antagonisten thans meenen, dat ze den Prins geïntimideerd hebben en te kennen geven, dat zij hem zooveel werk hebben gegeven, dat de Prins

---

1) Zie over de wijze van beschrijving der Staten van Overijsel „Tegenwoordige Staat", I. bl. 282 volg. De landdagen werden beschreven door Gedeputeerde Staten, die volgens een langdurig gebruik de tegenwoordigheid verzochten van den Drost van Salland, die gelijk men weet ook voorzitter was in de vergadering van Ridderschap en Steden. Wanneer de agenda was vastgesteld, werd deze door den Drost gezonden aan de drie Steden en door ieder der 3 hoofd-drosten aan de edelen van zijn kwartier. Zie ald. I bl. 286.

niet meer gereed zal komen. „Ik bid U, breng dit „alles eens onder 't oog van den H(ertog) in hope „dat Zijn H(oog)h(eid) aan de Pr(ins) eens zal doen „begrijpen, hoe veel desselvs crediet lijdt door dit „uitstel en hoe noodzakelijk het is, hoe eer hoe liever „de decisie te zenden en de zaak af te doen. Een „ieder die mij vraagt, hoe 't komt, dat er nog geen „decisie is, antwoord ik: dat ik dit wel kan begrijpen, „omdat men de stukken zo kort voor den Landdag „als 't maar doenlijk is geweest, gezonden heeft, en „dat de Ridderschap dit met voordagt zo beleid heeft.

„Van 't gecommuniceerde in Uw brief zal niets „uitlekken; ik laat nooit geen brieven slingeren; „offere ze terstond aan Vulcanus en menageere altijd „mijn goede vrienden.

„Zijt zoo goed van nu maar te bewerken, dat er „nog spoedig een afdoening van die zaak koome, „den Heer Hertog, die dezelve van den beginne wel „heeft willen patrocineeren en aanbinden zal, hoop „ik, dezelve wel tot een spoedige reûssite willen „brengen, zo veel in desselvs vermogen is."

XIV.

Zwolle, 8 Februari 1772.

De Landdag is tegen 1 Maart uitgeschreven. Op de vraag of de zaak daar zal worden afgedaan, kan hij geen antwoord geven, daar het op den voorleden Landdag zoodanig hem en iedereen „buiten de gissing" is gegaan. Om niet stil te zitten heeft hij aan C. Bentinck verzocht, den Prins aan den aanstaanden Landdag te herinneren. Hij neemt de vrijheid zijn correspondent hetzelfde te vragen ten opzichte van den Hertog en Van Bleiswijk en „daar 't verder van dienst zouw kunnen zijn", zijnde het zoowel voor

Zijn Hoogheids crediet als voor hemzelf te wenschen, dat er een einde aan kwam.

Hij zal den raad van den correspondent om den Hertog en den Prins te schrijven opvolgen en vraagt, of Van Bleiswijk de stukken reeds gezien heeft. Was dit niet het geval, dan zou de zaak toch niet doorgaan.

XV.

Zwolle, den 14 Maart 1772.

Hij is nog niet geadmitteerd; men heeft een nieuw bezwaar opgeworpen en wel op een oogenblik, dat hij onwel is en dus niet in staat is den Prins van het voorgevallene verslag te doen. Uit het feit, dat er drie weken geleden gewed was, dat hij dezen Landdag niet toegelaten zou worden, vermoedde hij reeds, dat er iets tegen hem broeide.

De decisie van Zijn Hoogheid [1]) gaf hem echter weer moed en om de zaak te bevorderen heeft hij den Heer Van Luttenberg verzocht nevensgaand requestje aan Ridderschap en Steden aan te bieden, direct nadat de decisie van den Prins zou zijn gelezen „met de daar aan vast gecachetteerde 3 documenties [2]), in de hoop dat de zaak dan dadelijk afgedaan zal kunnen worden, om niet meer in de handen van de droevige commissie te vallen, „daar de Heer Van Averbergen weer chef van was" [3]).

Dit is hem niet mogen gelukken; hij heeft het request en documenten in handen van de commissie

---

1) Zie Van der Kemp, t. a. p. blz. 48 volg. De decisie van den Prins dagteekent van 23 Jan. 1772.

2) Achter dezen afgedrukt.

3) Bedoeld is hier Derk Ernst van Voerst van Averbergen. Hij was landrentmeester van Salland en werd in 1760 van Averbergen verschreven.

moeten stellen. Hij had de stukken van te voren laten zien aan den Drost van Haxbergen [1]) of die ze voldoende vond; de commissie heeft echter rapport uitgebracht „dat die quittantie van juffer Catharina „Muntz als onbeëdigd zijnde, niet kon doorgaan en „ik dus niet voldaan hadt."

Tot zijn groote verbazing ontvielen hem ook de Steden, welke echter niet zeiden, wat er haperde.

Een bepaalde resolutie is er niet gevallen over de „incompetentie" van zijn bewijzen [2]).

Hij tracht nu op een andere wijze te voldoen door te „produceeren eene quittancie van de verponding over „den jaare 1770—1771 en een gedeelte van 1772 „van een stuk lands, dat mij den 8 Meert 1770 „reeds getransporteerd is, hetwelk ik nu volle twee „jaaren bezeeten heb en van hetwelk ik dus twee „lopende jaaren reële schattinge aan de provincie „heb kunnen betaalen. 'T is wel geen gebruik die „verpondinge altijd aan te betaalen, zijnde het zelvs „gepermitteerd daar steeds meer dan een jaar mede „ten agteren te zijn, doch vermids alle schattingen „voor rekening van den eigenaar lopen van die tijd „af, dat hij eigenaar is geworden tot heeden toe, „zo kan ik niet zien, of ik voldoe hiermede volkomen „aan 't geen mij te bewijzen opgelegd is."

Hij vraagt aan zijn correspondent, om met Van Bleiswijk eens te overleggen, of den Prins zijn bewijzen niet onder de oogen kunnen gebracht worden, opdat hij met de protectie van den Prins, indien deze ze voldoende vindt, voor verdere chicanes gevrijwaard is. „Ik ben verzekerd, dat ik zonder het

---

1) Arent van Raesfelt tot den Doorn. Hij werd in 1754 Drost van Haaksbergen, in 1787 van Vollenhoven en in 1790 van Twenthe. Hij overleed in 1807. Vgl. Rietstap, Wapenb. v.d. Ned. Adel. II bl. 84.

2) Nl. of hij twee jaar reële schatting van een onroerend goed door hem in eigendom gepossedeerd, betaald heeft.

„appui van den Heer Erfstadhouder nog niet ver-
„schreeven wordt, en kan niet ontvijnzen, dat ik
„zo moedeloos ben gemaakt, dat ik nu geduirende
„deezen Landag wel duizendmaal gewenscht heb
„nooit deeze zaak begonnen te hebben."

In een postscriptum beantwoordt hij de vraag, waarom hij die quittantie van de helft van het Ter Cuilenland [1]) niet eerder heeft overgegeven, gelijk met de drie eerstgemelde stukken. Hij bezat dit nog geen twee jaar, daar dit juist op 8 Maart was getransporteerd. Hij heeft er bij laten voegen, dat het door de freule van Dedem is getransporteerd, omdat anders het bezwaar zou kunnen geopperd worden, of dit wel hetzelfde land was, wat in het transport werd vermeld, waarmee ze hem weer een half jaar aan den praat kunnen houden.

Het is immers de gewoonte van den heer van Averbergen, om de zaak altijd tot het laatste der vergadering uit te stellen „om het zodoende onmo-
„gelijk te maken eenig adres tegens de chicanes in
„'t werk te stellen." Hij smeekt instantelijk den Prins om steun tegen verdere chicanes en hoopt dat deze, indien de zaak met de eerste drie of het laatste stuk in orde komt, hem een brief van voorschrijving zal geven, nadat hij den Prins de origineelen getoond zal hebben.

„*Copia.* De ondergeteekende gezien hebbende dat
„U. E. M. in gevolge de decisie van Zijn Doorl.
„Hoogheid den Heere Erfstadhouder verstaan en
„geresolveerd hebben dat hij onderget. ten Landage
„zal worden geadmitteerd als hij behoorlijk zal ge-
„doceerd hebben van zijne tweejarige betaalinge der
„reële schattinge van een vast en onroerende goed
„bij hem binnen de provintie van Overijssel in eigen-

1) Zie de bijlagen bij dezen brief.

„dom gepossideerd wordende; zoo heeft hij de eer „ter voldoeninge aan U. E. M. zeer gerespecteerde „Resolutie U. E. M. hiernevens te offreeren.

„1°. een quittantie van juffer Catharina Muntz, „waaruit blijkt, dat Haar Edele als huirderesse van „de bij den onderget(eekende) reeds zedert December „1769 in eigendom gepossideerde havezate en dus „namens en in plaats van den onderget. betaald heeft „de verpondinge en contributie van gezegde havezate „en wel over den jaare 1770.

„2°. een extract uit het quittancie boekie van ge„zegde juffer Muntz waar uit consteert dat de betaling „van die lasten over gemelden jaare 1770 werkelijk „geschied is en

„3°. een quitantie van den Heer Scholtus Bannier „tonende dat de onderget. als Heer van den Breden„horst aan Zijn Ed. heeft betaald de verpondinge en „contributie van datzelvde goed en wel over den „jaare 1771.

„Waarmede aan U. E. M. Resolutie nu volkomen „voldaan zijnde zo verzoekt hij instantelijk te mogen „worden toegelaten tot de jouissance van dat regt „hetwelk U. E. M. zelven aan hem bij welgemelde „Resolutie hebben gelieven toe te kennen.

„'T welk doende
„(was get.) J. D. van der Capellen."

„1°. Dat de Heer van der Capellen tot den Bree„denhorst aan mij als huurderesse van de havezate „Bredenhorst heeft gevalideerd en gerestitueerd de „betaalde verpondinge en contributie van Bredenhorst „of wel het Jan Teunissen over den jaare 1700 seventig „als meede het vuurstede geld van den Breedenhorst „over denzelven jaare sulks bekenne bij deezen.

„(was getekent) Catharina Muntz."

„2°. Extract uit een boekie in quarto aan mij ver-
„toond door juffr. C. Muntz.
„1768. 4 Jan. betaald verpond. contr. 1766 van
„Jan Teunissen . . . . . *f* 6-5-12
„(post alia)
„Vuurstede geld van Breenhorst . - 3-0-0
„(post alia)
„(get.) Bannier.

„1769. 6 Jan. ontfangen over 1767 verpond. contrib.
„der perceelen als hierboven met . . *f* 38-6-2
„vuurstede geld van Breenhorst . . - 3-0-0
„(post alia)
„(get.) Bannier.

„1770. 8 Jan. ontfangen de verpond. contr. en
„Holterdijkgeld over 1768 als boven met *f* 38-6-2
„Item vuurstede geld 1768 van Breen-
„horst. . . . . - 3-0-0
„(post alia)
„(get.) Bannier.

„1771. 7 Jan. ontfangen over 1769 de verpond. contr.
„van tegenstaande perceelen als daar met *f* 38-6-2
„vuursteegeld van woonstee . . . - 12-0-0
„En van Bredenhorst. . . . . - 3-0-0
„(post alia)
„(get.) Bannier.

„1772. 6 Janu. ontfangen over 1770 verpond. contr.
„en Holterdijkgeld als tegenstaat . . *f* 38-6-2
„Vuurstede geld van woonste . . . - 12-0-0
„Bredenhorst . . . . . - 3-0-0
„(post alia)
„(get.) Bannier
„pro vero Extractu
„(getekent) N. N. Fabius,
„Landschrijver.

„3°. 1772 den 1sten Maart ontfangen van de Hoog-
„WelGestr. Heer Baron Van Capellen Heer van den
„Bredenhorst onder Heino pro a° 1700 Een en seventig
„van 't Jan Teunissen:

„Ords. verponding	*f*	1-5-0
„1/4 extra	-	0-6-4
„Ords. contributie	-	4-4-0
„1/8 extra	-	0-10-8
	f	6-5-12"

„Copia van de quittancie van de verponding van
„'t stuk land in den missive vermeld genaamd Ter
„Cuilenland.

„Ontvangen van de HoogW. Heer J. D. van der
„Capellen pro anno 1770 van primo janu: tot ultimo
„Xber onder Wijhe van 1/2 ter Cuilenland getrans-
„porteerd door de Frelle van Dedem aan Hr. Capellen
„voornt.

„Ordin. verpond.	*f*	14-4-6
„1/4 extra	-	3-11-1 1/2
„1/8 uitsettinge	-	1-15-8 3/4
	f	19-11-0
„Item pro anno 1771.	-	19-11-0
„en ter goeder Reekeninge op den „jaare 1772	-	9-0-0
„den 13 meert 1772	*f*	47-2-0

„(get.) Bannier."

XVI [1]).

Zwolle, Vrijdag avond.

Bij zijn terugkomst in de provincie heeft Van der

1) De correspondent wordt hier voor het eerst aangesproken met „Waarde Vriend", anders met „HoogwelGeb. Gestr. Heer en Neef".

Capellen er onmiddellijk bij zijn Tante werk van gemaakt, om overeenkomstig de afspraak met Van Bleiswijk het stuk land te koopen, maar deze had hier weinig ooren naar. Hij hoopte haar nog te bewegen en heeft nog tot overmorgen vroeg tijd, om intijds Van Bleiswijk te verwittigen, dat hij geslaagd is.

Daar de Landdag maar 8 dagen zal duren, zegt hij zijn correspondent den Stadhouder nog eens op het hart te drukken om de Steden te doen blijken „wat Hoogstdesselvs intentie is" en dat deze missive uiterlijk Dinsdag d. a. v. wordt verzonden.

XVII.

Zwolle, 28 Maart 1772.

Hij is bij zijn Tante geslaagd om het land finaal in eigendom te krijgen en vraagt nu om zorg te dragen, dat hij met den post, die Woensdagavond te Zwolle aankomt en Dinsdag, naar hij meent, uit den Haag vertrekt, verwittigd zal worden of hij Donderdag de stukken zal overleveren, want het reces zou maar tot Zaterdag duren „en dit is ten minsten „zeeker, dat ze spoediger zouwden scheiden, als ze „in de neus kregen, wat er gaande is."

Hij hoopt er op dit reces te komen en twijfelt niet, mits de Prins zijn bedoeling aan de Steden maar duidelijk en tijdig meedeelt, anders vreest hij weer afgewezen te worden. Ik „ben in dat cas vol-

---

gelijk zelfs nog eenige keeren hierna het geval is: Alleen de brieven No. 16, 17 en 20 beginnen met „Waarde Vriend", No. 19 met „Amice". Deze brief is uitvoeriger geadresseerd nl.: logé dans la Poten, chez le chirurgin Cervais. Hoewel ongedateerd, blijkt uit den inhoud, dat de brief hier op zijn plaats is en waarschijnlijk van 27 Maart 1772 is. Vgl. ook brief van 28 Maart.

„komen geresolveerd, om er de heele zaak aan te „geeven, zijnde ik op mijn woord van eer zodanig „gedecourageerd, dat ik nooit zouw overgaan om, „op 't onzekere of ik na drie jaren gelukkiger zal „zijn dan nu, weer een Havezate te kopen en mij „opnieuw in zo veel verdriet, moeite en onkosten te „begeeven, zodat ik nu moet geadmitteerd worden „of ik zie er in 't geheel van af."

XVIII.

Zwolle, den 18 April 1772.

Terwijl hij zijn correspondent met diens avancement geluk wenscht, schrijft hij hem het volgende [1]):

„Ik zie verder vriendlief! dat je nog een zwaar „hoofd hebt, alsof er bedenkelijkheid zouw kunnen „vallen, dat ik als alles naûwkeurig onderzogt wierdt, „ter wereld geen landgoed zouw bezeeten hebben, „dan alleen dat eene stuk, nu laatst van mijn Tante „gekogt en wel niet langer dan van dien tijd af aan, „dat het renversaal waaronder ik het bezat, vernie- „tigd is."

„Hoe zeer ik gedisponeerd ben om mij, door zo „veele wederweerdigheden geslingerd wordende, heel „ligt te allarmeeren, zo ben ik egter in dit opzigt „gerust. Want, wie toch zal die recherche doen, „nu mijne antagonisten dezelve niet begonnen heb- „ben; daar is nog in het eerste nog in het tweede „rapport geen woord van gemeld; het handschrift „van juffer Muntz wierdt, als niet in forma probanti

1) Ik wensch van dezen brief meer af te drukken, omdat feitelijk hieruit meer dan uit iets anders het dessous des cartes blijkt, hoe de heele aankoop van den Bredenhorst slechts een formeele zaak is geweest om in de Ridderschap te komen.

„zijnde, afgekeurd en in desselvs plaats een volledige „verklaring van denzelvden teneur als het handschrift „geïscht; de bekende quittancie van de verponding „verwekte reflectie, als zijnde maar van één stuk „lands alleen en te vroeg betaald; niemand heeft tot „nog toe getoond iets diergelijksch te willen; de „sterkste mijner antagonisten zeggen zelven dit hun „intentie niet te zijn, ja willen zelvs niet eens „avoueren, dat het vorderen van zulk een beëdigd „handschrift een zodanige recherche is, maar verze- „keren, dat het defect waaraan het geproduceerde „document laboreerde, aan hun een occasie gegeeven „heeft om iets te requireeren, dat zij te voren en „zonder dat niet zouwden hebben kunnen doen. En „wat Zijn Hoogheid betreft: ik heb te wel onder- „vonden, dat de justicie aan Hoogstdezelve precieus „is om te kunnen vreezen, dat Hoogstdesselvs intentie „zouw kunnen zijn, dat ik anders behandeld zouw „moeten worden, als zo meenig een die in hetzelvde „cas zijn, als ik ben; ik ben verzeekerd, dat de „Heer Erfstadhouder het woord eigendom in het „Reglement voorkomende, ten mijnen opzigte niet „strenger opgevat wil hebben, dan het met een ander „geschied, en nu nog zo onlangs met den Heer Van „de Pekkedam [1]) gedaan is, die inderdaad zonder „havezate en zonder radical in haar Hoogmogende „en onze Ridderschap zit, bijaldien een bezitting „onder belofte van restitutie geen bezitting is.

„Maar wijders; als men alles nauwkeurig inziet, „kan men wezendlijk niet zeggen, dat ik geen goe- „deren bezitte; in onze provincie gelden geene ren- „versalen, zodat Juffer Muntz, als ik een schurk „wilde zijn, haar havezate nooit kon weerkrijgen,

---

1) Peckedam, onder het drostambt van Diepenheim. In 1771 werd hiervan verschreven F. G. van Dedem.

„dit is een bekende zaak, en er zijn zo veele voor-
„beelden van, dat het wonder is, dat nog imand
„kan resolveeren, om zig op die wijze te risqueren.
„Ik heb de 50ste penninck van die koop aan de
„provincie betaald, sta bij dezelve als eigenaar dier
„goederen bekend, en zo mijne crediteuren mijne
„goederen kwamen te verkopen, zo zouw die have-
„zate zo wel als de rest worden aangesprooken en
„Juffer Muntz dit moeten aanzien; ja, een kundig
„en teffens gerenommeerd eerlijk man zei me onlangs,
„dat hij in 't cas van Juffer Muntz zijnde, voor zig
„zelven (hoewel hij zulks om de min just oordelende
„wereld zouw moeten nalaten), maar zeg ik voor
„zig zelven, geen zwarigheid zouw maken om dien
„eed te doen, als zijnde het een zekere zaak, dat
„Juffer Muntz, zo lang ik volgens 's lands wetten
„eigenaar ben, die verponding niet anders dan in
„mijn plaats heeft kunnen betalen."

Hij beschouwt zich dus meer eigenaar van den Bredenhorst, dan iemand wiens goederen met schulden beladen zijn en volgens zijn opvatting is dus een bezwaard goed geen bezit en zouden er heel wat meer geweerd moeten worden, wier goederen „tot binnen de paalen der gerequireerde 25000 gulden „bezwaard zijn."

Een dergelijk onderzoek kan men tegen hem net zoo min als tegen de rest beginnen. Men heeft tegen hem nog nooit de objectie aangevoerd, dat hij geen havezate en 25000 gulden goederen bezat, hij heeft daarvan de bewijzen overgegeven. „De „gerigtelijke transporten, die opentlijk geschied waren, „en niet anders dan door soortgelijke openbare actes „konden gecasseerd worden, waren de eenige rigt-„snoer, waarna moest en kon geoordeeld worden, „of ik aan den 3den ar(tikel) des Reglements vol-„daan hadt; particuliere beloften, daar tot nog toe

„geen sterveling eenige legale kennis van heeft, of „eenige accrochementen van die natuir, konden hier „geen reflectie verdienen; Zijn Hoogheid heeft diens„volgens ook geen zwarigheid gemaakt, om in Hoogst„desselvs decisie te zeggen: dat aan mij als bezittende „alle de generale of algemeene vereischtens, (en „onder deeze vereischtens behoren zeeker de *f* 25000 „aan landgoed), welke bij het Reglement aan de inge„booren zo wel als aan de uitheemsche edelen zijn „geïmponeerd, nadat ik behoorlijk zal hebben ge„doceerd van mijne twejarige betalinge der reele „schattinge van een vast en onroerende goed etc.: „niets zal ontbreeken van al het geent bij het meer„gemelde Reglement vereischt wordt, omme onder „de Edelen van Overijssel ten Landdage verschreeven „te worden. En eindelijk hebben de Staaten zelve „mij in conformiteit van die decisie admissibel ver„klaard, zo als UHoogWelgr. bewust is. Als men „nu considereert, dat ik, om aan die decisie te vol„doen, of liever aan de resolutie ingevolge van „dezelve genomen, tone verponding betaald te hebben „juist van een van die stukken lands, die onder de „gerequireerde goederen getaxeerd zijn geweest, en „dat men mij, door mij admissibel te verklaren, den „eigendom dier goederen reeds toegekend heeft, hoe „of op wat wijze zouw men die recherche nu van „agteren na kunnen entammeeren, ten zij men sou„tenere, dat er ieder joncker aan sujet is, en in „dat geval alleen zouw ik er ook aan onderheevig „zijn en er niets teegen hebben.

„En alle vrees verdwijnt in 't geheel als ik mij „rappelleere, hetgeene de Heer Pensionaris Bleiswijk „mij aangaande dat betalen der verponding van dat „stukje lands zelve heeft gelieven te zeggen, en „hetwelk UHWelgn. ook bekend is."

In een p. s. wijst hij er nog op, dat de Ridder-

schap aan de Steden in overweging heeft gegeven, of „het reces in October in cas van admissie van Edelen „ook voor een ordinairen Landag te houden zij?"

Van der Capellen wijst er op, dat er een besluit bestaat, dat de Edelen op een ordinairen Landdag moeten verschreven worden. Als de Steden eens begrepen, dat dit reces een extra-ordinaire Landdag is (wat het niet is) vreest hij tot Maart weer afgewezen te worden.

XIX.

Zwolle, 9 Mei 1772.

Hij constateert de ontvangst van een brief en twijfelt niet, of de zaak zal, als Van Bleiswijk haar ernstig ter hand neemt, wel slagen. „Zijn Hoogheids „interest is er waaragtig wel duidelijk in betrokken, „vermids Hoogstdezelve zo wel als Ridderschap en „Steeden geavoueerd hebben, dat ik bezitter was „van de gerequireerde goederen, terwijl het een „criante zaak zouw zijn, dat men een inquisitie na „particuliere beloften, die eigentlijk in regten van „geene waarde zijn tegens de gerigtelijke bewijzen van „eigendom door mij geproduceerd, met mij zouw „beginnen, daar nog het Reglement of geene wetten „in onze provincie eenigen voet toe geeven."

Ook heeft hij twee placaten met een brief aan den Heer van Bleiswijk gezonden, waar duidelijk in gezegd wordt „dat de verponding, voor dat ze mag „ingevorderd worden, al reeds aan de provincie is „vervallen, weshalven ik ze ook heb mogen betalen."

Het beste middel om hem te beveiligen „voor de „instantiën van Juffer Muntz tot restitutie van de „havezate is een spoedige decisie."

Hij heeft den Heer Van Bleiswijk daar om ge-

vraagd. Wordt deze decisie bij tijds door den Prins aan Gedeputeerden verzonden, dan wordt er zeker op de brieven van uitschrijving nog melding van gemaakt. Hij vraagt dit niet alleen omdat hij dan uit de onzekerheid verlost zou zijn, maar omdat „Juffer Muntz daar door zouw aangemoedigd worden, „om mij de havezate nog te laaten behouden."

Hij dringt derhalve nog eens met kracht op spoed aan: „doe Zijn Hoogheid eens begrijpen, in wat on„pleisierige onzeekerheid ik door de handelwijs van „mijn antagonisten gebragt ben en dat ze niets liever „zouwden zien dan mij, niettegenstaande Zijn Hoog„heids decisie in mijn faveur, mij te weeren, hetgeen „waaragtig Zijn Hoogheid opentlijk zouw prostitueeren, „kunnende zig de grootste meenigte reeds niet be„grijpen, dat ik niet al voor lang verschreeven ben. „Een ieder raisonneert daarover na het ligt, dat hij „heeft en verbeelt zig, dat ze de Prins bang gemaakt „hebben."

Hij begrijpt niet, waarom Van Bleiswijk de zaak zoo voorzichtig wil behandelen en bang is, dat de tegenstanders „opentlijk voor den dag" komen „met het renversaal". Immers dan is de Prins toch nog niet geblameerd. In dit geval kan deze volgens Van der Capellen beweren:

1°. dat hij volledige bewijzen van eigendom in handen heeft, „waar tegen zelvs geene particuliere „beloften, zo ze al exteerden en tot desselvs kennis „gekomen waaren, iets vermochten."

2°. kan de Prins beletten, dat die snaar wordt aangeroerd, door dezen en genen onder de hand een wenk te geven „dat zulks een ongehoorde hardigheid „zouw zijn."

3°. „zouw de justicie en billijkheid mij wel degelijk „regt geeven, om op Zijn Hoogheids opentlijke pro„tectie te mogen hopen, bijaldien het al eens ge-

„beurde, dat ze er opentlijk mee voor den dag „kwaamen. De Steeden hebben in haar memorie „voorleden jaar duidelijk gezegd, dat het gebruik „van verschreeven te worden van goederen, die men „bij renversaal hadt, behoorde te worden afgeschaft; „dit is nog niet geschied, daar is geen wet tegen; „en dus is er voor de Stadhouder geen gevaar ter „wereld, al dat Zijn Hoogheid mij opentlijk de hand „boven 't hoofd hieldt."

Maar hij acht dit alles niet noodig, nu zijn antagonisten den Prins de zaak in handen hebben gegeven, „zonder zig te reserveren nadere bewijzen „of consideratien in te brengen," en derhalve zou deze quaestie alleen door den Prins zelf gemoveerd kunnen worden, van wien hij echter meent „dat hier toe te equitabel is." Verder wijst hij er op, dat hij vrienden heeft in de deputatie.

Deze brief is natuurlijk niet geschikt om den Prins of Van Bleiswijk vertoond te worden, maar op enkele dingen hier uit mag hun wel worden gewezen; vooral moet de correspondent nog eens „daarop aandringen, „dat geene renversaalen hier gelden; dat ik daarom „effectief eigenaar ben; dat niemand mij kan bewijzen, „dat ik de havezate onder renversaal heb; dat er „regt moet gedaan worden op de opentlijke gerigte- „lijke transporten uit hoofde van welke ik als eige- „naar bij de provincie te boek staa, zo als ik ook „werkelijk ben, en zo lange kan blijven, als de „pligt van een eerlijk man dat toelaat, terwijl geen „sterveling mij tegens wil en dank kan depossi- „deeren etc."

Ten slotte dringt hij nog eens aan op een spoedige beslissing van den Prins, vermeldt hij in zijn p. s. een brief aan Van Bleiswijk te hebben geschreven, maar zoo, dat deze er niet uit kan zien „of ik weet „of niet weet, dat U. H. W.: mijn vorige aan Zijn

„Ed. vertoond heeft, en wat er Zijn Ed. op gezegd „heeft. U. H. W. moet die Heer vooral presseeren „om een spoedige decisie."

XX.

Zwolle, 26 Mei 1772.

18 Juni zal er te Kampen een buitengewone Landdag plaats hebben, derhalve verzoekt hij instantelijk bij den Hertog, den Heer Erfstadhouder en Van Bleiswijk aan te houden op een spoedig antwoord aan de Ridderschap en de Steden. Hij heeft Zondag voor 14 dagen [1]) een brief aan Van Bleiswijk gezonden. Hij vraagt of deze terecht gekomen is. „UHoogWelg. zouw thans met vrugt aan den heer „Bleiswijk kunnen voorhouden, dat er nu een excel„lente geleegendheid is om mij de effecten van Zijn „HoogEdelgestr. gunstig voorneemen om de zaak „daarheenen te dirigeeren, dat ik nog van den Breden„horst en wegens de betalinge der reële schattinge „van dat op Zijn HoogEdelgr. raad aangekogte stukje „lands [2]) geadmitteerd worde, te doen ondervinden, „en op eenmaal die facheuse zaak uit de wereld „te maken."

XXI [3]).

Zwolle, den 20 Juni 1772.

„De zaak is gelukkig tot een gewenscht einde ge-

---

1) Dit zou dus 8 Mei zijn. Vermoedelijk bedoelt hij den brief, waarvan hij melding maakt in dien van 9 Mei aan zijn correspondent.

2) Het hiervoren gemelde stuk land van zijn tante Van Dedem.

3) Het komt me voor, dat dit briefje in zijn geheel gelezen wil worden. De brief is geadresseerd: per adres van den heer Van Bulderen, boekverkooper te Zutphen.

„komen. De Ridderschap, alleen Luttenberg, desselvs „broer en den dijkgraaf Voorst uitgezonderd, begreepen „eerst dat die decisie op geen extraordinaire Landdag „een point van deliberatie kon worden. De Steeden „met de gemelde 3 Heeren begreepen van ja en wilden „de zaak absolut afdoen, doch eindelijk na veel has- „pelens en verregaande animositeiten is men overeen- „gekomen, dat er bij Ridderschap en Steeden een „Resolutie zouw worden genomen, dat ik van nu af „aan admissibel zouw worden verklaard om op den „eersten dag van den aanstaanden ordinairen Landdag „te worden geadmitteerd. Dus is die fatale zaak ten „einde. UHoogWelgebr. heeft er niet weinig deel in, „waarvoor ik bij deezen hartelijk dank zegge. Deeze „omstandigheden hebben ons als ongevoelig nauwer „dan voorheen gelieerd; ik solliciteere daarom in- „stantelijk de continuatie van UHWelgeb. precieuse „vriendschap en ben met waare agtinge

„In haest t. t.

J. D. van der Capellen.

„P.S. Ik schrijf aan de Prins, Hertog en Bleis- „w(ijk) en kan niet zien dat ik nog daarenboven „de onkosten behoeve te doen om een reis na den „Haag daar ik niets anders te verrigten hebbe dan „de dankbetuigingen van mijn brieven te reïtereren, „te meer daar ik zulks gevoeglijker in October zal „kunnen doen.

„De Stadhouder weet wel dat die Haagse rijzen „mij thans niet wel convenieren. Zo UHoogWelgr. „egter van opinie mogt zijn dat ik er heen moete, „zijt dan zo goed van mij uwe gedagten daarom- „trent te laaten weeten bij de eerste geleegenheid."

BRIEVEN OVER DE READMISSIE [1]).

I.

Aan denzelfde gericht.

Zwolle, 21 Maart 1779.

Bijgaande stukken [2]) worden den correspondent verzocht aan zijn schoonvader [3]) aftegeven.

Van der Capellen geeft er zijn verontwaardiging over te kennen, dat men kan veronderstellen, dat hij gelijk heeft in zijn sustenu en nochtans misdadig is. Hij heeft „van die oude Drosten, die de dienstbaar-„heid op zo onwettige wijze wederom hebben inge-„voerd, niets anders gezegd, dan dat zij daarin stout, „onbeschaamd en strafbaar zijn te werk gegaan."

Verder verklaart hij weinig verplichting aan Zijn Hoogheid te hebben, „voor alles aan het goedvinden „van mijne tegenpartij overgelaaten te hebben; daar-„toe heb ik Hoogst deszelvs stadhouderlijk gezag niet „geimploreerd, ook niet nodig gehad."

Hij vraagt dus hoe eer hoe liever een en ander aan den Heer Van Oud Amelisweerd meetedeelen: „Die braave man zal niet weinig verbaasd staan. Mag

---

1) Voor de geschiedenis der Readmissie geven de tot heden gepubliceerde brieven niet veel bizonderheden, in welke leemte door de hiervolgende eenigermate wordt voorzien. Men vindt alle stukken met uitvoerige verdediging bij Van der Kemp: Capellen Regent met 5 vervolgen. Leijden. Herdingh 1779—1785.

2) Dit zijn verschillende extracten uit registers der resolutiën van Ridderschap en Steden van Overijsel of van de Ridderschap alleen en te vinden: Capellen Regent. bl. 190—197.

3) Gerard Godard, baron Taets v. Amerongen, Heer van Oud Amelisweerd. Hij woonde in 1793 in de Wittevrouwenstraat te Utrecht, in welk jaar zijn dochter, douairière Van der Capellen, met 6 minderjarige kinderen bij hem in kwam wonen. Vgl. Elias, De Vroedschap van Amsterdam. II bl. 810.

„ik UHW. nu nog een verzoek doen, hierin be-„staande: dat UHW. zo goed zij van op de secretarij „van Zijne Hoogheid order te geeven van het request, „zo dra er appointement op komt en 't gene er ver-„der bij mogt hooren, terstond aan UHWgr. te „zenden, zullende UHW. mij sensibel verpligten „met het door de minst kostbaare gelegenheid (dat „denk ik de postwagen of pakschuit is) te depechee-„ren aan mijn vriend den Hr. Jacob Kool in de „brouwerij de gekroonde Valk op de Kadijk te „Amsterdam, met verzoek van verder addres aan mij.

„Dit paquet met zijne bijlagen heeft de provintie „58 maal 5 st. gekost aan port. 't Was 58 loot „zwaar. Voor dit geld kan ik meer pleizier hebben."

II.

Aan denzelfde.

Zwolle, 31 Maart 1779.

Hij geeft in dezen brief verslag van hetgeen na 20 Maart is voorgevallen „den dag, waarop de Rid-„derschap door het agreëren van dat fraaije rapport „van Pallandt van Beerse [1]) cum suis voor het oog „der geheele natie heeft kunnen declareeren, dat ik „de zaak aen Zijne Hoogheid in een verkeerd licht had „voorgesteld en geheel verdraaijt, en dat het in mijn „geval geene quaestie was of ik gelijk of ongelijk in „mijne stelling had, maar dat ik schuldig en straf-„baar ben van wegen de taxatoire termes door mij „gebruikt."

Deze woorden bewijzen, dat men niet van plan

---

1) Capellen Regent, bl. 190 volg.

is op zijn zaak integaan, maar alleen tegen zijn persoon optetrekken.

Na de Ridderschap bracht Zwolle een krachtig advies ten zijnen gunste uit, betoogende, dat zijn ontzetting uit de Ridderschap geheel „wederregtelijk" was, dat zijn „taxatoire woorden" in een ander licht moesten beschouwd worden, dat men de zaak in der minne moest schikken en hem vóór alles in de Ridderschap herstellen.

Deventer sloot zich bij dit advies aan en wilde zelfs de tusschenkomst van den Prins, „doch zo dit „bij de leden niet wierde gegouteerd, dat men zig „dan met de Ridderschap conformeerde; Campen „stemde direct met de Ridderschap, doch accordeerde „op zig regt Campers, een hof van Justicie ter „eerster instantie en ook in cas d'appel."

Vervolgens bracht de Ridderschap een contraprotest in tegen het protest van Zwolle van 29 October 1776 en verklaart daarin met ronde woorden, dat Zwolle in dit protest de overige leden heeft „getoucheerd" en „getaxeerd."

Van der Capellen wijst op de hardheid, dat hij alleen met „een proces van injurie" vervolgd wordt, waar men nu Zwolle aan dezelfde misdaad schuldig acht. Men leze eens de volgende plaatsen uit dit protest:

„Hoewel zij Heeren egter vooraf niet geheel onge-„merkt kunnen passeeren de taxatoire reproches, „welke Schepenen en Raaden der stad Zwol aan de „overige leden koomen toetevoegen. En vervolgends: „Zo zullen de Heeren van de Ridderschap daar op „als in transitu aanstippen, dat deeze touchante „taxatien en reproches niemand minder dan aan de „Magistraat van Zwol passen [1]).

---

1) Zie Capellen Regent bl. 212 volg.

Op de vergadering waren de drie Steden en vijf leden van de Ridderschap van advies, dat men de propositie van Deventer aan 6 Heeren commissoriaal moest maken, maar de meerderheid van de Ridderschap wilde eerst van Van der Capellen een adres van „accomodement" hebben. De Steden eischten ten slotte, dat de conclusie genomen zou worden, maar toen men het niet eens werd, is besloten „alle stuk„ken aan Zijne Hoogheid te zenden en Hoogstden„zelven te verzoeken van op mijn request naar Zijne „Hooge wijsheid te disponeeren."

Intusschen had men Van der Capellen voorgeslagen een verklaring af te leggen, gelijk aan die van 26 October 1778 [1]), waarop hij antwoordde, dat hij, naar aanleiding van hetgeen na die verklaring gevolgd was, zijn declaratoir terugnam. „U.H.W. rap„pelleert zig, dat ik mij in hetzelve aanbood, om „mij met eede te purgeeren, onder eede te verklaaren, „dat ik alle de leden der vergadering hield voor „mannen van eer en deugd en eindelijk alle woorden „of passagien die hun aanstootlijk scheenen, wel „wilde roieeren."

Ten slotte zou men met een allereenvoudigste verklaring genoegen nemen, waarop Van der Capellen antwoordde, dat hij reeds driemaal verklaard had niemand te willen beleedigen en dat hij dit nog wel eens op nieuw wilde bezweren, maar dat hij daar geen conditie voor zijn readmissie van gemaakt wilde hebben. „UHW. en alle mannen van eer zullen, „vertrouw ik, zonder dat ik genoodzaakt ben mij „duidelijker te expliceeren, gevoelen wat mij weer„houdt om tans soortgelijke declaratoiren te doen, en „ik moet en passant aanmerken, dat Zwol mij weinig „dienst heeft gedaan, door te proponeeren, dat men

1) Capellen Regent bl. 117 volg.

„dit of soortgelijk declaratoir tot een grond van acco-„modement behoorde te leggen. Ik bid U.H.W. op „'t instantelijkste Zijne Hoogheid te informeeren, dat „ik liever nooit in de Vergadering wil koomen, ja, „'t proces afwagten, dan mij daaraan te onderwerpen." Hij vervolgt: „Dat zodanige afgeperste verklaaring „eene soort van purge was en dat ik, door mij „daaraan te onderwerpen een aveu deed, dat men „bevoegd zou zijn geweest mij te ontzetten, inval „ik die purge niet kon doen en dus schuldig was „aan de injurie. Dat ik dit voor mijne mederegenten „zo koomende als reeds zijnde, niet kon verant-„woorden en 't eerste kwaade voorbeeld daartoe nooit „zou geeven. Eindelijk gaf ik dit nevensgaande „declaratoir over, dat de Ridderschap als strijdende „met de agtbaarheid der regeering, ongeleezen terug „wilde gegeeven hebben, doch door de Steden is „overgenomen." Hij hoopt dat zijn correspondent, evenals alle mannen van eer en deugd, zijn gedrag zal goedkeuren.

In den brief ligt een afschrift van de verklaring door J. D. Van der Capellen geadresseerd aan de Staten van Overijsel, die uitgegeven is in: Capellen Regent (blz. 236, 237.)

III.

(Aan denzelfde.)

Zwolle, 4 April 1779.

Burgemeester Roijer van Zwolle belast zich met de bezorging van dezen, waarbij hij een „cabinet-stukje" insluit, waaruit zijn correspondent kan zien, dat hij de zaak niet vergroot, wanneer hij zegt: „dat de naam van Capellen naast dien der leu-„genaars en bedriegers aan alle kerkdeuren der „provincie aangeplakt staat en ik waarlijk au pied

„de la lettre in 't geval ben van iemand, dien men „bij abuis met een bordje met falsaris om den hals „heeft ten toon gesteld. De reden, dat ik mij, bij „missive, aan Zijne Hoogheid heb geaddresseerd, is „deeze. Ik zag namelijk uit den inventaris der stuk-„ken, gepasseerden Woensdag aan Zijne Hoogheid „gezonden, dat mijn addres aan Ridderschap en „Steden van den 19 Februari [1]) daar slegts bij exten-„sie (dat is zoals er 't contenu van in de notulen is „geplaatst) en niet woordlijk, zo als ik het had over-„gegeeven, was bijgevoegd, en vermids dat stuk de „ontegenzeggelijkste preuves vervat van de onwettig-„heid der Drostendiensten en van mijne onschuld „(twee dingen, die onafscheidelijk van elkander zijn) „zo heb ik de vrijheid genomen het authentiek aan „Zijne Hoogheid te zenden met bede van het in „Hoogstdeszelfs te geeven appointement op mijn „request mede in aanmerking te willen neemen. Ik „voeg hierbij een gedrukt exemplaar van dat gemelde „stuk, dat men geheel buiten mijne kennis, doch „egter zeer naar mijn zin, onder den tijtel van „Nadere Memorie heeft gedrukt en alom door de „Republiek laaten verkoopen. Men moet een lid „van de Overijsselsche Ridderschap zijn, om niet „door zulk een stuk overtuigd te worden."

Het declaratoir, in zijn vorigen brief vermeld, heeft niet gewerkt. Men heeft het beantwoord met „nevens-„gaande fraaije publicatie" [2]) en bleef bij het voor-nemen hem in rechten te laten vervolgen.

Hij komt dan nog eens terug op zijn standpunt in den vorigen brief ingenomen en verklaart nogmaals alles tot een „accomodement" te willen „contribu-eeren", mits de Readmissie vooraf ga.

---

1) Capellen Regent. bl. 182 volg.

2) Hij bedoelt waarschijnlijk de resolutie van de Ridderschap, te vinden in: Capellen Regent, bl. 237.

„Intussen heeft de gezwooren gemeente te Deventer „ondekt, dat er door hun corps in de voorige eeuw „gedoleerd is over de vermeerdering der tractementen „der Drosten en dat de Magistraat toen geantwoord „heeft, dat dit tot welzijn der Ingezetenen was ge„schied, opdat de huislieden van die dienstbaarheid „zouden verlost worden. Dit heeft de gemeente van „Deventer aanleiding gegeeven, om voor 14 dagen „aan de Heeren van de Magistraat unaniem te repre„senteeren, dat zij met verwondering de onder„scheidene publicatien hadden gezien, waarbij de „Drostendiensten weder ingevoerd worden, dat zulks „streed tegen de belofte door de Magistraat weleer „gedaan en dergelijke publicatien strekten om 't ver„trouwen tussen Raad en Meente den bodem in te „slaan en dat zij daarom verzogten, dat aan de Stads„gecommitteerden mogt in mandatis worden gegeeven „de zaak ter Staatenvergadering daar heen te amene„ren, dat er eene publicatie worde gedaan, waarbij „de Ingezetenen ten eeuwigen dage van 't doen „van Drostendiensten worden vrij verklaard. Deeze „zaak wordt serieus. De Meente van Zwol zal wel „volgen. Raad in Godsnaam Zijne Hoogheid toch „de zaaken niet tot uitersten te laaten koomen. Elk „is hier te onvreede over de Drosten en over 't gene „ik moet ondergaan. Men zegt, dat Diepenheim en „Beerse [1]) het loon hunner verrigtingen nu openlijk „betaald wordt den eenen door de dingwaarders„plaats, den anderen door eene commissie. De Prins „wordt gehaat. 't Spijt me."

---

1) Bentinck tot Diepenheim en A. W. Pallandt van Beerse. Bentinck tot Diepenheim werd belast met het Dingwaarderschap der Hooge Bank van Justitie inplaats van den „edelen Patriot" Rechteren tot Gramsbergen. Vgl. Historie der Admissie, bl. 35, 36.

IV.

Zwolle, 1 November 1782 [1]).

Waarde Vriend [2]).

„Zeeker zou ik of een ander U dagelijks hebben „geschreeven, was er maar dagelijks wat te schrijven „geweest. Van Zaturdag op Maandag, van Maandag „op Dingsdag en zo tot heden heeft men ons opge„houden, totdat gistermorgen de griffier Putman mij „nevensgaande Resolutie van de Ridderschap komt „communiceeren. Ik heb daarop dit antwoord ge„geeven en aan Zijn Edele gedicteerd. Ik hope, dat „hetzelve in Deventer zoveel genoegen zal geeven als „het hier doet, bij allen die het gezien hebben. Een „half uur daarna kwam de griffier mij een declaratoir „voorleggen, woordelijk bestaande uit het slot van mijn „antwoord, voegende Zijn E. er bij dat de Heeren „van de Ridderschap dagten, dat de premissen van „mijn antwoord niets gemeen hadden met de conclusie „en het eene zonder het andere zeer gevoeglijk be„staan kon, met persuasiven (edoch niet in zijne „qualiteit) om dat toch ter faciliteering van alle ob„stacles te tekenen. Ik heb daarop in substantie „geantwoord, dat die premissen zo nauw verbonden „waren met de conclusie en zo veele betrekking „hadden op mijne eigen omstandigheden en op de „Resolutie, mij zo even gecommuniceerd, dat ik daar „geene de minste verandering in kon maaken, waar„mede de griffier is heen getrokken. Sedert verneem „ik (schoon alles zeer secreet bij de Ridderschap wordt

---

1) Dezen dag heeft de Readmissie plaats gehad.

2) Wie deze „waarde vriend" is, is niet zeker te zeggen; hoe echter ook deze brief bij de papieren van V. d. Capellen v. d. Marsch terecht kwam, blijkt uit het P.S.

„behandelt) dat mijn antwoord een admirabel effect „heeft gedaan en ik heden zal worden gereadmit- „teerd. Had ik niet zo meenigmaal ondervonden, dat, „wanneer alles wel scheen te staan het in een „ogenblik wederom in de war raakte, zo zou ik het „nu haast durven verzekeren.

„De premissen van mijn antwoord waren de brok „die zij verzwelgen moesten, zoude ik mij zelven gelijk „blijven. Zij eischen als eene expresse conditie van „Readmissie mijn aveu, niet alleen van dat bewuste „declaratoir zoals het voormaals was aangebooden, „maar willen zelfs, dat ik het nu nog zal extendeeren „tot voorige Drosten en Regenten, die ik niet gekend „hebbe, ja daar er onder zijn, die wegens misdaaden „zijn geactioneerd geweest. Van deeze allen zoude ik „moeten verklaaren, dat zij mannen van eer en deugd „zijn geweest! Dat Declaratoir behelsde wijders ook „een aanbod om mij met eede te purgeeren, als mede „dat ik alles wat hun mishaagde uit mijne schriften „zoude lichten. Ik heb daarom stellig en onbewim- „peld deezen eisch afgeslaagen, met verzekering dat „ik daar nooit toe zou koomen. Maar echter om in „deeze tijdsomstandigheeden, daar de gemoederen zo „zeer aan het gisten zijn, dat het zeer, ja zeer ligt tot „gevaarlijke daadlijkheeden zou kunnen komen, heb „ik gedagt na zo sterk en uit een zo hoogen toon „gesprooken te hebben een uitweg of echapade te „moeten openzetten, en dit meene ik in het slot „gedaan te hebben op eene wijze, die geheel conform „is aan mijne voorige conduite.

„Ik schrijve deezen in voorraad zullende ik waar- „schijnlijk in geval van readmissie daar geen tijd toe „hebben. Zijt zo goed van denzelven benevens het „inleggend extract uit de Resolutien van de Ridder- „sch(ap) en mijn antwoord met allereerste gelegenheid „aan Capellen van de Marsch te zenden. Dit wint

„mij een brief uit, daar ik waarlijk bijna geen tijd „toe weete. UE. zal mij derhalve verpligten door dit „middel mij te ontlasten van die moeite. Ik kan UE. „verzeekeren, dat ik door al dat denken, delibereeren, „praaten en schrijven agt dagen lang over eene „zelfde zaak zo dood af ben geraakt, dat ik waarlijk „niet meer kan en rust nodig hebbe. Ik ben in- „middels na verzekering van mijn respect aan Me- „vrouw, en alle Patriotten

„Waarde Vriend

„UEd. Dienaar en Vriend,
„J. D. van der Capellen.

„Was het niet best in geval Zondag geen post- „wagen gaat, de brieven per expresse naar den En- „gelenburg te zenden. Gelieft dit voor mijne rekening „te doen. Ik heb Capellen geïnformeerd, dat UE. „Zijn HWg. mijn brief zal communiceeren.

„Vergeet toch niet de inleggende Resolutie van de „Ridderschap met mijn antwoord en den missive aan „UE. geschreeven aan den Hr. Van de Marsch te „zenden.

„Daareven komt de griffier. Ik ben nog in de „Vergadering geweest. Adieu."

Brieven van J. D. van der Capellen aan C. L. van Beyma.

Beyma's voorstel tot het houden eener Groote Vergadering. — Vrijheid van druk-

PERS. — BURGERWAPENING. — MILITAIRE RECHTSPRAAK. — ALLIANTIE MET FRANKRIJK.

N°. 2 [1]).

Zwol, den 13 Nov. 1782.

WelEdele Gestr. Heer!

Door een brief van UWelEdelegr: verrast te worden was mij te aangenaamer, naar maate ik zelf reeds voorlang naar de eer van UWelEdelgr: correspondentie begeerig ben geweest. Ik omhelze derhalve greetig de gelegenheid, die UWelEdgr: mij daartoe wel gelieft aan te bieden met betuiging, dat ik even gevoelig ben aan het vertrouwen, waarmede UWelEd. mij vereert als aan het deel, welk UWelEd: in de onlangs voorgevallene gunstige omwentelingen mijner omstandigheeden toont te neemen.

De weinige tijd, die mij heden voor het vertrek der post over bleef, mij ongelukkiglijk door eene onverwagte visite ontnomen zijnde, zo zal ik mij ditmaal moeten bekorten.

De wijze, waarop UWelEdgr: voorheeft Z. H(oogheid)s mageren missive te doen beantwoorden, kan niet anders dan de publieke goedkeuring wegdraagen. God geve, dat UWelEd: plan reûsseere! Dan krijgen wij ter gelegenheid van dien circulairen brief ook wederom aanleiding om die snaar ook te roeren, dat den Drost van IJsselmuiden [2]) wegens onpaslijkheid en mij door niet voor het scheiden der vergaderinge gereadmitteerd te zijn, ondoenlijk is geweest.

---

1) Ik herinner er hier nog eens even aan, dat deze brieven de aanvulling zijn van de destijds door mij uitgegevene in 't Historisch Gen. Bijdr. en Meded. 15de deel, en dat daar zoowel als hier de cijfers der correspondentie behouden zijn.

2) Deze was nog A. W. B. D. baron van Pallandt van Zuythem.

Het houden eener Groote Vergaderinge vrees ik, dat van weinig effect zou zijn, zo lang de H(o)fp(ar)tij nog zoveel invloeds blijft behouden in de Provincien zelve. Door middel van deezen invloed zou zij wel weeten te zorgen, dat de meerderheid der afgevaardigden van 't zelfde allooij waaren als die, waaruit die respectabele Vergaderinge van Hun Hoog Mog: doorgaands gewoon is te bestaan. Wij zouden dus, naar mijn inzien, niet anders winnen dan eene andere Vergaderinge van Hun Hoog Mog. te krijgen, of wel twee voor een, indien de ordinaire tevens aanweezig bleef.

Zal een Volk vrij blijven of op nieuw vrij worden, zo moet het verlicht zijn, zijn eigen toestand kennen; de gevaaren weeten, die het omringen; de listen, waarmede het steeds belaagd wordt, doorzien. Dit kan niet anders geschieden, dan door middel eener onbepaald vrije drukpers. Door deeze alleen kan in tijd van nood de alarmklok worden getrokken. Maar wat zou het baaten in tijd van nood het volk bij een te kleppen, indien het ongewapend is en deszelfs aanvallers derhalve de sterksten zijn. Het volk moet dus de wapenen in handen hebben, en ik rekene alle voorgeslagen middelen van redres volstrekt vrugteloos, indien niet met deeze twee poincten worde begonnen. Ik heb om die rede al in den jaare 1773 in de Voorrede voor de Staatk: Verhand: over de noodzaaklijkheid eener Burger Militie van Fletcher [1]),

---

1) Andrew Fletcher 1655—1716, geboren te Salton (Saltoun), gezel van Monmouth, voegde zich bij Willem van Oranje in den Haag, kwam ook in 1688 mee. Hij was republikein. Hij trachtte na 1688 eene Schotsche Home Rule partij te stichten, ten einde opheffing van het Schotsche Parlement te voorkomen. O. m. verscheen in 1698 zonder zijn naam: A discourse of Government, relating to Militias. Over dezen geestelijken voorvader van onze patriotten zie verder een belangrijk artikel in de Dictionary of

door mij uit het Engelsch vertaald, die beide poincten, doch op eene wijze overeenkomstig dien tijd, in 't verschiet laaten zien, met herinneringe van het 8ste art. der Unie van Utrecht [1]). En ik was uitgelaaten van vreugde, toen ik voorleden voorjaar de propositie van Oostergo daarover zag ten voorschijn koomen. Geve God, dat dezelven spoedig een staatsbesluit worden, en dan zal mijne hoop op de redding onzes Vaderlands zig verlevendigen.

Ik zie ook met pleizier, dat UWelEgr. Provincie het Gedrogt der Milit. jurisdictie cordaat aanvalt; maar, zo ik wel hebbe, wordt aan de krijgsraaden praeventie toegestaan. Ik ben genoodzaakt van ander begrip te zijn, en had liever gezien, dat die jurisdictie enkel, volgends den aart der zaake, ware bepaald geworden tot militaire delicten, gelijk in

---

National Biography, London 1889, 292—297. Vergelijk hierover en voor de hierna genoemde propositie van Oostergo mijn Coert Lambertus van Beyma, Leeuwarden 1894, blz. 87 volg. Dit voorstel betrof het oprichten van een burgerlandmilitie inplaats van de staande legermacht en is ontworpen door C L van Beyma en door hem ingediend op den Landdag in Februari 1782. De oorzaak der oprichting van de gewapende korpsen heeft men hier te zoeken.

1) Dit artikel luidde:

„Ende ten eynde men tallen tyde sal moegen geassisteert wezen „van de inwoenders van de Landen, sullen dingesetenen van elcke „van deze geunieerden Provincien, steden en platte landen binnen „den tijt van een maendt naer date van desen ten langsten ge„monstert ende opgescreven worden, te weeten die gheene die sijn „tusschen achthien ende tzestich jaeren, om die hoefden ende „tgetal van dien geweten synde, daernaer ter eerster tsamen„compste van dese bontgenooten vorder geordonneert te worden „als tot die meeste bescherminge ende verseeckerheyt van dese „geunieerde landen bevonden sal worden te dienen."

Reeds in 1583 werd dit artikel „tot discretie ende vryheyt van iedere Provincie gesteld". Slechts zelden hebben de gewesten echter de burgers in de wapenen geroepen. Friesland deed het o. a. in 1672 door uitloting van den zevenden man, daar de troepen de garnizoenen moesten verlaten.

England, daar de milit: magt zig alleen uitstrekt tot het straffen van wegloopen en ongehoorzaamheid, wordende die magt nooit langer dan voor een enkel jaar door het parlement toegestaan, en dus alle jaar vernieuwd.

Ik heb deezer dagen zo veel moeten schrijven, dat ik, schoon nog een half uur overhebbende, genoodzaakt ben wegens vermoeidheid te eindigen; met verzekeringe, dat ik 't mij tot een geluk en eere zal rekenen, wanneer ik mij in den post, waarin de Voorzienigheid mij hersteld heeft, zo zal hebben gedraagen, dat ik de goedkeuring van UWelEd: zal hebben verdiend. Ik ben

WelEdelegestr: Heer

UWelEdgr: onderdanige en
gehoorzaame dienaar,
J. D. Van der Capellen tot den Pol.

P.S. Wordt in Friesland ook gedagt aan eene formeele Alliantie met Frankrijk? Ik beschouwe dezelve als een remedie voor *veele* van onze kwaalen. Wij zijn tans meer Protegés dan Bondgenooten van die kroon en schoon tractaaten doorgaands weinig zeggen, zoo dunkt mij, dat het van belang is een tractaat op wederzijds belang steunende met zo magtig eene mogendheid bij de aanstaande vredehandeling te kunnen reclameeren. Noch de Keizer, noch Portugal, noch Denemarken zouden ons nooit zoo gebrutaliseerd hebben, waren wij Bondgenooten van Frankr(ijk) geweest. Mij dunkt, het was nog tijd om voor den heelen oorlog niet een concert van operatiën, maar eene formeele alliantie te sluiten. Doch hierover nader, indien deeze idée UWelEd. verdere reflexie meriteert.

ZIJN BRIEFWISSELING MET DE GIJZELAAR. — HAAGSCHE CONSPIRATIE. — PATRIOTSCHE CONCENTRATIE. - BURGERCOMITÉ VAN DEVENTER.

N°. 4.

den 8 Jan. 1783.

WelEdele Gestr: Heer.

Nimmer werd ik aangenaamer verrascht dan heden door UWelEdgr: hoogstgeëerden dato 4 deezer. Sedert mijne herstelling (want geduurende mijne expulsie was ik van te weinig belang om van dienst te kunnen zijn), sedert dit evenement heb ik alle mogelijke poogingen aangewend, om met de Hoofden der oppositie in Holland, in specie met den Heere Gijselaar [1]), eene gezette en den Vaderlande nutte correspondentie te onderhouden, doch vrugteloos. Die Heer had reeds voorlang aan mijn, en zo ik wel hebbe, aan UEd: vriend Van der Kemp daar begeerte toe getoond. Het scheen in het eerst te zullen gelukken, doch na slegts twee of drie brieven ontfangen te hebben, laat Zijn Ed: sedert eenige weeken, drie mijner brieven onbeantwoord en mij in eene volslagen onzekerheid omtrent de gewigtigste gebeurtenissen, schoon ik hier met een allerimportantst werk, zo als men zegt, op het touw zitte, welks behandeling bijna geheel afhangt van de informatiën raakende den toestand der vredehandelinge en dien van de Haagsche conspiratie [2]) — met een

1) De Gijzelaar, pensionaris van Dordt.

2) Na de ongelukkige Oranje-manifestatie, volgens Dr. Colenbrander „een onvoldragen plan van het hof", van December 1782, bleef er blijkbaar bij de Regenten vrees bestaan voor mogelijke herhalingen. Zie over het gebeurde in den Haag zelf Colenbranders „Patriottentijd" I. bl. 268.

woord van het gene in en buiten ons Land voorvalt. Ik kan derhalve, mijn Heer, niet zeggen hoe zeer ik verheugd ben in UWelEdelgr: juist zulk een Correspondent te mogen aantreffen, als naar welken ik zo lang begeerte gehad hebbe. Het ware te wenschen, dat de Patriotsche Partij door de geheele Republiek de concert te werk ging en naar een vooraf beredeneerd plan [1]). De goede zaak zou er merkelijk bij winnen. Het geeft mij intussen een genoeglijk vooruitzigt, dat wij onze correspondentie, die ik allerinstantlijkst solliciteere, in alle veiligheid zullen kunnen voortzetten, wijl de Postmeester alhier, de Heer Hobooken, mijn vriend en naaste buur is. Dit maal echter zal ik weinig meer kunnen dan de receptie van UWelE: bovengenoemden accuseeren, deels omdat ik mijne heden verwagte Deventersche nouvelle niet schijne te zullen krijgen, deels wegens gebrek aan tijd en grootendeels wegens een violent acces van eene ongesteldheid, welke mij deezen winter meer dan ooit lastig valt en zijnde niet anders dan eene vliegende podagra of arthritis vaga, welke zig niet op de extremiteiten willende bepaalen, maar telkens op het hoofd vallende, mij geheel bedwelmt en voor dien tijd volstrekt onbekwaam maakt, om aaneengeschakeld te denken, te spreeken of te schrijven. Ik zal er egter zo veel van maaken, als ik kan en UWelE: toegeevendheid inroepen.

Uit aanmerking dat het volk in verre de meeste van onze Provincien van allen invloed in de Regeering, van allen teugel over zijne Regeerders, ja van eenigerlei Representanten volstrekt verstooken is, zo was steeds mijn wensch, dat het van tijd tot tijd presenteeren van addressen ongevoelig [2]) aanleiding

---

1) De wensch om tot een Patriotsche concentratie te komen.

2) Ongevoelig, d. i. zonder dat het gevoeld wordt, ongemerkt

zoude geeven tot eenig etablissement, welk zonder gerugt te maaken en vooral zonder tegen de constitutie aan te gaan het aristocratische of despotieke, dat in onze constitutie de overhand heeft, al vrij toereikend zoude kunnen temperen. Dit heilzaam doel is voor een gedeelte reeds bereikt, hebbende het notabelst gedeelte der Burgerij te Deventer reeds een perpetueel Committee van 12 persoonen bij formeele ondertekening gequa ificeerd. De vrugt hiervan is reeds geweest een door dit Committee ontworpen, door de Burgerij geteekend en gister aan de Gezwooren Gemeente gepresenteerd addres tegen de recommandatiën, zo in cas van vacature in dat corps als bij de Magistraat. Ten einde nu de benoeming van een dergelijk Committee in de beide andere Steden insgelijks te obtineeren, is (doch dit vooralsnog onder ons) beslooten, dat die van Deventer aan de Gilden en verdere Burgeren en Ingezetenen der beide andere Steden [1]) een brief zullen laaten afgaan, houdende communicatie van het gene bij hen is geschied en voorslag om ook Committees te benoemen en onderling de concert te werk te gaan. God geeve, dat deeze onderneeming gelukke. Zij kan van groote veruitziende gevolgen worden, zo voor onze provincie als voor de anderen, die ons voorbeeld mogten en waarschijnlijk wel zullen volgen. Zo ik mij niet bedriege in de gesteldheid der gemoederen alhier, zo verwagte ik tegen den aanstaanden Landdag de Burgerijen een request te zien presenteeren tegen de Militaire Jurisdictie, voor eene nauwe Alliantie met Frankrijk, en voor het ter uitvoer brengen van het artikel der Unie van Utrecht,

---

dus geleidelijk. Waarlijk blijkt uit dergelijke plaatsen, hoe hoogst bescheiden van omvang een ideale volksinvloed volgens den schrijver behoorde te zijn.

1) Te weten Zwolle en Kampen.

raakende het wapenen der Natie [1]) De Haagsche Vrolijkheid [2]) en de dreigementen der Amsterdamsche Bijltjes [3]), die, God weet door wien omgekogt, dreigen ten getale van 5000 een bezoek aan de Fransche en Amerikaansche Heeren en Vrienden te komen geeven en soortgelijke onderneemingen meer kunnen aan de Burgerijen en aan de Regenten eene niet vergezogte drangreden aan de hand geeven om te eischen dat de natie gewapend worde.

Die conspiratie kan gevaarlijk worden, wanneer men zig laat prevenieeren. Er moeten toch nog geene daadlijkheeden gepleegd zijn, wijl niemand alhier met de post van heden tijding heeft.

UWelE: weet denkelijk, dat de graaf de Vergennes uit naam des Konings aan onze ministers heeft genotificeerd, dat Zijne Majesteit ordre had gegeeven om in geene verdere onderhandeling met de Engelschen voort te gaan, voor en aleer zij aan de Republiek behoorlijke satisfactie en restitutie hadden gegeeven. Deze tijding is egt en geeft den Burger moed. Ik brande van begeerte om de eer en het genoegen van eene mondlijke conferentie met UE:, maar hoe komen wij daar in dit saisoen toe? Mag ik UE: deszelfs vast addres verzoeken en verzekerd te willen zijn dat ik ongeveinsd ben

UEdgr: ond: Dienaar en hoogschatter
U Bekend.

---

1) N.l het 8ste artikel, hierboven reeds vermeld.

2) V. d. Capellen bedoelt hier de Orangistische Sinterklaasmanifestatie van 1782, die de Prins in de buitengewone vergadering van de Staten van Holland naar aanleiding hiervan 9 December 1782 bijeengeroepen, voorstelde als een „vroolijkheid" Zie hierover o. a. de pamphletten 20313, 20314, 20315 Kon Bibliotheek.

3) Leden van het scheepstimmermansgild. Vgl. Colenbrander, Patriottentijd, I. bl. 23.

N°. 6 ontbreekt.

HIJ IS ONTMOEDIGD DOOR FRANKRIJKS VREDEHANDELING MET ENGELAND. — ONDERZOEK NAAR ARNHEMS STADSRECHTEN. — ALLIANTIE MET FRANKRIJK EN ZIJN GEDACHTENWISSELING DAAROVER MET DE HOLLANDSCHE REGENTEN.

N°. 8.

29 Januarij 1783.

WelEdele Gestr: Heer.

Deezen nagt wordt het reeds agt dagen dat ik onophoudelijk door de duldelooste pijn, veroorzaakt door eene versweering zeer diep in het oor, worde afgefolterd. Ik ben dus buiten staat de pen te voeren [1]). In deezen toestand ontfang ik eerst de tijding van die dreigende Memorie van Thulemeier [2]) en kort daarop die van het sluiten eener afzonderlijke vrede door Frankrijk. Denk nu mijn vriend, hoe ik naar lighaam en geest gesteld ben. Nu is de Republ(iek) verlooren! Ik weet er nu geen redden meer aan! nu wij aan den moedwil van de Hofpartij, ondersteund door England en Pruissen, worden overgelaaten. Hetgene mij het sensibelste van alles is, is dat de vrijheid verlooren gaat op het oogenblik dat zij in behouden haven scheen. Oordeel uit het inleggende stuk [3]), hoe ver wij het hier reeds gebragt hadden? In Deventer heeft dit groote werk reeds zijn beslag. Alhier zijn de gilden reeds beezig met

---

1) Het schrift van dezen brief is werkelijk zeer onregelmatig.

2) Den 20 Januari 1783 aan de Staten-Generaal aangeboden. Vgl. Blok, Gesch. van het Ned. Volk VI bl. 410.

3) Hierachter afgedrukt.

tekenen en te Campen zou het ongetwijfeld ook voortgang gehad hebben — maar helaas, deeze eene stap van Frankrijk doet alle onze verwagtingen in rook verdwijnen. Wij hebben in het kort Landdag, maar wat zal, wat kan er in deezen toestand worden gedaan? Ons lot is nu beslist. De Pr(ins) wordt souverein. Er is niet anders op dan een ander vaderland zoeken.

Ik zie eene en andre perioden in UE: brief [1]) die mij niet bevallen, als dat dezelve de port niet waardig zoude zijn; — en excuses over verveeling, langwijligheid etc., ja vriend zijt daarvan verzekerd, dubbel waardig, nooit verveelende, nooit te omstandig. Het gebruik van postpapier verkieze ik enkel om geen nodelooze porten te betaalen, daar niemand dan de postmeesters nut van hebben [2]). Ik geloof niet, dat wij zo veel verschillen als UE: denkt. Ik heb mij te kort uitgedrukt. Ik wilde enkel te kennen geeven dat er, zo lang de inwendige staat der provinciën niet op een beeter voet gebragt is, van den Frieschen voorslag zo min als nu van den Hollandschen, iets goeds te wagten zal zijn, omdat de bekende invloed nog te groot is om goede patriotten benoemd en met genoegzaame magt en zekerheid op ondersteuning voorzien te krijgen. Het was door middel van de Burgercommittees dat ik voorhad het volk eenen geregelden en tegen de constitutie niet aanloopenden invloed in de publieke zaaken van het meeste belang te bezorgen. Ik wilde alles laaten zo als het is, den Pr(ins) vooral niets afneemen of eenige stappen van eclat doen. En nu dit werk hier bijna tot perfectie is, met de gegrondste

---

1) N.l. in dien d.d. 19 Januari (n°. 7).

2) Dit slaat op de belofte van Van Beijma om zoo weinig mogelijk papier te gebruiken.

hoop van het in Gelderland en elders te zien naargevolgd worden, verdwijnd helaas alle hoop, alle die schoone vooruitzigten in rook!

In Arnhem had men het door beloften en dreigementen zo ver gebragt, dat de gezwooren gemeente met meerderheid van stemmen zoude beslooten hebben het vervolgen van het onderzoek naar de verlooren stads voorregten etc. te staaken. Maar twee zeggen gelukkiglijk hunne les verkeerd op en daardoor bekomt de goede partij de overhand, die het werk reeds heeft doorgezet en 60 pointen van bezwaar aan de magistraat heeft overgeleverd. Die pointen zijn gedrukt en zullen in 't kort verzonden worden.

Maar waartoe zal het dienen dan om ons den helschen trek door Fr(ankrijk) aan ons gespeeld [1]) te beeter te doen gevoelen, naar maate we meer en meer zien, dat (met) nog ééne campagne onze Republiek gered ware geweest. Inmiddels steek ik onder geene stoelen of banken, dat de Hollandsche aristocraten de Republiek zo wel vermorst hebben als de Engelsche Factie. Door hunnen argwaan tegen Frankrijk, die zij nog uit de Fransche tyrannie hadden onthouden, waren en bleeven zij tegen alle gezonde argumenten aan steeds huiverig als men hun van eene alliantie met dat Rijk sprak. Anderen, die er nog wel voor waaren, zagen geen kans om het er toe te brengen. Als men hun het heilzaame middel van de Stemme des Volks [2]) aanwees, dan was dat middel niet geschikt; dan had men een deel vijven en sessen, die alleen den aristocratischen geest verraadden, waardoor zij gedreeven wierden. Nog liever wilden ze het Land laaten verlooren gaan, dan het met behulp des Volks — hunne eigen

---

1) Door het sluiten van een afzonderlijken vrede met Engeland.
2) Nl. bv. door het colporteeren met adressen over de alliantie.

principaalen — redden. Enfin, ik zal het elk, die verzuimt heeft het zijne daarin toe te brengen, eeuwig verwijten, dat zij mede s Lands val bewerkt hebben, want hadden wij door middel van s volks tussenkomst eene nauwe verbindtenis met Frankrijk op zijn tijd gekregen gehad, dan zou Frankrijk, door zo veele banden te meer verbonden, ons zo ligt niet hebben laaten vaaren; wijders, en hier bestaat de kragt mijner redeneering in, dan zou de vrees voor het volk onze vloot wel hebben doen ageeren en dan was England tans niet in de situatie geweest van zig zo hoog op de vredehandeling te kunnen gedragen, noch Frankrijk om zoo toegeevend te moeten zijn. Maar Gode heeft dit alles zoo behaagd en niet anders, en het voegt ons, ons aan zijnen wille te onderwerpen.

Wijl ik steeds de opium voor mijn bed hebbe, om wanneer de pijn te violent wordt, die te kunnen stillen; en ik deezen nagt maar weinig hebbe geslaapen, zo zal UEd: mijn slordig schrift verschoonen en mij permitteeren dat ik afbreeke na verzekering, dat ik met hart en ziel ben

UEd: vriend,
q. n.

(Ingesloten copie [1]).

De zes Leden, uit de Gilden met de zes daar bij verzogtte personen uit de overige Burgerij, als daar toe Gecommitteerd in de vergadering van Praesidenten en vice Praesidenten van de 22 Gilden dezer stad van 15e Jannuarij 1783, hebben gerapporteerd, dat zij geëxamineerd hadden de ingekomene informatien van Deventer met het afschrijft van een acte volgens welke de Burgerije van die zelve stad hadden

1) Vgl. de Beaufort, bl. 486.

gecommitteerd, Twaalf Burgeren om nu en wanneer 't vorder nodig en dienstig word bevonden, over zaken het welvaren, de vrijheid en de voorregten des vaderlands in het algemeen en hunner Stad in 't bijzonder betreffende; memorien, remonstrancien, smeek of dank adres te ontwerpen tot nodig herstel van de ingekropene gebreken en bevordering van 't gemeene welzijn. Dat hen Gecommitteerden ook eenparig is voorgekomen dat het nodig en zeer nuttig zoude zijn en bijzonder tot welzijn dezer stad en gilden en tot ondersteuning van de voorregten der Burgeren en Ingezetenen zoude strekken, dat in navolging van 't geene te Deventer reeds geschied is, mede ten zelven einde Gecommitteerden, uit de Burgerije dezer Stad, wierden aangesteld.

Zo is daar op bij de ondergetekende Gilden en vordere Burgeren en Ingezetenen dezer stad Zwolle goedgevonden te verzoeken en te committeren, gelijk wij committeren en aanstellen bij deezen onze mede Burgeren de Personen van

Philip Klinge,
Antony Doyer Hk.,
Engelbert van Zanen,
Hermannes Potgieter,
Cornelis Stegman,
Jan Martin Muller,
Salomon van Deventer,
Valentijn Boumeester,
Egbert Dikkers,
Isebrand Timmerman,
Abraham Ovink,
Hendrik Wijnkes,
Hendrik Tegelaar,
Jan Everhard Hendrik Thorbecken.

Gevende aan dezelve magt om nu en wanneer 't vorder nodig en dienstig vinden zodanige memo-

rien, remonstrancien, smeek- of dank adressen te ontwerpen. En wel nu eerst een dank adres aan de Heeren van de Magistraat en Geswoorene Gemeente dezer Stad; als mede aan den Heere Baron van Pallandt tot Zuithem, Land Droste van IJsselmuiden, voor derzelver loffelijke pogingen, tot herstel van den Heere Baron van Capellen tot den Poll, en het afschaffen der Drostendiensten;

Voorts Requesten, dat van de wettige afschaffing der Drostendiensten bij publicatie aan een ieder mag worden kennis gegeven; en het regt der Steden in het stemmen ter Staatsvergadering, staande gehouden en geoeffend: dat de Burgeren der groote en kleine Steden en hun regten tot de jagt en alle andere regten en privilegien waar in zij bevonden zullen worden verkort te zijn, ten spoedigsten mogen worden hersteld; en dat de Militaire Regtbank en Judicature in Civiele Zaken en gemene misdaden als strijdig met Lands en Stads voor regten mag worden afgeschaft, op dat de goede Burgeren en Ingezetenen dezer stad en provincie niet langer genoodzaakt worden, wat de handhaving hunner burgerlijke veiligheid aangaat, van 't enkel welbehagen van een ander af te hangen en met betrekking tot hunne deugdelijke pretensien, die hun van Militairen toekomen, voor hooge of laage krijgsraden regt te moeten gaan zoeken, waar door zij menigmaal van de invordering tot hun groot nadeel worden afgeschrikt en wederhouden.

En zullen die Gecommitteerden over die opstellen mogen corresponderen met Gecommitteerden uit de Burgeren van Deventer en Campen, indien dezelve daar toe mede genegen zijn. Mits zodanige requesten en adressen worden ingesteld in betamelijke en eerbiedige termen, met de verschuldigde onderwerping aan de wettige overigheid; met vermijding van al wat

na oneerbiedigheid tegen dezelve zweemt en van al wat tegen de wetten strijd.

En mits zodanige requesten en adressen niet worden ingeleverd, ten zij eerst door de Gilden en vordere Burgeren geexamineerd, geapprobeerd en getekend zijn; begeerende wij ook dat niemand over het niet tekenen van zodanige requesten en adressen onbehoorlijk behandeld ofte bejegend zal worden, maar Elk volle vrijheid zal behouden, om in dezen zodanig te handelen en zig te gedragen als hij aan God, aan zijn vaderland, aan zijn medeburgers en aan zijn eigen geweten zal denken te konnen verantwoorden.

En verklaren wij verder, dat al het geen gemelde onse Gecommitteerden conform deeze commissie zullen doen en verrigten door ons zal worden gehouden; als of het door ons zelfs gedaan was, en dat zoo dezelve des wegens onverhoopt Eenige moeijlijkheid mogten overkomen, wij dezelve na ons vermogen en zo nodig zelfs ten koste van ons lijf en goed in onse gezamentlijke verdediging en bescherming zullen nemen, wordende gemelde Gecommitteerden vorder versogt te overleggen, hoe de respective leden van alle de Gilden dezer Stad, op de gevoeglijkste maniere en met het minste beswaar tot hun Eigen genoegen eenen behoorlijken en bestendigen invloed in deeze Burgercommissie zouden konnen krijgen en op een regelmatige wijze uit oeffenen en daar van een opstel te maken en voor het uit eijnde van dit jaar aan de Gilden rond te zenden om het zelve te Examineeren.

Aldus gearresteerd enz.

ZIJN BRIEVEN AAN DE LA VAUGUYON [1]) OVER EEN ALLIANTIE. — ZIJN VERHOUDING TOT DE BRETEUIL. — INHOUD VAN EEN BRIEF VAN DE GIJZELAAR. — HIJ WIL DEN OORLOG DOORZETTEN TOT IEDEREN PRIJS.

N°. 10.

den 5 Febr. '83.

WelEdele Gestr: Heer

Sensibel aan het belang, dat UE: in mij gelieft te stellen, haaste ik mij om UE te melden, dat ik door Gods goedheid van die ondraaglijke pijn, doch noch niet van derzelver gevolgen, eene deerlijke zwakheid van hoofd verlost ben. Ik zou spoediger tot voorige kragten gekoomen zijn, had ik geduurende al dien tijd of daarna slegts eenige tussenpoozing van beezigheeden mogen hebben. Doch zulks heeft mij niet mogen gebeuren. Eens nogtans was ik zo verre buiten staat, dat ik mijn vriend Du Puij [2]) tot het schrijven mijner brieven moest verzoeken. Wat ik te midden mijner pijnen en verontwaardiging in mijn voorigen aan UEd: geschreeven hebbe, weet ik niet meer. Dit egter weet ik wel, dat ik nog even verbitterd ben tegen die Hollandsche wijsneuzen, die, zo wel als de Engelsche Factie, de oorzaak zijn, dat wij niet als Bondgenooten van de oorlogende, ja triomphant oorlogende, Bourbonsche Ligue [3]), maar enkel als Protegés van Frankrijk op de vredehandeling hebben moeten verschijnen. Kort voor

1) Paul François de Quelen, duc de la Vauguyon, was Fransch gezant te 's-Gravenhage.

2) Is. Du Puy, Waalsch predikant te Zwolle.

3) N.l. het Bourbonsche familieverdrag.

het vertrek des Hertogs d(e) l(a) V(augyon) naar Parijs, was er een ogenblik, in het welk zig onder onze Natie eene algemeene angst begon te vertoonen dat Frankr(ijk) misnoegd over onze schandelijke inactiviteit, voortaan zijn stricte regt op onze Colonien, die het op den vijand heroverd had, zoude gebruiken [1]). De Engelsgezinden deeden hun best om zulke soupçons als waarschijnlijk te doen voorkoomen, en werkten mij volstrekt in de hand, wijl ik voorhad de Natie te doen begrijpen dat hoe agterlijker Fr(ankrijk) werd, hoe meer wij hetzelve het vuur aan de scheenen moesten brengen, zelfs zoo dat zij openlijk om eene Alliantie met dat Rijk moest roepen, even gelijk zij om die met Amerika had gedaan. In Overijssel zou men zonder twijfel aan het requestreeren gegaan zijn. In Rotterdam had ik 't ook reeds op een goeden voet. Elk begreep de noodzaaklijkheid van dien stap om Fr(ankrijk) dus aan banden te leggen en zo dit Rijk ons verlaaten wilde, het zelve voor de heele wereld onverantwoordelijk te stellen. Doch ongelukkig was ik ter gelegenheid van mijne readmissie over dit werk der alliantie met den Hert. d(e) l(a) V(augyon) in correspondentie geraakt, en had Zijne Excell: mij den dag voor zijn vertrek naar Parijs geschreeven, dat hij daar met den grave de Vergennes over zou spreeken en in weinige dagen hoopte weer hier te zijn. Ik was dus genoodzaakt stil te moeten zitten en te midden in die inactiviteit overvalt me die desperate vrede. Ik verlange zeer naar de gelegenheid om UE: mondling van alles nader opening te mogen geeven, zijnde het te wijdloopig voor de paalen eenes briefs, ook voor mijne kragten, die reeds

1) Voor onze kolonien, door Frankrijk op den vijand behouden, zie o. a. Blok, VI bl. 383 en Colenbrander I bl. 195.

beginnen te verflaauwen. Ik heb den H(ertog) d(e) l(a) V(augyon) nog een brief naar Parijs nagezonden, waarin ik Zijn Exc: onbewimpeld waarschouwe van de gevolgen, die het hebben zal indien het Fr(ansche) Hof zig niet allerdelicaatst omtrent ons gedraagt. Dat het nu moet kiezen de Hollandsche Natie voor eeuwig aan zig te verbinden of te zien, dat dezelve voor altoos onder den Engelschen invloed geraake enz.

Zodra die fataale tijding der separate vrede kwam, nam ik de gelegenheid waar, die ik had om het gene ik meende van belang te zijn te brengen onder het oog van den Baron de Breteuil [1]), die tans in Parijs is en daar een groote rol zal speelen. Ik had eenige betrekking op dien Heer gekregen, wijl hij me de eer had gedaan om zig aan mij te addresseeren over die erfenis van Mevrouw de Louvois (weduwe van den Drost Huffel). Dit had tot eenige correspondentie aanleiding gegeeven, doch niet over politique zaaken. Ik durfde het daarom niet wagen Zijn Exc: direct daarover te schrijven, maar ik deed zulks aan zijn gevolmagtigde dien ik zeer particulier kenne en die juist op zijn vertrek naar Parijs stond [2]). Ik schreef aan dien Heer helder uit de borst en demonstreerde dat Fr(ankrijk) meer belang bij onze onafhankelijkheid had dan bij die van Amerika. Dat England nu de vrugten van den heelen oorlog stond te plukken en de Republiek een domein van dat rijk te worden. Dat Fr(ankrijk), wanneer het te laat was, zou ondervinden geheel vergeefs geoorloogd

---

1) Baron de Breteuil was Ministre de la maison du Roi.

2) Deze gevolmachtigde was Jansen, gemachtigd tot regeling van de nalatenschap der Markiezin de Louvois, eene nicht van den Baron de Breteuil, op wier erfenis ook de Drost v. Salland, Sloet van Tweenyenhuizen, aanspraak had, waarover door tusschenkomst van V. d. Capellen eene minnelijke schikking tot stand kwam. Zie Sillem in de Gids 1882, 4e deel bl. 431.

te hebben [1]) en England in 't kort al zijne superioriteit over het Huis van Bourbon stond weer te winnen etc.

.... Deezen brief dus is onze afspraak, zal hij zien onder 't oog te brengen van den Baron en anderen, bij voorb(eeld) den Hofbankier Grand, die ons zeer genegen is. Het zal mogelijk wel niet veel doen, doch UE: ziet er aan, dat ik ten minste niet ledig zitte.

Tot hiertoe geschreeven hebbende, krijg ik een brief van Van der Kemp, die mij dato 2 deezer schrijft: Gister (Zaturdag) is een courier van V(ergennes) aan d(e) l(a) Vaug(uyon) met goede tijding gekoomen, welke gisteravond door een Expresse, van een der Min(isters) Plenip(otentiair) gezonden, is bevestigd. G(ijzelaar) zal, indien zijne gezondheid en affaires het toelaaten, UE. wel hebben geschreeven.

Het is reeds Woensdag en hebbe niets van G(ijzelaar) vernomen. Zo er van avond wat inloopt, dat hier kan worden bijgevoegd, zal ik 't UE: melden [2]).

Ik heb eindelijk voorleden Zondag een brief van G(ijzelaar) dato 1 deezer gehad, doch die zal geschreeven zijn voor de aankomst van dien courier. In denzelven informeert mij Zijn E: dat men aanstaande Vrijdag nadruklijk zal resolveeren over de wijze van onderzoek van het geval van Brest; dat de memorie van Pruissen niet veel indruk maakt en men zal tragten die efficacieus beantwoord te krijgen. Dat men voorheeft niet langer in de post van den Hoogenkrijgraad te consenteeren, maar dat pretense gerigtshof te mortificeeren en de Leden op pensioen te stellen, verzoekende Zijn E: de concurrentie van

---

1) Van der Capellen toont zich hier zeker een slecht onderhandelaar, die het woord vergeet: „wie te veel wil bewijzen, bewijst niets."

2) Het volgende is blijkbaar van later datum. Blijkens het couvert is de brief den 5en ontvangen.

deeze provincie zo veel mogelijk te bewerken. Gelukkig komt deeze brief nog even tijds genoeg om daar een artijkel van te krijgen in een addres, welk de Burgercommissie te Deventer beezig is te vervaardigen om door de Burgerij getekend te worden. Ik denke, dat zij zig hartlijk over het gedrogt zullen laaten hooren en over meer dingen, daar sommigen niet om lagchen zullen. Doch dit (vooreerst) onder ons.

In Zwol hebben 20 van de 22 gilden der Stad, als mede een notabel aantal Burgeren onder geene gilden behoorende, de acte van qualificatie reeds getekend. Ze zal in 't kort met een kort en eenvouwdig berigtje over den aart, nuttigheid, noodzaaklijkheid en geoorloofdheid der Burgercommissien in 't licht koomen. Drie onzer Burgemeesters hebben poogingen gedaan om de onderneeming van stadswegen te stremmen, doch de anderen waren wijzer en beeter en wilden er de hand niet toeleenen. Egter heeft de invloed van Wicherlinck [1]), die wel eer aan de andere partij was doch sedert met hart en ziel tot de Hofpartij bekeerd is, het Tappersgilde gedetourneerd van tekenen. Doch die zullen er zelven de dupe van weezen en wel met hangende pooten nakoomen.

In Holland schijnt men gehartigd om casu quo den oorlog door te zetten. Wat mij betreft, zie ik ook liever mijn vaderland op eene eerlijke wijze geheel verlooren gaan dan met schande half behouden blijven. Hoe doller hoe liever is eenigzins in mijn karakter — maar durve ik de Natie als Regent wel zulke passen aanraaden? Wij hebben den vijand van binnen en van buiten! Op de vloot kunnen wij geen staat maaken, hoe die denkt is bekend! Ons eenige plan, in cas wij den oorlog alleen wilden doorzetten, zou

1) Burgemeester van Zwolle.

moeten zijn, alle onze colonien en koophandel ten prooij der vijanden te laaten en intussen niets doen dan ons wapenen en gewapend zijnde in eenen enkelen zeeslag op de wijze onzer voorouderen, al duurde hij drie dagen, ons lot te beslissen. Valt de Natie in dat idée, met hart, met lighaam en ziel zal ik mede doen!

De afstand van Negapatnam en de vrije vaart in de Oostersche Zeën is mij ondraaglijk! Doch wijl tot het doen van zulk een stap courage te kort schiet en daar niets minder toe nodig is dan woede — eene passie die zelden van langen duur is — zoo vreeze ik of wij ooit dit grootsche tijdstip zullen beleeven.

O, was het somer; ik vloog over om UEd: de zaak der Vrijheid te hooren te bepleiten. Ze kon in geen beeter handen zijn!

De Haagsche post is aan en geen brieven voor mij. Ik moet dus eindigen. Steeds zijnde

UEd. ond: dien: en vriend,
C. d. P.

MILITAIRE JURISDICTIE. — HIJ KLAAGT OVER HOLLANDS HOUDING TEN OPZICHTE HIERVAN. — UITLEGGING VAN HET REGEERINGSREGLEMENT VAN WILLEM III NAAR AANLEIDING VAN DE VERKIEZING IN STEENWIJK. — VOORSTEL VAN FRIESLAND TOT HET BELEGGEN VAN EEN ALGEMEENE VERGADERING. — HIJ VREEST PRUISENS INMENGING. — ENGELANDS EISCHEN. — VOORSTEL VAN ZEVENWOUDEN.

N°. 12.

Z(wolle) den 16 Febr. '83.

WelEdelegr: Heer.

Ik hoope, dat UE: mijn voorigen zal hebben ontfangen.

Deszelfs datum is mij ontschooten; doch hij behelsde eenig berigt van mijne correspondentie met den H(ertog) d(e) l(a) V(auguyon). Ik merke, dat UE: absentie zeer nadeelig is geweest. Ik geeve alsnog in consideratie of het er niet op is den militairen zelfs de praeventie te ontneemen. Het Gedrogt is niet ondergebragt, zodra er nog gevallen overblijven, waarin het zal jugeeren over gemeene misdaaden. Het ware te wenschen, dat alle de Bondgenooten dit stuk op denzelfden voet bragten. Oeffenen zij in de eene provincie praeventie, dan zullen zij zulks, 't is te vreezen, bij gunstige gelegenheid in de anderen ook tragten te doen. G(ijzelaar) schrijft me in zijn laatste stellig, dat de intentie bij Holland was den Hoogenkrijgsraad te mortificeeren en den Leden, dat pretense geregtshof composeerende, een pensioen toeteleggen. Zijn E: verzoekt, zo mogelijk, de concurrentie onzer provincie Zonder de addressen der Burgerijen niets van dien aart en met dezelven alles kunnende obtineeren, bewerke ik dat zulks een artijkel worde in de addressen, die tans te Deventer en alhier getekend worden, en nu van agteren hoor ik, dat Holland, wederom volgends gewoonte de zaaken ten halve doende, heeft toegegeeven en dat pretense geregtshof laaten subsisteeren, hetzelve enkel besnoeiende. Op die wijze prostitueert men mij. Die informatien, die mij zoo met horten en stooten en gebrekig gezonden worden, zijn mij van geen den minsten dienst; integendeel. De Heer G(ijzelaar) mag ze in 't vervolg vrij voor zig houden. Ik heb er Vrijdag ernstig aan Berckel [1]), met wien ik voormaals eenige correspondentie gehad hebbe, over geklaagd. Ik weet wel G(ijzelaar) is zwak van

1) E. F. van Berckel, pensionaris van Amsterdam. Zie voor deze correspondentie de Beaufort, bl. 519 volg.

constitutie en zeer geaffaireerd. Ik ben in 't zelfde geval, schoon slegts in eene drie guldens provincie [1]) geëmploieerd. Doch ik begrijpe, dat de Heeren Hollanders, die alle nouvelles uit de eerste hand hebben, dienden te zorgen, dat op zijn tijd in elke provincie bekend wierd het gene men er belang heeft te weeten. Men laat ons hier volkoomen onkundig omtrent den waaren staat der vredehandeling, schoon het enkel onder faveur van goede tijdingen is, dat wij ons onder handen hebbend werk tot perfectie kunnen brengen. Die nadeelige tijdingen van de vrede, gevoegd bij de memories van Thulemeier, maaken hier eene menigte menschen huiverig zoo wel in het tekenen van de acte van qualificatie voor de Perpetueele Commissie uit de Burgerij, als van de door haar reeds ontworpen addressen, dewelken van zulk een inhoud zijn, dat men er over zal verwonderd staan. Te Campen hebben de Gilden, tegen alle de woelerijen van Vestrinck [2]) aan, reeds 6 gecommitteerden benoemd en gaan met dit heilzaam werk doch wat langzaamer dan in de andere beide Steden aanhoudend voort. Nergends is men intussen vuuriger dan te Deventer, daar de Predikanten, Professooren, Doctooren — met een woord alle fatsoenlijke lieden tekenen. Doch de fatsoenlijken alhier gedraagen zig meestendeels zeer onfatsoenlijk — als fortuinzoekers. Zij onttrekken zig aan alles wat ter redding van het Vaderland wordt ondernomen. De Drost van Tw(ente), neef van dien van Dr(ente), kon wel bij deeze gelegenheid in groot embarras raaken, wijl de Burgerijen onder anderen verzoeken, dat ik namens Ridderschap en Steden moge worden verzogt om zeekere papieren onder mij berustende ten dienste

1) Zie het in de inleiding genoemde artikel van Bussemaker, bl. 47.
2) A. Vestrinck, burgemeester van Kampen.

der Provincie mede te deelen. Voorleeden Woensdag is nog kondschap getrokken, waaruit blijkt, dat zeeker Drost de gemeenslieden van zeekere kleine stad van den eed ontslagen heeft, omdat ze zwarigheid maakten twee door hem gerecommandeerden, die ongequalificeerd waren, tot de Regeering te kiezen. Wanneer ons Thulemeier met rust laat, zal het de Hofpartij schrikkelijk in het naauw brengen als zij ondervindt, dat zij haare creaturen niet langer beveiligen kan. Te Steenwijck hebben de kiezers geweigerd eene, door den Dr(ost) van Vollenhove [1]) gezonden recommandatie, te respecteeren; doch de Teergeliefde heeft gemeend, in gevolge het Reglement op de Regeering, de āō 1675, die keure te mogen improbeeren en die gerecommandeerden direct aan testellen.

Maar juist op dit tijdstip ontdekt men eene explicatio authentica, door Will(em) III den wetgeever zelven āō 1677 over dit artikel des Reglements afgegeeven, waarin die Vaderland en Vrijheid minnende vorst met zo veele woorden zegt, dat de Erfstadhouder enkel de faculteit heeft om de keur te improbeeren, wanneer dezelve niet naar behooren door cabales, factien en kuiperijen gedaan is. Wijl nu niets van dien aart bij de laatste keure te Steenwijk heeft plaats gehad, zouden die lieden het wel eens in het hoofd kunnen krijgen om kennis van hun geval aan Raad en Meente der drie andere Steden te geeven en derzelver raad en ondersteuning in deezen te verzoeken, — ten minste was dit niet zoo ver gezogt. Wat dunkt UE: daarvan?

Den voorslag van Friesland om een Extr(aordinaire) Verg(adering) der Bondgenooten te beleggen, keure ik excellent; ja allernoodzaaklijkst. Doch om er

1) Bentinck tot Diepenheim.

vrugt van te hebben, dient de inwendige zieklijke gesteldheid der meeste provincien vooraf wat geneezen te zijn. In deeze is men daar reeds een heel end wegs mede gevorderd — maar die Vrede en die Memorien van Pruissen stremmen deeze onderneeming geweldig. Ik wenschte dat Friesland, zodra de omstandigheeden gunstiger mogten worden, een nieuwen aandrang daar op deed. Hoe zal UE: Provincie het maaken met die fraaije justificatie van den Oranjevorst? Zou het niet best zijn, de deliberatiën over dezelve nog wat uittestellen? Ten minste alhier verwagt ik, dat dezelve zal worden commissoriaal gemaakt en een gunstig rapport daar over uitgebragt. Wat mij betreft zag ik liever dat men een favorabeler tijdstip kon afwagten, want indien het Fr(ankrijk) aan wil of magt ontbreekt om Pruissen te beletten van zig in onze huislijke zaaken te komen steeken, dan oordeele ik al ons poogen vergeefs en alle cordaate deliberatien en maatregelen omtrent die justificatie en 's vorsten conduite gevaarlijk. Dan is de Republ(iek) verlooren.

Sensibel zou UEd: mij verpligten met mij bij tijds te informeeren, hoe UE: Provincie gezind is zig te gedraagen in geval England halstarrig Negapatnam en de vrije vaart in de Oostersche zeen of wel een van beiden blijft eischen? Zou Friesland geneigd zijn den oorlog tegen England in dit geval door te zetten? Ik voele eenen onoverkomelijken weerzin om tot dien of eenigen afstand te koomen, doch weete geen uitvoerlijk plan voor zodanigen oorlog te maaken, met den vyand van binnen en van buiten. Wat mij betreft voor mijn persoon zal ik veel liever de Rep(ubliek) met eere geheel zien te gronde gaan, dan half met schande behouden worden met het zeekere vooruitzigt van die andere helft eerlang ook kwijt te zullen raaken. Zijt zo goed van mij hieromtrent

bij tijds te elucideeren. Morgen over agt dagen begint onze landdag, daar ik magtig tegen opzie, wijl ik inderdaad uitgeput ben, en alleron(aan)genaamste rencontres te wagten hebbe, zijnde onze Edelen de onbezonnenste, hardnekkigste schepsels, die ik kenne. Zij zijn waaragtig volkomen Engelschen, uitgezonderd de zugt tot de Vrijheid, daar zij niet door geplaagd worden. In Amst(erdam) vertelt men, dat Vergennes zelf zou gezegd hebben, dat de Franschen Trinquemale en Negapatnam zoude heroverd hebben en wij dus maar vrede moesten maaken. Non credo. Mag ik UE: chargeeren met hartlijke complimenten aan de beide Heeren Aylva. Van den oudsten Heer heb ik een brief ontfangen meer dan 6 weeken oud. Die was te Amst(erdam) blijven liggen. Volhandigheid heeft mij belet dien te beantwoorden. UE: heeft de goedheid alle mijne brieven te bewaaren? Na verzekering van respect blijve ik steeds

T. T.

q. n.

P. S. De propositie der Zevenw(ouden) [1]), indien ze eene Staatsresolutie wierdt, zou onder verbeetering, den Vorst zeer kunnen in verlegenheid brengen, want hij moet of ontkennen, dat men Hem zijne praerogativen ontneemt of hij moet in discussie koomen. In het eerste geval maakt hij de Memorie van zijn oom leugenagtig, in het andere raakt hij in de maaling, want gelijk Price zegt, er zijn dingen „who suffer by discussion." Doch ik ben tans niet vlug genoeg van hersenen om het voor en tegen zo gaauw te beoordeelen.

---

1) Zie brief van C. L. Van Beyma aan J. D. Van der Capellen d.d. 15 Februari '83.

Weet UE: mij ook narigt te geeven waar men accuraat en omstandig de form van Regeering in de Friesche Steden kan vinden? Ik heb die stukken betrekkelijk het Stadhouderschap voor eenige jaaren in den Haag uitgegeeven, doch die geeven in dit opzigt geen licht. Indien er een ander Reglem(ent) op de Regeering is niet al te dik voor de post, zo zou UE: mij verpligten met het mij te zenden onder couvert van den Heere Hobooken Postmeester alhier.

HIJ WIL DE BERAADSLAGING OVER DE MILIT. JURISDICTIE AANHOUDEN. — WANTROUWT DE VERGADERING DER STATEN-GENERAAL. — WIL DE NATIE IN DE VREDESONDERHANDELING GEKEND HEBBEN. — DEELT EEN HANDELING MEDE VAN DEN DROST VAN TWENTE JEGENS DE GEMEENTELEDEN VAN OOTMARSUM. — PLEIT VOOR DE OPRICHTING VAN BURGERCOMMISSIES. — DEELT EEN GEVAL MEDE, WAT DE HAAT TEGEN DE MILIT. JURISDICTIE ZOU KUNNEN VERSTERKEN. — REQUEST VAN DEVENTERS BURGERIJ.

N°. 14.

Z(wolle), 9 Febr. '83.

WelEdele Gestr: Heer!

Met leedweezen zie ik uit UWelE: aangenaamen, dato 18, dat het in UE: Provincie met de Milit(aire) Jurisd(ictie) zoo ruim niet zit als UE: wel gewenscht hadde. Ik neeme daarom de vrijheid in consideratie te geeven of niet raadsaam zoude zijn om die reden de finaale deliberatien, daar over nog wat uittestellen. Dit tegenwoordig tijdstip is niet gunstig

tot het effectueeren van soortgelijke stoute onderneemingen. De onzekere staat der vredehandeling en van de dispositie van het Fransche Hof ons waarts, gevoegd bij de dreigementen des Konings van Pr(uisen) werken natuurlijkerwijze op de gemoederen onzer natie even als de lucht op den barometer. Zodra wij in deeze nog steeds duurende kommerlijke omstandigheeden geraakten vond ik mij wel aan den eenen kant gedrongen om met alle magt, hetgene reeds onder handen was en door de minste verslapping geheel in rook stond te verdwijnen, door te zetten, doch ik begreep ook aan den anderen, dat men al het gene welk uitstel kon lijden moest verschuiven in de hoop, dat een gunstiger tijdstip in 't korte mogte opdaagen. Ik ben om die reden verheugd, dat Friesland in de idée schijnt te vallen om de justifi(cative) memorie nog niet te beantwoorden. Er kan in deeze gesteldheid van zaaken niets goeds met betrekking tot dat fraaije stuk geresolveerd, veel min uitgevoerd worden. Maar hoe zal het Rapport van de commissie van Hun Hoogmogende over het geval van Brest uitvallen? Ik voor mij wantrouwe alles wat die Vergadering doet of waar zij de hand in heeft. Ik schreef reeds voor eenige weeken aan Gy(zelaar), dat ik vreesde er in die groote zêle van het geheim Besoigne, om zo sterk aan te dringen op een aveu der Engelschen van onze vrije vaart en om daar een der conditien, sine qua non der Vrede van te maaken, een adder schuilde. Dat mij alles verdagt was wat die Verga-d(ering) deed of door de handen van een F(age)l [1]) of een B(entinck) passeerde. Dat het mijns bedunkens verkeerd was den tijd te verspillen met England te

1) Henric Fagel geb. 1706. Sedert 1744 tot zijn dood in 1790 Eerste Griffier van de Algemeene Staten:

willen noodzaaken tot een aveu, welk het zelfs ten genoege van zijne getrouwe vriendin de Keizerin van R(usland) niet had gelieven te doen, dat het ons ook onverschillig was of het dit aveu deed of niet, wijl dit Rijk toch als voorheen, zijne engagementen in deezen wederom zo lang zoude houden, tot dat het magt en gelegenheid zou hebben om ze te breeken; dat wij geen andere zeekerheid voor de vrijheid onzer navigatie behoefden en ook niet konden krijgen dan eene goede Vloot en goede Alliantien enz.... En of ik deeze mijne soupçons zoo geheel mis hebbe, daarvan ben ik nog niet zeeker. Zou die afhanglijke vergadering, dat instrument van overheersching zoo spoedig bekeerd zijn? non credo.

Ik zou wat mij betreft, indien wij zekerheid hadden dat Fr(ankrijk) het met Engl(and) niet eens is om onzen oosterschen handel te deelen, den oorlog gerust durven doorzetten in de vaste verwagting, dat Fr(ankrijk) in dit geval wel zou moeten toeschieten. Edoch ik oordeele en den afstand dien de Engelschen van ons eischen en het doorzetten van den oorlog beide van dat belang en van zulk gewigt, dat ik voor mij zwaarigheid maake om zonder het welbehaagen des Volks daar in iets te besluiten. Ik zegge in vollen ernst, dat ik van opinie ben, dat de Natie in dit ongewoone, dit haglijke geval daar haar ondergang mede kan gemoeid zijn, moet worden geraadpleegd en kan niet afzijn zulks aan UE: serieuse overweeging te geeven, met verzoek van door UE: wijzen raad daarin ondersteund te mogen worden. Ik weet wel dat de Aristocraten zo wel als de aanhangers van het Despotisme daar luidkeels over schreeuwen, maar ik geeve daartegen in bedenking of de stap in deeze kommervolle omstandigheid tot dekking der Regenten en om de natie in de maatregelen, die zullen beslooten worden, hartlijk deel

te doen neemen, niet allernoodzaaklijkst zij en of het ons niet wel een Negapatnam waard zou zijn den grond gelegd te hebben voor het vervolg en het Volk dus hersteld te hebben in het genot van een der wezenlijkste regten, die het kan reclameeren en die het reeds kort na de erectie onzer zogenaamde Republiek heeft verlooren. Ik bidde UE: mij deszelfs gedagten daar per volgende over mede te deelen.

Vauguyon gaat voort verzekeringen te geeven van de goede dispositie des Franschen hofs; zelfs zo mij gezegd wordt (doch relata refero) ook van den Keizer. De tijd zal ontwikkelen, wat er agter zit.

Ons Zwolsche Request, dat reeds sterk getekend wordt, zal frappeeren. Het point der Milit(aire) jurisd(ictie) is daar zeer omstandig in uitgehaald. In beide Requesten (zowel dat van Deventer als het onze) zal die periode, waarbij aangedrongen wordt, dat ik moge verzogt worden die bewuste papieren ten dienste der Provincie over te geeven, zeeker heer en vertrouweling van den Tederg(eliefde) niet weinig allarmeeren. Gister ontfing ik nog een attest en eene beëdigde depositie, waaruit blijkt, dat de Dr(ost) van Tw(ente) de vrijheid voor eenige jaaren genomen heeft om de gemeenslieden van Ootmarsum van den keureed te ontslaan, ten einde hen in staat te stellen om twee door hem gerecommandeerden te kunnen kiezen. Uit dit staal zal UE: zien wat er voor den dag zal koomen. Durven die sublime baasen in Holland wel een van hunne Magnaaten zoo bij de kraag pakken als wij in dit geringe Overijssel? Deeze kondschap is door de Gecommitteerden uit de Burgerij van Ootmarsum getrokken. Sedert de procedure tegen mij is gemortificeerd, kan dit niet meer op mijn naam geschieden. Het zal een vreeslijke slag voor de Hofpartij zijn, wanneer ze zig niet meer in staat bevindt haare creaturen veiligheid te bezorgen.

De val van deezen colossus [1]) — want hij was er een — zal veelen verbaazen en doen beeven. Het nut deezer onderneeming, indien dezelve gelukt, daar ik verwagting van hebbe zo Fr(ankrijk) ons maar niet aan den invloed van Engl(and) en Pruissen overlaat, zal zig niet tot deeze provincie bepaalen. Het pleizier van mij met UE: te onderhouden heeft me doen vergeeten, dat ik UE: incommodeerde en reeds dezen morgen van 5 tot elf hadde pal gezeeten. Ik eindige na verzekeringe van agting en zal, indien er eene Amsterd(amsche) of Haagsche tijding van belang mogt inloopen, zo mogelijk dezelve met een woord hier nog bijvoegen.

C. t. d. P.

P.S. Ik weet wel, dat de Friesche regeering, meer democratisch zijnde dan eenige andere in ons land, daarom eene soortgelijke instelling, als de burgercommissien zijn, minder nodig heeft. Maar zouden dezelven echter niet van nut kunnen zijn in de Steden? Zo ja, dan wenschte ik wel, dat er spoedig iets aan gedaan wierde.

Hoe zeer ik de gilden nadeelig voor de industrie rekene, zo zijn dezelven ons van den grootsten dienst geweest in onze onderneeming. Door derzelver middel hebben wij terstond bijna of wel de helft der burgerij in de oprigting der Burgercommissien kunnen doen deelneemen, terwijl de gilden steeds aanweezende, met voorregten voorziene en een esprit de corps bezittende lighaamen zijnde, natuurlijkerwijze aan dezelven weldra een groot gewigt en vastigheid hebben bijgezet.

Tans ben ik af. Ik eindige tot (heden) avond.

---

1) Scheldnaam van den Drost van Twente.

Eergister [1]) is hier een geval gebeurd, dat de Milit(aire) Jurisd(ictie) haatlijk moet maaken, zo ze dit niet reeds was. Een schoenmaker, een man van 70 jaaren, maande een pauker van ons garnisoen voor eene oude schuld. Dees begon met den burger te schelden en wilde hem in huis lokken om hem daar waarschijnlijk met een pak slagen te betaalen. De burger, na die scheldwoorden, zo 't schijnt, wat gereciproceerd te hebben, gaat in een herberg daar schuins over een glas bier drinken. Daar uit komende wagt hem de pauker af en slaat en houwt den burger op eene verraderlijke wijze met zijn zijdgeweer over het hoofd en trapt en stoot hem deerlijk, hem eindelijk in een kelder werpende, daar een zwangere vrouw woonde, die van schrik in de kraam is gekoomen. Een wagtmeester wordt gezegd het geval lagchende, sommigen zeggen met een blooten degen in de hand, te hebben staan aankijken. Ik heb reden van te denken, dat de meerderheid der magistraat geene courage zal hebben, om dit stuk naar behooren te pousseeren. De presidenten voor wie de burger en de pauker geciteerd en N.B. gecompareerd zijn (dat van de pauker nog al vreemd is), hebben den burger te kennen gegeeven, of niet best was dat zij 't onderling afmaakten. Doch ik hoope dat de burger zig zal hard houden en satisfactie eischen. Dat afmaaken is een duivelsch kunsje.

Van Amsterdam heb ik geen woord heden vernomen, maar zo krijge ik tijding van Deventer dat het Req(uest) der Burgerij gepresenteerd is — 14 paginaas met handtekeningen. — Juist vergadering zijnde, heeft de Gezw(oren) Gemeente alle de poincten als billijk aan de Magistraat gerecommandeerd. —

---

1) Dit volgt onmiddellijk op het voorgaande.

De Ma(gistraat) heeft het commissoriaal gemaakt aan de Commissie tot redres, die er morgen over zal delibereeren. Zie daar dan wederom eene vrugt der burgercommissien! Is het intussen niet verdrietig voor mij, dat ik door G(ijzelaar) zoo misleid ben [1]). Nu eischen die braave Lieden de vernietiging van den Hoogen Krijgsraad, dewelke ze niet kunnen obtineeren. Hoe zal ik het nu maaken met mijn consent in den Staat van Oorlog? Ik zitte er mede verlegen.

Het is agt uuren en niets nog ingeloopen; ik moet sluiten.

FORMEERING DER BURGERCOMMISSIE TE KAMPEN. HIJ WENSCHT FRIESLANDS HULP TER VERNIETIGING VAN DEN HOOGEN KRIJGSRAAD. — MILITAIRE JURISDICTIE IN FRIESLAND. — VREDE, VOORSPRAAK VAN DEN PRINS TER HERKRIJGING ONZER BEZITTINGEN. — HIJ EISCHT HULP VAN HET VOLK. — HOLLAND BESCHOUWT VRIJE ZEEVAART ALS VOORNAAMSTE PUNT; HIJ EISCHT VREDE ZONDER OPOFFERINGEN EN VOORKOMING VAN HET VERBOND TUSSCHEN ENGELAND EN FRANKRIJK. — ZIJN BRIEF AAN DEN PRINS OVER HET VERGEVEN DER COMMISSIËN.

N°. 16.

Z(wolle), 23 Febr. '83.

Hartlijk dank voor UEd.gr: aangenaamen dato 21 deezer met zijne bijlage. Te Campen is het formeeren eener burgercommissie door toedoen van dien haatlijken Premier [2]) tot heden mislukt; doch de Meente is daar zo veel te cordaater Zij heeft aan

---

1) Zie brief n°. 12.
2) A. Vestrinck.

de Magistraat bijna dezelfde pointen gerecommandeerd, die de burgerijen der andere 2 Steden bij request hebben voorgedragen. De Magistraat heeft er heel favorabel op geantwoord, zo dat ik tans verwagte de Milit(aire) Jurisd(ictie) en Hoogen Krijgsraad uit de 3 Steden tevens aangevallen te zien. Wanneer de Drost van IJsselmuiden en ik er ons nu bijvoegen dan kunnen wij eene volledige Provinciaale Resolutie uitbrengen.

Zou UWelE het nu in Uwe Provincie ook daar heenen kunnen dirigeeren, dat dezelve mede resolveerde tot het vernietigen van den Hoogen Krijgsraad en het toeleggen van een convenabel pensioen aan de leden, die dit pretense geregtshof tans composeeren. Ik wenschte wel, dat Overijssel in deezen door Friesland ondersteund wierde, al ware het maar enkel om niet alleen te zitten.

UWelE: zou mij sensibel verpligten indien dit konde effectueeren. UEd: weet, hoe G(ijzelaar) oorzaak is, dat ik dit point hier op het tapijt hebbe gebragt en ik ben verzekerd dat UE: met mij zal instemmen dat het belang der goede zaak vordert, dat ik het vertrouwen alhier behoude. Daarenboven, wie weet, als er twee Provinciën zig reeds daarover hadden verklaard, of wij geen anderen zouden overhaalen om ons voorbeeld te volgen.

Over de gesteldheid van UE: Provincie met betrekking tot het militaire weezen ben ik niet genoeg geïnformeerd om te kunnen vatten, waarom men in dezelve niet liever de milit(aire) jurisd(ictie) heel eenvouwdig bepaale tot milit(aire) zaaken en delicten en alles wat daar niet toe behoort aan den dagelijkschen rigter overlaate. Dit ware, naar mijn inzien, de kortste weg, en ik oordeele het van veel belang, dat de militairen door de heele Republiek op denzelfden voet behandeld worden. Het zal mij bijzonder

aangenaam en van dienst zijn bij tijds geïnformeerd te worden, hoe de resol(utie) van Friesl(and) aangaande de zaak van Brest, de vredehandeling, de Mem(orie) van den Teergel(iefde), den Hoogen Krijgsraad, etc., zal gevallen zijn. Het zou mij tot een model kunnen strekken.

Ten opzigte der vredehandeling zal ik, casu quo handelen gelijk UE: gelieft te zeggen van concept te zijn. Doch heden wordt mij uit Amst(erdam) geschreeven, en ik had die tijding reeds van elders, dat de Teergel(iefde) zal tussentreeden en de Engelschen ons op zijne voorspraak onze bezittingen zullen weergeeven en van hunnen verderen eisch afstaan. Dit komt mij niet vreemd voor en geeft den sleutel voor de heele directie van zaaken geduurende deezen oorlog. Nu weeten we waarom wij weerloos moesten zijn en blijven, waarom wij onze kragten niet mogten gebruiken, waarom onze colonien onbeschermd gelaaten zijn. Hadden de Engelschen gelukkiger geoorloogd, we hadden bij deeze gelegenheid een Souverein tot een der vredesartykelen gekregen. De Natie dient hiervan verwittigd.

De burgercommissien zijn niet van den smaak der Hollandsche Aristocraten. Ik schreef in mijn laatsten aan G(ijzelaar)[1]) dat ik meende, dat de ondervinding hen reeds genoeg moest geleerd hebben, dat de regeeringen aan haar zelven overgelaaten te onvermogend zijn om iets goeds uit te werken en dat eene tussenkomst en medewerking der natie volstrekt en onontbeerlijk noodzaaklijk is geworden. Maar dat het er zoo mede is geleegen, dat die Hollandsche Aristocraten liever de Republiek zullen laaten verlooren gaan dan te dulden, dat het volk een hand uitsteeke om ze te redden. Een waar minnaar en

1) de Beaufort bl. 524.

kenner der vrijheid moet de aristocratie zo wel haaten als het despotisme. Een staal van de onbegrijpelijk kortzigtige staatkunde van de Matadors in die provincie die ons, God beetere't, moet voorlichten is, dat zij het principe der vrije zeevaart alnog als het cardinaal poinct considereeren — de rest zal men zo goed tragten in te rigten als het mogelijk is. Het zijn de eigen woorden van Van B(erckel) in zijn laatsten dato 18, denwelken ik zijn E: hebbe afgeperst. Mijn God! hoe is het mogelijk! Wie ziet niet, dat het cardinaal point is het verkrijgen van eene vrede zonder het doen van sacrifices, wijl niet alleen die sacrifices op hun zelven de bronnen van onzen welvaart verminderen, maar, dat nog wel het ergste is, onze natie het vertrouwen op Frankrijk doen verliezen, en haar zoo wantrouwig maaken, dat ik voorzie, het in dit geval nooit tot de zo lang gewenschte naauwe alliantie zal te brengen zijn. Frankr(ijk) speelt in deezen wederom een verkeerde rol. Nooit krijgt het de gelegenheid weer. Cardinaal point! ik kan 't niet verzetten! Hebben de Hollandsche Pruiken van linie nog geene ondervinding genoeg dat liaisons, tractraaten, aveux aan England niets kosten, en zij dezelven zo lang houden als het hun aan magt of gelegenheid ontbreekt om ze den bodem in te slaan en dat wij de vrije zeevaart zullen genieten, niet in gevolge van het aveu der Engelschen, maar van een goede vloot en alliantien. Ik weet wel (doch dit onder secretesse), men zoekt Amerika de principes van de gewap(ende) Neutral(iteit) te doen adopteeren. Zeer goed op zig zelf: maar, als dat geschied is, hebben wij Negapatnam etc. of deszelfs equivalent dan terstond weder? hebben wij dan eene naauwe verbindtenis met Fr(ankrijk) en de Engelsche Factie ondergebragt? Dit zijn cardinaale pointen.

Ik heb den Teergel(iefden) heden wederom eenen missive geschreeven als in 1777 over het vergeeven der commissien [1]). Ik verzoek zo beleefd ik kan, dat Hij de commissien niet meer bij jaartjes uitsnippere, maar vergeeve voor den tijd bij het Reglem(ent) bepaald. Hij zal er niet aan willen; doch dan krijgt Hij wederom een raar spel met mij. UE: begrijpt, hoe veel den invloed zwakker moet worden wanneer de straffen en belooningen zo veel verder in distans gesteld worden. Het is mij volstrekt ondoenlijk UE: heden eene copij van dien missive te zenden. Gister was ik zo dood af gewerkt, dat ik den slaap niet kon vatten, met dat gevolg, dat ik volstrekt geen oog geslooten en nog veel geschreeven hebbende, buiten staat ben iet meer te verrigten. Ik moet morgen ongeprepareerd en uitgeput naar den Landdag. Ik beeve als ik er op denke, en ben steeds

UE: vriend en hoogschatter,
C. t. d. P.

Na den Landdag zal ik UE: alle Uwe brieven terug zenden, verzoekende ik tans dezelven tot mijn narigt nog wat te mogen houden. Mag ik UE: chargeeren met de complimenten aan de Heeren Aylva, Canter en Haarsolte.

In de collectie die ik bezitte, vinde ik niets, dat mij de intrinseque gesteldheid der Friesche steden kan doen kennen — of ik heb 't niet accuraat genoeg doorbladert.

HIJ KEURT PLAN MILITAIRE JURISDICTIE VAN FRIESLAND AF. — DROSTENDIENSTEN, HIJ CONFORMEERT ZICH MET DE STEDEN. — DEVENTER,

---

1) Zie Capellen Regent, bl. 20 volg.

ONTEVREDEN OVER VERWORPEN PUBLICATIE, WENSCHT OPENBAARHEID DER SCHULDBEWIJZEN. — ONDERZOEK VAN DE SCHEPEN NAAR BREST. — TWEEDE MEMORIE VAN DEN PRINS TE DEZER ZAKE. — VREDEHANDELING.

N°. 18.

Deventer, 1 Maart '83.

WelEd.gr: Heer,

UE: overaangenaamen dato 28 Februari [1]) is mij geworden. Ik heb maar weinig tijd, doch zal regtuit zeggen, hoe het plan van Friesland, raakende de milit(aire) jurisd(ictie), hier elk voorkomt. Men zag liever, dat dit point in Friesland op denzelfden voet gebragt wierde als in de overige provincien en men begrijpt, dat het veel eenvouwdiger en met den aart der zaake meer overeenkomstig is dat aan de krijgsraaden de judicature van pure militaire zaaken en delicten, en aan de gewoone regtbanken die over alle civile zaaken en delicten van militairen worden overgelaaten. Het wederom invoeren van het oude Nassausche krijgsgerigte bevalt mij (neem het mij niet kwalijk, mogelijk is het uit onkunde van de innerlijke gesteldheid der provincie) allerminst, al ware het enkel omdat de approbatie der sententies in criminalibe aan den Capt(ein Gen(eraal) moet komen. Ik zie daar groot gevaar in. De krijgsraaden die tans over milit(aire) delicten telkens bijeengeroepen worden onder Provinciaalen eed te brengen, bevalt mij ook niet, wijl de militairen in deeze hunne qualiteit onder de generaliteit van het Bondgenootschap staan. Hoe ik het keere of wende, het boven-

1) Hier zal wel bedoeld zijn brief n°. 17, die echter aldaar gedateerd is 25 Februari.

gemeld plan, welk waarschijnlijk dat van alle de overige Bondgenooten zal worden, bevalt mij best. Ik wenschte zelfs den minsten schijn van een forum privilegiosum militare vernietigd te hebben. Ik bidde UE: denk er eens nader over.

Dingsdag is hier eene publicatie gearresteerd waarbij den ingezetenen eenvoudig kennis wordt gegeeven dat de Dr(osten) diensten afgeschaft zijn. De Steden hadden eene andere en beetere publicatie op expressen last voorgeslagen [1]). De Ridderschap, ziende dat het mij ernst was om te concludeeren, stond op om onder zig te delibereeren. Ik bleef alleen zitten en was gereed om met de 3 Steden te concludeeren. Ik zogt haar standvastigheid in te boezemen. De Ridderschap kwam wederom binnen. Een hunner grootste spreekers, ik mogt wel zeggen schreeuwers, maakte een ontzaglijk leeven, dreigde ons openlijk dat hij hulp zoude zoeken daar ze te vinden was, dat hij niet zoude dulden dat de Riddersch(ap) het vel over het hoofd wierde gehaald en zoortgelijke onvoegzaame straattaal meer. De Steden stonden toen op haare beurt op om te delibereeren. Ik werd verzogt bij haar te komen (een vreemd verschijnsel, voorwaar; een edelman de vergadering der 3 Steden te zien bijwoonen!) Ik hield mij standvastig, zogt haar te doen begrijpen dat de Ridd(erschap) door toegevendheid slegts stouter wierd. Dat zij nu de gelegenheid hadden om haar aloude en betwiste regt van concludeeren uit te oeffenen. Dat zij als ik eens dood of niet meer in de regeering was, zij niet ligt wederom een edelman bij zig zouden krijgen. Enfin, niettegenstaande dit alles won de begeerte veld om van de eerstvoorgestelde publicatie af te zien en de tans gearresteerde als een ultimatum voor te leggen,

1) Zie Capellen Regent, bl. 537 volg.

met verzekering als die niet aangenomen wierd dat de andere dan terstond zoude geconcludeerd worden. Vreezende dat zij mij mogten ontvallen en er wederom niets zoude gedaan worden, gaf ik eindelijk mijne toestemming, doch onder verklaaring dat ik alnog gereed stond te concludeeren en mijne handen in onschuld waschte wanneer de burgerijen er niet content mede mogten zijn. — En dit laatste is juist het geval. Zij zeggen dat de Heeren van de Steden lacicus deeze gelegenheid hebben laaten voorbijgaan. De Meente te Deventer is er zeer over gepiqueerd en de burgerij spreekt van een nader addres te willen doen, dat ver van een dankaddres zal zijn. Het schijnt den Magistraaten der 3 Steden ook lang geen ernst om mij die bewuste papieren af te vragen. Doch de Meente van Deventer, het stoutste corps dat mogelijk in de Republiek is, zal waarschijnlijk, in dit geval, den stap doen om zig daar direct aan mij over te addresseeren. Zij wil, a tout prix, die papieren in de wereld hebben.

Het geval van de Witte [1]) zal blijven leggen, wijl het zelve zo nauwe betrekking heeft met de aanstaande deliberatien over de milit(aire) jurisd(ictie). Over het onderzoek van de Schepen naar Brest is het inleggende geresolveerd. Mij dunkt het kan in deezen stand van zaaken door den beugel. Ik zegge in deezen stand: wijl de tijd tans zeer ongunstig is om iets van belang met vrugt te onderneemen. In deeze onzekerheid van vrede of oorlog, en vooral of wij door Frankr(ijk) uit en casu quo inwendig zullen worden ondersteund of aan de Engelsche factie en derzelver bondgenooten worden overgelaaten, oor-

1) Ik meen te kunnen volstaan met de verwijzing naar het artikel van Prof. Jorissen over dit geval, in: *Nederland* 1878 deel II, bl. 111.

deele ik best niets te onderneemen. Ik zie daarom met pleizier dat men alles laat leggen. Ik heb nog te eerder deeze resolutie laaten doorgaan, omdat de tweede Memorie van onzen Teergeliefden toch aanleiding moet geeven om over het geval van Brest te kunnen adviseeren: dat ik tans niet graag doen zou om bovengemelde reden.

Men wil absolut dat de Engelschen ons door tussenkomst van den lieven Neef alles zullen weergeeven en er dan eene amnestie, een generaal wederzijds vergeeven en vergeeten zal worden voorgeslagen. Ik hoope dat zulks zal gebeuren. Ik heb mijn antwoord klaar, hier in bestaande: dat ik voor mij zelven geene amnestie nodig hebbe en noch bevoegd noch gezind ben, die aan zulken die straffe verdiend mogten hebben te geeven.

Ik vreeze, dat de Hollanders bezig zijn met het werk der vrede te vermorsen. Dit zijn Van Berckels eigen woorden in een mogelijk den laatsten afgepersten missive dato 18 passato: „Ondertusschen „gelieve UHoogh. verzekerd te zijn dat men het „daarheenen tragt te dirigeeren dat alle voorige „liaisons met England voor altoos den bodem worden „ingeslagen en het principe van vrije zee, op de „onwrikbaarste grondslagen, waartoe zig goede ge„legenheid schijnt op te doen, worde gevestigd. Dit „is toch het cardinaal point. De rest zal men tragten „zo goed interichten als het mogelijk is. Maar tot „hier toe is er nog geen bepaald plan geformeerd, „waarover gedelibereerd kan worden."

Lieve God is het mogelijk, dat ons deeze lieden, die tot heden zonder eenig bepaald plan voortgewurmd hebben, moeten voorlichten!

Het cardinaal point is bij mij het verkrijgen van eenen vrede, die met generlei opoffering van bezittingen verzeld is en inzonderheid eenen vrede, die

geene hinderpaalen veroorzaakt tot eene naauwe en duurzaame verbindtenis tussen Frankr(ijk) en onse natie. Ik spreeke van de natie en niet van het gouvernement. Eenen vrede, nog eens, die geen wantrouwen tegen Fr(ankrijk) onder ons nalaat etc.

Een staal nog van de onbegrijplijk bekrompen staatkunde der Hollandsche Mathadors! Elk die een grein door- en vooruitzigt heeft moet beeven op het idée eener verzoening en nauwe verbindtenis tussen het huis van O(ranje) en dat van Bourbon. Nu ben ik van goeder hand geïnformeerd dat men den Hert(og) d(e) l(a) V(auguyon) in vollen ernst voorgeslagen heeft gehad of er niet wat op te vinden zou zijn om den jongen E(rf) Pr(ins) eene Princes uit dat Huis te bezorgen!

Men moest zulke lieden sluiten [1]) waaragtig! Indien het ondoenlijk is (gelijk ik vreeze) hun kleine Duitsche Princesjes te bezorgen, dat in Gods naam dan liever de voorige huwelijken met het Huis van Engl(and) haaren ouden gang gaan.

Vaarwel, mijn vriend; maak de complimenten aan allen, daar ze van mij aangenaam zijn en geloof me in grooten haast.

T. T. q. n.

Ik hope dat wij elkander eerlang zullen mogen in persoon zien. Doch waarschijnlijk zal zulks best in Holland kunnen lukken, daar ik over eene week of drie of vier zal moeten zijn. Ik verlange zeer naar dat geluk.

Nog iet. Schoon de Nassauwsche krijgsraad van ouds her constitutioneel mogte zijn geweest, zo geeve ik in bedenken of niet best ware de constitutie in zoo verre wat te verbeeteren, indien men dit bij nader reflexie van nut oordeelt.

---

1) Waarschijnlijk bedoelt v. d. Capellen hier „den mond sluiten".

HIJ BEKLAAGT ZICH OVER DE TROUWELOOSHEID VAN FRANKRIJK. — DRINGT AAN OP DE TUSSCHENKOMST VAN HET VOLK. — WIJT ALLES AAN DE ARISTOCRATEN. — ZIJN BRIEF AAN BERENGER. — HIJ VRAAGT BEIJMA OM DE LA VAUGYUON UIT TE HOOREN OVER FRANKRIJKS HOUDING INGEVAL VAN MOGELIJKE INMENGING VAN ANDERE MOGENDHEDEN.

N°. 22.

Z(wolle), den 24 Maart '83.

Veel geachte Vriend,

Ik heb UE: met de post van Woensdag op Leeuwaarden een ampel verslag gegeeven van den toestand van zaaken te Deventer..... gister ontfange Uwe letteren dato Amsterd. 22 deezer; w(aarvan) mij de inhoud geheel ter neder slaat. Ik ben ten einde van mijn..... nu Fr(ankrijk) ons stellig verlaat. Wil, kan of durft het ons niet tegen England beschermen, wat grond hebben wij dan om te..... dat het ons tegen Prui(sen) bijstand zal bieden, wanneer dat..... vinden zig in onze huislijke zaaken te komen steeken. En genomen: De koning van Fr(ankrijk) gaf ons zijn koninklijk woord. Is dit ook niet het gegeeven de ne pas séparer notre cause de la sienne..... hadden of kregen wij regenten en de meest verlichte lieden der natie eens allen grond om voor ons zelven moreel verzeekerd te kunnen zijn (van) (de) intensie des Franschen hofs om zijne engagementen ten..... te vervullen, wie zal dan zo veel..... op de natie hebben om haar te persuadeeren dat zij... wederom op onze verzekeringen maar blindling moet gelooven? Wie is in staat om de schampere argumenten en spotternijen der Anglomanen tans te wederleggen?

Daar is nu dat Frankrijk, waarop Gijlieden, als op eenen gebrooken (rietstaf) .... trouwt! om welks wille men de voordeeligste ..... die ons aangebooden werd, niet mogten accepteeren ..... men moest de natie doen requestreeren .... van toch onzen getrouwen bondgenoot niet te verlaaten, enz. Ik voele mij buiten staat deeze verwijtingen zoo te kunnen wederleggen dat ik er zelf genoegen in kan neemen. Wel is waar Frankr(ijk) heeft meer voor ons gedaan dan het verplicht was of wij verdiend hebben. Maar dat neemt niet weg, dat het tegen ons slegtste gedrag aan, de voldoendste verzeekeringen gegeven, de sterkste beloften gedaan heeft. Had het nooit iets beloofd, en ons dan St. Eustachius en Demerarij weergegeeven, dan zouden wij hebben gejuicht. Maar nu, na zo stellige engagementen (is) Frankrijks conduite trouweloos. Zeeker is alles de schuld der inwendige vijanden onzes vaderlands, die belet hebben een actief deel in den oorlog te neemen en daar door oorzaak zijn, dat we nu ook geen deel aan de voordeelige vreede krijgen. Maar dit verontschuldigd Frankrijk niet. Laat nu de Heer Huffel en anderen over hunnen faux pas nadenken, dat ze verzuimd hebben bij tijds eene formeele alliantie te sluiten met Frankr(ijk) en deszelfs bondgenooten. Ik heb er genoeg op geinsteerd, en zag er even zo goed kans van als tot de vrijverklaaring van Amerika. Gelief den Hollandsche patriotten toch eens onder het oog te brengen, dat de Republiek (zo ze nog te redden is, daar (ik) aan beginne te twijfelen) niet te redden is dan door de tussenkomst des volks. Ik steke onder geen stoele of banken, dat aan de Aristocratie in ons land zo wel een gebit in den bek moet gewrongen worden als aan het despotisme zal er ooit wat worden uitgevoerd. Waren alle

provincien zo ver gevorderd geweest als de Uwe en de mijne, het Fransche hof zoude onder de verschooningen voor deszelfs conduite niet hebben kunnen allegeeren, dat er geen grond was om te hopen dat het beeter zoude gegaan zijn, al hadde de welgezinde partij de overhand gekregen. Die miserabele aristocraten hebben alles bedorven.

Hiernevens gaat een brief waarmede ik mijn vriend Jansen Commissionaire van den Baron de Breteuil op zijn reis naar Fr(ankrijk) had gemunieerd. Gister heeft de Heer Jansen er eene copij van aan den Heere de Berenger gezonden. Ik neeme de vrijheid hem tot (U)E. narigt hier in te sluiten of UE. van deszelfs ingredienten bij den Hertog d(e) l(a) V(auguyon) gebruik zoude kunnen maaken. Gelieft zoo goed te zijn van deezen Heer naauwkeurig te sondeeren over de conduite die zijn Hof zoude houden, wanneer eene of andere vreemde mogendheid zig in onze huislijke geschillen mogte komen steeken. De onzeekerheid alleen omtrent dit point is genoeg om alle patriottische onderneemingen te stremmen. Ik bidde U, mijn vriend, informeer U daar allernaauwkeurigst op. Schrijf mij spoedig. Ik verzoek geene copijen van deeze mijnen brief aan Jansen, aan iemand te willen geven. Ongelukkig is Breteuil niet in Parijs geweest. Doch Grand, de Hofbankier heeft hem geleezen. Schrijf me onder couvert van den Heere Hobooken, Postmeester te Zwol en geef mij een addres geduurende UE. verblijf in den Haag op. Adieu.

C.

N°. 24*a* [1]).

GESCHILLEN OVER DE VERKIEZING TE DEVENTER. VERZOEK VAN DE BURGERCOMMISSIE AAN DE MEENTE WORDT INGEWILLIGD. AFLEGGEN VAN DEN EED. DOORNIK WEIGERT ONDERHANDELING DAAROVER MET SLOET. VERSNIPPERING VAN DE COMMISSIEN. HIJ VRAAGT BEIJMA'S ADVIES OVER TE HOUDEN GEDRAG. HIJ OORDEELT DAT IN ZAKE DEVENTER DE BONDGENOOTEN BEHOORDEN TE BESLECHTEN.

Waarde Vriend.

Te Deventer is het tussen den Stadhouder en de gezwooren gemeente en burgerij tot dat uiterste gekoomen, dat eene decisive bataille onvermijdelijk is. De keur is Zondagavond weergekoomen, doch in zoo verre veranderd, dat de beide verkoorene gemeenslieden de Heeren Besier en Budde (beide door hun onverschrokken patriotisme beroemd en de eerste een jong man van zo veel bekwaamheeden, dat hij mede op de nominatie voor het vac(eere)nde professoraat staat en de ander een rijk koopman) zijn geschrapt en anderen in hunne plaatse benoemd; te vooren had men ondershands twee andere burgers laaten sondeeren, doch die hadden 't beiden gedeclineerd. Toen vondt men goed de Heeren van Sugtelen en Hagedoorn (die te vooren eene recommandatie (meen ik) gehad hadden doch te rug hadden gezonden) in plaats der geschrapten te nomineeren. Doch zodra de ..... keur gearriveerd en bekend was, gingen eenige goede burgeren voor hun privé die 2 Heeren verzoeken van de verkiezing niet te

1) Op het couvert bleek te staan: n°. 25*a*. Daar dit nummer echter niet zou kloppen met de andere nummers, leek mij geschikter hier voor de goede volgorde n°. 24*a* van te maken.

accepteeren, hetgene die beide Heeren ook beloofden. Vervolgens ging eene Commissie uit het midden der Burgergecommitteerden die Heeren hetzelfde verzoek doen, met denzelfden uitslag. Daarna vervoegde zig de geheele Burgercommissie en corps bij de gezw(ooren) gemeente, daar zij audientie verzogt. De Meente zond daarop eene boodschap aan de Magistraat requireerende, dat Hun WelEd. Hoog Agtb. na het leezen van den missive van Zijne Hoogh(eid) met het in eed neemen als anderszins niet zoude voortgaan, voordat de Meente daarover had gedelibereerd en het voorstel eener plegtige deputatie van de burgerij gehoord. welk geschied zijnde was aan de Magistraat kennis gegeeven, dat de Meente het verzoek der burgerij billijk vond. En het resultaat (is) geweest, dat men de keur met den ..... en eene remonstrantie aan de Prinsgezinden, waarin men onder anderen zig zal beroepen op den eigen missive van Will(em) III de ao. 1677, waarin dees zelf zegt, dat de Stadhouder in der tijd geen regt heeft om te improbeeren dan in 't geval, wanneer de keur niet naar behooren zal zijn geschied door factien, cabales enz.

Onder het verzoek der gecommitteerde burgeren was ook, dat de Meente moeite mogt doen om de Heeren Schepper en Sloet te persuadeeren van in den rang, waarin zij door de Meente op instantie der burgerij herplaatst waaren, ten eed te gaan. Dit deed de Meente, de Heer Schepper was daar vaardig toe mids op approbatie van Zijne Hoogh(eid). Sloet weigerde, doch bood aan daar over met Burge..... .... van Doornik in onderhandelinge te treden — doch de H(ooge) raat, die Doornik had verkooren wilde daarover geene onderhandelingen gedoogen en is dat alles gebleven in statu quo. Ik verneeme, dat de Teergel(iefde) ook voorneemens is, niet-

tegenstaande mijne beide ernstige waarschouwingen, de Commissien te versnipperen, en dus het Reglement bij aanhoudendheid te infr. ngeeren. Wat dunkt UWE: zou ik dan van mijn kant niet bevoegd, ja verpligt zijn, om mij ook van de observantie van 't Reglem(ent) op de Regeering ontslagen te reekenen en ten voordeele der provincie, dat is der Ingezetenen te reclameeren alzodanig regt en vrijdom, als hun daaruit zal gebooren worden of iet dergelijks? Ik verzoek UE. advijs daarop. Mogelijk ware 't ook niet kwaad, dat ik begon met de zaak ter kennis van het volk te brengen. Uw laatste dato 11 dezer is ontfangen. Ik ben in haast

Uw vriend,

U bekend.

Leeft de Premier uit Franiker nog? [1]) Indien de Pr(ins) het tegen de Deventerschen volhoudt, dunkt UE: dan niet, dat hun zaak van dien aart is, dat door de tussenkomst der Bondgenooten behoore beslegt te worden; want dat de Pr(ins) bevoegd zoude zijn tot handhaving zijner pretensien, ja zelfs zijner wettige regten, zo maar terstond de wapenen van den Staat te gebruiken, is iet dat zodanig tegen allen denkbeeld van eene geregelde maatschappij aanloopt, dat ik de Deventerschen, indien 't cas exteerde, zoude bevoegd rekenen de wapenen op te vatten, en elk Nederlander verpligt om hen te ondersteunen. In eene burgermaatschappij mag niemand een regt via facti vorderen. Vindt UEd: dit raisonnement gefundeerd?

---

1) L. J. J. Rengers. Zie mijn Coert Lamb. V. Beijma (Leeuw. 1894), bl. 49 volg.

GUNSTIGE AFLOOP VAN DE KEUR TE DEVENTER. DEELT ZIJN REDENEN MEE WAAROM DEVENTER ZICH NIET TOT DE STEDEN WENDEN MOEST. — HIJ UIT ZIJN VERWONDERING OVER DE HOUDING DER HOLL. ARISTOCRATEN MET BETREKKING TOT DE ENGELSCHE EISCHEN. — HIJ WENSCHT GEEN BEKENDMAKING VAN FRANKRIJKS TROUWELOOZE HOUDING AAN HET VOLK. ALLIANTIE. KLAAGT OVER NADEELIGEN VREDE. WAAROM GEEN SUBSIDIËN AAN FRANKRIJK AANGEBODEN? — BEROEP VAN PROF. VAN DER MARCK TE DEVENTER. — BESLUITELOOSHEID DER MAGISTRATEN, DIE VAN DEVENTER UITGEZONDERD.

N°. 26.

Deventer, den 2 April 1783.

Waarde Vriend,

Alleraangenaamst was mij Uwe missive dato 's Hage 28 passato. De zaak der keur te Deventer is, zooals UE: tans met zekerheid zal weeten, naar genoegen afgeloopen. De Pr(ins) heeft maar flaauwlijk zijn regt gesouteneerd om de keuren pro lubitu, ingevolge het Reglem(ent) op de Regeering te mogen veranderen, hebbende zo ik verneem (want ik heb den brief zelf nog niet geleezen) tot adstructie van dit zijn regt enkel geschreeven, dat de gronden en motiven, waarop de Meente haar nader verzoek van approbatie vestigt, zijne nader overweging en onderzoek alleszins vorderen, en hij niet wil schijnen door zijn zwijgen dezelven te avoueeren. De Meente heeft op deeze periode niets geantwoord; waarschijnlijk om Zijn H.H. tijd tot Zijn onderzoek te geeven. De reden, dat ik er voor was, dat Deventer zig niet aan zijne natuurlijke bondgenooten de beide andere Steden

moeste addresseeren, was, omdat ik wist dat deeze beiden (mogelijk de Meente te Campen uitgezonderd) haar zouden in het ongelijk stellen. Dit luidt raar; maar het is toch zoo. De bondgenooten, dat is de Staaten van de provincien, waren dus naar mijn inzien de eenigen, die in aanmerking konden komen uit hoofde van den geest des 16den art(ikels) der Unie met den Comen(taar) van P(ieter) Paulus [1]) daar over. Door een addres aan de bondgenooten werd de Pr(ins) casu quo belet zijn eigen regter te zijn en geweld te gebruiken, en viel de zaak in handen der gunstigste regters die men in dit geval, dat toch moest gedecideerd worden, konde vinden.

Ik, noch niemand alhier begrijpen de staatkunde der Hollandsche Aristocraten of het plan daar zij naar werken. Het heeft ons niet weinig verwonderd dat ze het ultimatum op de Engelsche eischen niet vooraf met het Cabinet van Versailles hebben geconcerteerd gehad, dat wij alle dagten, wijl het zoo stout was. Ik vreeze dat het hun met de antwoorden aan

---

1) Artikel 16 luidde: Ende oft gebeurden (dat God verhoeden moet) dat tusschen die voorsz. Provincien enich onverstant, twist ofte tweedracht geviele, daerinne siluyden den anderen nyet en conden verstaen, dat tselve soe verre het tenijge van de Provincien in tparticulier aengaet ter neder geleyt ende beslicht sal worden by den anderen Provincien, off den genen, die si daertoe deputeren sullen, ende soe verre die saeke alle die Provincien int generael aengaet, by de heeren Stadtholders van de Provincien, in manieren, boeven int negende articul verhaelt, dewelcke gehouden sullen syn, perthijen recht te doen, ofte vergelijcken, binnen een maent ofte corter, soeverre die noot van der saecke sulcx uyteyscht naer interpellatie ofte versouck by deen ofte dandere parthije, daertoe gedaen; ende wes by die voorsz. anderen Provincien ofte haerluyden gedeputeeerden, ofte dvoorsz. heeren Stadholders, alsoe uijtgesproeken wordt, sal aengegaen ende achtervolcht worden sonder dat daer van wijder beroup ofte andere provisie van rechten, 't si van appel, relieff, revisie, nulliteyt, ofte enijge andere querelle, hoedanich die souden moegen wezen, versocht sal moegen worden.

Pruischen ook zoo zal gaan en dat ze hunne eigen woorden wederom zullen moeten opeten.

Onder verbeetering ben ik niet met U eens, dat wij aan de natie moeten bekennen door Fr(ankrijk) bedroogen te zijn. Fr(ankrijk) is en blijft nog onze natuurlijke bondgenoot. Het gene tans in het Cabinet van Vers(ailles) gebeurd is, houde ik voor iet temporairs, terwijl onze betrekkingen op dit rijk van een permanenten aart zijn. Zonder een magtig bondgenoot, waaraan wij ten nauwste en duurzaamste verbonden zijn, kunnen wij niet existeeren. Bij gebrek van dien staan wij steeds bloot aan alle de avan(i)en die ons, wie 't ook is, gelieft aan te doen. Bij voorbeeld nu belet ons de keizer wederom het transport van onze Zwitsersche recruten en zo dan dit dan dat welk wij moeten verduwen, en geene plaats zoude hebben, wanneer wij door een intiem en op wederzijdsche opinien zo wel als belangen steunende en van habitude begroeid bondgenootschap aan Fr(ankrijk) waren gelieerd. Ik ben tans in de onmogelijkheid dit breeder te detailleeren, en kan alleenlijk zeggen dat ik, in de vaste suppositie dat in het Cabinet van Versailles iet toevalligs heeft plaats gehad, en wijl ik geinformeerd worde, dat de conduite van Verg(ennes) in Frankr(ijk) zeer wordt gelaakt, verkieze om te zeggen dat Frankrijk ons meer beloofd heeft, dan het wegens dat het door zijne bondgenooten verlaaten en door ons allerschandelijkst misleid is geworden, kan presteeren enz.

Dit laat zig heel goed beredeneeren en kan voorkoomen, dat onze natie geen argwaan tegen Fr(ankrijk) opvatte, het welk ik onder de gevaarlijkste gevolgen der vrede zoude rekenen. Ik gelove, dat in het Cabinet van Vers(ailles) het zelfde gebeurd is als in dat van Petersburg etc.

Ik heb den Heer daar UE: Woensdag ten eeten

zijt gevraagd [1]) laaten door de tweede hand voor houden, dat het te wenschen ware dat Fr(ankrijk) wat voorzigtiger in beloven ware geweest. Dat, indien het zorgvuldig voorgekoomen had, dat onze natie zig geen al te groot denkbeeld maakte van de assistentie, die dezelve op de vredehandeling te wagten had, en het ons St. Eustach(ius) en Demerarij als eene vrije gifte had overgegeeven en Trinquemale door goede officien op de vreedehandeling weerbezorgd, dezelve als dan gejuichd zoude hebben; daar ze nu misnoegd is, wijl ze veel minder ontfangt dan het Hof van Vers(ailles) zelf haar in het hoofd heeft gehangen, dat ze ontfangen zoude. Ik heb hem verzekerd, dat hij om geene alliantie denken moet wanneer de vrede niet naar den wensch der natie uitvalt; want dat om de alliantie te effectueren men zig niet aan de Holl(andsche) Aristocraten moet addresseeren, maar aan de natie zelve.

Ik heb verder veel in denzelfden trant geschreeven als UE: heeft gesprooken.

Maar warom hebben de baazen in Holland niet bedagt geweest om aan Fr(ankrijk) subsidiën aan te bieden, of nog beeter, tot deszelfs negotiatien het credit der Republiek te leenen? Ik verbeelde mij, dat men op die wijze den oorlog nog een jaar zou hebben kunnen rekken en Fr(ankrijk) meer dienst doen dan of wij hetzelve onze kwalijk bestierde en gezinde vloot hadden bijgezet, en dat wij Fr(ankrijk) dus zo zeer aan ons verpligt en Engeland zo zeer vernederd zouden hebben, dat wij tans zulk een bedroefde vrede niet zouden behoeven te accepteeren. Daar zal nu niets op die wijze meer aan te doen zijn.

Maandag is Professor van der Marck alhier te

---

1) Nl. bij den Hertog de la Vauguyon. Vgl. brief van Van Beijma aan V. d. Capellen d.d. 29 Maart 1783.

Deventer beroepen! Wat zegt ge daar van? Laaten de Aristocraten ons zulke stappen eens na doen als ze durven! UE: verkeert tans midden onder hen. Ik bidde U breng hun toch aan het verstand, dat al hun poogen vrugteloos geweest is, omdat zij zig niet door het volk hebben laaten ondersteunen, en dat zij in eeuwigheid niets zullen uitrigten zo zij daar niet toe overgaan.

De Meentens alhier zijn nog niet te beweegen geweest om eenige middelen te consenteeren, omdat de Magistraaten nog agterlijk zijn om haare eischen te accordeeren. De Magistraat van Deventer moet egter in een gunstiger licht beschouwd worden dan de anderen. Veel complimenten aan den Heer Gijs(elaa)r. Ik ben in grooten haast

T. T.

q. n.

HIJ HOOPT OP EEN ONTMOETING MET BEIJMA. — RESOLUTIE OVER DEN VREDE. ADVIES VAN DEVENTER DAAROP. DOORDRIJVEN DER BEIDE ANDERE STEDEN. ADVIES VAN HEM EN VAN DEN DROST VAN YSELMUIDEN. — DEVENTER ZAL EENE PROPOSITIE DOEN OM HEM DIE BEWUSTE PAPIEREN AFTEVRAGEN. — MEMORIE VAN DE RIDDERSCHAP AAN DE STEDEN OVER HET STEMRECHT OP DEN LANDDAG. — BURGERCOMMISSIE TE ZUTPHEN KOMT TOT STAND. — HIJ DRINGT AAN OP HET ONKUNDIG HOUDEN VAN HET VOLK, VERONTSCHULDIGT FRANKRIJK.

N° 28.

Deventer den 5 April 83.

Waarde Vriend.

Uw laatste was van 1° deezer. Ik meene, dat er nog een is, van welken ik de receptie niet hebbe

geaccuseerd. Het spijt mij geweldig, dat de Landdag mijne presentie te Deventer zoo volstrekt vordert dat het mij ondoenlijk is dingsdag te Zwolle te zijn. Ik wenschte wel dat ik UE: proponeeren durfde het retour over eerstgemelde plaats te neemen, wijl ik anders voor eerst nog verstooken zal moeten blijven van het genoegen van UE: te mogen zien en spreeken, daar ik zo lang en zo hartelijk na gereikhalsd hebbe. De Heer Van Haarst verzoekt zijn compliment, met verzekeringe, dat UE daar zeer wellekoom zult weezen doch Zijn Hooghw: moet insgelijks te Deventer blijven. Inval het mogt gebeuren, dat ik zo gelukkig wierd dat UE: over Deventer ging zou ik dan durven verzoeken van mij van Uwe komst te willen verwittigen ten huize van den boekverkooper Leemhorst daar ik logeere?

Ik ben actueel doodlijk uitgeput, zelfs zoo, dat ik waarachtig het spreeken zoeke te ontgaan. Het is mij derhalve ondoenlijk UE: tans een volledig verslag van onzen Landdag te geeven. Provisioneel dit: heden is eene resolutie over het vredenswerk genomen met eene bittere schampscheut of wat, in de premissen, tegen Frankrijk. De stad van Deventer heeft voor advijs uitgebragt, dat zij zig daarmede wilde conformeeren, mids die reflexien tegen de kroon van Fr(ankrijk) daar wierden uitgeligt. Doch de beide andere Steden, wier magistraten nog in geenen deele (wat de groote meerderheid aangaat) onder den invloed haarer Meentens en Burgerij gebragt zijn, hebben het doorgedreeven. De Drost van IJsselmuiden en ik hebben er ons ook tegen verzet; ik op gronden dat het ondankbaar en onstaatkundig was. De Drost heeft kort en zaaklijk den vrienden onder den neus gewreeven, dat men moedwillig onze Republiek, geduurende deeze oorlog, had in den grond geholpen. Ik heb mij mondling met 's Drosten advijs geconfor-

meerd, doch daarenboven, ten einde mij een slag om den arm te houden en nader noch ietwes onder den man te kunnen brengen, mij gereserveerd mijne aantekeninge tegen voorschr(even) resolutie. Maandag zal de stad van Deventer eene propositie doen, dat men mij die bewuste papieren zal afvraagen. Ik zal dan terstond de verdere deliberatien daar over prevenieeren en ze de facto aanbieden.

De Ridderschap heeft bij eene allersterkste memorie den Steden voorgeslagen het verschil over het regt van stemminge ten Landdage of binnen 6 maanden in der minne te vereffenen, of het te geeven ter decisie van de bondgenooten. Zij vraagt daar hangend deezen Landdag categoriesch antwoord op, en houdt bij provisie de consenten in en zal in cas van verweigeringe daar bij persisteeren en zig over verweigeringe van regt bij de bondgenooten addresseeren. Wijl nu de Steden geenerlei compromissen of regterlijke decisien hoegenaamd over haare ontwijfelbaare regten kunnen of mogen admitteeren, zo zal de provincie in de war raaken en de bondgenooten per se moeten tussentreeden. Dit is eigenlijk het but van de Ridderschap; verkiezende zij nog liever de kans van eene noch zoo ongelijke battaille te wagen, dan het slagveld sine clade gewonnen te geeven. Dit wordt eene allerimportantste zaak. Het is onbeschaamd van de Heeren, wijl ze zelfs geen schijn van bewijs voor hunne pretensie hebben.

Te Zutphen is het groote werk der burgercommissie op eene brillante manier tot stand gebragt door mijn waardigen neef en boezemvriend Capellen van de Marsch.

Nog een woord over Frankrijk Wat er ook tans in het cabinet van Versailles gebeurd zij — Frankrijk is en blijft onze natuurlijke bondgenoot. Zonder zodanige kunnen wij niet zijn. Er is geen andere

mogendheid onder de zon, die daartoe in consideratie komt. Ergo de natie niet, om de dood niet avoueeren dat wij door Fr(ankrijk) bedroogen zijn. Ook is het zoo erg niet. Er is vrij veel tot verschooning in te brengen. Het is ons weezenlijk belang Fr(ankrijk) te verschoonen. Ik zal daar mijne reputatie aan waagen; en dan dunkt me doe ik ten minste in het oog der ambitieusen een tamelijk groot sacrifice aan mijn vaderland.

Doch wat mij aangaat: Ik heb geene pretensien, en 't kan niet erger met mij loopen, dan dat ik wederom worde het gene ik weleer was — een vergeeten, ongedagt, onbekend burger. Vaarwel mijn waarde vriend, en geloof me met hart en ziel

t. t.

q. n.

BEIJMA'S MOGELIJK AANNEMEN VAN HET RAADSHEERSAMBT.

N°. 30.

Zwolle, den 20 April '83.

Waarde Vriend,

Schoon de inhoud ..... aan nieuws, geen port waardig ..... nogtans niet weerhouden ..... aangenaam het ..... UEd: te hebben ..... ik de momente bedenke dat het mij heeft moogen gebeuren met UEd. te..... Ik ben even zo min complimentmaaker als fortuinzoeker. Zijt des verzekerd; en dit weet ik ..... dat mijn hart tans spreekt. Ik heb de ..... liever te zwijgen dan te ..... en zeggen dus nooit zogenaamde aangenaamheeden. Er is maar een artikeltje in onze conversatien .... dat in mij eene zeekere ontevredenheid na-

laat . . . . . siness zeggen de Engelschen; en dat is, dat ik UE: heb zien vertrekken met, zo mij toescheen, nog . . . . . dispositie tot het accepteeren van de Raadsheersplaats. Ik erkenne, mijn vriend, dat een collegie als een Provinciaal Hof van Friesland . . . . . leden noodig heeft. Maar . . . . . dat de Staatenvergadering U volstrekt niet kan missen en dat alles zal verslappen, zoodra gij (elders) geoccupeerd, er de hand niet langer aanhoudt. Om Gods wil, stel het voor altoos uit de gedagten. Zoo gij en Uws gelijken . . . . . uitscheiden, dan zal mij de lust ook ontgaan aan mijn post te houden . . . . . mij zoveel vrijheid . . . . . toe aan de zuiverste (gevoelens) van vaderlands liefde.

Ik heb magtig bij mij zelven . . . . . dat ik den ouden Heer geene (visite) hebbe gebragt. Ik was reeds bij den Drost toen (stom)meling (mij) dit eerst in de gedagten schoot. Ik verzoeke er wel excuse over.

(De) Zwolsche vrienden willen nog niet avoueeren dat zij gefopt zijn, schoon elk wiens oordeel onvooringenoomen is, mij toevalt; gelijk gister . . . . . advocaat Racer [1]) ook deed, zeggende dat het in regten bekend is, dat iet waartoe . . . . . altijd als werkelijk geinsereerd wordt aangemerkt. Wat kan de kragt der . . . . . Donderdag ga ik naar Amst(erdam) naar de Aristocraten! Dat zal wel harmonieeren!

Vaarwel Vriend; assureer Mevrouw van ons respect, geloof mij steeds

Uw vriend,

U Bekend. [2])

---

1) Mr. J. W. Racer, advocaat te Oldenzaal.

2) Hier volgen een dertien regels, waarvan alleen de beginwoorden nog te lezen zijn.

Deventer komt in alle opzigten in consideratie. Een stille stad, zonder aanleidingen tot debauches, zeer geleegen; frisch van lucht. Enfin, wanneer Van der Marck er komt... een regt kweekschool voor jonge patriotten.

AMSTERDAMSCHE BIJEENKOMST. HIJ PERSUADEERT BEIJMA VAN HET RAADSHEERAMBT AF TE ZIEN. — ADRES VAN DE RIDDERSCHAP AAN DE BONDGENOOTEN, STATEN EN PRINS OVER DE QUAESTIE VAN HET STEMMEN. — TEGENWERKING VAN DE RIDDERSCHAP. — TEGENWERKING VAN DE PREMIERS IN DE STEDEN. — HOOGE KRIJGSRAAD IN HOLLAND. — ANTWOORD VAN ZWOL EN KAMPEN OP ZIJN MISSIVE OVER HET VERGEVEN DER COMMISSIEN. — NADEELEN VAN GEEN ALLIANTIE TE HEBBEN GESLOTEN MET FRANKRIJK.

(N°. 32.)

Zwol, den 4 Mey 1783.

Waarde Vriend,

Ik dispenseere mij eene beschrijving te geeven van het Amsterd(amsch) Feest [1]). Niets heeft er aan ontbrooken dan Uw persoon. Men heeft me verzekerd dat men door de naamen van Beijma en Bergsma in de war is geraakt, en toen men de fout ontdekte was het reeds te laat. Uw laatste dato 25 passato is mij te Amst(erdam) geworden; doch ben in de onmogelijkheid geweest den Heere Bikker deszelfs inhoud te communiceeren. Heden ontfange dien van vriend Haarsolte uwentwege. Ik zal hem

---

1) Het feestmaal van 26 April 1783. Vgl. Colenbrander, I bl. 274. Ook Sillem bl. 423.

ook maar aan UE: beantwoorden. Ik vatte, ik voele, ik beklaage de slingeringen, waarin UE: zig tans, wegens het Raadsheersampt bevindt; doch vertrouwe dat het algemeen belang de overhand zal hebben boven dat van particulieren. Wanneer ge van den morgen tot den avond geoccupeerd zult zijn met de haaken en oogen van particulieren, dan zijt ge voor het groote werk der provincie en van het vaderland verlooren. Permitteer me vrij uit te spreeken en zijt verzeekerd dat ik niet vleie. Men kan veele Raadsheeren vinden, maar Staatsmannen — maar — 't woord moet er uit — maar Beijma's zijn dun gezaaid. Houd moed mijn waarde vriend; laat u door geene consideratien ter wereld bewegen om een post te accepteeren die U van den Landsdag zou houden. Men zal u in alles raadplegen, fiat, ik onderstelle men doe het; maar dat is niet genoeg. De plans, die ge maakt, wie kan die uitvoeren dan gij zelf. Het is met geene consulten, met geene bloote raadgeevingen te doen.

Ik zweere dat U van den Frieschen Landdag te zien gaan mij moedeloos zal maaken.

Onze Ridderschap heeft, zonder ingevolge het conciliatoir van den Drost van Salland [1]) waarmede zij zig heeft geconformeerd gehad, eenig tentamen concordiae te doen, zig de but en blanc aan de Bondgenooten, aan hun Hoog Mog. en aan den Prins geaddresseerd. Ik begrijpe dat door deeze demarche alle de leden wederom in hun geheel zijn geraakt en zij om deeze reden alleen onverplicht (zijn) zig aan dat conciliatoir langer te houden, wijl het duidelijk inhield, dat men zig eerst uit hoofde der gedaane declaratoiren zoude addresseeren, als een minnelijk vergelijk niet zou hebben kunnen worden gevonden. Intussen

1) Zie Capellen Regent, bl. 548 volg.

neeme ik de vrijheid deeze zaak aan UE. attentie te recommandeeren. Zij is van het uiterste belang voor de groote zaak des Vaderlands, zijnde dezelve niets minder dan een contest of het Huis van Oranje of de burgerijen en ingezetenen meester van de Provincie zullen zijn. Ik zal hier tot informatie nog een paar couranten in sluiten, met verzoek van gebruik van dezelven te willen maaken daar het kan nutten.

Sedert dat UE: over den zin van het Conciliatoir is geraadpleegd, zijn de Heeren Racer en Van der Marck ook gevraagd en stemmen volkomen met mij in. Dit neemt niet weg, dat en uit de Ridderschap en uit de Steden poogingen worden gedaan om de Burgerijen argwaan tegen mij inteboezemen; de eersten strooijen uit dat ik het met hun eens worde; de anderen, dat ik de Steden verrade.

Onkundigen, die van alles niet zijn onderrigt, beginnen er geloof aan te slaan. Intussen is of de bêtise of de prevaricatie der gecomm(itteerden) uit de beide Steden de eenige oorzaak, dat wij te Deventer genoodzaakt zijn geweest van twee kwaaden het minste te kiezen. Wat dunkt U; ware 't nu niet best dat de Steden, door de demarche van de Ridd(erschap) in haar geheel gesteld, zig voortaan gedroegen even als in 1690? [1]) Dit wordt nu faisabel nu de Ridderscb(ap) de consenten heeft gegeeven en door dezelven intehouden de provincie niet in de war kan brengen.

Onze Premiers in de Steden zoeken het regt van conclusie maar slapende te houden om niet door de burgerijen gedwongen te worden met mijne stem resolutien te neemen, die hun of hun meester mishaagen. Dit is het fijne van de historie. Zij willen maar niets met mij te doen hebben en daarom vreeze

---

1) Zie tot goed begrip hiervan: Tegenw. staat van Overijsel I, bl. 244 volg.

ik dat er van den kant der beide Steden niets cordaats zal worden gedaan.

De Hooge krijgsraad staat veeg in Holland. Doch deeze kan niet dan met eenpaarigheid van den staat van oorlog worden geschrabt. Dus vreeze ik voor de onbeschaamde Ridderschap. Men wordt rood, wanneer men met den naam van Jonker begroet wordt.

Ik heb in Groningen geene correspondenten. Ziet UE: ook kans om daar iets ten voordeele van ons te doen In die onderstelling zal ik hier nog twee couranten in sluiten.

De meente van Zwol heeft cordaat op mijn brief geresolveerd en van de magistraat gerequireerd, dat bij de volgende begeevingen de commissien onversplit en onverdeeld zullen begeeven worden; doch de magistraat heeft de laagheid gehad van zig agter de langduurige contraire usancie te retrancheeren. Die van Campen hebben er de meente niet eens over gehoord. Deeze muis zal een staart hebben. zo ik hoope.

Brantsen[1]) had, volgends berigt van Abbema[2]), die Zondag uit Parijs is geretourneerd, een schemering van hoop op 't behoud van Negapatnam. Vergennes met de zaak verleegen, sprak van nous verrons, nous verrons. De Koning van Fr(ankrijk) bezorgt aan alle gebooren Franschen, zelfs die in de Repubi(iek) woonen schadeloosstelling wegens hunne verliezen op St. Eustachius. Zie daar wederom een blijk van het nadeel van geen bondgenootschap met die kroon gehad te hebben! — Veel complimenten aan allen die ik de eer hebbe te kennen. Ik ben steeds

Uw vriend,

U bekend.

---

1) Gezant der Republiek te Versailles.
2) Mr. B. E. Abbema. Zie over hem Elias II bl. 961.

Hier nevens gaat UE. laatste en ook die van Haersolte terug.

Ik kan in 't geheel maar drie couranten meer missen.

HIJ DEELT EIGEN OPOFFERINGEN MEDE, TEN EINDE BEIJMA VAN HET RAADSHEERSAMBT AF TE DOEN ZIEN. — BEDOELING VAN HET ADRES VAN DE RIDDERSCHAP AAN H. H. M. EN STATEN DER PROVINCIËN.

N°. 33.

Zwolle den 11 Mei '83.

Waarde Vriend.

Zo veel genoegen als mij de excellente Friesche Res(olutie) raakende den Hoog(en) Kr(ijgsraad) geeft, zo zeer treft, grieft en smert mij de toeneemende waarschijnlijkheid, dat men U op den Landdag kwijd zal raaken. Zo ik mij te veel bemoeie met zaaken die mij niet aangaan — en ik erkenne dit te doen — vergeef me zulks! Schrijf het toe aan de zugt voor de vrijheid en de groote belangen van ons Vaderland! Maar in Gods naam declineer het Raadsheersampt! Gijselaar heeft me gezegd dat ge 't hem stellig beloofd hebt. Permitteer me nog dit argument. Zult ge, dit ampt aanneemende, de reputatie die ge zo wettig verkreegen hebt, ook doen waggelen? Zal men Uw disinteressement ook verdenken? Zal men ook in het denkbeeld vallen dat ge de groote zaak van 't Vaderland, van de vrijheid, aan huislijke, aan particuliere aan famille belangen en betrekkingen opgeofferd hebt? Het gevaar van U te verliezen maakt me stout en indiscreet. — Ik beken 't! maar ik zal alles doen wat ik kan om U te houden al zoudt ge waaragtig boos op mij worden. Indien

angustia rei domesticae uw geval ware (dat ik egter hoore van neen) zo zoude ik U mijn geval voorstellen. Dertien of veertien jaaren heb ik van 1400 *f* moeten leeven zonder schulden te maaken. Alle mijne betrekkingen, mijn naaste bloed, heb ik aan mijn Vaderland opgeofferd. Mijn zwager, schoon zeer wel met hem zijnde, breng ik door mijne woelerijen over het werk der Commissien in gevaar van de zijne te verliezen, wijl er liever kinderen zijn dan hij inval ze niet meer mogen worden versplitted. Ittersum, mijn volle neef en daar ik van jongs aan altijd op een goeden voet mede ben geweest, zo als ik nog ben en ook met al zijne zusters en broeder, zal vroeg of laat het verlies van zijne Burgemeestersplaats aan mij te danken hebben. Ik heb mij de ongunst zelfs van mijn vader op den hals gehaald door mijne oppositie tegen het Hof — laat dan geene famille belangen U detourneeren. Ik durve deezen niet naleezen. Hij moet zoo weg. Ik schrijve te sterk. Ik weet het, maar kan, maar mag het niet nalaaten. De stap dien de Ridderschap gedaan heeft van zig aan Hun Hoog Mogende Vergaderinge te addresseeren, daar ze zig tevens aan de Staaten der respective Provinciën addresseert, verdient reflexie. Zouden die Heeren ook voorhebben de pretensie van die Vergaderinge te appuieeren en meer en meer en vogue te brengen van (zoo als de Staaten van Zeeland in hunnen circulairen brief in den jaare 1773 [1]) zig zeer energyq uitdrukten) een weezen en consistantie te hebben afgescheiden van de Staaten der respect(ieve) provincien, haare committenten. Denk daar eens aan en, zo het er op is, geef of bezorg onze borsten dan eene fribbel.

---

1) Deze gold waarschijnlijk de inmenging der Staten-Generaal in het geschil over de vrije vaart op Essequebo. Zie hierover de N. Ned. Jaarboeken 1773 en '74 passim.

Ik kan er naar van worden dat dit mogelijk de laatste maal zoude zijn dat we over politieke zaaken zouden correspondeeren, adieu. Ik vertrek morgen naar Gelderland daar mijn addres is te Nijmegen bij Monsr. P. van Aalst in de Meulestraat.

Veel complimenten aan Haarsolte. Ik ben nogmaals in haast

t. t.

q. n.

RESOLUTIE VAN KAMPEN. — HIJ ONTVANGT EEN MISSIVE VAN DE LEEUWARDER BURGERSOCIETEIT. — KLACHT OVER ZIJNE SLECHTE GEZONDHEID.

N° 35.

Appeltern, 4 Juni 1783.

Waarde Vriend,

Uw laatste was dato 17 Meij. Zeer verheuge ik mij dat UE. mijn vrijpostig schrijven niet kwalijk hebt genomen en dat mijne vreeze, van . . . . . in deezen ongegrond is geweest.

Ik weet van hier niets nieuws. Een allertreurigste resolutie door de Meente van Campen genomen, zal UE. door middel der couranten waarschijnlijk voor het ontfangen dezes bekend zijn.

Ik heb een allerobligeantsten missive . . . . . der burgersocieteit van Leeuwarden met een dier gedenkpenningen ontfangen. Ik heb eenige dagen mij dermaate met schrijven afgesloofd en ben door de ondraaglijke hitte en eene daar door veroorzaakte en mij meer eigene diarrhée dermaate verzwakt, dat ik vreeze, dat wederom deeze postdag zal verloopen, gelijk mij den voorigen gebeurd is, zonder dat ik dien obligeanten brief zal kunnen beantwoorden. Ei lieve doe mij het pleizier van aan een der leden te

laaten weten dat die . . . . . volgende mijne dankbaarheid aan die Heeren . . . . . Ik schrijve . . . . . dat mij de tijd . . . . . Hartelijk blijve ik steeds

Uw vriend
U Bekend.

N° 37 ontbreekt.

ZIJN REIS DOOR UTRECHT EN HOLLAND. — VOORSTEL TOT EENE PATRIOTSCHE VERGADERING 16 AUGUSTUS TE AMSTERDAM. — DOEL HIERVAN IS STEUN BIJ FRANKRIJK VOOR PATRIOTSCHE PARTIJ TE VERKRIJGEN. — HIJ KEURT VERGADERING GOED, TWIJFELT ECHTER AAN GOEDE UITKOMST. — HIJ BEKLAAGT BEIJMA OVER DEN ACHTERUITGANG IN FRIESLAND. — ZIJN ONDERHOUD 1 AUGUSTUS MET BERENGER. — HOLLAND WENSCHT NIET HET OUDE VERBOND MET ENGELAND TE HERNIEUWEN.

(N° 40.)

Leiden den 31 July 1783.

Waarde Vriend.

Het zou mij zeer kwalijk staan boos op UE: te zijn, daar ik zoo veele reden hebbe om zelf excuses te maaken wegens mijn lang zwijgen. Ik ben sedert 14 dagen op reis met mijne vrouw en dogter en bevinde mij zodanig als in een maalstroom dat er mij het hoofd van omloopt. De reis was eigenlijk ondernomen om mijne vrouw en dogter de provinciën van Utrecht en Holland te laaten zien; doch overal vinden wij ons zoo overlaaden van beleefdheeden, dat wij er grootendeels het doel onzer reize door missen.

Uwe brieven zitten onder in mijn koffer, ik kan er dus de datums tans niet van accuseeren.

Inmiddels moet ik UE: in secretesse een voorslag doen, daar ik mij op eene conferentie tussen vader Hooft en de Heeren Abbema, Bicker, Capellen tot de Marsch en mij van hebbe gechargeerd. Capellen was van opinie, dat er eene bijeenkomst der bekendste en gedecideerdste patriotten moest belegd en uit derzelver naam iemand naar Frankrijk gezonden worden om den Koning of ten minste Vergennes op eene zeer ernstige wijze onder het oog te brengen de gevolgen van het opofferen van de belangen der Republ(iek). Dat de patriotsche partij, daar Fr(ankrijk) zo veele verpligting aan heeft, gevaar loopt van zo geheel onder te geraaken. Dat de Republ(iek) wederom zo sterk als voorheen naar de zijde van England zal overhellen — met een woord — om het Fransche ministerie pathetick en nadrukkelijk alles onder het oog te brengen en, zo mogelijk voor de patriotsche partij eenig soutien ten minste een openlijk aveu en goedkeuring van derzelver conduite aldaar te verwerven, etc.

Wij hebben onder ons afgesprooken, dat we elk aan onze correspondenten van dit plan in secretesse opening zouden geeven met verzoek om in hunnen kring de beste patriotten te persuadeeren (doch alles in de uiterste secretesse) om tegen den 15 Augustij te Amsterdam binnen te komen ten einde den 16. te kunnen vergaderen, op zodanige plaats als door de bovengenoemde Heeren in loco zal worden aangeweezen. Ik acquitteere mij bij deezen van de op mij genomen commissie, met verzoek van mij per naasten uwe gedagten te willen mededeelen. Wat mij aangaat, ik vreeze, dat we in Frankr(ijk) weinig acceuil of mogelijk in het geheel geen zullen ontmoeten: doch ik houde niettemin zulk eene vergadering van de beste patriotten in deezen toestand van zaaken niet ondienstig. Het zal eclat geeven

en de Natie, dunkt ons, een hart onder den riem steeken. Tegen den 4 Aug. ben ik wederom te huis. Het smert mij dat het in Uwe provincie zoo schijnt agter uit te loopen. De conduite van uw vriend B(ergsma) grieft me [1]). Ik voele al het bittere van uwe situatie. Zoo 't mij eenigzins doenlijk is kome ik met pleizier eens tot U over en ben steeds

Uw vriend
Capellen tot den Pol.

Gister den 1 Aug. ben ik in den Haag geweest. Ik heb Berenger [2]) alles gezegd wat ik konde, en hem overtuigd van het gevaar, waar in de patriotsche partij door de conduite van Frankr(ijk) gebragt is. Het Fr(ansche) Hof ziet het nu van agter ook, doch de kogel is door de kerk. Zij hebben volstrekt nodig gehad wegens de zaaken van het Turksche Rijk, zig van deezen oorlog te ontdoen. Zij durven den Koning van Pruissen (dien ze tegen den Keizer nodig hebben) niet indisponeeren. Vergennes heeft Necker doen buitelen en deezen niet meer aan het hoofd der Financien zijnde, heeft Fr(ankrijk) in en buitenslands zijn crediet verlooren. Vergennes moest daarom a tout prix vrede maaken. Fr(ankrijk) wil alles wederom in ons land door een voordeelig commercie tractaat etc. etc. etc. goedmaaken, doch ik heb Ber(enger) gezegd en toegezwooren, dat den gedaanen faux pas door niets anders is goed te maaken dan door den gewapenden arm van Frankrijk.

Dat alle hunne minnelijke intercessiën vrugteloos zullen zijn om de Engelschen te bewegen tot eenen redelijken vrede. — De Engelschen zouden ons Nega-

---

1) J. C. Bergsma had n.l. eenige malen de vergadering verzuimd. Zie v. Beijma aan V. d. Capellen n°. 36.

2) Secretaris onder De la Vauguyon.

patnam wel weergeeven, wanneer wij tot onze oude verbindtenissen met hen wilden wederkeeren, doch in Holland heeft men daar gene ooren naar, zelfs is de Raadpension(aris) daar zo ferm op, dat hij in zulk een geval zijn post terstond zoude nederleggen.

Adieu in grooten haast.

VERZOEK OM VELER OPKOMST OP DE PATRIOTSCHE VERGADERING TE AMSTERDAM. — ZIJN SLECHTE GEZONDHEID. — WELKE DE INHOUD VAN HET NATIONAAL ADRES OVER EEN NADEELIGEN VREDE VOLGENS ZIJNE OPINIE ZIJN MOET. HIJ WIL DIT ADRES AAN BEIJMA OVERLATEN, ZIJN OMSTANDIGHEDEN BELETTEN HEM ER DEEL AAN TE NEMEN. HIJ VERWACHT VEEL GOEDS VAN DAT ADRES. — VOORLOOPIGE CONFERENTIE. — HOLLAND KEURT FRIESLANDS HOUDING AF. — FRANKRIJK WIL DEN OORLOG MET ENGELAND NIET DOORZETTEN. — VREES VOOR INMENGING VAN PRUISEN.

(N°. 41.)

App(eltern), den 5 Aug. '83.

Waarde Vriend,

Gister te huis komende, vinde ik Uwen geëerden dato 20 der voorleeden maand. Dezelve moet met de post van voorleeden Woensdag eerst zijn ingeloopen, anders ware hij mij met de andere brieven toegezonden geworden. Het spijt me dat ik UE: dus niet zo spoedig, als UE: had gewenscht, hebbe kunnen antwoorden: doch UE: ziet dat het mijne schuld niet is. Uit mijn laatste, van Rhijnstroom bij Leiden geschreeven, zal UE: hebben gezien dat er eene conferentie tegen den 16 deezer te Amsterdam is

belegd. Men zal den 15. binnenkomen om den volgenden dag te kunnen vergaderen. Ik bidde U daar ook te komen, gelijk ook doen zullen de Heeren van Halteren, Blok, en Romswinkel van Leiden en anderen. Gelieft toch zo veelen als UE: kan tot onze partij gehoorende, zo uit Friesland als uit andere provincien, inzonderheid Groningen, daar ik geene relatien hebbe, mede te brengen. Schoon ik weinig hoop van reûssite in Frankrijk hebbe, zo oordeele ik nogtans noodzaaklijk, dat men eens bij elkander koomt.

Wat nu aangaat Uwe begeerte om mijne consideratien over een te formeeren request tegen het sluiten eener verderflijke vrede: — door en door vermoeid van eene reize, die ik in zulk eene ondraaglijke hitte voor geene honderd ducaaten weer dede, zie ik, in den korten tijd, die mij heden overschiet, gene kans om daar iets, dat voldoet, van op papier te brengen. De verwarring welke in deezen missive heerscht zal UE. wel doen zien, hoe zeer mijn zenuwgestel tans is gederangeerd. De hitte en de vermoeijingen van de reis hebben mij dermaate nedergeslagen, dat ik niet, voor dat de herfst begint, op mijn verhaal zal komen. Intussen zou ik van opinie zijn, dat de addressen behoorden te beginnen met eene optelling van alle de verzuimen, misslagen en slinksche handelwijzen geduurende deezen oorlog, ja zelfs vóór denzelven, gehouden en begaan. De tekenaaren moesten de gehouden directie openlijk en sterk afkeuren, en eene andere directie eischen onder aanbod van al haar vermogen, mids onder hun mede opzigt ter bereiking van het bedoelde oogmerk, wordende besteed. Hier zouden zij eischen konnen, dat de vloot in handen van eenig eerlijk bevelhebber onder het oppertoeverzigt van een of meer gecommitteerden wierde gesteld met volle en onbepaalde magt om den vijand allen mogelijken afbreuk te doen, zonder ge-

noodzaakt te zijn om telkens orders van 't vaste land te moeten wagten en daardoor de gelegenheid te missen om het Vaderland van dienst te kunnen zijn — maar wat behoeve ik U, mijn waarde Vriend, ingredienten te fourneeren tot zodanig een addres? wie is beeter dan gij — ik vleie waaragtig niet — in staat om er een in order te brengen? Gij hebt boven mij (behalven een sterker constitutie) het voordeel van altijd in uwe provincie, bij uwe boeken, papieren, bij het middelpunt van uwen kring te zijn. Ik daartegen ben steeds als op reis. Mijn buiten is 20 uuren van mijne winterkwartieren; met zulk eene beslommering als ik om handen hebbe ben ik nooit te huis, steeds ten halve bij mijne papieren, boeken, aantekeningen en ver van alle informatien. Dit maakt mij zoo verdrietig, dat ik het niet zeggen kan, wijl de verwarring, waarin ik wegens dat heen en weer trekken steeds ben mij het werk driemaal moeilijker maakt dan nodig is. Indien er nog voort zal gewerkt, geploegd, gezwoegd worden, zo zal ik mij, het mag gaan zo het wil, op eene of andere wijze meer a mon aise zetten.

De openlijke afkeuring der natie met betrekking tot de godlooze directie der publieke zaaken is in mijn oog een der wezenlijkste ingredienten van het addres; wijl deeze daar zijnde de Engelsche cabale alsdan niet zal reûsseeren met aan de patriotten de schuld van den oorlog en van deszelfs gevolgen te geeven. Dit te kunnen voorkoomen rekene ik een der hoofdoogmerken van het nationaal addres; want den oorlog, zonder een eenig bondgenoot, doorgezet te krijgen of tot een gelukkig einde te brengen, is iets daar ik geen plan van weete te maaken. Ik meene daarom ook in mijn voorigen te hebben bijgevoegd, dat, indien om goede redenen, aan de natie vooral openteleggen, het doorzetten van den oorlog ondoenlijk

geoordeeld wierd, men door zulk een nationaal addres nogtans veel had gewonnen, deels met betrekking tot het bovengemelde en deels in opzigt op vrienden en vijanden. De eerstgemelden zouden uit deezen stap van 't volk zien, dat wij zulke niets betekenende bondgenooten niet zijn als zij zig verbeelden; en de anderen zouden begrijpen, dat wij te lang getergd gevaarlijk voor hun zouden kunnen worden. Apollyon [1]) en zijn aanhang zou er door bedonderd raaken. Enfin, ik zie veel goeds in deeze onderneeming. Schoon nu te Amsterdam op de reeds gehouden voorlopige conferentie het doorzetten van den oorlog ondoenlijk wierd gerekend, zo is nogtans goedgekeurd, dat de natie er toe worde bewerkt als of het geschieden moest, wijl men begreep dat men haar nooit te veel vuur kon inblaazen. Op dit plan wordt reeds door de Pol(itieke) Holl(ander) Post van den Nederrh(ijn) en anderen gewerkt.

De Baazen in Holland keuren zeer af, dat de Friezen opening van den Staat der vredehandeling willen hebben. Zij vreezen, dat zulks nieuwe deliberatien over dezelve bij de provincien zoude kunnen veroorzaaken en dat deezen het oor zouden kunnen leenen aan het voorstel van England om Negapatnam weertegeeven, mids wij de oude verbindtenissen met dat rijk vernieuwen. Dit laat zig hooren, hoewel ik geen vriend van veel secretesses ben.

Onze toestand is inderdaad beklaaglijk. Frankrijk wil absolut den oorlog niet doorzetten tegen England. Het heeft Pruischen te menageeren, om deezen tegen den Keizer, casu quo, te kunnen opposeeren. Vergennes, Necker hebbende doen tuimelen, en met denzelven het crediet van Frankr(ijk), moet de vrede hebben om zig te souteneeren. Indien Pruischen zig

1) Apocalyps.

met onze huislijke zaaken kwam bemoeien (dat niet onmogelijk is), God weet of Frankr(ijk) het niet stil aanzag — en, in allen geval, welken staat kunnen wij op de beloften van dit rijk maaken. Dat Pruischen inderdaad attent is op 't gene hier voorvalt is zeeker, ik ben in staat u te verzoeken van mij daar ingewikkeld in te gelooven. Ik weet dit met zekerheid. Eene mondlijke conferentie is gewis nodig. Mag ik U bidden (indien geene grooter belangen 't hinderen) gun mij dezelve op den bepaalden tijd te Amsterdam, waar ik mij daar zal bevinde(n) kan UE: ontwaar

(hier eindigt de brief).

N°. 44 en N°. 47 ontbreken.

BEIJMA'S ADVIEZEN. — HIJ WIL ALLES VOOR DE GOEDE ZAAK OPOFFEREN. — HIJ TEEKENT ALS SCHUTTER BIJ HET ZWOLSCHE VRIJCORPS. — ONEENIGHEDEN OVER HET JACHTRECHT.

(N°. 48.)

Deventer, den 20 Sept. '83.

Waarde Vriend,

Het gebeurd wel eens, dat ik mijne brieven voor U in een Zwolsch paquet insluite en dan komen ze wat laater over. Ik geloove, onder verbeetering, dat het paroisseeren van uwe advijsen veel nut zoude doen. Dezulken die uit nijd over Uwen roem de goede partij zouden verlaaten, zoeken er slegts een voorwendsel voor. R(engers) [1]) over de dubbel verdiende honneurs U aangedaan sensibel zijnde, zal,

1) Zie V. Beijma aan V. d. Capellen no. 46 en noot over hem in no. 49.

zo er wat goeds in zit, diezelfde honneurs zoeken te verdienen. Aan het groote but, de gemeene zaak, moet al(les) w(orden) opgeofferd, niet alleen onze roem, maar zelfs (onze) reputatie. Ik ben zelf een tijd lang voor een .. ionaris gehouden. Tans de reis te onderneemen is m(ij) (on)doenlijk. Mijne gezondheid permitteert het niet. Van de 4 nagten in Deventer heb ik er wederom 2 slapeloos doorgebragt — deezen ganschen nagt perfect geen oog geslooten. In deezen toestand en doodafgemat heb ik een gedetailleerd advys over de ..... en een, dog wat kleiner, raakende de preliminaires moeten ver... en. In 't laatste heb ik op de Engelschen eens helder losgedonderd en de natie zoeken te sterken tegen de verlokkingen om voor Negapatnam het oude juk wederom op de schouders te neemen. Het is mij ondoenlijk UE: eene copij er van te bezorgen, hebbende ik het gene moest geïnsereerd worden, maar pas kunnen afgeschreeven krijgen. Gister heb ik als schutter in het Zwolsche vrijcorps of liever genootschap van wapenoeffening getekend, ten einde de natie te geneezen van 't vooroordeel, als of het dragen van wapenen vernederende was. Ik wenschte, dat meer eerste lieden dit wilden doen.

Met verwondering zie ik den inhoud van het bewuste addres. Het zal mij benieuwen, of het tekenaars zal vinden. Met betrekking tot de jagt is het hier tot eene perfecte anarchie vervallen. De meerderheid der Ridderschap houdt zig aan 't placaat van 1748, egter den kleinen steden de jagt, mids de burgers gegoed zijn (in).... quartieren accordeerende. De 3 Steden willen het placcaat van 1748 niet (me)er erkennen, accordeeren de burgers der groote steden ... jagt door de heele Provincie, en die der kleinen door de quartieren, waarin ze gelegen zijn. De Drost van IJsselmuijden en ik op gronden, die ik meene

klaar gedetailleerd te hebben, wijzen aan de kl(eine) steden hetzelfde regt toe als aan de groo(te)n, en verklaare(n) beiden bevoegd om zig in de possessie te herstellen, daar zij via facti, met militaire executie in 1748, zijn uitgezet. Conclusie is er niet genomen, wegens dat de steden C(ampen) en Z(wolle) voorgeeven tot den 1 Octob. aan de surcheance verbonden te zijn en dus zal er tot den aanstaanden Landdag zonder placaat gejaagd worden, wanneer de 3 Steden met ons beider stemmen er een zullen arresteeren naar onzen zin en meer overeenkomende met de beschaafdheid der tijden. Ik heb de artijkels, die niet door den beugel konnen, reeds uitgemonsterd. De Teerg(eliefde) zal woedend op mij zijn, wanneer hij mijn advijs leest.

Anders is er niets voor geweest. Ik blijve steeds

Uw Vriend,

q. n.

BIJEENKOMST TE UTRECHT. — INHOUD VAN EEN BRIEF DOOR BERENGER ONTVANGEN EN AAN DE GIJZELAAR MEEGEDEELD. — HIJ GEEFT OPENING VAN ZIJN MISSIVE AAN DE BRETEUIL. — ADRES AAN FRANKRIJK.

ANTWOORD VAN DE BRETEUIL. — UITWERKING AMSTERDAMSCHE SAMENKOMST. — HAAT TEGEN MUSSCHENBROEK, DIJKVELD EN WIELING. — DE RIDDERSCHAP VERSCHUIFT DEN LANDDAG. — LINDENHOFF'S MEENING OVER HET OOGMERK, DAT DE RIDDERSCHAP HIERMEE HEEFT.

(N°. 50.) [1])

8 Octob. (1783).

Lees deezen bij U zelven alleen.

---

1) Deze brief is zooals blijkt aan P. Lindenhoff, factoor te Zwolle,

Waarde Vriend,

Het heeft mij zeer leed gedaan UEd: te Amsterdam niet te hebben mogen zien. Ik hoope, dat het U en ons allen zal mogen gebeuren U bij de volgende bijeenkomst te Utrecht te ontmoeten, dewelke bepaald zal worden naar dat de Heer de Gijs(elaa)r of ik tijdingen uit Fr(ankrijk) zullen bekoomen. Intussen is door den Heere de Ber(en)ger eene nota aan den Heere de Gijs(elaar) gezonden, welke eerstgemelde met de post van den 30 Sept. ontfangen had, waarvan ik U den inhoud onder de uiterste secretesse mededeele. Niemand weet ze dan eenige weinige Amsterdamsche Heeren en ik. Ge moet ook aan niemand zonder onderscheid laaten blijken, dat ge dezelve nota gezien hebt [1]).

De Hr. de Gijs(elaa)r heeft wel in algemeene termen aan de Vergadering bekend gemaakt, dat er apparentie was iets van 't Fransche Hof te obtineeren; doch van de nota van den Heere de B(erenger) heeft hij geene opening gedaan; gelijk ik echter, op stellig verzoek van eenige Heeren, gedaan heb van mijn grooten missive aan den Heere Baron de Br(eteuil) dato 1 September. Singulier is het, dat die bovenstaande nota zo veel overeenkomst met denzelven heeft. Ik begin te gelooven en meer met mij, dat mijn schrijven gansch niet vrugteloos is geweest. Intussen heeft onze vergadering beslooten aan 't Fr(ansche) Hof als haare en der patriotten begeerte te kennen te geeven, dat zij tot haare geruststelling nodig heeft eene verzekering, dat het Fr(ansche) Hof niet zal

---

gezonden met het verzoek om hem aan C. L. van Beijma door te zenden.

1) Hier volgt een afschrift van de nota te vinden bij de Beaufort, bl. 667.

toelaaten, dat zig anderen met onze huislijke zaaken komen bemoeien.

Ik begrijpe, dat onze partij begint te rijzen; ook voelt zulks de Engelsche Factie zeer wel, wijl zij er bitter over klaagen.

Zend deezen na lecture aan mijn waardigen vriend Beijma. Ik heb geen tijd dit alles dubbeld te schrijven. Ook ben ik tans sterk met hoofdpijn en bedwelming bezet. Ik eindige na verzekering van steedsduurende vriendschap en ben

Uw Vriend,
U bekend.

Swoll, 12 Oct. 1783.

WelEd.gestr. Heer!

Ik voldoe met vermaak aan de begeerte van onzen gemeenschappelijken vriend, in UWEg. deeze toe te zenden, verzekerd, dat ze UWEg. het zelfde genoegen, als mij, zal geven. Morgen zal ik aan ZHWgb. doen toekomen een antwoord van Mr. de Br(eteuil), gister door zijn chargé d'affaires van Parijs medegebragt, om in eigen handen over te geven, of met alle securiteit te bezorgen, dat nog wel iets naders zal inhouden. De sensatie, die de Amst(erdamsche) samenkoomst, waarvan men tot mijne verwondering niet vroeger de lugt heeft gehad, op onze Anglomanen maakt, is zigtbaar, en ik bespeure klaar, dat zij de moed laten zakken. In de Courier du bas Rhin zal UWEg. ook heden een singulier raisonnement vinden, tendeerende om te toonen, dat de Burgerije van Utrecht geen pas ten halven doen, maar zo wel de Aristocratie als het Despotismus uitroeyen moeten. Het oogmerk om verdeeldheid te maken, ten minsten om te doen anticipeeren, is klaar genoeg, maar kan ligtelijk verkeerd uitvallen.

De Heer van Suithem schrijft mij, dat het daar critiq uitziet, en er zo wel tegen Musschenbroek en Dijkveld, die heden als Burg(emeesters) moeten aankomen, als tegen Wieling, een verregaande animositeit heerscht.

De roode loop heeft zig te Deventer zederd een dag of tien zo sterk geopenbaard, dat de Drost van Zalland aan de Steden heeft geproponeerd, om de najaars Landdag, die den 20 Octb. moest beginnen, tot den 8 of 15 Decb. te verschuiven, dat ook geaccepteerd is. Van de zijde van de Ridderschap zal hier onder wel het geheime oogmerk liggen, om met relatie tot het quaestioneuse point van concludeeren alle mogelijke tijd te winnen, of er nog eenige diversie te maken mogt zijn. Die Heeren doen thans hun uiterste best, om de jagt in deeze provincie ook voor de burgers ten onnutte te maken en zetten alomme de boeren op, om daar van mede te profiteeren, dog zijn kortzigtig genoeg, om niet te begrijpen, dat zij er zelve de dupe van zijn, en moeite zullen hebben, die lieden het geweer weder uit de handen te wringen. Die droevige ziekte houdt hier ook nog niet op; in de afgelopen week zijn er drie menschen aan gestorven, en er liggen nog twee of drie gevaarlijk, maar zederd agt dagen zijn er maar zeer weinige op nieuw door aangetast. God bewaare UWEg. provincie voor deeze bezoeking!

Ik hebbe de eer met de opregtste hoogagting te zijn

WelEdgestr. Heer

UwelEdgestr. ootm. dienaar,

P. Lindenhoff.

TEGENWERKING VAN DE ARISTOCRATEN. — HIJ OORDEELT EEN TEGEMOETKOMEN VAN DE ARISTOCRATEN AAN HET VOLK NOODZAKELIJK. — MISNOEGEN OVER HET PUBLIEK WORDEN DER PATRIOTSCHE VERGADERING. ZIJN MISSIVE AAN DE GIJZELAAR HIEROVER. — HIJ MEENT OP TE MERKEN, DAT SOMMIGEN HEM OPZETTELIJK MIJDEN. — HIJ WIL DE NATIE ZIJNE POLITIEKE HANDELINGEN BLOOT LEGGEN NAAR AANLEIDING VAN BERKHEY'S BESCHULDIGINGEN. — HIJ VRAAGT OM BEIJMA'S OPENBAAR SCHRIFTELIJK ADVIES. — INVLOED VAN VAN DER CAPELLEN IN GELDERLAND.

N°. 52.

30 October (1783).

Waarde Vriend.

Ik keure Uw voorgenomen plan volkomen goed, en wijl het mij wel eens gebeurd, dat mij de beste idees direct uit de pen vallen, zo zend ik U deezen tot Uw eigen gebruik, casu quo, terug. De Aristocratie belemmert mij geweldig in mijne mesures. Ik heb aan B. [1]) geschreeven, dat de oppositie zig vereenigt, de concert begint te ageeren en zig te versterken etc. De publiciteit van onze vergadering toont, dat ik eene echte informatie hebbe gegeeven, ook was er gezorgd, dat er van eenen anderen kant een berigt van terzelfder plaatse kwam. Het is eigelijk die openlijk vereenigde oppositie, die de attentie tot zig getrokken heeft, waarvan ik de preuve in het antwoord op mijn schrijven hebbe gekreegen. Maar

1) Mogelijk: Breteuil, hoewel hij dezen naam meestal tot Br. afkort.

hoe zal het gaan, wanneer men ontwaar wordt, dat die oppositie een zeer tegenstrijdig lighaam is, wiens vues hemelsbreedte verschillen? Hoe zal het gaan, wanneer men hoort, dat de misnoegdheid over het publiceeren der vergaderinge dat heele corps als doet verdwijnen? UE: begrijpt, dat ik elendig verlegen ben om mij wel te acquitteeren van 't gene ik op mij genomen hebbe en te voldoen aan de verwagting, die men van mij heeft. Ik weete er niet beeter op dan voorttegaan met echte informatiën te geeven van de ware geschapenheid der dingen en de vrienden daar te zien te overtuigen, dat zij om duurzaam werk te maaken hunne banden bij de natie en niet enkel, gelijk voorheen, bij de Aristocraten moeten zien vast te leggen.

Hou U maar schuil, tot dat men U openlijk nodig heeft. Ik keure dit ook voor U de beste partij, en ben zeer gerust steeds een vast man aan U te zullen vinden. Intussen ware het niet kwaad de aristocraten te overtuigen, dat hun belang en veiligheid vorderen, het volk tegemoet te komen en niet te risqueeren, dat het aan den gang raake om tot den bodem toe te reformeeren. Er zal niets van alle ondernomen redressen vallen, of en Pr(ins) en Aristocraten zullen een gedeelte hunner pretensien vrij wat moeten modereeren. Trekken zij de lijn te strak, zo loopen ze groot gevaar.

Ik vreeze, dat er zo spoedig geene vergadering weer zal zijn. Het misnoegen over de publiciteit is verregaand en veelen willen er nu niet meer mede te doen hebben Ik heb, schoon direct of indirect aan die annonce geen deel hebbende, aan Gijs(elaa)r, met verzoek van verdere communicatie een nadrukkelijken missive laaten afgaan en daar in betoogd, dat zo danige secretesse als die misnoegde Heeren schijnen te vorderen, onmogelijk en ondienstig is. Dat die

duisterlingen, die steeds beezig zijn ons land ongelukkig te maaken, even als de valsche munters, dieven en moordenaaren in holen en gaten mogen vergaderen; maar dat ons het daglicht voegde etc.....[1]). Dat doorvergaderen een waar point d'honneur voor ons was geworden.... Enfin, dat het een raar motief was, de voortzetting van een maatregel, die men zelfs nuttig en nodig had geoordeeld, te staaken om rede N.B. dat de natie te weeten gekomen is, dat een aantal der besten en deugdzaamsten Regenten beezig was om haar te redden! Het zou een elendig effect binnen en buitenslands doen, wanneer onze vergaderingen voortaan agterbleeven.

Schuwt men U? Ik meene bij sommigen hetzelfde ondervonden te hebben. Doch ik getrooste mij zulks.

Berkhey heeft me openlijk (zo ik hoore) voor een tweeden Cromwel uitgeschilderd. Risum teneatis! Intussen is mij in een slapeloozen nagt te binnen gekoomen, dat ik om de partij, in wiens dienst dees haatlijke campvegter is, dit betaald te zetten, geen beeter weg kan inslaan, dan om der natie openlijk een tafareel voorteleggen van mijne wijze van denken en handelen met betrekking tot het politique.

Ik zou eene korte schets van 't caracter en de daaden van Cromwell kunnen maaken, de Cromwells in 't algemeen kunnen leeren kennen, vervolgens dit kunnen controlleeren met mijne politique geloofsbelijdenis en politique zedekunde. Ik verbeelde mij in staat te zijn, zonder dat er wat op ware een anderen B(rief) A(an) H(et) V(olk) V(an) N(ederland) te kunnen schrijven. Wat dunkt U van dit idee?

God zegene Uwe verdere poogingen! Doch kan het zijn, adviseer schriftelijk, en laat het toch publiek worden! Dit kan geschieden zonder de Aristocraten

1) „Enfin" doorgehaald.

eigenlijk te stooten. Het zal wel de nijd gaande maaken, maar langzamerhand zult ge 't te boven komen.

Capellen begint op die wijze boven verwagting invloed in Gelderland te krijgen.

Vaarwel mijn vriend, geloof me steeds

Uw Vriend,

U Bekend.

VERMOEIDHEID NA ZIJN LANGE REIS. — ZIJN ADVIES OP HET PLAN VAN VAN BEIJMA OVER DE MILITAIRE JURISDICTIE. — UTRECHT WIL GEEN BIJEENKOMSTEN MEER. — WAAROM HIJ OP BERKHEIJ'S BESCHULDIGINGEN ANTWOORDEN WIL. — OVERIJSELSCH ADRES TER VOORKOMING VAN EEN VERBOND MET ENGELAND EN TER BESPOEDIGING VAN EENE ALLIANTIE MET FRANKRIJK. — ONDERZOEK NAAR DE ZAAK VAN BREST.

N°. 54.

Zwol, den 19 Nov. '83.

Waarde Vriend,

Ik ben gister avond na in twee wintersche dagen en in dit elendig weer circa 20 uuren te paard afgelegd te hebben, alhier gearriveerd. UE: begrijpt, dat de fatigue van de reis gevoegd bij de geduurige afwisseling van visites te doen en te ontfangen, mij weinig geschikt maakt om over zaaken van belang te schrijven.

Schoon voor 't overige mijne gezondheid tans beeter is, dan ze geduurende eenige maanden was, hebbende

wat ontspanning en de koele najaarslucht mij veel goed gedaan.

Uw plan raakende de Milit(aire) Jurisd(ictie) is excellent. Eene finaale en fataale Resol(u)tie te dilaieeren is het beste, dat er kan geschieden. Maar ik geeve in bedenken, of men ter staatsvergaderinge ook zoude kunnen weigeren reflexie te slaan op naamlooze advijsen van lieden, die geene leden van dezelve zijn; en of UEd: dus niet beeter zoude doen van uit die allen een advijs of memorie voor U zelven op te stellen, met melding, dat UE. om het gewigt der zaaken de opinien van andere kundige en wel geïntentioneerde vaderlanders had ingenoomen.

Er is geen questie voor eerst van eene bijeenkomst, mogelijk zal er nimmer wederom eene zijn, ten minste indien de Utrechtsche Heeren persisteeren om, schoon de correspondentie wel willende aanhouden, geene bijeenkomsten van alle de correspondeerende leden meer bij te willen woonen. Men hoopt hen echter nog te zullen detourneeren.

UE. heeft mijn plan om de pen tegen Berkhey op te vatten niet begreepen, of ik mij niet duidelijk uitgedrukt Ik wilde mij niet tegen dien laagen schurk verdedigen of zuiveren; maar onder schijn van zulks te doen, wat democratische en andere waarheeden en kundigheeden onder den man brengen.

De verdervende hand rust nog niet, om ons weder in liaison met England te brengen. Ik zie in Overijssel genegenheid tot het presenteeren van een addres om zulks te verhinderen en daartegen aantedringen op eene nauwe verbindtenis met Frankrijk. Eerst heb ik dit address voor als nog ontraaden; doch tans oordeele ik het noodzaaklijk: te meer, om dat ik Frankr(ijk) gaarne een blijk wilde geeven, dat onze natie naar eene verbindtenis met hetzelve reikhalst.

Ik oordeele het van belang, Fr(ankrijk) te overtuigen, dat het de verbindtenis, die het hoopt en zoekt niet met de aristocraten, maar met het volk zelf moet aangaan. Ter gelijker tijd wilde ik door middel van een addres een kerel met een rug zien benoemd te krijgen, wegens 't onderzoek van de zaak van Brest.

Ik wenschte, dat de Friezen ons met een dito request wilden ondersteunen. Indien het in Leeuwaarde begon, zou het wel volgers krijgen. Zonder geweld van requesten krijgen wij die beide pointen er niet door. Adieu in grooten haast

T. T.

C. t. d. P.

BEIJMA'S ADRES. DITO ADRES IN TWENTE EN DEVENTER. — HIJ BETWIJFELT OF HET ADRES VOOR DEN LANDDAG GEREED ZAL ZIJN, GIJZELAARS ANTWOORD BLIJFT UIT. — ADRES VAN DE GILDEN AAN DE MAGISTRAAT OVER DE OPRICHTING VAN HET VRIJCORPS.

N°. 56.

Zwol, den 26 Nov. '83.

Waarde Vriend,

Onbedenkelijk aangenaam was mij uwe missive dato 22 deezer. Uw opstel vind ik keurlijk goed: Ik hoope maar en twijfel niet, of het zal in uwe provincie geteekend worden. Ik denke, dat nog deeze week te Deventer en in Twenthe een dito op het touw zal worden gezet. De periode houdende in substantie „dat zulk een blijk der veranderde denkwijze onzer natie den Koning van Fr(ankrijk) aangenaam zal zijn", is wonder naar mijn zin. Zij entreert volkomen

in mijn plan, welk ik bezig ben door middel van den Heere de Br(eteuil) ter uitvoer te brengen.

Tot heden heb ik van onzen vriend Gijs(elaa)r niets vernomen, schoon ik voor meer dan 14 (dagen) aan Zijn E: schreef, dat het werk in Overijssel naar zijn antwoord wagtte en ik hem dus om een spoedig antwoord smeekte. Ik ben nu voorneemens nimmer iet nuttigs om zijnen 't wille uittestellen, maar mijne plans op eigen ban en boete te volvoeren. Nu zal het hard houden, of ons addres voor eene alliantie met Fr(ankrijk) en tegen eene met England, 2° voor het veranderen van den militairen eed in navolging van de Staaten van Zeeland, 3° voor het dito veranderen van den eed der advocaaten en procureurs en 4° dat N.N. tot de zaak van Brest worde gecommitteerd — of zeg ik, dit addres nu wel vóór 't begin des Landdags zal kunnen klaar zijn. Vriend Gijs(elaar) heeft me wel 12 dagen doen verliezen.

De gilden zijn hier beezig een addres te tekenen, waarbij zij de magistraat verzoeken, de oprigting van het vrijcorps te accordeeren en het zelve op de eigen wijze te ondersteunen en te begunstigen, als de cordaate magistraat van Deventer heeft gedaan. Gister hadden reeds drie gilden getekend en daaronder het grootste, zijnde dat der Kramers; en reeds ziet men er effect van. Sommigen beginnen van nu af aan toegeevender te worden, en men twijfelt niet meer aan den goeden uitslag. Wijders niets UE: attentie waardig weetende, heb ik de eer met hart en ziel te zijn

Uw Vriend,

U Bekend.

Nos. 59, 60 en 62 ontbreken.

BEZOEK VAN NIJVENHEIM. DEZE DEELT 'S KONINGS BELOFTE AAN DE GIJZELAAR, VAN BERCKEL EN V(ISSCHER?) MEDE. — MEMORIE OVER DEN TOESTAND DER REPUBLIEK VOORGELEEZEN IN 'S KONINGS RAAD. — BERICHT VAN VAUGUYON AAN DE HOLLANDSCHE HOOFDEN. — HIJ IJVERT TEGEN DE DOOR FRANKRIJK ALS HOOFDEN DER PATRIOTSCHE PARTIJ BESCHOUWDE HOLLANDSCHE ARISTOCRATEN. — ZIJN BRIEF AAN DE GIJSELAAR. — HIJ BEKLAAGT ZICH DAT VAN DER CAPELLEN E. A. NIET NAAR EEN WEL DOORDACHT PLAN HANDELEN. HIJ HAALT EEN STAALTJE DAARVAN AAN MET BETREKKING TOT DE HANDHAVING VAN HET REGEERINGSREGLEMENT. — ENGELSCH-ORANJE PARTIJ WERKT WEER VOOR EEN VERBOND. HIJ DRINGT AAN OP ALLIANTIE MET FRANKRIJK VOOR EEN BEPAALD GETAL JAREN, WAARBIJ DE WEDERZIJDSCHE HULP VASTGESTELD WORDEN ZAL. — UILTEG HIERVAN. — HIJ WENSCHT UITSCHRIJVING VAN EEN EXTRAORDINAIREN LANDDAG. — ZIJN PLAN VAN EEN OPENLIJKEN BRIEF AAN DE POST VAN DE NEDER RHIJN. — VRAAGT BEIJMA'S ADVIES. — UTRECHTSCH ADRES. — COMMERCIE-TRACTAAT. — HIJ STELT HET VRIJCORPS NIEUWE WETTEN VOOR.

N°. 65.

Zwol, den 4 Jan: '84.

Waarde Vriend,

Ik merke uit uwen aangenaamen dato 2 deezer, dat de nouvelles, in deezen inliggenden vervat UE: nog onbekend zijn. Die aan G(ijselaar) is terstond gedepecheerd. Ik ben zeer verheugd, dat UE: deezen vriend op dien toon hebt geschreeven. N(ijvenhei)m is, in alle spoed, uit P(arijs) hier geweest en heeft

(dit alles onder ons) eene vrij voldoende declaratie van V(ergen)nes geobtineerd, betrekkelijk het genoegen, dat de K(oning) in de conduite der Patriotten had, met belofte van derzelver poogingen te favoriseeren, zo veel de independentie der Rep(ubliek) toelaat. N(ijvenhei)m heeft dit aan G(ijselaar), V(an) B(erckel) en V(isscher?) gecommuniceerd. V(an) B(erkel) stelde weinig belang in die declaratie, noemde dezelve „wat bloempjes" en eindigde met de trouwloosheid van Fr(ankrijk) het gewoone Cheval de battaille van die drie Heeren, ten minsten van de beide eersten. Des derdens wijze van denken ken ik niet van zo nabij. Sedert dat N(ijvenhei)m, hij is denkelijk alweer te P(arijs), die entrevue met die drie magnaten heeft gehad, is er uit P(arijs) tijding aan N(ijvenhei)m [1]) ingeloopen, dat de zaak der Patriotten in P(arijs) op den besten voet staat. Dat in 's Konings Raad geleezen zijnde eene memorie, waarin den toestand der Rep(ubliek) naar waarheid was opengelegd; dat de gemoederen daar door getroffen waren, zodat daadlijk aan Berenger depêches van het grootste belang waren afgezonden. Dat la Vaug(uyon) mede aan de Hoofden in Holland had geschreeven en mede te kennen gegeven, dat de Heer van N(ijvenheim) aldaar niet vrugteloos had gewerkt. Ik mene, dat het meer en meer tijd wordt om het Cabinet van V(ersailles) te desabuseeren en hetzelve te waarschouwen, dat zij

---

1) Van dezen Nijvenheim bevinden zich onder de papieren van Baron V. d. Capellen nog een vijftal brieven, gericht aan V. d. Capellen tot de Marsch, resp. van 4 Jan., 14 Jan., 24 Jan., 30 Jan. en 7 April 1784. Zij zijn niet van belang ontbloot voor de kennis van 's mans eigen bedoelingen, Frankrijk's streven om hier geld vandaan te halen en eindelijk voor de belangstelling, die de Breteuil voor V. d. Capellen's geschrijf koesterde. Daar men echter deze brieven allicht niet in deze uitgave zou zoeken, schijnt het niet juist ze hier af te drukken.

aan de verkeerde deur kloppen. Dat degenen, die zij voor de hoofden der Patriotsche partij houden dit in lang niet zijn en dat zij nimmer hun but zullen bereiken, wanneer zij het bij die Aristocraten zoeken. Ik heb, zonder iemand te noemen, reeds in dien trant aan mijn correspondent geschreeven en zal dit per eersten nader doen. Aan G(ijselaar) heb ik voorleeden postdag onbewimpeld gezegd, dat de conduite van sommige lieden in het oog loopt en dat ik hem als vriend bad, zig van dezelven te separeeren — want, dat men genoodzaakt zou zijn de alliantie met Fr(ankrijk) à la barbe van de Aristocraten door te drijven. Ik ben verlangende zijn antwoord te zien.

Het manqueert al die vrienden als ook mijn cousin aan een vast en weldoorgedagt plan. Hiervan, dat ze zig zelf nimmer gelijk zijn. Zij hebben te veel dissipatie om den tijd te kunnen vinden, die nodig is, om een voorwerp van alle zijne zijden te bekijken. In 1777 condemneerde mij C(apellen) zeer over mijne onderneeming ter handhaaving van het Reglem(ent) op de Regeering, mij raadende liever te zorgen, dat de dijken in onze provincie beeter gemaakt wierden. Hij doorzag al de gevolgen van deezen stap niet, die tans van eenen allerernstigsten aart voor den Teerg(eliefden) en zijn Huis zijn.

Wijl de Teerg(eliefde) met de Ridd(erschap) en de Magistraaten der beide Steden niets hebben gelieven te defereeren aan de instantiën door ons gedaan, heeft Deventer reeds verklaard na Mei niets te zullen erkennen, van het gene door de wederregtelijk aangestelde gecommitteerden zoude gedaan worden. Ik heb mij met Deventer geconformeerd en mij daarenboven alle zodanige middelen van efficacieus redres gereserveerd, als de gronden der burgermaatschappij in 't algemeen en die van onze

provinciaale constitutie in 't bijzonder mij zullen aan de hand doen. De gemeente van Campen heeft reeds gedeclareerd geenerlei infractien in 't Reglem(ent) verder te zullen gedoogen, en ik verwagt, dat die van Zw(olle) eerstdaags in 't verschiet zal laaten zien, dat de voorregten van het Stadh(ouderlijk) Huis enkel op dit Reglem(ent) steunen. Ik behoeve U niets verder te developpeeren. Intussen werd ik in 1777 sterk over deezen stap gecondemneerd. De Teerg(eliefde) zal nu de vernedering moeten ondergaan, van openlijk het hoofd in den schoot te leggen, of ik zal Hem vervallen verklaaren van al zijne regten etc. Ik heb a gezegd en zal ook b zeggen.

Wijl de Engelsch-Oranje-factie haare poogingen verdubbelt om ons van Fr ankrijk) af en wederom tot Engl and) te brengen, zelfs in zo verre, dat het bedenkelijk wordt of dit trouwloos volk ons niet wederom onverwagt op het lijf zoude kunnen vallen, zo oordeele ik dat men geen oogenblik behoort te verzuimen, om een verbond van onderlinge bescherming met Fr(ankrijk) te sluiten — voor een bepaald getal van jaaren, 12 bij voorbeeld — en met stipulatie van de wederzijdsche hulp, casu quo, te presteeren. Ik zou adviseeren, dat wij dit verbond slegts voor een bepaald getal van jaaren dienden te sluiten, om telkens, bij elke vernieuwing, ons te noodzaaklijker bij Fr(ankrijk) te kunnen maaken en te beeter conditiën te kunnen bedingen, alsmede omdat nimmer verbonden zo min als regeeringsformen voor de eeuwigheid dienen gemaakt te worden, vermids dezelven steeds met de omstandigheeden behooren overeentekoomen. De hulp zou ik van onze zijde enkel in schepen doen bestaan, ten einde ons te noodzaaken, om er altijd in voorraad te hebben en alle voorwendsels tot augmentatien van Landmagt

af te snijden. Zouden wij van onzen kant geen 16 schepen van 64 en daarboven mogen belooven en Fr(ankrijk) daar tegen driemaal zo veel, ter onzer keuze, of wij die hulp in schepen of landtroupes begeerden? Maar nu is de vraag, of wij door zodanig een verbond in oorlogen zullen raaken? Ik geloof neen. Ik stelle vast, dat men ons minder aan zal tasten, wanneer men ziet, dat men met ons niet alleen zou te doen hebben. Om kort te zijn (want ik behoeve U mijn waarde Vriend met geene argumenten te tamboureeren, zo als men een Hollandsch aristocraat — en dat nog vergeefs — doen moet) ik geloove, dat er zulk een periculum in mora met betrekking tot eene defensive alliantie met Fr(ankrijk) is, dat ik wenschte, dat eenige provincie ter gelegenheid van Englands dwingerij om de vredenshandelingen te verplaatsen er expres, om het éclat te vermeerderen, eenen extraordinairen Landtdag over uitschreef. Ik onderwerpe deezen stap aan Uw verlicht oordeel. Ik ben niet vreemd, van openlijk onder mijn naam een brief aan de Post van den N(eder) R(hijn) daarover te schrijven. Die auteurs recommandeeren de Natie in deezen mijn raad te volgen. Ik heb mij in mijne memorie enkel over de noodzaaklijkheid eener verbindtenis met Engl(and) in het algemeen uitgelaaten en zou derhalve misschien niet kwaalijk doen, van mijne gedagten over den aart dier verbindtenis speciaal daar nog bij te voegen. Maar het stuk is zoo teder, dat ik wel wenschte Uwe opinie daarover vooraf te weeten — zo maar zo veel tijd zal overschieten, want ik geloove, dat het presseert. In Utrecht wil men er ook een point in een daar op het touw zijnde addres van maaken.

Fr(ankrijk) heeft, gelijk UE: weet, eene nieuwe en zeer voordeelige negociatie geopend. Er is (onder ons) eerst questie geweest van dezelve onder garantie van

de Rep(ubliek) te doen, doch gelukkiglijk is dit niet geschied. Nu weet ik, dat het Cabinet van Ver(sailles) verwagt, dat de patriotsche partij deeze negociatie zal begunstigen en dat het empressement in deezen door haar te betoonen zeer, ja inderdaad zeer veel zal contribueeren om ons een voordeelig Commercie Tractaat te accordeeren, daar men de eer alleen aan de patriotten van wil geeven. Mag ik U nu bidden, recommandeer toch allen, daar ge invloed op hebt, dat zij deeze negociatie bevorderen. Ik zelf neem er 2000 f. in. Ook wenschte ik, dat UE. de goedheid had, van door de kundigste reders in uwe provincie te laaten op papier brengen, eenige der voornaamste ingredienten tot een Commercie-tractaat, zo als wij het in redelijkheid van Fr(ankrijk) zouden kunnen en durven vraagen. Ik heb occasie om er een nuttig gebruik van te maaken. Zou men zig met de vernieuwing van het Comm(ercie) Tractaat van 1739 ook kunnen vergenoegen?

Mijn Collonelschap begint mij haast te verveelen. Ik kan 't waaragtig niet wagten. Dingsdag stel ik het corps een plan van wetten voor. Eene onvoorzigtigheid van die het eerste plan vervaardigd heeft, geeft ons veel spels om dit tweede smaaklijk te maaken, dat egter nodig is, zal de boel niet in confusie raaken. Ik ben beezig onze heertjes van de magistraat een leelijke pots te bakken voor hunne conduite, ten opzigte der wapening gehouden. UE. rappelleert zig, dat de Gilden een zeer nadrukkelijk addres ter onzer ondersteuning gedaan hebben. Het Smeden en Schippers gilde heeft ons sedert elk een vaandel aangebooden; en nu werke ik, of het er toe te brengen zou zijn, dat alle de gilden te samen ons de vaandels, trommen en musikanten bezorgden en dat wij dezelven alsdan openlijk voor schutsheeren aannaamen. Ik geloove, dat de vrienden op 't stad-

huis in dit geval zouden kijken als een boer, die tandpijn heeft.

Wat spijt het mij, dat wij niet nu en dan samen kunnen praaten! Ik ben inmiddels, na hartlijke reciproceering van al het goede, dat uwe vriendschap mij toegewenscht heeft,

Uw Vriend,
U Bekend.

Lees eens zeekeren Missive, waarin betoogd wordt, dat de heeren erfstadhouderen niet bevoegd zijn, om de keuren der Overijss(elsche) steden naar welgevallen te veranderen. Dit is bijna de tytel. Hij zou te veel port kosten, anders zond ik hem U van hier. Dees brief is juist op den tijd der keur van de meente verscheenen, doch de Teergel(iefde) heeft geen lust gehad zijne kragten te beproeven. Men zegt, Hij er twee exempl(aren) van present gekreegen heeft. Dit was brutaal niet waar en eene openlijke uitdaging!

Ter ondersteuning van het crediet van Fr(ankrijk) heb ik dit, dunkt me, solide argument. Fr(ankrijk) heeft enorme schulden, doch ook evenredige ressources, waaronder eene die nog onaangeroerd is en wel de kloosters en de al te rijke geestelijkheid. De tijd zal zeekerlijk komen, dat er deezen ook aan zullen moeten!

Ingesloten brief van P. van Spaan.

RESOLUTIEN VAN HOLLAND DECEMBER 1783. — VOORSLAG TOT BENOEMING VAN DE COMMISSIE TOT ONDERZOEK DER FRONTIEREN. — MISSIVE VAN DE RIDDERSCHAP AAN DORDRECHT. — STAATSVERGADERING IN ZEELAND. — EÉN LID WEIGERT TE STEMMEN. MIDDEL OM TOT STEMMING TE DWINGEN. —

PROPOSITIEN VAN MIDDELBURG, ZIERIKZEE EN VLISSINGEN. — REQUEST VAN DELFT. KRIJGSRAAD TE ROTTERDAM GEHOUDEN OVER DE BURGERWAPENING. ROTTERDAM DIENT EEN REQUEST BIJ DE MAGISTRAAT IN NAAR AANLEIDING VAN V. D. HEIMS HOUDING. — SCHUTTERIJ TE GOUDA. — DEDUCTIE DER OVERIJSELSCHE STEDEN. — BERICHT VAN EEN VRIEND UIT ANTWERPEN AANGAANDE DE VERWACHTWORDENDE TROEPEN IN DE OOSTENRIJKSCHE NEDERLANDEN.

s' Hage, 27 December 1783.

Hoog Welgebore Heer,

De Heer de Gijzelaer, wegens het scheiden der Vergadering, en zijn aenstaend Huwelijk naer Dordrecht vertrocken en zeer bezet zijnde, heeft mij verzocht Uw Hoog Welgeb: de volgende Resolutien van Holland, voorlede Woensdag genomen te melden.

1° geresolveerd de provincie van Friesland drie tonnen gouds bij forme van leening uit de Generaliteits Cassa te geeven, de Provinciale en Generaliteits financien te examineeren, de quotes te revideeren, en de Generaliteits Cassa te doen openen; 2° het voorgevallene op den Doele [1]) te desavoueeren en improbeeren, den commandant van Lillo bij provisie te suspendeeren, hem naar 's Hage op te ontbieden, en in arrest te doen gaen; zijn zaek door eenen civilen rechter, welke bij de Bondgenooten bepaald

1) De bezetting van het fort Liefkenshoek begroef op het kerkhof van dit dorp, gewoonlijk den Doel geheeten, nederlandsche soldaten. Den 17n Oct. 1783 was dit wederom gebeurd, doch thans protesteerde de zuidnederl. magistraat, werd het lijk opgegraven en in de gracht van het fort geworpen.

Hiermede namen de verwikkelingen met den Keizer een ernstiger karakter aan.

zal worden, te doen onderzoeken, 3° door Gedeputeerden van Dordrecht geouvertureerd zijnde de slechte staet der frontieren, en fortificatien, nietjegenstaande de Generaal du Moulin in 1775 reeds een plan van defensie had opgegeeven, is eene personeele commissie, tot onderzoek van 't zelve en om de generaels du Moulin en Martfeld daer over te horen, gedecerneerd; bij de volgende vergadering van 6 Januarij 178(4) zal de benoeming geschieden; men heeft daer toe voorgeslagen Gijselaer, van Berkel, Kasteele, Kempenaar, en Raedpensionaris. De Ridderschap van Holland heeft kunnen goed vinden een zeer scherpe briev aen de stad Dordrecht te schrijven, dat onze vriend hun advisen traduceerde, satisfactie, en voorziening voor 't vervolg gevorderd. — Men kan dit niet begrijpen, gemerkt volgens eene Staets Resolutie van 1663 de leden van Staet wegens hun advisen enz. niet geincommodeert mogen worden. Men twijffeld niet, of de stad Dordrecht zal houren Pensionaris mainteneeren.

In Zeeland is de Staetsvergadering ook geindigd, doch over 't militaire niets van belang gedaen, uit hoofde een lid door zich niet te expliceeren de conclusie kunnende ophouden, de eerste Edele zich niet heeft gelieven te uitten. Doch toen is bij de Steden geresolveerd, om over de propositien van Middelburg, Zirczee, en Veere over reclame van Militairen wegens commune delicten, en het laten aufugeeren van militaire delinquenten, mitsgaders over eene propositie van Vlissingen wegens een patent, door Z. H. gezonden, om het guarnisoen, het welk nú nog in Vlissingen lag, daer uit te doen trekken, waer aen Vlissingen niet defereert, en het zelve wil ingetrokken hebben — den eerste Edelen tegens den 17^{en} Januarij 1784, wanneer de Vergadering daer begind, te beschrijven, om als dan zijn advis te uitten. Dit is

daer het gewoone middel, om een weigerend lid te permoveeren, en zoo zulks niet gelukt, dan geschied er eene bezending. Middelburg heeft ook eene propositie gedaen om over het in Zeeland doen inlegeren van troupes, zulke alleen als op hún repartitie staen, en over de patenten de consideratien van den Kapitein Generaal te hooren. — Zirczee heeft ter Vergadering eene propositie tot eene alliantie met Frankrijk, waar aen wij zoo veel verplichting hebben, gedaen en die propositie is door Vlissingen geappuieerd — de overige leden ongereed. Ik heb met zeer veel smaek UWelE. bondig advis over de nuttigheid eener alliantie met Frankrijk geleezen. Onder de burgerijen is men ook hier daer zeer voor; groot genoegen heeft mij ook gedaen de in stand brenging des nuttigen wapenhandels te Zwolle, en dat UWE. aen 't hoofd dier braeven zijt.

In deeze provincie word de iever tot die nuttige institutie hoe langer hoe grooter, nietjegenstaende het zelve zeer gecontramineerd word. Te Delft zijn de burgers bezig daer toe een request te tekenen, en die tekening heeft vrij veel toeloop. Te Rotterdam is onlangs Krijgsraed der burgerije over de wapening van dezelve gehouden — de president burgemeester van der Heijm was in die qualiteit president van den Krijgsraed, en heeft, nietjegenstaende eene groote meerderheid voor de wapening was, de conclusie niet gelieven op te maeken, dog de vroedschap Elzevier, die Lieutenant Kollonel is, heeft 't zoover gepousseerd, dat de deliberatien in de Notulen van den Krijgsraed gebracht zijn, en vier en twintig leden van den Krijgsraed zijn op 't punt geweest, om in hun uniform op het stadhuis te gaen, en aldaer over den president-burgemeester te klaegen, doch om alle eclat te vermijden, heeft men hun gedisponeerd, om een nadrukkelijk

request aan de Magistraet daer over te presenteeren, en te verzoeken, dat gem(elde) president geordonneerd word, de conclusie op te maeken.

In Gouda zullen eerstdaegs alle recommendatiën afgeschaft worden. De ordonnantie om de geheele Schutterij daer in de nieuwe Staetsexercitie te oeffenen, is Dingsdag bij de Magistraet van Gouda gearresteerd.

Overtuigend is mij voorgekomen de deductie der Overijsselsche steden over de overstemming. Die deductie schijnt mij onwederlegbaer.

Gisteren heb ik een echte tijding van een vriend, die te Antwerpen is, gekregen, waer in hij mij schrijft van zeer goede hand onderricht te zijn, dat de geruchten nopens verwacht wordende troupes in de Oostenrijksche Nederlanden volstrekte verdichtsels en hersenschimmen zijn.

Na alle wenschelijk succes op UWelE. volstandige pogingen tot herstel en behoud onzer vrijheid gewenscht te hebben, heb ik de eer mij met de oprechtste gevoelens eener bijzondere hoogachting te noemen.

UwHoogWelGebs.
ootmoedigen dienaer,

P. V. Spaan.

ZIJN FRANSCHE CORRESPONDENTIE. — AARD DER ALLIANTIE. — ZIJN ANGST VOOR EEN OVERVAL DER ENGELSCHEN. — REQUEST VAN UTRECHT. — WAAROM DE ALLIANTIE MET FRANKRIJK OPENLIJK DOOR EEN DEMOCRAAT MOET WORDEN DOORGEDREVEN. — ZIJN KOLONELSCHAP BIJ HET ZWOLSCH EXERCITIE GENOOTSCHAP. — ZIJN WAARSCHIJNLIJK

VERTREK UIT ZWOL OM HUISLIJKE AANGELEGENHEDEN.

N°. 67.

den 14 Jan. '84.

Waarde Vriend,

Deezen avond ben ik wegens derangement van zenuwgestel volstrekt buiten staat een brief bij een te krijgen, om U omstandig berigt te geeven van mijne Fransche correspondentie. Ik heb U gemeld, dat ik dato 26 Dec. een ampelen missive hebbe gedepecheerd [1]). Ik was toen niet vreemd van het, wegens de repugnance der Hollandsche Aristocraten om verder te gaan, provisioneel bij een bloot voordeelig commercie tractaat te laaten; doch de dwingerij der Engelschen om de vredesonderhandelingen te verplaatsen en het gevaar dat wij loopen van op nieuw, onverwagt, door dit volk overvallen te worden, heeft me de pen nog eens doen opvatten. Ik heb te kennen gegeeven, in welk gevaar wij ons bevinden en dat wij voor alle dingen en onafhanglijk van eenige te formeeren liaisons, nodig hadden verlost te worden van de vreeze voor eenen nieuwen aanval: En dat de Natie, uit de conduite in deezen door Fr(ankrijk) te houden, den trap van veiligheid zoude berekenen, dien zij uit eene vernieuwing der oude banden met Fr(ankrijk) te wagten heeft. Ik heb er bij gevoegd, dat, hoe meer de Engelschen ons drongen, hoe meer ik van mijn kant meende een formeel defensief verbond te moeten precipiteeren als het eenig middel voor onze kwaalen, en dat ik derhalve gaarne wilde weeten, of Zijne Majesteit ook gouteeren zou Un traité de garentie mutuelle de toutes nos posses-

1) Zie de Beaufort bl. 724.

sions et de notre commerce legitime dans les 4 parties du monde, pour le tems de 12 années, sous condition que la France en cas que la Republique soit attaquée l'assiste, à ses depens, de 32 vaisseaux de ligne ou de troupes de terre en raison de ce nombre à l'option de la Repùbl(ique) et que la Republ(ique) de son coté assiste, sous les memes conditions, la France de 16 vaisseaux de pareille grandeur ou d'une somme d'argent proportionelle. De tels secours fournis en vertu d'un engagement anterieur sont, selon Mr. de Vattel, une dette que les Alliés se payent et ne donnent aucun juste sujet de guerre.

Ik ben wijders voortgegaan met waare elucidatien en informatien te geeven van den toestand van zaaken alhier. Ik heb doen voelen, dat men zig vergiste met zig steeds alleen te addresseeren aan zeekere lieden, die men in Fr(ankrijk) aanzag en behandelde als de eenige, ten minste de voornaamste hoofden der patriotten: en bij die gelegenheid (ik hoope niet, dat ik kwalijk hebbe gedaan) den naam genoemd van zeeker iemand, die bij mij zo zwaar weegt als 3/4 van alle onze patriotten samengenomen — te lang om hier te herhaalen.

Hetgene ik voornamelijk had te melden is, dat ik, ziende er periculum in mora is, den vreemden stap wel zoude willen doen om mijne gedagte over eene alliancie met Fr(ankrijk) bij missive, onder mijn naam, aan den Post van den Ned(er)-Rh(ijn) nader openteleggen en de Natie maar onbewimpeld eene defensive alliancie in voegen voorschr(even) aan te raaden. Ik kon dit gevoeglijk doen, wijl ik mij in mijn advys, door de Post aan het publiek medegedeeld, niet speciaal over den aart der alliantie hebbe uitgelaaten en die Heeren de Natie geraaden hebben mijnen raad in deezen te volgen.

Ik heb eens nagegaan, welke soort van alliantien

wij sedert 200 jaren gemaakt hebben; ik vinde er verscheiden van den voorgestelden aart, maar ongelukkig kan ik niet meer dan één voorbeeld vinden, dat wij zulk secours geleverd hebben en buiten oorlog gebleeven zijn en dit is het geval van 't secours naar England in 1745.

Grotius en Pufendorff behandelen (zooals mij Prof. van der Marck schrijft) deeze questie niet en Wolff is van een geheel ander begrip als Vattel; dat mij geweldig spijt. Ik zend U mijn brief aan Van der M(arck) met instantelijk verzoek van mij citissime Uwe gedagte over de voorgestelde alliantie met Fr(ankrijk) te melden; en 2°. of ik den voorgenoomen stap zal doen om dezelve der Natie aanteraaden? Ik weete niet wat zoort van alliantie wij zullen kunnen aangaan buiten deeze. Eene alliantie van complimenten (zo als de Post wel zegt) is ons niets waard en tot niets nut. Zij die altoos praaten (zo als Capellen ook doet) van 't gevaar van eene of- en defensive alliantie, hebben, geloof ik, dit stuk in 't Jus Publice niet bestudeert, waartoe zouden wij toch eene offensive alliantie behoeven te sluiten? Ik bid u, vriend lief, deel mij Uwe gedagten mede. Er is geen tijd te verliezen. De gevolgen zijn akelig, wanneer de Engelschen ons eens wederom op het lijf vielen en ik weete dit niet te prevenieeren dan door ons met Fr(ankrijk) te verbinden.

In Utrecht had het weinig gescheeld of dat laatste request was zonder appoinctement weer terug gegeeven, in het eerste en tweede lid helde de meerderheid daartoe over; doch de terugkomst van eenige absenten, inzonderheid van een der Ridders, deed de kans keeren en men heeft het point der all(iantie) met Fr(ankrijk) commissoriaal gemaakt, als ook dat van 't changeeren der garnisoenen; wijders de gedep(uteerden) gelast geene dispensatien van den eed

van corruptele meer te verleenen, maar die verzoeken ter kennis van de Staaten te brengen.

N(ijvenhei)m denkt een volledig declaratoir, ten voordeele der Patriotten, direct aan Hun Hoog Mog. te doen, door zijne ressorts te zullen bewerken. Ik meene U geschreeven te hebben, dat zekere memorie, behelzende eene waare openlegging van de zaaken der Rep(ubliek) in 's Koningsraad geleezen is en de gemoederen zeer heeft getroffen. Dit gaat goed.

Nog eene der redenen waarom ik te meer nodig oordeele, dat door eenigen bekenden democraat (en wie zijn die buiten ons beiden) de all(iantie) met Fr(ankrijk) openlijk worde doorgedrongen is deeze, opdat men in Fr(ankrijk) de waarheid van mijne verzekering moge ondervinden, dat de Democratische Patriotten eigelijk diegenen zijn, daar Fr(ankrijk) op den duur het meest staat op zal kunnen maaken, en dat onze verbindtenis met dat Rijk bij 't volk zal moeten origineeren en door 't volk als 't ware gegarandeerd worden.

Zodra 't mij doenlijk zal zijn U eene copij te zenden van mijne Fransche correspondentie, zal ik zulks doen; doch ieder dag heeft zijne bezigheeden en ik ben niet gemaakt voor veel werk.

Ik heb sedert drie weeken eene beezigheid, daar ik het menschelijk hart en de behandeling van een grooten hoop volks, daar zeer veelen door eene onredelijke ambitie en door den geest van Apollijon gedrevenen onder zijn, kan leeren kennen. Was het niet uit liefde voor de goede zaak en uit aanmerking der goeden die er onder zijn, ik had het collonelschap van ons exercitie genootschap lang bedankt. Er is eene van de 4 compagnien, daar wij niet voor of agterwaarts mede kunnen. Uit eene der 3 anderen hebben de schutters zelven eenen der voornaamste dwarsdrijvers eergister uitgejaagd. Het hoofd loopt

waaragtig eenen om van al dat gewoel, zo dat wel eens in mij opkoomt, dat men zot is van zig in zo verward eenen boedel zo diep in te geeven. Ik zal nu volhouden, totdat ik het corps van goede wetten zal hebben voorzien en dan bedank ik voor de klugt; daar ik te meer reden toe hebbe, wijl ik zeekerlijk Zwol zal moeten verlaaten, wegens mijne huislijke belangen.

Vaarwel vriend; ik ben steeds

Uw Vriend,

U Bekend.

Ingesloten zijne briefwisseling met V. d. Marck over den aard der Alliantie.

Zwol, den 12 Jan. 1784.

Waarde Professor,

Betaal mij niet met gelijke munt in het beantwoorden van brieven. Ik kan 't waarlijk niet helpen. Over het plan der academie per volgenden. Bij deezen verzoeke ik — doch kortlijk en zonder verzuim van uwe eigen zaaken — elucidatie: of en waar Grotius en Pufendorff de quaestio juris gentium behandelen: in hoe verre het geeven van eenen onderstand, waartoe men door een reeds vooraf aanweezig tractaat verpligt is, eene wettige reden tot oorlog oplevert. Vattel behandelt dit stuk Droit des gens L. 3 ch. 6 § 101 et 105. Hij is van opinie, dat het verleenen van eenen bepaalden en maatigen onderstand, in gevolg van een oud verbond geene neutraliteit breekt; ja dat zulks door geheel Europa gevolgd wordt. Gaarne wilde ik dit gevoelen, welk tans magtig in mijne kraam te pas koomt, ook door andere publicisten gestaafd zien. In Grotius en

Pufend(orff) vinde ik er niets van. Wolff heb ik niet. Er is intussen haast bij en ik ben overzulks genoodzaakt mijne toevlugt tot UE. te neemen, met instantelijk verzoek van mij zo spoedig eenigszins mogelijk te willen mededeelen. Ik ben voorneemens, de natie openlijk onder mijn naam in den Post van den N(eder) Rh(ijn) aanteraaden van, zo mogelijk, een verbond van onderlinge bescherminge met Frankrijk te sluiten voor 12 jaaren, met belofte dat, wanneer Frankr(ijk) in zijne bezittingen in de 4 werelddeelen of in zijnen geoorloofden koophandel aangetast wordt, wij dit rijk ten onzen kosten zullen ondersteunen met 16 schepen van linie en Fr(ankrijk) ons in ditzelfde geval en op dezelfde voorwaarde met 32 (of zo veel meer als wij zullen kunnen bedingen) of wel met landtroupes naar evenredigheid, wanneer wij dit zouden verkiezen.

Ik bepaal den tijd van 12 jaaren, omdat de verbonden naar de omstandigheeden en niet voor de eeuwigheid moeten gemaakt worden; 2° omdat wij dus ten einde van die en elke volgende periode ons necessair kunnen maaken; 3° omdat men daar de leden van Staat gemakkelijker toe zal beweegen, dan tot een perpetueel verbond.

Wij hebben verscheiden maalen verbonden van dien aart gemaakt. Bij het Tractaat van Seville (zie Wag(enaar) D(eel) 18 bl. 500) is een bepaalde onderstand beloofd; zelfs is den Koning van Engl(and) bij het zelve toegestaan dat Hij, als rijksvorst, zijne quota aan den Keizer zoude mogen leveren, wanneer deeze Fr(ankrijk) (een der contrahenten te Seville) aantastte.

Denemarken, Brandenb(urg) en de Republ(iek) belooven zig a. o. 1666 eenen bepaalden onderstand voor 6 jaaren, Wag(enaar) D(eel) 13 bl. 240. Een dito verbond tussen de Rep(ubliek) en eenige Duitsche

vorsten zie Wagen(aar) D(eel) 10 bl. 65. Tussen de Republ(iek) en Zweden ibid: D(eel) 10 bl. 64. Hetzelfde heeft plaats gehad in het verdedigend verbond tussen de Rep(ubliek) en England a. o. 1668.

Er zullen ongetwijfeld meer soortgelijke verbonden zo door andere Mogendheeden als door ons geslooten zijn. Valt er UE: nog een of ander voorbeeld van in 't zal mij aangenaam zijn, inzonderheid wanneer UE: er voorbeelden kan bijvoegen van Mogendheeden die zulke onderstanden geleverd hebben en neutraal zijn gebleeven.

De onderstand door ons aan England a. o. 1742 tegen den pretendent gegeeven als ook aan de Koningin van Hongarije is van anderen aart en omstandigheeden geweest. Wij waren uit hoofde van het Weener verdrag verpligt haar met al onze magt bij te staan. En toen het eerste secours naar England gezonden werdt, was er nog geen oorlog tussen dit Rijk en Fr(ankrijk), doch het tweede secours a. o. 1745 valt in de termen van het voorgestelde geval.

Ik ben steeds

Uw Vriend,
Capellen tot den Pol.

Gelieft de goedheid te hebben inliggenden spoedig aan zijn addres te bezorgen.

Ingesloten brief van P. van Spaan.

DE ZAAK VAN BREST. — KEMPENAER WEIGERT ONDERZOEK TE DOEN. — MISSIVE VAN DORDRECHT. — COMMISSIE TOT ONDERZOEK DER FRONTIEREN. — HEUSDENS MAGISTRAAT.

's Hage, 10 Januarij 1784.

Amicissime!

De drukte van onzen vriend Gijzelaer, zoo met

Staets, Stads zaeken als zijn aenstaende huwelijk, (wordende Zijn E. Woensdag aengeteekend) zijn oorzaek, dat Zijn E. UwE. niet geschreeven heeft over de zaek van Brest. Hij heeft verzocht met verzekering van zijne achting aen UWelE. te melden, dat de Heer Kempenaer op alle mogelijke wijze gepersuadeert moet worden, dewijl 't zeer vies en misselijk zoude zijn, zoo iemand in dit geval bedankt — en dat de bij U voorgeslagene man voor dat werk ongeschikt is — dus zoo Kempenaer volstrekt niet kan, er een andere goed man dient gezocht te worden. Maendag neemen Zeebergh en Van Berkel als gecommitteerdens onzer Provincie, bij H. Ho. Mog. sessie dus het werk nu met spoed zal voortgaen, zoo ras er de andere gecommitteerdens maar zijn.

Onze vriend Gijzelaer heeft de volkomenste triumph behaeld, is volledig met unanime stemmen van den Oud Raed gejustificeerd, en de missive van Dordrecht aen de Ridders is een meesterstuk van cordaetheid en vaderlandsliefde, dus de goede zaek important daerdoor bevoordeeld is.

Onze Staeten zijn weder vergaderd, de Ridderschap heeft een scherp protest tegens de Resolutie over Alkmaer ingeleverd, en Z.H. eene circulaire missive aen alle steden daer over geschreeven, die bij de meeste voor notificatie is aengenomen; de Ridderschap is aen 't adviseeren, en wil de stad Dordrecht een proces aen doen, doch zij denken niet op de Staets Resolutie 1663, die een volkomene indemniteit geeft. Woensdag is bij Hun Ed. Gr. Mog. eene personeele commissie gedecerneerd, om te onderzoeken de redenen van den slechten toestand der frontieren. In die Commissie zijn Gijzelaar, Visscher, Kempenaer en de Raadpensionaris, beneffens du Moulin en Martfeld; men zegt, dat de Raad v. Staeten de

stoutheid zoude hebben, om die militairen te verbieden, opening aen HEd. Gr. Mog. te geeven.

Op instantie van Schoonhoven is de Capitein Generaal deeser provincie aengeschreeven, om op de propositie dier stad nopens het alleen admitteeren van inboorlingen in de nationale regimenten, ten spoedigsten te berichten, zoodat onze Provincie de edele Friesen in dat stuk haest zal volgen. N.B. ik meende, dat Friesland eene circulaire missive aen de Bondgenooten met de bewuste Resolutie over Titulaire Actens enz. zoude zenden, dit zoude voor al in Zeeland een goed effect kunnen doen.

De meerderheid der Magistraat v(an) Heusden heeft hun privilegie over een vrije Magistraets bestelling gereclameerd, doch de minderheid heeft een nominatie aan Z. H. om electie gezonden; men meende dus spoedig daar uit een electie te doen. Edoch de meerderheid heeft zich Donderdag bij requeste aen HEd. Gr. Mog. vervoegd, waer op dat request ten fine van bericht aen Z. H. is gezonden met surcheance van de electie.

Voorts wind in Holland de goede zaak, zelvs in de kwaede steden veld. Te Delft zal in de aenstaende week een request door de burgers gepraesenteerd worden om zich te wapenen. In den Brielle word druk getekend een request om alle recommandatien afteschaffen en de publicatie van Burgemrs en Vroedschappen daar tegens wakkerd den ijver aen. Ja de magistraat houd die publicatie voor nul en sustineerd, dat emaneeren v(an) publicatien hun werk is.

Na hertegroete van alle de braeven en alle succes op uwe welmeenende pogingen wenschende, ben ik onveranderlijk

T. T.

Q. N.

N°. 69 ontbreekt.

MISSIVE VAN 'T HOEN OVER DE ALLIANTIE. — HIJ VREEST DAT ZIJN LAATSTE BRIEF NAAR FRANKRIJK IN VERKEERDE HANDEN GEVALLEN IS. — ZIJN TWIJFEL AAN FRANKRIJKS ERNSTIGE BEDOELINGEN. — BRIEFWISSELING MET DE BRETEUIL. — HIJ REKENT ALLES VERLOREN ZONDER ALLIANTIE. — DUMBARS OPINIE OVER HOLLAND. — CONFERENTIE DER STEDEN MET HEM EN DEN DROST V. IJSSELMUIDEN TE WIJHE. — GEHEIMHOUDING DER DEDUCTIE VAN DE RIDDERSCHAP. — HIJ WENSCHT, DAT FRIESLAND EN GRONINGEN ZICH HIEROVER UIT ZULLEN LATEN. — INHOUD VAN EEN BRIEF VAN HOOFT. — WEDERZIJDSCHE ONDERSTAND.

N°. 70.

Zwol, den 8 Febr. '84.

Waarde Beijma,

Hoe gaarne ik uwen raad, waarvan ik al de gepastheid voelde, had opgevolgd om het werk der Alliantie met Frankrijk te laaten rusten totdat ik antwoord uit P(arijs) zoude hebben gekreegen, zo ben ik nogtans door eenen missive van den Heere 't Hoen, een der schrijveren van de Post van den Ned(er)-Rhijn, gedrongen geworden om mijne gedagten daaromtrent aan het publiek mede te deelen, zo als ik gedaan hebbe bij eenen missive, waarvan hiernevens een afschrift [1]) zende. Hij zal nu niet, gelijk zou geschied zijn geweest, wanneer eene gunstige tijding uit P(arijs) ware ingeloopen, onder mijn naam, maar enkel met C: getekend, voor den dag komen.

1) Zie Inleid. bl. 107, waar ik de reden opgaf, waarom ik het niet heb afgedrukt.

Ik wil niet ontveinzen, dat mij het zwijgen van mijn correspondent vreemd voorkoomt, en hange mij wel eens in 't hoofd of mijn laatste in dato 11 Januarij, en waarin ik mijn idée raakende de Alliantie hebbe voorgesteld, met verzoek van een spoedig antwoord, somwijlen in verkeerde handen kan gekoomen zijn: te meer, wijl men elkanderen in 's Hage van ontdekte correspondentiën in 't oor luistert. Somwijlen wederom koomt een soupçon in mij op, of Fr(ankrijk) wel in ernst eene formeele Alliantie met ons zoekt, en misschien in deezen toestand van zaaken voor Pruischen te veel menagement moet gebruiken.

In de onderstelling, dat het Cabinet van Versailles (in gevolge de verzekeringe mij door den B(aron) de Br(eteuil) daar van gedaan), niets onbeproefd zal laaten om de Rep(ubliek) aan zig te verbinden, en dat het sluiten van eene formeele Alliantie het toppunt van deszelfs wenschen is, heb ik aan den B(aron) nauwkeurig verslag gedaan van alles wat ik oordeelde dat men daar moest weeten[1]). Ik heb Zijne Exc: vooral doen zien, dat de reden waarom Fr(ankrijk) nimmer heeft kunnen reusseeren daar in bestaat, dat zij 't voorheen en nu nog altijd bij de Hollandsche Aristocraten hadden gezogt. Dat deezen voorheen de magt en tans de geneigdheid om eene Alliantie te bewerken, ontbrak. Dat men het tans alleen bij de Democratische Patriotten en bij de Natie moest zoeken. Ik heb den B(aron) geïnformeerd, op welke wijze ik en anderen van de volkspartij het sedert eenige jaaren hebben aangelegd en hoe ver wij het in deezen tans gebragt hebben, met verzekeringe dat het, verder goed aangelegd wordende, ons zoude

1) Hij bedoelt hier wellicht zijn schrijven van 11 Jan. 1784, de Beaufort bl. 732. Hiermee was Nijvenheim blijkens de hiervoor genoemde brieven weinig ingenomen.

gelukken. Ik heb er egter bijgevoegd, dat het Fr(ansche) ministerie voor eerst nog moest ignoreeren, dat er onder de Patriotten eene Aristocratische en eene Democratische partij plaats had. Dat het enkel maar de Patriotsche partij, zo als zij te Amsterdam 2 maal vergaderd was geweest moest kennen, doch tevens bedagt zijn, dat het van de volkspartij den meesten steun te wagten had en op deeze zijn vertrouwen op den duur meest moest stellen. Ik heb er bijgevoegd, dat de Hollandsche Aristocraten, wanneer zij langer aarzelden, besluiteloos bleeven en toonden niet te weeten, wat zij zelven wilden, een gevoeligen spoorslag van Uwe provincie te wagten hadden, in welke men met vehementie voor de alliantie geporteerd was. Het koomt mij voor, mijn waardste vriend, dat het tijdstip om dien spoorslag te moeten geeven daar is, zelfs al had men reden om te denken, dat Frankrijk agterlijk ware. Ik denke egter nog niet, dat zulks het geval is, en schrijve het uitblijven van het verhoopte antwoord liever aan alle andere maar eenigszins mogelijke oorzaken toe dan aan eene huiverigheid van Fr(ankrijk) om zig met ons intelaaten. Doch hoe dit ook zij, ik oordeele dat het werk moet aangebonden worden. Ik zie geene kans om van de Memorien en den Bullebak van Pruischen, alsmede van de woelerijen der Engelsche Factie verlost te worden, dan door middel van het sluiten van een formeel verbond van onderlinge beschermingе met Frankrijk. Ik rekene alles verlooren, wanneer het daar niet toe koomt. Frankrijk zal nimmer alle genot, dat het buteert, van ons of wij van Frankrijk trekken, voor dat wij openlijk, voor het oog der gansche wereld, tot spijt van alle onze in en uitlandsche vijanden, formeele Bondgenooten geworden zijn. Het zou het crediet der Democratische partij in Fr(ankrijk) dubbel bevestigen, wanneer Uwe Provincie door der-

zelver aandrang de laatste hand aan dit werk wilde leggen. De wijze, waarop de Hollandsche pruiken hetzelve behandelen, is inderdaad haatlijk. Zij verwaardigen zig niet eens een enkel argument van hunnen kant voortebrengen of een enkel van de onzen te wederleggen. Mijn vriend Dumbar zegt menigmaal, en hij heeft gelijk, dat men geene provincie minder moest volgen dan die van Holland.

Onze 3 Steden hebben met den Drost van IJsselm(uiden) en mij voorleeden Donderdag agt dagen eene conferentie gehouden. De beide Jonkersgezinde steden C(ampen) en Z(wolle) waaren magtig boos op Deventer, omdat het die conferentie zonder haaren voorkennis had belegd. Te C(ampen) had men geresolveerd geene conferentie met de beide Edelen te houden. Te Zwol scheelde het maar eene stem. Men durfde egter niet wagen ons voor het hoofd te stooten; maar men zou er Deventer zijn ongenoegen over toonen: en men gebruikte een vriend om ons beiden te persuadeeren van een half uurtje laater te koomen, ten einde den beiden Steden gelegenheid te geeven, vooraf met Deventer te kunnen spreeken. Ik merkte ras waar men heen wilde, te weeten alles in onze absentie af te doen en ons dan pro forma tot de conferentie te admitteeren. Onze vriend Lindenhof, dien men emploieerde, had den Drost bijna bepraat en werd bijna boos, dat ik 't mij ook niet liet doen. Ik zei kort af, dat ik die beide Steden geen hairbreed dagt toetegeeven. Dat ik het pleizier wel eens wilde hebben, dat ze mij zoo sanglant een affront aandeeden. Dat ik met haar niets te doen had, maar met Deventer. Dat ik mij aan die stad had geëngageerd op haar verzoek te 10 uuren te Wijhe te zijn en er op mijn tijd zoude maaken te koomen. Enfin, wij kwamen te Wijhe. Deventer arriveerde na ons. De beide andere Steden wilden met die Stad wat

alleen besoigneeren, doch zij wilde zig nergends over uitlaaten, voordat de beide Edelen present waren. Den anderen borsten ontzonk den moed en de conferentie is zo zoet als syroop afgeloopen. Ik denke, dat men in Friesland den missive, door de Steden aan de respective Bondgenooten gedepecheerd, reeds zal hebben ontfangen. UE: zal de noodzaaklijkheid penetreeren om een spoedig einde van onzen twist te maaken, immers voor 't midden van April, wijl de middelen anderszins in de war zullen loopen. De Bondgenooten zullen hoe eer hoe beeter gecommitteerden dienen te zenden; doch mijns bedunkens de Vergadering van Hun Hoog Mog. er moeten buiten houden. Dit disput is een helsche vond van de Hofpartij, om te maaken, dat de stemmen geduurig moeten steeken en de Stadhouder alsdan de conclusie zal maaken. Men kan de Patriotten niet genoeg instampen, dat met dit disput het behoud of verlies eener gansche provincie gemoeid is. De Ridderschap heeft eene deductie op de pers, maar het blijkt klaar, ook lekt het van ter zijde uit, dat zij voorheeft hetgene zij tot appui van haare zaak meent te hebben, geheim te houden, en daar niet mede voor den dag te koomen, dan op het alleruiterste, wanneer de gecommitteerden der Bondgenooten daar zullen zijn, ten einde den Steden den pas af te snijden om haare sophismes te kunnen wederleggen. Is dit niet eene edelmoedige wijze van doen? Ik wenschte, dat Uwe provincie en Groninge (daar ik geene correspondenten hebbe) in haar antwoord, op 't voorbeeld van Holland, de Ridderschap deden voelen, hoe men over deeze haare conduite denkt. Het systheme der Ridd(erschap) is zo weinig bekookt, dat zij op den afgeloopen Landdag 3 maal tegen hetzelve aangegaan zijn. Oportet mendacem.... Gelukkig America dat geene jonkers heeft. Uit die order van Cincinna-

tus [1]) zouden ze nogtans kunnen gebooren worden. De Vereenigde Staaten moesten dien sprong der hoogmoed beletten. Hij bevalt mij niet. De affaire, waarvan ik U in mijn voorigen schreef, schijnt geene gevolgen te zullen hebben. Ze heeft me nogtans geheel ter neder geslagen. In die situatie heb ik sedert drie dagen nauwlijks van mijn stoel geweest, en gister van 7 's morgens tot 12 's nagts aan het inleggende stuk gewerkt. Ik ben tans dood af en eindige na complimenten aan de kennissen, steeds zijnde

Uw Vriend,

C. t. d. P.

P.S. Zo even ontfange (ik) een brief van Vader Hooft, aan wien ik mijn plan tot eene Alliantie had gecommunieerd. Dit zijn 's mans eigen woorden: Ik ben en blijve met U van gevoelen, dat wij hoe eerder hoe beeter met Frankrijk eene of- en defensive Alliantie behoorden te sluiten, en elkanders bezittingen in Oost- en Westindien garandeeren en des noods elkander met alle magt daar bijstaan, want wij loopen alle oogenblikken gevaar die te verliezen, zo wij van Frankrijks hulp niet verzekerd zijn.

Het trouwlooze England, en haare aanhang alhier doen haar best om zodanige alliantie te beletten; van mijn kant zal (ik) alles doen, wat mij mogelijk is, om een Verbond met dien beschermengel van onze Vrijheid en Gemeenebest te sluiten.

UE. weet, dat Vader Hooft dit jaar en het volgende wederom regeert. Ik verzoeke, zoo 't Uwe affaires toelaaten, door een lettertje — $^1/_{20}$ zo lang

---

1) In 1783 gesticht voor Amerikaansche en Fransche marineofficieren, die in den krijg hadden meegedaan.

als deeze epistel — geïnformeerd te worden, of men in Friesland daar aan wil.

De wederzijdsche onderstand zal onder het handelen alleen kunnen bepaald worden en niet voor af bij eenig staatsbesluit worden vastgesteld. Alleen zou kunnen geresolveerd worden, dat namens de Republ(iek) aanzoek behoorde te geschieden tot het aangaan van een Verbond van onderlinge bescherminge voor eenen bepaalden tijd en onder belofte van eenen bepaalden onderstand, te onderhouden door die denzelven zendt etc. ... Alles kan voor af worden ternedergesteld, uitgezonderd de grootte van 't secours [1]).

N°. 72 ontbreekt.

ALLIANTIE. — GESCHILLEN IN DE PROVINCIE OVERIJSEL.

N°. 75.

Zwolle, den 28 Febr. 1784.

Waardste Vriend,

Ik behoeve UE. niet te zeggen welk genoegen de cordaate ..... raakende de alliantie met Frankrijk ..... Elk weldenkende heeft

---

1) Hierbij is ingesloten een los papiertje, waarop de volgende woorden: Eerste Voorslag den 12 Nov. 1781 niet geconsenteert in de Russische Mediatie, omdat onkundig waren van de vorderingen nopens de Alliantie d. 12 Febr. 1782 en missive van denzelve datum.

aan de F(riezen) . . . . . verpligting [1]) voorsloeg om [2]) uit het midden van hun elk een (Heer te benoemen) ten einde zig gezamelijk (na Overijssel te begeeven) om aldaar van de e(rreezene geschillen vriend) nabuurlijk kennis te (neemen). (Die partij) dewelke zal bevonden worden (in het) ongelijk te zijn, te adhorteeren en te induceeren om van haare ongefundeerde eischen en oppositie aftezien, en, zo mogelijk, langs dien weg, de rust en eensgezindheid in die provincie te herstellen, met verderen last (om bij) ontstentenis daar van elk aan zijne principaalen rapport te doen (ten einde in) deezen, daar het op. . . . . aankomt, welken van zulk (eene aardt zijn, dat zij) geen geschikt onderwerp (tot) assopiatie of minnelijke schikkinge (door wederzijdsch iets af te staan . . . . . en toe te geeven opleveren), verder zo danige (maatregulen te kunnen beramen als het belang en de rechten) van het (bondgenootschap in het algemeen) en die van de (provincie van) Overijsel in het (bijzonder zullen komen te) vereischen.

Wij zouden . . . . . Resolutie heel op . . . . . van den Landdag wierde gearresteerd . . . . . of mogelijk de deductie van de Ridd(erscha)p nog voor dien tijd het licht zage en elucidatie of aanleiding tot andere maatregelen gaven. Dat Friesland direct een gecommitteerde benoemde zou de zaake wel spoed bijzetten; maar wij vreezen dat . . . . ziende dat daar iemand . . . . . [3])

Daar dit plaats heeft geeft men beide partijen ongelijk. Wij moeten naar het strictste regt behandeld worden en in het gelijk worden gesteld. Dit ver-

1) Hier komen acht onleesbare regels.
2) Zie ook Concept-Circulaire missive van Oostergo.
3) Hier volgen een tiental onleesbare regels.

eischt ons belang, welk met dat der goede zaak ten naauwste is verbonden. . . . . .

Ik moet in haast eindigen en ben steeds

Uw vriend,

Capellen tot den Pol [1]).

N°. 77 ontbreekt.

INUNDATIE — GEEN TIJDING VAN ZIJN FRANSCHEN CORRESPONDENT. — INHOUD VAN ZIJN BRIEF AAN DE BRETEUIL. — BEIJMA'S BRIEF AAN SPAAN. — ZIJN ONMACHT OM DE PLANNEN VAN DEN KEIZER TE DOORGRONDEN. — HIJ MEENT DE RIVIEREN ALS KEERMIDDEL TEGEN MOGELIJKE VIJANDEN TE KUNNEN AANWENDEN. — BAL DER ZWOLSCHE OFFICIEREN. — MISNOEGEN DER BURGERIJ HIEROVER. — HIJ WENSCHT MEEDEELING VAN BEIJMA'S PLAN AAN HOLLAND ETC.

N°. 79.

Zwol, den 7 Maart '84.

Waarde Vriend!

Men had de Friesche post deezen morgen zo vroeg niet verwagt wegens de inundatiën. Juist uitgegaan zijnde toen Uw brief arriveerde, verloor ik daardoor

---

1) Hier volgen nog een zestal onleesbare regels.

de gelegenheid om den ingeslootenen, zo als veel tijds kan geschieden, direct met de Haagsche post door te zenden. Nu moet hij liggen tot de volgende.

Wij zitten hier rondsom in het water, en wijl men nog geene egte berigten van boven heeft, is ons lot nog zeer onzeeker. Ik weete niet, of ik UE. hebbe geschreeven, dat waarschijnlijk een brief van mijn Franschen correspondent ongeveer den 12 Febr. aan mij afgezonden, vermist is. Ik weete niet, wat ik van dat lange zwijgen zal denken. Men had mij, behalven dien vermisten missive, reeds eerder kunnen schrijven. Ik vreeze, dat men uit Holland tegen mij aan werkt. Ik heb den Baron in mijn laatsten van heden 14 dagen het vuur zeer na aan de scheenen gelegd. Ik heb Zijn Exc. rond uit gezegd, dat het ons eens gelukt was de natie, niettegenstaande den separaten vrede, in goed humeur te houden; maar dat niemand onzer de courage, noch ook de lust zoude hebben, om zulks voor de tweede maal te onderneemen, wanneer de Hollandsche natie, na haar vuurig verlangen om eene Alliancie zo openlijk getoond te hebben, nu door Fr(ankrijk) zelf gerebuteerd wierd. Ik behandele mijnen correspondent altijd in de onderstelling, dat Fr(ankrijk) even zeer als wij die Alliancie begeert. Ik heb Zijn Exc. zijne eigen woorden: Il n'y (a) rien que nous ne fassions herrinnert.

Ik zal per naaste, schoon ik geen antwoord kreeg, al voortgaande in die zelfde onderstelling van il n'y a rien que nous ne fassions, aan de hand doen, dat het beste middel om de Hollanders tot de door Friesland voorgestelde defensive Alliancie te noodzaaken is, dat van den kant van Fr(ankrijk) dezelve aan het Commercie tractaat worde geaccrocheerd of nog beeter, dat Frankr(ijk) zig omtrent dit laatstgemelde wat koeltjes toone. Uw brief aan den Hr.

Spaan was adrem, zo als hij weezen moest. Die resolutie van Holland over de zaaken bij den Hoogen krijgsr(aad), litis pendet is, dom. Hollandsch [1]). Mij manqueeren informatien om over de desseinen des Keizers regt te kunnen oordeelen. Oppervlakkig zie ik er niet anders in, dan de stricte handhouding zijnes verbods om geene vreemde militairen op zijn grondgebied te dulden. Maar men laat ons blind. Te Deventer hadden eenige heethoofden de boel haast in de war gestuurd. Doch ik denke, dat we het weer te boven zijn. Ge zult het geval in de Utrechtsche Courant, daar ik hoore dat het in staat, reeds hebben gezien.

De overstroomingen, die we alom zien gebeuren, houden mijn — mogelijk chimeriek — ideé (want een kasteelbouwer ben ik uit den aart) levendig, om de rivieren aflossingen te bezorgen, die tevens wederom moesten dienen, om in cas van vijandlijken aanval op de minst schadelijke wijze inundatien te maaken. Men mogt waarlijk wel eene premie belooven op die uitvinding. Doch dan zou het problema wat accuraater dienen bepaald te worden, dan ik hier boven hebbe gedaan.

De officieren van 't garnisoen hadden morgen een bal voor. Ik — risum teneatis — ik was er ook gevraagd. Het bal zal nu in een soupée veranderen. Doch ik vreese, dat de burgery noch 't een noch 't ander zal dulden, ten minste zijn ze 'r zeer over verbitterd. De Drost en andere vrienden maaken UE. veel complimenten. Ik verzoeke alle weldenkenden insgelijks van mijnen eerbied te verzekeren en te gelooven dat ik onveranderlijk ben

T. T.

q. n.

---

1) Ik weete niet — doorgehaald.

Zou het ook noodig zijn de goede lieden in Holland en elders te informeeren, dat de goede partij in Overijssel van begrip is, dat haar disput met de Ridderschap het allermeeste wordt bevoordeeld door het plan, welk UE. staat te proponeeren? Zo ja, wilt ge dan aan den Heere Spaan met verzoek van communicatie zulks melden. Ik kan er aan een ieder, voor dat Uwe Resolutie zal gevallen zijn, mij niet gevoeglijk over uitlaaten.

ZIJN BRIEFWISSELING MET BRETEUIL. — FRANKRIJK AARZELT EEN ALLIANTIE TE SLUITEN — UTRECHTS GESCHILLEN OVER HET REGEERINGSREGLEMENT. — ALVERMOGEN VAN HET VOLK. — HOLLAND ONDERSTEUNT UTRECHT IN ZAKE 'T REGEERINGSREGLEMENT. — ANGST VOOR EEN INVAL VAN PRUISEN — HIJ ACHT BEIJMA'S EN EIGEN AFWEZIGHEID OP DE LANDDAGEN NOODZAKELIJK INGEVAL HET NIET TOT EEN ALLIANTIE KOMT. — INUNDATIE. — HIJ WENSCHT OPENING DER PRUISISCHE RESOLUTIE RAKENDE DE ALLIANTIE IN DE POST VAN DEN NEDER-RHIJN.

N°. 81.

Zwol, den 10 Maart '84.

Waarde Vriend,

Ik zou, dunkt me den Landsdief [1]) niet waarschouwen, voor eerst omdat hij geenerlei menagement waardig is; ten anderen, omdat Hij U, even als Hij

---

1) Willem V. Vgl. v. Beijma aan v. d. Capellen brief nº 80.

mij twee reizen gedaan heeft, met een veragtend zwijgen zoude beantwoorden; ten derden, omdat Hij het onweder, wanneer Hij 't ziet aankoomen, ligter zoude kunnen ontduiken, dan wanneer het Hem onverwagt overvalt.

Uit Groninge verneeme ik, dat het werk der alliantie daar waarschijnlijk zal reusseeren.

Heden heb ik aan Br(eteuil) kennis gegeeven van het niet ontfangen van zijnen missive, en van den toestand van zaaken, betrekkelijk de Alliancie. Ik heb zijne Exc: onbewimpeld gezegd, dat wij beiden voornemens zijn, ons niet meer met de zaaken van dit land te bemoeien, wanneer het tot geene alliancie op den door Friesland voorgeslagenen voet koome; en dat wij de redenen van onze retraite aan de natie zullen openleggen. Ik houde mij steeds, als of ik volkoomen vast stelle, dat men te Parijs even zo zeer op die alliancie gesteld is als hier. Ik heb evenwel in mijn voorigen aan mijn correspondent gecommuniceerd, dat men elkander in 't oor luisterde, dat Fr(ankrijk) geene alliancie met ons zogt: maar dat ik niet kon gelooven, dat het zijne waare belangen zo weinig zoude kennen, en heb, in die onderstelling, mijn correspondent geraaden, dat zij, om de Hollanders te noodzaaken om zig met de Friesche propositie te conformeeren, het Commercie-tractaat, waarop de negocianten vlammen, aan de voorgestelde defensive alliancie moeten accrocheeren, en zig niet te faciel omtrent het eerste toonen, indien de Aristocraten omtrent het laatste wilden tergiverseeren. Dat dit het middel was, om terstond addressen in de commerceerende steden dier provincie te zien voor den dag koomen.

Ik weete niet, wat ik van het zwijgen van mijn correspondent zal denken. Zou het Cabinet van V(ersailles) ook door andere Mogendheeden, of grooter

belangen kunnen verhinderd worden in deszelfs gedeclareerde, zo hartlijk gedeclareerde begeerte om zig met ons te verbinden? Zouden zij 't mogelijk met de meerderheid der provinciën niet durven wagen, wanneer Holland aarzelt? Zouden zij ook voorzien, dat de disputen tussen het Hof en de Regeeringen op eenen burgerkrijg zouden kunnen uitloopen en daarom liever eerst willen afzien, hoe het uitvalle? Dit laatste koomt mij niet onwaarschijnlijk voor; en om die reden keure ik volkoomen af, dat men, op dit tijdstip het Reglement op de Regeering, te Utrecht gaat aantasten. Dit zal een ontzaglijk geschreeuw maaken. Aan alle hoven van Europa zal men door manifesten kennis geeven, hoe men aangetast wordt in hetgene men alom, volgends de ouderwetsche staatkunde, oordeelt, dat aan 't Huis van O(ranje) wettig is afgestaan. Ik voor mij zag eerder kans gansch Europa te overtuigen, dat het Huis van O(ranje) door zo veele moedwillige inbreuken in onze constitutie — in 't wederzijdsch contract — door zo veele verraderijen, even als Philips en de tegenwoordige Koning van England, alle regt verwerkt en verlooren heeft dan dat het volk bevoegd zoude zijn, op eenigen anderen grond eene eens verleende magt terug te eischen. De leer van 's volks alvermogen is nog de staatsleer van Europa niet geworden. De punten der bajonetten zijn alnog de eenige sluitredenen, waarmede zij kan betoogd worden; en van die soort van argumenten is onze politique logica nog slegt voorzien. Intussen vinde ik het eene raazende onderneeming aan 't Regle(ment) en zulke groote reformes te tarnen, zo lang wij geene de minste zeekerheid hebben, dat er zig geene vreemde mogendheeden mede zullen bemoeien. En die zeekerheid, voor zo verre die te verkrijgen is, hoe zullen wij die anders bekoomen, dan onder faveur eener naauwe

verbindtenis met Fr(ankrijk)? In secretesse is mij gecommuniceerd, dat men in Holland die pooging te Utrecht met genoegen ziet en wil ondersteunen. — En die zelfde Hollanders willen geene alliancie met Fr(ankrijk)! Men maake hen steêkind! Nog eens. Het alnog formidabel gewapende en God weet door wie ondersteunde Huis van O(ranje) zoo regtstreeks te willen aantasten zonder een eenig Bondgenoot — 't is dolligheid! Wanneer het tussen Fr(ankrijk) en ons tot geene alliancie koomt, dan krijgt Pruischen daar door gewis meer ruimte om zig met de zaaken der Rep(ubliek) te durven bemoeien. Kan hij dan den Keizer beweegen, het aan te zien, daar wegens de toestand des Turkschen Rijks misschien kans toe is, dan behoeft de Koning van Pruischen maar een uitstapje van eenige weinige dagen te doen, slegts met die troepes, die hij altijd in zijne Westfaalsche staaten bij een heeft, om een spoedig einde van al ons waaken, slaaven, ploegen, zwoegen, zweeten te maaken. Om kort te zijn (want ik bemerke, dat ik een zelfde onderwerp altijd voor de tweede maal slegter op papier brenge dan voor de eerste, dat ik deezen morgen voor de Post van den Ned(er)-Rh(ijn) deed) om kort te zijn. Ik vinde, dat wij beiden in onze positie niet beeter voor ons zelven en voor het algemeen kunnen doen, dan ons van de Landdagen absenteeren, wanneer het tot geene alliancie koome. Voor ons zelven, omdat ik oordeele, dat wij eene dwaasheid zouden doen, wanneer we onze veiligheid, rust, gezondheid en genoegen verder vrugteloos gingen opofferen. Voor het algemeen, omdat ik verwagte, dat zulk een gerugtmaakende stap de Natie zoude opwekken om onze poogingen te ondersteunen. Geschiedde zulks niet — bleef de Natie dit met goede oogen aanzien, dan toonde zij meer vertrouwen in de Hollandsche pruiken te stellen dan in ons en dan

konden wij gevoeglijk rekenen onze demissie bekoomen te hebben — iets, daar ik voor mij de teering nimmer van zetten zal. Ik weete, ik voele, dat wij de beste maatregelen aangeraaden hebben.

De Drost en verdere braaven verzeekeren UE: van hunne agting. Ik doe hetzelfde en ben steeds

Uw Vriend,

U Bekend.

Zoo even verneeme ik treurige berigten wegens de inundatie. De wind, die heden sterk gewaaid heeft, heeft elendige verwoestingen aangeregt.

Ik begrijpe niet, waarom die Friesche Resolutie, raakende eene all(iantie) met Fr(ankrijk), niet brillanter in de couranten kome. Ik heb Uwe copy ter lecture aan den Heer Van de Marsch gezonden; maar door de overstrooming is alle communicatie belet. Ik wenschte de Post van den Ned(er)-Rhijn er eene had, met verzoek van dezelve of in zijn weekblad te plaatsen, of te bezorgen, dat dezelve in de geaccrediteerdste couranten koome.

Ik wenschte, dat wij dat nuttig weekblad de gunst der Friesen wederom konden doen herwinnen; want de Courier draaft, ja holt te dol door. UE: weet apparent, dat de Redacteur der Post is de Heer en Mr. Pieter 'T Hoen, addres bij den Heere G. T. Van Paddenburg, Boekhandelaar te Utrecht. Men kan deezen Heer veilig wat zenden.

Vaarwel nog eens.

BEIJMA'S ZIEKTE. — ZIJNE GEZONDHEID. — FRIESCHE RESOLUTIE. — DE STEDEN BESLUITEN GEEN LANDDAG TE HOUDEN. — BRIEF VAN CA-

PELLEN V. D. MARSCH. — HIJ ONTRAADT CAPELLEN V. D. MARSCH MET BETREKKING TOT HET REGEERINGSREGLEMENT DOOR TE TASTEN. — ZIJNE MEENING OMTRENT DE DOOR DEN PRINS TE VOLGEN GEDRAGSLIJN. — PRUISEN. — ZIJNE VERKLARING VAN DE REDENEN VAN FRANKRIJKS STILZWIJGEN. — CAPELLEN'S BRIEF NAAR PARIJS. — ZIJNE VERONTWAARDIGING OVER FRANKRIJKS GEDRAG JEGENS HEM. — HIJ WIL VOORGEVEN EEN VERBOND MET DEN KEIZER TE WILLEN SLUITEN. — HET HATELIJK NEGENTAL TE ZUTPHEN. — INUNDATIE.

N°. 83.

Zwol, den 14 Maart '84.

Waardste Vriend!

Ik ontfange uwen missive met eene aandoening, die evenredig is aan het belang, dat ik in u stelle. Indien het mogelijk is, laat me aanstaanden postdag, door wie 't ook zij, met een enkel woord weeten, hoe ge u bevindt. Wat is het gelukkig, dat U deeze kwaal niet eerder heeft overvallen, maar dat wij U nog op den Landsdag hebben mogen houden. Ik ben tans ook vol pijn. Podagreuse stoffen, die altijd met bedwelming verzeld gaan, plaagen mij elendig zonder zig bepaald op eenige extremiteit te willen vestigen. Wanneer ze me in het hoofd schieten, veroorzaaken ze eene vrij scherpe aandoening. Ze zouden me zo doende wel eens op eenig teder deel kunnen vallen en mij schielijk naar de andere wereld zenden.

Ik ben U sensibel dankbaar voor die Res(olutie)

raakende onze provincie. Ze is goed uitgevallen. Hadden die onderstreepte woorden er bij kunnen koomen, het ware niet kwaad geweest. Ik had ze geprojecteerd om alle bemiddeling aftesnijden, waardoor men zelden aan goed regt geraakt, maar van weerszijde genoodzaakt wordt, wat aftestaan. En dit kunnen wij niet doen. Doch ik herzegge: het kan zoo heel wel gaan.

Het is jammer, dat de Staaten van Friesland die nadere bepaalingen omtrent de milit(aire) Jurisd(ictie) nu maar niet met een, heet van den rooster, hebben kunnen maaken. Ik zal die eene courant aan den Raadsheer Spaan zenden. De 3 Steden zijn het eindelijk met den Drost en mij eens om geen Landdag te houden, maar de consenten in te zenden aan de Gedeputeerden. De Ridd(erschap) is door onze fermeteit in 't naauw gebragt. Maar nu moeten de Bondgenooten spoed maaken, opdat de zaak gauw ten einde raake; want de gevolgen der overstroomingen laaten niet toe, dat de provincie lang zonder Staatenvergaderinge blijve.

De Heer van de Marsch, die mij voor eenigen tijd schreef, niet te kunnen ontveinsen huiverig te zullen blijven, wanneer wij met Frankr(ijk) verder dan tot een Tractaat van Commercie en Vriendschap zouden koomen, schrijft me gister, dat (hij) met mijn advijs en brief in de Post volkoomen instemde, en de Friesche Res(olutie) heerlijk vond, er bijvoegende: „UH.W: kent immers mijne idées over die importante zaak". Hoe is 't mogelijk, dat iemand in eene zaak van zo veel importancie zo weinig systhematiek en zo volstrekt zonder eenig plan kan te werk gaan? — Intussen is men er verbruid mede geschooren, wanneer men met zulke lieden, hoe braaf ze ook zijn, moet handelen.

Ik heb deezer dagen en den Heere van de M(arsch)

en mijne Utrechtsche correspondenten, zo ik meene, door kragt van redenen ontraaden, om toch het voorneemen, om het Reglem(ent) op de Regeering direct aantetasten, vooreerst terzijde te zetten. Doch ik vreeze, dat het er in Utrecht reeds te verre mede gekoomen is. En — kunt ge 't wel gelooven — de Hollandsche Baazen, die eene alliantie met Fr(ankrijk) dwarsboomen, ondersteunen dit werk! Zij denken, dat de Prins, zo gewapend als Hij is, met een armée van 36.000 man, die van Zijne hand vliegt, zig zo maar gedwee zal laaten ontneemen, het gene alom, volgends het ouderwetsche Staatsregt gerekend wordt, wel, wettig, en erflijk aan zijn Huis opgedraagen te zijn! Ik voor mij stelle vast, dat Hij, wanneer men verder gaat, dan het beteugelen van usurpatien, Zijne toevlugt tot de armée zal neemen. Deeze alleen kan ons, ongewapend als we nog zijn, gemaklijk t'onderbrengen: en wat zou er van ons worden, wanneer de Koning van Pr(uisen) er zig mee meleerde? Een klein uitstapje van eenige weinige dagen, enkel met die magt, die Hij steeds in zijne Westfaalsche Staaten op de been heeft, is genoeg om een einde van ons patriotisme te maaken. En wat zal Pruischen beletten, om zig direct met onze zaaken te koomen bemoeien, wanneer het ziet, dat wij geen een Bondgenoot hebben, die zig onze zaak zoude kunnen aantrekken?

Hoe het in Fr(ankrijk) zit, begrijpe ik niet. Ik krijge geene brieven hoegenaamd. Doch ik oordeele, dat men Fr(ankrijk) hoe meer het aarzelt, zo veel te meer het vuur aan de scheenen moet brengen, en als 't ware tot de alliancie dwingen. Ik denke, dat de weerzin door de Magnaaten in Holland tegen de alliancie betoond — de vrees om zig met een volk in te laaten, dat op het punt staat van in een burgerkrijg te geraaken — en God weet —

mischien de invloed der Turksche zaaken, de redenen van Frankrijks koelheid zijn. Dit koomt mij klaar voor, dat Fr(ankrijk) volgends de regels van voorzigtigheid, alle reden heeft om, alvoorens zig dieper met ons intelaaten, eerst eens te zien, naar welke zijde de schaal overhelle: en daarom ben ik er zo zeer opgesteld dat men alle gerugtmaakende reformes laat rusten en vooreerst op niets anders werke, dan op het voltrekken der voorgestelde alliancie. Capellen schreef me, dat men in Gelderland slegts op zijnen wenk waggte, om zig bij requesten daarover te addresseeren, en dat hij daarom naar P(arijs) had geschreeven, om te verneemen, of men er toe inclineerde. Ik heb hem gebeden dien wenk maar hoe eer hoe beeter te geeven, en gezegd, dat die requesten nooit konden schaden, maar altijd op de eene of de andere wijze zouden nutten Enfin mijn vriend, wij zijn in eene sterke crisis. Wanneer het Cabinet van Vers(ailles), nadat mij, met voorkennis van Verg(ennes) zulke verzekeringen gedaan zijn, nu de melk optrekt, dan worde ik op eene canailleuse manier behandeld. Ik verlange met ongeduld de ontknooping van deeze vertooning; wat mij betreft, niets zal mij minder kosten, dan naar mijn hoekje — naar mijn politiek niet — weder te keeren. Maar het smert me van ons land; want ik zie er dan geen redden meer aan.

Ik heb al eens gedagt, of men, casu quo, Frankrijks jalousie ook zoude ku(n)nen verwekken, door semblant te maaken, van ons met den Keizer te willen inlaaten. Eene liaison met den Keizer, indien ze mogelijk ware, had het voordeel van ons verder van Pruischen te brengen, dan die met Fr(ankrijk) zal doen. Maar welke duurzaame belangen kan de Keizer hebben om ons te beschermen? Ongelukkiglijk strijden onze commercieele belangen en daar schijnt mij geen goed

plan van te maaken te zijn. Ik heb er anderzins reeds lang en veel over gedagt. Waar wij ons ook heenwendden, Fr(ankrijk) is en blijft onze natuurlijke Bondgenoot.

Het haatlijk negental te Zutphen raakt er onder. Capellen doet daar zijne zaaken excellent. Den 6 Maart is er eene gansche scene geweest tussen eenige Rotgezellen en hun Capitein Staringh; weigerende eerstgemelden op de wagt te trekken met zeeker Rotgezel, die op de Oranje Compagnie had geteekend. Er zijn sterke bewoordingen, zelfs ten aanhoore van Zuideras en in presentie van een toeloop van wel honderd burgers gebruikt — maar ziet — die stoute Heeren moesten wel degelijk water in hunnen wijn gieten en zijn zo zoet als suiker geweest. Ik denke, dat die historie wel publiek zal worden

Het water valt hier mooi. Wij hebben weinig ongelukken gehad en komen er vrij wat genadiger af dan hooger op. Alle braaven wenschen U van harte beeterschap; niemand echter vieriger dan ik, die na mijne complimenten aan de goede vrienden steeds ben

T. T.

q. n.

Ik heb gemeend UE: de origineele opstellen te moeten weerzenden. Ik had zulks met de Res(olutie) over de alliancie reeds gedaan, doch ik had ze aan Capellen gezonden, van waar ze, wegens het water, niet weer terug kon.

Concept-resolutie van Oostergo
op het 15 Gen(erale) poinct van
den Ords. Landtdag 1784.

Is ter vergadering gelezen etc.

Waarop gedelibereert en in overweging genomen zijnde, dat HEd. Mog. de Staten dezer Provincie, reeds op den 16 November 1781 ter tafel van H. H. M. door desselvs Gecommitteerden hebben laten doen eenen voorslag, tot het aangaan van eene formeele alliantie met de Kroon van Vrankrijk, als begrijpende toen reeds, dat deze de eenigste weg was, om de vrijheid en veiligheid der Republiecq duurzaam te bevestigen. Dat H.Ed. Mog. bij herhaling hierop ten sterksten zelvs dermate hebben geinsteert, dat H.Ed. Mog. bij derzelver resolutie van den 12 Februarij 1782 ter vergadering van H. H. M. hebben gedeclareert, dat zig in de onmogelijkheid bevonden, hunne deliberatiën op het stuk der mediatie van Hare Majesteit de Keizerin aller Russen, behoorlijk te vervolgen, zonder eene naukeurige informatie in hoeverre het met de voorslag tot eene Alliantie met Frankrijk gevordert was. Dat niet tegenstaande dit alles, het rapport van de Commissie over dit onderwerp bij H H. Mog. reeds voor veel meer dan twee jaaren, op dezer Provincie voorslag, gedecerneert, tot nog toe, ten blijkbaren en overgroten nadeele der Republiecq, was terug gebleven.

Is goedgevonden en verstaan dezer Provincie Gec. ter Gen. te gelasten, gelijk gelast worden bij dezen, om ter tafel van H. H. Mog. na herinnering van het bovenstaande, te verklaren:

dat H.Ed. Mog. alle dezelver pogingen om eene Alliantie met den Kroon van Vrankrijk (welkers noodzakelijkheid zo evident is, dat ze zelvs de gantsche natie in het oog loopt, en daarom geen betoog

nodig heeft), aan de overige Bondgenoten smakelijk te maaken, zedert een geruimen tijd altoos met het grievendst hartzeer vrugteloos hebbende zien worden, even wel niet dan met een geevenredigt genoegen hebben vernomen, dat de Heeren Staaten van Utrecht thands mede in het zelve denkbeeld zijn gevallen;

dat HEd. Mog. overzulks, niet alleen moeten verklaren al nog bij hare vorige sentimenten te persisteeren, maar zelvs, (daar thands zig een vonkje van hoop opdoet, dat dit mogelijk eenig middel ter behoudenis der Republiecq zal worden aangewendt), zig verplicht agten, zig over de natuur en aart der Alliantie, die HEd. Mog. vermeenen in de tegenwoordige omstandigheden het meest gepast voor wederzijdsche contrahenten te zullen zijn, een weinig nader te expliceeren;

dat dien ten gevolge HEd. Mog. declareeren van oordeel te zijn, dat namens de Republiecq bij Z. A. C. Majesteit den Koning van Frankrijk ten allerspoedigsten aanzoek behore te geschieden tot het aangaan van een verbond van onderlinge bescherminge voor eenen bepaalden tijd, onder belofte, dat Z. Maj. de Republiecq, wanneer zij in hare possessien, in hare wettig en conform de tractaten gedrevenen koophandel, of in eenige andere haar wettig competeerende rechten in eenig gedeelte der wareld word aangerand of verkort, zal bijstaan met een bepaald getal landtroupes of schepen na evenredigheid, ter harer keuze;

en aan de andere zijde, dat de Republiecq Z. M. in dezelfde gevallen zal secondeeren met een bepaald getal scheepen of geld naar evenredigheid ter keuze van Z. M., welke wederzijdsche secoursen onderhouden zullende worden door den geenen, die ze verleent, en staande onder het bevel van hem, die ze ontvangt, egter zullen kunnen worden ingetrokken,

zo wanneer ze tot eigene defensie van hem, die ze verleent had, volstrekt worden vereischt, en derhalven niet dan met gemeene toestemming buiten Europa mogen worden gezonden.

En zal extract dezes aan welgemelde Heeren Gecommitteerden worden toegezonden, niet alleen om met allen spoed ter vergadering van H. H. M. te openen, maar ook om daarop bij alle mogelijke middelen op het allerernstigst en efficacieust aantedringen.

Concept-circulaire Missive
van Oostergo.

Edele Mogende Heeren!

De verregaande dissensie en oneenigheid, die er tusschen de meerderheid van de Ridderschap en de Steden van het nabuurig Overijssel plaats grijpt, heeft niet nagelaten, op ons de diepste sensatie te maken.

Wij considereeren immers, dat daaruit, indien ze niet spoedig worden getermineert, niet minder te wagten is, dan eene totale verwarring in die Provincie, strekkende tot merkelijk nadeel van de geunieerde Landen.

En wij meenen, dat het derhalven onze en Uwer Ed. Mog. pligt is, om op alle best mogelijke wijzen mede te werken, ten einde eene verdere scheuring en oneenigheid worde voorgekomen.

Onder alle middelen, die men zoude kunnen aanwenden, is ons geen zo gepast voorgekomen als het volgende, dat wij daarom de vrijheid nemen aan UEd. Mog. voor te slaan.

Dat namelijk UEd. Mog. benevens de verdere Bondtgenooten, met ons ieder een Heer uit het midden

onzer vergaderingen benoemen [1]), ten einde zig gezamentlijk en wel vooral zo spoedig mogelijk na Overijssel te begeeven, om aldaar van de erreezene geschillen tusschen de meerderheid der Ridderschap en Steden dier Provintie vriendnabuurlijk kennis te nemen; die partij, welke bevonden zal worden in het ongelijk te zijn te adhorteeren en te induceeren om van haare ongefundeerde eischen en oppositie af te zien en zo mogelijk langs dien weg de rust en eensgezindheid in die Provincie te herstellen, met verderen last aan onze respective gecommitteerden, om bij ontstentenis daarvan elk aen zijne principalen rapport te doen ten einde in dezen [2]), verder zodanige maatregulen te kunnen beramen, als het belang en de rechten van het Bondtgenootschap in 't algemeen en die van de Provintie van Overijssel in het bijzonder zullen komen te vereischen.

Wij voeden eene stille hoop Ed. Mog. Heeren, dat op deeze wijze, eene verdere scheuring voorgekomen en eene volkomene rust herstelt zal kunnen worden, en wij twijffelen derhalven geen ogenblik, of UEd. Mog. met ons het zwaar gewigt en de verregaande gevolgen van deeze zaak pondereerende, zullen zo ijverig als bereid zijn, om tot het exsecuteeren van dezen onzen voorslag, met allen spoed te coöpereeren waarmede ze

(hier eindigt het stuk).

N°. 85 ontbreekt.

---

1) Zie brief 28 Februari 1784.

2) Doorgehaald: daar het op rechten aankomt, welke van zulk eene aart zijn, dat zij geen geschikt onderwerp tot asso(p)iatie of minnelijke schikkinge door wederzijdsch iets af te staan en toe te geeven, opleveren.

BEIJMA'S GEZONDHEID. — HIJ SCHRIJFT NAAR HOLLAND BETREFFENDE DEN HERTOG. — MME ROIJALE. — FRANSCHE CORRESPONDENTIE. — HIJ BETREURT HET GEBREK AAN DOORZICHT VAN CAPELLEN VAN RIJSSELT. — ZIJNE MISSIVE AAN RUCKERSFELDER OVER DE GEMEENSMAN-QUAESTIE TE DEVENTER. — ANONIEME BRIEF OM HEM BIJ DE BURGERIJ GEHAAT TE MAKEN.

N°. 86.

Zwol, den 24 Maart 1784.

Waarde Vriend.

Het berigt aangaande UE: toestand, voor welk ik aan UEd: Heer Vader mijne dankbaarheid betuige, heeft mij veel pleizier gedaan. Ik hoope eerlang door UE: zelven van eene ganschelijke herstelling geïnformeerd te worden.

Inleggende [1]) zal UE: stof tot genoegen geeven. Vivat Zeeland! Ik heb heden ampel, op sujet der Hollanders, gerescribeerd, ook van den Hertog. Betrekkelijk de eersten heb ik ge(e)indigt met te verzoeken van geëxcuseerd te mogen worden om — in April — of wel in Meij — over de alliancie met Fr(ankrijk) te helpen delibereeren. En passant moet ik hier bijvoegen, dat ik tot nog toe, wel verre van een ampel detail, geen jota noch tittel uit Holland desaangaande ontfangen hebbe.

In de presentie of het niet verwijderen des Hertogs kan ik de origo mali niet vinden. Ik keure den aanval op zijn persoon goed; verachte hen, die geen moeds of eerlijkheids genoeg gehad hebben om denzelven vol te houden en door te zetten; maar

1) Ontbreekt.

ik kan niet zien, als men gereusseerd hadde, dat het dan aan Achitofels en Doëgs [1]) zoude ontbrooken hebben. Ik weete zelfs niet, of men niet mischien met andere Engelen des Satans zoude hebben te doen gekreegen, die wij wegens directer en magtiger relatien buitenslands nog minder zouden aandurven. En hoe zou het gaan, als Madame Roiale — die daar verstand en bekwaamheden genoeg toe heeft, want het is, hoore ik, eene vrouw van talenten — als eene Pruisische Prinses de plaats van den Hertog eens ging vervullen? Zouden wij ook deeze geheimeraad in den Post van den Neder-Rh(ijn) durven afstraffen? Wat mij betreft, naar mijn gering inzien, zou ik, zo lang de Pr(ins) toch kwaade Raadslieden moet hebben, — en zal zijn geval ooit anders zijn —? altoos wenschen, dat hij er zulken had, die men aan kon en met den algemeenen haat belaaden waren. Wie weet, of Madame Roiale, daar de natie nog geen kwaad van weet, van vermoedt en zelfs — zeer averrechts — gunstig voor wordt ingenomen, nog niet eens onverwagt op het toneel springt om de goede, de deugdzaame, de vaderlandminnende vrouw en de rol van mediatrice te speelen? Enfin; hoewel ik het goed keure, dat men door die openlijke aanvallen op den persoon des Hertogs de raadslieden nu en voor 't vervolg een weinig in toom houde, zo kan ik de oorzaak van ons malum politicum in hem alleen nog niet vinden. Is elk raadsman van den Teergel(iefden) niet een Hertog! Hoe veele Hertogen heeft Hij niet in elke provincie!

Uit Parijs heb ik nog geene tijding. Alleen weet ik, dat men mij reeds voor den 4 deezer heeft geschreeven en naar tijding van mij scheen te verlangen.

---

1) Vgl. 2 Sam. 15 : 12, 31, 34 enz. en 1 Sam. 21 : 7, 22 en Ps. 52 : 2 enz.

Het is heden 14 dagen, dat ik, onder couvert van den Heere Grand, mijn laatsten afzond. Ik kan daar heden geen antwoord op hebben. Het zit daar intussen niet goed met mijne correspondentiën. Ik brande van verlangen naar tijding van dien kant, omdat ik verwagte, dat ons lot daar grootendeels van zal afhangen.

Mijn Cousin Capellen van Rijsselt, met die van zijnen raade [1]), schijnen mij meer ijver dan door- en vooruitzigt betoond te hebben met te eischen, dat de woorden van dat geweldige placcaat van 1707 (de gulden eeuw der Aristocraten) raakende de Vrijcorpsen, tot een appoinctement zouden worden gegeeven op het request der Orangenisten (zo als men ze daar noemt). Aldus hebben zelfs weldenkenden tegen de vrijheid der drukpers geijverd. Het is elendig, dat de menschen zoo maar zonder plan heen werken!

Gelief eens te leezen zeekeren missive ter inleiding of geleide van mijn, tegen mijne intentie, publiek geworden missive aan mijn vriend Ruckersfelder [2]), raakende de beweegingen te Deventer. Men heeft het daar in fijntjes overlegd, om mij bij de burgerij haatlijk te maaken, als een man, die zonder principes handelt, of liever direct tegen de genen, die hij zo openlijk beleden heeft. Deeze brochure koomt ontwijfelbaar van de hofpartij of mogelijk van iemand, dien ik door mijn schrijven gedwarsboomd hebbe. Mijn brief is daar eenigszins vitieus uitgegeeven. Ik zal er UE: eene goede copy van bezorgen, met verzoek van Uwe onpartijdige beoordeeling, of

---

1) Vgl. voor dezen Burgemeester van Zutfen en zijn Raad, o. a. Weststrate: Gelderland in den Patriottentijd bl. 122 volg. en Jaarb. 1784 I. 505, volg. — Het hier genoemde placcaat der Staten van Gelderland betrof de „afschaffing ende cassatie" van vrijwilligers.

2) Aanhangsel van Mr. Sillem bl. 74.

ik, namelijk door te condemneeren, dat men eene gansche regeering, die zig uitsteekend wel gedraagt, de vernedering aan wilde doen, om eene Resolutie te herroepen ter goeder trouw genomen en dat in eene zaak van zo weinig nationaal belang, als is het verschil van de jaaren van een gemeensman tussen 20 en 25 jaaren.

Ik moet eindigen. Ik krijge daar belet. Vaarwel. Verzeker Mevrouw, UE: Heer Vader en alle braaven van mijne agting en geloof me, steeds

Uw Vriend,
U Bekend.

ZIJNE HUISLIJKE AANGELEGENHEDEN. — DE LA VAUGUYON WENSCHT ONDERHANDELING. — MEMORIE VAN PRUISEN. — OPROER TE ROTTERDAM. — GIJZELAARS PROPOSITIE TOT EEN PATRIOTSCHE VERGADERING.

N°. 88.

Zwol, Woensdag.

Waarde Vriend.

Wij bevinden ons tans in eenen facheusen toestand. Na al ons goed reeds te hebben weggezonden met oogmerk om Vrijdagmorgen in persoon te volgen, wordt mijne vrouw van eene violente bloedspuwing overvallen. Het scheen zig in het eerst wel te zullen schikken, doch gister en heden is er op nieuw meer dan eens bloed opgekoomen, waardoor zij ook wederom meer dan eens is moeten gelaaten worden. Tans is het wat aan het bedaaren, doch ik hebbe weinig moeds, wijl zij den heelen winter door eenen kwaadaartigen hoest genegligeerd heeft. Tot overmaat van rampen lig ik van Maandag aan eene zeer pijnlijke rheumatisme, waarvan de stoffen heden

meest op het hoofd zig gezet hebben. Kortheids halve refereere ik mij tot inliggenden [1]). Ik verlange zeer, dat veel beeter plan te zien. De Hert(og) d(e) l(a) V(auguyon) wenschte mij te spreeken; maar al maakte mijn eigen toestand de reis niet onmogelijk, zo kon ik toch mijne vrouw in zulk eene situatie niet verlaaten. Ik twijfele niet, of de Hert(og) d(e) l(a) V(auguyon) zal met de Friesche Heeren spreeken of ten minsten zullen deeze occasie kunnen maaken, om dien Heer te raaden van te laaten blijken, dat Frankr(ijk) niet zeer gereed zal zijn om de Republ(iek) een voordeelig Commercietractaat te accordeeren, wanneer deeze zig ongenegen toonde om eene voor de wederzijdsche belangen en rust zo hoognodige defensive alliantie te sluiten. Ik weete niet, of de pijnlijkheid van mijne kwaal gevoegd, bij de on(aangen)aamheid mijner situatie mij korreliger en korter van stof maakt. Maar was het Landdag, ik geloove waaragtig, dat ik den missive van Pruischen en inzonderheid het nader addres van Thulemeier wegens den Courier en de Post beantwoordde als of ik, florente Roma, Lid van den Senaat aldaar ware geweest —, er mogt dan van koomen, wat wilde. Als de Koning van Pruischen zotte brieven aan eene onafhanglijke Republ(iek) durft schrijven, moet hij ook dulden, dat men ze, volgends de vrijheid van schrijven aan zulk eene constitutie eigen, commentarieere. Indien men ons zodanig de wet in ons eigen land koomt voorschrijven, dan ware het beeter, de groote maatschappij in dit rampzalig oort te sloopen en een vrijer verblijf te gaan zoeken. De Koning van Spanje werdt voor eenige jaaren in een publiek nieuwspapier a madman genaamd. Zijn minister klaagde er over; doch de Koning van Engl(and) antwoordde eenvoudig,

1) Ontbreekt.

dat men hem zelven niet ontzag en Hij daar niets tegen doen kon. Ik hope, dat men deeze twee belangvolle pointen met vigeur zal tracteeren.

Ik ben geïndigneerd over de laffe wijze, waarop de Liniepruiken de oproerige stad Rotterdam tracteeren. Men ziet den duidelijksten verraderlijken toeleg van die magistraat, en men talmt met maatregelen te nemen, die het gevaar van verspreiding van dien brand kunnen beletten. De Staaten van Holland moesten zig door geen kwalijk geplaatst hodie mihi cras tibi laaten terug houden van het oproer aldaar, ex plenitudine potestatis eclatant te straffen. Als de goede zaak in ons land blijft triompheeren, dan is geen cras tibi te vreezen; succombeert zij, dan zal dit voorbeeld gegeeven te hebben vrij onverschillig zijn. Ik zou de stad van R(otterdam) met geweld tot haar pligt dwingen. Het vrijcorps autoriseeren, om de wapenen auctoritate publica te voeren; alle weldenkende burgers wapenen, andere gewapende burgers des noods daarheen zenden; de magistraat rekenschap van haar gedrag afeischen en straffen. Ik ben geheel buiten de correspondentie met de Hollanders. Eene door G(ijselaa)r geproponeerde patr(iotsche) vergad(ering) heb ik plat af gerefuseerd tot zoo lang, dat de All(iantie) met Fr(ankrijk) zijn beslag zoude hebben. Spaan schijnt ook zelf slegt geïnformeerd, anders zou ik — maar wat zou 't baaten — deeze idées aan hun communiceeren. Vaarwel groet allen. Ik kan niet meer.

De goede Drost van IJsselmuiden, die UE: van zijn respect verzekerd, heeft ons in huis genomen, zittende wij niet alleen zonder goed, maar ook zonder huis.

BEIJMA'S HERSTEL. — FRIESCHE RESOLUTIE RAKENDE DE MILITAIRE JURISDICTIE. — NADEELEN VAN DE VRAAG OM CATEGORISCH ANTWOORD AAN FRANKRIJK. — NOG STEEDS GEENE TIJDING UIT PARIJS. — ZIJN PLAN OM IN ZAKE DE FRONTIEREN EN DEN HERTOG HOLLAND TE STEUNEN. — LIERZANG VAN FEITH.

N°. 90.

Zwol, den 31 Maart 1784.

Waarde Vriend,

Ik ben ten hoogste dankbaar voor de informatien aangaande den staat uwer gezondheid, welken UE: Heer broeder en de Heer Haarsma de goedheid hebben gehad mij den 27 en 30 deezer medetedeelen. Die kwaal moet UE: ernstig aangegreepen hebben, wijl zij UE: zo langzaam verlaat. Met veel genoegen heb ik de Friesche resolutien aangaande de Mil(itaire) Jurisd(ictie) geleezen. Ik rekene dit gedrogt nu zo goed als overwonnen. Inleggende van onzen Haagschen correspondent zal UE: en alle braaven en verstandigen pleizier doen. Alleen maar wenschte ik, dat de Hollandsche Magnaaten dat vraagen van cathegorisch antwoord aan het Hof van Fr(ankrijk), hoe hetzelve omtrent de behandeling des Keizers denkt, had nagelaaten, wijl dit een schijn geeft, als of dit verbond bepaaldelijk tegen den Keizer zoude geslooten worden, iets, dat in zulke soort van verbonden zorgvuldig dient vermijd te worden. Ik vreeze, dat deeze ontijdige vraag Fr(ankrijk) nog huiveriger zal maaken. Ik beschouwe die vraag als ontijdig, ja volstrekt nutteloos, wijl het verbond eigelijk onbepaald tegen elk, die ons aanvalt of in onze regten

bekort, wordende geslooten, het van zelf spreekt, dat de onderstand ook tegen den Keizer zal moeten verleend worden, wanneer Hij, door Zijne conduite onswaarts, aanleiding geeve, dat het casus foederis exteere. De Hollanders vraagen derhalve met andere woorden doch in effect: of Fr(ankrijk) ook het bepaalde secours casu quo tegen den Keizer zoude willen geeven? Indien ik 't regt hebbe, dan is dit wederom een klein abuisje: Ik heb nog geen naderen missive uit P(arijs). Schoon de mijne, waarbij ik kennis gaf van het vermissen van dengenen, die aan mij zoude geschreeven zijn geweest, reeds voorlang daar is geweest. Ik vreeze waaragtig, dat het er niet deugt, en wagte met ongeduld de post van heden.

Ik zou, al ware het alleen maar om de Hollanders genoegen te geeven, wel inclineeren om hen in de onderneemingen omtrent de zaak 'der frontieren en van den Hertog te ondersteunen. Kan het geen goed, het kan, dunkt me, geen kwaad. Het zal hen tot reciproque complaisance aanzetten en de levendigheid onder de Natie gaande houden. Men dient haar toch steeds met de vertooning van eene of andere patriottische onderneeming te amuseeren.

De Heer Feith heeft mij verzogt, nevens veel complimenten, deeze exemplaren van zijn Lierzang aan de Vrijheid, aan UE: overtemaaken. De vorst is oorzaak, dat UE: dezelven niet eerder heeft gekreegen. Ik zal UE: ditmaal niet verder met politieke zaaken vermoejen, maar na hartgrondige toewenschinge eener spoedige herstelling en veele complimenten aan de famille mij noemen

Uw Vriend,

U Bekend.

Ingesloten volgende brief:

ALLIANTIE. — VAN DEDEM. — HOLLAND AAN HET FRANSCHE MINISTERIE OVER DE ALLIANTIE. — VRAAG OM CATEGORISCH ANTWOORD. — OPROER TE ROTTERDAM. — VAN DEDEM AMBASSADEUR TE CONSTANTINOPEL.

's Hage, 27 Maart 1784.

Hoog Welgebore Heer! [1])

Nadat ik UWE. laatste beantwoord had, wierd niet alleen ik, maar andere vaderlandminnaars, met wien ik over het groote point, de alliantie met Frankrijk en uwe solide argumenten gesproken heb, zoo zeer overtuigd, dat nú in deeze criticque tijds omstandigheeden zoodaanige alliantie ten minsten van onze zijde, met allen haest moest gezogt worden, zoo niet de onvermijdelijke gevolgen van de sammeling daer mede het onherstelbaar verlies van ons vaderland en vrijheid na zich zouden sleepen. Wij hebben dan niet gerust om de voornaemste matadors alhier dit onophoudelijk onder 't oog te brengen, te deduceeren het gevaar, welk in 't nalaeten daar van voor de goede zaak en voor hun zelv stak, waar in mede zeer veel goed gedaan is door Uwen landgenoot den Heer van Dedum, die mede allersterkst voor de alliantie met Frankrijk geijverd heeft. Intusschen zijn die vereenigde pogingen van dat gewenscht effect geweest, dat de hoofden van de goede parthij in Holland zich hebben laeten persuadeeren, en er gisteren uit hunnen naem aan het fransche Ministerie geschreeven en te kennen gegeeven is, dat men hier

---

1) Dit is een briefje van P. van Spaan, raadsheer in den Hoogen Raad; het begin ervan is te vinden: de Beaufort bl. 780. Het vraagteeken in Sillem's register achter de plaats van herkomst kan vervallen.

in Holland dadelijk zoo ras men maar wist, dat Frankrijk er toe genegen was, om het te accepteeren, de Alliantie zoude proponeeren, en voorts heeft men verzocht categorisch antwoord, hoe 't Hof van Frankrijk omtrent de behandeling van den keizer dacht — dus is dit in zoo ver, zoo ik niet twijffel, dan eindelijk na 't genoegen van UE: en alle braaven in zoo ver bij onze Hollandsche Hoofden gereusseerd — ik hoop en wensch maer, dat het edelmoedige Frankrijk nu door ons zammelen niet huivrig zijn zal. Kan UWelE. bij het Fransche Ministerie noch iets ten nutte van de goede zaak doen, Uw blakende ijver voor het vaderland guarandeert mij, dat UE: zulx doen zal.

Intusschen verblijde ik mij, dat door deeze stap van onze Hollandsche Heeren alle discrepeerende sentimenten tusschen de braeve Patriotten over al zullen ophouden, en de zoo noodzakelijke eendragt hersteld en bevestigd zal worden. Dit is tog het eenige fundament van hoop voor ons, daar de andere parthij, zoo ras ze maer de minste tweedracht onder de goede lieden bespeurd, meesterlijk daar uit haar voordeel weet te trekken, zijnde hun devies divide et impera, en de bewegingen Maendag te Rotterdam voorgevallen, en door de onverschrokkene heldenmoed van den vrijheid minnende Elzevier en zijne gewapende burgers gestuit, bewijzen genoeg, hoe de gevloekte geest van oproer, waer door onze vrijheid te meermalen op den oever van haer ondergang gebracht is, noch uit de geesten der menschen niet verbannen is, maer het toond ook ontegenzeggelijk, hetgeen UE: reeds van den beginne gezegd heeft, dat eendracht en een gewapende burgerij volstrekt tot ons behoud nodig zijn.

De Heer Dedum, onders wiens adres UWE: deeze krijgt, en aen wien ik verzoek om de securiteit, de

brieven voor mij 't zij zijn E: hier of in de provincie is, ook toetezenden, is gisteren door Hun Ed: Gr. Mog. met seventien steden tot ambassadeur naer Constantinopolen aangesteld. Ik hoor, dat de C(apitein) G(eneraal) en zijne officieren voor de mannelijke Resolutien van Zeeland plieeren zullen. Wat hebben de vrije Friezen zich mannelijk ook in 't stuk van de Militaire Jurisdictie gedragen. Ik verzoeke onzen waerdigen Vriend Beijma deeze te communiceeren, en hoop dat UWE: onvermoeide pogingen ten welzijn van het Vaderland in 't algemeen, en van Overijssel in 't bijzonder, verder van een gewenscht succes zullen zijn — en verzoeke UWE: te gelooven, dat ik met de oprechtste gevoelens van eene zuivere eerbied en hoogachting ben.

Totus ex asse Tuus,
Q. N.

P. S. hetgeen ik UE: nopens de geheele verwijdering van de origo mali uit hoofde der Acte van Consulentschap schreef bij mijn laetste, blijft men hier nog bij, dat die oude Veldmaerschalk weg zal moeten, zal 't ooit goed gaan — ik twijffel niet, of men zal daer over ook iets doen.

BRIEF VAN NIJVENHEIM AAN CAPELLEN V/D MARSCH. — ZIJN PLAN DER ALLIANTIE MEEGEDEELD AAN DE BRETEUIL. — CAPELLEN V/D MARSCH WENSCHT SLECHTS EEN DEFENSIEF VERBOND. — DUMBAR'S BERICHT AANGAANDE ROUSE. — DE INHOUD VAN ZIJN BRIEF AAN SPAAN. — HIJ BEKLAAGT ZICH, DAT SPAAN DE VAN ZIJN HAND ONTVANGEN BRIEVEN VERBRAND HEEFT. — TOESTAND

TE ROTTERDAM. — SLECHTE BEWAPENING DER NATIE. — INHOUD VAN EEN DOOR SPAAN VERBRANDEN BRIEF. — HIJ VERLANGT VERVULLING VAN EENIGE VROEDSCHAPSPLAATSEN DOOR HET VOLK. — SCHUTTERSGENOOTSCHAPSWETTEN.

N°. 92.

den 7 April '84.

Waardste Vriend,

Een brief van uwe eige hand was mij onbeschrijflijk aangenaam. God zij gedankt voor Uwe herstelling! Ge zijt er zo noodig! We kunnen u niet missen. Dit volgende schrijft me de Heer van de Marsch. „Op dit „oogenblik ontving ik een brief uit Par(ijs) van onzen „vriend Nijvenheim, in dato 28 Maart, waarbij hij „mij woordlijk deeze gewigtige tijding meldt: dat de „gr(aaf) de Vergennes aan zijne zuster [1]) (alzoo hij door „indispositie niet naar Versailles had kunnen gaan) „had gedeclareerd zeer geneegen te zijn om met de „Republ(iek) eene defensive alliantie aan te gaan, dat de „propositien dienaangaande met genoegen zouden wor„den geaccepteerd, dat drie andere Ministers aan haar „hetzelfde hadden verklaard." Deeze tijding is als water op eene dorstige ziele. Heeft Vergennes zig reeds zoo gunstig verklaard, voordat hij wist, dat de Hollandsche Matadors van gedagte omtrent die all(iantie) veranderd waren, hoeveel te gereeder zal het Cabinet van Versailles, wanneer de Pruisische Missive er maar geene verandering baart, nu wel niet zijn, nadat zelfs van dien kant aanzoek is gedaan. Mijn plan der alliancie so als ik het aan U hebbe voorgesteld en er in Friesland op is geresolveerd, heb ik reeds den

1) Zie over haar: Weststrate t. a. p. bl. 61.

11 Januarij deezes jaars aan den B(aron) de Br(eteuil) geproponeerd [1]). De Heer v. d. Marsch, die eerst verklaarde huiverig te zullen blijven, wanneer er questie viel om een formeel tractaat offensief enz. enz. en defensief met Fr(ankrijk) te sluiten en zig niet verder wilde inlaaten dan tot een naauw vriendschapstractaat, die in eenen adem daarop de Friesche Res(olutie) en mijn missive in de Post van den N(eder)-Rh(ijn) heerlijk vindt — diezelfde Heer van de Marsch heeft nu ook een plan eener defensive alliancie gemaakt en naar Fr(ankrijk) gezonden, waarbij de Republ(iek) haar secours enkel in geld zoude behoeven te leveren — om ons des te beeter te bewaaren van gesleept te worden in de oorloogen daar Fr(ankrijk) van tijd tot tijd in moet raaken. Ik stelle vast, dat Fr(ankrijk) op het Friesche plan zal aandringen en keure buiten dat hetzelve veel beeter dan dat van den Heer van de Marsch, omdat het laats(t)ge(melde) ons niet meer voor oorlogen zal bevrijden dan het andere, terwijl dit aan Fr(ankrijk) steeds eenen voet geeft om tegen het verval van onze marine te waarschouwen.

Nu zal maar de vraag zijn, of Fr(ankrijk) door die Missive van den koning van Pruischen ook zal worden afgeschrikt. De Hollanders (zo 't voorgeeven van Roese waar is, daar ik niet aan kan twijfelen) hebben ons wederom een verdoemde trek gespeeld. Van drie kanten kreeg ik gister berigten, welker een, namelijk dat van mijn vriend Dumbar, ik u zal mededeelen.

„Rouse heeft naar de 3 Steden geschreeven, dat „de Hollanders geene resolutie over de Friesche cir„culaire missive willen neemen, voor dat ze ten naasten „bij weeten, hoe die zo bij de eene als andere partij „zal ontfangen worden. Burgmr. de Schepper aan „wien de brief hier geaddresseerd was, zal ant-

1) Zie de Beaufort, bl. 732.

„woorden (gelijk gij begrijpt) dat men, wat deeze „stad betreft, bereid zal zijn zulk eene commissie te „accepteeren. Was het nu wel kwaad, dat gij naar „Holland schreeft, dat men daar vooral zo eene „resolutie neemen moest, wat de jonkers ook mogten „afgeeven, want ik ben geïnformeerd, dat er te Zwol „door sommigen tegen zo eene acceptatie gewerkt „wordt, manifesto indicio, dat Uw tedergeliefde corps „er geen zin in heeft. Dit polsen van de Hollanders „bij een knaap als R(ouse) is weer eene vervloekte „sottise. Stulto stultorum omnia plena!"

Moet men niet raazend worden over die aanhoudende hinderpaalen, die ons uit Holland tegen onze beste mesures worden in den weg geworpen. Geene Resolutie conform Friesland te willen neemen, voor dat men ten naasten bij weet, hoe die zo bij de eene als de andere partij — dus ook bij den Teergeliefden en zijne jonkers zal aangenomen worden — het is 't werk van gekken of guiten. Waarschijnlijker van beiden.

Ik heb heden uit 's harten gronde aan Spaan [1]), met verzoek van communicatie, geschreeven, met bijvoeging, dat, als zij onze assistentie eens weer vraagen, ik dan ook eerst den Hertog en den Prins zal gaan consuleeren. Dat de Friesche R(esolu)tie aan de partij, daar de Drost van IJsselm(uiden), ik, de stad van Deventer en de gezwooren gemeentens der andere beide Steden nevens eenige zeer weinige van derzelver Burgemeesters toebehooren, zeer aangenaam is, en R(ouse) een man is, daar ik nimmer mede gecorrespondeerd hebbe, noch nimmer mede correspondeeren zal. Indien Uwe kragten 't U mogten permitteeren, schrijf dan ook eens hartlijk over dit onderwerp.

---

1) Uitgegeven bij de Beaufort, bl. 790.

Ziehier de copy van mijn eersten aan Bret(euil). Gijs(elaa)r heeft ze tot heden gehad, anders had ik ze UE: reeds voorlang gezonden. Maar ik wilde niet gaarne, uit vrees voor vermissen, mijne origineele minute aan de post vertrouwen en ik kon niet besluiten dit groote stuk andermaal af te schrijven. Ik verzoeke 't na lecture te rug. Een vertrouwde, die zwijgen kan, mag ze ook wel leezen, doch ik verzoeke dat er, om goede redenen, geene copyen of extracten van gemaakt worden. Mijne verdere Fransche correspondentie deele ik U bij andere occasie wel eens mede. UE: bewaart, des vertrouwe ik, alle mijne brieven. Vriend Spaan heeft ze, onverdagt, alle verbrand, dat mij spijt. Zo even zie ik de couranten. Het staat te Rotterdam schijnt wel zeer gevaarlijk. Het zijn wel doodsprongen, doch ook deezen gelukken somwijlen. Ik hebbe daar in persoon de ondervinding van. Hadden wij ons voorlang met Fr(ankrijk) verbonden, dan ware niets van dit alles gebeurd — geene dreigende missive van Pruischen — geene spatsen van den Keizer — geene oproeren enz. Men ziet hoe de hofpartij zig roert, nu het op eene verbindtenis met Fr(ankrijk) begint uitteloopen [1]). De vrienden de Gijs(elaa)r en V. Berkel mogen nu de gevolgen van hunne halstarigheid verantwoorden. Het is te bejammeren, dat de natie nog zoo slegt gewapend is [2]) en dat onze zaak nog gevaarlijker maakt is, dat de natie geene mannen aan 't hoofd heeft, die geschikt zijn, om een land te redden. De Hollanders zijn er niet bekwaam toe. Zij handelen of zonder of naar een kwaad plan. En den Patriotten in andere provincien manqueert het aan de magt, aan den invloed.

---

1) Al de on... — doorgeschrapt.
2) Doch dit mogt — doorgeschrapt.

Onder de brieven, die Spaan van mij verbrand heeft, was er een, waarin ik zijn E: voorspelde, dat het in ons land wederom zou gaan als na doode van Will. II, en dat de Aristocraten zo zij 't wel met hetzelve meenen, bedagt moesten zijn om het volk in hunne reformes te doen deel en belang neemen. Dat ik mij in conscientie verpligt zoude rekenen om de Natie te waarschouwen, wanneer ik zag, dat men haar wederom wilde bedriegen en eene Aristocratie op de puinhoopen van de stadhouderlijke usurpatien vestigen. Dat ik niet voorhad noch den Stadhouder, noch de Aristocratie te vernietigen (om redenen welken ik tans niet kan detailleeren) maar dat ik in consideratie gaf, of de Aristocraten wel te veel deeden, wanneer zij twee of drie plaatsen in den Raad aan het Volk inruimden. Ik wilde in die provinciën daar zulks faisabel en nuttig zoude zijn, bijvoorbeeld in Holland, in elke stad eenige zeer weinige vroedschapsplaatsen door het volk laaten vervullen, op dezelfde wijze als te Nijmegen de 3 Meesteren van St Nicolaasgilde permanente leden van den Raad en Schepenstoel waren. Deeze representanten des volks wilde ik, ten einde hen onafhanglijk te houden, nimmer in eenige voordeelen der regeeringe, commissien of iet dergelijks laaten deelen. Dit zijn maar de hoofdtrekken. Iets dergelijks zal er moeten geschieden; men zal het volk door een eigenbelang, dat zigtbaarer is en meer in 't oog loopt dan de nuttigheeden van alle onze reformes, hoe groot die ook zijn, aan ons moeten verbinden of het zal in eeuwigheid niet gaan.

Wij hebben in ons Schuttersgenootschap iets van dien aart. Elke compagnie zendt uit de schutters eenen om, als leden van denzelven, den Krijgsraad bij te woonen, en ik kan U verzekeren, dat hunne tegenwoordigheid nuttig en ons aangenaam is. Indien

ik nog deezen avond een exemplaar van de wetten kan bekoomen, sluite ik het hier in. Het was straks nog niet afgedrukt. Ik geloove dat ons plan van wetten zeeker het beste is, dat er in ons land nog is gemaakt, doch het is nog ver van de volmaektheid. Wij hebben ons even als de vormers der Amerikaansche Republieken nog te veel naar de vooroordeelen, driften en de omstandigheeden, waarin wij ons bevonden, moeten schikken. Ik zal U per naasten de zwakke plaatsen in onze wetten aanwijzen. Ik zal er iets over moeten opstellen, wijl ik uit Dordrecht ook geconsuleerd ben. Tot deductien te schrijven schijn ik toch gebooren. Ik heb deezen ganschen dag wederom zodanig in het touw geweest, dat ik niet meer kan, en derhalve eindige na hartlijke groete aan Uwe waarde aanhoorige famille.

Vaarwel,

C. t. d. P [1]).

Nos 94, 95 en 96 ontbreken.

HIJ ONTVANGT EEN BRIEF VAN DE BRETEUIL. VERGENNES' ONDERZOEK AANGAANDE HOLLANDS GEZINDHEID TEN OPZICHTE DER ALLIANTIE. — HIJ VOELT ZICH GERECHTVAARDIGD EEN EXTRACT UIT DEN BRIEF VAN DE BRETEUIL AAN CAPELLEN V. D. MARSCH EN PALUDANUS TE STUREN. — HIJ IS BANG VOOR INMENGING VAN DEN KEIZER. — ZENDT BEIJMA EEN BRIEF VAN VREEDE TER LEZING. — TOEVALLIGE PUBLICATIE VAN EEN ZIJNER BRIEVEN IN DEN POST. — HIJ HAD NA

---

1) Hierbij is ingesloten de copie van de nota door Berenger in begin October aan de Gijzelaar gezonden. Zie de Beaufort, bl. 667.

EENE ALLIANTIE MET FRANKRIJK HET VOLK WILLEN INLICHTEN OVER HET GEVAAR, DAT DE VRIJHEID LOOPT. — HIJ WIL EEN VERTOOG OVER DE BURGERSCHUTTERIJEN IN DEN POST SCHRIJVEN. — HAALT EEN STAALTJE VAN HOLLANDS HEERSCHZUCHT AAN. HIJ WAARSCHUWT BEIJMA, DAT DE VERANDERING IN DE MISSIVE DER STEDEN OM FRIESLANDS MISSIVE TE ACCUSEEREN, AAN KAMPEN TE WIJTEN IS. ROUSE'S ONDOORGRONDELIJKHEID. — GUNSTIGE AFLOOP VAN LILLE. — ZIERIKZEE'S PROPOSITIE NAAR AANLEIDING VAN DE ACTE VAN CONSULENTSCHAP ETC.

(N°. 98.)

den 21 April '84.

Wien, mijn waardste vriend, zoude ik eerder, zelfs mijne geheimste nouvelles mededeelen, dan aan U? Hier nevens gaat woordlijk de gansche copij van den missive van den B(aron) de Br(eteuil) [1]), dien ik voorleeden Zondag avond, toen ik U schreef, nog niet geheel ontcijferd had. Ik heb daar wel 4 of 5 uuren over doorgebragt en denzelven volstrekt letter voor letter moeten debrouilleeren. Nimmer heb ik zulk eene hand gezien. Op een paar woorden na, ben ik egter nu zeeker, dat mij geen letter gemist is. Herrinner U, wat ik dien Heer al had geschreeven en betreur onze beklagenswaardige situatie, dat wij met zoo wenschelijke dispositie des Franschen hofs waarschijnlijk, door de onverzettelijke koppigheid van een paar Hollanders, die 't aan dat politiek doorzigt manqueert, welk tot de groote zaaken, daar zij zo veel invloeds in hebben, vereischt wordt, nu nog zullen verlooren gaan! Ik voege hier nog bij een

1) Te vinden bij de Beaufort, bl. 828.

ander egt berigt, waaruit men kan zien met hoe veel belang de Gr(aaf) de Verg(ennes) zig informeerde of Holl(and) wel in dezelfde dispositie omtrent de All(iantie) was als Friesl(and) en let op het antwoord van Br(eteuil). Gelieft mij deeze beide stukken per naasten terug te zenden. Het spreekt van zelf, dat ik niemand copij daarvan kan of mag accordeeren, inzonderheid niet van den brief van Br(eteuil). Wijl egter de gr(aaf) de V(ergennes) en andere ministers geene zwaarigheid hebben gemaakt om aan eene vrouw [1]) over de dispositie des Franschen Hofs met betrekking tot. de Alliantie te spreeken, wijl de Hertog de la V(auguyon) reeds vooraf naar de Rep(ubliek) heeft laaten schrijven, dat ik een brief van den B(aron) d(e) B(reteuil) gekreegen had, daar ik zeer content van zoude zijn, met bij voeging dat hij dien had geleezen, zo meende ik niet alleen vrijheid te hebben, maar zelfs niet beeter aan het oogmerk van den Baron en 't gansche ministerie te kunnen voldoen, dan er met discretie gebruik van te maaken. Ik heb er daarom de nadrukkelijkste passagien uit geëxtraheerd en dezelven aan de Heeren van de Marsch en Paludanus met eenen missive op de omstandigheeden passende, met vrijheid van communicatie, toegezonden, beginnende met „je suis bien persuadé!" Het voorige behoeven zij niet te weeten. ik voorzie dat de alliantie met Fr(ankrijk) eene tweede editie van de gewapende neutr(aliteit) zal zijn. De Keizer, vreeze ik, dat zig haast om het tussen Hem en ons tot daadlijkheeden te brengen, alvoorens die all(iantie) tot stand koome. De Engelschen haasteden zig daarom ook zoo met ons den oorlog aan te doen, eer wij tot de gew(apende) neutr(aliteit) geaccedeerd waren.

---

1) Zie Brief van 7 April 1784.

Ik ben door al het schrijven en denken sedert een tijd lang zodanig uitgeput, dat ik actueel naauwlijks eenen zin van 2 regels kan doordenken. Ik ben derhalve genoodzaakt UE: deezen van vriend Vrede (die ik ook te rug verzoeke) toe te zenden. Deszelfs lecture is wel port waardig. De vuilaartigheid der Hofpartij gaat verre tegen mijn persoon. Wat zal, wat kan ik daar tegen in het werk stellen? Zou het ook voor de goede zaak van dienst kunnen zijn, dat ik mij direct of indirect met geene gewapende Genootschappen meer bemoeide?

Indien Uwe kragten het toelaaten, geef mij dan raad. Men schijnt te Leiden nog niet gepenetreerd te hebben, waarom ik de burgerij te Deventer (die 't mij gansch niet euvel heeft genomen) zo hartlijk ontraaden hebbe om een bagatelle (of een gemeensman voortaan 20 of 25 jaaren zoude zijn) en daar tot het eerste bij eene weldenkende regeering reeds wettig was geresolveerd, die patriottische stad in rep en roer te brengen. Een periode uit een mijner brieven door een groot abuis in de Post n° 223 bl. 606 geraakt, developpeert mijne motiven in deezen nader. Ik begrijpe dat alles aan de all(iantie) met Fr(ankrijk) moet ondergeschikt zijn. Zonder dezelve kunnen wij niets, met dezelve alles. Was dezelve nu tot stand, dan zou ik U voorgesteld hebben, of het de tijd niet haast zoude zijn om het volk in die provincien, daar het noodig is, te verlichten omtrent[1]) het gevaar dat het loopt, van even als na doode van Will. II en Will. III, niets bij al die brillante redressen gewonnen te hebben. UE: rappelleert zig, hoe de pruiken keeken, toen ik op de eerste patriotsche vergaderinge die snaar roerde. Men heeft het agtbaarst gedeelte der Natie tot heden geen direct en

1) Doorgehaald: de middelen die.

personeel belang bij de redressen, bij de beteugelingen van de Stadhouderlijke usurpatien doen krijgen, en daarom kan het haar weinig scheelen of de Pr(ins) of de pruiken haar regeeren; ja zelfs helt men doorgaans tot de regeering van eenen meer dan tot die van veelen over. Ik vreeze, dat onze vrijheid voor de derde maal op deeze klip zal stooten, ja ditmaal te gronde gaan.

Uwe gezondheid heeft U niet gepermitteerd mij Uwe en anderer gedagten te melden over de voornaamste artykels van ons Zwolsch Schutters Reglement. Indien de vrienden dit plan goedkeurden, dan wilde ik onder mijn naam in de Post een vertoog schrijven over de billijkheid en de nuttigheid dat alle de Burgerschutterijen hun eigen officieren verkiezen, alsmede dat niemand van het draagen van de wapenen verschoond zij. Mij dunkt dit zoude wonder wel aan den man willen, en de aristocratische krijgsraaden geweldig in 't naauw brengen — of liever geheel doen verdwijnen.

Dit geschied zijnde waren er geene vrijcorpsen nodig en dan had het volk ongevoelig representanten, want men zoude wel genoodzaakt zijn in gewigtige gevallen de Burgerkrijgsraaden more majorum te raadpleegen. Ik ben buiten staat tans dit plan verder te developpeeren; ook vermoeje ik U te veel met leezen. Wij gaan over agt of 10 dagen naar buiten daar ik mij eene fete maake, U, mijn vriend met Mevrouw en famille eenige dagen — hoe meer hoe liever — te zullen zien. Het Haagsche nieuws zal ik zo mogelijk hier nog bijvoegen, en inmiddels U verzekeren dat ik steeds ben

Uw Vriend,
q. n.

A propos eene anecdote, die je denkelijk niet weet.

Eenige dier verstandigen in Holland, die zig alle moeite hebben gegeeven om die beide magnaaten tot andere gedagten te brengen, gebruikten onder anderen dit argument, dat de andere provinciën er alle op aandringende Holland de all(iantie) toch niet zoude kunnen tegen houden. T is goed, was 't antwoord, laat zij het doen, dan zullen wij het niet doen. Welke heerschzugt! — Gelieft Uwe Friesen te waarschouwen, dat eenige verandering van stijl in den missive der Steden, waarbij zij de receptie van Frieslands missive accuseeren, alleen daar aan is toeteschrijven, dat Campen er magtig op gesteld scheen om ook eens iets te proponeeren. En wijl men te Deventer begreep, dat dat Camper opstel door den beugel kon, zo heeft men het laaten doorgaan: kunnende Uwe provincie staat maaken dat de weldenkenden alhier wel zullen zorgen, dat de zaaken in dit opzigt op den goeden voet blijven [1]). R(ous)e is niet te doorgronden. Had men hem niet gedwarsboomd, dan had hij er een point van deliberatie van gemaakt tussen de Steden of men de Friesche circulaire voor aangenaam zoude houden of niet, en dan was de zaak op de lange baan geraakt, dat zijn toeleg en die van de Hof en Jonkersgezinde Burgemeesters altoos geweest (is). Zij wilden geen eind van die questie hebben. Uit vrees voor de weldenkenden en Burgerijen durven zij aan den Pr(ins) en zijne jonkers het regt der Steden niet opofferen; en daarom oordeelen zij best het maar ongedecideerd te houden.

Spaan schrijft me heuglijk nieuws. De heele historie van Lillo is op niets uitgeloopen.

Alleen zijn 600 man O(ranje) troupes naar Antwerpen

---

1) Doorgehaald: Dat R(ous)e met beide partijen heult wordt hier algemeen gelooft, die borst is niet te doorgronden.

gevaaren. De eenige grond van de allarmen door den Commandant — een groot vriend van den Hertog — veroorzaakt steunt op 't zeggen van een boer; zijnde er tans geen soldaat om of bij Lillo of den doel. Omtrent Overijssel zal men in Holland nu ook spoedig conform Friesland resolveeren. Gijz(elaa)r zal me schrijven apparent Zaturdag om mij iet definitifs te melden. Rotterdam slegt. Zierikzee propositie gedaan 1. wie den stadhouder in zijne regten benadeeld heeft 2. wie die heerschzugtige persoonen zijn — eindelijk onderzoek te doen naar die acte van consulentschap. Vivat, Zierikzee — adieu. De post moet weg.

EXERCITIE IN ROTTERDAM. — NATIONALE ASSOCIATIE. — INHOUD VAN EEN BRIEF VAN DE GIJZELAAR. — EEDSWEIGERING VAN KOLONEL MACALESTER. — HIJ WENSCHT EEN ADRES VAN DE FRIESCHE KOOPLIEDEN AAN HOLLAND.

N°. 100.

den 25 April 1784.

Waarde Vriend,

Uw aangenaame dato 22 is mij op zijn tijd geworden. God herstelle U spoedig in kragten tot steun van ons allen. Het koomt mij voor, dat de Pruiken door hunne werkeloosheid de dupe ook weer van het Rotterdamsche werk zullen zijn, want men schrijft mij van Utrecht, dat het canaille aldaar eene menigte geweeren heeft weeten te bekoomen en dagelijks exerceert. Als het zoo gaat, als men zoo openlijk toont het op geweld of eenen burgerkrijg toeteleggen,

zou het dan ook haast tijd worden om op eene Nationaale Associatie te denken? Mij dunkt, als het toch tot het uiterste koomen moet en zal, er dan niets op is, dan ons gedwee onderwerpen of weerstand bieden. In 't laatste geval weet ik geen ander plan dan eene dergelijke associatie — wel en voorzigtig opgesteld en in de weldenkendste provinciën en steden te laaten origineeren. Friesland, Utrecht, Deventer zouden daar den toon aan moeten geeven.

Een brief van Gijs(elaa)r [1]). Het werk der alliancie is nog niet genoeg geavanceerd om er mij, alnog, iets met zekerheid van te kunnen melden, nochtans kan zijn E: mij zeggen, dat nu men in het zekere is geïnformeerd, dat de leden van den Raad des Konings met minder verdeeldheid hier over denken, men in Holland meent, dat hier over met meer vrugt zal gedagt worden in de Rep(ubliek). Dit zijn de eigen woorden. Mij dunkt het gelijkt al veel naar eene vriendelijke foppage. Collonel Macalester, in garnisoen te Veere, wegens weigering van eed opontbooden en appoinctem(ent) gesuspendeerd. Ik moet sluiten,

Vaarwel,

C. t. d. P.

Gelieft mijne brieven voortaan aan den Heere Lindenhoff te addresseeren.

Denk nog eens aan het idée om de Friesche cooplieden zig over de noodzaaklijkheid der Alliantie met Frank(rijk) aan de Hollandschen te laaten addresseeren. Het wordt nu gekheid.

---

1) Vgl. De Beaufort, bl. 833.

ZIEKTE VAN ZIJNE VROUW. — ZIJNE SLECHTE GEZONDHEID. — INHOUD VAN ZIJN BRIEF AAN DE LA VAUGUYON. — VRIJHEID VAN DRUKPERS. — ZIJN AFKEER VAN PRUISEN. — NADEELEN VAN EEN LANDOORLOG. — ALLIANTIE.

N°. 102.

Zwol, den 9 Mei 1784.

Waarde Vriend.

Het schikt zig door Gods goedheid met mijne vrouw tot heden vrij wel. Er koomt geen dan oud bloed meer op met fluimen of etterstof vermengd, dat de Doctor zegt zeer goed te zijn. Ik ben ook veel beeter doch deerlijk zwak van hoofd, hebbende de rheumatique stoffen zig de laatste dagen meest daarop gezet gehad. Woensdag en Vrijdag had ik niettegenstaande dit te veel gewerkt, hetgene mij veel heeft agteruit gezet, zoo dat het papier mij actueel voor de oogen draait. Hoe zal 't nu met de Repub(liek) gaan? Ik ben niet sterk genoeg van hoofd om tans iets, laat staan eene zaak van dat belang, te beoordeelen. Den Hert(og) d(e) l(a) V(auguyon), dien ik vernomen had dat mij wenschte te spreeken, voorleeden Donderdag de redenen waarom ik niet naar den Haage kon oversteeken, schrijvende, voegde ik daarbij, dat ik die successive demarches van Pruischen met de verontwaardiginge van een waar Republikein beschouwde. Dat ik hoopte, dat men moeds genoeg zoude hebben, om die memoriën met fermeteit te beantwoorden. Dat ik inzonderheid hoopte, dat men Zijne Majesteit plat af zoude weigeren den extravaganten eisch om onze beste tijdschriften te verbieden en te straffen, en dat ik voor mij veel liever de gansche Republiek

zag ten gronde gaan, dan dat zij zig aan deeze vernederinge onderwierp. Dat de vrijheid van schrijven essentieel was aan eene Republikeinsche constitutie, en dat, als het Zijner Majesteit behaagde ons zodanige memorien te addresseeren, Hoogstdezelve het dan ook niet euvel moest neemen, dat zij volgends de wijze van het land publiek geëxamineerd wierden etc.

En inderdaad, vriend, als dit zo maar doorgaat en wij, uit welke consideratie het ook zij, ten gevalle van de nabuurige Mogendheden moeten afzien van onze vrijheid van schrijven over staatszaaken, dan is het gedaan met onze onafhanglijkheid. Ik ben zoo avers van Pruischen, dat ik mij nimmer zal laaten welgevallen eenige assopiatie, daar dezelve de hand in zoude hebben. Ik stond den Keizer nog liever Maastricht met het land van Overmaze af, dan dat ik Pruischen zijnen brutaalen eisch inwilligde. Ik oordeele de pretensien des laatsten, als tastende het leven zelve der Republiek, dat is de vrijheid, direct aan, veel gevaarlijker dan die des eerstgemelden.

Wat zal er nog van worden! Veelen zijn hier vol courage. Zij spreeken van niets minder dan zig dood te vegten! Maar vanae sine viribus irae! Als Frankr(ijk) ons niet en redt, dan zijn wij verlooren; en hoe zal het ons anders redden dan door de wapenen op te vatten — door eenen landoorlog. Een landoorlog met den Keizer baart waarschijnlijk eene nauwe alliantie met Pruischen en dit is juist het gene waarvoor ik siddere. Een landoorlog geeft den Cap(itein) G(ene)r(aa)l eene ontzaglijke magt. Hoe een landoorlog ook uitvalle, goed of kwaad, het is beiden gevaarlijk voor de vrijheid. Om dit alles koomt wel eens, hoe zeer ik anders van 't gevoelen van de Wit ben dat eene Mogendheid nimmer iets moet toegeeven, in mij op dat wij in onze situatie mischien wijslijk deeden indien we het onweder door eenige sacrifices afleidden.

Ik voele dit alles beeter dan ik het tans kan uitdrukken.

De Zeeuwen schijnen den ontembaaren aart der Vrije Drukpers nog niet te kennen. Eene vrije beteugelde drukpers is eene contradictie; en zodanig een gedrogt is een vrije drukpers door eene surveillance der regeering binnen de paalen der welvoeglijkheid gehouden. Maar wie zal deeze surveillants zelven weer beteugelen? Waar is de Vrijheid der drukpers als diezelfde regeering, wier daaden het eigelijk zijn die door die drukpers moeten gewikt en gewoogen worden, de magt zal hebben om te bepaalen wat vrijheid of wat licentie is? Hiertegen dient gewaakt te worden. Dat de Aristocraten zig niet verbeelden, dat ik zulke gevaarlijke pretensien stilzwijgend zal laaten doorgaan. Ik vertrouw hetzelfde van U mijn vriend.

De Drost heeft Gijs(elaa)r over de alliantie geschreeven, doch geene opening gekregen. Men scheept ons af met eene algemeene verzekeringe, dat alles op een goeden voet staat; Bikker heeft er me bij geschreeven, dat ik verzekerd kan zijn dat er eene alliantie zal worden geslooten op een nog veel favorabeler plan dan alle de plans, die er nog geproponeerd zijn. Ik hoope het, doch hebbe weinig opinie van de plans, die door de pruiken gemaakt worden. Zij hebben te veel blijken van onbekwaamheid in staatszaaken gegeeven, dan dat ik hun ingewikkeld zoude kunnen gelooven. Het wordt tijd, dat de andere provincien zig van de voogdijschap dier pruiken ontdoen en hunne heerschzugt paalen zetten. Vaarwel groet de vrienden en geloof me steeds

Uw Vriend,

U Bekend.

De Drost groet u van harten.

VOORVALLEN TE DEVENTER EN TE ROTTERDAM. — ADVIES VAN DORDRECHT, PROPOSITIE VAN AMSTERDAM. — THULEMEIERS MEMORIE. — ZIJN ANGST VOOR EEN VERBOND MET PRUISEN. — NATIONALE ASSOCIATIE. — ORANJE COMPAGNIE TE HASSELT EN KAMPEN. — DEDUCTIE DER RIDDERSCHAP.

(N°. 104.)

Woensdag.

Waarde Vriend.

Het gaat met mijne vrouw naar wensch, doch zij blijft nog zwak, kunnende niet dan een uurtje opzitten en volstrekt nog niet alleenig gaan. Ik ben gister gelaaten en was vrij wel; doch eene kleine wandeling, waartoe mij het aangenaame weder uitlokte, heeft me weer geheel vol rheumatieke pijnen gemaakt, dat mij op nieuw enige dagen zweetens zal kosten. Het ergste is, dat ik wegens zwakheid van hoofd niets kan uitrigten.

Gister nagt is te Deventer ook iets gebeurd met een soldaat, die uit een huis een steen op of onder eene patrouille der Burgerije of van het vrije corps zoude geworpen hebben. Te Rotterdam heeft de drilmeester der burgerije zeekere Rulach, creatuur van Smith en den H(ertog), in presentie van 3 getuigen gezegd mij, wanneer ik te Rotterd(am) kwam, over de kling te zullen laaten springen. Het gaat er boos en 't ware te wenschen, dat er een exempel aan wierde gesteld.

Ik vinde het advijs van Dordrecht niet van mijn smaak. Op dien voet waren de schrijvers der Leidsche Courant en Courier er elendig aan, want men weet, hoe de schepenstoelen te Leiden en Amsterdam

gesteld zijn. Het zogenaamd ontijdig plaatsen van brieven van vreemde Mogendheeden te beletten is ook eene inbreuk in de vrijheid van drukpers, dus vinde ik niet, dat dezelve door die propositie van Amst(erdam) zo zeer gesauveerd is, als vriend Spaan denkt. Waarom er niet, zoals behoort, doorgetast en Thulemeier kort af geantwoord, dat als vreemde Mogendheeden kunnen goedvinden ons memorien te zenden, die de natie raaken, dat dan Hoogstdezelven niet kwalijk moeten neemen, dat de Natie die op 's lands wijze examineere. En dat Zijne Majesteit van Pruischen inzonderheid geene reden van offensie in deezen kan hebben, wijl deszelfs Minister zelf die memorie met alle mogelijke empressement aan de Natie heeft medegedeeld; waaruit niemand natuurlijkerwijze iets anders heeft kunnen opmaaken, dan dat Zijne Majesteit dat stuk daar door aan de beoordeeling van het publiek wilde onderwerpen. Was het Landdag, ik adviseerde waaragtig op dien voet.

Ik ben elendig bang voor een bondgenootschap met Pruischen. Vauguyon heeft, zo mij verzekerd is, in mandatis eene reconciliatie te bewerken tussen de opposition en het Hof. Wanneer het tot eenen landoorlog koomen moet, dan is dezelve onvermijdelijk noodzaaklijk. Maar mijne partij is genomen. Ik zal mij nimmer in eenige deliberatien tot eene reconciliatie inlaaten, wanneer Pruischen zig daarmede bemoeit. Ik zal zulks morgen onbewimpeld, en met allen ernst aan Vauguyon schrijven. Ik wil nimmer direct of indirect mij met het Hof van Berlijn inlaaten. Schrijf mij Uwe finaale resolutie daaromtrent tot mijn narigt.

Ik ben sedert ik deeze bovenstaande regelen schreef wederom zo veel erger geworden, dat ik wederom naar bedde moet.

Een Staatenbode, (die) gister uit den Hage hier

geweest heeft, zegt, dat er in de Vergad(ering) van Hun Hoog Mog: iets zoude voorgevallen zijn daar het publiek, wanneer het rugtbaar wordt, over verwonderd zal weezen.

Ik heb in een paar voorigen UE. gesprooken van een idée eener groote Associatie ter handhaaving van de vrijheid deezer Natie: Uwe onpasselijkheid zal U, even als mij de mijne doet, waarschijnlijk weinig lust of vermogen hebben overgelaaten om aan groote plans te denken. Dit nogtans keure ik allernoodzaaklijkst. Ik bidde U, spreek er eens over.

De Oranje-factie wapent zig alom. In Hasselt wordt verzekerd, dat eerstdaags eene Oranje-Compagnie zal verschijnen. Te Campen exerceert, hoewel alnog met houten snaphaanen, eene compagnie jongens, die een formeel geschilderd Oranje vendel hebben en Burgm(eester) Vestrincks compagnie wordt genoemd. Hasselt en Steenwijk zijn zeer op de zijde der Ridderschap. Ik zende UE. geene deductie der Ridd(erschap), omdat ze te veel aan port zoude kosten. Eindelijk is dan aan de verwagting van het publiek voldaan; maar wat is er gebaard, — een muisje? Hunne enige bewijzen, (die) de enige grond zijn, waarop hunne pretensie steunt, vindt men in de Bijlagen van K(.....) p. 252 en vervolgends. En wat bewijzen ze daar? Brengen zij preuves bij, dat de Edelen immer quartierswijze ter Vergaderinge van Ridd(erschap) en Steden gestemd hebben? niets minder dan dit. Er blijkt wel, dat de Edelen van eenig quartier, in specie die van Vollenhoven, wel eens eene zaak hebben overgenomen, om er onder hen over te delibereeren, ook wel dat zij quartierswijze iets hebben laaten aantekenen; maar nergends blijkt, dat hunne stemmen anders gerekend zijn, dan hoofd voor hoofd. Overnemen kan een edelman, dus ook eenigen te samen. Dagelijks gebeurt het, dat eenigen zig in

hunne aantekeningen samenvoegen. Ik ben buiten staat daar tans over uitteweiden; maar verzoeke elk zig door de sophismes, door de bedriegerijen in die deductie vervat, niet te laaten wegsleepen. En lieve, let eens op de contradictie, die in hunne eigen declaratie p. 278 doorstraalt.

Doch ik kan niet meer. Vaarwel, groet allen.

P.S. Die groote associatie zoude een nationaal engagement zijn. Zij moest de punten vervatten, die men met lijf en goed zig beloofde te verdedigen. Zij moest het daadlijk opneemen der wapenen ten gevolge hebben. Dit tot nader opheldering. Doen wij het niet en laaten wij ons voorkoomen, dan zijn wij verlooren. Gedenk, dat ik het voorspeld hebbe. Om die associatie den volke smaaklijk te maaken, moesten wij de regten des volks in het contract voor al niet vergeeten.

HIJ IS NIET IN STAAT BEIJMA'S BRIEF TE BEANTWOORDEN DOOR ZIJNE ZIEKTE. — ADVIES VAN CAPELLEN VAN DE MARSCH. — BRIEVENPORT.

N°. 106.

Zwol, den 19 Mei 1784.

Ik heb, waardste vriend, Uwen aangenaamen van den 15 ontfangen. Ik ben in de onmogelijkheid tans in eenige details van iets te treeden. Mijn doctor heeft me alle werk volstrekt verbooden, en trouwens, hij had dit niet noodig. Ik ben dermaate uitgeput, dat ik niets kan leezen, schrijven of denken; zodanig heeft mij dit rheumatisme verzwakt. Eene opeenstapeling van allerlei omstandigheeden heeft mij sedert eenige maanden als overstelpt gehad. Met mijne vrouw gaat het naar wensch.

Uw plan van associatie is excellent. Inleggende ben ik verzogt U te zenden, waarmede na verzekekeringe van hartlijke en onverbreeklijke verkleefdheid ik mij noeme

Uw Vriend,
C. t. d. P.

De Drost van IJsselm(uiden) maakt UE: veel complimenten. Hiernevens een allercordaatst advijs [1]) van den Hr. V. d. Marsch. Hij is nu hartlijk in ons gevoelen over de alliantie. Ik zal zien, of ik hier ook nog Haagsche tijdingen zal kunnen bijvoegen.

Schrijf mij, of UE: als lid van Staat geen port betaalt. Men zegt mij dit. Ik wilde U graag Uw paquet met brieven weerzenden, doch zoude den Postmeester niet gaarne het port nog eens voor dezelven in de zak jagen.

ZIJNE ZIEKTE. — HIJ WIL BIJ BEIJMA KOMEN LOGEEREN. — FRIESCHE EN HOLLANDSCHE RESOLUTIE OVER THULEMEIER'S MEMORIËN.

N°. 107.

Zwol, den 30 Mey 1784.

Waardste Vriend,

Tot heden ben ik een martelaar van eene complicatie van rheumatisme en podagra. Het eene oogenblik ben ik zoo, dat ik als een oud stijf man kan kruipen; het andere ben ik zoo stijf en pijnlijk, dat (ik) mij naauwlijks beweegen kan. Van harte ben ik echter gezonder dan te vooren. De stoffen bepaalen zig nu meer naar de extremiteiten. Gister avond kreeg

---

1) Ontbreekt.

mijne vrouw een violenten hoest, waardoor zij een weinig bloed opgaf. De ontsteltenis, die 't haar veroorzaakte was erger, dan de kwaal zelve. Het is goddank van geen gevolg geweest. Hoe staat het met U? Als ge 't eens niet te drok hebt, meld het mij maar met een woordje. Ik zende U inleggenden [1]) kortheidshalve, want ik ben buiten staat een half uur ingespannen te zijn.

De Grietman Bergsma, die hier geweest is, wilde mij van U af debaucheeren om bij zijn E: te logeeren. Ik heb mij tegen alle zijne vriendelijke instantiën hard gehouden en koome bij niemand dan bij U.

Maar wanneer, mijn waarde, zullen wij daar een plan van kunnen maaken?

De Friesche Res(olutie) over de Pruisische Memoriën bevalt mij ook niet; men had van zo cordaate provincie mogen verwagten een rond desaveu van ooit te willen de hand leenen om ten gevalle, van wie 't ook zij, onze beste schrijvers te straffen etc. R(esolutie) van Holland is nog laager. Aan de Steden, daar die schrijvers zig bevinden, over te laaten om te onderzoeken, of er stof tot correxie is en die te appliceeren, is niet anders dan dezelven in 't naauw te brengen en in de noodzaaklijkheid te stellen, om stof tot correxie te moeten vinden. Ik weete niet, of het ernst of spotternij is met de alliantie met Fr(ankrijk). Het is nu dan ver gebragt, dat er in generaale termen toe is geresolveerd!

Vaarwel vriend, ik kan niet meer en ben, na hartlijke complimenten van mijn gullen gastheer [2]), steeds

T. T.

q. n.

---

1) Brieven van P. van Spaan, hier achter afgedrukt.

2) Pallandt van Zuithem. Zie Sillem in de Gids, t. a. p. bl. 453.

Ingesloten zijn twee brieven van den Raadsheer P. van Spaan, welke ik hier in excerpt laat volgen.

's Hage, 15 Mei 1784.

Van Spaan deelt Gijselaars vertoog in den Raad van Dordrecht mee over de wenschlijkheid om onderzoek te doen naar de Acte van Consulentschap.

Woensdag is dan ook door Gedeputeerden van Dordrecht in de Statenvergadering een dergelijk voorstel gedaan en met eenparige stemmen (de Ridderschap uitgezonderd) gearresteerd en is den vorigen gecommitteerden, die door de resolutie van 7 Mei geauthoriseerd waren om van Z. H. te vernemen, of de veldmaarschalk zijne orders ter defensie van Staats-Vlaanderen geinterrumpeerd had, opgedragen, naar de Acte van Consulentschap onderzoek te doen. De Commissie bestond uit de Heeren Gijzelaar, Van Berckel en den Raadpensionaris, welke gisteren bij Z. H. geweest zijn en „vrij droog en koel „gerecipieerd." Zij hebben een schriftelijk antwoord ontvangen. In het antwoord stond, „dat Z. H. ofschoon „als Capitein Generaal der Unie eigenlijk aan Hun „Ed. Gr. Mog. geen rekenschap schuldig, uit consi„deratie van de Staten voor Holland wel wilde ant„woorden, dat de Hertog zijne ordres niet gecon„tramineerd had."

Z. H. heeft mede schriftelijk geantwoord, dat er tusschen hem en den Hertog een acte gepasseerd is in dato 3 Mei 1766 en binnen weinige dagen de copie authentique aan Hun Ed. Gr. Mog. te zullen zenden.

Over de vraag: „of nu de rechte acte voor den „dag zal komen, is men nog zeer in twijfel, zeer „licht kan het toch gebeuren, dat men, wel voor„ziende, dat in tijd en wijlen daer van iets komen

„zoude, mogelijk tweederley instrumenten heeft ge-
„fabriceerd."

Van Spaan dringt er op aan, dat in zake de Acte van Consulentschap de Friezen door zullen tasten, alsook dat zij de resolutie van 17 Maart 1784 zullen attaqueeren.

Van Spaan vertelt een geval van Baron v. Wassenaer, officier van de Waalsche dragonders, in Bergen-op-Zoom in garnizoen, die op zijn request aan den Raad van Brabant tegen een anderen officier naar den Heer van Bergen-op-Zoom, den rechter ter eerster instantie, is gerenvoieerd, en zich nu nader aan H. H. Mog. heeft geadresseerd.

„De Raed van Braband verdiend, dat men haer
„helpt en de President van dat Collegie, van Laer
„doet veel goeds."

Nopens het overstemmen der steden in Overijsel met één Ridder, is men in Holland wezenlijk actief en bezig dit te praepareeren.

De Amsterdamsche burgemeesterskamer wil Pruisen van wegen de generaliteit antwoorden. Van Spaan wijst er op, hoe de „braeven" alle krachten moeten inspannen, om alles tot een goed einde te brengen. „Die hatelijke Aristocratie doet hier zeer veel quaed
„en daar de burgers der steden nog zoo niet onder-
„drukt zijn als elders, is de natie hier nog niet
„genoeg opgewekt. Ik geloof, dat daer om thans
„de beste weg is, eerst den algemeenen vijand met
„alle krachten te bestrijden en daer toe met alle
„fermeteit die circulaire missive van Z. H. krachtig
„te enerveeren. Niemand heeft daer beter gelegen-
„heid toe als Friesland, die in deeze zeer mishandeld
„is." Ofschoon de missive bij een boekverkooper te Amsterdam reeds een week geleden uitverkocht was, is eerst gisteren die missive aan de Staten van Friesland afgezonden.

Van Spaan verwondert zich over Gelderlands antwoord op die missive, uit zijn verontwaardiging over het opheffen van het vrijcorps te Rotterdam en over de behandeling door het Deventersche vrijcorps ondervonden, alsmede over die een lid van 't Leeuwarder vrijcorps aangedaan. — „De commissien van Brest en der frontieren gaan nog dagelijks voort."

's Hage, 25 Mei 1784.

De copie authentique van de Acte van Consulentschap, door den Prins in te zenden, wordt deze week gewacht. Hun Ed. Gr. Mog. hebben geresolveerd Zijn H. H. te vragen, waarom de „ordre tot dekking der frontieren" eerst op 7 Mey 1784 gesteld was, „daar zulx bij resolutie van 15 April reeds aan Z. H. H. „geinjungeerd was."

Hun Ed. Gr. Mog. hebben op propositie van Dordrecht goedgevonden de soldij van de naar Staats Vlaanderen trekkende troepen gedurende zes maanden met zes stuivers per week te verhoogen, wat wel noodig is.

Zaterdag is op propositie van Dordrecht met eenparige stemmen der achttien steden besloten om de commandanten van de steden van Holland, geen stem in staat hebbende, te gelasten in geenen deele aan de Resolutie van den Raad van State van 17 Maart 1784 te defereeren. Er is een besogne gedecerneerd om van de gedeputeerden onzer provincie in den Raad van State, op voorbeeld van vroegere tijden, de reden van deze illegale demarche van den Raad van State te vernemen.

Van Spaan meent, dat door de directie van burgemeester Gevaerts Dordrecht ten aanzien van het begeven der ambten haar zin zal krijgen. Hij be-

klaagt zich over de Amsterdamsche burgemeesters, uitgezonderd „de brave" Hooft, die Dordrecht de kastanjes uit 't vuur laten halen. Een onaangename zaak is te Amsterdam voorgevallen. „Op den Dag-„vaert is burgemeester Dedel, nevens de Heeren „Bikker, Van der Hoop, Van Berckel, Visscher en „Van der Goes. Nu is de braeve Visscher, omdat „er veele commissorialen quasi waren, naer huis ont-„boden — eigentlijk meent men de reden te zijn, „om dat Dedel, zoo Bikker zomtijds niet present is, „gelegenheid zoude hebben om met Van der Goes in „voorvallende zaeken de stemmen te doen staken en „alzoo de zaken optehouden — dog deeze bom zal „weder niet gelukken, want de vaderlandlievende „Bikker present zijnde, hebben de goede tog de „meerderheid en burgemeester Hoofd krijgd met „Augustis den dagvaert, die dan zeker Visscher „weder zal medebrengen."

Er is een courier uit Parijs gekomen met de tijding, dat het definitieve vredestractaat tusschen de Republiek en de Engelschen gesloten is. Van Spaan voelt de verplichting aan Frankrijk hiervoor en voor de bereidwilligheid om in de geschillen met den Keizer te helpen, „waer omtrent Donderdag door den Hertog „de la Vauguyon eene allerbeleefdste en zeer vol-„doende nota is overgegeeven."

Zeeland heeft geresolveerd een alliantie met Frankrijk te sluiten op den voet van de propositie van Utrecht en communicatief met Holland. Alleen de Ridderschap van Overijsel wil niet aan de alliantie deelnemen. Namens Holland zal de Alkmaarsche burgemeester P(aludanus) naar Overijsel gaan.

„Niettegenstaande men hier onophoudelijk werkt „om seditieuse beweegingen te krijgen, mislukt zulks „overal. Rotterdam is door de lafheid van haere „Regenten alleen uitgezonderd."

Van Spaan deelt mede, dat hij het advies van den Heer V. d. Marsch over de alliantie met Frankrijk en over het laffe antwoord van de Staten van Gelderland aan Z. H. gelezen heeft.

In een p. s. zegt hij verder, dat de burgerwapening in Holland goed vordert en dat tot de alliantie met Frankrijk heden door Holland besloten is, echter nog niet op welke wijze deze tot stand zal komen.

AANKONDIGING VAN CAPELLEN'S DOOD DOOR P. LINDENHOFF.

Swolle, 6 Juni 1784.

WelEdele gestrenge Heer.

Toen ik UWEg. Wo(e)nsdag van den toestand van den Heer Van de Poll kennis gaf, zag niemand die zo bedenkelijk aan, als het gevolg getoond heeft. Donderdag lag ZHWgb. lam aan handen en voeten. Vrijdag waren die meer of min beweeglijk, dog men merkte, dat de stoffen op de harssens vielen, en hij werdt geheel ijlhoofdig. Aderlatingen, vesicatoiren, zuurdeeg etc. herstelden nu en dan de praesentie, en het bleef in die wisselvallige situatie tot na negen uur deezen morgen, toen alles eensklaps veranderde. Een vierde aderlating toonde duidelijk genoeg, dat long en harssens gegangraeneerd waren, en het liep maar tot even na twaalf uuren aan, toen ons deeze groote man door den dood ontrukt werdt.

Treurige gebeurtenis waarvan wij beide het gantsche gewigt gevoelen! de Heere is vrij! Geef hier van kennis, daar ge het nodig oordeelt. Het treft Mevrouw, die anders mooij avanceerde, diep, en ik

vreeze voor nieuwe toevallen. Ik ben nu en altoos WelEdelegestr. Heer

UWelEdgestrs.
ootmoedigste dienaar,
P. Lindenhoff.

Hierbij was ingesloten de copie van een opdracht door vijftien Burgeren van Zwolle, te weten:

Engelbert van Saanen,
Valentijn Boumeester,
Egbert Dikkers,
Isebrand Timmerman,
Abraham Ovink,
Hendrik Tegelaar,
J. E. H. Thorbecke.
Peter Meulenbroek,
Joannes Veltkamp,
Hend. van der Veen,
L. van der Vegte,
Corn. Wilh. Rensing,
J. M. Muller,
H. Wijnkes,
Benj. ter Korst.

op last van de respective gilden en andre burgeren en ingezetenen aan de Heeren:

J. B. Bicker,
B. E. Abbema,
Cornelis van Lennep,
Cornes. van der Hoop Gijsbtz.,
J. A. de Roth,
D. Hooft,
O. W. I. Berg,

E. Ebeling,
P. W. van Lankeren,
J. G. Tegelaar,
Wilhs. van Irhoven van Dam,

alle te Amsterdam, den 20 October 1784, gedaan, om te zorgen voor het inzamelen van gelden en voor de goede tot stand koming van een „duurzaam gedenkteken" voor J. D. van der Capellen tot den Pol „dien uitmuntenden verdeediger van 's volks regten en vrijheid", benevens de copie van het verzoek van genoemde Heeren Amsterdammers aan de voornaamsten der provincien, om de regeling van het inzamelen der gelden in hun stad of provincie op zich te willen nemen.

N°. I [1]).

Zaterdag.

Deze brief is blijkbaar gericht aan Capellen van de Marsch en handelt alleen over Capellens dochter Betje, die het door Hans Plettenberg met herhaalde aanzoeken lastig gemaakt werd.

Aan het eind van den brief komt V. d. Capellen nog eens terug op zijn voorstel over de alliantie. Hij heeft die slechts voor een zeker getal jaren voorgesteld 1°. „omdat wij ons dan telkens bij elke „periode weer necessair kunnen maaken, 2°. omdat „de omstandigheden veranderen kunnen, 3°. omdat „zulk soort van verbonden doorgaands zoo worden „geslooten."

---

1) Volgende brieven zijn de excerpten vermeld in de Inleiding bl. 107.

N°. II [1]).

Waardste Vriend,

Ik meende waaragtig uwe brieven beantwoord te hebben. Dien van den 29 Xber heb ik zulks voorzeeker gedaan. Er schiet derhalven alleen die van den 12 deezer over. Ik heb den B(aron) d(e) B(reteuil) ampel van alles geïnformeerd [2]). Ik heb Zijn Ex: verzeekert, dat wij niets kunnen, voor dat wij van de Pruisische Memorien (het cheval de bataille van de Hofpartij), als mede van de vrees voor eene nieuwe attaque van England, ingeval van weigering der verplaetzing van de vredesonderhandelingen, verlost zijn. Dit laatste vervalt mogelijk. Ik heb daarbij gevoegd, dat er eene schaarsheid van geld in ons land plaats heeft; sterk wordt genegocieerd, en dat de Hollanders niet gewoon zijn een groot gedeelte van hunne capitaalen aan lijfrenten te besteeden, hoe voordeelig ook. Dat het wenschelijk ware, dat Frankr(ijk) op eene andere manier in ons land konde negocieeren. Maar vriend, ik heb mij wel gewagt van stelligen raad daaromtrent te geeven. Frankr(ijk) kan hier voor geen $4^1/_2$ pro C. geld krijgen Het heeft geen crediet. Elk weet hoe het met schulden belaaden is. De Engelschen geeven over de 7. De oude Fransche effecten tegen 37 ingekogt, geeven dit zelfde. Het is dus volstrekt onmogelijk, dat Fr(ankrijk) onder dien prijs geld zal krijgen.

De form der negociatie te veranderen, oordeele ik allergevaarlijkst. Maar ik keure ook af, dat men Fr(ankrijk) te veel hoop geeft dat, wanneer het iet(s)

---

1) Dezen vond ik wel aardig genoeg om hem in zijn geheel te geven; hij dagteekent waarschijnlijk van April 1784.

2) Zie den hiervoor reeds aangehaalden brief van 11 Januari 1784 bij de Beaufort bl. 732.

éclatants voor ons doet, het geld uit de schuilhoeken zoude losraaken. Meer dan eene reden kan het daar in houden. Ook geloove ik niet, dat er actueel zo veel geld in 't land is. Het zal mij benieuwen, wiens plan zo in Fr(ankrijk) als hier zal gevolgd worden. UE: zoekt alles in een aveu ten voordeele der Patriotten. Ik werke ook op zulk een aveu, doch oordeele de Rep(ubliek) niet te redden zonder eene formeele defensive alliantie met Fr(ankrijk). Ik heb er Vader Hooft, met verzoek van verdere communicatie, opening van gegeeven en zal er des noods onder mijn naam voor uit koomen. Volgens mijn inzien moeten wij eene alliantie hebben voor 12 jaaren, op die conditien, dat wanneer wij in onze bezittingen of geoorlooſden koophandel in de 4 werelddeelen worden aangevallen, Fr(ankrijk) ons (bij voorbeeld) 32 schepen van linie of troupes, naar onze verkiezing, ten zijnen koste zal bijzetten, en wij daar tegen onder diezelfde voorwaarden 16 schepen van gelijke zwaarte of geld, zo echter, dat die der bondgenooten (die) zelf in oorlog mogt raaken, die secoursen zal kunnen te huis roepen. Dit soort van verbonden geeft geene wettige reden tot oorlog. De alliantie, die UE: voorheeft [1]), als ook G(ij)s(elaar) en Van B(ercke)l, is, gelijk de Post wel zegt, eene alliantie van complimenten; eene all(iantie) die waaragtig niets zegt, dan dat men elkander geen kwaad zal doen.

De bond, die Fr(ankrijk) en de Rep(ubliek) zal vereenigen, zal door de NATIE, à la barbe van de Aristocraten, moeten worden toegehaald.

Ik doe mijn best, doe ook het uwe. Wij kunnen niets anders en beeters dan elk ons gevoelen zeggen, en aan onze correspondenten te P(arijs) aanraaden,

---

1) Dit geeft reden om te vermoeden, dat de brief aan Capellen v. d. Marsch is gericht.

het gene wij in gemoede oordeelen best te zijn. Dat men te P(arijs) zelf kieze!

Ik denke, dat wij wegens eventueele ontdekking onzer correspondentien weinig zouden te vreezen hebben. Het gene mij het meest zoude spijten is, dat ze mijne brieven agter hielden Dat ze ze eerst eens leezen, mag geen kwaad.

Ongelooflijk is de moeite, die ik gehad hebbe, om ons gewapend genootschap tot stand te brengen en tegen de woelingen der verdervende hand en ambitie van sommigen van goede wetten te voorzien. Dit is egter door Gods goedheid gister gelukt. Ik verzogt bij die gelegenheid, bij eene korte aanspraak op de omstandigheeden ingerigt, mijne demissie. Maar ik werd op de touchantste wijze gebeden, mag ik zeggen, om toch hun Collonel te blijven. Welke pressante redenen ik er tegen allegeerde, onder anderen mijn aanstaand vertrek uit Zwol — 't mogt niet baaten.

Ik gaf egter wel 100 ducaaten, dat ik er van ontslagen ware, wijl ik er te veel tijd aan moet besteeden.

Doch zij hebben daar tegen geroepen dat, al kwam ik in geen 6 jaaren bij 't corps — 't was genoeg dat ik hun Collonel bleef.

Ik brande om eens bij U te zijn en durve mij wegens eene, misschien aanstaande conferentie met de Steden, niet absenteeren. Schrijf mij, of ge den heelen winter door buiten zijt; en geloof me steeds

T. T.

q. n.

In Groningen is eene omwentelinge ten goede voorgevallen. Drie slegte sujetten, schoon door 't Hof gerecommandeerd, heeft men cordaat, tot schreeuwend genoegen der Burgerij, voorbijgegaan. Lees ook dit briefje Haags nieuws.

N°. III.

Vrijdag

Hij accuseert de ontvangst van een brief van 12 dezer. „Sneek, Slooten en Leeuwaarden hebben „de hofleverij ook afgelegd, dus zijn die steden reeds „8 sterk. Te Deventer hebben de Burgers een Com„mitté van 12 persoonen gemagtigd. Dit heeft reeds „een addres aan de Meente ter tekening gelegd, „waarbij dit Corps verzogt wordt geene recomman„datien meer te respecteeren, en het tort Jordens en „Doornik aangedaan (die in 1775 en 76 op hun „beurt geene straatschepenen hebben mogen worden) „te repareeren. De Magistraat (waarschijnlijk voor„ziende dat de Meente dit eischen zoude) heeft ge„resolveerd de ambten van secretaris, postmeester, „serviesmeester en rentmeester der geestelijkheid „zelf te vergeeven zonder recommandatien; maar de „Meente daags daaraan vergaderd, heeft gevorderd „dat die amten ingevolge een oud concordaat nooit „door een lid der Regeering zouden bekleed worden, „en overzulks resignatie geëischt van den jongen „Schepper, die de survivance heeft op 't servies „meesterschap. Ik ben van opinie, dat de Meente „nu niet verder moet gaan, om de Magistraat tot „engte te brengen.

„Die resignatie moesten zij maar niet op aandringen „en zig vergenoegen met in 't vervolg de concor„daaten strict ter uitvoer te zien brengen. Ik vreeze „dat men de Magistraat tot wanhoop zou kunnen „brengen, en ben van opinie, dat men ze wel in „toom moet houden; doch ook teven doen voelen, „dat onder den invloed der Meente en Burgerij te „staan verkieslijker is, dan te zugten onder de sla„vernij van 't H(of) en der Drosten. Wanneer dat „Committé ook hier en te Campen tot stand komt,

„dan hebben wij een schoon vooruitzigt. Weezenlijke „tribuni plebis en dat zonder infractie in de con- „stitutie of commotien!

„De Burgerij te Deventer heeft die gecommitt. „magt gegeeven om hun eigen getal aan te vullen. „Dit is mis, en moet, daarna, geremedieerd worden. „Men ziet daar de origine van de erflijke regeeringen; „inzonderheid der vroedschappen. Ik hoop dat deeze „institutie gevolg zal hebben in de andere Steden, „van deeze en de andere provincien.

„Ik zie magtig tegen die haatlijke deliberatie raa- „kende dat Libel. Wanneer de Koning van Pr(uisen) „weigert die 2 te Kranenburg gearresteerde oproer- „makers over te geeven, dan zal ik weigeren, er „kome van wat wil, te delibereeren over 't addres „van Zijn Minister. Ook zal ik tevens, ingeval van „deliberatie, eischen dat de Ouw(erwetsche) Patriot [1]) „mag gestraft worden, wegens den hoon den Koning „van Fr(ankrijk) aangedaan.

„Mogelijk denkt men daar in Holland niet aan."

N°. IV.

den 17 April.

„Gister ontfange het bij deezen teruggaande. Aan „den R(aad) P(ensionaris) confidentien maaken! „Deezen Jesuit een riem onder het hart te steeken! „Ik bekenne 't! Stultorum omnia plena. Ik heb „van Br. geen brief ontfangen; en vooreerst heb „ik geen lust om geheimen te vertrouwen aan lieden, „die onvoorzigtig genoeg zijn, om met een R(aad) „P(ensionari)s, met een R(ous)e — God weet met

1) Vgl. ook Brieven pag. 263.

„wie meer — te correspondeeren en zig te laaten „dupeeren. Ten andere heb ik mij aan Br. tot secre- „tesse verbonden.

„Ten derde bemerke ik meer en meer, dat het eene „enkele nieuwsgierigheid in de Hollandsche mag- „naaten is, om toch te weeten wat tussen 't Cab(inet) „van Vers(ailles) en mij omgaat. Zij vertrouwen, „zij zoeken mij niet: en meer dan waarschijnlijk is „het, dat het hunne hoogheid kwetst, dat een edel- „mannetje uit eene drie guldens province buiten, ja „tegen hun heen, buiten en binnenslands een plan „van eene alliantie heeft weeten smaaklijk te maaken, „dat hunne goedkeuring niet heeft. Ik wil voortaan „veel liever wederom zonder de Hollanders voort- „werken, dan geduurig en vergeefs harrewarren. Zij „zijn, dit weet ik, boos op mij. Maar ben ik ge- „schaapen, om van die Heeren du haut en bas „getracteerd te worden, en op mijne vriendelijkste, „op mijne dringendste brieven, hoe zeer ik er om „bidde en smeeke geen letter antwoord te ontfangen. „Men werpe mij niet voor de scheenen, dat ik dwars „tegen hen aanwerke. Ik hebbe dit moeten doen. „Ik was in de noodzaaklijkheid, van niemand te „kunnen ontzien, of te mogen ontzien, wijl het water „aan de lippen stond en de Rep(ubliek) met alle „mijne goede vrienden verlooren gaat, indien het „niet tot de door Friesl(and) voorgeslagene alliantie „met Fr(ankrijk) koomt."

Capellen meent, dat Rotterdam voor de goede zaak verloren gaat; de commandant van het vrijcorps [1]) heeft dan ook reeds de stad verlaten, en Elsevier en Swijndrecht, adelborsten, hebben hun demissie genomen.

Voortaan zal „het splitten" der Commissien niet

1) Hartog. Zie de Beaufort, bl. 820.

meer geschieden, daar Zwol aan Deventer en V. d. Capellen bij missive verzocht heeft deeze begevingen te laten doorgaan, met de belofte, dat zij zullen helpen zorgen, dat het nimmer meer voorkomt. Twee Steden en 3 Meentens zijn er dus al voor. „De Teergeliefde verliest wel $^2/_3$ van zijnen invloed hierdoor." In een p. s. bestrijdt V. d. Capellen de meening, dat de door Nijvenheim meegedeelde berichten met die door V(auguyon) ontvangen, zouden in strijd zijn [1]).

Hij beklaagt zich over de Hollanders, die in zake Rotterdam niet flink optreden, uit vrees een van beide partijen onaangenaam te zijn.

N°. V.

Woensdag.

„Dank voor het medegedeelde Landdagsnieuws. „Die schurken! Uw advijs niet te willen insereeren! „Ik kan mij waarlijk niet rappelleeren, hoe het eigenlijk „met het verdeelen der voordeelen van mijne eerste „stukken gegaan is. Maar ik zoude u vast raaden, „het te laaten drukken met de letter en formaat „van de Post, om daar bijgevoegd te kunnen worden, „dit zal het debiet vermeerderen." Hij vraagt aan Visscher meedeeling te doen van zijn slechte gezondheid, die hem niet tot reizen in staat stelt. „Ik „rekene, dat het weinig zegt, hoe de Prinsgezinde „Provincien resolveeren omtrent het werk der Alliantie, „wanneer Holland maar eene spoedige en cordaate „resolutie nam. Ik zal den Hertog d(e) l(a) V(au„quyon) morgen avond een regeltje zien te schrijven."

Hij meent, dat de Utrechtsche resolutie over de

1) Vgl. Brief van Van Beyma no. 97.

alliantie „studieus" zoo duister gesteld is. V. d. Capellen blijft bij zijn weigering, om een Patriotsche vergadering meer bij te wonen, zoo lang de alliantie niet tot stand is gekomen. „Blijft die agter, dan is „het niet der moeite waard om iets verder te onder- „neemen."

N°. VI.

Zwol, den 17 Mey 1784.

„Schoon Vaug(yon) uit mijn brief wel kon merken „dat ik niet zeer gesticht was, dat de groote Hol- „landsche politiquen ons kleine patriotjes van niets „opening geeven, zo houdt Zijn Exc: over de alliantie „een diep stilzwijgen en meldt mij niets, dan dat Hij „mij zeekerlijk gaarne spreeken wilde, en slaat mij „voor, of ik niet te Amsterdam zoude kunnen koomen. „Ik ben daar vooralsnog niet in staat toe, en als „het mogelijk over eene reconciliatie was, daar „hebben wij geene lange conferentien over nodig. „Ik oordeele ons in eene gevaarlijke situatie. Ik „stond den keizer, mids gerustheid voor het toeko- „mende krijgende, liever alles toe, dan in dit tijdstip „een landoorlog de concert met Pruischen te moeten „voeren.

„De despotieke wijze van handelen der Pruiken „met de patriotten in de Landprovincien is aan- „stootelijk en begint mij te verveelen".

N°. VII.

Zwol, den 19 Mei 1784.

Hij bericht den ziektetoestand van zijn vrouw en zich zelf. Om rust te nemen heeft hij het commando

van het genootschap aan den volgenden officier overgedragen. Hij constateert twee brieven van den aangesprokene gisteren ontvangen te hebben.

N°. VIII.

Vrijdag [1]).

„Het is zeer natuurlijk, dat Vauguyon in mandatis „hebbe eene reconciliatie te bewerken. Of het belang „der goede zaak zal vorderen, dat wij beiden het oor „daaraan leenen, weete ik nog niet; maar dit staat „bij mij vast, dat ik mij nimmer tot eenige reconci„liatie zal inlaaten, als Pruischen zig met dezelve „bemoeit. Ik wil nimmer iets met dat Hof te doen „hebben. Ik heb Vaug(uy)on onbewimpeld geschree„ven, dat ik liever de Rep(ublie)k zag te gronde gaan „dan Thulemeiers extravaganten eisch tegen de „schrijvers van de Post, Courier etc. te accordeeren". Hij betreurt den dood van Haersolte. „Ik weete „nu geen een goed plan meer te maaken!"

---

1) Onderaan staat geschreven: Hr. Van de Marsch, in de hand van J. D. Van der Capellen.

BESCHEIDEN BETREFFENDE DE DOELISTEN-BEWEGING TE AMSTERDAM IN 1748

MEDEGEDEELD DOOR

F. J. L. KRÄMER

Behalve de documenten rakende de gebeurtenissen te Amsterdam in 1748, door mij uitgegeven in de Bijdragen en Mededeelingen van het Historisch Genootschap, dl. XXIII en XXVI, bestaan er nog eenige andere, die voor de kennis dier gebeurtenissen hun gewicht hebben; zij berusten in het archief van den graaf Bentinck van Rhoon. Het zijn weliswaar meest copieën, maar óf van de hand van graaf Bentinck zelven óf door dezen gewaarmerkt.

Allereerst trekt de aandacht eene memorie van Laurens van der Meer aan Prinses Anna, gedateerd van den 22^{en} Augustus 1748, dus kort vóór de reis van Prins Willem IV naar Amsterdam. Van der Meer is de welbekende Rotterdamsche koekbakker, wiens res gestae in dl. XXIII uitvoerig zijn verhaald. Uit die memorie blijkt nog eens wat eigenlijk de grief was van de burgerij, niet alleen in Amsterdam en Rotterdam, maar ongetwijfeld in de meeste steden. Het gold geenszins het stelsel van regeering, zooals dat van oudsher overal, met geringe wijziging in den vorm, bestond, en het is ook niet juist aan de beweging van 1748 een democratisch karakter toe te kennen. Het waren alleen de personen, die op het

oogenblik aan het bewind waren, wien de burgerij haren afkeer toonde, en deze hoopte dat de verwisseling der regenten voldoening zou geven. Mocht deze niet kunnen worden doorgezet, dan hoopte zij in de kolonels en hoplieden een genoegzaam tegenwicht te zullen vinden tegen de regenten-coterie, mits die officieren werden benoemd of zoo mogelijk gekozen uit personen geheel buiten de regeering staande.

De oorzaak van het wantrouwen en den tegenstand lag uit den aard der zaak in de aanmatigende en baatzuchtige gedragingen van vele stedelijke bewindslieden, alsook in de ergernis over de wijze, waarop de kleine ambten en posten werden vergeven, maar naast deze, of liever veel meer dan deze, gold de grief over de drukkende lasten, die de kleine burger te dragen had, zonder dat hij van de opbrengst dier lasten veel anders bespeuren kon dan hetgeen de weelderige levenswijze van vele der hooge heeren en ook van vele bevoorrechte afhangelingen hun te zien gaf. Tegen de belasting der consumptie-middelen vooral kantte zich de burgerij aan, — en onder dien term „burgerij" is in deze niet te verstaan wat men tegenwoordig vaak aanduidt met de „kleine luiden", maar de neringdoende stand. Men droomde destijds reeds van eene inkomsten-belasting, geschoeid op eene klassen-indeeling, waarbij de laagste klasse zou worden vrijgesteld. Het gronddenkbeeld vindt men in de Propositie van een familie-hoofdgeld, door Prins Willem IV ingediend den 2en Mei, maar bovenal leerrijk zijn ten deze een geschrift van Daniël Raap, getiteld: „Zedige overweging" enz., dat hij den 25en April 1749 in het licht gaf, en de kort daarop verschenen wederlegging onder den titel: „Klaar bewijs" enz. [1]). Dáárom riep men luide om de „vrije

1) Zie de „Chronologische Historie" van Jan de Boer, Ms. Kon.

negotie", daarom wilde men den invloed der gilden herstellen.

Porceleinkoopers als Raap, tabakswinkeliers als Basset en Boudeau, pruikmakers als Chatin, hoopten in de verandering der regeering hun voordeel te vinden, en daarom riepen zij zoo luid zij konden „Oranje boven", hunne bedoelingen verbloemende en verbergende onder de onophoudelijk den volke verkondigde liefde voor het Stadhouderlijk Huis, en voor vijanden van dat Huis scheldende wie zich als „anti-Doeliaan" van hen afwendden. Bij hen voegden zich anderen, die van de beroering en de verwachte omwenteling partij hoopten te trekken: de notaris Kramp, de makelaars De Court en Gellink, de notaris en advocaat-poeet Feytema:

„Zoo waanwijs als wel andre zes,
Getuige zijn Themistocles
En Theseus, kinders van zijn brijn;
Hij zal ook pensionaris zijn".

en de jonge advocaat Commelin:

„Den tienden is zijn beste maat;
Ik meen dien kleinen advocaat,
Dien dwerg wroet ook al in den drek,
En sluyt als Muitemaker 't Hek" [1]).

Zulke lieden sloten zich bij de Doelisten aan, golden eerlang als hunne hoofden, speelden hun rol als wijk-gecommitteerden en leden van den Krijgsraad, en wedijverden in liefde voor den Oranje-vorst en... voor zichzelven.

Met de Doelisten-beweging liep het spoedig mis,

Bibl. Raaps vlugschrift was reeds den volgenden dag nergens meer te krijgen.

1) „Caracters der opperbaasen" enz. Pamflet.

en de komst van den Prins wierp zeker veler plannen en verwachtingen in duigen — van Mr Johan Feytema o. a., en er schoot niet veel anders over dan de liefde voor het Oranje-huis op een andere manier te exploiteeren. Dat bespeurden waarschijnlijk de Haagsche heeren, die Prins Willem IV vergezelden op zijn tocht naar Amsterdam, duidelijk genoeg, en zij maakten er gebruik van — met bijoogmerken misschien: hoe de graaf van Gronsveld onderhandelde met den genoemden notaris Kramp vermeldt Hardenbroek in zijne Gedenkschriften (I. 285), en hoezeer Kramp er om veracht werd — en zijne medestanders met hem — blijkt uit het „Testament van Raap", hierachter afgedrukt, een hatelijk stuk uit 1754, toen noch Raap zelf noch de anderen reeds vergeten waren.

Van de verbittering tegen de Doelisten getuigt ook de „Explicatie op de publicatie gedaen in Amsterdam, den 15en September 1748", mede hierachter afgedrukt: voorzoover ik heb kunnen ontdekken is deze in de Nederl. Jbb., in het Wondertooneel en dergelijke niet opgenomen. Evenzoo de stukken rakende de begrafenis van Raap in 1754. Maar meer dan dat alles zeggen de smeekbrieven van Hendrik Gellink, die zich in de grootste moeilijkheid gebracht had door zijn optreden als gecommitteerde van wijk 60 en nog veel meer door zijn gedrag als luitenant van zijn burgervendel, gezamenlijk met den luitenant Vaster, waarvan de Nederl. Jbb. een omstandig verhaal geven [1]), en van den bovengenoemden advocaat Jan Bernard Commelin, gecommitteerde van wijk 30, die zich in de geheele Doelisten-beweging verre van onbetuigd gelaten had en ook in de affaire Gellink-Vaster weder eene rol speelde.

Al zulke benarde menschen moest nu het Oranje-

1) A° 1749, bl. 471 vlgg.

huis uit den brand helpen en tegen de openbare minachting beschermen, en de geheele Doelistenschaar werd te hulp geroepen om toch te getuigen voor de liefde en de trouw der bedreigden. De notaris Kramp was daarbij de eerste op het appél.

Die smeekbrieven werpen een eigenaardig licht op de geheele geschiedenis van de Doelisten-woelingen. Maar buitendien is de brief van Commelin merkwaardig, omdat hij van eene karakteristiek van de nieuw benoemde regeeringspersonen vergezeld is, die inderdaad der kennisneming zeer waard mag heeten. Weliswaar draait alles veelal om den persoon van Mr. Commelin zelf, maar tegelijk wordt velerlei vermeld wat de aandacht verdient. Het schijnt wel, dat graaf Bentinck den onbezonnen jongen man gebruikt heeft om hem te laten vertellen wat hij weten wilde: de stukken liggen bij zijne aanteekeningen over de tijdsomstandigheden, voor zijne adviezen aan den Prins bestemd. Hoe dit echter zij, de memorie van Commelin is authentiek.

Hoever de toorn van de anti-Doelisten ging, reeds in 1748, bewijst ook het verhaal van Philippus Doorwaart, dat ook hierachter volgt.

In October of November 1748 werd te Amsterdam een prent verspreid, die een bitteren smaad bedoelde tegen de Doelisten, d. i. tegen Raap en de zijnen. Spoedig echter begonnen de ontwerpers en uitvoerders bloed voor het hart te krijgen, want de overheid bemoeide er zich mede: de boekdrukker Doorwaart werd, volgens Jan de Boer, zelfs voor het gerecht gedaagd. Op de een of andere wijze is ook in deze zaak de Prins betrokken: althans Philippus Doorwaart, naar Jan de Boers getuigenis een boekhandelaar op de Kalkmarkt, schreef ten behoeve van graaf Bentinck een uitvoerig verhaal van de lotgevallen dier prent, die reeds in Januari 1749

zóó zeldzaam was, dat De Boer ze slechts een korten tijd te leen kon krijgen en de opmerking maakt, dat zij voor geen geld meer te bekomen was. Fraai of geestig was zij niet, te oordeelen naar de beschrijving en de afbeelding, die De Boer in der haast er van geeft in zijn handschrift. Tegen een galg stond een lange ladder, op welks derde sport een beul — op de teekening maar weggelaten — en aan welks voet eenige mannen, wier namen er naast stonden; op de teekening zijn in der haast alweêr alleen de laatste gezet. Er zijn er drie. Aan de galg hangen reeds eenige anderen, op dezelfde wijze aangeduid. De namen der ongelukkigen zijn die van: Raap, De Huyser, Chatin, Gimnig, Feytema, Martini, Boekelman, Visser, Pardique, Van Nes, Malepougne, Boudeau, in het geheel twaalf. Teepken en Kannegieter staan bij de ladder te praten. Er behoorde een vers bij, zoowat in den geest van het bovenaangehaalde „Caracter der Opperbaasen", die ook allen naar de galg worden verwezen, evenals in de „Grafschriften", waar alleen Gellink een zachter vonnis krijgt: hij mag „onder Amstels galg pronken". Raap is natuurlijk de hoofdschuldige en hangt het eerst.

Zooals het verhaal van Doorwaart bewijst, kwam het schimpdicht — of althans de prent — uit den koker van een gezeten burger, die een kantoor hield en een eersten klerk bezat, waarschijnlijk dus ook nog wel een tweeden. Of die burger, de heer Roos Teerhuys, tot den aanhang van de oud-regenten behoorde, dan wel of hij een anti-Doelist was, d. i. een der velen, die de Doelisten beschouwden als een bende baatzuchtige opruiers, blijkt niet, en wat Philippus Doorwaart betreft, deze speelt den onschuldige, die van den prins geen kwaad weet.

Uit alles is het genoegzaam duidelijk, dat ook na het vertrek van den Prins uit Amsterdam de heeren

van zijn hof de draden van de Doelisten-zaak in handen hielden, zooals trouwens ook voldoende bewezen wordt door de belooning in posten en betrekkingen, velen Doelisten voor hunne bemoeiingen toegekend. Dat dezen het na het doodloopen der Doelen-relletjes kwaad te verantwoorden hadden, is uit de verhalen van Commelin en Gellink blijkbaar genoeg; de lezer van Jan de Boers Chronologische Historie vindt er in diens verhaal nog meer bewijzen van. Het is jammer dat dit uit den aard der zaak zoo weinig bekend moet blijven: rustig en zonder eenige vooringenomenheid schreef de goede man — toen een vijf en vijftiger — zijne opmerkingen ter neder en laschte in zijn handschrift prenten, proclamaties, pamfletten, kortom alles in, wat hij verzamelen kon betrekkelijk de gebeurtenissen van den dag. Al gaf men het handschrift uit, het zou zonder dat alles het grootste deel van zijn belang verliezen, of ten minste de kennis van het origineel zou door de uitgave niet overbodig worden.

Een paar kleine bescheiden: rapporten van de Doelisten Basset en Bondeau en dergelijke, verklaren zich zelf.

Aan die stukken heb ik toegevoegd den klaagbrief van den Amsterdamschen hoofdofficier De Dieu, die na de wetsverzetting in September 1748 nog eenigen tijd in zijn ambt gehandhaafd bleef. Zijne klacht gold de vrij strenge berisping van het Hof over zijn slap gedrag in zake de vervolging van het verspreiden van lasterlijke en beleedigende geschriften, met name van de bovengenoemde galg-prent, alsook van andere soortgelijke zaken. Dat de drukker van de galgprent inderdaad gedaagd werd, blijkt, zooals boven is opgemerkt, uit het getuigenis van Jan De Boer. Uit den brief en de stukken is duidelijk, dat het gedrag

van den schout ten opzichte van de hatelijke aanvallen op de Doelisten de aanleiding werd tot zijn aftreden.

Ten slotte volgen nog „Consideratiën over den vrijen krijgsraad", liggende in een bundel, met Bentincks hand gemerkt „Ploos van Amstel, 26 Jan. 1751". Waarschijnlijk zijn die beschouwingen van den vermaarden Amsterdamschen advocaat van dien naam. Uit geen ander stuk spreken zóó duidelijk de bedoelingen, die men met de beweging voor zulk een vrijen krijgsraad had. Een paar concepten van dezelfde hand gaan erbij.

F. J. L. K.

I.

Afschrift.

VAN DER MEER AAN H. K. H. (22 Aug 1748).

De Prins is geroepen om de abuysen te redresseeren en om de natie te verlossen van de tyrannie van de magistraat van de respective steeden. De natie zal niet tevreeden zijn, en daar zal geen rust komen, vooral te Amsterdam, totdat er redres gekomen is in de voornaamste grieven.

Dat redres moet van de Prins direct komen, of het zal niet voldoen, en daar zal geen rust weezen, omdat de magistraat het vertrouwen van de burgers irreparabel verlooren hebben, waaruyt proflueert dat er verandering in de regeering weezen moet. En de Prins zal moeten kiezen van deeze twee dingen een:

1. of een heele nieuwe regeering aan te stellen;
2. of een nieuwe krijgsraad aan te stellen, ten eenemaal independent van de regeering.

En in beyde gevallen moet de Prins aan zig neemen de electie van 36 Raaden en van Burgemeesteren.

Zoo dat niet gebeurt zullen de gemoederen te Amsterdam nooyt gestilt worden, daar een algemeen misnoegen tegen de Prins op zal volgen. En geen hoop van redress en van herstel van de Prins te verwagten hebbende, zullen de burgers en gemeente uytbersten en tot de uyterste extremiteyten komen tegen de magistraat, die zij veragten en verfoeyen, waaruyt bij het minste ongenoegen een bloedbad te verwagten is.

Alle dag zal er wat nieuws versonnen worden, en bij de minste tegenstand van wegen de regeering, daar de burgerij geen respect nog ontsag voor heeft, zullen zij tot feytelijkheeden komen. Daar zal nog kan geen redress nog verbeetering in het stuk van de finantie komen, zoo lang dezelve persoonen in de regeering blijven, om dat de burgerij, die anders wel gedisponeert is om te geeven, overtuygt is dat de teegenwoordige regenten de finantien zoeken eerder te verergeren dan te verbeeteren, om de Prins magteloos te maken en om de burgerij te bewijzen, dat zij met de verheffing van de Prins niets gewonnen hebben.

II.

Jan. 1754.

In den Naame Lucifers, Amen.

Op heden den twintigsten November seventien hondert drie en vijftig, zijnde Dinsdag voormiddag ten elf uuren, compareerden voor mijn Mr. I. W. Kramp, openbaar Notaris, geadmitteert voor den Hove van Lucifer, residerende binnen Angst en bang (Amsterdam) bij de vlag-bewaarende en bijna blind gesogte

privilegie-soekende pikbroecken in praesentie van de naar te noemene getuygens:

Den Heer Daniel Raap, porcellein-verkooper, wonende op de Vijgendam in een huys, bij de meeste ingesetene bekent onder den Naam van 't Illuminatie-huis of Altijd Wel, mij Notaris wel bekend, den Comparant zich te bedde leggende, dog met volkomen gebruik van sijn verstand en zinnen, soo als klaar blijkende was, dewelke verklaarden uit eygen overweeging van de onseekere uure des doods te hebben voorgenomen wegens sijn nalatenschap te disponeeren en sijn testament te maken als volgt:

Eerst en vooraf herroept en vernietigt hij testateur alle voorgaande testamenten, codicillen en andere actens, eenige kragt van uiterste wille hebbende, die voor dato deeser door hem testateur gemaakt of gepasseerd mogte sijn, geene uitgesondert, en alsoo (na aanbevelinge van zijn ziel bij Lucifer in het onderaardsche Rijk, en sijn lichaam hier aen de Voolewijk ten prooy den ravens) geheel op nieuws disponeerende, verklaard hij testateure tot zijne erfgenamen te stellen en te institueeren de navolgende persoonen, als:

Aen sijn huisvrouw Maria Zas sijn porceleinwinkel met al hetgeen daar aan behoorende is, doch wel speciaal onder deeze conditie en voorwaarden, dat zij, Maria Zas, aen geen hoogduitsche Jooden of Joodinnen, hetzij onder wat voorwendsel het ook zoude zijn, niets uit de zelve zal mogen verkoopen.

Geevende hij testateur voor reedenen van hetzelve, dat gemelde hoogduitsche Jooden, ten tijden van het doen der mijneed, getragt hadden hem testateur (indien het mogelijk was) om het leeven te brengen, jaa selfs dat gemelde hoogduitsche Jooden sig niet hadden ontsien, voor en omtrent sijn woonplaats zamenrottingen te maken en reeds voorgenomen hadden sijn huis te plunderen en te vernielen.

Aen sijn oudste zoon Albertus Raap, thans aen de studie zijnde, zijn, testateurs, bibliotheek van onjodistische en afgoddische boeken, alsmede alle desselfs eer en faam roovende, land verdervende en oproerige en tumultueuse boeken, de eerste soort om daar uit te moeten studeeren de Hattumistische, Deurhoffistische [1]), Spinosistische en andere schrijvers van die natuur, om daardoor in staat te worden t'eeniger tijd een nieuwe scheuringe in 't kerkelijke te kunnen veroorsaken, de andere soort om uit dezelven te kunnen sien en leesen een goed en doortrapt politicus te werden, op wat manier de saaken te dirigeeren om een domme en toomloose gemeente aen 't muyten te helpen, en hoe in de gunst van een vorst sig te kunnen dringen.

Dog met speciaale begeerte van hem testateur dat hij, Albertus Raap, ten minsten eens daags (als waaren 't gebeeden) twee capitulen in de werken van den beroemden politicus en staatkundige Italiaan Machiavel zal hebben te leesen. N.B. dit point strekt sig niet verder uit als over de gedrukte boeken, zullende van de manuscripten bij yder persoon in 't bijsonder worden gesprooken.

Aan sijn jongste soon Daniel Raap zijn, testateurs, rafinaderij van salpeter, staande en gelegen op het Varkens Eyland, met seeker manuscript gemerckt N° 4, hebbende voor tytel: Instructien om gestoolene salpeter-sacken te koopen en deselve te verduisteren, door ondervindingen opgemaakt door Daniel Raap.

Aen zijn oudste Dogter, Christina Raap, de winkel van chocolade met al hetgeen daartoe is behoorende, beneffens seekere manuscript gemerkt N° 1,

1) Van Hattum was een boekdrukker en pamfletten-schrijver; an Deurhoff vond ik geen geschriften. Of het Joden waren blijkt niet.

zijnde de tytel daarvan: Nodige onderrigtingen tot het maaken van valsche bouteljes, door Daniel van der Knoll.

Aen zijn tweede dogter, Hester Raap, de winkel van the en coffy cum annexis, beneffens seeker manuscript gemerkt N° 1, hebbende tot tytel: Verhandeling over het namaaken van coffyboonen, alsmeede om op een seekere en vaste manier afgetrokkene theeblaaden te droogen.

Aen zijn derde dogter, Maria Elisabetha Raap, sijn negotie van gebrante boontjes en cissers, met seeker manuscript gemerkt Numero 5, tot tytel voerende: Nodige instructien tot het maken van cissers, door eigen ondervinding beschreeven door I. Colier, beneffens een dito gemerkt Numero 2, hebbende voor tytel: Verhandelinge om op een gemakkelijke en voordelige wijse boonen en cissers te branden, alles uit een veeljaarige ondervindinge opgemaakt door D. Nabo.

Aen sijn vierde dogter, Neeltje Raap, sijn negocie van Oranje-linten, cocarden, strikken en wapentjes, beneffens een manuscript gemerkt numero 7, sijnde de tytel van hetselve: Namelijst van alle officieren en soldaaten (commandeurs en timmerlieden), welke hebben gedient onder het galge-vaandel, waarmee Willem de Vierde twee September 1748 soo triumphantelijk werd ingehaalt, zeer fraay en accuraat beschreven door Egbertus van Baalen, waaruit zij, Neeltje Raap, soo het eens in volgende tijden mogt gebeuren dat Willem de Vijfde in Amsterdam kwam om een verandering in de Magistrature te doen, zal kunnen sien aan welke persoonen sij gemelde Oranjelinten, cocarden, strikken en wapentjes zal hebben te verkoopen; interdiceerende hij, testateur, wel uitdrukkelijk bij deesen aen haar, dat sij sig wel sal hebben te wagten van geene der voornoemde linten

etc. te verkoopen als aen sodanige persoonen, welke het meest en getrouwst geijvert hebben in sijn, testateurs, verdoemlijke concepten, als voor het verkopen der ampten, de posterijen aen 't land, het erfstadhouderschap, Doelenwerk, en al wat meer (door de soogenaamde Loevesteiners) voor muiterij werd uitgekreeten.

Aen sijn jongste dochter, Elisabeth Raap, sijn, testateurs, winkel van Engelsch aardewerk, dog op de selve conditien als aan Maria Zas sijn voorgestelt.

Aen Jacob Carel de Huyser voor sijn getrouwe diensten aan hem, testateur, beweesen in het laate teekenen van het Request om de ampten te verkopen, zeeker manuscript numero 9, hebbende tot tytel: Handelinge, waaruit te sien de manier bij een vorst in gunst te geraaken, alsmede om van deselve een collecteurs-plaats te obtineeren.

Aen Elie Chatin, soo voor sijn getrouwe assistentie op den Doelen, als voor het maken van seeker vers, hebbende tot tytel: „Klugtige inval", de somme 300 gls., uit consideratie, dat hij, Elie Chatin, te slegt is beloont geworden met de collecteurs-plaats in de Bourtang.

Aen Hendrik van Gimnich, voor het doen der Aenspraaken op den Doelen, zeker manuscript gemerkt numero ses, hebbende tot tytel: Aenteekeningen uit de brieven, notulen en besoignes (ten tijden der vergaderingen op den Doelen) tusschen Daniel Raap en den Graaf Bentinck, Heere van Rhoon en Pendrecht, gehouden.

Aen Mr. Jacob Feytema, voor het opstellen der berugte drie Articulen, zeeker manuscript gemerkt N° 8, zijnde de tytel: Extract uit de resolutien en besoignes, genomen en gehouden tussen Daniel Raap en verscheide getrouwe ijveraars voor de drie Articulen op den Doelen, in het kleyn kamertje.

Aan Jan Martini tot Embden, een somme van 400 gls., uit consideratie dat hij geen collecteurs-plaats (wegens sijn wangedrag) heeft kunnen obtineeren.

Aen Frans Pardique, voor sijn getrouwe assistentie in het laate teekenen der 3 articulen van hem, testateur, zeeker manuscript gemerkt numero 12, voerende tot tytel: Versamelinge van egte stukken, behelsende eene compleete collectie van alle de origineele articulen en aenspraaken, soo publicq als als die in 't geheim sijn opgesteld en geteekend geworden, met veel nauwkeurigheid te samen gebragt door Daniel Raap.

Aen Antoni Boudeaux, voor het dragen der vlag ten tijde der uittogt van Willem den Vierde op den 15^{en} Sept. 1748, de somme van 600 gls., om reedens dat hij, Antoni Boudeaux, van sijn collectie over het bestiaal op het onverwagteste is gedeposteert geworden.

Aen Antoni Kannegieter, voor sijn getrouwe assistentie aan hem, testateur, op verscheyde tijden en plaatsen beweesen, zeeker manuscript gemerkt N° 10, zijnde de tytel: Versameling van alle de spot- en schempschriften gemaakt op den Heere Christiaan Scholten.

Aen Mr. B. Comelin, voor het opstellen der 8 articulen, zeeker manuscript gemerkt numero XI, voerende tot tytel: Kunst om door goede deuren in het geheim cabinet van een vorst te komen, beneffens nog een dito gemerkt n° 14, zijnde de tytel daarvan: Manier van procedeeren voor den Hove van Lucifer, door seeker voornaam Adv^{t} aen hem testateur uit het onderaardsche Rijk gesonden.

Aen Jan Rotterdam, voor het maaken van seeker vers, beginnende: Vier Burgemeesters sijn gewipt etc. de somme van 200 gls.

Aen Frederik Vaster, seeker manuscript gemerkt N° 13, voerende tot tytel: Vervolg der patriootische

bedrijven van Daniel Raap, dog met versoek, dat hij, Frederik Vaster, deselve sal gelieven te vermeerderen en na sijn, testateurs, overlijden in het ligt te brengen met sijn, testateurs, portrait daar over, opdat een yder daar aan sal kunnen sien wat persoon hij is geweest.

Aen J. Ouwater, een somme van 150 gl. voor het schilderen van sijn, testateurs, portrait (vermits deselve tot dato deeser nog geen collecteurs-plaats heeft kunnen obtineeren).

Aen Doctor Hulsebusch te Embden, voor sijn schrijven van verscheyde nieuwigheden, zijn, testateurs, afgetapte water, zijnde 12 kelder-vlesschen vol, mits hetselve verkoopende aen geen ander persoon dan Doelisten, welke een seere keel mogten krijgen, zijnde dit Raapezoop probatum en reeds door verschyde van deselve geprobeert en egt bevonden, kunnende hij, Doctor Hulsebusch, voor de penningen, daaruit te provenieeren, met de schout (in der tijd) van Angst en bang (Amsterdam) een accoord sien te maaken, om daarmee vrij in te mogen komen.

Aen Jan Rousset de Missy te Maersen, voor het schrijven van seeker boek, voerende tot tytel: De historie van het Stadhouderschap door den Abt Reignial [1]) gecastijd etc., als hebbende daarmee getoont een opregt voorstander van het huys van Orange te zijn, een somme van 250 gls.

Stellende tot executeurs van sijn lichaam (om een seeker plaats in 't Rijk der duivelen te hebben) de manhafte persoonen scherpregters van Utrecht of Haarlem of wie ex officio in derselver plaats daartoe mogten worden gecommitteert, zullende voor hunne executeures-plaats genieten zodanige penningen en contanten als bij hem (behalven de hierin genoemde) testateur bij sijn overlijden sullen worden bevonden.

---

1) D.i. Raynal.

Stellende tot voogden over sijne minderjarige kinderen de persoonen van Egbertus van Baalen en Frederik Vaster, en ingevalle het onverhoopt mogte gebeuren, dat een van hun beyde kwame te sterven, sal men in hun plaats verkiesen zodanige persoon of persoonen, welke het meest geijvert hebben voor sijn, testateurs, vloekwaarde Articulen en Concepten.

Alles en in gevalle met uitsluiting van alle andere specialijk, dog met eerbied bedankende en excuseerende alle brave, eerlijke en opregte welmeenende lieden, soo hier als elders, waar het mogte gebeuren dat sijn, testateurs, executeuren hiervoren genoemt (of wie ex officio mogte werden daartoe aengestelt) sig van hunne laaste pligt aen hem komen te kwijten.

Hetgeene voorschreven staat verklaart hij, testateur, te sijn sijn testament en uiterste wille, begeerende dat het sal worden nagekomen en agtervolgt als testament solemneel, ten minste als codicille, of so als best en eenigsins na regten van deesen helschen hove kan bestaan.

Gepasseerd in Angst en bang (Amsterdam) ten dage en plaatse voornoemd, ter presentie van Dirk van Zwieten en Jacob Kleerbeesem, als getuigen hier toe versogt.

Quod attestor
(get.) I. W. Kramp
Notaris Publicq.

III.

Afschrift van Copie.

EXPLICAATIE OP DE PUBLICAATIE GEDAAN IN AMSTERDAM DEN 15 SEPTEMBER 1748.

Doen te weeten .....

.....

alzoo aan ons ter kennisse is gekoomen, dat door

eenige quaade geintentioneerde luyde de rust, eendragt, tranquillitijt en welvaart deezer lande haatende en benijdende, vergeetende onze vaaderlijke zorg en geneegentheid, waarmeede wij voor de goede burgerije en ingezeetene dezer provintien zijn aangedaan geweest en nog zijn, sooals in het elfde articul onzer Publicaatie, gedaan in Amsterdam den 15 September 1748, klaar staat uyt gedruckt dat wij voor alsdoen wel hebben willen in vergetelheid stellen en over het hoofd zien alle begaane onordentelijkheeden, die tot onze kennisse waare gekomen en die er verder zoude mogen gepleegt zijn, van deze onze Publicaatie niet alleen een quaat gebruyk gemaakt werd, maar in plaatze, gelijk wij verwagt hadden, zij als goede geschikte burgeren en ingezeetene voortaan zig, gehoorzaam aan onze serieuze welmeening, in alles naa hetgeene de plicht, verschuldigde eerbied en onderwerpinge aan hunne wettige overigheid vereyscht en wat tot conservatie der rust en welvaart kan contribueeren, in voornoemde Publicaatie bevoolen en van haar gevordert, zig zoude gedraagen hebben, hen niet alleen niet ontzien deeze onse beveelens op eene reukelooze en strafbaare wijze in de windt te slaan, maar daarenboven in het tegendeel, en 'tgeene wel het schaadelijkste voor de saameleving en direckt streidig tegen onze intentie is, eene verkeerde lasterlijke uytlegging en zin aan deeze onze Publicaatie hebben gegeven, waarin wij niet anders beoogt hebben als de rust en welvaart onzer burgeren en ingezeetenen sooveel immers moogelijk te bezorgen, 'twelk door geen andere middelen als de goede order, tranquillitijt en bilke onderwerping aan de wettige overigheid kan bevordert en te weege gebragt werden, alle hetwelke soo ver is gegaan dat men, nietsch ontziende, niet alleen alle oopendlijke lasteringen mondeling heeft

uytgebraakt, maar teffens zig verstouwt heeft, sooals nog onlangs met de uytterste verontwaardiging ons zijn te voore gekoomen, eenige faam en eerroovende lasterschriften en pasquillen, waarvan er reedsch eenige door beulshanden zijn verbrand geworden, in 't ligt en ter drukpers te geven . . . . . neemende op eene indirecte wijze de woorde in het 12 articul van voorschreeve Publicaatie in een malitieuze en dusdaanig een zin . . . . . alwaar staat . . . . . .

Gelastende ook specialijk diegeene, die weegens de wijken of burger- compagniën zijn gecommiteert geweest, zig van stonden aan van die en alle diergelijke commissiën te houden voor ontslaagen, op peene dat diegeene, die bevonden zullen werden tegens deeze onse serieuse wille en begeerten te hebben ingegaan en zig aan eenig misdrijf tegen de waardigheid van de regeering of ongehoorzaamheid aan desselfs beveelen schuldig te maaken, als verstoorders van de gemeene rust en veragters van onse heilzaame oogmerken en beveelen, naa exigentie van zaaken en volgens de wetten van den lande, zonder eenige coniventie, andere ten exempel zullen werden gestraft. . . .

Alsof wij hier door afgekeurt en ter dier tijdt met de woorden „als verstoorders van de gemeene rust en veragters van onze heilzaame oogmerken en beveelen (het tegenswoordige met het toekoomende gelijk stellende) de saak en de commissie van gecommiteerdens bedoelt hadden . . . . . .

Spreekende allenelijk in deezen zin, dat zij alle en een iegelijk zig voortaan als geschikte burgeren en ingeseetenen zullen gedraagen, en zig terstondt afscheiden en onthouwden van alle publique vergaaderinge en bijeenkomsten, onder wat naam of voorwendzel het zelve zoude moge weezen. . . . . .

Dat insgelijks diegeene, welke weegens de wijken of burger-compagnien gecommiteert waaren geweest, zig van stonden aan van die en alle diergelijke commissiën zouden houden voor ontslaagen, en dat diegeene, welke zig nuw naa deeze publicaatie en onse serieuze wille aan eenig misdrijf tegen de waardigheid van de regeering of aan ongehoorzaamheid hunner beveelens schuldig maakten, en zig nog zoude wille ophouwden met vergaaderinge bij te woonen of de commissie van gecommitteerde willen blijven bekleeden, dat men dezulke als verstoorders van de gemeene rust en veragters van onse heilzaame oogmerken en beveelen zoude aanmerken en naar exigentie van zaaken volgens de wetten van den lande, zonder eenige conniventie, andere ten exempel zoude werden gestraft.....
Alle het welke, als ziende naa deeze en op het toekoomende, geenzins betreckelijk uyt dit gansche articul op de saak der doemaalige commissie van de burger-gecommitteerdens te duyden is....

En dewijl een yder wel begreipen kan, dat, soo indien dezelve bij ons dus waare aangemerkt geweest, wij in geen detaill, de omstandigheeden te dier tijd betreffende, met haar getreeden zouden zijn, ja veel eer hen onze verontwaardiging op het hoogst hebben doen gevoelen, soo declareeren wij bij deezen wij de saak van gecommiteerdens als eerlijk en betaamelijk in die omstandigheeden hebben aangemerkt en daarom wel met haar over de verschillen, die tusschen den regent en burger verreezen waaren, hebben willen handelen, en onze disie, waartoe wij gequalificeert en verzogt waaren, hebben willen doen, met 'tgeene wij dan oordeele en beveele een iegelijk zig moet te vreeden houden....

En dewijl door deeze en diergelijke wanordens, lasteringe, pasquille en onnutte crakeelen, burger

tegens burger zouden opstaan en het gansche land daardoor in een bloedbad en de uytterste confusie en verwarring zoude geraaken, waaruyt de totaale ondergang van deezen staat en een volkoome vernitiging der saameleving te vreezen en te wagten was. . . .

Soo ist dat wij alle en een iegelijk op het ernstigste beveele en vermaane zig van alle verkeerde rust stoorende lasteringe, zoo ten aanzien onzer publicaatien als bijzondere perzoonen, t'onthouden, veel min de zaak betreffende burger-gecommiteerdens als infaam, oproerig of oneerlijk te calumnieren, of hem de naam van Doellist als een schande aan te vrijven. Gelastende een iegelijk, wie hij zij, van nuw voortaan van al het gepasseerde, bij de troubels voorgevallen, hetwelke deeze of geene zoude kunne beleedige of questien zoude kunnen moveeren, te zwijgen en geen mentie te maaken, veel min eenige verwijten, 'tzij voor of tegen, bedeckt of opendlijk, te doen, zig in alles aan hunne wettige overigheid onderwerpende, aan wien zij zig in allezins zullen adresceeren, zullende diegeene, welke nuw bevonden zullen werden eenige de minste aanleiding tot troubels of questien, 'tzij door onwilge ongehoorzaamheid aan de overigheid, 'tzij door lasteringe, verwijten of pasquillen, gegeven te hebben, en tegens deze onze ernstige en serieuse wille en begeerten te hebben ingegaan, als verstoorders van de gemeene rust en veragters van onze heilzaame oogmerken en beveelen aangemerkt worden, en naar exigentie van zaaken, volgens de wette van den lande, zonder eenige conniventie op het aller regoureust andere ten exempel gestraft werden.

IV.

A LA HAYE, MERCREDI 16 JANV. 1754 (DE MR. DE LARREY).

S. A. R. m'a envoyé entre 10 et 11 heures le

commis Pain, pour me donner connoissance d'un tumulte survenu à Amsterdam à l'occasion de la mort de Raap.

En voici quelques particularités, racontées par Pain. Le peuple s'est attroupé et a voulu empêcher l'enterrement. Il a cassé à deux reprises la *barie*, sur laquelle la bierre ou cercueil se pose.

Mss^rs^ les Bourguemaitres ont fait conseiller à la veuve de le faire enterrer sans bruit; elle n'a pas voulu. On y a envoyé six dienders ou messagers de la ville.

La femme s'est sauvé avec peine. Elle est venu ici à la Cour avec Faster [1]). Il y a beaucoup de cris, de pleurs et de lamentations. Elle est actuellement dans la chambre de Pain, qui a été chargé de me demander de la part de S. A. R. mes considérations sur tout ceci, ajoutant que Mad^me^ la Princesse est embarassée du parti qu'Elle doit prendre et qu'Elle désire beaucoup d'avoir mes conseils.

J'ai répondu à Pain, que je me trouvois embarassé de donner mes avis sur le champ, n'ayant rien seu de tout ce bruit, sachant encore moins le dessous des cartes. Que je ne pouvois cependant me dispenser d'obéir aux ordres de S. A. R.

Que mon avis est en conséquence:

1) Que S. A. R. ne doit pas se mêler de ces affaires domestiques d'Amsterdam.

Qu'Elle ne doit pas y paroitre.

Qu'il n'est pas meme convenable qu'Elle s'y mêle indirectement.

2) Que la protection qu'Elle accordera à la veuve de Raap d'une manière trop publique et trop marquée, ne peut produire qu'un mauvais effet.

Que S. A. R. peut donner des marques de Sa protection et de sa generosité à cette femme et à

---

1) De burger-luitenant F. Vaster.

sa famille, sans paroitre prendre parti pour eux contre le peuple d'Amsterdam.

Que ce peuple ne doit pas être irrité.

Qu' après avoir perdu le terrain avec le Magistrat on ne sauroit avoir trop de ménagement et de prudence, pour ne pas perdre tout sans ressource.

Que je prenois en conséquence la liberté de conseiller à S. A. R. de ne point arrêter la veuve de Raap ici, et que je croyois même que pour étouffer et assoupir toutes ces animosités il seroit à souhaiter que la famille entière sortît de la province et que S. A. R. leur fit du bien ailleurs.

Que tels étoient les premiers sentimens, que mon zèle me dictoit. Qve je croyois qu il n'y avoit pas de meilleur parti à prendre.

V.

Extract uit een missive van Amsterdam dato 1 Maart 1754.

Dat er thans geen nieuws van aanbelang was;

dat men aldaar vertelde, dat dit nevensgaande gedicht op Ant. van Weezel, door den druk gemeen gemaakt, op verscheide plaatsen in Den Haag was aangeplakt gevonden [1]);

dat te Amsterdam in de voorledene week wederom 3 persoonen van de goede partij uit den gemeenen haart van de herberg de Munt zijn weggejaagt; dat twee van dezelve op woorden en bedreigingen waren heen gegaan, maar dat de derde, zijnde een zilversmit, woonende in de Hoogstraat, alleenlijk omdat hij gezegt hadde, dat onze Republicq niet bestaan konde zonder Eminent Hoofd, in rusie geraakt zijnde, niet eerder had willen vertrekken, dan nadat hij door slaagen daartoe was genoodzaakt geworden;

1) Dit vers is niet bij de missive overgenomen.

dat gemelde persoon zich hadde geaddresseert aan den Heer Hoofdofficier, doch vruchteloos, vermids hij geen verklaring van 't voorgevallene konde bekomen.

Men zeide ook dat Renselaar, een van die fraaie Regenten van 't Schouwburg, neef van den beruchten Burgemeester Hasselaer, op een felicitatie van een burger-capitein een reedevoering had gedaan en onder anderen gezegt, dat het zeer slegt was, dat men die zaak van Raap zo had laten steeken; dat de Regeering had moeten geordonneert hebben, dat niemand een hand aan 't lijk had mogen slaan vóór dat de familie had komen smeeken, dat het zelve begraven mogt werden;

dat men verder het huis geheel onder den voet had moeten haalen, en ter eeuwiger gedachtenis van zulk een oproermaker een steene colom op deszelfs plaatse hadde moeten oprechten;

dat men op de felicitatie van den vaendrig Van Theenen, wijk 50, hadde willen forceren eenen Arend Huizen om op de verdoemenis van de Doelisten te drinken, waarop die persoon, zulx weigerende, gezegt hadde: „Mijn Heeren hoe kan ik dit doen? Dan moest ik mijn eigen verdoemenis drinken, want ik ben met eenen Gastman door de burgers gecommitteert geweest op de Doele"; dat daarop gemelde persoon lustig geslagen en weggejaagt wierd;

dat den Heer Hoofdofficier, op de aanklachten van gemelde persoon hadde gezegt, hem niet te kunnen helpen wegens gebrek van behoorlijk bewijs;

dat gistere morgen een buurman van den schrijver des briefs, een boodschap doende bij de vader van Capitein Van der Keere, door denzelven wierd verzogt om achter te komen en, onder 't drinken van een kop coffij, gevraagt: „Aan wat kant zijt gij, voor de oude Regeering of voor den Prins"? Dat gemelde buurman hadde geantwoord: „Ik bemoeye

mij daar niet mede, maar ik moet je evenwel zeggen, dat ik het houwde met die, dewelke 't beste is voor 't gemeene best". Dat de oude Van der Keere daarop hadde gezegt: „De oude Regeering is de beste, en die partij heeft nu ook de overhand"; dat den Collonel Du Pegrou (mede een Loevesteiner) zeer slegt ligt;

dat de zeer bittere Loevesteinse Van Heemskerk zich zeer veel moeyte had gegeven om in de Staaten-Generaal te komen;

dat zekere Van Leer, knoopmaker in de Wolvestraat, in gezelschap zijnde, aldaar door een van 't zelve gezelschap was ingesteld de conditie van de verdoemenis van Raap; dat gemelde Van Leer, om alle hostiliteit in huis zo veel mooglijk te vermijden, zich had ingebonden en vergenoegt met woorden 't zelve tegen te gaan, doch dat hij, Van Leer, buiten 's huis gekomen zijnde, den insteller van die conditie bij de lurven had gevat en niet spaarzaam muilpeeren vereert;

dat men zeide, dat, na de aanstaande beededag te Amsterdam, commissarissen zouden komen om de zaak van Raap te onderzoeken;

dat den vogelkoper vooraan in de Nes, door wiens huis de weduwe Raap gevlucht was, aan 't Hof ontboden, aldaar gehoort en deeze morgen geretourneert was.

VI.

Extract uit een missive van Amsterdam dato 15 Maart 1754.

Dat aldaar, niettegenstaande gister morgen den 14 dezer van 't Stadhuis 't placaat der Heeren Staaten van Holland tegen 't maaken en divulgeren van pasquillen en prenten, midsgaders tegen 't beledigen van ingezetenen dezer lande in hunne personen, familien en goederen en 't geven van benamingen en scheld-

namen etc. was afgekondigt, echter gisteren na de middag tusschen vier en vijf uuren eene Malponje, die recht tegen over de herberg de Munt woont, voor zijn deur staande onverwagt hoorde uit een kamer van de Munt een groot gedruisch, waarom hij, zijn gezicht derwaards wendende, zag eenige personen staande voor een opgeschoven schuifraam, dewelke hem toeriepen: *jouw dit en datze Doelist*, *hange zulje etc.*, wijzende teffens na hunne hals en maakende zodanige gebaarden en actien, waarmede zij hunne bedreigingen en roepen insgelijks te kennen wilde geven;

dat wijders Trip, secretaris Steekint en vervolgens twee jongelingen voorbij komende, hem door hunne gebaarden geweldig hadden geergert en geirriteert; dat men beducht was, dat diergelijke behandelingen en 't geven van benamingen in vilipendie van 't verbod der Heeren Staaten van Holland, de beledigde partij (vermids zij geen verklaringen van hunne aangedane beledigingen zullen kunnen krijgen) zal aanzetten tot het nemen van revensie, ten ware de officiers behoorlijk vigileerden om 't voorszegde placaat te doen observeren;

dat aldaar rouleerde een zeer verstandig en welmenend boekje, getituleert: Verdediging der Stadhoudersgezinden, door Mr. A. V. K.;

dat er een gerucht liep, dat er vier commissarissen aldaar waren gearriveert om de bewuste gepasseerde zaken ter gelegentheid der begravinge van Raap etc. te onderzoeken.

VII.

Afschrift van copie (van Commelin aan den Prins).

DOORLUGTIGSTE FURST EN HEER.

Terwijl Uwe doorlugtigste Hooghyd nog te Amsterdam was, ter beslissing van de alstoen roulerende

verschillen tusschen de Heeren van de doenmalige regering en de burgerij aldaar, heb ik in de laaste agt dagen telkens aan Uwe doorlugtigste Hooghyds chambellan, den Heere Baron de Hyde, op het nederigst verzogt, mij een particuliere audientie bij Uwe doorlugtigste Hooghyd te willen procureren, maar tot nog toe, niettegenstaande ik naar Uwe doorlugtigste Hooghyds vertrek vandaar zulx verschyden rysen alhier heb herhaald, ben ik zo ongelukkig geweest van mijne vierige wenschen, om de eere te hebben van met Uwe doorlugtigste Hooghyd te mogen spreken, niet vervuld te zien, en mij bij verscheyde Heeren, Uwe doorlugtigste Hooghyds ministers, alhier geaddresseert hebbende, is het mij voorgekomen, dat mijne vijanden een quaad gerugte van mijn gehoudene gedrag hadden doen uytgaan en het aan Uwe doorlugtigste Hooghyd hadden doen voorkomen, even als waare ik eene dier geene geweest, die het stuk van de krijgsraad te Amsterdam zo zeer tegen de betamelijkhyd en de salutaire oogmerken van Uwe doorlugtigste Hooghyd gepousseert hadden, als ik tot mijn bitter zielen leedwesen ondervonden heb, dat eenige qualijk geintentioneerde gedaan hebben, en mij ook een klad hebben zoeken aan te wrijven met te verspryden, dat ik de onbetamelijke stouthyd zoude gehad hebben, om op de publicatie, door ordre van Uwe doorlugtigste Hooghyd, op den 15^{den} 7ber laastleden, te Amsterdam gedaan, verschyde indecente remarques te maaken, en onder anderen ook te zeggen, dat ik daartegen zoude schrijven, en dewijl met een door ordentelijke en bekende luyden getekend declaratoir in staat ben te bewijsen, dat de eerstgemelde beschuldiging, die men tegen mij bij Uwe doorlugtigste Hooghyd heeft ingebragt, zo verre van de waarhyd devieert als het ligt van de duysternisse, ja van alle schijn van

waarhyd ontbloot is, doordien ik zelfs met gevaar van mijn persoon mijne medeburgeren door kragt van redenen heb getragt tot haren pligt te brengen, om namentlijk, gelijk het behoorde, de aanstelling van eene krijgsraad aan het vrije en onbepaalde goetvinden van Uwe doorlugtigste Hooghyd over te laten, en ik ten anderen ook (des gerequireerd werdende) beryd ben met solemnelen eede mij van de tweede tegen mij uytgedagte beschuldiging te purgeren, en ik ook, om kort te zijn, in mijn gewisse overtuigd ben, dat ik nimmer, zo lange mijn gezond verstand maar eenigsins voor dergelijke zaaken vatbaar geweest is, iets hoegenaamd direct of indirect gedaan, gesegt of geschreven heb, 'tgeene tegen de salutaire oogmerken van Uwe doorlugtigste Hooghyd eenigsins konde aanlopen, maar ter contrarie dat ik altijd, zelfs voor dato van de zo lang bij alle braave gewenschte verheffing van Uwe doorlugtigste Hooghyd tot onzen dierbaaren erfstadhouder, als er van Uwe doorlugtigste Hooghyd wierd gesproken, de criante injustice, die men Uwe doorlugtigste Hooghyd, voornamentlijk door het pouvoir van mijne vaderlijke stad, aandeed, heb ten toon gesteld, en de wesentlijke vreugd, die ik over Uwe doorlugtigste Hooghyd voor den lande zo nutte, en door de Goddelijke voorzienighyd te weeg gebragte roeping gevoelde in mijne woorden en daden, zoo bij Uwe doorlugtigste Hooghyds heuchelijke inhaling te Amsterdam als te Utrecht doen eclateren, en men mij ook om de zêle, waarmede ik voor Uwe doorlugtigste Hoogheyd ben aangedaan (en die ik, het gaa wel of qualijk, nimmer zal verliezen) telkens niet alleen onaangenaamheden heeft aangedaan, maar nu daarop toegelegt werd om mij de fonds en comble te ruineren, met te maaken dat, daar ik, voor dat ik in de troubles te Amsterdam als gecommitteerde van mijn wijk N°. 30 geentraineerd

ben geworden, als een fadzoendelijke man, op een honorabele manier met de practijcq als advocaat voor mij en mijn huyshouden het nodige winnen kon, ik nu niet alleen van tijd tot tijd mijn practijcq zie verminderen, [maar] mij in den haat van de regering, eenige wynige voor Uwe doorlugtigste Hooghyd waarlijk gezêleerde en mijne zêle kennende uytgezonderd, en in die van de burgerije, jaa, dat mijne ziele nog het allergevoeligste treft, in de veragting van mijn naaste boedvrienden gebragt [zie], en, om mij geheel te onder te brengen, mij op een indirecte wijse de occasie benomen werd om als advocaat de zaken, die ik voor den gereghte der stad Amsterdam litispendent hebbe te plyten, doordien de procureurs aldaar opentlijk zeggen met mij wel te willen, maar niet te kunnen practiseren, en ik dus, tenzij ik door Uwe doorlugtigste Hooghyd tegen die baarblijkelijke injustice gemainetineerd werde, de resolutie zal moeten nemen om mijne vaderlijke stad niet alleen, maar zelfs deese gansche provincie met al wat mij daarin waard en dierbaar is te verlaten en mijn fortuyn in een ander werelddeel te zoeken, zo heb ik, vertrouwende op Uwe doorlugtigste Hooghyd, zijne alom beroemde Godsvrugt en edelmoedige regtvaardighyd, niet kunnen nalaten mijne gefundeerde klagten over de verongelijkingen, die mijne vijanden mij zo ongemeriteerd aandoen, bij deesen aan Uwe doorlugtigste Hooghyd mids deesen op het nedrigste en tegelijk op het ernstigste te bidden, dat het Uwe doorlugtigste Hooghyd, ter liefde van de regtvaardighyd en uyt een christelijk medelijden met een ongelukkige, uyt wiens voorouderen zelfs eene in den jaare 1673 door wijle Zijne Koninglijke Majestyt Willem de derde hoogloffelijker gedagtenis in den raad van mijne vaderlijke stad gebragt is, dog mag behagen, mij eene gunstige audientie te verleenen, opdat ik aldus

gelegendhyd hebbe mij van al hetgeene tegen mij ingebragt is te suyveren, de cruelle mishandelingen, die men mij aangedaan heeft en nog dagelijks aandoed, voor oogen te stellen, en Uwe doorlugtigste Hooghyd *Zijne daartegen alleen sufficiente hulpe tot voorkoming van mijn totale ruine te imploreren;* jaa ik verbeelde mij, dat, als ik het geluk zal hebben met Uwe doorlugtigste Hooghyd over deese zaake en andere, die ik aan dit papier niet durve vertrouwen, en die ook nimmer als direct aan Uwe doorlugtigste Hooghyd door mij zullen geuyt werden, te aboucheren, dat Uwe doorlugtigste Hooghyd dan zo klare en onwederspreekbare blijken van mijn onschuld, waaren en betamelijken en niet uyt interrest spruytenden ijver voor Uwe doorlugtigste Hooghyd, als naast God den behouder van ons dierbaar vaderland en hersteller van het daarin vervallen zijnde, zien zal, dat Uwe doorlugtigste Hooghyd ook mijn behouder en verlosser uyt de handen mijner vijanden en beschermer tegen de woede derselve worden zult. Ondertusschen bidde ik God, dat hij Uwe doorlugtigste Hooghyd en desselfs vorstelijk huys tot in lengte van dagen met de allerdierbaarste van Zijne zegeningen naar ziel en lichaam in eene ruyme mate wil bekronen, Uwe doorlugtigste Hooghyt het genoegen geven, om deese republicq in rust, vrede, eensgesindhyd en welvaren tot in en over den grijsen en stokouden ouderdom, in gesondhyd en vergenoeginge te bestieren, Uwe doorlugtigste Hooghyd zijnen dierbaren zoon onsen veelgeliefden Erfprince, in alle deugd, wijshyd en brave hoedanigheden te zien opwasschen en bequaam werden om dien lastigen post, die Uwe doorlugtigste Hooghyd thans met zo veel luyster waarneemd, naar dat het den Almagtigen God zal behaagd hebben Uwe doorlugtigste Hooghyd naar een lang en gelukkig leven in

Zijne zalige eeuwigheid om 's Hylands Jesu verdienste over te nemen, te aanvaarden, opdat deese republicq aldus tot in de laatste nakomelingschap, onder de bescherminge Godes en het bestier van roemrijke vorsten en vorstinnen uyt Uwe doorlugtigste Hooghyds huys, moge groejen en bloejen, en dat het den Heere des Hemels ende der aarde, die de harten der Koningen in Zijne handen heeft, deselve nygende als waterbeeken werwaarts Hij wil, ook moge behagen Uwe doorlugtigste Hooghyd zijne oogen te verligten om den laster, die men tegen mij ingebragt heeft, te ontdekken en zijn harte over mij in medelijden te ontsteken. Terwijl ik in hoope Uwe doorlugtigste Hooghyd mij de ten deezen genomene vrijhyd niet qualijk zult nemen, maar ter contrarie, gedenkende dat ik, in eene droevige omstandighyd gebragt zijnde, zulx uyt nootdwang en ter verhoedinge van mijn gehelen ondergang doe, het in deesen gebrekkige wel zal willen voorbijzien en mijne vierige beede vervullen, op mergen de vrijheid zullende nemen mij bij Uwe doorlugtigste Hooghyd te laten aandienen, ondertusschen met alle bedenkelijke hoogagting, liefde en waren ijver voor Uwe doorlugtigste Hooghyd en desselfs Koninklijke gemalinne en Vorstelijke spruyten betuyge te zijn levenstijd

Doorlugtigste Furst en Heer, Uwe furstelijke doorlugtighyds onderdanigste, getrouwste, ijverigste en gehoorzaamste dienaar en ingezeten,

(was get.) B. Commelin.

's Hage, den 4^{den} Xber 1748.

Verso stond: Missive op den 4 Xber 1748 aan Zijne Doorlugtigste Hooghyd den Heere Prince van Orange en Nassau, erfstadhouder, capitain-generaal

en admiraal van de Vereenigde Nederlanden etc. etc. etc., ygenhandig overgegeven.

VIII.

Afschrift van copie.

Wij ondergetekende, burgeren en inwoonders der stad Amsterdam, en bij de respective wijken, zo als agter onse namen uytgedrukt staat, terwijl Zijne doorlugtigste Hooghyd, onsen veel geliefden erfstadhouder, deese stad met desselfs presentie heeft vereerd gehad gecommitteerd geweest zijnde, declareeren bij deesen ten verzoeke van Mr. Joan Bernd. Commelin, advocaat binnen deese stad, mede bij de wijk N°. 30 gecommitteerd geweest zijnde, dat den requirant in deesen verschyde rysen in de vergaderingen van de respective gecommitteerdens daarop heeft aangedrongen, dat men ook het stuk van de aan te stellene krijgsraad aan het goedvinden van Zijne doorlugtigste Hooghyd behoorde over te geven, en, als hij requirant zulx deede, tot ons leedweesen wel een en ander maal onaangenaamheden en force bejegeningen van eenige uyt de gecommitteerdens heeft ontmoet, en in 't bisonder dat den requirant laat in den avond op laast gepasseerden 9den 7ber in de vergadering op het Ronddeel in den Doele, toen er door eenige uyt het midden van de gecommitteerdens daartoe afgesondene rapport was ingebragt, dat Zijne doorlugtigste Hooghyd geandwoord had het bij dien zelfden avond gepresenteerde nadere requeste door de gecommitteerdens gedane verzoek tot het aanstellen van een krijgsraad, daarin absolut geen een heer uyt de sesendertig raaden of andere in de regeringe deeser stad deel hebbende zoude mogen zijn, niet te konnen toestaan, en deese stad zodanig een doodsteek niet te willen toebrengen, maar liever dit land, en alle

de waardigheden, die voormelde Zijne Hooghyd daarin beklede, te willen verlaten, en, als door dit rapport eenige verslagendhyd by eenige van de gecommitteerdens was ontstaan en men met malkanderen delibereerde wat te doen, het woord heeft opgevat en de respective gecommitteerdens, aldaar present zijnde, met alle zagtzinnighyd en vriendelijkhyd bij herhaling en met goede redenen tot haar pligt van onderwerping vermaand heeft, en, op de vrage van sommige waarom het voldoen aan vorengemelde verzoek door Zijne Hooghyd dog, na zijn requirants gedagte, voor zoo nadeelig aan dese stad te zullen zijn wierd opgevat, met alle nedrighyd geantwoord, dat hij requirant geen verstand genoeg hadde om over de gefundeerdhyd van het begrip in deesen van Zijne doorlugtigste Hooghyd te kunnen jugeren, maar dat hij requirant geerne de consideratien, die hij tegen dat door de gecommitteerdens gedane verzoek had, aan de vergadering wilde mededeelen, en ook het zelve vervolgens gedaan heeft, en daardoor ons ondergetekende en (zooveel het ons toescheen) ook eenige andere heeft van begrip doen werden, dat de burgerije zig ten deesen aan het hoogwijse oordeel van Zijne Hooghyd moest onderwerpen, en zig met de aanstelling van een nieuwe krijgsraad, die door Zijne Hooghyd zoude gedaan werden, al was het eens zoo, dat Zijne Hooghyd mogte goetvinden twee a drie heeren uyt de kortelings aangestelde raaden tot colonellen, en ook eenige wynige heeren, deel hebbende in de regeering deeser stad, tot capitainen te benoemen, te vergenoegen, terwijl daardoor geen het minste prejudicie of nadeel, maar veeleer voordeel aan de burgerij deeser stad stond toegebragt te werden, en dat daarop bij de meeste gecommitteerdens geresolveerd is, daags daaraan volgende, elk in zijne wijk de burgerije bij elkander te verzoeken en deselve tot

onderwerping aan te manen (ofschoon die door ons ondergetekende gedane vermaning niet van het gewenschte effect geweest is) gelijk ook dienvolgende bij ons ondergetekende en den requirant in deesen gedaan is, en opdat hier van blijke daar zulx nodig mogt zijn en gerequireerd werden, zoo hebben wij ondergetekende dit tegenwoordig declaratoir met onse gewone handtekening bevestigt in Amsterdam den 16 7ber 1748.

(w. g.) Jan Dionys van der Burgh,
gecommitteert geweest zijnde uyt
wijk N°. 5.

Verso stond: Declaratoir om door eenige uyt de geweese gecommitteerdens van de wijken te Amsterdam ten behoeve van Mr. Joan Bernd. Commelin getekend te werden opgesteld, dog vermits eenige zig daarvan, omdat het stuk van de vrije en independente krijgsraad ten genoege van de burgerij der stad Amsterdam was afgedaan geworden, excuseerden, vresende zig daardoor in swarighijd te stellen, bij Jan Dionys van der Burg alleen geconfirmeert, dog van welkers waarheyd den requirant vertrouwt dat Hendrik van Gemnich, Volker Visser, Dirk Willem de Wilde, Isaac Fremeaux en de meeste andere geweesene gecommitteerdens alle gepersuadeert zijn.

IX.

Afschrift van copie.

Wij ondergetekende, burgeren en inwoonderen deeser stad Amsterdam, gehorende onder de wijk N°. 30, op den eersten 7ber 1748 in de Witte Molen vergaderd zijnde, in consideratie nemende de tegenwoordige differentien, die er tusschen de burgers deeser stede en de heeren der regering, ter oorzake van zekere klagten over het verval van stads privilegien en die der gildens, en eenige andere misbruyken geresen

zijn, en zo veel in ons is willende medewerken om te tragten het redres derselve te erlangen, verklaren mits deesen aangesteld en gequalificeert te hebben, gelijk wij onwederroepelijk aanstellen en qualificeeren bij deesen, de heeren Mr. Joan Bernd Commelin en Lieve Lolkes van Nes, beyde onder onze wijk sorterende, omme uyt onser aller naamen te concurreren met de andere heeren gecommitteerdens uyt de respective wijken, die zig voor stads welsijn en het maintien der privilegien interresseren, tot het committeren en nader aanstellen van zodanige persoonen uyt de respective gecommitteerdens der wijken deeser stad, omme door die nader gecommitteerdens aan Zijne doorlugtigste Hooghyd onzen dierbaren erfstadhouder, uyt name der gansche burgerije deeser stad, voor te dragen alle de respectieve grieven, die de burgeren deser stad zig verbeelden hen door de heeren van de regering toegebragt te zijn, en het redres derselve van Zijne doorlugtigste Hoogheyd te verzoeken en tegelijk, opdat deese stad eens weder in ruste moge gebragt en dus desselfs welsijn bevorderd werden, de decisie over deselve aan Zijne doorlugtigste Hoogheyd over te laten, omme daarop en in te disponeren zodanig als wel gemelde Zijne Hoogheyd, behoudens de privilegien deeser stad, naar regt reden en billijkheyd ten meesten nutte van land en kerk zal bevinden te behoren.

En beloven wij ondergetekendens mits deesen de voornoemde onse gecommitteerdens, indien zij of eene van hen, ter eeniger tijd, ter zaake van deese tegenwoordige commissie door ymand ter werreld met woorden of daden wierde geattacqueerd of gemolesteert, wij hetzelve zullen rekenen, als waare het aan ons ondergetekendens in persoon gedaan en deselve midsdien met ons goed en bloed te zullen verdedigen en tegens alle injurien en geweld be-

schermen, gelijk wij ondergetekende ook bij deesen beloven malkander, indien er aan ymand van ons ter zaake van deese ondertekening eenige overlast gedaan mogten werden, te zullen beschermen.

Actum in Amsterdam ten dage, plaatse en jaare als boven.

Was met verscheyde handen getekend.

L. W. Kramp.
Gerrit Knip.
Jan Holiarhoek.
Jan Holiarhoek de jonge.
Nathan Correch.
Hero C^{s}. Vriesekolk.
Philippe Ardouin, junior.
Hendrik Boshof.
Dirk Hidde.
Otto van Well.
Franz Bardon.
Jan Planzon.
Aart Brugman.
Aamker Koster.
Hendrik van Lingen.
Christiaan Henke.
Joan d'Autin.
Jan Morin.
L. Bakhuizen.
Jan van Keulen.
N$_{s}$. Haan.
Arent de Milde.
B. van Nieuwenhoven.
Herm^{s}. Ameshoff.
Iwan Munnick Macquet.
Adam Bardon.
Hend^{k}. Nagel.
Gijsbert Sterck.
Jelmer van Waning.
Gillis Barbon.
Lammert Kamer.
Abram van Elsland.
B. Commelin met opsigte tot de H^{r}. L. L. van Nes.
L. L. van Nes met opsigt voor de H^{r}. Commelyn.
Stephanus Ermelingh.

Verso stond: Copia commissie door verscheyde burgeren der stad Amsterdam, wonende in de wijk N°. 30, op M^{r}. Joan Bernd Commelin en Lieve Lolkes van Nes gepasseert in dato den eersten 7ber 1748.

X.

Afschrift van copie.

Wij ondergetekende burgeren en inwoonderen der

stad Amsterdam, behorende onder de wijk N°. 30, declareren bij deesen ten verzoeke van Mr. Joan Bernd Commelin, advocaat binnen deese stad en mede in onze wijk wonende, dat den requirant op gepasseerde Dingsdag, zijnde geweest den 10den deeser lopende maand 7ber, alle de inwoonderen van deese wijk in de herberg genaamd de Witte Moolen hebbende verzogt te vergaderen, ter praesentie en aanhoren van alle die daar te zamen gekoomen waren heeft voorgeleezen de acte van auctorisatie, door een groot gedeelte zo van ons ondergetekende als door andere in deese wijk wonende burgeren van deese stad op hem requirant met en benevens Lieve Lolkes van Nes gepasseert, en vervolgens de gansche vergadering met alle zagtsinnigheyd en vriendelijkheyd en door kragt van redenen heeft getragt te persuaderen, om zig omtrent het stuk van de aan te stellene krijgsraad aan het oordeel van Zijne doorlugtigste Hoogheyd onsen dierbaren erfstadhouder te gedragen (zeggende onder anderen zulx onsen pligt te zijn, omdat Zijne Hoogheyd door de burgerije deeser stad als arbiter tusschen de burgerije en de regering verzogt was, en men ook andersins de rust en vrede van deese stad niet zoo wel konde bevorderen en herstellen) en tegelijk getragt heeft aan te tonen dat het, indien het eens mogte gebeuren dat Zijne doorlugtigste Hoogheyd goetvond twee of drie colonnellen uyt den opnieuw aangestelden Ed. Agtbr. raad deeser stad en eenige wijnige capitainen, mede leden van de regeringe zijnde, in den op nieuw aan te stellene krijgsraad te brengen, zulx niet tot prejudicie maar tot conservatie van de rust en vrede en dus tot voordeel van deese stad en van de goede burgerije zijn zoude, en dat den requirant die aanspraak en vermaning met dat effect gedaan heeft, dat wij ondergetekende benevens meer andere van de aldaar

vergaderd zijnde burgeren (voornamentlijk dezulke, die men voor de braafste en gegoedste van deese wijk zoude mogen houden) het met den requirant betuygd hebben eens te zijn en zig te zullen vergenoegen met hetgeene Zijne doorlugtigste Hoogheyd in deesen doen zoude, en 'tzelve ook wel door nadere ondertekening te willen declareren.

Dat, nadat het vorenstaande gebeurd was, den persoon van Lieve Lolkes van Nes is opgestaan en zig tegens deese bij den requirant gedane vermaning heeft aangekant, onder anderen voorgevende dat het te gevaarlijk was voor dit gevoelen van den requirant uyt te komen, omdat er meer dan vijftig compagniën waren, die absolut een vrije en independente krijgsraad, zonder dat in deselve een eenig heer van de regering zoude mogen komen, hebben wilden, en dat het dierhalven niet helpen konde of onse wijk alleen zig wilde onderwerpen aan de decisie van Zijne Hoogheyd, en dat op dit stuk van de vrije krijgsraad bereyds bij de drie articulen een fiat verleend was, en dat hij Lieve Lolkes van Nes in dit zijn voorgeven en aankanten tegen de welgegronde vermaning, door den requirant gedaan, door eenige van die vergadering zelfs met grote hevigheyd is geassisteerd geworden. Dat den requirant daarop verder het woord heeft opgevat en uyt de aan hem requirant en den voorn. van Nes gedefereerde commissie en met gegronde raisonnementen, ten aanhoren van yder een, heeft aangetoond, dat het nog aan hem requirant, nog aan hem van Nes gepermitteerd was, zig tegen de eenmaal gedane en pligtschuldige onderwerping aan het oordeel van Zijne Hoogheyd te opposeren, daar verder bijvoegende, dat, wilde en oordeelde hij, Van Nes, zulx te kunnen en te mogen doen, hij, requirant, 'tselve niet konde beletten, maar ook niet konde of wilde doen, en

dat hij requirant dan liever niet verder met de zaaken wilde bemoeyen, nog bij de gecommitteerdens op den Doele komen, omdat hij requirant oordeelde, dat zijn commissie, als inhoudende een ordre om alles aan de decisie van Zijne Hoogheyd over te geven, door het doen van die overgifte was afgeloopen, en hij requirant dus op den Doele met de luyden, die zulx niet wilden doen, niets te verrigten had, en alsdan diegeene, die in het concept van Van Nes waren, voor de commissie bedankte, dog voor diegeene, die met hem requirant begrepen, dat men zig aan de decisie van Zijne Hoogheyd moesten onderwerpen en 't zelven declareerden te willen doen, wel als gecommitteerde alles wilde doen wat hij requirant behoudens zijn eer en volgens zijn pligt doen konde, en dat daarop door verschyde uyt de vergadering aan den requirant gesegt is: wij ontslaan uw geensins van de commissie, maar verzoeken dat gij het uytvoerd, zoals gij het begonnen hebt, zodat het tegen de waarheyd is indien men zegt (gelijk wij ondergetekendens horen dat zommigen zig niet ontzien te doen) dat den requirant te dier tijd voor het verder waarnemen van de aan hem gegevene commissie zoude bedankt wesen, en opdat hier van blijke daar zulx nodig zoude mogen wesen en gerequireerd werden, hebben wij ondergetekende dit tegenwoordig declaratoir ten verzoeke van den requirant met onse gewone handtekeningen bekragtigt in Amsterdam deesen 16den 7ber, anno 1748.

Antonius Matthaeus, I. U. D.
Was met verschyde handen getekend. Albert de Milde.
Nicolaas Haan.
J. Boekholt.

Verso stond: Declaratoir door verschyde burgeren der stad Amsterdam, wonende in de wijk N°. 30,

ten behoeve van Mr. Joan Bernd Commelin, advt. binnen voorne. stad, op den 16den 7ber 1748 getekend.

XI.

Informatien voor Zijne Excellentie den Heere Grave Bentinck, Heere van Rhoon en Pendregt etc. etc. etc., nopens de constitutie der Regering der stad Amsterdam.

Vertrouwende dat de informatiën nopens de gesteldheyd der zaaken, zooals ik mij verbeelde deselve te zijn, mij niet ten nadeele zullen werden geduyd, maar veeleer omdat ik die zonder eenig menagement of geinterresseerdheyd geeve ('t geen ik zelfs des gerequireerd werdende wel onder eede wil verklaaren) eene evidente preuve van mijne betamelijke ijver zullen doen zien, zo moet ik in 't generaal remarqueren, dat de factie, die zig van de eerste tijden, dat de stadhouderlijke regering in deese provincien heeft plaats gehad, in deese Republiecq en voornamentlijk te Amsterdam gemainteneerd heeft, zedert de laaste in de regering aldaar door de troubles veroccasioneerde verandering, in plaatse van te verminderen, dagelijks grooter en grooter werd, waarvan wel voornamentlijk de reden is:

Dat den heer Hoofdofficier Daniel de Dieu, die een creatuur van den geweesene burgemeester Six is, niet tegelijk met de andere heeren is bedankt geworden, want dien heer Hoofdschout gebleven zijnde heeft, door diegeene, die pasquillen op Zijne Hoogheyd, op den Hoog Edelen heere van Rhoon en op alle diegeene, die zig in de te Amsterdam geweest zijnde troubles tegen de oude regeering hadden opgedaan, maakten en divulgeerden, niet te vervolgen, die quaadaardige meerder moed en stoutheyd doen krijgen, volgens dat bekende spreekwoord: Inpunitatis

spes maxima est illecebra peccandi. En waarom dog zogt dien heer deese in de Republiecq nadelige luyden niet te doen straffen? Omdat Zijn Ed., als de partij van de oude regering toegedaan zijnde, zig in het leesen en publiecq werden van die pasquillen allermeest verheugde, hoewel ik vertrouwe dat men nu op Zijn Ed. het zeggen van Phaedrus mag toepassen: Successus ad perniciem multas devocat.

En nu assumerende, *dat diegeene, die de luyden, die zig bij de te Amsterdam geweest zijnde troubles tegen de doenmalige regering hebben aangekant en verzogt dat deselve mogte werden verandert, ten eynde Zijne Hoogheyd in het vervolg niet meerder gecontrequarreerd wierde, haaten en vervolgen, ook tegelijk, hoezeer zig met de schijn van uyterlijke beleefdhyd bedekkende, vijanden van Zijne Hoogheyd en de stadhouderlijke regeringe zijn*, zoo mag ik ook wel seggen, dat, stond het in het gepasseerde jaar aldus met den heer Hoofdschout, waarlijk in burgemeesterskamer was het niet beeter gesteld; want den heer burgemeester Van Collen, ofschoon *germain over mijne moeder staande*, en hoezeer hij bij Zijne Hoogheyd op nieuw tot burgemeester was aangesteld, heeft ten mijnen opsigte een gedrag gehouden, 'tgeen klaar zien doet dat hij van deselfde gedagten als de oude regeering was, want hij heeft mijn daad op 't allermeest verfoeid, en zig beklaagd over dat ik, door mij tegen de oude regeering op te doen, quasi zoo zeer mijn pligt zoude te buyten gegaan zijn, en is zelfs de oorzaak geweest dat mijne moeder, grootvader en mijne moeders broeders en verdere familie mij op 't allerernstigst hebben doorgehaald en ronduyt gezegt, dat ik een schande van het geslagt was, en dat zij met mij niet konden converseren, immers niet voor het oog van de werreld.

Ook heeft Zijn Ed. mijn moeders oudste broeder

Barend Gerbrand Homoet, commissaris op de thresorie extraordinaris gemaakt, zekerlijk met een oogmerk om denselven vervolgens, als daartoe gelegendheyd zoude weesen, meede in schepensbank te brengen; deese mijne oom nu, hoezeer ook tot mij eene nog nadere betrekking hebbende als bij mijne doop als peter geassisteerd hebbende, is zodanig ter oorzake meergemeld op mij verbitterd, dat mij zelfs nu nog niet gelieft te zien en, bij geval rencontrerende, het hooft omdraayd, om zelfs niet van mij gegroet te werden.

En mijn moeders jongste broeder Albertus Homoet de jonge is omtrent deese zaak van geen beter gedagten, want eens heb ik het onvriendelijke compliment, op een bijeenkomst die bij donker geschiede, van Zijn Ed. moeten horen, dat hij zijde om geen 1000 ducaten met mij een half uur op den Dam te Amsterdam te willen wandelen. Dit met opsigte tot dien heer burgemeester van Collen, want wilde ik de banden, dien Zijn Ed. aan de oude regering naturelijkerwijse verpligten, optellen, waar zoude ik ijndigen, dewijl Zijn Ed. van sig zelve is een creatuur van den geweesenen burgemeester Jan Six, een verpligte en bloedvriend van de familie van de Geelvinken, door zijn vrouw van die der Graaflanden, Valkenieren, en ook geenchaineert in die van Bors van Waveren, van de Van Loonen, de Sautynen en meer andere, die alle voor 't grootste gedeelte uyt de regering zijn.

Den heer burgemeester Cornelis Trip, die nu in ordre volgt, geeft mede genoegsame blijken van zijn partijdigheid, want in de maand January laatstleden heeft Zijn Ed. aan den persoon van Laurens Hoen, die, expres om dien heer te toetsen, om een gering ampje bij Zijn Ed. ging solliciteeren, geantwoord, dat hij dat amptje aan hem, Hoen, niet wilde geeven, en toen dien persoon des anderen daags weder bij

gemelde heer burgemeester ging, om te vragen wat de reden was waarom Zijn Ed. juyst zo particulier gesegt had voor hem, Hoen, dat amptje niet over te hebben, stond Zijn Ed. eenigsins bedeest en wist niet wat te antwoorden.

Dit geval heb ik uyt den mond van Laurens Hoen, die mede op den Doele onder de partij van Raap gewerkt heeft, zelve gehoord, en hij heeft mij gesegt zulx aan Haare Koninglijke Hoogheyd gecommuniceert te hebben.

Maar wat zal ik nu van den heer burgemeester Hasselaar zeggen? Beter als van de drie vorige kan ik niets ten zijnen opsigte melden, want vooreerst ben ik door mijne moeder, die zulx ten huyse van een moey van mij, wiens dogter onlangs met den heer De Bruyn, die met den heer Hasselaar als secretaris te Aken geweest is, getrouwt is, zal gehoord hebben, geinformeert, dat dien heer, wynig tijd nadat Zijne Hoogheyd uit Amsterdam vertrokken was, op mijn susjet sprekende, vrij sterk tegen mij geposteert heeft, en zig onder anderen het volgende heeft laaten echappeeren: Had die dondersse jonge nog maar, even nadat den heere Prince vertrokken was, om een baantje naar Oostindien gevraagt, dan had men hem nog kunnen helpen, maar nu is daar ook niet meer voor hem te hoopen.

En onlangs is mij ook ter ooren gekomen, dat Zijn Ed. aan het huys van deselvde mijne moey, alwaar Zijn Ed. en zijn vrouw bijde ter bruyloft geweest zijn, en mijne jongste suster lijjuffrouw geweest is, heeft gedeclareert, dat, als ik op de bruyloft kwam, Zijn Ed. daar dan niet komen wilde, aldus eene klaare blijk van zijne opgevatte vrok tegen mij en de verdere Doellisten en gecommitteerdens gevende, die zoo verre ging dat Zijn Ed. met mij, hoewel van een geboorte en gedrag zijnde, dat Zijn

Ed. geen redenen kon hebben om mijn geselschap te mijden, egter ook niet heeft willen permitteeren, dat mijne naaste bloedvrienden mij gelijk het betaamde erkenden. En als men daar eens bijdoed de vertelling, die er eeven na en op Nieuwjaar gerouleerd heeft, toen Zijn Ed. den zoon van den geweesenen burgemeester Geelvink secretaris maakte, niettegenstaande eene van burgemeesteren daaromtrent eenige difficultijt opperde, dat Zijn Ed. er toen op geantwoord heeft: „Wij zijn nog niet onder curateele van de Prins, ik heb het hem (namentlijk de zoon van den heer Geelvink) gegeven, hij zal morgen zijn eed doen", wat moet men dan van dien heer denken? Jaa dat meer is, is het niet bekend, dat dien heer altijd doen en laaten bij de geweesene heer burgemeester Corver geweest is en nog is, wat moet men dan van de intentiën van dergelijk heer oordeelen? Heeft men niet gezien, dat Zijn Ed., hoezeer zulx om de apparte en thans consteerende partijdigheyd van den heer Pieter Cornelis Hasselaar, die door zijn huwlijk met de dogter van wijle den Collonel Sautin, die een broeder van den overledene burgemeester van die naam was, een naneef met de bedankte burgemeester Sautin, en ook van de familie van de Realen, en dus ook van wijle den overledene burgemeester Daniel Hooft alsmede van de geweesene schepen Lodewijk de Das is, niet had behooren te zijn, nogthans à toute forçe dien heer scheepen gemaakt heeft? Daarenboven heb ik moeten ondervinden dat dien bekenden Jan Adriaan van den Bogaard hem, heer Hasselaar, als een man, welke wel zorge zoude dragen dat de oude regeering weder de stoel beklom, heeft durven roemen, dog ik hoop dat Zijn Ed. door de weldaad van Zijne Hoogheyd tot beter sentimenten zal gebragt zijn, en ter betooninge van zijne dankbaarheid zig gelijk het betaamd gedraagen.

Den heer burgemeester Willem Gideon Deuts, daarvan behoef ik niets anders te zeggen als dat dien heer is geparenteerd aan de Van Collens, de Geelvinkens en andere thans bedankte familien, dog met relatie tot Zijn Ed. als burgemeester gehoudene gedrag zijn mij geene nadeelige informatien ter voren gekomen.

Dit met opsigte tot de vijf bovengenoemde heeren. Met het collegie van schepenen zal ik tonen dat het immers niet beter gesteld is, en dat er in den Raad naauwlijks twaalf persoonen zijn, daar Zijn Hoogheyd zig op betrouwen kan, en vervolgens dat de pensionarissen luyden zijn, die men niet voor wel geintentioneerd houden kan, en dan eyndelijk dat de meeste, die door de heeren van de regeering in de subalterne banken en collegien gebragt zijn, of met ampten, influentie op de constitutie der zaaken hebbende, begunstigt zijn, gedeeltelijk van haare partijdigheyd preuves geven en gedeeltelijk onder een quade presumpsie leggen.

Het oog op scheepensbank slaande, moet ik aanstonds met opsigte tot de heer Mr. Gualterus Petrus Boudaan zeggen, dat dien heer zulke doorslaande blijken van zijne, hoewel met den dekmantel van devotie gepallieerd zijnde, vijandigheyd tegen het jegenswoordige ministerie geeft, dat het naauwlijks de peine waard is daarvan iets te zeggen. Nogthans kan ik niet passeeren hetgeen dien heer als president-scheepen mij heeft aangedaan, want ik ben morelement verzekert, dat het nergens van daan gekomen is, dat de procureurs gewijgerd hebben met mij te practizeeren, als door dat Zijn Ed. en den heere Jacob van Strijen, Warin en Van Hoetem de procureurs óf tot de wygering hebben ordre gegeven, óf ten minste zodanig geintimideert, dat zij sulx niet hebben durven doen, want andersins ben ik ver-

zeekert, dat sulx niet zoude gebeurd weesen, dewijl onder de procureurs, die mij aldus hebben ongelukkig gemaakt, zelfs van mijne beste vrienden en helpers waaren, die ook daarenboven goede intentiën voor Zijne Hoogheyd toonen te hebben, als namentlijk Bernardus Mylius en Jan Stapel; daarenboven zoo is het bekend, dat den heer Boudaan een creatuur van den geweesen burgemeester Six is, maar bij ongeluk; hij is een neef van den heer griffier Fagel (die ik egter vertrouwe dat zulke behandelingen niet zal goedkeuren) en hij weet Zijne Hoogheyd met een fijne uytgestreeke tronie mooije praatjes wijs te maaken.

Daartoe heeft den heer scheepen Warin, die mede een afhangeling van de heeren Jan Six en, door het huwlijk van zijn broeder, ook van de heeren Herman Hendrik van de Pol en Pieter van de Pol is, wel zoveel capaciteyten, maar Zijn Ed. heeft mede de eer van een neef van welgemelde heer Fagel te zijn, en als men dat is, dan schijnt het mag men wel met brusque en dedaigneuse gesten tegen zijn buurvrouw Onder de Linde zeggen: „wat of het volk zoo naa de Nieuwe Kerk loopt om de Prins te zien? Ik zouw er, omdat hij daar is, expres vandaan blijven".

En met opsigte tot de heer Strijen moet ik alleen zeggen, dat Zijn Ed. door zijn houding ten mijnen opsigte zeer klaar zien doet, dat hij geen goede sentimenten voor den Heere Prince Stadhouder heeft, want, ofschoon men mij nu niet langer van de balie heeft kunnen afhouden, wil dien heer mij nog niet aanzien, hoewel ik mij daar wijnig om bekreun.

En den heer Van Hoetem ben ik wel verzeekert dat een neef en afhangeling van de geweesene burgemeester Corver is, en dus ook de partij van dien heer en van den heer Geelvink trekt, en ofschoon om die redenen de presumpsie tegen Sijn Ed. legt, en men hem daarom niet voor wel geintentioneerd

houden kan, zoo is het mij in persoon daarenbooven gebeurd, dat Zijn Ed., eeven naa dat den Heere Prince weeder naa den Haag was vertrokken, mij op de alleronvriendelijkste, dedaigneuste, jaa quaadaardigste manier die er te bedenken is, in scheepenskamer heeft aangezien, en zijn ongenoegen tegen mij getoond. Jaa, ofschoon hij wel behoorde te kunnen zien, dat Zijne Hoogheyd de gilden wil gemainteneerd hebben, zoo ben ik door den heere Pieter Bock, die te Amsterdam ageert als resident van den Koning van Poolen, als Keurvorst van Saxen, geinformeert, dat hij egter onvoorsigtig genoeg geweest is om niet lang geleeden, als men in een geselschap, daar hij ook was, over het werk van de gildens sprak, zig aldus te uyten: „*ik zouw al dat volk, dat nu zooveel requesten om keuren presenteert, haar sin maar geeven, dan zouden zij malkander wel haast doodslaan*".

Den heer Schellinger aanbelangende, daarvan weet ik niet anders, als dat Zijn Ed. in de regeering gebragt is door den overledenen burgemeester Huydekooper van Maarseveen, en ook met desselfs kleyndogter getrouwt is, en dus van een familie is, die zig de sotte louange van Willem de tweede, ni fallor, toen hij met militie voor Amsterdam kwam (niet gelijk de quaadaardige zeggen om de wisselbank te verkragten maar om quaade regenten af te zetten) belet heeft in de stad te koomen, wel in een vaars, dat den sotten en quaadaardigen chirurgyn Abram Titsing (in de wandeling genaamd Malle Bram de liedjeszanger) ter occasie gemelde heer burgemeester wierd, gemaakt heeft, wel heeft willen laten aanleunen, alsmede dat dien heer Schellinger, hoe dat de quaadaardighyd van de Loevestynsche factie meerder eclateerde en stout wierd des te minder beleefdhyd aan mij in scheepenskamer komende betoond heeft, want even nadat de troubles gestild

waaren, was Zijn Ed. nog tamelijk beleeft tegen mij, maar naadat Zijne Hoogheyd omtrent een maand uyt Amsterdam geweest was, wilde dien heer mij niet meer aanzien.

Nu koom ik tot diegeene, die Zijne Hoogheyd direct zelve tot scheepenen heeft aangesteld, met naamen Jan Nicolaas van Eis Isaacs, Mr. Mathys Straalman en Daniel Hogguer. De eerste van die drie heeren heeft mij door zijn gedrag nooid blijken van zijn welgeintentioneerdheyd gegeven, maar door zijne onbeleefdheyd doen denken, dat hij het met de oude regeering hield, maar egter wil ik dit liever aan een manquement van courage om voor de goede zaak uyt te koomen en gebrek aan kragten om die te kunnen soutineeren, toeschrijven, maar met opsigte tot den heer Straalman, daarvan kan ik volgens mijn conscientie niet anders zeggen als dat ik begrijp, dat dien heer eene van de beste uyt de gansche scheepensbank van gepasseerde jaar is, hoewel dat Zijn Ed., naar mijn geringe gedagten, wat te veel menagement voor de oude regeering en voor hen, die van deselvde denkbeelden zijn als die was, oefend, maar andersins heb ik dien heer in alles een eerlijk welgeintentioneerd man gevonden en geloove ik ook dat Zijn Ed. indien behoorlijk door luyden, die moed en kragt genoeg hadden, gesouteneerd werd, allerkragtigst voor de goede zaak en Zijne Hoogheyd strijden zoude. Maar van den heer Hogguer, die Zijn Ed. volgt, heb ik die goede gedagten niet, om redenen dat Zijn Ed. voor dato hij door Zijne Hoogheyd was in de regeering gebragt mij, berijds in de troubles gemelleerd zijnde, op het allervriendelijkst verzogt heeft in de toen aanstaande winter goede buurschap met Zijn Ed. te willen houden, 'tgeen ik ook aannam en gaarne zoude gedaan hebben, maar naderhand, in plaats van goede vriendschap met mij te

houden, mij naauwlijks heeft willen kennen of het respect geeven, dat mij als een fatzoendelijk man zijnde toekwam, en liever met den jongen advocaat Van Son, die eene van die zotte voorstanders van de oude regeering geweest is, die dien ongelukkigen kaerel, die geplundert had, hebben in de boejen gebragt en vervolgens aan de galg geholpen, converseeren en denselve eenige daagen met zig naar zijn buytenplaats neemen, 'tgeene ook van dat effect geweest is, dat dien heer, naadat de verlijdende tong van dien advocaat Van Son, [hem] rijkelijk met opgesmukte denkbeelden van *yge magt*, *'tgeen dog een allerdoordringenst en gevaarlijkst vergift is*, *daar de Amsterdamsse regenten, genoegsaam geene uytgezondert, mede geempoisonneert zijn*, had opgevuld, in het laast van zijne regeering klaar heeft doen zien, dat hij een favoriet van de oude regeering was en met haar een lijn trok.

In de vroedschap vind ik vooreerst den heer Bikker van Swieten. Dit is een man van dezelfde naam en familie der Bikkers, welke van alle tijden aan de respective vorige stadhouderen het hoofd geboden hebben, en nu ook al ten minsten voor de derde maal uyt de regeering gezet zijn, maar onsen heer Bikker van Swieten is altijd door de heeren van de regeering te Amsterdam gedwarsboomt en niet naar zijn geboorte getracteert: daarom zoude het wel kunnen zijn, dat Zijn Ed. nu, om revengie van de Regeering te Amsterdam te neemen, de intressen van zijn familie aan die van Zijne Hoogheyd sacrifieerde; immers ik heb van Zijn Ed. tot nog toe het contrarie niet gezien, maar dit heb ik wel kunnen merken, dat dien heer bij de verandering, in 7ber laastleeden voorgevallen, gaerne burgemeester geweest was, en of dit ook niet wel nut zoude geweest zijn twijfele ik zeer, aangezien dien heer een

doorsleepen verstandig man is, en van een caractère, dat de heeren te Amsterdam wijnig zoude ontzien.

N.B. Deesen heer, alzoo veel processen heeft en mijn vader zaliger deselve verschyde jaaren bediend heeft, is mij ter dier occasie meerder bekend geworden dan eenige andere.

Den heer Cornelis Hop, welke een neef is van den alhier zijnde secretaris van den Raad van Staten, is een verstandig, capabel man, maar tegelijk met wat veel superbitijt behebt; hij is geparenteert, door zijn eigen eerste huwlijk, aan de familie van Bors van Waveren, door zijn tweede aan die der Valkenieren en Graaflanden en ook, door die driederlij, aan andere, die meede uyt de regeering zijn; doorstekende preuves van zijn partijdighijd zijn mij niet te vooren gekomen, maar den heer Jan Agnes Scholten heeft mij nog onlangs gedeclareerd, dat dien heer een vijand van Zijne Hoogheyd is, en als men de banden, die Zijn Ed. aan de oude regeering doen kleeven, eens nagaat, en daarbij Zijn Ed. caractère voegd, zoo zoude men, geloove ik, niet mistasten, indien men dien heer oordeelde met dat zelfde préjugé van ijgen magt, 'tgeen de heeren van de oude regeering te Amsterdam zoo ijgen is, beset te zijn.

Den heer Pieter Six, heb ik van mijn vader zaliger, die lange jaaren met desselfs vrouw in een publiecq huys, daar Haar Ed. regentinne en mijn vader regent was, geconverseert heeft, gehoord, dat een man is van wijnig capacityten of verstand, en is het ook klaar te zien, dat Zijn Ed. zoo door de parentagie als door zijne geringe kennis een absolute afhangeling van den geweesenen burgemeester Jan Six is.

De heer Daniel de Dieu zijn caractère en doen heb ik berijds opgegeven.

Maar van den heer Pieter Rendorp nog niets ge-

zegt zijnde, zoo kan ik hier niet passeeren, dat dien heer, ofschoon in zijn gedrag aan mij tot nog toe geene blijken van partijdighijd gegeven hebbende, jaa mij boven verwagting vriendelijk tracteerende, egter naa mijn gedagte niet veel te vertrouwen is, om redenen dat Zijn Ed. getrouwt is met Juffrouw Aagje Pancras, welke door haar eerste huwlijk met den heer ..... Corver Trip, daar zij ook een zoon gehad heeft, zeer naa aan den heer geweesene burgemeester Corver, en dus ook den heer Nicolaas Geelvink geparenteerd is, en altijd zeer veel crediet bij den heer Corver gehad heeft.

Den thans regeerende heer burgemeester en raad Egbert de Vrij Temmink is een verstandig, habiel, poliet, vriendelijk man; ik heb dien heer nooid anders als wel gevonden. Daar hij in een collegie zit, doet hij zig wel gelden, gelijk ik te meermalen ondervonden heb, toen Zijn Ed. president scheepen was; hij is zijne eerste promotie aan den heer Jan Six schuldig, gelijk mede de familie van Deuts, daar zij aan geparenteend is. Men heeft mij met opsigte tot dien heer van goeder hand berigt, dat, toen Zijn Ed. nu korteling als burgemeester gelukwensching afwagte, een zekere kruyer, die in zijn dienst was, gevraagd heeft of hij ook op den Doele geweest of daar getekend had, hem tegelijk zeggende: dan zouw ik uw terstond wegjaagen. Wat hier van zij heb ik tot nog toe niet kunnen ontdekken, en is mij zulx alhier door den heere Van Weesele tegengesprooken en gezegt, dat gemelden heer Temmink zoude gedeclareerd hebben, dat het noodzakelijk was, dat ik en andere Doelisten gehulpen wierden etc. Nogthans als ik naar mijn conscientie zal ik te werk gaan, zoo meen ik te moeten zeggen, dat dien heer, een verstandig man zijnde, allerbequaamst is om te kunnen vijnsen, en zijne partijdighijd door niet ligt te ont-

dekkene intrigues oefenen, en dan is het waar: Il n'y est pas un ennemi plus à craindre, que celui qui sçait feindre.

Den heer Harmen van Gheesel, heb ik lange jaaren gekend. Van zig zelve is hij een germain neef van de geweesene heeren burgemeesteren Van de Pol, van de geweesene heeren scheepenen Beerewout en Trip, en dus ook geparenteerd aan al die familien, die aan de Van de Pollen raaken, dog van zijn vrouws kant weet ik niet dat hij aan eenige thans uyt de regeering zijnde familiën geënclaveerd is; ik heb dien heer altijd een vriendelijk braaf man gevonden, en schoon men, om voorenstaande naauwe parentagie met de bedankte familiën, geen al te groot vertrouwen in Zijn Ed. stellen kan, zoo weet ik egter geene redenen om te seggen, dat Zijn Ed. geene goede sentimenten voor Zijne Hoogheyd zoude hebben.

Ter contrarie ben ik door den heer J. Agges Scholten wel geinformeert, dat hij een braaf man is, maar (onder correctie) verbeelde ik mij, men nogthans op dergelijke luyden naauwe agt te geeven hebbe.

Den heer Bonaventura Oetgens van Waveren is een man van een hupse, vriendelijken inborst, en van wien ik nooid eenige nadeelige informatiën omtrent het systema der regeering bekoomen hebbe.

De heer G. P. Boudaan zijn caractère heb ik onder de schepenen berijds opgegeven, gelijk mede dat van den heer Jacob van Strijen; daarom passeer ik ook, wijl 't bij burgemeesteren van gepasseerden jaare reeds gemeld is, het gedrag van den heere Mr. Gerard Aernout Hasselaar.

Den heer François de Wit belangende, daaromtrent kan ik niets anders melden, als dat het mij, omdat mede een creatuur van de oude regeering is (van wat burgemeester particulier weet ik niet) en

aan de meeste bedankte familiën, als de De Graave, Realen, Hoofden, Van de Pollen etc. geparenteert, en van die fameuse Raadpensionaris De Wit afgekomen zijnde, voorkomt, men daar mede niet veel staat op diend te maaken.

Den heer Gerrit Hooft is meede een man, die zijne promotie aan de oude regeering schuldig is, en, doordat de geweesene heer burgemeester Nicolaas Geelvink zijn jongste dogter ten huwlijk heeft gehad, en alle zijne kinderen mede aan familiën, die thans uyt de regeering zijn, geenclaveert zijnde, aan de meeste bedankte familiën geparenteert is; daarenboven is zijn jongste zoon (welke de suster van de thans regeerende scheepen Pieter Cornelis Hasselaar tot zijn vrouw heeft) Hendrik Hoofd Gerards, in den gepasseerden jaare als regeerend scheepen bedankt en om die redenen niet veel te betrouwen, maar, zijn personeel gedrag belangende, kan ik niet anders zeggen als dat mij nooid blijken van partijdighijd van dien heer zijn voorgekomen, en dat ik hem voor een verstandig, fraay man houde, die egter zijn intrest niet zal vergeeten, zoo min als

de heer Pieter de La Court, die een man is, mede door zijn eerste huwlijk aan verschijde, thans uyt de regeering zijnde familiën geparenteerd, en zijn promotie, ni fallor, aan den geweesene burgemeester Jan Six schuldig, houde ik voor een goed (hoewel niets beeter als zijn intrest verstaand en betragtend) man, daar men mede doen kan wat men wil, mits niet nodig zijnde Zijn Ed. iets moet soutineren, en daarom is hij wel van de quaadste niet, maar egter ligt genoeg door de partij te persuaderen om zijne toestemming tot zaaken haar aangenaam en nuttig te kunnen geeven, en dus, hoewel sonder malice, nadeel aan de goede zaak toe te brengen. Nog moet ik van dien heer zeggen, dat hij zeer familiaar is

met den jongen advt. Van Son, advt. Jan en procr. Marten Bogaard, welke luyden zijn, die de heeren, met wien zij converseeren, voornamentlijk die niet veel verstand hebben, vrij wat naa haar hand gewoon zijn te zetten.

Van 't zelve soort is ook omtrent den heer Elias Schellinger, daar ik onder het college van schepenen al mentie van gemaakt heb; maar ik heb meer te zeggen van de heer Jan Huydekooper, want voor-eerst, dewijl deese door het huwlijk van den boven-gemelden heer Schellinger met juffrouw Elisabeth Buys, die een klijndogter van wijle den overledene burgemeester Huydekooper, de vader van hem heer Jan Huydekooper, den oom van hem heer Schellinger, is, zoo verbeeld ik mij, onder verbeetering, dat Zijn Ed., als te naa aan den heer Schellinger geparenteerd zijnde, volgende het privilegie van Amsterdam, 'tgeen de maagschap der raaden onderling bepaald, niet tegelijk met dien heer in de vroedschap van onze stad zoude mogen zijn. Ten tweede is Zijn Ed. meede een door de oude regeering bevorderde en aan de meeste geparenteert, een groot vriend van de heeren Hasselaar en Corver, en van diezelfde familie der Huydekoopers, die al voor meer dan een eeuw zig tegen de princen stadhouderen gekant hebben.

Ten derden heeft Jan Adriaan van den Bogaard hem te gelijk met den heer burgemeester Hasselaar voor een schutsheer van de oude regeering durven noemen (N.B. ik werd geinformeerd dat de knegts van den geweesen burgemeester Corver bij de felicitatie die Zijn Ed. als burgemeester onlangs gehouden heeft, hebben opgepast) en hoewel ik niet in staat ben te zeggen dat zijn Ed. alsnog blijken van zijne partijdigheid tegen Zijne Hoogheyd heeft gegeven, zoo is het nogthans waar, dat al wat maar aan zijn familie raakt mij genoegsaame blijken van onvriende-

lijkhijd, zedert ik gecommitteerde geweest ben, heeft doen ondervinden.

Zijn Ed. caractère belangende, dat is geposeert, tranquil, uyterlijk beleeft en godsdienstig; ook heb ik Zijn Ed. altijd voor een verstandig man hooren debiteren.

Den heer Daniel Deuts Anthonysz. is een man, die mede zijn promotie aan den anderen heer Jan Six schuldig is, aan wien hij ook geparenteerd is: van zijn vrouws kant, die een juffrouw Van Son, dogter van Zeeger van Son is, bestaat Zijn Ed. aan den thans regeerende burgemeester Temmink; nu ben ik verzekert dat Zijn Ed.'s swager, Hendrik de Wakker van Son, allersterkt voor de oude regeering gezeleerd is, hebbende ik daarvan meerder dan eens evidente preuves in persoon ondervonden, en zoo ik dien stouten jongeling mag geloven, is hij, heer Deuts, van deselfde sentimenten, hoewel ik nooid eenige blijken deswegens van Zijn Ed. selfs heb ondervonden: ter contrarie heeft Zijn Ed. mij selfs nog in dit jaar met alle beleefdhijd getracteerd, maar dit weet ik, dien heer is een verstandig, geposeert man, en dus agt ik Zijn Ed., indien hij de partij van de oude regeering toegedaan is, wel in staat om zulx voor mij te ontvijnsen.

Den heer Joan Babtista Slicher heeft mij, ofschoon mede, zoo door geboorte als promotie, aan de oude regering geobligeerd zijnde, nooid blijken van partijdigheid gegeven.

Den heer Joan Calkoen, daarvan kan ik niet anders zeggen, als dat Zijn Ed., hoezeer meede door de oude regeering de eerste voet in de magistrature gekregen hebbende en aan deselve door geboorte zijnde verpligt, egter bij mij voor een braaf, wel geintentioneerd regent te boek staat, zijnde ik ook door den heer raad Scholten zijne informatien daarin nog meerder versterkt.

Den heer Joan Graafland heeft een broeder, Mr. Cornelis Graafland, die te Amsterdam diversche rijsen president-schepen geweest en nu voor altoos bedankt is, die ook bewindhebber van de Oostindische Compagnie aldaar is en in die collegien, daar hij sessie heeft, gewoon is het magnificat te hebben, een man die als vriend te agten, als vijand te dugten is.

Nog heeft deesen heer raad een neef, de zoon van evengenoemde Cornelis Graafland, met naame Jan Graafland Cornelisz., die getrouwt is met een suster van wijle den burgemeester Gilles van den Bembde en van de vrouwen van de bedankte burgemeesteren J. Six en Pieter van de Pol.

Om deese redenen komt het mij voor, deesen heer Jan Graafland, die anders een hups, verstandig man is, en schoon mij nooid nadeelige informatien ten zijnen laste zijn voorgekomen, egter niet voor een gezêleerd voorstander van Zijne Hoogheyd, maar wel van zijn familie en van die der Valkenieren, die zijne naaste vrienden zijn, en der Van de Pollen, die altoos de protecteurs der Graaflanden geweest zijn, te houden is.

Den heer Willem Huygens, thans hoofdschout zijnde, heb ik in de geselschappen en vervolgens in scheepensbank langen tijd gekend; ik meen hij zijn eerste voet in de regering door den geweesen burgemeester Six gekregen heeft. Zijn personeele qualityten belangende heb ik dien heer altijd gevonden te zijn een vriendelijk, zagtzinnig, geposeert man, en die zig sogt bequaam te maaken.

Blijken van partijdighijd tegen Zijne Hoogheyd of tegen degeene, die de partij van Zijne Hoogheyd aankleeven weet ik niet, dat Zijn Ed. ooid heeft gegeven, maar egter heb ik met leedweesen ondervonden, dat Zijn Ed., zekerlijk door mijne vijanden in de regeering daartoe aangezet zijnde, mij niet tot

zijnen advocaat heeft willen aanstellen, ofschoon ik vertrouw dat Zijn Ed. zeer wel bewust is, dat ik daartoe zoo wel bequaam zoude zijn als dien man, met naame Mr. Daniel Varlet, die Zijn Ed. thans verkoosen heeft, en wel drie jaar jonger in practijk is als ik, en daarenboven, volgens het opgeven van meergemelden J. A. van den Bogaard, voor de oude regeering geteekend heeft. En dat Zijn Ed. ook den procureur Jacob van Stamhorst, die, zoo door zijn verpligting aan de oude regeering als door zijne daaden, met het maaken van vaarsen, die niet tot eer van het huys van Oranje of de stadhouderlijke regeering zijn, gelijk ik in staat ben er een te produceeren, 'twelk thans onder handen van den heer fiscaal van Wesele is, als andersins betoond een vijand van den Heere Prince te weesen, tot zijn procureur aan te stellen.

En heeft Zijn Ed. ook nog aan eene mijner vrienden, die Zijn Ed. van ter zijden toetste, gesegt, dat er voor mij niets anders op was, als naar Oostindien te gaan, maar dewijl Zijn Ed. suster met den heere Paps, die te Wageningen, daar Zijne Hoogheyd alle pouvoir heeft, in de regeering is, getrouwt is, vertrouw ik dat Zijne Hoogheyd genoeg in staat is dien heer, indien hij temet eenige faux pas mogt begaan, in de paalen van betaamelijkhijd te houden.

Den heere Hendrik ter Smitten is een fraay, zagtzinnig man, weliswaar, dat Zijn Ed. meede eene door de oude regeering gepromoveerde is, maar egter weet ik niet Zijn Ed. zig ooid partijdig tegen Zijne Hoogheyd heeft aangesteld; hij is getrouwt met een germain nigt van voornoemden heer hoofdschout.

Den heere Pieter van Taarling is een man, de Voetsiaanen en zogenaamde ernstige bedienaars toegedaan, een groot vriend, en zoo ik niet beeter weet geparenteerd aan den heer G. P. Boudaan, van een

familie, die zeer rijk en lange onder de burgers aanzienlijk is geweest, maar tegelijk een man, die, hoog van jaaren zijnde, niet veel soutineeren kan; die van Zijn Ed.'s familie, hoezeer vóór deesen mijne goede vrienden, zien mij nu met den nek aan.

Den heer Arend van der Waayen meen ik dat aan wijnig familien in de oude regeering vermaagschapt is, maar bij ongeluk is zijn oudste dogter met den berijds genoemden heer scheepen Warin getrouwt, en daarom, ofschoon hij, heer Van der Waayen, mij nooid blijken van partijdigheid gegeven heeft, meen ik, men op dien heer mede niet veel staat kan maaken.

Den heer Michiel Bruyning is een man, die vóór deesen zeer veel tort aangedaan is door de familien van de Van de Pollen, Van den Bembde en Six; ik meen Zijn Ed., door den heer Diderich Reus aan den heer De Back gerecommandeert zijnde, daardoor occasie tot raad te werden gekreegen heeft. Zijn Ed. is een zagtzinnig en talmachtig man, die niet veel kan soutineeren, en, zoo ik op het uyterlijke mag oordeelen, heeft Zijn Ed. mede niet veel respect voor mij omdat ik gecommitteerde geweest ben, daar ik vóór deesen zeer bij Zijn Ed. en desselfs familie gezien was.

Nu volgt den heere Jan Agges Scholten, die ik voor een braaf, wel geintentioneerd, jaa voor Zijne Hoogheyd en 's lands welzijn gezêleerd man erkenne, en in wien ik dus meene men alle vertrouwen stellen kan, maar welke tegelijk om die redenen door de regeering te Amsterdam alle smaadheyd mogelijk werd aangedaan en zoo ik mij verbeelde ook aan het Hof gecontrequarreert werd.

NB. Dit zeggen steunt niet op eene enkelde verbeelding, maar daarop, dat ik dien heer van mijne kindse jeugd en tot nog toe zelfs met eenige familiariteyt gekend heb, en nog dagelijks met Zijn Ed. omgaa.

Den heer Jan Nicolaas van Eis ken ik zoo particulier niet, maar ik word geinformeerd, dat Zijn Ed. bijnaa nooid te raade komt, en dus schoon, zoo ik niet anders weete, wel geintentioneerd zijnde, niet veel nut doet of doen kan.

Beetere gedagten hebbe ik door eene langduurige kennis van den heere Dionys Muylman, die ik meede houde en ondervind te zijn eene voor Zijne Hoogheyd en den lande gezêleerd en nuttig man, gelijk mede voor zodanige bij mij bekend zijn:

de heeren Dirk van Marcelis, Carel Lijnslager, Volker van Iever en George Cliffort Junior, hoewel ik omtrent de laaste, als vóór lange en nog zulke goede vriendschap met de oude regeering houdende, en daarenboven met de suster van de laaste vrouw van den heer colonel Jacob du Peirou, die tot zijn tweede vrouw mede een juffrouw Treschaud en tot zijn eerste vrouw een juffrouw Bouwens, de suster van den bedankten heer scheepen Reinier Bouwens, gehad heeft, en welke heer Du Peirou zig als collonel zeer partijdig tegen de Doelisten gedraagt, gelijk uyt de zaak van Gellink consteerd, getrouwt is, vrij wat redenen tot wantrouwen meen te hebben, maar met leedweesen moet ik zeggen, dat ik geen goede gedagte omtrent den heere Jan Balde voede, maar ter contrarie geinformeert ben, dat Zijn Ed. zig allesins als een vijand van Zijne Hoogheyd gedraagt; trouwens als ik agt geeve op de sentimenten, die Zijn Ed. al vóór ses a seeven jaaren, in zeeker gedigt op de pourtraitten van Gommer en Arminius, ter occasie deselve in de senaatkamer te Leyden naast elkanderen ter gedagtenis geplaast zijn, en 't welke ik zoude kunnen suppediteeren, gemaakt heeft, dan verwondert het mij niet, dat dien ouden zuurdeesem dien heer zodanig een rol doet speelen.

En dewijl ik van den heer Mathys Straalman al

onder de scheepene van voorleede jaar mentie gemaakt hebbe en goede gedagte van Zijn Ed. heb, resteert mij omtrent de vroedschap niet meerder te zeggen, als dat ik mij verbeelde dat den heere Joan de Roothe meede onder de wel geintentioneerde behoord geplaast te werden en dat den heere Mr. Ferdinand van Collen de jonge, de zoon van den tegenswoordige burgemeester van dien naam, en tot zijn vrouw hebbende juffrouw Juliana Mussart, welks suster met den bedankten heer Mr. Gerard Bors van Waveren getrouwt is, mede onder die selfde praesumpsie als Zijn Ed. vader [is] leggende.

De pensionarissen, namentlijk de heeren Mrs. Jan Stael en Ernst Graafland, zijn luyden, die beyde voor de oude regeering geporteerd en vervolgers van de Doelisten zijn.

Want de eerstgenoemde en desselfs familie hebben zig zelfs niet ontzien vóór dato van de troubles daarop roem te draagen, dat hij in den naam van de stad Amsterdam op eene significante manier aan Zijne Hoogheyd in de vergadering het hoofd geboden had, waarvan ik ook in zijne omstandigheden, met bijgevoegde redenen van wetenschap, aan Zijne Hoogheyd bij desselfs aanweesen te Amsterdam kennis gegeven heb, en nadat Zijne Hoogheyd eenige tijd uyt Amsterdam vertrokken was, is het mij gebeurd dat desselfs zoon in scheepenskamer mij eerst op het allerinpertinenst heeft aangekeeken, en vervolgens, als ik hem weder aanzag, gevraagd heeft, of ik iets moest hebben, mij daarop vervolgens toevoegende: indien gij zoo kijkt zal ik uw stokslagen geeven, 'tgeen ik beantwoorde met te zeggen, dat ik hem sulx niet zou raaden, en zoude ik ook te dier tijde daarvan wel revengie genoomen hebben, was het niet, dat de omstandigheeden van de regeering en de plaats daar ik mij bevond mij zulx hadden geraden uyttestellen.

En den heere Graafland kan men, al was het dat hij geen preuves van zijne partijdigheyd gaf, ligt begrijpen, dat, daar zijn vader en broeder bijde bedankt zijn, en hij ook aan de meeste familien, die thans uyt de regeering gebonst zijn, vermaagschapt is, geene goede intentiën voor Zijne Hoogheyd heeft of hebben kan, want het is natuurlijk dat, indien men zig verbeeld aan zijn familie eenig nadeel toegebragt te zijn, zulx zoekt te verergeren.

En dewijl het werk onder de hand meerder dan ik gedagt hadde uytdijd, hoezeer ook de korthijd betragt en herhalingen geëviteerd heb, zoo zal ik het betoog van de onnuthijd of verdagthijd der verdere in de regeering gebragte of met ampten, tot de constitutie der zaaken relatie hebbende, begiftigd zijnde tot nadere gelegendhijd uytstellen, terwijl ik protesteere van in deesen zonder eenige passie tegen iemand en naa mijn beste weeten informatien gegeven te hebben, en dus mij met de hoope vlyende, dat zulx mij ten besten zal geduyd werden, en voor 't overige betuyge te zijn, met hart en ziel, jaa tot aan den bedelzak en laaste druppel bloed toe, eene, niet anders dan een behoorlijk redres ten nutte van Zijne Hoogheyd en den lande zoekend, en rust en vreede, daar deselve zijn kan en moet, lievend en getrouw ingezeeten en

Uwer Excellenties ootmoedige, zeer
verpligte en volvaardigen dienaar,
(get.) J. B. Commelin.

's Hage, 10 April 1749.

XII.

Zijn Excellentie den Graave Van Bentink.

Hoogedelen Gebooren Heer!

Op UE. Hoogedel verzoek heb ik de eer Uw

Excellentie eenige redenen, waarom ik mij zo lang over mijn gerechte zaak alhier heb opgehouden, onder 't oog te brengen. Ik weet dat, hoe ongemeen de uitgebreidheid mijner rechtvaardigen zaak is, dat dezelven korter beredeneert als beschreven kan worden, want de moolens maalen niet met den wind, 't zij van wat oord hij waeid, indien dezelven voorbij is. Over de zaak spreekende kan men als in een oogenblik bijbrengen al 'tgeene in deezen tijd ter zaaken diend. Ik heb tot heden niemant gevonden, die vermoogens bezit om de genoemde zaak tegen te kunnen spreeken, nog men durft tot heden de openbaaren overtreffelijken (sic) protesten niet beantwoorden. Mijnen oprechten gestelden papieren zijn door zo veele ongeintresseerden, brave en deugtzaamen getuigen na rijp overleg ondergetekent, met aanbieding om de gestelden waarheden voor den alweetende Hertekenner met dieren eeden plegtiglijk te bevestigen. Ik toesten in dien tijd mijnen gedachten, of ze der pennen waardig waare, en ik beleiden bij deezen (wel weetende mijnen onvermoogens in anderen verrichtingen) dat de meergenoemde gestelden waarheden niet als wat ons door de drift in den zin schiet en dus aan 't papier word toebetrouwt, neen de papieren van mijnen medeburgeren zijn, benevens de mijnen, met den meesten ernst en in een oprechten burgerlijken stijl, zonder ceremonie, naauwkeurig herkaauwt en wel overwoogen tesaam gesteld, zodat hun suiveren galm blijft hangen in 't ciment. Ja, elk is geneigt met gretige ooren deezen galm te vangen. Daar zijn veele van de genoemde burgeren die zelfs vreeze en indrukken hebben, dat, wanneer hun doen schein of vals was, dat dan het streng gezicht des Allerhoogsten hun na ziel en lichaam zou bederven in de helle; doch hoe rechtvaardig deeze oprechte zaak (daar duizenden oogen op zien) ook zij, indien dezelve

niet gehandhaaft word, dan sullen daar swaare stormen over ontstaan, welks schrikkelijk gedruis naaren zuchten zullen na zich slepen, want daar zijn te veel protesten en een meenigten afschriften der ingeleverde papieren in allerlij handen. Ook word in 't Jaarboek van de maand May 1749 van deezen zaak gewag gemaakt, hetwelk beantwoord moest worden, omdat de genoemde boeken na alle de gewesten van Europa verzonden worden. Het is openbaar, dat den schrijver en den drukker doodvijanden van ons Hoogvorstelijk Huis zijn, zodat, als deeze zaak ten nadeel van den Vorst en der prinsgezinden gemeente uitvalt, dan zal er een stank van onafwisscheleike laster tot den Hemel opgaan. UE. HoogEdelh. weet, dat ik de hooge eer genoodten hebbe, eenige mondgesprekken met Uw Hooged. over mijne gerechte zaak te houden; doe dacht ik, dat veellicht twe eeuwen zullen in arbeid gaan, eer ze zulk een grooten minister voortbrengen. Vervolgens genood ik de eer, wanneer ik, op Uw hoog bevel, in een der vertrekken van ons Hoogvorstelijk Hof verscheenen was, dat UE. Hoogedelh. mij aan zijne excellentie Gronsfeld presenteerde, en weinige dagen daarna stelde Uw Hooged. mij (in 't huis van den heere Charles graave van Bentinck) mijn bondel papieren ter hand, gelastende mij met dezelve, uit Uw Hooge naam, te gaan bij graaf Gronsfeld, om de genoemde papieren Zijn Hoogedelh. over te leveren en om Zijn Hooged. daar verder over te onderhouden; nadat ik met Zijn Excellentie Gronsfeld eenige mondgesprekken gehouden had, toen stelde Zijn Hooged. mij 't bekende protest met eenen brief ter hand, en zondt mij, uit Zijn Hooge naam, met dezelve na Amsterdam, om deezen last in handen van Mr. Jan Bern. Commelin af te leggen. Genoemde Commelin deed mij op zijn boek ondertekenen, dat ik het gemelde protest en den brief

uit handen van Hoogemelde heere graave van Gronsfeld voor Zijn Ed. ontfangen had, want hij wilde gedekt zijn. Vervolgens is het meergemelde protest uit mijn naam en verscheide schutters van de compagnie wijk 60 op den 8sten May 1749 door Mr. J. B. Commelin ten huize van den eedle manhaften heer Cor. Wyerbroek geexploicteerd; vervolgens heb ik op 't bevel van graaf Gronsfeld verscheide maalen met den heere Straalman over mijn rechtvaardigen zaak gesprooken. Zijn Ed. heeft mij ook gestelde papieren van zijn hand aan den graave Van Gronsfeld meede gegeven. Vervolgens heeft den meergenoemde heere Staalman mij een request in handen gesteld om hetzelve aan Zijne Doorluchtigste Hoogheid voor mijn gerechte zaak te prezenteeren. Ik heb genoemd request op den 18 July (leggende alhier aan een felle koors te bedde, wanneer den heere F. Vaster mij uit naame van Zijne Excellentie Gronsfeld kwam zeggen, dat wij dien morgen onze requesten aan den Vorst presenteeren moesten, en dat graaf Gronsfeld voor ons voorzien had, dat wij bij den Heere Prinse ter audientie zouden worden toegelaaten) zijnde den genoemde dag, toen genood ik de hoogsten eer, stellende mijn request in handen van Zijne Doorluchtigste Hoogheid! Op de 22 van de genoemde maand heeft den gemelde burger krijgsraad eenen brief van den Heere Prinse capitain generaal en erfstadhouder ontfangen. Over deezen genoemden vorstelijken brief is op den eersten Augustus 1749 krijgsraad gehouden en wederom zeventien commissarissen ter nadere onderzoeking benoemt; indien hun zaaken volkomen geweest waren, dan was 't krijgsraadboek (daar 't extrackt van de pretense notulen uit gehaald was, die buite alle forme van goede prosesdures en bezeiden de waarheid te saamen gesteld waaren) maar op te slaan geweest. Ook weigerde twe be-

vreesden kapiteynen voor de twedemaal commissarisen te weezen, namentlijk D. v. Hingele en Jan Six Adriaansz. Gen. nieuwe commissarissen berichten op den 19den van den genoemde maand dat de stukken door hun nader waaren ingezien; den krijgsraad besloot zulks aan Zijne Doorluchtigste Hoogheid te berichten, welk bericht op den 23sten van den meergenoemde maand in handen van onze capitein-generaal van de gansche Unie door de E. E. heeren colonellen gesteld is. Het behaagden Zijne Doorluchtigste Hoogheid den Heere Prinse van Oranje en Nassau eenige heeren commissarissen te benoemen, namentlijk den Hoogedelen gebooren heere Mr. Fk. Hk. baron van Wassenaar, heere van beide de Katwijken en 't Zand, den Hoogedelen gebooren heere Bertrand Philip Sigismund Albrecht graave van Gronsfeld Diepenbroek, heere van Wijngaarden en Ruibroek, thans kastelein van den huize van Muiden, baljuw van Gooiland, den Hooged. heere Charles graave van Bentink, heere van Nieuwenhuizen, den Hooged. heer en Mr. Hendrik van Hees, heere van den Tempel, Berkel en Rodenrijs, den Eedle heere en Mr. Carel Vitriarius, den Weledelen gestrengen heer en Mr. Jan Wijbo, den heere en Mr. Adriaan van der Straaten. Ik hebbe op 't bevel van Zijn Excellentie Gronsfeld met alle deeze genoemden heeren en met zommige van hun dikwerf over mijn gerechte zaak gesprooken; ook zijn er onder deeze genoemde eedle heeren, die mij bericht hebbe met den Vorst over mijn zaak gesprooken te hebben. Het is niet te beschrijven hoe gevoelig! hoe hart! hoe moeijelijk en ondraaglijk het een burger valt de moeiten, onkosten en de tijd, dien hij neemen moet om zommige van die aanzienelijken heeren te spreeken, eve alsof brave burgeren naauwelijks met verhevene luiden op een dag te noemen waare, waardoor men zijn goddelijk

beroep verwaarloost; indien de zodanige een recht indruk hadde van den gezegenden burgerstaat, men zou overweegen dat dezelve menschen waare en dat het doodbet een geschepterde hand niet meer ontziet dan een vereelte van arbeid; ja, een rechtvaardigen kend zelfs het leven van zijnen beesten, doch ik heb reden UE. Hoogedelh. ten allen tijden te bedanken voor Uw beleefde behandelingen aan mij beweezen.

Hoogedelheer! het ziet er jammerlijk voor al de prinsgezinden, maar inzonderheid voor die lieden, die men Doelisten noemt, uit. Uw Hooged. dulde nimmermeer, dat deeze menschen, die Gods raad gedient hebbe, als moordenaars of struikroovers het slachtoffer worden. Daar is tot heden niemant, die mijn huis, of ons, hoe ver in vriendschap bestaan, die, door de partij van Zijne Doorl. Hoogheid te kiezen, vermindert is geworden; zij alle zijn buiten het bereik. Hiervoor hebbe wij redenen Gods vrije almagt! schultpligtig te erkennen; hun pligt is, waakende te zijn. Herdenk Hooged. heer! hoe dat de oprechte prinsgezinden in den jaare 1651 geleden hebbe: zulks getuigen den 23sten Aug. van 't gen. jaar [1]). UE. Hoogedelh. weet ook, dat die grooten vergeeten geen oud leet om nieuw lief, en dat verzoende vijanden, wanneer die de magt in hun handen krijgen, dubbel te vreezen zijn. Engeland en Holland worden als dobberenden op de zeebaaren afgebeeld, gelijk twe aarden potten, die ter hunner wondere eendragt en behoudenis aan een stok zijn te saam gebonden, anders zouden de toevallen en de regeering der zee hun doen verpletteren. De almagtige God! die de zee alleen toebehoort en haar 't perk steld, bevestigen

---

1) De schrijver schijnt te doelen op de besluiten in de slotbijeenkomst der Groote Vergadering.

deezen eendragt, zo lang er menschen den aardbodem bewoonen.

UE. Hoogedelheid zou naast ons doorluchtig Huis (dat God verhoede) het meeste gevoel van die rampen, die ons drijgen, hebbe, doch Uw Hooged. bezit volvaardigen vermoogens, om ons Hoogvorstelijk Huis voor allerlij aanstootinge te beschutten. Mogten mijnen geringe vermoogens UE. Hoogedelh. aandoen. Alle, die vreede zonder gevaar roepen, misleiden den Vorst! en de getrouwe ministers, men kan op dezulken geen staat maaken: zij zijn blind of blind gemaakt. O was Gods weg over ons Hoogvorstelijk Huis, om door Zijne almagt Zijn eyvergeest Uw zodanig in te storten, om de gezegende omwenteling, die uit den hemel in alle getrouwe harten is nedergedaalt, door Uw aangeboorne nijveren vlijt, gepaard met wijs beleid, uit alle Uwe krachten voor 't bestendig behoud van ons Hoogvorstelijk Huis en ons lieve Vaaderland kloekmoedig te staan, om door Uw wakkerheid 't vernuft te oefenen, dan zal elk Uw grooten lof verhoogen, en Uwen onuitsprekelijken roem zal door de drift der wolken dringen; dan zal het volmondig orgel, dat nu zoo diep met rou behangen is, dien blijden toon en maat naar den aard der zaaken den toon geeven; dan zal 't Hemelkoor Uw lof opzingen! en Uwen naam en roem eeuwiglijk volmaaken. Mijne medeburgeren hebbe, nevens mij, uit geen blinden liefde nog met bijeindens gewerkt: dan zoude den dwaasheid en den afgod eigebelang ons vergezeld hebbe. O neen! onzen veelgeliefden capitain-generaal en erfstadhouder was door 't swart geweld van de tijgerkoppen met een looze grijns stoutelijk gehoond; hun regeerzuchtig, argwanig brust (sic) gemoed wijgerde elk lid zijne evenredenheid te voorschein te brengen, derhalve was het de Prinsgezinden niet moogelijk een eendragtig geschal uit zo veel twistige stemmen

te smeeden, zodat het getoet en het beslepen getier van onze haateren, de gen. koppen als in de lucht deed opsteeken, doch gen. Vaster beletten, nevens mij, hun opzet door te zetten, waardoor hunnen aanhang schielijk zijnen keer nam. Verder heb ik de overrige tijd van het jaar heen en weder gereist, dan over deeze en geene voorvallen en onophoudelijk uit naame van mijnen medeburgeren en mij bij graaf Gronsfeld aangedrongen om voor ons bij Zijne doorluchtigste Hoogheid uitsluitzel te verzoeken; dan verliepen er dikwils weeken, eer ik iets ter verlenginge van de gen. zaak vernemen kost. Mijnen maagen en verderen getrouwe vrienden kwaamen mij dagelijks zien, en raaden mij: gij moet uw van de zaak afmaaken, want door dit uitstellen verliest onze erfstadhouder van uur tot uur. Yder redeneerden: het is of men zo groot een zaak wel in 't war mag houden, gij zijt geen ballast, straatsleiper, nog duivels oorkussen van de aarde, neen, Gods heilige Voorzienigheid heeft Uw in een gezegent beroep gesteld; gij kund geen dag van buers blijven, derhalven moet gij Uw na Den Haag spoeden en vraagen of de zaak zal afgedaan worden, anders of gij verhuizen kund, dan is Uw zaak op een dag geeindigt. Hierop ben ik wederom in de maand December 1749 in 's Hage gekomen om met Zijne Excellentie Gronsfeld hier over te raadpleegen. Zijn Hooged. bemoedigde mij om stand te houden, en verzekerde mij van de genegenheid van mevrouw Haare Koninklijke Hoogheid, ja, dat die grooten Prinses bij den Vorst, haar roemruchtige gemaal, voor ons alles te weegen zouden brengen; met bijvoeging dat ik niet verhuizen kost, dewijl de uitvoering van de zaak voor Vrouwendag op handen was. Zijn Hooged. raaden mij hier zo lang te vertoeven om allerlij vraagers zo lang uit den weg te wezen; hiervan heb in de Kersdagen mijn

vrouw en vrienden en mijnen medeburgeren, dien ik vertrouwen kost, in stilte kennisse gegeven; ik ben op den laasten dag van 't meergen. jaar 1749 alhier wedergekeerd, alzo den overlast en het geloop aan mijn huis over deeze zaak ondraaglijk was; den krijgsraad nog niemant in Amsterdam had de magt mijn beroep of crediet te kunnen stremmen, mids ik hetzelve als voorheen getrouw konde waarnemen; ik had (zonder mij te roemen) de magt om groot en klein crediet te kunnen geven, en hun (vrij van 't vuil gewin) voordeel toe te voegen. Ik heb bij aanhouding aan graaf Gronsfeld zeer geklaagt over de verwarringe en de schadens, daar mijn beroep in storten; doch Zijn Hooged. wilde mij altoos die swarigheden benemen met mij het een of het ander als voordeeliger in 't verschiet te vertoonen; ik antwoorden Zijn Hooged. altijd, dat mijn eenige glorie was in mijn beroep te moogen blijven en dat het zaliger was te kunnen geven dan te ontfangen. In het midden van de maand January 1750 was den krijgsraad in den voorbaat, alzo dezelve, veel te vroeg, op 't alleronvoorzienst de opengevallen plaatsen invulden. Dit maakten verscheiden burgers als dol; zommige oordeelden alsof ik hun kunstige verdichte fabulen voor waarheden had opgedrongen; verscheide wilden ook verhuist hebbe, andere meenden hun volgens pligt gekweeten te hebben, een derden soort wilde nergens swijgen, willende voor de zaak van Zijne doorluchtigste Hoogheid uitkomen, dewijl niemant hun beroep besnoeye kost; zelfs de drie afgezetten burgers zijn onoverwinnelijk: twe van hun hebben meer vermoogens als een troep hunner vervolgers; deeze laastgen. verhaalen in 't openbaar: onze rechters zijn stom, en wij hebben ons nergens moogen verantwoorden. O! nooit gehoord bedrijf in 't vrije Nederland! Hooged. heer, vergun mij dat ik zo eens

spreeken, de hemelen zelfs hebben in deeze wonderen zaak, door zo veele braave en deugdrijken getuigen, voor ons doorluchtig Huis gevogten. Juist de wijk 60! Juist zulke drie onwaardeerbare geachte burgers moesten op de allerwreedste, ontmenschte wijs mishandelt worden. Het is bekent dat de genoemde wijk de rijkste wijk in de stad Amsterdam is, bijgevolgen kan het in deeze geen plaats hebbe, dat het slegt soort van volk is, dat zich voor ons Hoogvorstelijk Huis opdoet, alzo in de genoemde wijk geen armen nog gemeenen menschen woonen; noch men kan op hunne levensmanieren niets vinden, en die weinige in de meergenoemde wijk zijn door 't geduerig opschorten ongelukkig geworden: die zijn door mijn berichten als ossen voor de bijl gebracht. Doch God weet, mijn hart heeft aan 't misdrijf van mijnen hand geen schult; wij hebben zo veel gevoel van hunnen ondergang, dat, al hadde wij een stroom onschuldig bloed geplengt, hetzelve zou ons niet meer benaauwen kunnen, indien dezulken niet geret worden. Welke stroomen, wat zee heeft nat genoeg om mij, voor hun, aftewasschen? Drieenveertig van de meergenoemde burgeren, waaronder maar twee perzoonen zijn die wat vraagen, namentlijk den deugdzaamen Jan van den Boogaart en Bastiaan Staats, wiens gehouden gedrag het beste lot verdienden; de overrige eenenveertig zijn tot heden welvaarende. Deeze genoemde 43 perzoonen hebben op den 4den April 1749 tot Zijne doorluchtigste Hoogheid (naast God) hunne toevlugt genoomen, met ootmoedig verzoek dat zijne doorluchtigste Hoogheid gelieve te doen gelden de auctorisatien van mijnen heeren de Staaten van Holland en Westvriesland van den 31 Aug. 1748 en zijnen erfstadhouderlijken publicatie van den 15den Sept. 1748; zulks hoope de meermalige genoemde burgeren nog. Deese uitbreiding achte ik ten hoogsten

nodig. In de maand February 1750 heb ik als voorheen alle moeite gedaan om mijnen medeburgeren, benevens mij, uit deze maalinge te redde. Zijn Eedle den graave Gronsfeld deed wederom zijn best, om mij tot stille gerustheid te brengen. Zijn Eedle zond mij tusschen beiden na de hooggemelden Katwijk, Bentink en Wijbo. Vervolgens verhaalde Zijn Hooged. mij, dat den heere graave Charles Bentink voor 14 dagen na Engeland zou gaan en, zodra Zijn Eedle terug kwam, dat dan de zaak zou afgedaan worden, dan, dat Zijne doorluchtigste Hoogheid zo veele zaaken om handen had, dan, dat den Vorst eenige uitspanninge hebben moest. Mijn vrouw deed zelfs in den nach, en op den dag, alle moeiten om uit den mond van graaf Gronsfeld uitsluizel te hooren, dewijl zij geen geloof in mijn gezegdens stelden. Ik betuige dat wij niet geloove, dat hetgeene mijn vrouw benevens mij door de vergeefsche pooginge om Zijne Excellentie te spreeken wedervaaren is, dat zulks geschiet is om ons te misleiden, te smaaden of ons als bedelende aan de felle koude en aan de geure onweersvlaagen en aan al wat in den nacht gedoemt zij, ons over te geeven, zulks zij verre van ons, maar zulks neemt ook niet weg, dat wij erger als den geringsten bedelende geleden hebben; geen menschen hebbe de magt om mijn vrouw en eenig kind aan de gaapende armoede over te geeven, daar heeft de goede God voor gezorgt. Mijn vrouw was verscheide maalen, op des graave ontbod, met een koets te vergeefts gekomen: dan was den graave al uit, of zijn Hooged. kwam, men wist niet wanneer, thuis.

Ik verzogt dagelijks voor mijn vrouw gehoor; den graave wees zulks, door te veel bezigheden belemmerd zijnde, van de hand, waarom Zijn Eedle ons zelfs gezetten uuren lied afzeggen; eindelijk bedacht ik, om mijn vrouw haare zinnen te bewaaren, het

onderhuis van het ijzermagazin als bij verrassing in te neemen, want het volk, dat het huis in eigendom bewoonden, had ons dikwils voor 't hooft gestooten, weigerende na 't verdrag van ons te hooren, willende ons binnen de deur niet inlaaten; wij saaten van 's avonds ten 8 uuren aan de overzeide van 't genoemde magazin op een stoep, om onze kants af te kijken. Even voor tien uuren kwam er een boodschap, waarmeede dat barbaarsche volk zich een oogenblik ophield; toen vloog ik over de straat in 't huis, mijn vrouw volgden mij; die onkristene wilden ons met geweld weer buiten de deur zetten, maar wij smeekte die onwaardigen, of zij ons door de deur in de poort wilde laate: dat wij geen voorneemen hadden hun den minsten overlast te doen; zij, die menschenmonsters, lieten ons eenige tijd aldaar in donker zitten, zo lang tot het naberou hun roerde: men bragt ons licht en mijn vrouw een stoof, alzo den koud fel was; mijn vrouw was buite zich, kermende bitterlijk tot God, zij kreeg de eene flaauwte na de anderen. Zijne Excellentie kwam ten twe uuren in den nacht thuis; toen zeide Zijn Hooged. tegens ons, dat mijn zaak over 14 dagen zoude afgedaan worden. Mijn vrouw heeft van den 8sten van de maand Maart tot den 18den dito op allerlij wijze moeite gedaan om tot mevrouwe Haare Koninklijke Hoogheid te moogen naderen, om door de grootste voorspraak van Haare Koningklijke Hoogheid bij den Vorst, derzelver doorluchtige gemaal, voor verdrukten om haar Hoogvorstelijk Huis uitsluizel te vraagen. Van den 18den tot den 24sten heeft mijn vrouw te vergeefts gehoopt die hoogsten eere te genieten. Ik bragt mijn vrouw niet zonder schroom als wanhopende weeder thuis, maar den toevloed was zo groot, dat ik gedwongen wierd in aller eyl wederom te vertrekken, want in die dagen was het ondoenelijk

voor mij om aan de beurs te verscheinen, dewijl men aldaar in mijn tegenwoordigheid ten aanzien en hooren van honderde getuigen met zijn doorluchtigste Hoogheid en met het hof van hunnen erfstedehouder in het openbaar den spot dreef. Op mijnen aandrang onderrichten Zijne Excellentie Gronsfeld mij, dat er iets grootsch voor onze zaak te wachten stond, namenlijk dat er een commissie van edelmogende heeren op handen was, waaruit het goede voor onze zaak zoude gebooren worden. De drie afgezetten burgeren berichten mij, in het begin van de maand April 1750, dat men hun gepresenteert had, met de maand May 1750 wederom te herstellen; zulks gaf ik den grave Gronsfeld te kennen. Ik deed deeze burgeren op des graave last onderrichten, dat de zaak als alle oogenblikken stond afgedaan te worden en wel ten langsten voor het einde van de genoemde maand April 1750. Zijn Excellentie vond op mijn voorstel goed, dat Mr. J. B. Commelin uit de papieren van de burgeren, die onder Zijne Excellentie berustende waaren, een request voor de drie laastgenoemde burgeren stellen zou om het zelve aan Zijne doorluchtigste Hoogheid te presenteeren. Hierop heeft Commelin nevens mij dagelijks den loop gehad; doch de genoemde papieren waare en bleven verleid. Ik besloot anderen te doen coppieeren, ik berichte den graave van Gronsfeld, dat ik de copie van de meergemelde genoemde papieren ontboden had, en vroeg tegelijk Zijn Hoogedlen of ik dezelve nu in handen van Commelin stellen kost. Den graave bedacht zich en vond goed dat voorneemen achterweegen te laaten, maar dat het nu zeker was dat de zaak eindige zou, alzo er een middel gevonden was om Zijne doorluchtigste Hoogheid, onze algemenen erfstadhouder, te verzoeken een waardig perzoon, waarin den Heere Prinse een vast vertrouwe

stelde, omme zijne vorstelijken perzoon in den krijgsraad te doen representeeren. Hierover heb ik met kennissen van graaf Gronsfeld verscheide brieven gewisselt en dezelfs antwoorden den graave bekent gemaakt. Indien ik in Amsterdam buplyk (publyk?) had kunne weezen, dan zoude ik zekerlijk verscheide van die manhafte behendiglijk overgehaalt hebbe. Den graave raaden mij, mijn zo lang stil te houden totdat het verschil tusschen den magistraat en den krijgsraad van de gemelde stad vereffent was, alzo de heeren burgemeesteren 't verschil van hunne zeide rees in handen van den Vorst gesteld hadde, en dat de heeren colonellen insgelijk zulks schriftelijk zoude doen. Mijnen verlegentheid over mijn huis, vrouw en kind, en over de ongesteldheid, waarin ik mij na ziel en lichaam bevond, vermeenigvuldigden; onderintusschen vloeiden 't waater, dat den weg weet te maaken om de rotsen te doen spleiten, als van eenen hoogen berg, van allen kanten ruischende rondom mijn heenen. Ik wierd..... ik was..... ik weet niet.... hoe....! Ik riep: keer weder, o mijn ontroerde ziel, waar ben ik? Hoe flonkeren de starren? Wat let de wreede middagzon? Lust haar niet meer te blinken, of heeft de Noordzee haar geblind? Hoe vermengelen de elementen, de aarde, 't water, de lucht, en 't vuur, in een? Of zal 't verborgene twedragtsvuur hunne verwarringen verspreiden? Waar wil dit alles heenen? Zij voerde mij te gemoet: ik ben nog onverhuist, bedaar, ik hou uw vast. Ach! dwaal niet van 't spoor der reden. Den aardkloot is nog niet uit zijn assen, 't is alles onvernield. Hier zijn geen brooze ijsklippen om U te doen nederstorten. O neen, gij zijt niet te Meceenen nog te Delfos Beschouw deeze plaats, dit aardsche paradijs, gij zijt in 't vrije 's Graavenhaag, hier scheint de grootsten Oranjezon zijne

zuiderstraalen en deezen berg stroomt niet bij 't geval. Houd stand, hoort, ziet, voelt, ruikt, smaakt, swijgt en oefent uw gedult. Zijn Excellentie Gronsfeld en veele anderen raaden mij, mijn geest lucht te geeven, en nog een kleine tijd geduldig te leiden. Ik kreeg flux door eenige omloopen bericht, dat mijn zaak, als onder de wonderen, de waereld door befaamt zoud afloopen; dus ondervond ik, wat deeze waterleidinge en de alom beroemden kunstvermogens te weegen brengen. In Amsterdam verspreiden men: Gellink komt niet weerom voordat Zijne doorluchtigste Hoogheid de zaak beslegt heeft. Maar daar kwam voor de wijk 60 een onweersbui, daar werden verscheide burgers, die door graaf Gronsfeld uit hunne beroepen aan de colecte geplaats waare, door hunne E. Mogende (daar ik me heil van hoopten) afgezet. Dat zulks die protesteerende burgeren overkwam, daar murmureerden elk over; zelfs ontstond er 't gemor van veele gegoede lieden over tegens mij, die meende, dat ik de bui tijdlijk genoeg had zien aankomen. Mijne getrouwe vrienden deeden benevens mij alle moeiten, om 't volk te matigen en om hun de misnoegdheid te beneemen, en die waen, alsof ik bij Zijn Excellentie Gronsfeld zulks had kunnen voorkomen, uit hun hooft te praten; anderen zeiden: toen hij ons nodig had om het protest te tekenen, doe sprak hij met ons; maar nu worden wij door hem doof en blind gehouden. Een ander kwam hier in Den Haag en zeide: gij had mij belooft dat graaf Gronsfeld mijn dienst zou doen, maar ik bedank daar voor, ik wil vrij en mijn eigen meester blijven, dan zal men mij naderhand niet kunnen afzetten. Deeze dwaallingen duerden tot in de maand Juny 1750, tot het gevange neeme van Martini. Zijne Excellentie zeide, dat ik daarom 14 dagen stil moest zijn. Ik vertrok op den 13 Juny 1750 van hier in stilte na

mijn buite; maar men wist zulks op den 15 van de genoemde maand aan de beurs van Amsterdam, zodat ik direkt van de genoemde beurs een heer ontfing, om met mij over den krijgsraad te spreeken. Mijn knegt kwam mij zeggen, dat verscheide hem over mij aangesprooken hadde; derhalve vond ik geraaden cito van buite te vertrekken. Den volgende dag kwamen uit al de hoeken van de stad een meenigten aan mijn huis; omdat ik mij niet zou verspreeken, zo antwoorden mijn bediende dat ik alweer vertrokken was. Hierom rukten ik den 17den van den meergenoemde maand na Den Haag, Hollands Lustprieel, maar voor mij, tot nog, als een onbewoont land. Terwijl het vertrek van 't Hoogvorstelijk Huis op handen was, zo vermoeide ik mij nacht en dag om, waare het mij moogelijk, mijn gerechte zaak beslegt te zien, doch alweer uit des graave naam, na de hooggemelde heeren Katwijk, Bentink en Wijbo [1]). Den laastgenoemde gestrenge heer onderrichten mij, dat hij voor 't hoogvorstelijk vertrek met Zijne doorluchtigste Hoogheid over mijn zaak gesprooken had, doch den graave voegde bij zijn gezeg, dat den Heere Prinse op 't Loo zaaken afmaakten, en vervolgden, dat Zijne doorluchtigste Hoogheid zeer megaande over ons was, omdat wij als in zo een beroerde zee waaren, en dat den Vorst onze schadens en onkosten wel wilden betaalen, om onze vrienden nevens ons tevreede te stellen, welke gezegdens door ons breedvoerig in 't papier beantwoord zijn. Wij presenteerden den graave na 't Hoogvorstelijk lusthuis 't Loo te vertrekken, om onze zaak aldaar aan te dringen en levendig te houden, maar zijn Excellentie verzekerden ons, uit naame van Hunne Hoogheden, op den 7den Augustus 1750, dat onze

1) Hier is blijkbaar het een of ander uitgevallen.

zaak ten allerlangsten den 7 October 1750 zoude geeindigt weezen en dat Zijn doorluchtigste Hoogheid ons ter eere herstellen zou. Op den 7den October 1750 heeft den graave ons tot UE. Hoogedelh. komst uitgesteld; graaf Gronsfeld heeft mij bij herhaalingen gezegt, dat Zijn Hoogedelh. zonder Uwen bijstand in dit wigtig stuk als magteloos was; bij gevolgen, indien het Uw Hoogedelh. gelust, dan is het Uw Hooged. thans weinig moeiten om deeze eindelooze zaak op een verheeven wijs te onderschraagen, om dezelve door ons eminent hooft uitgesprooken te zien. Nu is het zo gesteld. Men redeneerd: daar zijn drie partijen aan 't vorstelijk hof; de eerste zegt: het is noodzakelijk, de tweden die is daar tegen; maar de derden die hinkt op twe gedachten. Indien zulks zo bleef en wij zo lang leefden, dan waare het hof en wij over duizent jaaren eeven na. Ik heb in 't midden van de genoemde maand Augs. 1750 drie dagen in stilte in mijn huis geweest; elk, die mij als in 't verborgene kwam zien, schreeuwden: den Prins word misleid, en gij misleid ons, of, zo zulks niet waar is, dan zal er wat grootsch gebeuren. Hooged. heer, het geringste mensch kan begrijpen, dat er maar twe weegen zijn, namentlijk: het moet geschieden of achter blijven, en dat het hoog tijd word zo veele burgeren en duizenden van buiten af, die op deeze zaak staroogen, het besluit te doen kennen. Zijn Excellentie Gronsfeld heeft mij geduurriglijk een indruk gegeven, alsof er in de vergaaderingen van mijnen heeren de Staaten, zelfs tot den laasten inkluis, iets van mijn zaak zou voorkomen; zulks heb ik niemant mijner vrienden medegedeelt, omdat graaf Gronsfeld mij geboden had, dit te swijgen. Wij zijn ons leven aldus moe, en onze bitteren dagen vliegen als snellen schichten heenen. Ik kan mijn vrouw en eenig kind tot geen bedaaren brengen; zij kermen en roepen

nacht en dag tot God! Mijn vrouw wil van geen stille gerustheid hooren, zij roept: wij [worden] zeer mishandelt; en de Heilige Voorzienigheid heeft rechters op aarde gesteld, om recht en gerechtigheid te doen.

Deeze brief had ter ophelderingen veele tusschenstellingen noodig; doch de meesten van dien zoude UE. Hoogedelheid als Godspraaken, orakelen, kunsttenarijen, hooge pyramydens, pantomimes, raaderen, ornamenten, en gelijk betooverlijken vliegwerken, voorkomen, waardoor mijn onvolwrochte gezang door den Heere graave van Gronsfeld als een lied van duizenden fraaye veranderingen, geduurriglijk verdubbeld als een kunststuk van onophoudelijk verlangen, is opgezongen. Het zou mij niet voege graaf Gronsfeld dus breedvoerig af te maalen. Indien het zijne Doorluchtigste Hoogheid behaagden mijn gerechte zaak af te doen, dan zoude wij hoope hebben onze swaare verdrukkinge te vergeeten en onze onvermoeiden moeiten niet kwalijk besteed achten. Ziehier Hoogedel Heer, zoo kort mij mooglijk was, een oprecht verhaal mijner rechtvaardiegen zaak; doch de letteren kunnen Uw Hoogedelh. de doodsgevaaren nog 't gevoel van hetgeene vóór en in mijnen balingschap is voorgevallen, niet meededeelen. Ik heb mij met moeiten in allen deezen bezeeten, omdat de gramschap 't weezen onsiert, de reden uitblust en rampspoeden baard. Indien mijn bericht ergens als een lettergreep voorkwam, UE. Hoogedelheid weet, zij kunnen zich zelve niet verklaaren. Neen, de stem, wiens eel geluit niet alleen de vermoogens bezit om ons 't gehoor te streelen en te vermoeyen, maar zij heeft daarenboven de magt om de geesten aan te blaazen, om het gevoel gevoelig te maaken, om de diamanten harten te klooven, dus kan zij meerder te weegen brengen dan stapels van geschriften. De oude wijzen voerden hunnen tijd-

genoodten en ons tot heden te gemoed: spreek, opdat wij uw zien! Gods heilig woord vraagt: hoe zullen zij gelooven, van welken zij niet gehoord en hebben? Omdat de ooren de woorden proeft, gelijk het gehemelte de spijzen smaakt. Mogt ik een van die gelukkigen zijn, die verwaardigt wierd over zijnen rechtvaardiegen zaak tot spreeken geroepen te worden, om de erffelijken vrijheid van ons vrije land voor te brengen, dan zou mijn gerechte zaak zich zetten in een anderen stand, en mijnen verwarringen zoude neemen zijnen einde.

Ik beveele Uw Hoogedelh. in de beschermminge en in do Heilige nabijheid Gods.

Ik heb de eer mij te onderschrijven

Graave van Bentink,
Hoogedelen Geb. Heer,
Uwe Excellenties ootmoedige en
alleronderdanigsten dienaar
(get.) Hend^k Gellink.

's Hage, 21 November 1750.

N. B. Hoogedel heer! Ik kan niet verbergen te zeggen, dat ik eens het uitnemend geluk genoodten heb met Mevrouwe Hare Koninglijke Hoogheid over mijn gerechte zaak gesprooken te hebbe, doch ik zal hare koninglijke woorden nooit op 't papier stellen, houdende deeze hooge eer in grooten waarden.

XIII.

Afschrift.

AANTEEKENINGEN VAN PHILIPPUS DOORWAART.

Op Maandag den 25 November 1748 des smorgens de klokke 10 uuren is bij mij, Philippus Doorwaart,

gekoome in mijn huys den heer Jan Roos Teerhuys met een teekening, zeynde een galg, waaraan hangende neegen lighaame, en hij mij vroeg off ik daar wel een plaat voor hem konde toe laate snijde. Seyde dat ik sulks zoude onderstaan, mits dat 't voor sijn reekening was als daar gevaar op liep, waarop den gemelde Teerhuys antwoorde: Daar hebt gij geen noot van, maar mits dat ik de plaat moet hebbe, en soo gij de onkosten uyt de plaat niet zouw kunnen maaken, sal ik u 't overige geld u daarbij leggen. Waarop ik zeyde: dan is 't wel.

Doe ben ik, Philippus Doorwaart, des namiddag de kloke 3 uure, na een plaatsneyder [gegaan] en vroeg off hij die boovengenoemde galg een plaat toe zouw kunne snijde, waarop hij seyde van ja, mits dat daar geen mens van moest weeten. Seyde dat hij daar gerust op kunde sijn.

Des savens de kloke 6 uuren gong ik, Philippus Doorwaart, na den bovengemelten Teerhuys; vroeg off den heer tuys was. Seyde van ja. Off ik hem eens kon spreeken? Waarop dien heer van beneede riep: „Doorwaart, kom maar beneeden", 't welk ik deede. Soo vroeg dien heer off ik dat besorgt hadt bij een plaatsneyder? Seyde van ja. „Hoeveel sal 't wel kosten?" „Dat weet de plaatsnijder selfs nog niet". „Soo, dan is 't wel, maar appiripoo, nu moet daar dat vaars onder, 't welk aan twee stukken was", 't geen ik aannam om te besorgen. Vrog aan mijn: „Wanneer een pro[e]f?" Seide: „morgen vóór den middag." „Dan is 't wel".

Dinsdag smorgens, den 26 d°., quam den plaatsneyder [bij mij], Philippus Doorwaart, en seyde, dat hij 50 gls. daarvoor moest hebben, waarop ik antwoorde en seyde, dat ik hem 45 gls. soude geven, tgeen hij aannam om te doen.

Enigen tijt daarna quam den bovengemelten Jan

Roos Teerhuys; vroeg off ik de proeff van 't vaars al hadt? Seide van ja. „Laat 't mijn eens sien", 't welk ik deede. Vroeg aan hem off die schikking goed was? Seyde van ja, „en nu moet gij daarop laaten drukken voor mijn rekening 200 groot papiere en een riem klijn papier, en dan moet gij de koperen plaat zelfs aan mijn huys besorgen", 't geen ik aannam om te doen. Ook vroeg hij mijn verder: „Heeft de plaatsnijder al bij u geweest?" Zeyde van ja. „Wel, hoeveel geld moet hij hebben?" Antwoordde: „Hij heeft 50 gls. geyst, maar ben voor 45 gls. geackerdeert", waarop dien heer antwoorde: „Dat is niemandal, dat gelt sal daar wel uyt koomen, en soo het mogt gebeuren dat het daar niet uyt en quam, sal ik het u weeder geeven, maar wanneer sal de plaat klaar sijn?" Antwoordde: „Aanstaande Maandag".

Vrijdag den 29 d°. quam dien heer weeder aan huys en seyde: „Geef mij eens 4 afgedrukte blaade, twe groot papieren en twee clijnen", 't welk ik deede.

Sondag den 31 d°. smorgens quam dien heer weeder bij mij en seyde: „Doorwaart, ik geloof dat ik die vier [heb] verlooren, want kan se niet vinde", waarop ik antwoorde: „Dat is slegt genoeg". „Soo", sij hij, „daar hoeft gij niet eens verleegen om te sijn, geeff mijn maar weeder twee anderen", tgeen ik deede. Verders zeyde de genoemde Teerhuys: „Ik verwagt u morgen ogtend met de proeff van de plaat en de plaat aan mijn huys", waarop ik seyde: „Als de plaatsnijder sijn woort hout".

Smaandags den [1en] Desember smorgens quam den plaatsnijder met de plaat en vier afdruksels; zeyde hem dat ik hem smiddags bescheyt zouw sende.

Eenige tijt daarna ben ik, Philippus Doorwaart, gegaan na den genoemde Teerhuys; vroeg aan den ouste klerk off zijn heer tuys was? Seyde van ja, „maar kan ik de boodschap niet doen aan mijn pa-

troon?" Zeyde van neen, waarop hij uyt 't voorhuys riep: „Manheer, gelieft gij eens booven te koomen", 't welk dien heer deedt. Vroeg aanstonts: „Doorwaart, hebt gij dat niet bij u?" Zeyde van ja. „Treedt dan maar in de sijkaamer". De deur op slot gedaan hebbende, haalde ik de plaat beneffens de vier affdruksels uyt mijn borst, waarop dien heer zeyde: „Gaat zoo lang sitten, ik zal 't eens nakeyken off 't wel volgens mijn kopij goed is", tgeen ik deede, waarop dien heer, het nagekeeken hebbende, zeyde: „Ik kan niet anders zien off het is goed". Verders zeyde ik: „Mijnheer, moet daar geen voornaam van Visser bij staan?" Soo seyde hij van neen, „daar heb ik een reede voor, en die is om u vrouws broer, Jan Visser, meede te plaagen en te zeggen dat hij dat is", waarover ik begon te laggen en sijde: „Het is mij 't selfde, 't is dog alles voor U rekening", waarop hij antwoorde: „Dat is ook zoo, en soude niet zien wille dat uwe eenige molest wiert aangedaan, en zoo uwe daar wat van overquam, segt dan vrij dat gij se voor mij uytgeeft, en wille die zinjurs daar wat van hebben, moet gij se maar bij mij sende". „Nu, dan is 't wel". „Wanneer kan ik nu groote papier plaate krijgen?" Zeyde: „morgen ogtend". „Dan moet gij maaken dat Jan de Nurrem daar hondert klijn papiere krijgt", waarop ik antwoorde: „Als ik hem der 100 gelijk geven, dan sal hij weeten van wie die sijn, maar soo U sulks goet vint hem de eersten, vóór al de andere boekverkoopers, te geven?" „Soo geeft hem dan de eersten keer 12", 't geen ik aannam om te doen. Verders zeyde hij: „Ik sal voor mij drie affdruksels houwe, en die eenen is voor u", waarvoor ik hem bedankte. Vroeg mij verder: „Hebt gij wel 45 gls. om de plaatsnijder te betaale?" Sijde van ja mijnheer. „Anders sal ik 't u geven", 't geen ik uyt schamte niet dorst doen. „Maak dan maar dat ik

morgen ogtend 6 groot papiere krijgt", 't geen ik aannam om te besorgen. Weeder thuys komende ging ik heen en telde volgens mijn afspraak van Teerhuys 500 klijn papiere en 200 groot papiere, sende die na de plaatdrukker.

Dingsdag [2] d°. ging ik met 6 groot papiere plaate na Teerhuys, vroeg aan de mijt off haar heer bij der hant was? Zeyde van ja, waarop dien heer van beneede riep: „Doorwaart, kom beneede", twelk ik deede en seyde: „Ha waarde mijnheer, dat moet uwe hebbe", waarop hij zulks aannam en stak 't in sijn borst, waarop sijn broeder, Dirk Teerhuys, seyde: „Laat mijn eens sien", waarop hij antwoorde: „Nog niet", en doe nam hey se weeder uyt zijn borst en stakse in een rek, daar borde in stingen, waarop sijn broeder seyde: „Nu sal ik se evenwel zien". „Dat sal jij wel laaten".

Des namiddags hoorde ik dat daar een groot papier plaat op 't Keulse postkantoor was gesien waaruyt ik besloot dat die uyt de handen van Teerhuys was gekoomen, want ik die tijt der geen in mijn huys en had. Verders dagt ik wie off dog sulks op 't Keulse postkantoor gebragt hat, denkkende sulks door een goed vrint van Teerhuys, genaamt Spoor, aan hem een gegeven sal hebben.

Des savens kom bij mij een binder, en vraagt of hij wat plaate kon krijgen? Zeyde: „Wat voor plaate?" Antwoorde mij: „Houw u dog niet mal". Zoo seyde ik: „Kom morgen ogtend eens zien". Twelke was Jan de Nurrem.

Des Woensdags ging ik weeder na Teerhuys; de meyt [die] mij opendeede zeyde, dat haar heer siek te bedt lag, vroeg off sij mijnheer eens seggen wilde dat ik daar was, 't geen sij deede. Weederom koomende sij sij aan mij: „Kom maar beneede". Aan 't bedt komende vroeg ik Teerhuys seer stil, hoe off

quam, dat daar een groot papiere plaat op 't boove gemelte kantoor was gekoome? Waarop hij antwoorde: „Die heb ik gistere op de middag aan Spoor [ge]geven". Ik seyde: „Doet gij dat soo schielijk?" „Ja", seyde hij, „dat raakt u immers niet? Ik souw denke dat ik met de plaat zouw kunnen leeven soo ik wil, als gij u onkosten betaalt krijgt, al wouw ik ze altemaal weggeven". „Nu mijnheer, dat is ook zoo". Verders seyde ik, dat de binder Jan den Eurm aan aan mijn huys om plaaten hat geweest, en dat ik die bescheyden had nuw van desen morgen: off ik die dan volgens mijnheer sijn order vooreerst 12 zoude geven? Soo seyde hij: „Zeekerlijk, ja, die moet gij se maar voort geven; als hij komt dan is 't wel".

Weeder tuys gekoomen zeynde vroeg of daar ook imand geweest was? Wiert mij geantwoord: Neen. Maar wat tuys geweest hebbende, soo komt die genoemde Jan den Eurm, en vraagde off hy nu wat plaaten krijgen kon? Seyde: „Hoe veel, want ik heb se maar in komissie?" „Wel, geeff er mijn dan 25". „Neen", seyde ik, „kan er u niet meer als 12 geven", dewelke hij mij betaalde aan dubbeltjes en vieren en schellingen. Hadden geen meer order van Teerhuys als om 12 te geven.

Donderdag den 5 Desember ging ik met mijn vrouw na mijn broeder, omdat het juyst Zunternuklas was, om hem wat te helpen, maar eenige tijt daar geweest hebbende sijde ik tegens mijn vrinde: „Ik gaa eens na Teerhuys toe", waarop mijn broeder antwoordde: „Moet gij hem dan over de plaat spreeke?" Waarover ik verwondert was dat hij daar ook van wist. Zoo vroeg ik: „Weet gij van zaake?" „Ja", sijde hij, „ik hebbe eergisteren van Miserooy op groot papier gezien, en die heeft mij ook gesegt als dat gij 't niet weeten wil dat zijn patroon u zoo brootje liet verdienen". „Wel zoo", seyde ik, „dan weet

Miserooy ook van saaken?" „Wel ja", sij mijn broeder, „hij heeft mij gisteren morgen nog een brieffie tuys gesteurt, waarin stont dat ik daar tog niet van moest spreeke, omdat gij niet wilde weeten dat gij 't van sijn patroon hadt, waarover ik nog meer ontsetten, en dagt aan de anderen kant: dat mag geen quaat; sooveel te meer wart het kenbaar dat hij daar den outeur van is, volgens sijn gesegde".

Sondag 's morgens den 8 December kom bij mij den heer Spoor, en segt dat Teerhuys van den morgen de kloke $^1/_2$ vier is overleeden, waarover ik zeer ontstelde, en seyden bij mijn selven: „Nu zal ik er geen meer uytgeven van die plaaten".

Des Sondags den ... December 's morgens quam, terwijl ik uyt was, bij mijn vrouw den overleede zijn broeder, Dirk Teerhuys, beneffens zijn oudste klerk Evert Miserooy; vraagde off ik tuys was, waarop mijn vrouw antwoorde van neen. „Kan ik mijn man die boodschap niet doen?" Soo seyde sij van neen, „maar als hij tuys komt, soo moet hij eens bij ons koome".

Tuys koomende sijde mijn vrouw als dat „Teerhuys en Miserooy daar hadde geweest, en dat gij daar moest koome", 't geen ik aanstonds deede. Aan 't huys van den overleedenen koomende wiert mij door den ouste klerk open gedaan. Seyde: „Wilt gij eens seggen als dat ik daar ben", waarop hij zeyden: „Gelieft gij maar in de zijkaamer vas te gaan". Ik antwoorde: „Sal wel wat wagten", waarop hij na beneede ging en moogelijk zeyden als dat ik daar was, want den heer Dirk Teerhuys anstons booven quam en seyde: „Doorwaart, treed in de zeykaamer", en die heer de deur agter hem toe deed en mij zeyde: „Ik heb en brieffie van mijn broeder den overleedene gevonden, van drie off 4 koopies van goed, die gij gekogt hebt, op sijn naam, op den boedel van Jan Sluyter", waarop ik antwoorde:

„Ik hebben meenigmaal gevraagt aan den overleedenen hoe veel gelt 't was", maar sijde: „Wij sullen 't te nieuwejaar saame wel vinde". Verders seyde ik aan Dirk Teerhuys: „Ik moet van u broeder nog een groote schootel hebben, die nog heeden op de kaamer vóór de schoorsteen staat, want ik heb se hem geleent om daarmeede te pronken en ook om reeden dat ik se selfs niet kon plaatse; soude ook wel denke, dat Miserooy daarvan wist". „Nu", antwoorde dien heer, „die schootel zal ik u dan weeder geven, maar appiripoo, hoe staan wij nu met de plaat?" Zeyde: „Met wat voor een plaat?" „Wel, met die plaat, daar een galg op gesneede staat; die hoorde immers mijn broeder toe?" Zeyden van ja manheer, „dat is ook waar, maar ik dagten dat u daar niet van en wist; wilde liever sulks laaten smooren omdat daar niemant van weeten en souw; nu gij daarvan weet, zoo wil ik se u liever geven"; waarop dien heer seyde: „Hout hem dan maar, en weest daar heel stil meede; ik geef se u", waarop ik antwoorde: „'T is mij 't selfde, ik wil se alsoo lieff geven, want hij komt u toe". „Neen", seyde hij „geeff mijn maar nog 6 groot papiere plaaten, en dan sal sulks uyt de werelt zijn". „Nu mijnheer, als gij zulks soo goed vint, dan sal ik 't soo besorgen". Verders seyden dien heer: „Kom maar beneede, maar daar moed gij niet van spreeken", waarop ik seyde: „'T is wel, mijnheer Teerhuys". Beneede komende vond ik daar sitten den heer Spoor en den ousten klerk van den overleedene Jan Roos Teerhuys. Na goede dag geseyt te hebbe vroeg den heer Dirk Teerhuys off ik eens wil rooken? Seyde: „Mijnheer, 't is al wat laat". „Gij kunt immers wel een pijp rooken?" 'T welk ik deede. Eenige tijt geseeten hebbende soo voerde den ousten klerk, wiens naam was Evert Miserooy, in dese supstansie

tegens mijn uyt: „Gij hebt niet de pligt van den overleedene sooals gij daarmeede afgesprooke hebt weegens de plaat behandelt". „Hoe dat zoo, jonge lief, weet gij van zaaken?" antwoorde ik hem. „Ja", zeyde hij, „zeekerlijk weet ik van saake". „Heb gij ook mis?" vroeg ik aan hem. „Neen, ik heb niet mis". Dat heb ik wel drie maal erhaalt, en hij wilde niet daarvan stil swijgen, waarop ik zeyde: „Wat weet gij daar dan van?" Waarop hij antwoorde en seyde, dat zijn patroon de plaat toequam, en dat „gij Jan den Eurm daar geen 100 van hebt gegeven, soodat gij de pligt van den overleedenen niet opgevolgt hebt", waarop ik antwoorde en seyde: „Ik merke dat gij van saake weet; 't eersten is waar, dat uwe pattroon den overleedenen de plaat toe komt dat is waar, maar ik heb met zijn broeder daar al van gesprooke; 't tweede, van Jan den Eurm, is wel eerst gesprooke geweest van 100 plaaten te geven, maar naderhant heeft u patroon gesegt hem maar 12 plaaten telkens te geven, 't geen ik doe gedaan heb". „Maar", seyde den supilijant verder, „de erfgenaame moeten de plaat hebben en gij hebt dog de zaak slegt behandelt, daar den overleedene uwe sooveel aan de plaat heeft laaten verdienen, en wie weet off gij daar geen 600 guldens aan verdient heeft", waarover ik seer moeyelijk wier, dat hij soo uytvoer, dat den heer Spoor seyde: „Ik wouw dat gij bijde maar ophiel". „Neen", seyde Missirooy off anders den ousten klerk, „wij moeten de koopere plaat hebben", waarop ik zeyde: „Vaa, ik sal se u besorgen, jouw pratiemaaker, maar ik neem die hier sitten tot getuygen", dewelke was den heer Spoor en Dirk Teerhuyse, „dat, zoo daar iets van komt, gij voor de man sal gaan", waarop den supiljant mij toevoegde en zeyde: „dat is evenveel, ons hoort de plaat". „'T is goed", zeyde ik, „sal hem u besorgen,

maar dat daarvan komt is voor u reekening", waarop den heer Spoor seyde: „De donder neen, zoo moet uwe niet praaten". „Wel mijnheer", seyde ik, „hij komt daar immers meede voor uyt van de plaat, en dierhalven, als 't zoo uytviel, zoude hij daar ook voor staan moeten", waarop Dirk Teerhuys seyde: „Ik wil van de plaat niet meer hooren, bruyt hem in de Burgwal". „Vaa", seyde ik, „dat zal ik doen", en verders was ik en Miserooy seer moejelijk dat Spoor per raljirie [zeide]: „Drink de questi aff, waarop ik zeyde: „Ja, de luyden die praaten al te met soo, het kon haar smorgens off savens nog wel eens te pas koomen", waarop Spoor seyde: „Ik soude daar maar van stil swijgen", twelk ik deede, „maar ik dagt waarlijk", sij Spoor, „dat gij malkander bij de kop gekreegen sout hebben". „Neen mijnheer, dat gaat zoo schielijk niet", en verders was dat praatige uyt. Daar nog eenigen tijt vertoeft te hebben, soo liet mij den heer Dirk Teerhuys uyt, met die bijvoeging: „Besorg mijn de rekening van mijn broeder, beneffens nog 6 groot papieren plaate, zooals wij afgesprooke sijn", waarop ik antwoorde, dat ik de plaate van avond mogelijk zelfs nog soude brengen en de reekening morgen of overmorgen, waarop hij seyde: „Dan is 't wel", en soo ging ik heen.

Den avont gekoome seynde soo nam ik de plaat en smeet hem in de Burgwal. Eenige tijt daarna bragt ik de 6 groote papiere plaate bij den boovengenoemde Dirk Teerhuyse, dewelke ik selfs in sijn hande heb over gegeven, en soo ging ik heen.

XIV.

Afschrift van copie.

(Van de Dieu aan d'Ablaing).

Hoog Edele Gebooren Heer.

Omdat de vrundschap onzer jeugd altoos opregt

en ongeveynsd is, addresseere ik mij openhartig aan UEd. WelGeb. ten eynde ik gezuyverd worde van een voor mij ongeluckige opvattinge bij Sijn Doorluchtige Hoogheyd onsen erfstadhouder. Het geval bestaet dan kortelijk hierin, dat de heer Hasselaer mij voorleede Dingsdag avond heeft gesprooken over het quiteeren van het schouts-ampt deeser stad, met bijvoeginge dat men aen het Hof van mij niet voldaen was, omdat ik geen meer pasquille-makers had ontdekt; ik antwoorde aen Sijn Ed. dat ik in allen gevallen, en soo ver mijn caracter hadde toegelaten, mijn best gedaen en selfs aen mijne bediendens beloofd had, boven de premie, van stadswege daerop gesteld, nog 50 goude ducaten uyt mijn privé-beurs, ingevalle sijlieden mij iets van die natuur konden aan de hand geeven. De ingeslooten documenten sullen UHEd. Geb. klaer genoeg toonen, wat in deese materie door mij gedaen is. N°. 1 is een brief van het Hof, 2 mijn antwoord daerop, 3 is de verklaring van een geval, dat nu geentameerd is, en waerin ik apprehensie en selfs citatie bij edicten geobtineerd heb, dog deese verklaringe bidde ik, dat (om de gevolgen) nog mag gesecreteerd worden: hieruyt sal U Ho. Ed. sien, dat men al ruyterlijker als na gewoonte gehandelt heeft, want op een bijna singuliere getuyge, en op wiens getuygenis (in een ordinair proces) mogelijk vrij wat speculatie soude kunnen vallen, soo verregaende proceduures te onderneemen, is bij mij bedenkelijk, en om eens een boekdruckers knegt om te koopen om sijn eyge meester te beschuldigen, en soo bewijzen te krijgen, dat is mijn doen niet; ik sal daervan afstappen, en U Ho. Ed. eenvoudig mededeelen, dat ik tegens den heer Hasselaer verders zeyde, dat wat het bedanken van mijn ampt aenging, ik daer toe seer bereyd en geneegen was, gelijk sijn Edele langen tijd geweeten heeft, want dat

ik, doe Sijn Ed. nu laest van Aaken was gereverteerd, aen hem self had gezegd, en ook aen heeren burgemeesters in derselver kamer, dat ik het schouts-ampt wilde neerleggen, dog dat Sijn Ed. self mij doe versogt had, dat ik dat bedanken juyst niet so positive op eenige weeken, op een maend twee a drie wilde bepaelen, om het werk niet in de war te helpen; ik voegde laestleeden Dingsdag daer verder bij, dat ik het nog wel aenstonds soude willen doen, maar dat De Boeye [1]) moest beredderd worden, dat ik Donderdag een crimineele-capitael moest voorstellen, Vrijdag onder den blaauwen hemel gaen, Saturdag justitie doen, en de volgende week alle de ceremonien van de verandering der regeering waerneemen; dat ik de eerste articulen onmogelijk so op een stel en sprong aen een ander konde vergen; dat ik ook deeze pas niet konde doen, sonder alvorens Sijn Doorl. Hoogheid (die mij, alhier tot Amsterdam zijnde, soo gunstig behandeld had) daerover te consuleeren, maar dat ik 's daegs na de verandering van de regeering na Den Haag soude gaen, om mij van die pligtspleegingen te acquiteeren.

Dat het mijn plan vóór deze wel geweest was, om op den 6 deeser afstand te doen, dog dat verstandige mij dat doe hadden afgeraeden, omdat er verscheyde onafgedane saken waren.

Hier heeft U Ho. Ed. nu een eenvoudig, waeragtig verhael van mijn gedrag in deesen; heb ik hierdoor uytstellen gezogt of conditien willen maken? Hadde ik konnen gissen of denken, dat het Sijn Doorl. Hoogheid onaangenaem was, dat ik in die post eenige dagen langer continueerde, soude ik deselve aenstonds (gelijk ik nu heeden gedaen heb) afgestaen hebben, maer de vriendelijke betuygingen van die

1) Waarschijnlijk een of andere strafzaak.

Furst selfs tegens mij, hebben mij het contrary doen geloven. Ik durve Sijn Hoogheid niets herinneren, maer anders kan Sijn Doorl. selfs weeten, dat ik bij desselfs aenweezen tot Amsterdam het ampt wel heb willen neerleggen. Ik kan mij niet te binnen brengen, dat ik ooyt iemand gedisobligeerd heb, om mij bij die Furst verdagt te maken; selfs moet ik U Ho. Ed Geb. in vertrouwen seggen, dat ik mij flatteerde in desselfs hooge gunst te staan, waerin ik nog hoope te continueeren.

In gevalle ik niet geinformeerd was, dat mijn ouden goeden vriend en patroon de heer Van Rhoon uyt Den Hage was, soude ik ook in deesen sin aen Sijn Exc. geschreeven en gebeeden hebben, om mijne verantwoording bij Sijn Doorl. Hoogheid te willen doen: employeer mij weder waer ik in staet toe ben, en weest verseekerd, dat ik met opregtheyd en ware eerbied ben, Hoog Edele Geboren Heer,

Uw Ho. Ed. seer ootmoedige en
seer gehoorsaeme dienaer,
D. de Dieu.

Amsterdam, 28 Jan. 1749.

XV.

N°. 1.

De President en de Raaden over Holland, Zeeland en Friesland.

Erntfeste, wijze, voorzienige, discrete, lieve, bijzondere.

Alzo aan ons klagten zijn voorgebracht, dat UE. in het onderzoeken van de auteurs, drukkers, verkoopers en dissemineerders van de lasterlijke, vuylaardige en calumnieuse geschriften en prenten, ten uyterste laesief voor de eer van veelerley soorten van menschen van hooger en laager rang, en daaronder ook zulke, waardoor de hoogheid van het land zeer merkelijk word verkort, dewelke sedert een

geruymen tijd herwaarts in de stad van Amsterdam zijn gedivulgeert en verkogt, niet hebt gebruyckt die attentie en vigilantie, die UE. ampt en pligt van UE. voorderen, en specialijk niet aangaande sekere prent, vertoonende onder andere een galg, waaraan hangen negen licchamen, met de daaronder staande naamen, en een vaandel, hebbende tot inscriptie „Orangies vrijheid"; en zelfs, schoon ter ontdekking van den verkooper van die vuyle prent aan UE. al voor eenigen tijd is ter hand gesteld: eerst een memorie en naderhand een verklaaring, op den 31 December 1748 door Jacobus de Vries en Gijsbert Duyvesloot voor den notaris Fredrik Klinkhamer en zekere getuygen gepasseert, en egter daaromtrent nog nietwes hebt gedaan of ondernomen,

Zo hebben wij goedgevonden UE. van de voorsegde klagten door deze kennisse te geeven, en teffens aan UE. te schrijven en te gelasten, dat UE. binnen vier dagen na den ontfangst dezes ons daarop zult berigten, wat UE. omtrent het ontdekken van de maakers, drukkers en verkoopers van de voorschreeve lasterlijke geschriften en prenten in het generaal, en speciaal omtrent de voorsegde geindigiteerde prent en desselfs ampt hebt gedaan. Hier mede erntfeste, wijze, voorzienige, discreete, lieve, bijzondere, beveelen wij UE. in de beschermingе Gods. Geschreeven in Den Hage den 8 January 1749.

(Onder stond)

Ter ordonnantie van president
onde Raaden voornoemt,
(w. g.) R. v. Bleiswijk 1749.

Adres:

Erntfeste, wijze, voorzienige, discrete, lieve, bijzondere Mr. Daniel de Dieu, Hoofd-Officier der stad Amsterdam.

XVI.

N°. 2.

Edele Mogende Heeren,

Ter beantwoording van UEd. Ed. Mog. missive van den 8 dezer, behelzende klagten, die aan UEd. Ed. Mog. zijn voorgebragt, dat ik in het onderzoeken van de auteurs, drukkers, verkoopers en dissemineerders van pasquillen en prenten, niet zoude hebben gebruykt die attentie en vigilantie, die mijn ampt en pligt van mij vorderen, heb ik de eer UEd. Ed. Mog. te berigten:

Eerstelijk: dat ik aan de onderofficieren en bediendens niet alleen strikte orders heb gegeeven om mij wegens al datgeene, dat met relatie tot eenige pasquillen ter mijner kennisse was gekomen, de noodige informatien te doen geworden, maar ook zelfs altoos daaromtrent de vereyste oplettendheid heb gehad, en in verscheydene gevallen met kundige luyden nagegaan de vignettes en geconfronteert de letters van den druk, om, was het mogelijk, daardoor ontdekkinge te doen, en dat ik alzoo vermeen te hebben aangewend die devoiren, die mijn ampt en pligt van mij requireeren, en waardoor dan, nadat de gelegendheid zig had opgedaan om nodige informatien magtig te worden, zodaanig gedisponeert is, als heeren schepenen dezer stad vermeenden te behooren; zelfs is ook in zeker geval, nu kortelings geleden, een autheur van een pasquil gecondemneert om twintig jaaren te zitten in het rasphuys op de secreete plaats; *in deeze is mijn eysch geweest: publiq gegeeselt, geconsigneert en altoos gebannen.*

En aangaande de klagten, door UEd. Ed. Mog. missive gementioneert, zijn mij nooit eenige andere voorgekomen, als dat vóór eenige tijd seker persoon,

die ik naderhand ontdekt heb een paruykemaakers gezel te zijn, genaamt Elie Chatin, zig aan mij heeft geaddresseert, klagende over zeker pasquil, dat jegens hem en andere was gemaakt, aan welke persoon ik verzogt heb om mij diesaangaande de noodige informatie aan de hand te geven; wanneer hij mij zeker fatsoenlijk burger opnoemde, die van de verkooping van dat pasquil bewusthèid zoude hebben; die, nadat ik hem zelfs daarover onderhouden had, betuygde, van zig met het koopen of leezen van diergelijke geschriften niet te bemoeyen, en dat hij mij daarin geen onderregting geeven kon.

Eenige dagen daarna is de voornoemde Elie Chatin weder bij mij geweest, om te vraagen of ik uyt die door hem, Chatin, aan mij genoemde persoon eenige ontdekking had bekomen, wanneer ik hem dat voorzegde tegemoet voerde en teffens verzogt om mij, door behoorlijke bewijzen te suppediteeren, in staat te stellen zoodaanige actie te institueeren, als ik te raden zoude worden; wanneer hij kon goedvinden in presentie van twee persoonen, nietjegenstaande ik hem in alle vriendlijkheid ontmoete en dede begrijpen, dat ik, zonder preuve in handen te hebben, geen gegronde actie kon entameeren, zig op een gantsch onvriendelijke wijse tegens mij uyt te laaten en bedrijging te doen, van over mij aan Zijn doorlugtige Hoogheid den Heer Prince van Oranje en Nassau te zullen klaagen, tot welke bedrijging ik hem geen de minste reden had gegeven.

Eenige weeken na deeze ontmoeting is gebeurt het geval, waarover UEd. Ed. Mog. een bijzondere verantwoording van mij schijnen te requireeren, hierinne bestaande: dat een van onze officieren der nagtwagt mij heeft gerapporteert, dat er een prent was uytgekomen, verbeeldende een galg met negen daaraan hangende licchaamen, en waarvan UEd. Ed. Mog.

missive breeder gewaagt, en dat die prent door de heeren Pardicque en hun comptoirbedienden benevens den heer Visser, zo als zij aan hem hadden gezegt, was gekogt bij een zeker boekverkoper in deze stad. Ik heb dien officier terstond belast mij daarvan een ordentlijk bewijs te bezorgen, ten eynde ik den verkoper na stijle alhier zoude kunnen actioneeren. En nadat aan die heeren, die zig tot deezen huydigen dag nog nooit verwaardigt hebben om daarover eens te komen spreeken, door den voornoemde officier, of die uyt hun naam hem had aangesprooken, was medegedeeld hetgunt ik hem in antwoord gegeeven had, zo zijn zij volgens het raport, dat ik heb bekomen, tot heden toe wijgerig gebleven, om mij het van hun gerequireerde te doen geworden, gelijk de voornoemde officier mij ook heeft gerapporteert, dat zij hadden gedeclareert niet te willen blootstaan als delateurs, waarop dan eyndelijk in mijn handen is gekomen de verklaring, waarvan UEd. Ed. Mog. missive spreekt, en waarin de boekverkoper, die de bovengemelde prent aan Jacobus de Vries verkogt heeft, gemeld word. Ik heb de voornoemde verklaaring, hoezeer nog onbeëdigd, uyt oorsaak dat de getuygen zulks declineerden op een pretext, dat de boekverkoper eerst moest zijn geapprehendeerd, gepasseerde Dingsdag aan heeren scheepenen dezer stad gecommuniceert, en van haar Ed. agtbare permissie geobtineerd, om van die getuygen tegens aanstaande Zondag op het trouwen der bruyden te mogen vorderen de beëdiging van die verklaaring, en om den boekverkoper tegens de naastkomende Dingsdag, zullende zijn den eersten regtdag na onze kerstijdsvacantie, ter schouten-rolle te dagen, zoals ik dan ook al hetzelve in het werk zal stellen, en hem op zoodaanige articulen hooren en tegens hem in dier voegen contendeeren gelijk ik zal vermeynen te behooren.

Uyt dit eenvoudig verhaal zullen UEd. Ed. Mog. ligtelijk begrijpen, hoe onaangenaam het mij voorgekomen moet wezen, dat de gedaane aanklagte aan UEd. Ed. Mog. verkeerde denkbeelden ten mijnen reguarde hebben willen insinueeren, gelijk men zig ook niet heeft ontzien de zaak aan UEd. Ed. Mog. te doen voorkomen even of aan mij een memorie zoude zijn ter handen gesteld, daar ik UEd. Ed. Mog. moet betuygen van niemand een memorie, waarvan in UEd. Ed. Mog. missive word gesprooken, ontfangen te hebben.

In hoope hiermede aan UEd. Ed. Mog. intentie voldaan te hebben, blijve met alle respect en eerbied

Edele Mogende Heeren

UEd. Ed. Mog. ootmoedige
dienaar,
(w. g.) D. de Dieu.

Amsterdam, den 18 Jan. 1749.

(De in den brief vermelde bijlage N°. 3 ontbreekt.)

XVII.

Afschrift.

Op Donderdag den 9 Januarij 1749 is ten huysen van Johannis van Thiel in de Venestraat, in geselschap van Pieter Nyman in presentie van Jan Martinie, Christiaan Scholten, Francois van de Casteele en Johannis van Thiel, den voornoemde Nyman gevraagt wordende, onder anderen discoersen: wat nieuws, zoo verhaalden gedagten Nymans, dat hij over Amsterdam was gekoomen, ende dat hij het te Amsterdam soo vond, dat hij reden hadde om te vreesen dat de algemeenen rust soude ligtelijk verstoort worden door onbetamelijke discoersen, die hij hoorden

aldaar, en bisonder hij, Nyman, geweest sijnde op Dynsdag den 7 deser ten huysen van den heer Hermanus van Brevoort, onder geselschap van 6 à 7 persoonen, waarvan enen was de soon van een organist der stad Haarlem, en onder dat gedachte geselschap was een heer, die zij noemde mijnheer Ockers, die sig niet schaamde stoutelijk verschijde maale te verclaaren de grootste vijand van sijn doorlugtigste Hooghijd onsen erffstadhouder te zijn, en dat hij het aan zijn Hooghijd selfs soude durven verclaaren, als seynde sijn Hooghijd en het besteur van sijn, ministerie de oorzaak van het verval van de negotie, met seer veele andere omstandigheeden, als seggende: „Wat sijn wij verbetert nu de prins stadhouder is? De Amsterdammers sijn schoon gepiert van sijn Hooghijd, hij heeft de regering verset na sijn sin, en voor de rest is alles mis; zijn Hooghijd heeft eerst den borger in sijn regt niet herstelt, en eerst heeft sijn Hooghijd gesegt: eer dat hij een vrijen krijgsraat toestaat hij liever wouden geen stadhouder zijn, en daarna heeft hij het nog gedaan, dat onverstandig en niet vorstelijk is", en, terwijl het geselschap sulks met stilswijgen beantwoorde, wierd den voornoemde Ockers van gedagten Nymans sterk en seer omstandig tegengesprooken: dat sulks van soo een eminent hooft niet gepermiteert was en dat in een publicq geselschap; dat de roeping van zijn doorlugtige Hooghijd veel te godlijk, wonderlijk en nootsakelijk moesten ondersteld worden, als zoo onvriendelijk verclaart te werden, en dat hij niet gelooft dat hij met reeden bewijsen kan hetgeen hij sijden; dat de negotie alreets eer de stadhouder geroepen is grootelijks vervallen was, en dat wij buyten den stadhoudcr lang de vijands erffdeel souden geweest sijn. „Gij trekt partij", sijden Nyman, „bewijst hetgeen dat gij stelt". Waarop gedagten Ockers antwoorden: Die reeden zal ik hier

wel swijgen", en de anderen van het geselschap sijden tot Nyman: „Gij verstaat de saaken niet", met nog veel meer omstandigheden, die heen en weer beantwoord wierden.

(Geen handteekening.)

XVIII.

Afschrift.

Boudaud (18 Febr. 1749).

Dat Amsterdam in viere verdeelt is:

1. De regeering, soo oude als nieuwe, want sij leggen onder een deken.
2. De koopman en groote winkelier, die meest alle tegen de regering sijn, en die alles nasien en critiseeren dat de regering doet of resolveert.
3. De mindere winkeliers en de ambagtsluiden, dat de grootste massa is. Dese alle, uitgenomen eenige omgekogte of gebeneficieerden, sijn sterk tegen de regering.
4. De allerlaagste soort van volk, op het Franse pad, Duivelshoek, mosselwijven, groente- en appelwijven etc.

Dese laaste zijn de allerdangereuste, en die eerste aan de . . . .[1]) sullen komen in cas van revolte. Sijn dependent meest van tweede en derde classis en instrumenten in haar hand, na maten dat de derde en tweede classen misnoegt sijn tegen de eerste classe.

Onder classis 3 sijn de briefies van de taxatie door verscheiden verscheurt en verworpen. De generale meening is soo wel in classe 2 als 3 wel om sig te laten taxeeren, maar niet te betalen, tot dat de burger sijn volle regt genoten heeft en de posterijen aan de tegenwoordige possesseurs afgenomen, de ampten tot profijt van de stad, en rekening gedaan

1) Een woord is uitgevallen misschien „galg".

van de erfpagten van de stad. Item de redressen onder de gildens. Dat, als dat geschied is, geld gevonden sal worden en de executie gemakkelijk sijn, omdat de burgers daartoe sullen helpen; daar ten contrarie, als dat niet geschied, de executie niet mogelijk sal sijn.

Dat Sijn Hoogheid traag is in het bevorderen van hoognodigste redressen, sonder dewelke daar geen finantie wesen kan; dat, als haar Kon. Hoogheid ook voor den burger was, en sig niet [liet] misleyden door R[aad] P[ens.] Gilles, door Grovestins en Haren en andere, die haar ophouden met schoone woorden, alsdan Sijn Hoogheid beter door soude tasten, en niet vreesen voor diegeene, die sig inbeelden dat sij de magt hebben, daar inderdaad de magt bij de burger is. Dat, doe het gerugt liep dat er militie te Amsterdam komen soude, reeds vier boeyers met booren en spaden geladen na Wesep en Muyden waren om de dijken door te steeken.

(Geen onderteekening).

XIX.

Afschrift.

13 April 1749. Van Basset.

Bus, willende trouwen, gaat bij de predikant Visser te Amsterdam, versoekende hem te willen trouwen den volgenden Sondag. Waarop de predt. Visser hem vraagt of hij ook op den Doele geweest was en daar getekent had. Bus antwoord: neen. Predikt. Visser vraagt of hij ook in sijn compagnie geteekent had op de 3 artikelen. Bus antwoord: neen. Predt. Visser segt: Dan sal ik je trouwen.

Predt. Kulecamp, nemende sijn grondslag op de 36 [1])

1) Waarschijnlijk verkeerd afgeschreven voor H. = Heilige.

synode van Dordregt, segt in sijn toepassing dat hij hoopte dat niemand van sijn toehoorders deel had gehad in de beroertens strijdig tegen dit gebod, en soo iemand sig daaraan schuldig had gemaakt, hoopte dat hij daar berouw van soude hebben en God in de roede vallen.

(N.B. Daar word gesegt dat gedurende de troubles te Amsterdam de predikanten gearbeid hebben om een vrije electie onder haar te verkrijgen sonder de approbatie van burgemeesteren).

Dat Gellink bijna van sijn bestaan berooft is en haast niet op de beurs durft komen, om geen affront te ondergaan.

De makelaar De Court word op de beurs gevraagt waarom hij niet was geweest in de bekke in de Brakke Grond, daar linnens verkogt wierden. Werd geantwoord door eene Klokkenaar, koopman in linnens in de Warmoesstraat: „Als er een bekke in den Doele is, sal men hem gebruiken, en niet bij fatsoendelijke luiden". En de makelaar De Court segd dat hij arm word, en daartoe sal gebragt worden, dat sal moeten bij de weg bedelen om een oortie voor een Oranje-bedelaar.

Hij, Basset, werd ook gecontracarreert in sijn tabakshandel, dat hij bijna niets meer verkoopt.

(Geen handteekening).

XX.

Consideratien op de Schutterye en Krijgsraed van Amsterdam.

De krijgsraed is gecomponeert uyt schutters- en burgers-compagnien, die men zeedert 1580 als één corpus heeft geconsidereert.

Dog dat de schutters veel ouder zijn, en zeedert zeer oude anterieure tijden onder een schuttersgilde zijn geweest, is evident. Want den 5 September 1394 is bereyds tusschen schout, scheepenen en raeden ter eenre, en het schuttersgild ter andere zijde, een accoord aangegaan, waarbij zij, schutters, niet alleen hebben gestipuleert 1^0 regt van visserij in de stadsgraften, 2^0 de wijntap, 3^0 vrijheyd van heervaert in zeekere gevallen, 4^0 maar ook, dat haer schutters voorzien moesten werden van knegts op stadskosten, als ter heervaert uyttrokken, 5^0 gelijk de schutters doen reets hun Doelen hadden, 6^0 en dat hun getal toen bepaald, dog naderhand vergroot is.

Dit gilde der schutters vervulde haar aflijvige schuttersplaetzen door overmans van hun gilde te doen requireeren van de geregte andere poorters.

Keyzer Karel verleende 16 Maart 1621 [1]) aan het schuttersgilde een zeer uytmuntend previlegie: van te mogen schieten in hun hoven, en van ongehouden te zijn, ingeval zij ymand in hun exercitien doodschooten. Uyt het eerste is evident, dat de schutterije haar eyge leeden en schutters hebben beroepen en gesteld.

Ende uyt de berugte satisfactie van de stad Amsterdam van den 2^{en} January 1577 (te vinden in de handvesten p. 45) agtervolgens de pacificatie van Gend gegeeven, waarop die stad in d'unie is getreeden, blijkt, dat de stad van Amsterdam ter eenre en de Prince van Orange (gl. mem.), als geauthoriseert van de Staten van Holland, ter andere, heeft bedongen de wederopregting van drie schutterijen, waartoe twee leeden bij de staeten in die qualiteyt en twee bij burgermeesteren en regeerders gecommitteert zouden werden.

---

1) Natuurlijk: 1521.

Zijnde daaruyt te betoogen: 1° dat de schutterije is een maatschappije, bij de regeering van haar stad, 2° en bij de souverainen van den lande erkend, een maatschappije, die haar eygen leeden noemt, ende die, voorzoover zij tot haar maatschappije leeden roept van een andere maatschappije, daartoe noodig had het consente van deselve. Ende daarop rust het accord van 4 April 1413, bij schout, scheepenen en raeden van Amsterdam aan de schutterije gegeeven.

En als zijn F[orstelijke] G[enade] Wilhem d'eerste, als stadhouder, beneevens de schutterije den 8en September 1580 goedvonden, de schutterije met de resteerende burgerije in wijken te verdeelen, hebben burgemeesters en regeerders dit niet uyt hun eyge zelve, neen, maar als gelaste daartoe van den Prince, met advys van de kapiteynen gedaan.

Waaruyt nog de Prince nog de regeerders eenig regt kunnen metieeren in het vervolg, omdat in die periculeuse tijden dit eens voor al gedaan geen regt geeft, ten andere omdat de schutterije hun regt van hun zelfs te noemen, veel min hun colonels off capiteyns te maken, noyt heeft afgestaan. Inteegendeel heeft diezelve schutterije vóór en na dien tijd actens gepleegt van jurisdictie, en hebben de staeten dezelve erkend als gedistingueert van de regeeringe, ja, magt gegeeven over de regeeringe zelfs.

Want bij het 13de articul van de instructie van Prince Wilhem d'eerste (glor. mem.) werd zijn Excellentie toenmaals (nu Hoogheyd) gequalificeerd door de Staeten, om buyten de gewoone tijd, met kennis van die het corpus der steeden uytmaeken, de regeeringen, officiers en magistraeten te veranderen. Ende bij de Unie van Holland en Zeeland van den 25en April 1576 is die magt aan zijn Excellentie ook gegeeven met kennis van 't corpus, die de steeden repraesenteeren.

Wie dit corpus der steeden representeert, zeggen de staeten zelfs, bij de Unie van Utrecht 1579; want zij willen articulo 25, dat de schutterijen de Unie bezweeren zullen, en articul 6^{0} van die gemelte instructie, dat de wetten door de schutterijen geexecuteert zouden werden;

En zoo bij de Unie van Zeeland articulo 16 als bij het 16^{e} articul van bovengemelte instructie gelasten de Staeten eed te doen door de schutterije aan den stadhouder. Deeze sociteyt heeft outijds de raeden off vroedschappen aangesteld en verkoozen, blijkende daarvan uyt de lijst van de 24 raeden bij de gemeente aangesteld, ende heeft de regeerders en raeden der stad Amsterdam den 26 May 1578 niet alleen gedeporteert, maer zijn ten zelve daege bij de schutterije, bij de meeste stemmen der rotsgezellen, 36 raeden verkooren, gelijk zulx uyt d'eyge handvesten van Amsterdam en uyt Commelins beschrijving blijkt, zoodat in effect de executive magt haar in handen is gesteld, zijnde de legislatieve magt, door het volk aan de Staeten, en de executive magt door de Staeten in de schutterije erkend, en bij d'een en ander geëxcerceert, dewijl de republicquen, waarin die twee magten geconsolideert zijn in een collegie, altoos in gevaer zijn om tot slavernije off rebellie te vervallen: na het oordeel van verstandige politique. Ende hoezeer 't regt der schutterijen is verkort door d'overdrijvende magt der regeeringen, zoo zijn dezelve altoos bij voornaeme evenementen en changementen erkend, als bij 't aanstellen van stadhouders, aangaan van tractaten en diergelijke.

Dat de schutterijen dependent zoude zijn van de magistraeten, min van burgemeesters, is absurd. Eensdeels omdat de souverain haar erkent, als bevoorens getoond is, even als een separaat collegie. Anderdeels omdat zij oeffenen jurisdictie over de

regenten zelfs, niet de facto, maar volgens de Unie en grondwet, hier boven aangehaald, en dus pleno jure verzoeken kunnen aan den stadhouder buytengewoone afzetting en veranderinge van magistraaten, officiers etc. Hieruyt blijkt dat in haar boesem was die summa potestas, dewelke de Staeten door de edelen en steeden repraesenteeren (zooals zij voormaals altoos spraeken) ende dat de stadhouder die magt van hun (onder andere) moest ontfangen, en op hun verzoek executeeren die aff- en aanstellinge, bij hen verzogt.

Ende hoezeer gezegd werd, dat bij een resolutie van de Staeten van 1581 aan de schutterijen die magte zouden zijn benoomen, zoo diend geremarqueert, dat de Staeten, als repraesentanten van het volk, die magt hen niet konden arrogeeren, omdat zij zelfs in de naeme der schutterijen ageeren, alsmeede omdat de Staeten de Unie van Utrecht, die de schutterijen erkend en d'executive magt geeft, niet konden te niet doen, omdat het die grondwet is, waaruyt de magt der Staeten proflueert.

De stad van Amsterdam (dat is het volk) heeft noyt op eene andere grond in de Unie getreeden, nog zelfs in de pacificatie van Gent geconsenteert, dan onder reserve en beding van haar schutterijen weeder te restablisseeren.

Verklaarden men den Koning van Spanjen vervallen van zijn graefschap, omdat hij had tegengegaan de grontwetten, wat zoude een volk, een schutterije, niet kunnen doen teegens die Staeten en teegens die regeeringe, die haar bij de Unie erkende magt wilden tegen gaan?

Ten onregten hebben dan burgermeesteren van Amsterdam zig aangemaetigt een regt over de schutterije 1°. met het aanstellen van colonellen, capiteyns etc., 2°. met aan hen te trekken de vergeeving van

ampten, 3°. en zig toe te eygenen een jurisdictie over de schutterijes-zaaken, omdat het eerste noyt aan haar, off zelfs aan de Staaten is opgedraegen.

Want bij de verdeeling der burgerije met de schutterije van 1580 zijn bij de burgemeesteren, als gelaste van den Prins, aangesteld: 1°. een colonel en superintendent over de schutterije; 2°. een colonel-generael over de wijken, en bij dezelve een luytenant-colonel; 3°. een collonel van de vendels der wijken van de oude zijde; 4° een collonel van vendels van de wijken van de nieuwe zijde; voorts hopmannen over de elf wijken.

Edoch haar last, van den Prince ontfangen, cesseerde met die daet en executie van de commissie. En bovendien, quo titulo et quo jure kon de Prince die magt geeven aan burgemeesteren?

Aan het collegie van colonellen werd bij het 53 en 60 articul van dit reglement van 1580, en bij het 24e articul van nader reglement van 30 April 1618, de magt gegeeven om die ordonnantie te interpreteeren, van alle zaeken cognitie te neemen en judiceeren, mitsgaders personeele apprehensien te doen en paenes te infligeeren tot te bier en brood, blijvende 't crimineele alleen voor 't geregt.

Aan den krijgsraed is bij het 60e articul van het reglement van 1580 gegeeven de magt tot verval der kosten van kruyt, loot, brand, ligt, tromslaegers, wedden van provoosten, schrijvers, deurwaarders, omslagen over hun meedeburgeren te doen. En bij resolutie van 28 October 1650 is aan den krijgsraed afgestaen het verhoogde poort-geld met een halve stuyver; 't burgerregt van *f* 40 tot *f* 50; van alle bezeegeltheeden 12 st.; en de provoosten de helfte van de boetens.

Daardoor heeft de krijgsraad een compleet regt verkreegen om met het afgestaene te handelen, off

zelfs off door bediendens, bij hen aan te stellen, na welgevallen.

Burgemeesteren integendeel stellen provoosten, ontfangers van 't poortgeld en andere bediendens aan, met wat schijn van regt? Geen; want noyt hebben de schutterije gecontracteert met burgemeesteren, maar wel, als bevoorens is beweezen, met schout en scheepenen.

Veel moeyte zouden burgemeesteren hebben aan te toonen, dat ze oyt een collegie separaat, veel min een collegie, dat jurisdictie-imperium heeft, de jure uytmaekten, nadien die magt hen noyt door 't volk, min door de Staeten is gegeeven. Over de schutterije competeert niemand jurisdictie en cognitie als 't collegie van colonellen.

Een geusurpeerde magt geeft geen regt, en die magt teegen te spreeken is yder geoorlooft, want „dire que tous les gouvernemens sont inviolables, c'est soutenir, que Dieu ne prend aucune conoissance des affaires du monde". Gord: Discours sur Tacit 4e. p 172.

Een overigheyd verpligt zig aan het volk om de wetten t'observeeren, zoodra hij de regeering aanvaard. Locke, Sur le Gouvern. Civ. Cap. 9 p. 3.

Ende als een regeering aangaet teegens het contract, dat hij heeft aangegaan met het volk, is het volk buyten alle verpligting.

Burgemeesteren van Amsterdam hebben zig aangemaetigt veele regenten van Gods- en armhuysen te ontslaan van de schutterije, als in de handvesten p. 166 is te zien direct contrarie het 4de articul van 't accord van 5 September 1394 en van 't eerste articul van 4 April van 1415, waarbij die magt aan 't geregt en overmans is gegeeven. Op die grond alleen zouden zij geen regt in 't minste kunnen vorderen boven en behalven hierboven is aangetoond, dat zij noyt regt hebben gehad over de leeden van

de schutterije, maar over die ondergestookene burgercompagnie, welke bij de schutterij gevoegt zijn.

Heeft de krijgsraed dan uyt haar zelve, en door de overtreeding van de grondwet bij de regeering gedaan, die natuurlijke magt en vrijheyd, kan en behoord zij zeekere wetten en reglementen voor haar zelfs te maeken.

Want geen societeyt kan zonder wetten bestaan, en vrijheyd is te leeven en handelen na voorschriften, die men zig maekt.

De reglementen behooren tot onderwerp te hebben zaeken tot het nut van de gemeene societeyt specteerende, bijvoorbeeld op het waeken, dog daerop is genoeg voorzien; ten andere is haar toevertrouwt het opzigt over het bestier van haar fondsen en financien, die hen zoo plegtelijk zijn afgestaen als feytelijk ontnoomen.

Ten derden is het meerendeel van de burgerije en gemeenten bevoegt te vorderen verandering van de magistraeten, officiers etc., volgens de Unie en tractaten hierboven aangehaald.

Zoo moeten zij een accuraet toezigt houden op de magistraeten, want geenzints kunnen zij anders op goede gronden dit regt oeffenen.

Dus behoorden zij dan op te neemen de reekeningen der administratien van burgemeesteren, oudtijds thesaurieren der steede, door hun zelfs off gecommitteerdens.

Ten vierde, de krijgsraed, als gemeene burgerije, behoorde te consenteeren in alle te heffene lasten, een regt, dat in alle eertijds geunieerde provincien, en alsnog in Braband en elders, schoon altans onder een hertog off souverain heer, bij de respective gildens (waaronder ook de schuttersgilden zijn) geexcerceert werd, dog in deeze zoogenaemde vrije republicq aan hen benoomen werd, een regt, dat noyt aan de

Staten oft aan regenten der steeden is afgestaan door de gemeente, en gevolgelijk alsnog in haer boesem rust. De graeven hebben altoos tot alle beeden en lasten verzogt 's volks consent.

Ten vijfde, hebben zij regt van te vorderen regt van afzetten van de magistraaten, proflueert daaruyt van zelfs, dat zij ook hebben regt van aanstellen van de regenten; want het is absurd, die het eerste heeft het andere te beneemen, argumento a contrario et opposito.

Ook is de Staaten die magt noyt opgedraegen door het volk. De Graeff, die dat regt hier en daar geexcerceert heeft, is afgezwooren, en verklaard daar van vervallen. Die magt is gerentreert en weer gekomen in den boesem van het volk. Want de Staeten repraesenteeren alleen het volk, ende kosten ook een meedelit van de Hooge Regeering niet verklaeren vervallen van zeekere voordeele en regten, ten behoeve van hen zelve.

Boven en behalven dat de previlegien, door de graeven aan de steeden gegeeven, enkel voorschriften en bepaelingen off instructien zijn, waernae de regeeringen en de graeff zig moesten gedraegen teegens het volk en gemeen. De Staeten konden noyt dat regt, 'tgeen hen noyt behoord had, weggeeven, om dat het niet aan hen, maar aan het volk behoorde.

De graeven hebben titulo oneroso voor geld die regten van aanstellingen van magistraeten, officiers en van andere ampten verkogt, aan wie? aan de steeden, dat is aan het volk en inwoonders van de steeden, niet aan de regenten. De regenten hebben niet met hun geld, maar met het geld van de inwoonders der steeden die previlegien betaeld; zulks het verkreege regten van het volk zijn, die de regenten hen approprieeren; het contrarie te willen staande houden, is eveneens als oft men sustineert, dat

een dorp oft heerlijkheyd, voor stadsgeld gekogt, aan de regenten en niet aan de ingezetenen van de stad behoorden!

Ten zesden hebben de krijgsraden het regt om te proponeeren alle hetgeene zij ten nutte van 't land en stadt dienstig en oirbaar oordeelden. Nu betwist men haar dat regt, want requesten tot verkoop van ampten etc. over te leeveren aan de magistraeten werd als een misdaat opgenoomen, schoon yder overtuygt is, dat de veele ampten dienen tot laste van het gemeen en alleen strekken tot onderhoud van de regenten, ofte die aan hen geparenteert off van hen begunstigt zijn, ten wiens voordeele zij de ampten met schreeuwende recognitien belasten, en dus direct verkoopen bij forme van lijfrenten, teegens de gereitireerde wetten van de Staeten aan.

De graeff had de vergeeving van veele ampten, als van bailluwen, officiers, rentmeesters etc.; die graeff is afgeswooren, zijn regt is niet getransmitteert op de Staeten, neen, maar op het volk, gelijk hier boven is getoond. Met wat regt vergeeft men dan die ampten zonder consent van 't volk, want noyt heeft het volk dit regt overgegeeven.

Het volk kon het ook niet doen voor haer successeuren, omdat zij dat regt niet anders als alleen administreeren voor en geduurende hun leeven, dewijl alleen in monarchien, die devolutieff zijn in zeeker huys off familie, en geenzints in republicquen dit regt voor altoos weggegeeven kan werden, kunnende ook, na alle grontbeginzel van staet, in geene vrije republicquen gepermitteert werden, dat een regeering zig zelfs kiest, want dan valt de republicq in de magt van eenige familien, binnen weynige jaeren, en dan werd die regeering volkomen meester van een volk.

Men besluyt dan, dat de vrijheyd in de Republicq niet kan geconserveert werden off bestaan, zonder

dat de burgerije en schutterije haar regten doen herleeven en oeffenen, ende dat dezelve oudtijds onder de graeven, en naderhand na afzweering van de graeven, het voorengededuceerde regt heeft gehad en geoeffent in en omtrent het bestier van stads- en landszaeken.

XXI.

Concept van een vrye Krijgsraedt.

I. De krijgsraedt zal bestaen uit collonellen, capiteinen, luitenants en vaendrigs, en alzo uit 185 personen, hebbende tot hun dienst een secretaris.

II. In deesen krijgsraedt zal zijne doorluchtigste Hoogheit presideeren, en daertoe een persoon met de vereischte bequaamheit qualificeeren om deszelfs hooge persoon ten alle tijde te representeeren.

III. De vaendrigs zullen volgens art. 1 hunne sessie in dezelve kunnen behouden, doch om het ongemak te ontgaen, dat in dit collegie, tot groote verachting van hetzelve een groot deel jonge en losse luyden neffens meer bejaerde en welbedachte mannen zitten en mede over zaeken hun advies geeven, ja zelfs een besluitende stem hebben, zo zal men voor toen geen vaendrigs (ook geen hooger officiers) verkiezen voordat zij 25 jaeren oudt zijn. Ten deezen einde behoort men, nu de vaendrigs leden van den krijgsraedt geworden zijn, geen reguart meer te neemen op ongehuwde personen, maer dezelve zowel uit de getrouwde als ongetroude te verkiezen, immers dat een vaendrig, trouwende, hierom niet zal behoeven den krijgsraed te bedanken.

IV. Deeze staf-officiers zullen bij den krijgsraedt, op de voorstelling van den presïdent, verkozen worden, en vervolgens aen zijne doorluchtige Hoogheit ter approbatie worden overgezonden.

V. Welke approbatie ingekomen zijnde, zullen dezelve officiers hunnen eedt afleggen in handen van den president, zweerende niet alleen trouwe en gehoorzaemheit aen burgemeesteren, maer ook aen zijne doorluchtige Hoogheid, ten welken einde zodanig een clausul in den eedt moet werden gebragt.

VI. Deeze krijgsraedt zal niet anders vergaderen dan met voorkennis en goedvinden, ja op beschrijving van den president of representant van zijne Hoogheit.

VII. Wordt in bedenking gegeeven, of het niet nut, ja noodzakelijk zoude zijn, dat bij de convocatie de leden van den krijgsraedt kennis werde gegeeven van de poincten, die ter deliberatie staen gebracht te worden, immers wanneer zulks de tijd toelaet, en het zaken zijn rakende de rust van de stadt als andersins, waerop zich de officieren alvoorens onder de handt zoude dienen te informeeren en zich zelf te beraden.

VIII. De propositien zullen door den president in de vergadering gedaen worden, en de overige leden van den krijgsraedt elk op zijn beurt zijn stem werden afgevraegt, die daerop vrijelijk naer gemoede zal adviseeren.

IX. Om deese vrijheit te conserveeren zal eens en vooral werden vastgesteld, dat alle submissie en gehoorzaemheit, die de respective staf-officiers elk in hunne qualiteit den anderen schuldig zijn, geduurende de vergadering zal ophouden, invoegen dat alle de leden daervan zullen aengemerkt worden als bekledende aldaer maar één character, namelijk dat van krijgsraedt.

X. Behoudens dat in den rang der zittingen het nodig onderscheit gemaekt, en die zelfs verbetert worde, zodanig, dat een luitenant of vaendrig op de luitenants of vaendrigsbank niet de zitting van hunne capiteins zullen volgen, maer op die banken

hunne onderscheidene en eigene zittingen hebben, naer maete dat zij ouder of jonger leden van den krijgsraed zijn. Sodat in de opneeming der stemmen eerst de collonels, vervolgens de capiteins naar ordre van derselve sessien, dan de luitenants naer ordre van hunne eigene zittingen, en eindelijk op dezelve wijze de vaendrigs zullen adviseeren.

XI. Overmits de staf-officiers de meintenuën der resolutiën van den krijgsraedt zweeren, zal aen dezelve ten allen tijde de toegang verleent worden tot het boek, waerin de resolutiën van den krijgsraedt zijn aengetekent.

XII. De ampten en bedieningen, gehoorende aan den krijgsraedt, zullen voortaan niet door burgemeesteren of collonellen, maer bij den vollen krijgsraedt worden vervult, zullende de president daertoe 2 a 3 bequaeme personen voorstellen, waeruit bij meerderheit een zal gekooren worden.

XIII. De administratie van de gelden van den krijgsraedt kan als voorheenen bij collonellen blijven, behoudens dat dezelve eens 's jaers, ten minsten, ter overstaen van den representant van Zijne Hoogheit, aen wien ook copyen van rekeningen diende gegeeven te worden, in den vollen krijgsraedt verantwoording doen.

XIV. Men zal niemant tot lidt van deezen krijgsraedt verkiezen, tenzij hij van de predomineerende religie en een geboore burger deezer stad is, alsmede dat hij een persoon zij, die ter goeder naem en faem stae, en een oprecht, beproeft liefhebber van het Huis van Oranje is.

XV. Zodanig een zal ook dienen te zijn de representant van Zijne Hoogheit, wien Zijne Hoogheit naer zijn volkomen goedvinden, zonder eenige restrictie, zal aenstellen, en naer welgevallen instrueeren.

XVI. Indien er onder de leden van den krijgs-

raedt of onder de staf-officiers in dezelve compagnie geschillen mogten ontstaen, zullen dezelve voor den vollen krijgsraedt, onder presidie van den representant van Zijne Hoogheit, kunnen beslegt worden; blijvende daerenboven den weg van apel aen Zijne Hoogheit open.

XVII. Men zal wat nader dienen te bepaelen, wat eigentlijk tot het departement van den krijgsraedt behoort of niet. En wordt in bedenking gegeeven, of daertoe niet dient gebraght te worden de intercessie of tusschenspraek voor de gemeente, in hunne verzoeken aen of geschillen met de regeering, omdat de gemeente voor zodaenig een bewindt bij den krijgsraedt doorgaens sterk inclineert.

XVIII. Ook zal dienen gezorgt te worden, dat, bij 't jaerlijks beëdigen der aenkomende schutters, men hun ook doe zweeren de trouwe en onderwerping aan Zijne doorluchtige Hoogheit.

XIX. Om nu tot zulk een krijgsraedt te geraeken, heeft Zijne doorluchtige Hoogheit in qualiteit van capitein-generael en op het voetspoor van desselfs doorluchtige voorzaeten, maer dergelijke ordonantien te geeven. En hiertoe kunnen de geschillen, die er voornaemlijk tusschen den luitenant Vaster en den krijgsraedt bestaen, gevoeglijk te baet genomen worden, kunnende die zaak in diergelijke omstandigheden gestelt worden, dat het vereischt wordt, dat Zijne Hoogheit tot het behoorlijk onderzoek daervan een bequaem persoon in den krijgsraedt zendt, om deszelfs hooge persoon te representeeren, die dan wel zeer licht middelen zal weeten om er zich in gevestigt te houden.

XX. Doch nademael, tot berijking van deeze oogmerken, wel schijnt eenige verandering in de leden van dezen krijgraedt vereischt te worden, zo strekken zich hier 2 wegen: of dat Zijne Hoogheit, in zijne

voorschreven qualiteit, de gansche krijgsraedt bedankt en eene nieuwe verkieze, of dat men alle die onbequaeme en onwaerdige leden van den krijgsraedt door konst en staetsgreepen in zodanige omstandigheden brengt, dat zij geraden worden zelfs hunne demissie te verzoeken, welk laetste minst gevaerlijk schijnt.

XXII.

PLAN OP WELK EEN VOET MEN DE GENERAELE SAAMENHANG DER BURGERKRIJGSRAEDEN DEEZER LANDEN KONDEN REGULEEREN.

1.

Aan Zijne doorlugtigste Hoogheyd opdraegen den naam en qualiteyt van Hooft en Praesident, mitsgaders het capiteyn-generaelschap van alle burgerkrijgsraeden deezer landen.

2.

Vervolgens door yemant, Zijn Hoogheyd representeerende, ofte in hooge persoon, zooals hij zal goedvinden te behooren, in de krijgsraeden cessie te neemen.

3.

Den eed van getrouwigheyd, zooals bij formelier bepaald kan werden, in handen van dien hij zal goedvinden aff te leggen.

4.

Alle de naarvolgende articulen door Zijn doorlugtigste Hoogheyds hooge en subalterne officieren, mitsgaders de gantsche burger- en schutterijen, laeten bezweeren.

5.

De van ouds voortgevloeyden en in den jaeren 1748 door Daniel Raap opnieuw ingevoerde vrije independente burger krijgsraed, namentlijk waarin, except Zijne Hoogheyd, niemant van stads off lands regeering gepermitteert werd stem off cessie te hebben, altoos voor te staan, en niet te dulden dat dezelve door yemant int geheel off ten deele benadeelt of gebrooken werden.

6.

Alle de natuurlijke voorregten des volks, van ouds ende alsnog, de burger en schutterijen van yder in den haeren competeerende, te handhaven en doen gelden, immers zoo veel als met onze tegenswoordige omstandigheyd en situatie en met Zijne Hoogheyds weys advies en approbatie overeenkomende is.

7.

Aan Zijn doorlugtigste Hoogheyd de magt van abolitie, gratien en pardonnen, mitsgaders de concludeerende desisie, concerneerende het voor te vallene in de burger krijgsraeden en dezelve competeerende, te doen excerceeren en hebben.

8.

De magt om de krijgsraaden te beschrijven en te doen vergaederen, als hij 't zal goedvinden te behooren.

9.

Aan dezelve de vrije electie van collonellen uyt het lichaam der capteynen, yder in zijn stad, te demandeeren en op te draegen. Soo er steeden gevonden mogten werden, waar dit articul swaarigheyd mogt ontmoeten, hetzelve aan Zijne Hoogheyds weys

goedvinde over te laeten, behoudens den inhoud van 't vijfde articul.

10.

Aan colonellen, bij vacatuure van capitijnen, uyt het lighaam der luytenants de nomminatie, en aan Zijn doorlugtigste Hoogheyd de electie van capitijnen te demandeeren; dit zouden men eyder colonel in zijn regiment, en de electie daarenbooven kunnen demandeeren, gelijk ook art. 11 op denzelve voet.

11.

Aan capitijnen, bij vacatuure van luytenants, uyt het lichaam der vaandrigs de nominatie, en aan collonelle de electie te demandeeren; deese nominatie zouden aan den capiteyn, in wiens wijk de vacatuuren is, om alle verwarring voor te komen gedemandeert kunnen werden.

12.

Aan luytenants, bij vacature van vaandrigs, uyt het lighaam haarer wijk de nominatie, en aan capitijnen de electie te demandeeren; ook deeze electie als boven.

13.

Aan vaandrigs uyt het lighaam haarer weyke bij vacatuure van sergeants de nomminatie, en aan luytenants de electie te demandeeren; deeze nomminatie en electie zoude meede bij den vaandrig en luytenant kunnen geschieden, in wiens weyk de vacatuure is gevallen.

14.

Aan sergeants, bij vacatuure van corporaals, de de nominatie en aan vendrigs de electie te demandeeren; dito als boven articul 13.

15.

Captijnsarms [1]), landpassaten en adelborsten kan men aan den capiteyn, in wiens weyk deeze vacatuurens openvallen, demanderen, oft dezelve schikken zoo men wil, dewijl het geen persoonen nog posten van consideratie zijn.

16.

De tamboers bij yder compagnie aan yder capiteyn van haar wijk demandeeren.

17.

Het reglement van weyk- en brandmeesteren, mitsgaders het maniement van krijgsraad-cas, aan den representant en colonellen te demandeeren.

18.

De boetens, contributiën, uytkoopen, aan capitijnen demandeeren. Dit zoude meede bij yder capitijn in haar wijk kunnen gesteld werden.

19.

Eens off tweemaal des jaers zullen collonellen aan capiteynen, en capiteynen wederom aan collonellen en den representant behoorlijke reekening en verantwoording yder in de hunne doen.

20.

Uyt het provenue der penningen, welken er 's jaarlijks naar aftrek van alle lasten en onkosten zullen overschieten, zullen gelijke portien aan yder capitijn der weyken gegeeven werden, omme vervolgens door

1) Capitaines d'armes.

haer aan de waakende schutters naar evenreedigheyd wederom uytgedeeld te worden.

21.

Alle officien en ampten, gehoorende tot de schutterijen en borgerijen, van den oudsten colonel aff tot den jongsten, en insgelijks, na colonellen, over het lichaam der capiteynen, een yder naar zijn rang, bij tourbeurten de nominatie, aan Zijn doorluchtige Hoogheyd de electie te demandeeren.

22.

Alle misverstande en quaestien in krijgsraad aan Zijn Hoogheyds arbitrasie en desisie, als bij articul 7 reeds gedeeltelijk aangeroerd, volkomen zonder eenig appel te demandeeren.

REKENINGEN VAN SCHILDERIJEN EN MUZIEKINSTRUMENTEN, DOOR DR. JONAS CHARISIUS IN 1607 EN 1608 IN DE NEDERLANDEN GEKOCHT,

MEDEGEDEELD DOOR

G. W. KERNKAMP.

Toen ik in den zomer van 1900 het Rijksarchief te Kopenhagen bezocht, vond ik daar in de afdeeling *Holland C.* eene portefeuille met „*Reiseregnskaber*", nl. de rekeningen van reis- en verblijfkosten van Deensche gezantschappen naar Nederland. Onder die rekeningen trof ik ook een rekening en verantwoording aan, afgelegd door Dr. Jonas Charisius, betreffende schilderijen en muziekinstrumenten, door hem in de Nederlanden gekocht voor den koning van Denemarken Christiaan IV [1]). Daar dit stuk mij voorkwam eenig belang te hebben voor de beoefenaars onzer kunstgeschiedenis, liet ik er een afschrift van maken en bood het eenigen tijd later aan de redactie van een onzer tijdschriften ter plaatsing aan; ongelukkig geraakte het stuk echter ter zetterij zoek! Toen ik in November 1906 wederom het Rijksarchief te Kopenhagen bezocht, heb ik opnieuw een afschrift laten maken, dat thans hier wordt afgedrukt.

---

1) Vgl. mijn Verslag van Skandinavische archivalia, blz. 251.

Ter toelichting ervan heb ik slechts een enkel woord te zeggen. Dr. Jonas Charisius, gewoonlijk Doctor Jonas genoemd, was in zijn tijd een bekend diplomaat. Reeds op jeugdigen leeftijd werd hij secretaris van de „Duitsche Kanselarij", d. i. die afdeeling van de Kanselarij van den koning van Denemarken, welke de correspondentie had te voeren met alle buitenlandsche mogendheden, behalve Zweden en Rusland [1]). Herhaaldelijk werd hij voor diplomatieke zendingen gebruikt en vergezelde hij Christiaan IV als secretaris op diens reizen [2]); zoo begeleidde hij den koning ook in 1606 op zijne bekende reis naar Engeland. Vandaar werd hij met Gert Rantzau afgevaardigd naar de Aartshertogen om te klagen over de rooverijen der Duinkerkers op de Noordzee; in October 1606 namen zij de terugreis over Holland naar Denemarken [3]). Reeds in 1607 kwam Dr. Jonas Charisius opnieuw in de Nederlanden, zoowel de Noordelijke als de Zuidelijke, met de opdracht om vandaar kooplieden en handwerkslieden naar Denemarken te lokken [4]). Nog voor het einde van dat jaar kwam hij wederom in Den Haag, ditmaal met Jakob Ulfeld door Christiaan IV afgevaardigd om de vredehandeling bij te wonen [5]); van December 1607 tot Juli 1608 vertoefden de beide Deensche gezanten in Den Haag.

Gedurende zijn verblijf nu in de Nederlanden in

---

1) De „Deensche" Kanselarij voerde de correspondentie met Zweden en Rusland. De „Duitsche" Kanselarij schreef in het Duitsch aan de Nederlanden en de Duitsche Staten, in het Latijn aan Engeland, Frankrijk, Spanje, Italië, Zevenburgen en Polen. Vgl. J. A. Fridericia, Danmarks ydre politiske Historie i tiden fra Freden i Lybek til Freden i Prag. Kjöbenhavn 1876, blz. 75 en 76.

2) Vgl. Dietrich Schäfer, Geschichte von Dänemark, V blz. 292 vlg.

3) Van Meteren (ed. 1663) fol. 518 v°.

4) Zie mijn Verslag van Skandinavische archivalia, blz. 270 en 271.

5) Van Meteren fol. 537 v°.

de jaren 1607 en 1608 heeft Jonas Charisius omstreeks 150 schilderijen en eenige muziekinstrumenten voor den koning van Denemarken gekocht [1]). In de door hem daarover afgelegde rekeningen worden de onderwerpen der schilderijen genoemd, de prijs, de naam van den kunstkooper of schilder, van wien de schilderijen gekocht zijn, en soms ook de naam van den maker der schilderij. Ik wil hopen, dat de beoefenaars onzer kunstgeschiedenis eenig gebruik kunnen maken van het ruwe materiaal, dat ik hun hierbij ter verdere bewerking aanbied. Misschien zal het hun ook mogelijk zijn de in de rekening van Charisius genoemde schilderijen gedeeltelijk terug te vinden in de catalogi van Deensche kunstverzamelingen.

Daar men, naar mij gebleken is, ook in Denemarken belang stelt in deze rekeningen, laat ik ze afdrukken in de taal, waarin zij geschreven zijn, nl. gedeeltelijk in het Duitsch, gedeeltelijk in het Deensch; om de lectuur van het Deensche gedeelte voor Nederlandsche historici te vergemakkelijken, zal ik enkele zinnen en woorden aan den voet der bladzijde vertalen.

G. W. K.

---

1) Ik herinner hier, dat Ridder Theodorus Rodenburg in 1621 naar Denemarken kwam met een collectie van omtrent 350 schilderijen, die hij aan Christiaan IV ter bezichtiging en te koop bood: vgl. mijne uitgave van de „Memoriën van Ridder Theodorus Rodenburg" in Bijdragen en Mededeelingen XXIII, blz. 226 vlg.

DOCTOR JONAS CHARISIUS, HANS REGENNSCHAFF 2800 DALER AHNLANGENDES, HAND ANNO 1607 OCH ANNO 1608 PAA KON. MAGTZS. WEGNE HAFFVER OPTAGID UDI NEDDERLANDENE OCH DER SAMMESTEDTZS IGIENN UDGIFFVIT, FOR HVIS DER SAMME STEDTZS TILL KO. MA. BEHOFF EFFTER REGENSCHABS FORMELDUNG ER INDKIÖPT. QUITERID 12 OCTOBRIS 1610 [1]).

I.

AUßGABEN DER 1000 THALER, DIE AUß KÖNIGLCHE MAY^{TT} GNÄDIGSTEN BEFELCH ICH VON JAN DE BOTT ZU ANTWERPEN UND VON PETER DE LOßE ZU AMBSTERDAM AUFGENOMMEN ANNO 1607.

Eingekauffte gemählte wegen koniglicher mayᵗᵗ im Niederlande anno 1607 [2]).

Von der wittiben von Königsloff zu Ambsterdam:

iij große stucke landtschaffte auff thuch, jedes 6 lib. . . . . 18 lib. [3]).
iij stuck landtschefftten mit boscage. . . . . 25 lib.
j stuck landtschefft, mitt listen. 3 lib.

Von mester Arendt Peterszen:

j stuck bankett, groß, auff thuch, mitt vergulten listen . . . . . 6 lib.

---

1) Rekening van Doctor Jonas Charisius betreffende 2800 daalders, die hij in de jaren 1607 en 1608 op last van Zijne Kon. Mat. heeft opgenomen in de Nederlanden en daar weder uitgegeven, en waarvoor aldaar ten behoeve van Zijne Kon. Mat. is ingekocht zooals de rekening vermeldt. Gequiteerd 12 October 1610.

2) Het cijfer 7 is niet ingevuld; maar daar de volgende rekening over 1608 loopt, en het opschrift van het geheele stuk gewag maakt van inkoopen in 1607 en 1608, zal hier 1607 moeten worden gelezen.

3) Lib. = pond Vlaamsch = 6 gulden.

j stuck uf pannell, Conversio S. Pauli, mitt listen . . . . . 7 lib.
j stuck uf pannell . . . . . 4 lib.
j stuck kuchenwerk. . . . . 4 lib.

Von Jan Jannot:

j stuck bergwerk auf pannell [1]), mitt vergulte listen . . . . . 4 lib.
j stuck nachtbrandt auff pannell. 3 lib. 1 fl.

Von Peter Isacszen:

Incendium Romae zur zeitt Neronis. . . . . 12 lib. 4 fl. 16 st.

Von mester Lois:

j stuck Babilonischer turn . . 8 lib.
j stuck von S. Johanne . . . 8 lib. 3 fl.
j stuck auff thuch . . . . . 7 lib. 3 fl.
ij kleine stuck uf panell . . . 8 lib.
j stuck landtschafft, mitt listen. 2 lib. 2 fl.

Udgifft till [2]) Antwerpen.

Von mester Cabron zu Antwerpen:

ij stuck landschafftt. . . . . 6 lib.
j stuck Francisco Flores . . . 3 lib. 2 fl.

Von m[ester] Philippo Dertt:

j stuck Christnacht. . . . . 16 lib. 4 fl.
j stuck Judicium Paridis, gemacht von Jan de Voß . . . . . 16 lib.

---

1) Het hs. heeft pamell.
2) Udgifft till = uitgave te.

Von mester Luperto:

Impluvium aureum . . . . . 6 lib.
Vom Bacho, Ceres etc. . . . 12 lib. 1 fl.
j geistlich stuck, groß, auff thuch. 13 lib. 2 fl.

Von Octavio Venus:

Erscheinung Christi im garten, ein langhafft stuck, uf thuch . . 12 lib.
j turckische Löwenjagtt . . . 2 lib.

Von Luis della Plaza:

x stuck auff panell, jedes 3 lib. 30 lib.
5 stuck, jedes 3½ lib. . . . 17½ lib.

Von mester Luis:

ij stuck de bello Amazonum, von Valkenberg gemacht . . . . . 22 lib.

Von mester Lissir:

iiij stuck pannell [1]) . . . . . 16 lib.
iiij stuck pannell [2]) . . . . . 13½ lib.
j stuck . . . . . 4½ lib.
5 stuck . . . . . 20 lib.

Von meister Lassart le vieux:

j stuck nachtbrandt de ixcidio [3]) Troiae . . . . . 12 lib.
j stuck Italianisk banquett auff panell . . . . . 9 lib.

Uncosten an zollen, kisten, packen, fracht von Antwerpen biß in Dennemarcken . . . . 14 lib. 5 g. 14 st.

---

1) en 2) Het hs. heeft weder pamell.
3) Excidio? of incendio?

Summa udgifft [1]) till Ambsterdam. 120 lib. 1 g. 16 st.[2])
Er gylden [3]) . . . . . 721 — — 16 st.
Er richsdaler . . . . . 300½ — —

Udgifft till Antwerpen. . . 246 lib. 5 g. 14 st.
Er gylden. . . . . 1481 — — 14 st.
Er daler . . . . . 658 — —
Summa summarum . . . . 958½ dal.

Indtegtt imod udgifft beregnid, rester aff the 1000 daler [4]) . 41½ dal. [5]).

JONAS CHARISIUS.
manu propria.

II.

REGISTER PAA HVIS THE 7 INSTRUMENTER OCH 83 STYCKER MALWERCK KOSTER, SOM PAA KONGELIG MAY^{TZ} WEGNE JEG HAFFVER KIÖBTT UDI HOLLAND ANNO 1608 [6]).

Indtegtt till hvis instrumenter och malwerck paa kongl. may^{tz}. wegne er kiöbt udi Holland anno 1608 [7]):

Annammid aff Anne Herman Tollings udi Ambsterdam [8]) . . . . 1300 dal.

1) Summa udg fft = totaal uitgave.
2) Aldus heeft het handschrift; een juiste optelling geeft 121 lib. 1 g. 16 st.
3) Er gylden = is in guldens.
4) Ontvangst tegen uitgave berekend, resteert van de 1000 daalders.
5) Op de nu volgende blz. vermeldt Charisius, waarvoor hij de resteerende 41 1/2 dal. heeft besteed; voor ons is dit zonder belang.
6) Register, hoeveel de 7 instrumenten en 83 stuks schilderwerk kosten, die ik vanwege Zijne Kon. Mat. in 1608 in Holland heb gekocht.
7) Ontvangst, waarvoor op last van Zijne Kon. Mat. instrumenten en schilderwerk zijn gekocht in Holland in 1608.
8) Ontvangen van Anne Herman Tollings in Amsterdam.

Aff Kield Crabbe, som bleff mig leffverid udi Hagen [1])	200 dal.
Annammid widere aff Anne Herman Tollings, som skulde till reißepenge till de antagne handtwercker [2]), och stadtholder Breide Ranzow siden befalde dennom icke ad skulde leffveris [3])	300 dal.
Summa indtegtt [4]) . .	1800 dal.

Udgifft for 2 dobbellt och 5 einfachtige instrumenter, kiöbtt udi Holland [5]):

j firekandt dobbelt, kiöbtt till Harlem for	15½ lib.
j e(i)nfachtigt instrument, kiöbt sammesteds [6]) for	11 lib.
j afflangt [7]) instrument, giortt [8]) till Bryßell och kiöbt udi Hagen aff Jan organiste for	26 lib.
j anditt [9]) Bryßels instrument, lige stortt [10]), kiöbtt sammesteds for. .	28 lib.

1) Van Kield Crabbe, hetgeen mij ter hand werd gesteld in Den Haag.

2) Vgl. hierbij mijn Verslag van Skandinavische archivalia blz. 270 en 271.

3) Verder ontvangen van Anne Herman Tollings, hetgeen bestemd was tot reisgeld voor de aangenomen handwerkslieden; maar stadhouder Breide Ranzow beval later, dat het hun niet ter hand zou worden gesteld.

4) Totaal ontvangst.

5) Uitgaaf voor twee dubbele en 5 enkele instrumenten, gekocht in Holland.

6) Terzelfder plaatse.

7) Ovaal.

8) Gemaakt.

9) Ander.

10) Even groot.

Aff Abraham Gorley till Delfft:

j stortt dobbelt instrument med cipreß bonde [1]), giortt till Antwerpen, kiöbt for	50	lib.	
j anditt stortt med gule sandell clavere, kiöbt for	45	lib.	
j nogid mindre, hvorpaa er affmalid [2]) thett Bryßelske slott, kiöbtt for	30	lib.	
Summa	205½	lib.	

Ombkostning paa forbte. instrumenter.

Giffvid en organist till Harlem for hand pröffvede nogen instrumenter [3]) och förde de ij till Hagen. . . .	2	lib.	
For kisten till de ij instrumenter.	1	lib.	2 g.
For samme instrumenter ad före till Hagen till wands [4]).	1	lib.	
For ad berre fran wanditt udi Hagen op till loßementid [5]) . . .			1½ g.
Giffvid Jan, organist till Hagen, for hand pröffvede och betog [6]) 3 instrumenter till Delfft	2	lib.	
For samme ij instrumenter ad före fran Delfft till Hagen och ad opberre udi loßementid	1	lib.	½ g.
For ij store kister till 5 instrumenter	4	lib.	
For en liden kiste till dett mindste instrument			4 g.

1) Dit is mij niet duidelijk. Bonde is thans = boer.
2) Iets kleiner, waarop is afgebeeld.
3) Voor het probeeren van eenige instrumenten.
4) Te water.
5) Voor het vervoer uit het water (het schip) naar het logement.
6) Bespeelde.

For toff, söm och packerlön [1] .	1	lib.	1 g.
Reißde jeg [2]) selff till Delfft, gaff Janius [3]) kutscher.	2	lib.	
Summa	15	lib.	3 g.

Udgifft for adskillig malwerck, kiöbt udi marckeditt till Delfft [4]).

iij lange stycker, giortt aff monsr. Dilon, med forgylte lister, som erre [5]):

j nattstycke om [6]) Judith . .	4	lib.	
j kriegsstycke om konning David.	3	lib.	4 g.
j kriegsstycke om foderering [7]).	4	lib.	
ij stycker bataglie vel belli furor, giortt aff mester Antonio Jong . .	7	lib.	
j stycke om hollandiske bynders fastelagen [8])	2	lib.	2 g.
ij store stycker landskafft paa panell, med hvide [9]) lister	8	lib.	
j stycke Troia incensa	6	lib.	
j stycke de operatione pacis, med forgylte lister	3½	lib.	
j stycke landskafft med allehande kortwiill, aff Hubrecht Tores . .	4	lib.	
j stortt stycke paa panell om konning David och Abigael	6	lib.	

1) Voor touw, spijkers en verpakking.
2) Ik.
3) Jeannin's?
4) Uitgave voor verschillend schilderwerk, gekocht op de markt te Delft.
5) Som erre = welke zijn.
6) Nachtstuk van.
7) Fourageeren.
8) Vastenavondspel van Hollandsche boeren.
9) Witte.

j Flora med en urtekorff [1]), stor, paa leridt [2]).	6	lib.	
j stycke de nativitate Christi . .	3	lib.	3 g.
j stycke om thend Cananeiske quinde [3]).	3	lib.	3 g.
De resuscitatione Lazari. . . .	4	lib.	
De passione Christi	3	lib.	
De Agenoride et Cadmo . . .	2	lib.	
j landskafft de Venere, med forgylte lister	3	lib.	
j stycke om konning David, med en perspectif, giortt aff Peter Jsacß.	8	lib.	

Aff Peter Jsacszen till Ambsterdamb:

Convivium Deorum, stortt . . .	10	lib.	
En börendanz	6	lib.	
Historia om Herodia, stor, paa leridt	12	lib.	
Judits historia de Holoferne . .	8	lib.	
12 Caesares Romani, med forgylte lister	12	lib.	
iiij store stycker, paa leritt, med fire nationers invention: Jtaliae, Galliae, Germaniae, Hispaniae . . .	33	lib.	3 g.
j stortt stycke, paa leridt, om Moyse	10	lib.	
j stycke, lige stortt [4]), om Paris och Ino	10	lib.	
j stor nagen Bachus [5]), malidt udi [6]) Franckrige	6	lib.	

1) Korf met kruiden, bloemkorf.
2) Op linnen.
3) Vrouw.
4) Even groot.
5) Naakte Bacchus.
6) In.

Aff Francisco Baden till Ambsterdam:

Historia Susannae	16	lib.
ij Italianiske signore	24	lib.
j langtt stycke med allehande nederlandske spill och korttwiill, med mange [1]) figurer	14	lib.
j stycke Adonis et Venus . . .	14	lib.
j Triumph Davidis de Goliath. .	10	lib.
De iiij aarstider [2]), med lister aff wallnödtrae [3]), ere 4 stycker . . .	16	lib.
j Orpheus med diur och landskaff.	6	lib.
j wildsvinjagtt	6	lib.
j liden lysthaffve [4]) med figurer .	5	lib.
j nattstycke om the uskyldige börn [5])	5	lib.
ij stycker store landskaff, paa leridt	20	lib.
j stycke landskaff med byen [6]) och slottid Heidelberg	13	lib.
j stycke om Abraham och Loth.		
j stycke om Jacob och Esau . .		
j stortt stycke med en Orpheus .	4	lib.
j Flora med landskaff, stor, paa leridt	10	lib.

Aff mester Cornelio till Harlem:

j munck med en nonne	6	lib.

Aff Frantz Peterszn. ibidem:

j Lucretia	1	lib.	2 g.
j landskaff med Thobia	1	lib.	

1) Vele.
2) De vier jaargetijden.
3) Walnoothout.
4) Kleine tuin.
5) Nachtstuk van de onschuldige kinderen = kindermoord te Bethlehem.
6) Met de stad.

ij stycker landskafft, paa pannell, med geistlige historiër	2	lib.	2 g.
j Sanct Christina cum apparitione angelorum	3	lib.	
j convivium med thend forlorne sön, giortt aff Francisco Franc till Antwerpen	14	lib.	

Aff mester Hilles:

j stor lysthaffve med tornering till wands [1]), perspectif och allehande spill	5	lib.	3 g.
j winterstyck, hvorudi ochsaa mange [2]) figurer	4	lib.	

Aff mester Cornelio Vortte:

Judicium Salomonis, stortt, paa leridt	14	lib.	
j stycke Coronatio Justiciae . .	10	lib.	
j Mercurius, nagen [3]), paa leridt.	2	lib.	1 g.
j stycke Jtalianiske frieri . . .	2	lib.	2 g.

Aff Peter Ringeler:

j landskaff med falkejagtt . . .	4½	lib.
j stycke de inepta curiositate . .	4	lib.
ij stycker om offverflödighed och karrigskaff [4])	6	lib.
j Sanct Sebastian	1	lib.
j Flora paa panell, med en urtekande [5])	5½	lib.

1) Groote tuin, met gymnastische spelen op het water.
2) Waarin ook vele.
3) Naakt.
4) Karigheid.
5) Kan, vaas met bloemen.

Omkostning paa forsk^ne. malwerck:

Fracht for xx stycker malwerck paa panell, som bleff fört fran Delfft till Hagen	½ lib.	2	g.
En reiße till Delffts marckid . .		5½	g.
For ad berre fran wanditt till woris [1]) loßement udi Hagen . . .		2	g.
For ij kister till samme malwerck och for söm och packerlön . . .	2 lib.	2	g.
For j kiste till the förste smaa [2]) stycker, som bleff offversendt . .		4	g.
For j convoij-seddell.		1	g.
For frachtt		1	g.
For thend store kiste till dett Amsterdamske malwerck	1 lib.	3	g.
For j liden kiste		4	g.
Packeren och for toff och söm .	1 lib.	1	g.
Betald Peeter Jsacßen for 4 binnenlister till nogen stycker paa panell.		2	g. 12 st.
Noch for j lang list		3	g. 10 st.
Noch for j dobbelt list, som bleff forgyltt	1 lib.	1	g.

Udgifftt summa summarum. 670 lib. 4 g.
Er gylden. . . . . 4024.
Er daler . . . . . 1676½ dal. 3¼ styffwer.

Jndtegtt imod udgifft beregnid, resterer aff 1800 dalers indtegtt: ± 123 dal.

JONAS CHARISIUS.
manu propria."

---

1) Ons.
2) Kleine.

Ten slotte wordt in de rekening nog vermeld, waarvoor de overblijvende ruim 123 daalders zijn besteed. Daaruit is alleen deze post voor ons van belang:

„Noch betald ett stycke gemählt, som Melchior Weinges aff Middelborg hid sende, med hvid och sortt oliefarffve [1]), for . . . . . 26 dal".

1) Nog betaald voor een stuk schilderwerk, dat Melchior Weinges van Middelburg hierheen zond, met witte en zwarte olieverf, 26 dl.

LIJST VAN AMBTEN EN OFFICIËN TER BEGEVING STAANDE VAN BURGEMEESTEREN VAN AMSTERDAM IN 1749,

MEDEGEDEELD DOOR

TH. BUSSEMAKER.

In zijne „De Regeeringe van Amsterdam" vermeldt Hans Bontemantel een aanzienlijk aantal ambten, die ter benoeming staan van de burgemeesters der stad, en voegt er, meer in 't algemeen, onder het hoofd „Officiën" aan toe: „Voors sijn Burgemeesteren in possessie van te begeven alle officiën, uytgenomen die gemaekt moeten werden bij de Heeren van den gerechte ofte bij den vroetschap." In zijne voortreffelijke uitgave van Bontemantel's werk heeft Dr. G. W. Kernkamp, ter nadere toelichting der praktijk van het begeven van officiën, bij deze mededeeling van Bontemantel een citaat gegeven uit de aanteekeningen van Schaep, luidende: „Yder Burgemeester begeeft in zijn $^1/_4$ jaers alle de officiën van cleiner gewichte, als: bierdragers, bodeampt, clercken ende suppoosten of dienaers van collegiën, stadtscantoren ende commissarisschappen ende diergelijcke, die der ontallijc vele zijn; maer ampten van beter aensien als: pensionaris- ende secretarisschappen, bewinthebbers van de Oost- en West-Indische Compagnie, 't majoorschap, capiteinschappen ende meer andere, van gewichte sijnde, begeven zij samentlijck."

Bij onderzoekingen in de papieren van Willem Bentinck van Rhoon, die berusten in het Koninklijk Huisarchief in Den Haag, kwam mij eene opgave in handen van „alle de Ampte en Officien, soo groot als kleyn, die door de Ed. Groot Agtbare Heeren burgermeesteren van Amsterdam begeeven werden." Deze lijst, die dateert van 1749, is hoogstwaarschijnlijk opgemaakt ten behoeve van Bentinck; deze won in dien tijd gedurig inlichtingen in omtrent de toestanden en verhoudingen te Amsterdam, en zijne papieren bevatten dienaangaande talrijke gegevens, zooals ook blijken kan uit de publicaties van Dr. Krämer in deze en vorige Bijdragen en Mededeelingen. De opgave scheen mij van genoegzaam belang om haar bekend te maken; immers zij werpt nog eens weer een helder licht op de groote macht der burgemeesters, die naar willekeur over zulk een aantal ambten beschikken en daardoor zoovelen uit allerlei kringen aan zich verplichten konden. Hoe moesten de mannen, die zoo talrijke broodwinningen in de hand hadden, naar de oogen worden gezien!

Doch is de opgave juist? Noch de verschillende beschrijvingen van Amsterdam noch Bontemantel stelden mij in staat dit na te gaan. En al evenmin vermochten zij mij bescheid te geven op een andere vraag, die de lijst deed rijzen; de man toch, die haar heeft opgemaakt, vergenoegt zich niet met Schaep's onderscheiding der ambten in minder en meerder gewichtige, doch hij groepeert ze in zes afdeelingen: 1° Beurt-Ampten; 2° Stemmende-Ampten; 3° Groote-Ampten; 4° Middel-Ampten; 5° Kleyne-Ampten; 6° Loote-Ampten. Wat heeft deze groepeering te beteekenen? Om zoo mogelijk op mijne vragen antwoord te vinden, wendde ik mij tot den archivaris van Amsterdam, Mr. W. R. Veder, die met groote hulpvaardigheid mij materiaal aanwees en

ter beschikking stelde, dat mij de vereischte controle mogelijk maakte en ook omtrent de verdeeling der officiën aanwijzingen bevatte.

Dank zij Mr. Veder's vriendelijke hulp heb ik dan in de eerste plaats kunnen raadplegen een register betreffende ambten en officiën van de 17e eeuw, dat reeds de indeeling in zessen geeft. Op een der eerste ongefolieerde pagina's leest men het volgende:

„Ordre op het begeven van de Ampten van Makelaers, Vrijluyden aen de Waegh, Bierdragers, Noothulpers van de Setters, Coornmeters, Turffdragers en Turffvulsters. Dese zullen per vices begeven worden ende zal de Heer Presiderende Burgermeester d'eerste beurt hebben ende soo voorts d'andere heeren volgens de Rang, als men sitten sal het eerste vierendeeljaers.

De Lysten van de Groote, Middelsoort en Kleyne Officien volgen hier cort aen den ander.

De Provisionele Lyst van de Lootampten staet op fol. 215.

De Lyst van de Ampten die bij meerderheyt van stemmen begeven worden, staet op fol. 312."

De wijze, waarop hier melding wordt gemaakt van de verschillende ambten, doet vermoeden, dat zij gedeeltelijk thans voor het eerst aldus werden ingedeeld. Van de loot-ambten toch wordt nog slechts een provisioneele lijst gegeven, en aan de opsomming der ambten van de eerste soort (de beurtambten) wordt eene uitlegging toegevoegd van de wijze, waarop men hiermee zal handelen. Daarentegen wordt van de groote, middelbare en kleine ambten gesproken, alsof die van ouds bekend zijn, en het komt mij voor dat ditzelfde het geval is bij de laatste soort (de stemmende ambten). Trouwens de gewone gang van zaken in een college, dat benoemingen heeft te doen, zal toch wel zijn dat de meerderheid van

stemmen beslist. Daarom schijnt het mij aannemelijk, dat aanvankelijk alle ambten stemmende ambten zullen geweest zijn, en dat hieruit eerst de groote, middelbare en kleine ambten zijn uitgescheiden. Later, bij den aanwas van het aantal ambten, zullen dan de groepen der beurt- en der loot-ambten gevormd zijn. Wanneer deze indeelingen zijn gemaakt, weet ik niet te zeggen; voor de beurt- en de loot-ambten echter is het tijdstip wel te vermoeden.

Zooals ik gezegd heb, is het besproken register van de 17e eeuw. De indeeling der ambten en verder alle namen van ambtsbekleeders onder de verschillende hoofden zijn geschreven met dezelfde hand tot in het midden van het jaar 1668; veranderingen in het personeel en hoofden voor nieuw geschapen ambten van lateren datum zijn aangeteekend met een andere hand. En dat niet alleen: ook is geen enkele verandering in het personeel, door overlijden, bedanken of wat ook, met de eerste hand vermeld. Ik zou hieruit willen opmaken, dat die eerste hand is van den man, die het register heeft aangelegd omstreeks het midden van 1668; dat deze registrator op dat tijdstip, ineens, achter elkaar, den toenmaligen toestand in het boek heeft vermeld. Is deze gevolgtrekking juist, dan zou hieruit weer met groote waarschijnlijkheid geconcludeerd kunnen worden, dat de beurt- en lootambten zijn gevormd in de eerste helft van 1668, en dat de overige groepen van vroeger datum moeten zijn.

De indeeling, eens gemaakt, was niet onveranderlijk; wel bleven de 6 groepen bestaan, maar af en toe werden ambten van de eene naar de andere groep verplaatst. Dit blijkt ten duidelijkste uit een ander register van ambten, dat mij ter beschikking werd gesteld en loopt over de jaren 1725—1766. Hierin is bij ieder ambt door de letters G. M. K.

S. L. aangegeven tot welke groep het behoort, en herhaaldelijk is nu een letter doorgeschrapt en door eene andere vervangen onder verwijzing naar eene resolutie van Regeerende en Oud-Burgemeesteren. Bovendien nog wordt dit bewezen door losse papieren uit de collectie-De Vry Temminck, welke de heer Veder de goedheid had ook naar Leiden te zenden. Hierin vindt men o. a. aangeteekend resoluties van Regeerende en Oud-Burgemeesters, waarbij tot meerdere verschikkingen van ambten werd besloten.

Wat had nu deze indeeling in zes groepen te beteekenen? Wat was er de beweegreden toe? Naar alle waarschijnlijkheid beoogde zij het voorkomen van twist en tweedracht tusschen hen, die over de ambten te beschikken hadden, de burgemeesters; geheel op dezelfde wijze als in sommige contracten van correspondentie zulke indeelingen werden gemaakt.

Ik kan hier ter toelichting verwijzen naar een contract van correspondentie te Middelburg van 1710 [1]), dat, ter vermijding van „verdeeltheyt en jalousie", de ambten verdeelt in vijf „columnen"; en deze „columnen" worden verder nader omschreven als: „eerste columne der groote ampten; tweede columne van de middelbare ampten; derde columne der kleine ampten; vierde columne van de verkoopbare ampten; vijfde columne van de overige ampten." Hier vinden wij althans de groote, middelbare en kleine ambten terug.

Te Middelburg was deze indeeling gebaseerd op het aanzien maar vooral op de geldelijke waarde, het profijt der ambten, en het gaat wel vast dat

---

1) De Witte van Citters, Contracten van Correspondentie enz., p. 15 sqq. Op pag. 100 vindt men eene verdeeling der ambten te Zierikzee in zes klassen.

zulk eene taxatie ook ten grondslag lag aan de groepeering te Amsterdam.

Op het eerste folio van het register der ambten over 1725—1766 staat de volgende aanteekening:

„30 Jan. 1716 is besloten voor de toekomende of na primo februarij 1716 aenstaende open te valle volgende Ampten tot subsidie van dezer stads arme Godshuysen en den krygsraad eene jaarlykze belasting op te leggen en ter Thesaurie-ordinaris voor 't aanvaarden van haare Ampten of ten minste binnen 's jaars te betaalen boven het reets vastgestelde ordinaris stadsofficianten- en Aalmoesniers-geld, te weeten:

	Van Groote Ampten Jaarlyx	*f* 100
	Middelbaare Ampten . .	- 25
	Klyne Ampten	- 10
Anno 1717 $^{1}/_{23}$ vernietigt	Loot Ampten	- 6
	Stemmende Ampjes. . .	- 6
	Procureurs	- 15
	Notarissen	- 10
	Maakelaars	- 6

Vorders:	Penzionarissen.	*f* 25
	Opper Boekhouder van de Reekencamer	
	Commies van de Thesaurie-ordinaris	
	Castelyn in Den Haag .	
	Chartermeester	
	Essayeur in de Wisselbank.	
	Opzigter van de Stads Schutsluysen	
	Professor Botanize . . .	
	Professor in Juris . . .	
	Prelector Chirurgiae. . .	
	Professor Graecii Linguae.	
	Professor Logiae. . . .	
	Lector Matheseos . . .	

Opzigter der Graaf- en Modderwerken	f 25
Stads Timmerman	
Stads Metselaar	

De ambten, die hier afzonderlijk genoemd worden (pensionarissen enz.), behooren alle tot de stemmende ambten van meerder inkomen. De beurtambten, met uitzondering der makelaars, komen er niet bij voor, stellig omdat zij wegens de geringe inkomsten van deze belasting vrij bleven.

Het verschil der belasting voor de groote, middelbare en kleine ambten doet wel in 't oog springen, dat althans voor deze ambten het inkomen de maatstaf der indeeling geweest zal zijn; en dit wordt ook bevestigd in 't algemeen, als men de inkomens, die uit de onderscheiden ambten getrokken werden, met elkaar vergelijkt. Die vergelijking is mogelijk, althans voor een groot aantal ambten, dank zij eene opgave, die in de collectie papieren van De Vry Temminck is bewaard gebleven. Hierin toch treft men aan een: „Lyst van de Ampten begeven werdende door de Heeren Burgermeesteren en Regeerders der stad Amsterdam, onder Eede opgegeven door de Besitters hoe veel het Rendement van deselve over de 5 laeste jaeren jaerlyks komt te renderen, opgenomen in Juny en July en Augustus 1748".

Deze lijst, die wellicht is opgemaakt naar aanleiding van de veranderingen en nieuwe ontwerpen op het gebied der belastingen van 1748, vermeldt niet alle ambten, maar toch verreweg de meeste, en gelijk ik reeds opmerkte, wijzen de beëedigde inkomens ook aan, dat de groepeering der groote, middelbare en kleine ambten daarop berust. Althans in 't algemeen; soms vraagt men zich wel af, waarom een middelbaar ambt met een aanzienlijk inkomen

niet onder de groote, en waarom een klein niet onder de middelbare is gebracht. Nu en dan, zooals bij den paardenviller, zal wellicht het aanzien der betrekking gewicht in de schaal gelegd hebben; een andere maal kan ook het ambt eerst langzamerhand tot zulk een inkomen gestegen en desniettegenstaande in de oude klasse gebleven zijn. Maar in ieder geval kan men, geloof ik, toch als regel aannemen, dat het inkomen de indeeling aan de hand heeft gegeven. Waarom een aantal stemmende ambten, welke daartoe stellig wegens hun inkomen wel gebracht hadden kunnen worden, niet bij de groote en middelbare ambten werden ingedeeld, vermag ik niet te verklaren. En evenmin, waarop de onderscheiding tusschen beurt- en loot-ambten berust, of het mocht zijn dat in de beurt-ambten zijn samengevat dezulke, die in grooten getale bestonden.

Hoe de beurt- en de stemmende ambten vergeven werden, is reeds met de woorden van het register der 17e eeuw vermeld. Wat de loot-ambten aangaat, in den naam zelf ligt opgesloten dat er om geloot werd; ik zou vermoeden dat, telkens wanneer een dier ambten openviel, onder de burgemeesters door het lot werd uitgemaakt, wie er over beschikken zou. Over de groote, middelbare en kleine ambten werd ook geloot, maar dan op andere wijze. Onder de papieren der collectie-De Vry Temminck ligt eene aanteekening van 1775, die over deze ambten het volgende heeft:

1775. Grootampt.	Middelbaar ampt voor de 2e maal geloot.
Burgr. Temminck 1.	Deutz o(biit).
Hooft 2.	Heemskerk 1, aanplakker.
Deutz obiit 28 Juni 1775.	Hasselaer 2, boekhouder v. d. desolate boedelcamer.

1775.	Grootampt.	Middelbaar ampt voor de 2e maal geloot.
Burgr.	Heemskerk 3.	Temminck 3, ontfanger in
	Hasselaer 4.	de Wisselbank.
		Hooft 4, provoost van de burgerij.

Klyne ampten.
Deutz 1, suppoost bank van leening.
Heemskerk 2, aentekenaer goudse Veer.
Temminck 3, suppoost in de bank van leening.
Hooft 4, schipper op Buyksloot.

23 Aug. op nieuw geloot.
Heemskerk,
Temminck,
Hasselaer, bestelder van 't Utrechtse Veer.
Hooft.

Er wordt dus om een rang geloot tusschen burgemeesteren; vermoedelijk zal in elk der drie groepen aan n°. 1 het eerst vaceerende ambt dier groep toekomen en zoo vervolgens, en wellicht wordt telkens weer geloot, zoodra ieder een beurt heeft gehad. Dan zou derhalve bij de groote ambten nog geen vacature ontstaan zijn, en Hasselaer, in plaats van den overleden Deutz burgemeester geworden, onderaan zijn gesteld. Bij de middelbare ambten had dan ieder voor de tweede maal reeds eene beurt gehad en zou men aan een derde loting toe zijn. Van de kleine ambten had ieder er één vervuld; daarna was eene nieuwe loting gevolgd, en er was vacant geworden een plaats van besteller van 't Utrechtsche Veer; deze had mogen vergeven zijn door Heemskerk, maar aan Hasselaer, die om een of andere reden er gaarne over wilde beschikken, was zij overgelaten; diens beurt van de tweede loting was dus nu gepasseerd.

Zoo zou ik de aanteekening willen verklaren, en in ieder geval zal de regeling wel van dergelijken aard geweest zijn.

Voor de publicatie der lijst van ambten heb ik het stuk uit het Bentinck-archief tot grondslag gehouden, maar ik heb het vergeleken met het register van ambten over de jaren 1725—1766, het daarnaar verbeterd en aangevuld. Waar ik in 't onzekere bleef over het soort van ambt, heb ik dat aangeduid door voor het ambt, dat onder een rubriek is ingedeeld, een der letters G. M. K. S. of L. tusschen haakjes te plaatsen. Geeft b. v. het stuk uit het Bentinck-archief een ambt op onder de stemmende ambten, maar twijfel ik of het wellicht tot de lootambten behoorde, dan laat ik het onder de stemmende staan doch zet er (L) voor. Het cijfer vóór het ambt duidt het aantal functionarissen aan, dat er mee bekleed was. Niet alle ambten werden alleen door burgemeesters vergeven; bij eenige beschikte de vroedschap, bij andere het college van schepenen mede; waar mij dat mogelijk was, heb ik er melding van gemaakt. Natuurlijk heb ik gretig geprofiteerd van de bovengenoemde lijst van beëedigde inkomens, en alle cijfers opgenomen. Ongelukkig komen bij lange na niet alle ambten in die lijst voor. Om de lacunes eenigermate, zij het ook zeer gebrekkig, aan te vullen, heb ik de traktementen, die ik in het weddeboek van 1749 en hier en daar ook in het register van ambten over 1725—1766 vinden kon, gebruikt; het zijn de cijfers, die tusschen haakjes staan. Men bedenke echter wel, dat dit slechts wedden, geenszins inkomens zijn, want tusschen die beiden bestond dikwijls een zeer aanmerkelijk verschil.

In de opgave der inkomsten staan verschillende opmerkingen, die door de declaranten over hun in-

komen ten beste zijn gegeven; ik heb die, daar ze wel aardig zijn, in noten opgenomen; zij zijn hieraan kenbaar, dat zij beginnen met N.B. Het zal in 't oog vallen, hoe dikwijls hieronder verklaringen voorkomen, dat de inkomsten zeer aanzienlijk zullen dalen ten gevolge van het afschaffen der verpachting van de belastingen; en dit maakt nog te meer begrijpelijk, dat het verzet tegen die afschaffing zoo levendig was in breeden kring.

Spreek ik in de noten van „de lijst", zonder meer, dan bedoel ik het stuk uit het Bentinck-archief; met de lijst der inkomens duid ik de beëedigde opgave aan, met het register der ambten het register over 1725—1766.

Maakt men ten slotte de rekening op van het aantal ambten, die voor een klein deel door burgemeesteren te zamen met de vroedschap of met de schepenen maar voor de overgroote meerderheid door hen uitsluitend en alleen vergeven werden, dan komt men tot het eerbiedwekkend getal van ongeveer 3200.

De berekening van de opbrengst dier ambten is niet te maken, omdat voor een aantal ieder cijfer ontbreekt, voor andere slechts de jaarwedde gegeven is. Maar indien men zich bepaalt tot het optellen der inkomens en der traktementen in deze lijst, dan bereikt men toch al het niet onaardig bedrag van *f* 1257180. De groote ambten deelen hierin voor *f* 317925, maar de beurtambten blijven er niet ver beneden met *f* 308254. De middelbare ambten bedragen samen *f* 183845, de kleine *f* 173579, de stemmende *f* 156961, de lootambten *f* 82370, en de ambten zonder letter *f* 34246. Maar nog eens, deze cijfers zijn zeer onvolledig en geven geen zuiver beeld; daarenboven heb ik het genot van vrije woning, vuur en licht niet in rekening kunnen brengen. Maar in

ieder geval doen de verschillende gegevens toch wel duidelijk in 't oog springen, hoe groot het aantal personen was, die hunne kostwinning aan de gunst der burgemeesters te danken hadden, vooral onder de kleine luiden; alleen de beurtambten stijgen, na aftrek der makelaars, tot een getal van 1417. En tot den kleinen burgerstand behoorden toch stellig ook de inhebbers der lootambten en der kleine ambten.

Toelichting van den aard der ambten kan men vinden in Kernkamp's uitgave van *Bontemantel* en in Wagenaar's *Amsterdam in zijne Opkomst* enz.

TH. B.

GENERALE LYST VAN ALLE DE AMPTEN EN OFFICIEN ZOO GROOT ALS KLEYN, DIE DOOR DE ED. GROOT AGTBARE HEEREN BURGERMEESTEREN VAN AMSTERDAM BEGEEVEN WERDEN, EN DAT WERT DOOR HAER WEL ED. GROOT AGTBARE GESCHICKT OP DE NAVOLGENDE WYSEN.

Beurt Ampten.

Aantal		Inkomen.
378	Christenen Maackelaers	
33	Joodsche Maackelaers	
36	koornmeeters	300 à 325
36	koornsetters	300 à 325
20[1])	noodhulpen	
370	draagers van de turffmarkt . . .	300
55	heevers „ „ „ . . .	220
54	raepsters „ „ „ . . .	125
12	noodhulpen „ „ „ . . .	
207	vulsters „ „ „ . . .	160
176	bierdragers	334
44	noodhulpen	

1) Volgens het register 24.

Aantal.		Inkomen.
24	niet instervende	
283	waagdragers	300

N.B. Deese bovenstaende bedieningen werden by beurten begeven, beginnende van den Eersten President Heer Burgermeester aff, en soo vervolgens naa dien rangh, sonder daarin de verdere Presidien Eenigen verandering te maaken.

Stemmende Ampten.

Aantal.		Inkomen.
1	Advocaet van dese stadt	
6	Advocaeten in den Haagh . . .	(18)
1	Alumnis	
2	Adjudanten militair [1]) te zamen.	(350)
1	Bibliothecarius [2])	
1	Boeckhouder van de desolate boedels	2076
1	Boekhouder van de Officianten [3]) .	1223
1	Boekhouder van de Reekenkamer.	2028
1	Boekhouder van 't Stads Fabryk Ampt	750 à 800
[18	Bewinthebbers van de Oostjndische Compagnie [4])]	
1	Castelyn van Stads Logement in d'Haegh	(1200)
1	Castelyn van 't verbeterhuys . .	
1	Capityn van de Ruyterwagt. . .	(25)
[1	Chartermeester] [5]).	900

1) In het register Adjudanten Majoors genoemd.

2) Heeft in het register geen letter.

3) Deze is tevens klerk ter Thesaurie ordinaris.

4) Sedert 1749 is de benoeming aan den prins van Oranje als opper-directeur der Compagnie; hij benoemt uit een voordracht, zooals vroeger de burgemeesters gedaan hadden.

5) Dit ambt behoort niet meer in een lijst van 1749. Na het bedanken van Mr. Willem Munter op 20 Sept. 1748 is dit ambt niet vervuld.

Aantal.		Inkomen.
1	Clerk van de stad ter secretarye (tevens translateur der duitsche brieven)	5300 à 5400
1	Clerk van de stad ter secretarye .	5100 à 5200
5	Chirurgyns van Stads Armen [1]) .	(150)
2	Chirurgyns van 't Gerecht te zamen.	(264)
1	Chirurgijn in d'Haegh (voor de gedeputeerden ter dagvaart . .	(136)
3	Curateurs van de Illustre Schoole [2]).	
(M) 1	Commies van Thesaurie Ordinaris.	1588
1	Dienaar van de Justitie in de Boeyen	100
8	Directeurs van de Impost der Wynen	
5	Doctoren van de stadsarmen [3]) .	(250)
1	Doctoor van 't Gerecht	(125)
1	Essayeur ordinaris van de Wisselbank.	806
[1	Factoor van Stads Koorn] [4]). . .	
[1	Geauthoriseerde tot de Lesse der Vroedvrouwen] [5])	
4	Gecommitteerde van d'Impost der Wynen	
1	Generaale Brandmeester	710
8	Geswoore Broodwegers, d. i. vier uit de kooplieden.	500
	idem vier uit de bakkers . . .	300
1	Gieter van 't Geschut en Klocken [6]).	
[2	Gouverneurs vant Staalhoff] [7]) . .	

1) In het weddeboek heet één van hen: stadschirurgijn voor de fransche vlugtelingen.

2) Geen letter in het register.

3) In het Weddeboek heet één van hen: stadsdoctor van de fransche Refugiés.

4) Sedert 1738 werd dit ambt niet vervuld.

5) Dezelfde als de stadsvroeddoctor.

6) Geen letter in 't register.

7) Sinds lang niet meer vervuld.

Aantal.		Inkomen.
2	Grosseerders vant Gout en Silver.	
5	Hopwerkers	
1	Houwer vant Gewigt opt Geschut.	
2	Houtvesters	
6	Inspectores Collegii Medici [1]) . .	
2 (3) [2])	Keurmeesters van de Haring .	274
1 (3)	Keurmeesters van de Kaarssen .	
1	Keurmeester van de Smitskoolen .	360
1	Keurmeester van de Syde . . .	700 à 750
3	Keurmeesters van het Touwwerk.	600 [3])
3	Keurmeesters van de Masten [4]) .	157
6	Klokkespeelders [5]) samen. . .	(556—8)
9	Krankbesoekers der Duytsche Gemeente	800
2	Krankbesoekers der Waalsche Gemeente	600
[1	Krankbesoeker der Engelse Gemeente] [6])	
1	Landmeeter	310
2	Luytenants Militair	
1	Lector Mathesos	975
1	Lingottesmit om te grosseeren . .	

1) Te verkiezen door Burgemeesters en Schepenen.

2) De lijst geeft het getal 3 doch het register 2. In geval van zulk een verschil plaats ik ook in 't vervolg het onjuiste getal der lijst tusschen haakjes.

3) N.B. bij oorlogsteyt is het wel *f* 150 meer. — Te verkiezen door Burgemeesters en Schepenen.

4) Te verkiezen door Burgemeesters en Schepenen.

5) Namelijk: Van de Noorderkerk à 50.8. — Van de St. Olofskapel 36. — Van de kapel de Heilige Stede 60. — Van de Haarlemmerpoort 200. — Van de Oosterkerk 50. — Van de Muider, Weesper, Utrechtsche en Leidsche poort 160.

6) Sinds lang niet meer vervuld. In het Weddeboek worden genoemd 10 krankbezoekers à *f* 800 en 1 Waalsche krankbezoeker à *f* 600, doch de lijst der inkomens heeft ook de cijfers 9 en 2.

Aantal.		Inkomen.
(L) 1	Ontfanger van d'Lakenverwers [1]).	
4	Operateurs off stadssteensnijders samen [2])	(100)
[1	Opsiender van 't stads Brandemmer] [3])	
[1	Opsiender van de Goud- en Silverdraadt-treckers] [4])	
1	Opsiender van stadsuurwercken. .	(1150)
1	Opsiender der Stads Schutsluysen en circuleeren der wateren . .	735
1	Orgelist van de Oude Kerk . . .	507
1	Orgelist van de Westerkerk en klokkenist van 't stadhuys. . .	1222
1	Orgelist van de Nieuwe Kerk . .	650
1	Orgelist van de N. Z. Capel . .	300
1	Professor in de Orientaelse taalen en oudheden.	1500 [5])
1	Professor in de Regten	2000 [6])
1	Professor Literaturae, Historiae et Eloquentiae	(1500)
1	Professor Anatomiae.	1300
1	Professor Botanicus [7])	400

1) De overlieden van het gilde doen een voordracht.

2) In het Weddeboek staan er twee vermeld, ieder à *f* 50. In de lijst en in het register worden er 4 genoemd; misschien kregen slechts twee eene wedde.

3) Na 1737 niet vervuld en de functies opgedragen aan den stadstimmerman.

4) In geen 25 jaar vervuld.

5) N.B. behalve eenige geringe emolumenten van collegiegelden als aan bovengemelde professie niet eygen.

6) N.B. *f* 1500 aan tractement, *f* 30 aan tabberdgeld en met het collegiegeld dat seer onseker is te samen over de *f* 2000, — doch dat eer te verminderen als te vermeerderen staat door verloop der studie.

7) In de lijst worden slechts 4 professoren genoemd, zonder specificatie; het Weddeboek geeft de vijf die ik vermeld, en even-

Aantal.		Inkomen.
[1	Prelector Astronomiae] [1] . . .	
1	Prelector Chirurgiae	(515)
[1	Prelector der Vroedvrouwen] [2].	
27 (24) [3]	Predicanten	(2200)
1	Predicant in 't gasthuys . . .	(1700)
1	Predikant in 't Hoogduyts . .	(2200)
6	Walsche Predikanten	(2200)
2	Engelsche Predikanten	(2200)
1	Predikant tot Sloterdijk . . .	(700)
1	Predikant tot Sloten.	(700)
1	Pensionaris	4500 [4]
1	Tweede Pensionaris	2500 [5]

---

eens de lijst der inkomens, maar deze noemt geen inkomen van den professor literaturae enz.; toch was dat ambt bezet en wel door Petrus Burman. — De professoren werden verkozen door de vroedschap.

1) Wij hebben reeds gehad een lector in de mathesis, die in de lijst der inkomens genoemd wordt: leeraar in de wis- en sterrekunde, en in het Weddeboek: leeraar in de wis-, sterre- en zeevaartkunde. In het Weddeboek wordt bovendien genoemd een meester in de stuurmanskunst en verdere deelen van de mathesis, à *f* 200, dien ik elders niet heb aangetroffen. Er staat bij aangeteekend: Verkoren door den Oudraad.

2) Vermoedelijk dezelfde als de geauthoriseerde tot de lessen der vroedvrouwen.

3) De lijst geeft niet anders dan 24 predikanten; het Weddeboek heeft het getal 27 en bovendien een aantal bizondere predikanten, die ik ook heb opgenomen. In het register van ambten hebben de predikanten geen letter. De predikanten werden beroepen door den kerkeraad, doch de burgemeesters hadden het recht van approbatie, en Kernkamp heeft in zijne uitgave van *Bontemantel* met voorbeelden aangetoond, dat zij van dit recht ook gebruik maakten om te weren wie hen niet aanstond.

4) N.B. circa *f* 4500, wat minder of meerder na de minder of meerdere frequentheyt van de Vergaderingen, dog moet van hetselve ampt aen den Lande voor 2 éénhonderste-penningen jegenwoordig werde betaelt *f* 800 jaerlijks.

5) N.B. bedragende het tractement *f* 2000 in het jaer en werden de emolumenten vermits de tegenwoordige continuele vergaderingen begroot op *f* 500; hiervoor is door den ondergeschrevene aan het

Aantal.		Inkomen.
2	Rectors. Bedoeld is waarschijnlijk:	
	1 Rector	1800
	1 Conrector	(1200)
1	Schout van Urk en Emeloord . .	
[3	Schoolarchen] [1]	
1	Schermmeester	
[1	Secretaris van de Huwelyckse Saken] [2]	
1	Secretaris van de Watergragts Meer [3]	1000
3 (1)	Stads Breukmeester te zamen.	(250)
1	Stads Vroeddoctor	(300)
1	Stads Vroedmeester	(400)
18	Stads Vroedvrouwen	(150)
7	Stadsmeesters vant Fabryck Ampt,	
	nl.: 1 stadstimmerman	961
	1 stadsmetselaar	807
	1 stadsondermetselaar . .	530
	1 opsigter van de graef- en modderwerken	1239
	1 stadssmit.	606
	1 stadsstraetemaker . . .	740
	1 stadsschuytemaker . . .	646
1	Stadsprocureur in 's Gravenhage [4].	(18)
[1	Translateur van de Hoogduytse brieven] [5].	

Aelmoesseniersweeshuys betaelt *f* 100, en moet jaerlijks voor dit ampt betaelen in 't personeel en voor 't tractement de honderste penning. — De pensionarissen worden door burgemeesters en vroedschap verkozen.

1) Dezelfden als de Curatoren van de Illustre School.

2) Dit ambt wordt waargenomen door een der stadssecretarissen. Wagenaar, III, 427.

3) Wordt voorgedragen door den ambachtsheer.

4) Ontbreekt in de lijst en in de lijst der inkomens.

5) Gecombineerd met klerk ter secretarie.

Aantal.		Inkomen.
2	Vaandrighs Militair	(450)
1	Visitator der triviale scholen . .	200
1	Visitator vant Goud en Silver in de Vendutie	140
2	Visitators off Ratifactimeesters van d'taback	1000
1	Waardyn der Juweelen in de banck van Leening	600 à 650
1 (2)	Waakers op d'beurs [1]	(130)
1	Klokkenist van de Reguliers- en Oudekerkstooren [2]	370
1	idem Suyder- en Westerkerktooren	445

Groote Ampten.

Aantal.		Inkomen.
1	Bailliuw van Amstelland. . . .	
4	Boekhoûders in de Wisselbank .	2475
2	Capityns Militair.	(1100)
1	Conchergie van 't stadhuys. . .	4400, vrije won. v. en l.
1	Conchergie van de banck van Leeningh	3500 [3]
1	Drossaard van Muyden	
[1	Haven- en stroommeester] [4] . .	
1	Opperclercq van de Weeskamer .	5100 à 5200
1	Penningmeester van de Thesaurie-ordinaris; is ook opsiender en penningmeester der santpaden.	3100
12 (6)	[5] Postmeesters op Antwerpen .	5495 [6]

1) Op voordracht der overlieden van 't pand door B. en S.
2) Deze en de volgende ontbreken in de lijst.
3) N.B. vrij woning, vuur en ligt.
4) In 1748 opengevallen en niet meer vervuld.
5) De postmeestersambten op Antwerpen, Hamburg, Keulen waren gehalveerd, vandaar het verschil in getallen.
6) N.B. dit is in die gemelde 5 laeste jaeren soo merkelijk ver-

Aantal.		Inkomen.
12 (6)	Postmeesters op Hamburg . . .	5062 [1]
8 (4)	Postmeesters op Ceulen	4945 [2]
1	Postmeester op de Helder, Texel enz.	11035-10
2 [3]	Postmeesters van d'Delfse, Haagse etc. brieven	4320
1	Postmeester op Gorinchem, 's Hartogenbosch etc.	2590 [4]
1	Secretaris van Nieuwer-Amstel [5] .	1500
1	Secretaris van de assurantie-kamer.	6000
11	Secretarissen van de secretarye .	5300 à 5500
1	Secretaris van de thesaurie ordinaris.	
2 (1)	Secretarissen van de Weeskamer .	(360)
3	Vendumeesters van de scheep- en coopmanschappen	4100 à 4200
3	Vendumeesters van d'meubilaire goederen	4800 à 4900
1 (2) [6]	Commissarissen van de binne- en buytelandse tydingen . . .	
1 [7]	Ontfanger van 't Last en Vylgelt.	2276

meerdert geweest door 't verbod van correspondentie tusschen Engeland en Vranckryck (nu reets cesserende), terwijl de vorige 5 jaeren sijn geweest *f* 4114.

1) N.B. sijnde dese calculatie gemaekt op de 5 laeste jaeren dewelke so veel hooger sijn door dien de engelse brieven na Italien en wederom over onse comptoiren hebben moeten gaen; de 5 vorige jaren hebben maer geweest *f* 4472.

2) N.B. alles als op Hamburg, de vijf vorige jaeren hebben maer geweest *f* 4360.

3) De lijst geeft deze ambten en het volgende onder de middelbare ambten; doch het register van ambten onder de groote; daaraan heb ik mij gehouden.

4) N.B. dog is nu soo veel omdat de troupes om Breda en daeromtrend eenige tijt gelegen hebbe, anders is het veel minder, ja wel drie hondert guldens.

5) Wordt voorgedragen door den ambachtsheer.

6) In 1749 was er nog slechts één.

7) In de lijst als middelbaar doch in het register van ambten als groot ambt vermeld.

Aantal.		Inkomen.
1 [1])	Penningmeester van de Weesmeesteren	

Middelbare Ampten.

Aantal.		Inkomen.
1	Aanteekenaar off Factoor van de Oude Vismarkt	1907 [2])
1	Aanteekenaar off Factoor van de Oude Vismarkt	854
2	Adjunct-boekhouders in de Wisselbanck	1748
1	Afslager van d'oude vismarkt . .	925 [3])
1	Aanplakker van de Biljetten . .	1000
1	Aanteekenaar off Commissaris vant Haegse Veer.	1690
1	idem vant Leytse Veer	693
1	idem vant Swolse Veer	1100
1	Beursknegt	1279 en vrije won.
1	Boode van de Thesaurie-ordinaris.	683
2	Booden van de Wisselbanck . .	850 à 900
2	Booden op Dordregt	600
1	Boode op Groningen	2500 à 2600
1	Boode op Leeuwarden, in ses maenden	472
4	Booden op Zeelandt.	600
1	Boeckhouder vant Coornboeck op d'accyns	1615
2	Boeckhouders in de Waag op den dam	

1) Deze komt in de lijst niet voor maar wel in het register van ambten.

2) N.B. Also bij vacature van dit ampt het incomen op de helft vermindert is, kan hetselve als dan niet meer opbrengen als *f* 854.

3) N.B. is bij vacature op de helft vermindert.

Aantal.		Inkomen.
1	Botweeger	1600
1	Brander van de Biervaten . . .	993
1	Brander van de Wyn- en Olymaaten.	275
2	Capityns van de Ratelwagt . . .	700
2	Cassiers van de Banck van Leening, nl. 1 van de groote panden. .	1350
	1 van de kleine panden . .	1200 à 1300
2	Cassiers van de Wisselbanck . .	1024
1	Cipier in de Boeyen [1])	2424
1	Clerk van de Scheepen Rolle . .	1400 à 1600
1	Clerk van 100^{en} penning der Huysen, agerende als kassier . . .	1370
1	idem agerende als boekhouder .	1000
1	Twede commis ter Thesaurie-ordinaris [2])	1080
1	Clerk ter Thesaurie-ordinaris . . .	976
1	„ „ „ „ , tevens boekhouder der officiën . . .	(1000)
1	Onder-clerck ter Thesaurie-ordinaris	550
1	Opper-clerk van de Thesaurie-extraordinaris	1100
1	Clerk van de Thesaurie-extraordinaris	872
1	idem agerende als cassier . . .	690
1	Collecteur van de Graan-Excyns .	900
1	„ „ „ Turff- en Coolen-Excyns.	900
1	Collecteur vant Wagtgelt	1585
1	„ „ „	800

1) d. i. van de gevangenis.

2) De lijst vermeldt, zonder specificeering, 5 klerken ter thesaurie-ordinaris; ik heb niets anders kunnen vinden dan dit en de volgende drie ambten; er was ook een eerste commies, doch diens ambt behoort tot de stemmende ambten.

Aantal.		Inkomen.
1	Collecteur van Stadsimposten in de Waag [1]	
4	Contra-Boekhouders van de Wisselbanck	1200
1	Controlleur vant Gemaal, de Turff- en Coolen-Excijns.	875
1	Controlleur vant Graan- en Wijn-Excijns.	708
1	Graavemaker van de Nieuwe Kerck circa	1600 à 1700
1	„ „ „ Noorder Kerck	800 en vrije won.
„	„ „ „ Oude Kerck .	1500 en vrije won.
1	„ „ „ Wester Kerck circa	1960 à 1970
1	„ „ 't St. Anthonis Kerkhoff . .	1000 en vrije won.
„	„ „ „ Cathuysers Kerkhoff . .	1500 en vrije won.
1	„ „ „ Leydse Kerkhoff . .	1200
1	Keurmeester van de Kalk . . .	1760
3	„ of Rafineerders van de Salpeter . . .	1202
2	„ van de Turff . . .	1500
1	Knegt van de Grooten Excyns. .	1000
1	„ „ 't Goudsmitsgild circa.	1000 à 1200
1	„ „ „ Coorndragersgild. .	1000
1	Koster [2]) van de Amstel Kerck .	2347 vrije won. v. en l.

1) Ontbreekt in de lijst en in de lijst der inkomens; de eerste functionaris werd trouwens eerst 1 Aug. 1748 benoemd.

2) N.B. is aen te merken dat alle de Costerampten, aengesien

Aantal.		Inkomen.
1	Koster van de Nieuwe Kerck. .	3800 vrije won. v. en l.
1	„ „ „ Noorder „ . .	1600 vrije won. v. en l.
1	„ „ „ Oude „ . .	2000 vrije won. v. en l.
1	„ „ „ Wester „ . .	2260 vrije won. v. en l.
1	„ „ „ Zuyder „ . .	2150 vrije won. v. en l.
1	„ en gravemaaker van de Oude-zytskapel	1043 vrije won. v. en l.
1	idem van de Nieuwezytskapel .	1500 vrije won. v. en l.
1	idem „ „ Oude Waale kerk .	850 à 900 vr. w. v. en l.
2	Moeders van de Turfvulsters . .	950 à 1000
1	Ontfanger vant Maalloon	1900 à 1960
1	„ van de Zyde Hall . .	936
1	Opsiender-Generael van de Vullis-karren	984
1	Penningmeester vant fabryckampt.	800
[5	Provoosten van de Burgeryen] [1]),	
	nl.: 1 van 't groen Regiment ruym	1000
	1 van 't Oranje Regiment .	1541
	1 van 't geel Regiment . .	1100
	1 van 't witte Regiment . .	1000
	1 van 't blauwe Regiment .	1578

---

dese opgave, uyt vrijwillige giften bestaen en andere die door kerkmeesteren konne ingetrokken worden, en wegens de slegte teyt het te dugten is de emolumenten seer sulle verminderen.

1) In het register van ambten staat bij deze provoosten aangeteekend: N.B. by de Groote Krygsraad te begeeven.

Aantal.		Inkomen.
[1	Secretaris van de Assurantiekamer] [1]	
1	„ „ „ Desolate boedelskamer	2016
1	„ „ „ Levantsche handel [2]	3400 à 3500
1	„ „ „ Slooten en Slooterdyck [3] etc. . .	1100 à 1200
1	2e „ „ „ Weeskamer . . .	1200 à 1300
1	Secretaris van de Zeesaecken . .	1000 à 1100
3	Schouten-subsitut van d'Heer Hooft-Officier ruym	1800 [4]
1	Schout-subsitut vant Zeeregt . .	4000
1	Subsitut-Schout en Hooftprovoost van de aalmoesniers	743 vrije won. v. en l.
6	Schippers op Rotterdam, die nog portie in de brieven hebben. .	1549 [5]
9 [6]	Schippers op Rotterdam, die geen portie in de brieven hebben. .	850
7	Schippers op het Utrechtse binneveer	852 à 1000

1) Reeds onder de groote ambten vermeld, waaronder het in 1729 was opgenomen.

2) De functionaris deelt mede, dat het vaste tractement van zijn ambt *f* 600 bedraagt, dat hij *f* 400 persoonlijke toelage geniet, en bovendien als boekhouder *f* 250, „en is dit ampt in tijden van oorlog met die van Algiers, Tunis en Tripoli of Christenmogentheden meer als een derde soo niet de helft minder als in teyt van vreeden."

3) Wordt voorgedragen door den ambachtsheer.

4) N.B. vermits door het afschaffen der pagten bij het ampt van substitut schout aan emolumenten jaerlyks wel duysent guldens schaede, sulks het nu maer soude kunnen opbrengen *f* 700 à 800.

5) N.B. also bij vacature van de bovenstaande schippers de portie in de brieven ophout en dit ambt dan wert begeven sonder portie in de brieven, sal het niet meer als *f* 850 kunne opbrengen.

6) De lijst maakt geen onderscheid tusschen de schippers op Rotterdam en geeft hun aantal als 16; er zijn er echter te zamen slechts 15.

Aantal.		Inkomen.
7	Schippers op het Utrechtse schiet-schuytveer	635
2	Sluyswagters van de St. Anthonis-sluys	872
1	Sluyswagt van de Brouwerssluys .	1652
1	„ „ N. Haerlemmersluys	3060
1	„ „ O. Haerlemmersluys	800 en vrije won.
1	Stads Roeper en Martmeester . .	700
2	Wakers in de Vierschaer. . . .	1100 à 1200
11	Weegers in de Waagh.	1400
1	Yker vant Amsterdams Eysergewigt en meeter van de ballasters [1]) .	2085
2	Bodens van Commissarissen van Huwelykse Zaken [2]).	1500 à 1600
1	Commissaris van de Notarissen. .	1270
1	Schout van Sloterdyck, Slooten, Osdorp en de Vrye Geer . . .	950 à 1000
1	Schout van Amsterveen en Nieuwer Amstel	1400 à 1500

Kleyne Ampten.

Aantal.		Inkomen.
1	Aantekenaer off Factor van de nieuwe Vismart.	1300 à 1400 [3])
1	Affslager van de nieuwe Vismarct.	925
1	Adjunct-Boekhouder in de Waag [4]).	
4	Assistend-boekhouders in de Wisselbank	723

1) In de lijst der inkomens zijn deze twee ambten gescheiden, het eene genoteerd op *f* 800, het andere op *f* 1285.

2) Deze ontbreken in de lijst, evenals de 3 daarop volgende ambten.

3) N.B. also bij vacature dit ampt op de helft vermindert is, kan hetselve als dan maer *f* 700 opbrengen.

4) Ontbreekt in de lijst en in de lijst der inkomens.

Aantal.		Inkomen.
2	Assistend-contraboekhouders in de Wisselbank	705
1	Aanteekenaar of Commissaris vant Amersvoorder Veer	900
1	idem vant Brabants Veer . . .	433-10
1	idem vant Bredaas en Bosse Veer.	815
1	idem vant Gouse Jaagschuyte Veer	460
1	idem vant Utrechtse Schietschuyte Veer	900
1	idem van de goederen na Haerlem gaende	700 à 800
1	idem van de Heemsteder, Bennebroeker etc. Veer op Cingel.	856
1	idem idem	966
(L) 1	idem vant Vriesse Veer . . .	790
1	idem „ Weesper en Naerder Veer.	700
1	Bestelder vant Gouse Jaagschuyte Veer.	700
4	Bestelders vant Haegse, Delfse en Rotterdamse brieven.	580
3	„ van de bovenstaende Veeren van de goederen.	360
2	„ vant Haerlemse Jaagschuyte Veer .	425
1	„ „ Utrechtse schietschuyte Veer .	400
2	„ „ Leydse Veer . .	600
1	Bode van de Assurantiekamer omtrend . .	2000
1	„ „ „ Rekenkamer. .	550
1	„ „ „ Thesaurie Extraordinaris . .	660
1	„ „ „ 100e penning der huysen. . .	450

Aantal.		Inkomen.
1	Bode op Deventer	600
2	„ „ Embden	500
[1	„ „ Vianen en Breda] [1] . .	
1	Boekhouder van de Reguliers Waegh	622
1	„ „ „ Tugthuysmolen .	640
1	„ „ „ Stads Houtwallen [2]	
1	Binnevaer van het Tugthuys . .	550
1	Boomwagter van de Amstelboom .	(180)
1	Capityn van de waelredders . . .	406
1	Cassier vant loon der Zydeverwers.	430
1	Clerq van de Charterkamer . . .	650 à 675
2	„ „ „ Desolate boedelskamer.	1000
1	Knegt „ „ „ „ .	600
2	Clerquen van de 100e penning der Huysen.	600
1 [3]	Clerq van de Reekenkamer . .	652
1	„ „ „ „ en ombrenger der biljetten	700
1	Clerq vant Stads Fabryckampt. .	570
2	Onderclerquen ter Thesaurie Extraordinaris	660
1	Clerq van de Weeskamer . . .	1100 à 1200
10	Clerquen ter Secretarye, door den anderen geslagen [4], yder ruym	800
1	Clerq op de Waeg op den Dam [5]	650

1) Gecombineerd met het postmeesterschap op Gorinchem, Tilburg etc.

2) Ontbreekt in de lijst.

3) De lijst noemt het getal 4 doch er is er slechts 1.

4) Zij verdienen van *f* 2200 tot *f* 400. „Dit verschil bestaet omdat de oudste en capabelste in de verkopinge werde gebruykt en verders door secretarissen werden g'employeert en door deselve betaelt, anders kunnen deselve, enkel als clerquen dienende, geen *f* 600 verdienen."

5) Komt niet in de lijst voor.

Aantal.		Inkomen.
(S) 1	Clerq van de heeren Gedeputeerden ter dagvaert in Den Haege.	500
1	Commissaris vant Haerlemmer binneveer	800
1	Commissaris tot het Looten van de vis	300
1	Commies van Stads Artillery . .	664
1	Controlleur van de Convoye en Licenten en Enkhuysen . . .	
3	Drilmeesters der Burgery. . . .	510
1	Factoor van de Stads Turff . . .	877
1	Gardiaen van de tuchtelingen . .	600
1	Gravemaaker van de Zuyderkerk .	350 en vrije won.
1	idem van de Luyterse Nieuwe Kerck	400
1	idem van de Luyterse Oude Kerck.	500
1	Havenmeester tusschen den Dam en Papenbrugh	380
1	Havenmeester tusschen den Papenbrug en Nieuwenbrug	520
1	Interestrekenaar in de Bank van leening [1])	675
2	Keurmeesters van de Hennip . .	1058
2	„ „ „ Hop . . .	450
1	„ „ „ Oude Vismarkt. .	850
1	„ „ „ Woll . . .	3200
2	Knegts van het backers Gildt . .	580
1	„ „ „ Grootkramers Gildt circa.	550 à 600
1	„ „ „ Grootbinnelandvaerder Gildt .	490
1	„ „ „ Klijne binnelandvaerder Gildt .	800

1) Komt niet in de lijst voor.

Aantal.		Inkomen.
(L) 1	Knegts van het Lootmans Gildt . .	656
1	„ „ „ Staalhoff	230
2	„ van de Commissarissen van d'buytelansvaerders	600
2	„ „ „ Hooftmannen der Zydeneering . .	440
1	„ „ „ Inspectores Collegii Medici	300 en vrije won.
1	„ „ „ Lakenventhall . .	
1	Koster van de Eylandsche Kerck.	580 en vrije won. v. en l.
1	„ „ „ Oosterse Kerck . .	1200 à 1300 vr. w. v. e. l.
1	Marctmeester van de Groen Marct .	600
(L) 1	„ „ „ Noorder Marct	400
6	Meeters van de Appelen	500 [1])
1	„ „ „ Raepen (ook van de aardappelen, boonen en tras).	800 à 900
[1	„ „ „ Zyde Lakens] [2]) .	
(L) 2	„ „ „ Wolle Lakens. .	250
1	Opsiender vant Haerlemmer Tolheck	689 en vrije won.
1	„ van de Korenbeurs . .	500 à 600
1	„ „ „ stads Houtwalle.	1988
1	„ „ „ Lantarens . . .	614
1	Pagador van stads Guarnisoenen .	
(L) 1	Pedel van d'Illustre Schoolen . .	400
3	Proeffmeesters van 't Geschut . .	200 à 300

1) N.B. door het ophouwen van de imposten is het inkomen circa $^1/_5$ vermindert als alhier is opgegeven.

2) Dit ambt is gemortificeerd in 1731 en de functies zijn opgedragen aan den knecht van het Grootkramersgilde.

Aantal.		Inkomen.
2	Poortiers van de Haarlemmer Poort	700
1	„ „ „ Leydsche Poort .	800
2	„ „ „ Muyder Poort . .	525
2	„ „ „ Utrechtse Poort .	550 à 600
1	Provoost van de soldaten. . . .	
4	Rooymeester.	500
4	Schatsters in de Boelhuysen. . .	1350
2	Schippers op Amesvoort	700
10	„ „ Buyksloot	400
6	„ „ Gouda	564
6 [1])	„ „ 't Yckenschuyteveer op Gouda	678
14 (15)	„ „ Haarlem	460
2	„ „ Harderwijck . . .	350 à 400
2	„ „ Heemsteede etc. .	420
9 (10)	„ „ Leyden	600
12	„ „ Sardam en Oostzane.	350
1	Secretaris van d'Heer Hoofd Officier.	1400
1	Sluyswagter van de Oude Kolksluys.	654
1	idem van de Rapenburgssluys .	1340
21	Supoosten in de banck van leeningen	650
4 (6)	Soutmeeters	450 à 500
1	Stalmeester van de stadspaerden .	420
3 (5)	Stads rysende Bodens [2])	1000 [2])
14	Roedragende Bodens [3]).	950 [3])
1	Vuuraanlegster vant Stadhuys . .	452

---

1) Voor de twee soorten van schippers op Gouda geeft de lijst te zamen verkeerdelijk 11.

2) N.B. dog welk ampt met het jaer 1747 zodanig is vermindert, sulks in het onsekeren onder eede moeten verklaren tselve voortaen niet hoger als tussen de 700 en 800 sal konne renderen.

3) N.B. vermits de imposten sijn vernietigt sal het jaerlijks geen *f* 500 opbrengen.

Aantal.		Inkomen.
1	Visitateur en Taxeerder der schepen varende van hier naar de Middelandse Zee	1300 [1]
6	Wijnroeyers	1240 [2]
1	Ykster van de Ellen [3]	

Loote Ampten.

Aantal.		Inkomen.
1	Aenteekenaarster van de Wynroeyers	700 [4]
1	Aanteekenaer vant Gouse Eyckerschuite Veer	700 à 800
1	idem van d' Goederen van Haarlem koomende	1000
1	Aanteekenaer en weeger van de Riviervis	847
1	Aantekenaar off Commissaris vant Arnhemmer etc. Veer.	400
1	idem vant Bloemendael „	580
1	idem „ Buycksloot „	250
1	idem „ Horen en Enkhuysen „	800 à 900
1	idem „ Hilversum „	900
1	idem „ Meppeler „	525
1	idem „ Rotterdammer aan d' Papenbrug „	575
1	idem „ Texelse „	860
1	idem „ Utrechtse Jaagschuyte „	270

1) N.B. rendeert het emolument bij de minste rupture met Barbarijen of eenige Christenmogentheyt geen *f* 500 sjaers.

2) N.B. met de vernietiging van de pagten kan het nu geen *f* 919 opbrengen, vermits niemand haer behoeft te haelen, sulks alles onseker is.

3) Ontbreekt in de lijst en in de lijst der inkomens.

4) N.B. vermits het afschaffen der pagten vermindert dit ampt met *f* 175, dat de directeuren der wijnen betaelden.

Aantal.		Inkomen.
1 [1])	Aantekenaar off Commissaris vant Harlinger, Edammer en Beverwijker Veer.	362
1 [2])	idem vant Alkmaarder enz. „	600
1	Affslager van de Graanen. . . .	885
1	Auditeur van Stads Guarnisoen .	
1	Baillieuw van de Saayen [3]) . . .	
1	Bestelder vant Alkmaarder en Edammer Veer.	350
1	idem vant Beverwycker Veer.	170
1	idem „ Buykslooter „	500
1	idem „ Gouse Eykerschuiten „	400
1	idem „ Bosse en Bredaese „	200
4	Bestelders vant Haerlemse Veer aan de Papenbrug	450
5	idem vant Heemsteeder Cleerbenne Veer.	400
1	idem „ Harlinger „	400
1	idem „ Hilversumer „	
1	idem „ Horense buyten „	300
1	idem „ „ binnen „	266
1	idem „ Meppeler „	410
1	idem „ Rotterdammer Veer op Singel	400
1	idem „ Swolse Veer	900
1	idem „ van de Vrise en Groninger beurtschepen	500
8	Biervoerders.	
1	Bode van den Dijkgraaf etc. van de Diemermeer.	
1	Bode van Niwer Amstel	250

1) Ontbreekt in de lijst.

2) Als boven.

3) Het register der ambten vermeldt bij dit ambt geen functionaris; vermoedelijk is het niet bezet geweest.

Aantal.		Inkomen.
1	Boode op Kuylenburgh, Thiel etc.	
1	Boekhouder van d' afgeleverde Granen.	450
1	idem van de St. Anthoniswaag .	216 à 250
2	Boomsluyters van de Groote Boom.	(310)
1	idem van de Kattenburgs „	(340)
1	idem „ „ Nieuwe Beer „	(310)
2	idem „ „ Oude „	(310)
1	idem „ „ Pesthuys „	(55)
2	idem „ „ Soutkeeten „	(340)
1	idem „ „ Ybrugs „	(150)
1	Brander van de Seep Tonnen . .	300
1 [1])	„ „ „ Zalm Tonnen . .	
1	Chirurgijn van Stads Guarnisoen .	466-4-5
18	Coffy Schenckers	
[1	Collecteur van 't Lastgeld] [2]) . .	
1	Commissaris van de waegens aan de Leytse poort	
1	idem idem aan de Weesperpoort	
1	idem idem „ „ Utrechtspoort	
[1	idem vant Utrechtse Jaagschuyte-veer] [3])	
3 (4)	Deurwaerders vant Hoff van Holland	
8 (12)	„ van de gemeene Landsmiddelen .	
1	Drucker voor de helft van 's lants klyn zeegel.	
1	„ vant naamwysertje van de Magistraat	500

1) In het register van ambten staat bij dit ambt slechts de naam van één functionaris vermeld zonder jaartal; wellicht werd het niet meer vervuld.

2) Ontbreekt in het register van ambten.

3) Is reeds genoemd onder de aanteekenaars.

Aantal.		Inkomen.
1	Geauthoriseerde van d' Lyst der pryse van de Coopmanschap . .	1135
1	idem van d' Lyst der verkopingen.	
1	idem „ de Sontse Lyst. . . .	
1	idem Teekenaer der bijbels . . .	
8	idem Groenvrouwen	
1	Gravemaaker van de Oosterse Kerck.	350 à 400
1	Haven- en marctmeester van de Appelmarct	300
1	Havenmeester tusschen de Haringspackerstooren en Nieuwenbrug .	350
5 (6)	Houttelders.	500 [1]
1	Yker van 't Amsterdams Koopergewigt	900
1	„ „ „ Troys gewigt . . .	470
1	„ „ de Botervaten	
1	„ „ de Melk-, Huy- en biermaaten en melkvaten	207
1	Inslager van de Bieren.	
10 (12)	Kalkdragers	
2	Noodhulpen van de Kalkdragers .	
1	Keurmeester van de Nieuwe Vismarkt	360
[1	Knegt van de Bombasyn Hall] [2].	
1	„ „ den Cipier in de Boeyen.	(400)
1	„ „ „ Hoofdman der Lakenverwers . .	
1	„ „ „ Hoofdman der Lakenhandel . . .	
[1	„ „ de Oude Jagthaven] [3].	

1) N.B. door het afschaffen der pagten op het brandhout vermindert dat inkomen wel $^1/_3$ en sulks *f* 166 minder.

2) Gecombineerd aan het ambt van den knecht van 't Grootkramersgilde.

3) Sinds lang niet meer vervuld.

Aantal.		Inkomen.
1 (2)	Knegt van de Saay Hall	300 à 400
[1	„ „ „ Waerdyns der drapperijen] [1] . . .	
[1	„ „ den Commissaris der Zyde Manufacturen] [2] . .	
1	„ vant Boekverkoopers Gild .	240
1	„ „ Glasemaakers „	260
1	„ „ Kleermaakers „	400
[1	„ „ Coornmeeters „] [3]	
1	„ „ Ligtermans „	70
1	„ „ Metselaars „	207
1	„ „ Scheepmaakers „ omtrent	600
1	„ „ Seydeverwers Gild. .	
[1	„ „ Wagenveer op Haerlem] [4]	
1	„ „ Zydewind-Huys . . .	350
1	Koster van de Nieuwe Wale Kerck	1100 vrije won. v. en l.
1	Koster en schoolmeester van Slooten [5]	
1	Lakenloder off Staalmeester [6] . .	
(K) 1	Leverancier van de benne op de oude Vismarckt.	700 à 750
(K) 2	(1) Marktmeesters van de Osse Markt	650
1 (2)	Meetter van 't Linnen.	
1 (2)	„ „ „ Hout bij de Voetmaet.	

1) Gemortificeerd.
2) Na 1736 niet meer vervuld.
3) In het register van ambten staat onder dit ambt geen functionaris vermeld.
4) Al lang onbezet.
5) Heeft geen letter.
6) Het register van ambten vermeldt geen functionaris.

Aantal.		Inkomen.
1 (2)	Meetter van 't Noordshout	160
2	„ „ de Masten [1])	
1	„ „ „ Scheepen	323
4	„ „ „ Smitskoolen . . .	700
1	„ „ „ Tobaxaerde of Pijpklei	
2	„ „ „ Houtkoolen . . .	450
2	Moeders vant Kistenmaakerspand .	121
1	Noodhulp in de Wisselbank . . .	
1	Ombrenger vant woord.	
2	Ophaalders der brugge in de plantagie.	
1	Ontfanger vant Loon der Saayverwers.	
[4	Ondersluyswagters van de Amstelsluys] [2])	
1	Opsiender van de schuyt op Halfwege Haerlem	
12 (5)	Opsienders van de vreemde bieren.	327 [3])
1	Poortier van de Raempoort . . .	660 à 670
1	„ „ „ Weterings Poort .	230 à 260
1	„ „ „ Zaagmolens Poort.	130
1	Proeven van de zuure bieren . .	
1	Refuseerder van de Rosijnen en Vygen	
1 (3)	Schippers op Alkmaar	750
2	„ „ Arnhem	500
[2	„ „ Blokzijl] [4])	
3	„ „ Breda	250
3	„ „ Brussel	

1) Worden benoemd door burgemeesters en schepenen.
2) Niet meer bestaande sinds 1741.
3) N.B. door het vernietigen der pagten verliest yder jaarlyks ƒ 184-2-, sodat tegenwoordig niet meer kan opbrengen als ƒ 142-18-.
4) Ontbreken in het register van ambten.

Aantal.				Inkomen.
4	Schippers	op	Deventer.	250 à 300
4 (5)	„	„	Duynkerken . . .	
1	„	„	Elburg	200
3	„	„	Enckhuysen . . .	350
4	„	„	Embden	
[1	„	„	Emrich] [1])	
3 (4)	„	„	Groningen	355
3	„	„	Harlingen	
3	„	„	's Hartogenbosch .	300
2	„	„	Heusden.	400
2 (1)	„	„	Hoorn	100
1	„	„	de Jouwer	200
2 (1)	„	„	Mechelen	
1	„	„	Meppelen	300
2	„	„	Muyden en Naerden.	500
1	„	„	Niepoort.	
3	„	„	Nywegen	200
1	„	„	Nieuwkerk	250
4 (6)	„	„	Noorder Quartier .	190
3	„	„	Oostende en Brugge.	
4	„	„	Swoll	600
40	„	„	Texel.	
1	„	„	Vianen	
3	„	„	Weesp	460
2	„	„	Weesel	
[1	„	„	Workum en Vriesland] [2])	
2	„	„	Sutphen	
2 (1)	„	„	Zierixzee	300

1) Is dezelfde vaart als die op Wezel. In de lijst komen ook schippers voor op Buuren, die in het register van ambten ontbreken, en op Duysburgh, waarvoor het register geen functionaris noemt. De steller van de lijst was ook niet zeker, want hij noemde geen aantal.

2) Bestaat niet meer.

Aantal.		Inkomen.
1	Schipper op Oudewaeter [1]) . . .	600
1	„ „ Schiedam.	550
1	„ „ Woerden.	275
1	„ „ Geertruydenberg [2]) .	
3	„ „ Hasselt	
3	„ „ Gent	
(K) 1	Schouwer van de magere varkens	1542
1	Schrijver vant woordt	
8	Setters en Telders van de Steen .	280
10	Schuytevoerders aan de Amstel Stijger	
6 (3)	idem aan de Leytse en Raampoort	
6	idem „ Stads Herberge . . .	300
5 (10)	idem „ Weteringse Stijger . .	
4	idem naar den Overtoom en turfdragers buiten de Leidsche poort [3])	
4	Sluyswagters van de Amstelsluys.	441
1	„ „ „ St. Anthonius Marctsluys.	(100)
1	„ „ „ Damsluys. .	(120)
7 (8)	Stadhuys of Ruyterwagts	350
(K) 1	Stads Drucker	925
1	Stads Makelaar in Graanen . . .	
1	Teller van de Deventer Koeck. .	
1	„ „ „ Kurk en Schooven.	
1	„ „ „ Raapen	300
3	Trekkers aan den Overtoom. . .	200
3	Trekkers en bierdragers aan den Overtoom	310

1) Deze en de twee volgende ontbreken in de lijst maar komen voor in de lijst der inkomens.

2) Deze en de twee volgende ontbreken in de lijst en in de lijst der inkomens, maar komen voor in het register van ambten.

3) Ontbreken in de lijst.

Aantal.		Inkomen.
3	Vaers van de Bierdragers	230
1	Vaer van de Pender Waagdragers.	
1	„ „ „ Steensetters	438
(K) 3	Vinders van 't Vlys	753
5	[1]) Visopsetters van de Oude Vismarct	425
3	[2]) „ „ „ Nieuwe „	380
6 (7)	Voerluy rydende van hier na de Malibaen	
1	Voorsanger van de Oude Kerk .	300
1	„ „ „ Nieuwe „	287
1	„ „ „ Ooster „	150
1	„ „ „ Wester „	300
1	„ „ „ Suyder „	300
1	„ „ „ Noorder „	200
1	„ „ „ Oudezijdscapel.	150
1	„ „ „ Nieuwezijds-capel . . .	200
1	„ „ „ Amstel Kerk .	150
1	„ „ „ Ylants „	150
1	„ „ „ Oude Wale „	281
1	„ „ „ Nieuwe Wale Kerk.	265
1	„ „ „ Gasthuys „	150
15	Waelredders	203
6	Weegers vant Hooy	430 à 440
1	Weegster vant Linnen en Wolle Garen	
1	Adjunct van de eerste clercq van de 100e penning [3]).	620
1	Knegt vant Turfdragersgild . . .	490

1) Ook het register der ambten heeft dit cijfer; de lijst der inkomens echter geeft het getal vier.

2) De lijst der inkomens geeft het getal twee.

3) Deze en de vier volgende ambten ontbreken in de lijst.

Aantal.		Inkomen.
1	Knegt vant Waegdragersgild . .	180
1	Koolweeger der Steenkolen . . .	320
1	Krenge- of paardevilder	1400
1	Bestelder van 't Muyder en Naarder Veer [1])	
1	Opzigter van het Groot Havenmeesterampt	

Er blijven ten slotte nog enkele ambten over, die in de lijst ontbreken maar wel voorkomen in het register van ambten, doch daar geen letter hebben, deels waarschijnlijk omdat zij van jongen datum en daarom nog niet ingedeeld waren, anderdeels misschien omdat zij niet door burgemeesteren alleen vergeven werden, eindelijk wellicht omdat zij buiten deze indeeling gehouden waren; ik neem hierbij ook de commissarissen op.

1	Ambagtsheer van Amsterveen . .	
1	„ „ Ouderkerk . .	
1	„ „ Diemen . . .	
1	„ „ Slooten . . .	
1	„ „ Kudelstaart . .	
1	„ „ Leimuiden en Vriezekoop .	
1	„ „ Urk en Emmeloord	
[10	Bewindhebbers van de West-Indische Compagnie] [2])	
1	Clerck wegens deze stad in de Griffie van haar Hoog Mog. tot het bezorgen van de depeches van de Generaliteyt	

1) Dit en het volgende ambt ontbreken èn in de lijst èn in de lijst der inkomens.

2) Sedert 1749 had de Prins van Oranje als opper-directeur het recht om uit een voordracht de keuze te doen.

Aantal.		Inkomen.
5	Commissarissen van de Huwelijks-zaaken [1])	(200)
7	idem van de Kleine zaaken [2]) . .	(300)
5	idem „ „ Zeezaaken [3]) . . .	(250)
3	idem „ „ Asseurantien [4]) . .	
5	idem „ „ Desolate boedels [5]) .	(400)
3	idem „ „ Wisselbank. . . .	(450)
2	idem „ „ Bank van Leening.	(350)
5	idem „ „ 200e en 100e penningen der Huyzen .	(200)
5	idem „ „ Grooten Excys . .	(500)
4	idem „ „ Stads Schoolen . .	
2	idem Politicq in den Kerkenraad.	
3	idem van de Monstering	
1	idem „ „ Pilotage	
2	idem „ „ Artillerie	
4	idem van het Trekpad op Uytrecht.	
5	idem „ „ „ „ Haarlem.	
5	idem „ „ „ „ Weesp .	
5	idem „ „ „ „ Muyden en Naarden.	
3	idem „ „ „ op Gouda .	
3	idem „ „ „ in 't Noorderkwartier .	
1	idem „ „ „ „ de Volewijk.	
2	idem van de Hortus Medicus en de Plantagie	
5	idem „ „ Rouanvaarders of Buitenlandsvaarders .	
2	idem „ „ Stads Jagten . . .	

1) Benoemd door Burgemeester en Schepenen.
2) Als boven.
3) Als boven.
4) Als boven.
5) Als boven.

Aantal.		Inkomen.
3	Commissarissen van het Touwerk.	
4	idem van de Ossemarkt	
4	idem „ den Grooten Yck. . .	
4	idem „ „ 8en penning op de nieuwe en gerepareerde gebouwen.	
4	idem van de Waal	
3	idem „ „ Hop	
2	idem „ het Logement in Den Haagh	
3	idem „ de Wagenweg door Duyvendrecht	
2	idem of Hoofdingelanden van de Watergraftsmeer	
2	idem of Heemraden van Zeeburgh ofte van Zeedyk	
1	Directeur van Stadsgebouwen en Werken [1]).	1500 en vrije woning.
1	Dijkgraaf van de Diemer of Watergraftsmeer.	
8	Extraordinaris Essayeurs	
1	Gecommitteerde Raad ter Admiraliteit in 't Noorderquartier. . .	
1	idem idem in Zeeland	
1	idem idem in Amsterdam . . .	
1	idem van de Staaten van Holland.	
29	's Heeren Dienaars [2])	(250)
1	Hooftofficier [3]).	9800 [4])

---

1) Voor het eerst benoemd in 1746.
2) Op voordracht van den hoofdofficier.
3) Benoemd door Burgemeesters en Vroedschap.
4) N B. heeft bovenstaende onder Eede verklaert dat onder dese somme jaerlyks mede sijn begrepen ruym 5000 guld., die yder

Aantal.		Inkomen.
4	Hoofdparticipanten (beëedigde) van de O. I. C.	
48	Kerkmeesters (voor elk der 12 kerken 4).	
1	Klokkestelder van de Oudezyds-capel	(36)
1	idem van de Nieuwezydscapel . .	(60)
1	Koster en Schoolmeester op Emel-oord	
1	Ontfanger van de Personele Quoti-satie [1])	
1	Ontfanger van 't gemeene land ten comptoire alhier	
1	Paalknegt.	
30	Pakkers van de Haring [2]). . . .	
1	Penningmeester van de Zandpaden.	700
ruim 30	Soutgrossiers die door de Heeren Burgemeesteren geauthoriseert zijn om sout aan de kramers te vercoopen.	
1	Stads Procureur	
6	Procureurs [3]).	
1	Schout van Keudelstaart [4]) (tevens secretaris).	
2	Superintendenten van de Laken-hall [5])	
4	Tarameesters van de Lakenen [6]) .	

jaer van de boetens en adsistentie der gemeene middelen van pagten sijn gekomen.

1) De functionaris verklaart dat hij de vereischte gegevens mist om zijn gemiddeld inkomen op te geven.

2) Op voordracht van de keurmeesters.

3) Door Burgemeesters en Schepenen.

4) Op voordracht van den ambachtsheer.

5) Door Burgemeesters en Schepenen.

6) Als boven.

Aantal.		Inkomen.
12	Translateurs (beëedigde)	
3	Tresoriers ordinaris	(500)
3	Tresoriers extraordinaris	(500)
5	Waardeins of Staalmeesters van de Lakenen [1])	

1) Door Burgemeesters en Schepenen.

UITGAVEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP TE UTRECHT.

KRONIJK. 1846—1875.

2e jaargang.(*)	f (5.—)	1.50.	
3e jaargang . -	(2.70)	1.50.	
4e jaargang . -	(3.70)	2.50.	
5e jaargang . -	(6.—)	2.50.	
6e jaargang . -	(6.—)	2.—.	
7e jaargang . -	(6.40)	3.—.	
8e jaargang . -	(5.80)	3.—.	
9e jaargang . -	(6.80)	3.—.	
10e jaargang . -	(6.80)	3.—.	
11e jaargang . -	(3.20)	1.—.	
12e jaargang . -	(3.60)	1.—.	
13e jaargang . -	(4.80)	1.50.	
14e jaargang . -	(5.10)	1.50.	
15e jaargang . -	(4.60)	1.50.	
16e jaargang . -	(5.40)	1.50.	
17e jaargang .	f (5.80)	1.50.	
18e jaargang . -	(6.60)	1.50.	
19e jaargang . -	(7.40)	2.—.	
20e jaargang . -	(7.20)	2.—.	
21e jaargang . -	(7.60)	2.—.	
22e jaargang . -	(7.20)	2.—.	
23e jaargang . -	(9.20)	2.50.	
24e jaargang . -	(9.40)	2.50.	
25e jaargang . -	(10.70)	3.—.	
26e jaargang . -	(8.00)	2.50.	
27e jaargang . -	(8.20)	2.50.	
28e jaargang . -	(6.20)	2.50.	
29e jaargang . -	(8.30)	2.50.	
30e jaargang . -	(10.30)	3.—.	
31e jaargang . -	(8.40)	2.50.	

BERIGTEN. 1846—1863.

1e deel. 1e stuk.	f (3.40)	1.50.	
1e deel. 2e stuk. -	(2.20)	1.50.	
2e deel. 1e stuk. -	(2.20)	1.50.	
2e deel. 2e stuk. -	(3.80)	3.80.	
3e deel. 1e stuk. -	(3.—)	1.50.	
3e deel. 2e stuk. -	(3.—)	1.50.	
4e deel. 1e stuk. -	(3.—)	2.—.	
4e deel. 2e stuk.	f (2.50)	1.50.	
5e deel. 1e stuk. -	(3.20)	1.50.	
5e deel. 2e stuk. -	(2.50)	1.—.	
6e deel. 1e stuk. -	(2.50)	1.—.	
6e deel. 2e stuk. -	(2.10)	1.—.	
7e deel. 1e stuk. -	(5.50)	1.50.	
7e deel. 2e stuk. -	(6.50)	2.50.	

CODEX DIPLOMATICUS.

EERSTE SERIE. (IN 4°.) 1848. 1 deel. M. 9.60 f 5.20.

TWEEDE SERIE. (IN 8°.) 1852—1863.

1e deel. 1e afd.	f (3.75)	2.50.	
1e deel. 2e afd. -	(3.10)	2.50.	
2e deel. 1e afd. -	(6.20)	3.50.	
2e deel. 2e afd. -	(3.20)	2.—.	
3e deel. 1e afd. -	(6.50)	2.—.	
3e deel. 2e afd.	f (3.40)	1.50.	
4e deel. 1e afd. -	(3.10)	1.50.	
4e deel. 2e afd. -	(5.20)	1.50.	
5e deel . . . -	(12.00)	4.—.	
6e deel . . . -	(1.20)	1.—.	

(*) De eerste jaargang is niet in druk verschenen.

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN. 1878—1906.

1e deel . .	f (5.20)	2.50.	15e deel . . .	f	4.90.
2e deel . .	- (5.20)	2.50.	16e deel	-	4.75.
3e deel . .	- (5.20)	2.50.	17e deel	-	4.—.
4e deel . .	- (8.80)	4.—.	18e deel	-	5.75.
5e deel . .	- (5.40)	3.—.	19e deel	-	5.25.
6e deel	f	6.—.	20e deel	-	3.25.
7e deel	-	5.—.	21e deel	-	4.50.
8e deel	-	3.60.	22e deel	-	4.90.
9e deel	-	6.10.	23e deel	-	4.90.
10e deel	-	5.80.	24e deel	-	5.25.
11e deel	-	6.60.	25e deel	-	5.90.
12e deel	-	4.10.	26e deel	-	4.50.
13e deel	-	5.—.	27e deel	-	6.50.
14e deel	-	3.80.			

Register op de Kronijk van 1846—1854. 1857.	f (5.80)	1.50.
Register op de onderwerpen, behandeld in de Kronijk, de Berigten en den Codex diplomaticus (1877).	- (1.80)	1.50.

WERKEN.

NIEUWE SERIE.

1.	Annales Egmundani	f (1.20)	1.—.
2.	Verbaal van de ambassade naar Engeland. 1685	- (1.80)	1.—.
3.	Memoriën van Roger Williams	- (2.10)	1.—.
4.	Kronijken van Emo en Menko	- (3.70)	1.50.
5.	Hortensius, Opkomst en ondergang van Naarden	- (4.50)	1.50.
6.	Kronijk van Holland van den Clerc uten laghen landen bi der see	- (2.30)	1.—.
7.	Kronijk v. Eggerik Egges Phebens. 1565-1594	- (2.40)	1.—.
8.	Verwijs, De oorlogen van Albrecht van Beieren met de Friezen	- (9.80)	2.50.
9.	Verbaal van de ambassade naar Denemarken, enz. 1625	- (2.30)	1.—.
10.	Verbaal v. d. ambassade n. Engeland. 1625 .	- (1.90)	1.—.
11.	Brieven van J. Wtenbogaert. I. (1584-1618)	- (4.00)	1.50.
12.	Brieven v. J. Wtenbogaert II 1. (1618-1621)	- (2.80)	1.—.
13.	Memorials of P. P. J. Quint Ondaatje. .	- (4.00)	1.50.
14.	Verhooren van Hugo de Groot	- (4.80)	2.—.
15.	Brieven v. J. Wtenbogaert. II 2. (1621-1626)	- (5.50)	2.—.
16.	Memoriën van Cornelis Pieterszoon Hooft.	- (4.90)	2.—.

17.	Brieven v. J. Wtenbogaert. III 1. (1626-1627)	*f* (6.50)	2.—.
18.	Onderzoek omtrent de Middelburgsche beroerten van 1566 en 1567.	- (3.40)	1.50.
19.	Brieven v. J. Wtenbogaert. III 2. (1628-1629)	- (8.20)	2.50.
20.	Brieven v. Joh. Wtenbogaert. III 3. (1630).	- (6.10)	2.—.
21.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland. I.	- (5.80)	2.50.
22.	Brieven v. J. Wtenbogaert. III 4. (1631-1644)	- (4.50)	1.50.
23.	Journaal van Constantijn Huygens den zoon. 1688—1696 I.	- (6.70)	6.70.
24.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland. II.	- (7.20)	2.50.
25.	Journaal van Constantijn Huygens den zoon. 1688—1696. II.	- (7.90)	7.90.
26.	De rekeningen der grafelijkheid van Holland. III.	- (6.20)	2.50.
27.	Brieven van en aan J. D. van der Capellen van de Poll	-(10.80)	3.—.
27*b*.	Brieven van en aan J. D. van der Capellen van de Poll. (Aanhangsel.).	- (1.40)	1.—.
28.	Bomelius, Bellum Trajectinum	- (1.40)	1.—.
29.	De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland. I.	- (6.80)	3.—.
30.	De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland. II.	- (5.30)	3.—.
31.	Muller, Lijst van Noord-Nederlandsche kronijken	- (1.40)	1.—.
32.	Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1673—1678	- (3.50)	3.50.
33.	Négociations de D'Avaux à la cour de Suède. 1693—1698. I.	- (8.00)	2.50.
34.	Négociations de D'Avaux. II.	- (5.40)	2.—.
35.	Négociations de D'Avaux. III 1. . . .	- (5.60)	2.—.
36.	Négociations de D'Avaux. III 2. . . .	- (3.90)	1.50.
37.	Brieven van Lionello en Suriano en verslag van Trevisano aan den Senaat van Venetië. 1616—1620	- (6.10)	3.50.
38.	Brieven aan R. M. van Goens. I. . . .	- (6.60)	3.50.
39.	Dagverhaal van Jan van Riebeek. I. (1652-1655).	- (7.80)	7.80.
40.	Rijmkroniek van Melis Stoke. I. . . .	- (5.00)	2.50.
41.	De geschillen over de afdanking van het krijgsvolk. 1649—1650	- (5.40)	2.50.

42.	Rijmkroniek van Melis Stoke. II. . . .	ƒ (4.80)	2.50.
43.	Brieven aan R. M. van Goens. II. . . .	- (4.60)	1.50.
44.	Brieven van Jhr. Arend van Dorp. I. . . .	- (6.60)	3.—.
45.	Memorien v. Mr. D. v. Bleyswijk. 1734—1755	- (4.50)	3.—.
46.	Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1680—1682.	- (2.20)	2.20.
47.	Correspondentie van Lodewijk van Nassau	- (2.90)	2.90.
48.	Kroniek van Sicke Benninge	- (2.40)	2.40.
49.	Narracio de Groninghe, de Thrente et de Covordia.	- (2.10)	2.10.
50.	Brieven van Jhr. Arend van Dorp. II. .	- (7.80)	2.50.
51.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. I. (1576-1578).	-	6.80.
52.	Resolutiën van de vroedschap van Utrecht betreffende de akademie. 1632— 1812 . . .	-	7.—.
53.	De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. I.	-	7.30.
54.	De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. II.	-	8.—.
55.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. II. (1578-1579)	-	6.25.
56.	Brieven aan R. M. van Goens. III	-	3.—.
57.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. III. (1579-1581)	-	8.90.
58.	Dagverhaal v. Jan v. Riebeek. II. (1656-1658)	-	8.—.
59.	Dagverhaal v. Jan v. Riebeek. III. (1659-1662)	-	8.—.
60.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. IV. (1581-1583).	-	4.50.
61.	Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. V. (1583-1584).	-	8.50.

DERDE SERIE.

1.	Fr. Dusseldorp, Annales. 1566—1616 .	-	7.50.
2.	De oudste stadsrekeningen van Dordrecht. 1284—1424.	-	2.40.
3.	Het oudste cartularium van het sticht Utrecht	-	4.60.
4.	Brieven van Willem V aan Van Lijnden van Blitterswijk	-	3.50.
5.	Lettres de Pierre de Groot à Abraham de Wicquefort. 1668—1674	-	5.25.
6.	Rekeningen van de gilden van Dordrecht. 1438—1600	-	2.80.

7.	H. BONTEMANTEL, De regeeringe van Amsterdam. 1653—1672. I.	*f*	5.50.
8.	H. BONTEMANTEL, De regeeringe van Amsterdam. 1653—1672. II.	-	6.—.
9.	Rekeningen d. stad Groningen u. d. 16e eeuw.	-	4.—.
10.	Briefwisseling tusschen de gebroeders Van der Goes. 1659—1673. I.	-	6.—.
12.	Diarium Everardi Bronchorstii. 1591—1627.	-	2.40.
14.	Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek. 1747—1780. I.	-	6.50.
15.	Brieven van Nicolaes van Reigersberch aan Hugo de Groot	-	7.50.
16.	Collectanea van Gerardus Geldenhauer Noviomagus.	-	3.75.
17.	Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek. 1780—1781. II.	-	7.50.
18.	Brieven van Johan de Witt. 1650—1657. I.	-	6.50.
19.	Notulen der Staten van Holland, gehouden door Hop en Vivien. 1671—1675. . .	-	5.50.
20.	Willelmi, capellani in Brederode, postea monachi et procuratoris Egmondensis Chronicon.	-	3.90.
21.	Diarium van Arend van Buchell	-	7.—.
22.	Register op de Journalen van Constantijn Huygens Jr.	-	3.90.
23.	Journalen van de admiralen Van Wassenaer-Obdam en De Ruyter gedurende hunne scheepstochten in de Deensche wateren 1658—1660	-	3.50.

ABRAHAM DE WICQUEFORT, Histoire des Provinces-Unies des Païs-Bas. 4 vol.	-	26.—.
BULLARIUM TRAJECTENSE. 2 tom.	-	24.—.
VERSLAG van de algemeene vergadering der leden op 16 April 1895	-	0.60.
VERSLAG van de algemeene vergadering der leden op 20 April 1897	-	0.90.
VERSLAG van de algemeene vergadering der leden op 14 April 1903	-	0.90.
BEPALINGEN over de uitgave van handschriften. .	-	0.25.
BEPALINGEN over het uitgeven van handschriften, betrekking hebbende op de nieuwe geschiedenis .	-	0.20.
CATALOGUS der boekerij van het Historisch Genootschap. 3e uitgave. (1872)	-	1.60.
1e SUPPLEMENT op den Catalogus der boekerij van het Historisch Genootschap (1882)	-	1.10.
2e SUPPLEMENT op den Catalogus der boekerij van het Historisch Genootschap (1895)	-	2.10.

UITGAVEN

VAN HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP TE UTRECHT [1]).

Lijst van Noord Nederlandsche kronijken, met opgave van bestaande handschriften en litteratuur. Door S. Muller Fz. 1880 . . . . . *f* (1.40) 1.—.

Volledige lijst van alle Noord-Nederlandsche kronijken en wegwijzer door de bestaande handschriften van uitgegevene en onuitgegevene kronijken.

Annales Egmundani. 1863. . . . . *f* (1.20) 1.—.

Oudste bron voor de geschiedenis van het graafschap Holland.

Rijmkroniek van Melis Stoke. Uitgegeven door W. G. Brill. 2 deelen. 1885. . . . . *f* (9.80) 5.—.

Belangrijk verhaal van een grafelijken klerk omtrent de geschiedenis van de laatste tijden van het Hollandsche en het optreden van het Henegouwsche huis.

Willelmi, capellani in Brederode, postea monachi et procuratoris Egmondensis Chronicon. Uitgegeven door C. Pijnacker Hordijk. 1904. . . . . *f* 3.90.

Nieuwe uitgaaf van deze belangrijke kroniek (vervolg der Egmondische kronieken) volgens het eenig bekende handschrift.

Kronijk van Holland van een ongenoemden geestelijke (gewoonlijk genaamd Kronijk van den Clerc uten laghen landen bi der see). 1867 . . . . . *f* (2.30) 1.—.

Kronijk, waarvan de tekst nauw verwant is aan de Hollandsche vertaling der belangrijke kronijk van Beka.

Henricus Bomelius, Bellum Trajectinum. 1878. *f* (1.40) 1.—.

Verhaal van de gebeurtenissen, die aan de annexatie van het sticht Utrecht door Karel V voorafgingen.

Kronijken van Emo en Menko. Uitgegeven door Feith en Acker Stratingh. 1866 . . . . . *f* (3.70) 1.50.

Belangrijkste bron voor de oudste geschiedenis van Friesland vooral voor de sociale historie.

---

1) Deze inhoudsopgave der uitgaven van het genootschap bedoelt alleen den hoofdinhoud, niet den volledigen inhoud der werken te vermelden.

Quedam narracio de Groninghe, de Thrente, de Covordia et de diversis aliis sub diversis episcopis Trajectensibus. Uitgegeven door C. Pijnacker Hordijk 1888. *f* (2.10) 2.10.

Belangrijk voor de geschiedenis van Groningen en Drente in de 12e en 13e eeuw. Uitgaaf volgens een handschrift, dat aan de uitgevers der Monumenta Germaniae onbekend is gebleven.

De kroniek van Sicke Benninge. 1e en 2e deel (kroniek van Van Lemego) Uitgegeven en met kritische aanteekeningen voorzien door J. A. Feith; met eene inleiding van P. J. Blok. 1887. . . . . *f* (2.40) 2.40.

Verhaal van een hooggeplaatst getuige van de gebeurtenissen te Groningen in de 15e en het begin der 16e eeuw, hier voor het eerst op betrouwbare wijze uitgegeven. Ook de hier overgenomene kroniek van Lemego over de 15e eeuw is het werk van een tijdgenoot.

Het oudste cartularium van het sticht Utrecht. Uitgegeven door S. Muller Fz. 1892. . . . . *f* 4.60.

Bevat alle keizeroorkonden van het sticht Utrecht en alle andere giftbrieven uit de oudste tijden van het bisdom.

Bullarium Trajectense. Romanorum Pontificum diplomata usque ad Urbanum Papam VI in veterem episcopatum Trajectensem destinata. Edidit Gisb. Brom. 2 tomi. 1891, 92 . . . . . *f* 24.—.

Volledige verzameling van de in het pauselijk archief aanwezige oorkonden, betrekking hebbende op het bisdom Utrecht.

De rekeningen der grafelijkheid van Holland onder het Henegouwsche huis. Uitgegeven door H. G. Hamaker. 3 deelen. 1875—78 . . . . . *f* (19.20) 7.50.

De rekeningen der grafelijkheid van Zeeland onder het Henegouwsche Huis. Uitgegeven door H. G. Hamaker. 2 deelen. 1879, 80 . . . . . *f* (12.10) 6.—.

Oudst bewaarde rekeningen van de Hollandsche graven, overrijk aan bizonderheden betreffende de geographische, administratieve en sociale toestanden van Holland in de veertiende eeuw.

De registers en rekeningen van het bisdom Utrecht. 1325—1336. Uitgegeven door S. Muller Fz. 2 deelen. 1889, 91. *f* 15.30.

Eenige bron voor de kennis van de administratie van het bisdom Utrecht in het begin van de veertiende eeuw.

De oudste stadsrekeningen van Dordrecht. 1284—1424. Uitgegeven door C. M. Dozy. 1891 . . . . *f* 2.40.

Bevat o. a. de eenige stadsrekeningen uit de dertiende eeuw, die in Nederland bewaard zijn.

Rekeningen van de gilden van Dordrecht. 1438—1600. Uitgegeven door J. C. Overvoorde. 1894 . . *f* 2.80.

Eenige bewaarde middeleeuwsche rekeningen van Nederlandsche gilden, van belang voor de kennis van de inrichting dezer corporaties.

Rekeningen der stad Groningen uit de 16e eeuw. Uitgegeven door P. J. Blok. 1896 . . . . . *f* 4.—.

Geven een volledig overzicht van de administratie der stad Groningen in de eerste helft der zestiende eeuw.

E. Verwijs, De oorlogen van hertog Albrecht van Beieren met de Friezen in de laatste jaren der XIVe eeuw. 1869 . . . . . *f* (9.80) 2.50.

Bewerking van deze belangrijke episode der Nederlandsche geschiedenis, voornamelijk getrokken uit de grafelijkheidsrekeningen van Holland.

G. Geldenhauer Noviomagus, Collectanea. Uitgegeven door J. Prinsen J.Lz. 1901 . . . . . *f* 3.75.

Aanteekeningen en opstellen van den bekenden humanist, belangrijk voor de kennis van zijn tijd, vooral voor de geschiedenis der hervorming en voor de gebeurtenissen in het bisdom Utrecht.

Onderzoek van 's Konings wege ingesteld omtrent de Middelburgsche beroerten van 1566 en 1567. Uitgegeven door J. Van Vloten. 1873 . . . . . *f* (3.40) 1.50.

Zeer belangrijke bron voor de geschiedenis van de hagepreeken, den beeldenstorm en het eerste gewapende verzet tegen de Spanjaarden in Zeeland.

Correspondentie van en betreffende Lodewijk van Nassau en andere onuitgegeven documenten. Verzameld door P. J. Blok. 1887 . . . . . *f* (2.90) 2.90.

Bevat o. a. de onuitgegeven apologie van Lodewijk, de rechterhand van zijn broeder prins Willem van Oranje, en eene correspondentie betreffende zijne onderhandelingen met het Fransche hof.

Hortensius, Over de opkomst en den ondergang van Naarden. Uitgegeven door Peerlkamp en A. Perk. 1866. . . . . *f* (4.50) 1.50.

Dit geschrift van Lambertus Hortensius, rector der Latijnsche school te Naarden, is vooral merkwaardig om de mededeelingen over het begin van den 80-jarigen oorlog en het uitvoerig verhaal van het uitmoorden van Naarden door de Spanjaarden (1572).

Memoriën van Roger Williams. Uitgegeven door J. T. Bodel Nyenhuis. 1864 . . . . . *f* (2.10) 1.—.

Merkwaardig voor de oorlogsgeschiedenis der jaren 1572—1574; de schrijver was ooggetuige der gebeurtenissen in de eerste jaren van den opstand tegen Spanje.

Brieven en onuitgegeven stukken van Jonkheer Arend van Dorp, heer van Maasdam. Uitgegeven door J. B. J. N. ridder De van der Schueren. 2 deelen. 1887, 88. *f* (14.40) 5.50.

Papieren van een handlanger van prins Willem I, belangrijk voor de intieme geschiedenis van den opstand tegen Spanje.

Documents concernant les relations entre le duc d'Anjou et les Pays-Bas. (1576—1584.) Publiés par P. L. Muller et Alph. Diegerick. 5 vol. 1889—99. . . . *f* 34.95.

Volledige bronnenuitgave betreffende de tusschenkomst van den hertog van Anjou, broeder van Hendrik III, in de zaken van den Nederlandschen opstand en de aanneming van de souvereiniteit over de Nederlandsche gewesten.

Kronijk van Eggerik Egges Phebens. 1565—1594. Uitgegeven door H. O. Feith 1867. . . *f* (2.40) 1.—.

Groningsche kronijk van een onpartijdigen hervormingsgezinde, bron van Emmius.

Uittreksel uit Francisci Dusseldorpii Annales. 1566—1616. Uitgegeven door R. Fruin. 1894 . . . . . *f* 7.50.

De geschiedenis van den opstand, door een katholiek tijdgenoot geschreven.

Diarium van Arend van Buchell. Uitgegeven door G. Brom en L. A. van Langeraad. 1907 . . . . . *f* 7.—.

Zeer belangrijk voor de kennis der oudheden, der zeden en gewoonten in het laatst der 16de eeuw, voornamelijk te Utrecht.

Diarium Everardi Bronchorstii sive Adversaria omnium quae gesta sunt in academia Leidensi, 1591—1627. Uitgegeven door J. C. Van Slee. 1898. . . *f* 2.40.

Curieuse aanteekeningen over het onderwijs en het leven aan de Leidsche academie.

Brieven van Lionello en Suriano uit Den Haag aan Doge en Senaat van Venetië in 1616—1618, benevens Verslag van Trevisano betreffende zijne zending naar Holland in 1620. 1883 . . . . . *f* (6.10) 3.50.

Merkwaardige brieven van de bekende Venetiaansche diplomaten over de geschillen tijdens het bestand.

Memoriën en adviezen van Cornelis Pieterszoon Hooft. 1871. . . . . *f* (4.90) 2.—.

Belangrijk voor de geschiedenis van Amsterdam in de jaren 1578—1620 en voor de houding van deze stad in de godsdienstige geschillen.

Verhooren en andere bescheiden betreffende het rechtsgeding van Hugo de Groot. Uitgegeven door R. Fruin. 1871 . . . . . *f* (4.80) 2.—.

Belangrijk voor de kennis van den strijd tusschen de twee groote staatspartijen in het begin van de republiek, waarbij Grotius eene belangrijke rol vervulde.

Brieven en onuitgegeven stukken van Johannes Wtenbogaert. 1584—1644. Uitgegeven door H. C. Rogge. 7 deelen. 1868/74 . . . . . *f* (37.60) 12.50.

Deze correspondentie van den bekenden Remonstrantschen hofprediker van prins Maurits is in de eerste plaats belangrijk voor de geschiedenis van de kerkelijke woelingen tijdens het bestand.

Verbaal van de ambassade van Aerssen, Joachimi en Burmania naar Engeland. 1625. 1867 . . *f* (1.90) 1.—.

Bevat de onderhandeling over een verbond van onderlinge bescherming na het afspringen van het huwelijk tusschen den zoon van den Engelschen koning en eene Spaansche prinses.

Verbaal van de ambassade van Gaspar van Vosbergen bij den koning van Denemarken, den Neder-Saxischen kreits en den koning van Zweden. 1625. 1867 . *f* (2.30) 1.—.

Behelst de onderhandelingen over een verbond tegen den keizer en den koning van Spanje in het begin van den Dertigjarigen oorlog.

Brieven van Nicolaes van Reigersberch aan Hugo de Groot. 1902. . . . . *f* 7.50.

Belangrijk voor de geschiedenis van De Groot; bevat voorts eene reeks van gewichtige berichten over de toestanden in Nederland in de jaren 1622—1643.

Resolutiën van de vroedschap van Utrecht betreffende de Academie. Uitgegeven door J. A. Wijnne en Lucie Miedema. 1888, 1900 . . . . . *f* 7.—.

Met een uitvoerige inleiding over de inrichtingen van hooger onderwijs te Utrecht vóór 1636.

Abraham de Wicquefort, Histoire des Provinces-Unies des Païs-Bas, depuis le parfait establissement de cet estat par la paix de Munster. 4 volumes. I. 1861. II. 1864. III. 1866. IV. 1874 . . . . . *f* 26.—.

De beste gelijktijdige geschiedenis van de Nederlanden in de tweede helft der zeventiende eeuw door een diplomatiek agent.

De geschillen over de afdanking van het krijgsvolk in de Vereenigde Nederlanden in de jaren 1649 en 1650. Toegelicht door J. A. Wijnne. 1885. . *f* (5.40) 2.50.

De bekende geschillen van het jaar 1650 worden hier toegelicht uit onbekende stukken uit het Huis-archief van H. M. de Koningin.

Brieven van Johan de Witt. 1650—1657(1658). I. Bewerkt door Robert Fruin, uitgegeven door G. W. Kernkamp. 1906 . . . . . *f* 6.50.

Zeer belangrijke bron voor de binnen- en buitenlandsche geschiedenis van de Republiek gedurende de eerste stadhouderlooze periode en voor de kennis van het particulier leven van den Raadpensionaris.

Dagverhaal van Jan van Riebeek, commandeur aan de Kaap de Goede Hoop. 1652—1662. 3 deelen 1884—93. *f* 23.80.

Merkwaardig verhaal van den stichter der Kaapkolonie omtrent de geschiedenis van deze kolonie.

H. Bontemantel, De regeeringe van Amsterdam, soo in 't civiel als crimineel en militaire. 1653—1672. Uitgegeven door G. W. Kernkamp. 2 deelen. 1897. *f* 11.50.

Gedenkschriften van een Amsterdamsch regent uit den tijd van Jan de Witt, belangrijk voor de kennis van de regeering en de regeeringsintriges van Amsterdam.

Journalen van de admiralen van Wassenaer-Obdam en de Ruyter gedurende hunne scheepstochten in de Deensche wateren, 1658—1660. Uitgegeven door G. L. Grove. 1907 . . . . . *f* 3.50.

Eigenhandige journalen der beide admiralen behelzende het dagelijksch relaas van het voorgevallene gedurende hun verblijf in de Deensche wateren, waar zij den koning van Denemarken in den Noordschen oorlog assistentie kwamen verleenen.

Lettres de Pierre de Groot à Abraham de Wicquefort. 1668—1674. Publiées par F. J. L. Krämer. 1894. *f* 5.25.

Brieven van P. De Groot, den zoon van Hugo De Groot, voornamelijk loopende over de Keulsche vredeshandeling in 1673.

Notulen, gehouden ter Staten vergadering van Holland door Hop en Vivien. 1671—1675. Uitgegeven door N. Japikse. 1904 . . . . . *f* 5.50.

Uitvoerige mededeelingen over het voorgevallene bij het nemen der resolutiën in de Staten-vergadering van Holland gedurende deze belangrijke jaren.

Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1673—1678. 1881 . . . . . *f* (3.50) 3.50.

Journalen van Constantijn Huygens den zoon. 1680—1682 en 1649—1650. 1888. . . . . *f* (2.20) 2.20.

Journaal van Constantijn Huygens den zoon. 1688—1696. 2 deelen. 1876 . . . . . *f* (14.60). 14.60.

Journalen van den secretaris van Willem III, hoogst belangrijk voor de kennis van personen en de zedengeschiedenis van de laatste helft der zeventiende eeuw.

Register op de Journalen van Constantijn Huygens Jr. *f* 3.90.

Onmisbaar bij het gebruik der Journalen.

Verbaal van de buitengewone ambassade naar Engeland in 1685. 1863 . . . . . *f* (1.80) 1.—.

Gewichtig voor de kennis van de verhouding der republiek tot koning Jakob II na diens troonsbestijging en den opstand van Monmouth en zijne aanhangers.

Négociations du comte D'Avaux, ambassadeur à la cour de Suède, pendant les années 1693, 1697, 1698. Publiées par J. A. Wijnne. 4 volumes. 1882, 83 . *f* (22.90) 8.—.

Belangrijk voor de geschiedenis van de diplomatieke betrekkingen der mogendheden ten tijde van den Negenjarigen oorlog.

Memorien van Mr. Diderik van Bleyswijk, burgemeester van Gorinchem. 1734—1755. Uitgegeven door Theod. Jorissen. 1887 . . . . . *f* (4.50) 3.—.

Belangrijk voor de geschiedenis van de familieregeering en de regentenintriges in de steden van Holland.

Gedenkschriften van Gijsbert Jan van Hardenbroek, 1747—1780. I, II. Uitgegeven door F. J. L. Krämer. 1901, 2. . . . . *f* 14.—.

Dagboek van een hooggeplaatst edelman, aan het hof der stadhouders verkeerende en dagelijks met alle invloedrijke personen omgaande.

Brieven van en aan Joan Derck van der Capellen van de Poll. Uitgegeven door W. H. De Beaufort. Met aanhangsel door J. A. Sillem. 2 deelen. 1879. *f* (12.20) 4.—.

Brieven van den bekenden adellijken patriotschen leider, hoogst belangrijk voor de geschiedenis van de jaren 1763—1784.

Brieven aan R. M. van Goens en onuitgegeven stukken hem betreffende. 3 deelen. 1884—90. *f* (14.20) 8.—.

Belangrijk voor de autobiografie van R. M. Van Goens en voor de kennis van zijne verhouding tot de stadhouderlijke partij. Bevat bovendien eene uitgebreide correspondentie met buitenlandsche geleerden.

Brieven van prins Willem V aan baron Van Lijnden van Blitterswijk. Uitgegeven onder toezicht van F. De Bas. 1893 . . . . . *f* 3.50.

Vertrouwelijke brieven van den prins aan zijn vertegenwoordiger als eerste edele in Zeeland.

Memorials and times of Peter Philip Juriaan Quint Ondaatje. By Mrs. Davies . . . . . *f* (4.—) 1.50.

Biographie van den bekenden Utrechtschen patriot van 1784 en volgende jaren.

KRONIJK.

EERSTE SERIE.

Ie jaargang. (Is niet in druk verschenen.)

IIe jaargang. 1846 . . . . . *f* (5.—) 1.50.
Behelst tal van bijzonderheden over historische personen, kerkelijke zaken, universiteitswezen enz. — Inventaris van brieven uit het archief der voormalige vijf kapittelen te Utrecht (1380—1513). — Kleine historische mededeelingen enz. enz.

IIIe jaargang. 1847 . . . . . *f* (2.70) 1.50.
Vervolg van den inventaris der brieven uit het archief der voormalige vijf kapittelen te Utrecht (1514, 1515). — Vele wetenswaardigheden over archaeologie, genealogie, archiefwezen. — Verklaring van spreekwijzen (dialecten) en spreekwoorden enz. enz.

IVe jaargang. 1848. . . . . *f* (3.70) 2.50.
Verschillende brieven van prins Willem I, Paulus Merula (minnebrief), Wtenbogaert e. a. — Vervolg van den inventaris der 5 kapittelen (1516, 1517). — Mededeelingen over Czaar Peter en zijne vrouw e. a. — Toestand der archieven van Nijmegen, Utrecht, Groningen, Dordrecht en andere steden enz. enz.

Ve jaargang. 1849. . . . . *f* (6.—) 2.50.
Inventarissen van verschillende stads-archieven. — Brieven van David van Bourgondië, Philips II, prins Willem I, Hugo De Groot, e. a. — Bijdragen tot de geschiedenis van het Nederlandsche zeewezen en krijgswezen (1618) enz. enz.

TWEEDE SERIE.

VIe jaargang. 1850 . . . . . *f* (6.—) 2.—.
Inventarissen van verschillende archieven van steden, gerechten en gasthuizen. — Brieven o. a. van Adolf en Karel van Gelder (1456—1477), Christiaan II van Denemarken (1525), Karel V (1537), Philips II (1561, 67), E. Leoninus (1581), prins Willem I (1582), Maurits van Nassau (1600) e. a. — Bijzonderheden over Utrechtsche bisschoppen, hertogen van Gelre e. a.; over den vredehandel te Utrecht (1713); over aflaatgelden, papiermerken enz. enz.

VIIe jaargang. 1851 . . . . . *f* (6.40) 3.—.
Inventarissen van archieven. — Academie te Franeker. — Middeleeuwsche kerkgebouwen in Friesland en Groningen. — Graftombes in Germaanschen smaak en in dien der Renaissance. — Tien brieven betreffende de Geldersche aangelegenheden in 1535—1537. — Brieven van bekende personen; genealogiën enz. enz.

VIIIe jaargang. 1852 . . . . . *f* (6.80) 3.—.
Reproductie van den „Almanach nae den nieuwen ende ouden stijl. Opt Jaer ons Heeren M.D.XCVIII", in 12° te Delft bij

Bruyn Harmansz. — 19 brieven van Anna van Egmond aan haren broeder Maximiliaan. — Keuken-rekening van de grafelijkheid van Holland en Zeeland. 1401. — Stukken over de Oost-Indische Compagnie. — Emigreerende families uit Antwerpen naar Middelburg. 1586 enz. enz.

IXe jaargang. 1853 . . . . . *f* (6.80) 3.—.
Belangrijke onderschepte Portugeesche briefwisseling. 1634. — Stukken van Jan Pietersz. Coen over den handel in Indië. 1622, 1623. — Fragmenten van oude kronieken. — Journaal, gehouden te Batavia door den directeur-generaal Ph. Zwart. 1636. — Chronologische opgave der oorkonden over de 13e en 14e eeuw in het stads-archief te Harderwijk. — Bijdragen tot de geschiedenis van het geschutwezen (1491—1528). — Brieven; genealogische mededeelingen enz. enz.

Xe jaargang. 1854 . . . . . *f* (6.80) 3.—.
Uiterste wil van prins Maurits. — Eenige merkwaardige vonnissen. 1524—1645. — Handel op Perzië en de golf van Bengalen. 1633. — Stukken over de Oost-Indische Compagnie. — 109 Brieven van Maria van Nassau. 1605—1615. — Charters in het stads-archief van Harderwijk. 1402—92 enz. enz.

DERDE SERIE.

XIe jaargang. 1855. . . . . *f* (3.20) 1.—.
Betrekking tusschen de Nederlanden en Genève in 1589, 1590. — Stukken over de West-Indische Compagnie. — Geslachtswapenen en rouwborden in kerken. — Stukken betreffende de krijgsgeschiedenis. — Brieven enz. van en aan Anna Maria van Schurman. — Onuitgegeven gedichten van Const. Huygens enz. enz.

XIIe jaargang. 1856. . . . . *f* (3.60) 1.—.
Rechtstoestand in het begin der 15e eeuw. — Rechtsgebruiken in de middeneeuwen. — Eenige merkwaardige vonnissen uit den tijd der geloofsvervolging te Amsterdam in de 16e eeuw. — Bijdrage tot de geschiedenis van den bouw van den Dom te Utrecht. — Autobiographie van den gouverneur-generaal P. A. van der Parra. — Grafsteden der oudste bewoners van Denemarken enz. enz.

XIIIe jaargang. 1857. . . . . *f* (4.80) 1.50.
Oorkonden betrekkelijk den twist tusschen den bisschop van Utrecht en den heer van Wisch in 1490. — Inventaris van het stadsarchief te Oudewater. — Begiftigingen en bezittingen van het Carthuizer-convent bij Utrecht. — Charter van 1368, bevattende een overzicht van het bisdom Utrecht in 1278.

XIVe jaargang. 1858. . . . . *f* (5.10) 1.50.
Stukken betrekkelijk den oorlog met Frankrijk in 1672. — Oude doopvonten (met afbeeldingen). — Stukken betrekkelijk de hervormingsberoerten te Utrecht in 1566 en 1567. — Expeditie naar Portugal in Sept 1657 enz. enz.

XVe jaargang. 1859. . . . . *f* (4.60) 1.50.
Brieven van prins Willem van Oranje aan zijne vrouw Anna van Egmond. — Liefdadige stichtingen te Utrecht. — Charters uit het stads-archief te Harderwijk, 14e en 15e eeuw. — Gevangenneming van Paulus Buys, 1586 enz. enz.

VIERDE SERIE.

XVIe jaargang. 1860. . . . . *f* 5.40) 1.50.
Aanteekeningen betrekkelijk het beleg van Haarlem. — Overlandreis van Indië naar Europa in 1757. — Stukken voor de geschiedenis van de jaren 1588 en 1589 enz. enz.

XVIIe jaargang. 1861. . . . . *f* (5.80) 1.50.
Stukken voor de geschiedenis der jaren 1588 en 1589. — Verdedigingswerken van de IJssel. 1672. — Brieven van Willem van Liere. — Onkosten der judicature van Oldenbarnevelt. — Onkosten der Dordsche synode enz. enz.

XVIIIe jaargang. 1861. . . . . *f* (6.60) 1.50.
Stukken voor de geschiedenis der jaren 1590 en 1591 enz. enz.

XIXe jaargang. 1863. . . . . *f* (7.40) 2.—.
Stukken voor de geschiedenis van het jaar 1592. — Wicquefort's Mémoires. — Heinrici ab Hovel Speculum Westphaliae enz. enz.

XXe jaargang. 1864. . . . . *f* (7.20) 2.—.
Stukken voor de geschiedenis der jaren 1593 en 1594. — De benoeming van graaf Johan van Nassau tot stadhouder van Gelderland. — Beschrijving van een tocht naar de bovenlanden van Banjermassing in het jaar 1790. — De bekostiging der voormalige fortificatiewerken der stad Utrecht enz. enz.

VIJFDE SERIE.

XXIe jaargang. 1865 . . . . . *f* (7.60) 2.—.
Stukken voor de geschiedenis van het jaar 1595. — Thysius Leere en Order der Ned. Geref. Kerken. — Rapport faict par Monsieur de St. Aldegonde au Conseil d'Estat de sa négociation en France. 1581. — Bijdrage tot de geschiedenis der gewevene en andere behangseltapijten, vooral in Denemarken enz. enz.

XXIIe jaargang. 1866. . . . . *f* (7.20) 2.—.
Stukken betreffende de onlusten binnen Utrecht in 1610. — Verbaal van de legatie van Leoninus, van Loozen, Valcke en Franckena naar Engeland in 1596. — Stukken betrekkelijk de Remonstranten enz. enz.

XXIIIe jaargang. 1867. . . . . *f* (9.20) 2.50.
Concept van eene Compagnie van assurantie en van haar octrooi. 1628, 29. — Brieven van Joh. Heinsius over den in 1632 aangeknoopten vredehandel. — Eene bijdrage tot het leven van Onno Zwier Van Haren. — Over den geest en de strekking van het Amsterdamsche patriciaat enz. enz.

*

XXIVe jaargang. 1868 . . . . . *f* (9.40) 2.50.
Brieven van Maarten Harpertsz. Tromp en van Witte Cornelisz. De With. — Brieven van Bilderbeck, Nederlandsch agent te Keulen, betreffende het laatste gedeelte van den Dertigjarigen oorlog. — Aegidius Daalmans, Indiaanse aanteekeningen enz. enz.

XXVe jaargang. 1869 . . . . . *f* (10.70) 3.—.
Stukken betreffende den vrijen handel op Brazilië. 1637. — Origineele brieven van H. Doedens aan Ant. Van Hilten betreffende de West-Indische Compagnie. 1641—1648. — Journaal van Joh. Van Kerkhoven, heer van Heenvliet, hofmeester van de princes-royaal, over de ziekte en den dood van prins Willem II en de kwestiën omtrent de voogdij van den jonggeboren prins. — Geheime correspondentie uit Engeland. 1659, 1660 enz. enz.

ZESDE SERIE.

XXVIe jaargang. 1870. . . . . *f* (8.—) 2.50.
Geschillen te Nijmegen. 1617. — Het Geusen Liedboek. — Vervolging van de Remonstranten in Land en Stad van Utrecht. 1619 enz. — Eenige aanteekeningen wegens het gebeurde te Utrecht in 1786 en 1787. — Reisjournaal uit de 17e eeuw naar het Heilige Land enz. enz.

XXVIIe jaargang. 1871 . . . . . *f* (8.20) 2.50.
Aanteekeningen betrekkelijk het gebeurde te Utrecht in 1786 en 1787. — Stukken rakende de Quadruple Alliantie. — Grondig verhaal van Amboyna. 1621. — Verhaal van eenige oorlogen in Indië. 1622 enz. enz.

XXVIIIe jaargang. 1872 . . . . . *f* (6.20) 2.50.
Uit de papieren van eenen bewindhebber der Oost-Indische Compagnie. — Brieven van R. Hoogerbeets. — Doleantiën over misbruiken in de regeering van Friesland. 1627 enz. enz.

XXIXe jaargang. 1873 . . . . . *f* (8.30) 2.50.
Stukken betreffende de geschiedenis van den oorlog in 1630 en eenige volgende jaren. — Reformatie van 's Hertogenbosch. 1630. — Classicale acta van Brazilië. 1636—1644. — Brieven van Willem Van Oldenbarnevelt aan Hugo De Groot. — Uit de papieren van eenen bewindhebber der Oost-Indische Compagnie. — Aanbevelingen voor scheepskapitein enz., ingekomen bij Johan De Witt. 1653—1672 enz. enz.

XXXe jaargang. 1874. . . . . *f* (10.30) 3.—.
Staat van ontvangsten en uitgaven der geestelijke goederen tot onderhoud van predikanten. 1590. — Politieke brieven uit de jaren 1784, 1785 en 1786, meerendeels van den heer Maxim. D'Yvoy. — Uit de papieren van eenen bewindhebber der Oost-Indische Compagnie. — Verhaal der gevangenschap van Oldenbarnevelt, beschreven door zijn knecht Jan Francken enz. enz.

XXXIe jaargang. 1875 . . . . . *f* (0.40) 2.50.
Rapport der geheime staatscommissie nopens de toekomstige inrichting en huishouding van den staat. 1818. — Journaal van Splinter Helmich, soldaat en later hopman in dienst van den lande. 1572—1598. — De magistraatsbestelling te Utrecht onder de republiek. — De vorming van het Oversticht. — Brieven van prins Willem V. 1786—1793 enz. enz.

BERIGTEN.

Ie deel 1e stuk. 1846. . . . . *f* (3.40) 1.50.
Dodt van Flensburg over Valerius Andreas. — Visscher over Jan van Rode, vertaler der Somme le Roy. — Dodt van Flensburg over Adam en Paul van Vianen. — Utrechtsch handschrift der Snorra-Edda. — Eyck van Zuilichem, Bouw- en beeldhouwkundige voortbrengselen in ons land.

Ie deel 2e stuk. 1848. . . . . *f* (2.20) 1.50.
Nederlandsche handschriften in de Keizerlijke bibliotheek te Petersburg. — Asch van Wijck, Schuttengilden in Nederland.

IIe deel 1e stuk. 1849 . . . . . *f* (2.20) 1.50.
Verblijf van Christiaan II van Denemarken in Nederland. 1521. — Beroerten te Gent onder Karel V.

IIe deel 2e stuk. 1849 . . . . . *f* (3.80) 3.80.
Verhooren van Oldenbarnevelt.

IIIe deel 1e stuk. 1850 . . . . . *f* (3.—) 1.50.
Geschiedenis van het geslacht Van Mathenesse. — Catalogue de documents manuscrits relatifs à l'histoire de la Hollande dans les bibliothèques de Paris.

IIIe deel 2e stuk. 1851 . . . . . *f* (3.—) 1.50.
Journaal omtrent de vredehandeling te Utrecht.

IVe deel 1e stuk. 1851 . . . . . *f* (3.—) 2.—.
Geschiedenis van het geslacht Nyenrode.

IVe deel 2e stuk. 1851 . . . . . *f* (2.50) 1.50.
De Upstalboom bij Aurich. — Bescheiden over het eerste tijdvak van de geschiedenis der hervorming in Utrecht. 1524—1566.

Ve deel 1e stuk. 1853 . . . . . *f* (3.20) 1.50.
Rapport van den gouverneur generaal Loten over Makasser. — Rapport van den heer van Sommelsdijk over zijne legatie naar Venetie in 1620.

Ve deel 2e stuk. 1856 . . . . . *f* (2.50) 1.—.
Rapport van eene reis naar het hof van Candië. 1671. — Autobiografie van den gouverneur generaal Rijklof van Goens. 1678—1681. — Memorie betreffende het eiland Ceylon door R. van Goens Jr. 1679.

VIe deel 1e stuk. 1857 . . . . . *f* (2.50) 1.—.
De Wicquefort, Mémoires sur la guerre de 1672.

VIe deel 2e stuk. 1857 . . . . . *f* (2.10) 1.—.
Dagelijksche aanteekeningen over het verblijf der Franschen te Utrecht in 1672 en 1673.

VIIe deel 1e stuk. 1861 . . . . . *f* (5.50) 1.50.
Stukken betrekkelijk de verovering van Malakka. 1641.

VIIe deel 2e stuk. 1863 . . . . . *f* (6.50) 2.50.
Verbaal van de Nederlandsche gezanten in Engeland. 1618—1619. — Rapport van het gebesoigneerde te Tunis en Algiers. 1622—1623.

CODEX DIPLOMATICUS.

EERSTE SERIE (IN 4°).

Ie deel 1e stuk. 1848 . . . . . *f* (2.60) 2.60.
Oorkonden betreffende het voormalig handelsverkeer van Utrecht. — Oudste kameraarsrekeningen van Deventer. 1337—1347.

Ie deel 2e stuk . . . . . *f* (2.60) 2.60.
Brieven van Leibnitz en Cuperus o. a. over den Utrechtschen vrede.

TWEEDE SERIE (IN 8°).

Ie deel 1e stuk. 1852 . . . . . *f* (3.75) 2.50.
Rekening van de testamentoren van Jacoba van Beieren.

Ie deel 2e stuk. 1852 . . . . . *f* (3.10) 2.50.
Lettres de Paul Choart seigneur de Buzanval. 1600.

IIe deel 1e stuk. 1853 . . . . . *f* (6.20) 3.50.
Oudste burgemeestersrekening van Middelburg. 1364. — Oudste kameraarsrekening van Utrecht. 1380. — Rekening van de bruiloft van Jan van Touraine. 1406. — Bisschoppelijke rekening van 1377.

IIe deel 2e stuk. 1853 . . . . . *f* (3.20) 2.—.
Verbalen van Van Grijspere en Van Lent, commissarissen in de troubles van 1567 en 1568.

IIIe deel 1e stuk. 1855 . . . . . *f* (6.50) 2.—.
Oude kroniek van Brabant.

IIIe deel 2e stuk. 1856 . . . . . *f* (3.40) 1.50.
Verbaal van de gedeputeerden in Engeland tot vereeniging van de Engelsche en Nederlandsche Oost-Indische Compagniën. 1618.

IVe deel 1e stuk. 1859 . . . . . *f* (3.10) 1.50.
Lettres inédites du comte de Boussu. — Oudste rekening van Antwerpen. 1324. — Rekening van Lier. 1377.

IVe deel 2e stuk. 1860 . . . . . *f* (5.20) 1.50.
Lettres de Marnix de St. Aldegonde et de Jean Casimir, comte Palatin. — Briefwisseling met Don Jan van Oostenrijk. 1576—1577.

Ve deel. 1860 . . . . . *f* (12.—) 4.—.
Toe Boecop, Kronijk der bisschoppen van Utrecht.

VIe deel. 1863 . . . . . *f* (1.20) 1.—.
Kronijken van Brabant, Holland en Vlaanderen.

BIJDRAGEN EN MEDEDEELINGEN.

Iste deel. 1878 . . . . . *f* (5.60) 2.50.
Sautijn Kluit, Utrechtsche courant. — Boele van Hensbroek, Guicciardini.

IIde deel. 1879 . . . . . *f* (5.20) 2.50.
Rapport van Aubéry du Maurier. 1624.

IIIde deel. 1880 . . . . . *f* (5.20 2.50.
Rekeningen der Buurkerk te Utrecht, 15de eeuw. — Brieven aan den hertog van Brunswijk-Wolfenbuttel.

IVde deel. 1881 . . . . . *f* (8.80) 4.—.
Verloren van Themaat, Geschiedenis van de vicariën in de provincie Utrecht.

Vde deel. 1882 . . . . . *f* (5.40) 3.—.
Staatkundige berichten uit Frankrijk. 1650—1653. — Stukken over de lichting der waardgelders te Utrecht. — Relaas van 't gepasseerde op Alsen. 1658.

VIde deel. 1883 . . . . . *f* 6.—.
Documenten voor de geschiedenis der Nederlanders in het oosten. — Steven Van der Haeghen, Avonturen. 1575—1597. — Trois arrêts du Grand conseil de Malines.

VIIde deel. 1884 . . . . . *f* 5.—.
De Bas, Overgaaf der Bataafsche vloot 1795. — Verslag van Fr. Micheli. 1638. — Visitatie der kerken in het Sticht Utrecht. 1593.

VIIIste deel. 1885 . . . . . *f* 3.60.
Dagboek over 1672. — Apologie van Lodewijk van Nassau.

IXde deel. 1886 . . . . . *f* 6.10.
Stukken betreffende den strijd der bisschoppen van Utrecht met de stad Utrecht. — Stukken over den tegenstand der Utrechtsche katholieken tegen de Unie van Utrecht.

Xde deel. 1887 . . . . . *f* 5.80.
Buchelius, Observationes ecclesiasticae sub presbyteratu meo. — Zending van Dirk Van Hille naar Spanje. — Onbekende kroniek van het klooster Windesheim.

XIde deel. 1889 . . . . . *f* 6.60.
De Wicquefort, Mémoires sur la guerre de 1672. — Drie Briefe der Stadt Londen an die Stadt Dordrecht. 1359. — De Bye, Gedenkschrift betreffende het bewind van Oldenbarnevelt. — Drie Utrechtsche kroniekjes vóór Beka's tijd.

XIIde deel. 1890 . . . . . *f* 4.10.
Politiek journaal van 1795. — Bijdragen tot de geschiedenis der Hervormde kerk te Gent. 1578—1584.

XIIIde deel. 1891 . . . . . *f* 5.—.
Gedenkschrift van Don Sancho de Londono. — Vervolg op het Recueil de Hopperus.

XIVde deel. 1892 . . . . . *f* 3.80.
Resolutien der Staten van Holland. 1577 en 1578. — Stadsrekeningen van Dordrecht. 1323—1399. — Reisjournaal van Jhr. Coenders van Helpen.

XVde deel. 1893 . . . . . *f* 4.90.
Journaal van Const. Huygens' reis naar Venetië. 1620. — Sommaire de la forme du régime des Provinces Unies. 1647. — Memorie van den gouverneur Van der Graaff over de gebeurtenissen aan de Kaap de Goede Hoop. 1780—1806.

XVIde deel. 1894 . . . . . *f* 4.75.
C. Block, Kroniek van het Regulierenklooster te Utrecht. — Buyck, Aanteekeningen over het geus worden van Amsterdam.

XVIIde deel. 1895 . . . . . *f* 4.—.
L. Reael, Amsterdamsche gedenkschriften. 1542—1567. — Magistraatsverandering te Utrecht in 1618.

XVIIIde deel. 1896. . . . . *f* 5.75.
Fragment van de autobiografie van Const. Huygens. — Notulen en munimenten van het College van commercie te Amsterdam. 1663—1665. — Simon Van Leeuwen's Bedenckingen over de stadhouderlycke macht.

XIXde deel. 1897. . . . . *f* 5.25.
Mémoires de M. De B. sur la cour de Guillaume III. — Memorie van Byam over de overgave van Suriname. — Stukken over de Noordsche Compagnie.

XXste deel. 1898. . . . . *f* 3.25.
Kroniek van het Goudsche fraterhuis. — Notulen van de Patriottische partijdagen. 1783—1787. — Reisebericht des Mgr. Garampi in Holland. 1764.

XXIste deel. 1899 . . . . . *f* 4.50.
Koopmansadviezen aangaande het plan tot oprichting eener Compagnie van assurantie. 1629—1635. — Opgaven omtrent inkom-

sten, goederen, hoorigen, dienstmannen en rechten der abdij Egmond. 1130—1161. — Reisverhaal van Jacob van Neck. 1598—1599.

XXIIste deel. 1900 . . . . . *f* 4.90.
Brieven van Sorbière over den toestand van Holland in 1660.— Het oude register van Graaf Florens. — Correspondentie tusschen Prins Maurits en Reynier Pauw. 1617—1619.

XXIIIste deel. 1901 . . . . . *f* 4.90.
De kroniek van Aduard. — Memoriën van Th. Rodenburg over verplaatsing van industrieën naar Denemarken. — Correspondentiën in steden van Zeeland.

XXIVste deel. 1902 . . . . . *f* 5.25.
Mémoire d'Abraham de Wicquefort. — Mémoire touchant le négoce des Hollandois. — Contract tot oprichting van een Zweedsch factorie comptoir te Amsterdam.

XXVste deel. 1903. . . . . *f* 5.90.
Utrechtsche kroniek over 1566—1576. — De oudst-bewaarde stadsrekening van Gouda (1437). — De confiscatie der goederen van Gillis van Ledenberch — Das Güterverzeichniss Graf Heinrichs von Dale (1188). — Rekening van de kosten van het rederijkersfeest te Leiden in 1596. — Beschrijving van eenige Westindische-plantageleeningen.

XXVIste deel. 1904. . . . . *f* 4.50.
De gebeurtenissen op den Amsterdamschen Doelen in 1748. — Armenzorg te Leiden in 1577. — Correspondentiën te Middelburg en te Goes. — De inventaris van het archief van Filips van Marnix. — Memoriën van den Zweedschen resident Harald Appelboom.

XXVIIste deel. 1905. . . . . *f* 6.50.
Journal de G. K. van Hogendorp pendant les troubles de 1787. — Arnoldus Buchelius, Trajecti Batavorum descriptio. — Uittreksels uit de brieven van D'Affry aan de Fransche regeering (December 1755—Mei 1762). — Journalen van den stadhouder Willem II uit de jaren 1641—1650. — Brieven van Sylvius en Buat.

REGISTER op de Kronijk van 1846—1854. 1857. *f* 1.50.
Minder goed bewerkt dan het latere register, doch veel uitvoeriger, daar alle voorkomende namen vermeld worden.

REGISTER op de onderwerpen, behandeld in de Kronijk, de Berigten en den Codex diplomaticus. 1877. *f* 1.50.
Voortreffelijk register, bewerkt door Dr. P. A. Tiele; bevat alleen de onderwerpen, waarover de artikelen handelen.

BEPALINGEN over de uitgave van handschriften. 1894. *f* 0.25.

BEPALINGEN over het uitgeven van handschriften, betrekking hebbende op de nieuwe geschiedenis. 1896. *f* 0.20.
Deze regels, gedeeltelijk gesteld naar Duitsche voorschriften, worden gewoonlijk gevolgd bij de uitgaven van het Historisch Genootschap.

VERSLAG van de algemeene vergadering der leden van het Historisch Genootschap ter gelegenheid van het 50-jarig bestaan van het genootschap op 16 April 1895. 1895 . . . . . *f* 0.60.
Bevat o. a. een uitvoerig verslag van de rede van prof. Fruin over den veldtocht van het jaar 1572.

VERSLAG van de algemeene vergadering der leden van het Historisch Genootschap, op 20 April 1897. 1897. *f* 0.90.
Bevat de op deze vergadering gehoudene voordrachten der heeren De Beaufort, Hofstede de Groot en Muller.

VERSLAG van de algemeene vergadering der leden van het Historisch Genootschap, op 14 April 1903. 1903. *f* 0.90.
Bevat de voordrachten van prof. Bussemaker over de opleiding van historici, van mr. Fruin over schot en bede in Zeeland en van dr. Brom over het onderzoek der archieven te Rome.

CATALOGUS der boekerij van het Historisch Genootschap. (3e uitgave.) 1872. Met 2 supplementen dd. 1882 en 1895. 3 deelen . . . . . *f* 4.80.

Bovenstaande werken zijn, voor zoover zij voorhanden zijn, voor de leden **tegen de helft van den prijs** te bekomen. Men wende zich daarvoor direct tot den uitgever JOHANNES MÜLLER te AMSTERDAM.